

Heydər Əliyev və Azərbaycan diasporu

- **Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik və Birlik günü haqqında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qərarı**
- **Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşlərdə çıxışları və nitqləri**
- **Xaricdə yaşayan soydaşlarımıza müraciətləri**
- **Diaspor təşkilatlarına və soydaşlarımıza məktubları**
- **Dünya Azərbaycanlılarının Heydər Əliyevə təbrikləri və müraciətləri**

**DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ HƏMRƏYLİK VƏ
BİRLİK GÜNÜ HAQQINDA
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ MƏCLİSİNİN
QƏRARI**

Naxçıvan şəhəri,

16 dekabr 1991-ci il

Çoxəsrlik zəngin tarixə malik olan Azərbaycan öz inkişafının müxtəlif mərhələlərində dəfələrlə xarici istilaya məruz qalmış, onun torpaqları zəbt edilmiş və parçalanmış, dövlət müstəqilliyi və suverenliyi əlindən alınmışdır. Gülüstan (1813-cü il) və Türkmənçay (1828-ci il) müqavilələri ilə Azərbaycan xalqı və onun tarixi torpaqları parçalanaraq Rusiya ilə İran dövlətləri arasında bölünmüşdür.

Lakin dəfələrlə tarixi ədalətsizliyə məruz qalsa da, milli dövlət qururmu ləğv edilsə də, Azərbaycan xalqı müstəqillik yolunda öz mübarizəsini dayandırmamışdır. İyirminci yüzilliyin əvvəllərində yaranmış mürəkkəb tarixi şəraitdə müstəqilliyini bərpa etmək üçün xalqımız mühüm addımlar atmışdır. İmperiya zülmündən azad olan Quzey Azərbaycan 1918-ci il mayın 28-də dövlət müstəqilliyi qazanaraq öz tarixi ərazisində milli dövlət qurumunu – Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətini təşkil etdi. Çox keçmədən Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü yeni təcavüzə - bolşevik Rusiyasının silahlı müdaxiləsinə məruz qaldı. Beləliklə, qanuni hakimiyyət zorakılıqla devrildi və Azərbaycan xalqının çox böyük qurbanlar bahasına qazandığı müstəqilliyə son qoyuldu. Demokratik qüvvələrin əksəriyyəti repressiyaya məruz qaldı, xalqın bir qismi isə mühacirət etməyə məcbur oldu.

Sovet imperiyası tərkibinə qatıldığı 70 il ərzində Azərbaycana qarşı müstəmləkəçilik siyasəti yeridilmiş, Azərbaycan xalqı təqiblərə və kütləvi cəza tədbirlərinə məruz qalmışdır. İmperiya siyasəti dünya azərbaycanlılarını bir-birindən təcrid etmək məqsədi ilə pantürkizm məfhumunu şərq aləmində təhlükəli bir ideya kimi təqdim edərək, dünyada və Sovetlər İttifaqında yaşayan türkdilli xalqlar arasında əlaqələrin məhdudlaşmasına, kəsilməsinə cəhd göstərmişdi. Bu siyasətin təzahürü kimi sərhəd çepərləri Azərbaycan xalqını parçalamışdır. Bütün bunlara baxmayaraq azərbaycanlılar milli dövlət, milli və mənəvi bütövlük, müstəqillik uğrunda mübarizəni davam etdirmişlər.

Son illərdə xalqın milli özünüdərkli güclənmiş, ictimai həyatın demokratikləşməsi istiqamətində xalq hərəkatı genişlənmişdir. Muxtar Respublikada demokratik qüvvələr milli birlik və müstəqillik ideyası ətrafında birləşərək siyasi və ictimai birliklər yaratmışlar. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Naxçıvan Vilayət şöbəsinin 1989-cu ilin noyabrında keçirilən Məclisi xalqın iradəsini bir daha ifadə edərək Güney və Quzey Azərbaycan arasında humanitar, mədəni, iqtisadi və qohumluq əlaqələrini bərpa etmək məqsədilə sərhəd çepərlərinin götürülməsi və mühəndis-texniki qurğuların sökülməsi haqqında qərar qəbul etmişdir.

Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının, Azərbaycan Kommunist Partiyasının mərkəzi komitələri, partiyanın yerli orqanları, SSRİ sərhəd qoşunlarının rəhbərliyi buna mane olmaq üçün bütün siyasi və hərbi təsir vasitələrinə

əl atdılar. Lakin buna baxmayaraq Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin Naxçıvan Vilayət şöbəsi ardıcıl olaraq "Sərhəd hərəkatı" adlı bir sıra siyasi aksiyalar həyata keçirdi. Genişlənən demokratik hərəkatın nəticəsində SSRİ-nin dövlət sərhədi boyunca çəkilən sərhəd çəpərləri elliklə söküldü. İlk dəfə olaraq Arazın o tayında, bu tayında olan qohumların, həmvətənlərin ünsiyyət imkanları yarandı, sadələşdirilmiş keçid məntəqələri təşkil edildi. 1989-cu il dekabrın 31-i Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik bayramına çevrildi, 1990-cı ildə isə həmin günün ildönümü Muxtar Respublikada geniş qeyd edildi.

Naxçıvan Muxtar Respublikasından başlanıb, Azərbaycanın digər sərhəd rayonlarına da keçən bu ümumxalq hərəkatına imperiya mövqeyindən yanaşan SSRİ-nin və Azərbaycanın kommunist rəhbərliyi, hərbi dairələr ona qara yaxmağa başladılar. Onlar bunu bir qrup ekstremist və cinayətkar ünsürlərin əməli kimi qiymətləndirib, dünya ictimaiyyətinin gözündən salmağa çalışdılar. Bu məqsədlə sərhəd zonasında fəvqəladə vəziyyət rejimi yaradıldı. "Sərhəd hərəkatı" ilə bağlı kommunist rəhbərlərin göstərişinə əsasən Xalq cəbhəsi üzvlərinə qarşı repressiyalar daha da gücləndi, onlardan bir neçəsi həbs olundu, işdən çıxarıldı, bir çox yerlərdə sökülmüş sərhəd çəpərləri bərpa olundu.

Kommunist ruhlu kütləvi informasiya vasitələri var gücü ilə sərhədlərin sökülməsini vəhşilik adlandırdı, nəyin bahasına olursa-olsun xalqın iradəsini, inamını qırmağa cəhd göstərdi. Lakin qonşu ölkələrin, dünyanın müxtəlif yerlərində yaşayan azərbaycanlıların, ümumən türk dünyasının bu prosesi parçalanmış xalqların təbii birləşmə meyli kimi müdafiə etməsi, ölkədə və dünyada gedən demokratik proseslər mövqeyindən qiymətləndirməsi xalqımıza qarşı yönəldilmiş mürtəce təbliğatın qarşısını qismən aldı. 1990-cı ilin noyabr ayının 3-də Türkiyədə keçirilən Birinci Millətlərarası Azərbaycan dərnəkləri qurultayı isə Naxçıvan Muxtar Respublikasından başlanmış sərhəd hərəkatının real davamı kimi milli birlik və həmrəylik yolunda atılan daha bir mühüm addım oldu. Noyabr ayının 5-də qurultayın qəbul etdiyi qərarla 31 dekabr gününün hər il geniş qeyd edilməsi zərurəti irəli sürüldü.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qərara alır:

1. 31 dekabr Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik və birlik günü elan olunsun və hər il bayram edilsin. Həmin gün Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində iş günü hesab edilməsin.

2. 31 dekabrın Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik və birlik günü kimi bütün Azərbaycan Respublikasında rəsmi qeyd edilməsi üçün qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Azərbaycan Respublikasının Ali Sovetinə təklif verilsin.

3. Naxçıvan Muxtar Respublikasının şəhər və rayon məclislərinə tapşırılsın ki, bayram günləri demokratik təşkilatların iştirakı ilə təntənəli mərasimlər hazırlayıb həyata keçirsinlər.

4. Akademik Yusif Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinə, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Naxçıvan şöbəsinə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Naxçıvan vilayət şöbəsinə, Xalq Təhsili Nazirliyinə tapşırılsın ki, 31 dekabr Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik və birlik gününə həsr olunmuş elmi konfrans keçirsinlər.

5 .Sərhəd çəpərlərinin bərpa edilməsi qanunsuz hesab edilsin və istehkam qurğularının ləğv edilməsini təmin etmək üçün deputat komissiyası yaradılsın.

Bu qərarın dünya azərbaycanlılarına çatdırılması təmin edilsin.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşlərdə çıxışları və nitqləri

- **Azərbaycan dünyanın bütün ölkələrində yaşayan azərbaycanlıların vətənidir: xaricdə yaşayan soydaşlarımızın bir qrupu ilə görüşdə çıxış (9 yanvar 1994-cü il)**
- **Türkiyənin alı məktəblərində təhsil almağa yola düşən azərbaycanlı tələbələrlə görüşdə çıxış (7 fevral 1994-cü il)**
- **Türkiyədə rəsmi səfərdə olarkən orada yaşayan azərbaycanlılarla görüşdə çıxış (10 fevral 1994-cü il)**
- **Londonun "Hilton" otelində Böyük Britaniyada yaşayan azərbaycanlılarla görüşdə çıxış (23 fevral 1994-cü il)**
- **Türkiyədə yaşayan azərbaycanlılarla görüşdə çıxış (1 noyabr 1994-cü il)**
- **İsveçrədə yaşayan soydaşlarımızla görüşdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin çıxışı (Bern, 29 yanvar 1995-ci il)**
- **Avropa Birliyi rəhbərləri ilə görüşmək üçün Belçikaya səfəri: soydaşlarımızla görüşdə çıxış (Brüssel, 17 aprel 1995-ci il)**
- **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ABŞ-da yaşayan azərbaycanlı icmasının nümayəndələri ilə Türk evində görüşdə çıxışı (Nyu-York, 20 oktyabr 1995-ci il)**
- **İsraildə yaşayan keçmiş Azərbaycan Vətəndaşları Assosiasiyasının təşəbbüsü ilə hazırlanmış və çapdan çıxmış "Heydər Əliyev: siyasi portretin cizgiləri" kitabının təqdimat mərasimində nitqi (Axundov adına Respublika Dövlət Kitabxanası, 4 mart 1996-cı il)**
- **Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların nümayəndələri ilə görüşdə çıxış (Tbilisi, 9 mart 1996-cı il)**
- **Cümə məscidində mömin soydaşlarımızla görüşdə çıxış (Tbilisi 9 mart 1996-cı il)**
- **Norveçdə Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşdə çıxış (24 aprel 1996-cı il)**
- **Türkiyənin İqdir vilayətinin nümayəndələri ilə görüşdə çıxış (Prezident Sarayı, 21 iyun 1996-cı il)**
- **Almaniyadakı Azərbaycan cəmiyyətlərinin sədrləri və Azərbaycan Cəmiyyətləri Federasiyasının nümayəndələri ilə görüşdə çıxış (Bonn, 1 iyul 1996-cı il)**
- **Almaniyadakı Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşdə çıxış (Bonn, 1 iyul 1996-cı il)**
- **Fransada yaşayan Azərbaycan icmasının nümayəndələri ilə görüşdə çıxış (Paris, 15 yanvar 1997-ci il)**
- **Ukraynadakı Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşdə çıxış (25 mart 1997-ci il)**
- **Qazaxıstanda yaşayan Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşdə çıxış (11 iyun 1997-ci il)**

- **Daşkənddə Azərbaycan səfirliyi binasında soydaşlarımızla – Özbəkistandakı Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşdə çıxış** (19 iyun 1997-ci il)
- **ABŞ-da yaşayan Azərbaycan icmasının nümayəndələri ilə görüşdə söhbətdən** (Vaşinqton, 29 iyul 1997-ci il)
- **Amerikadakı Azərbaycan Mədəniyyət Cəmiyyətinin nümayəndələri ilə görüşdə nitq** (Çikaqo, 4 avqust 1997-ci il)
- **Polşadakı Azərbaycan icmasının nümayəndələri ilə görüşdə söhbət və çıxış** (Varşava, 27 avqust 1997-ci il)
- **Azərbaycanın və xarici ölkələrin ali məktəblərinə qəbul olunmuş tələbələrin bir qrupu və onların valideynləri ilə görüşdə giriş və yekun nitqi** (Prezident sarayı, 29 avqust 1997-ci il)
- **Rusiyanın və Azərbaycanın Xalq artisti, müasir dövrün görkəmli müğənnisi Lyudmila Zıkinanın konsertindən sonra səhnə arxasında onunla görüşdə təbrik sözləri** (Respublika sarayı, 4 oktyabr 1997-ci il)
- **Soydaşımız professor İren Məlikova ilə görüşdə söhbətdən** (Strasburq, 11 oktyabr 1997-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü münasibətilə təntənəli toplantıda nitq** (Respublika sarayı, 27 dekabr 1997-ci il)
- **Yaponiyada təhsil alan azərbaycanlı tələbələrlə görüşü və çıxışı** (Tokio, 27 fevral 1998-ci il)
- **Dünya şöhrətli alim, Türkdilli Ölkələrin Milli Pediatriya Cəmiyyətləri birliyinin fəxri prezidenti, professor İhsan Doğramacı, həyat yoldaşı Ayser Xanım, oğlu Əli Bəy və qızı universitetinin rektoru Ənvər Həsənoğlu ilə görüşdə söhbət** (Prezident sarayı, 12 may 1998-ci il)
- **Zəmanəmizin görkəmli musiqiçisi Mstislav Rostropoviçlə görüşdəki söhbətdən** (Prezident sarayı, 17 iyun 1998-ci il)
- **Böyük Britaniya – Azərbaycan Cəmiyyətinin toplantısında nitq** (London, 20 iyul 1998-ci il)
- **Böyük Britaniyada yaşayan azərbaycanlılarla görüşdə nitq** (London, 22 iyul 1998-ci il)
- **Şotlandiyada yaşayan soydaşlarımızla görüşdəki söhbətdən** (23 iyul 1998-ci il)
- **Məşhur pianoçu, həmyerlimiz Bella Davidoviçin konsertindən sonra onunla və konsertin digər iştirakçıları ilə görüşdəki söhbətdən** (Respublika sarayı, 10 sentyabr 1998-ci il)
- **Məşhur müğənni Yaqub Zurufçu ilə görüşdəki söhbətdən** (Klivelnd şəhəri, 16 may 1999-cu il)
- **Xaricdə yaşayan həmvətənimiz, tanınmış müğənni Yaqub Zurufçu ilə görüşdəki söhbət** (Prezident sarayı, 28 iyul 1999-cu il)
- **Dahi musiqiçi Mstislav Rostropoviç ilə görüşdə söhbət** (Prezident sarayı, 22 noyabr 1999-cu il)
- **Ukrayna Azərbaycanlıları Konqresinin başçısı ilə görüşdə söhbət** (Kiyev, 30 noyabr 1999-cu il)
- **İsveçrədəki Azərbaycan Cəmiyyəti idarə heyətinin bir qrup üzvü ilə görüşdə çıxış** (Davos, 30 yanvar 2000-ci il)

- **Azərbaycanlıların Ümumrusiya Konqresinin təsis yığıncağında nitq** (Moskva, 22 iyun 2000-ci il)
- **Vyanada və ətraf şəhərlərdə yaşayan azərbaycanlıların bir qrupu ilə görüşdə söhbət** (5 iyul 2000-ci il)
- **Ümumrusiya «Rifah» ictimai-siyasi hərəkatının nümayəndə heyəti ilə görüşdə söhbət** (Prezident sarayı, 21 iyul 2000-ci il)
- **Müasir dövrün görkəmli musiqiçisi Mstislav Rostropoviç ilə görüşdə söhbət** (Prezident sarayı, 7 oktyabr 2000-ci il)
- **Rusiyanın «LUKOyl» neft şirkətinin prezidenti Vahid Ələkbərov başda olmaqla şirkətin nümayəndə heyəti ilə görüşdə söhbət** (Prezident sarayı, 27 mart 2001-ci il)
- **Azərbaycanda qonaq olan türk dünyasının görkəmli oğlu, dünya şöhrətli alim, Bilkənd Universitetinin idarə heyətinin sədri professor İhsan Doğramacı ilə görüşdə söhbət** (Prezident sarayı, 24 may 2001-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi** (10 noyabr 2001-ci il)
- **"Gülüstan" sarayında Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının iştirakçıları şərəfinə təşkil edilmiş rəsmi qəbulda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi** (10 noyabr 2001-ci il)
- **Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin prezidenti Məmmədbağır Əliyev başda olmaqla Rusiyadakı Azərbaycan diasporunun nümayəndə heyəti ilə görüş** (Prezident sarayı, 4 aprel 2002-ci il)
- **Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüş** (Sankt-Peterburq, 9 iyun 2002-ci il)
- **Qarsda yaşayan azərbaycanlılarla görüş** (28 iyun 2002-ci il)
- **Şərqi Azərbaycan Ostandarı Məhəmmədəli Sübhanullahi başda olmaqla iran nümayəndə heyəti ilə görüş** (Prezident sarayı, 10 iyul 2002-ci il)
- **Ukraynada yaşayan soydaşlarımızla görüş** (Yalta, 20 iyul 2002-ci il)
- **Dünya vokal sənətinin məşhur ifaçıları, xalq artistləri Müslüm Maqomayev və Tamara Sinyavskaya ilə görüş** (Prezident sarayı, 21 dekabr 2002-ci il)

**AZƏRBAYCAN DÜNYANIN BÜTÜN
ÖLKƏLƏRİNDƏ YAŞAYAN
AZƏRBAYCANLILARIN
VƏTƏNİDİR**

**XARİCDƏ YAŞAYAN SOYDAŞLARIMIZIN
BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

9 yanvar 1994-cü il

Mən bilirəm, siz də sevinirsiniz ki, Azərbaycan Respublikası müstəqil bir dövlət kimi dünya birliyinə daxil olmuşdur, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və digər beynəlxalq təşkilatların üzvüdür. İndi Azərbaycan bütün dünyada müstəqil bir dövlət kimi tanınır. Ötən nəsillər, atalarımız, babalarımız uzun illər bu müstəqilliyin həsrətində olmuşlar. İndi bu fürsət, bu böyük şərait bizim nəslimizə, sizə, bizə nəsib olub. Ona görə də hamımız qürur hissi keçirir, bu sözləri iftixarla deyirik. Güman edirəm ki, müstəqil Azərbaycan dövləti günü-gündən möhkəmlənəcək, inkişaf edəcək və müstəqilliyini heç vaxt əldən verməyəcəkdir. Azərbaycanın müstəqilliyi cəmi iki ildir ki, elan olunub. Bu iki ildə Azərbaycan çox ağır bir dövr keçirib, indi də ağır şəraitdədir. Sosial- iqtisadi vəziyyət çox çətinidir. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan əvvəlcə çar Rusiyasının, sonra isə ötən 70 ildə Sovet İttifaqının təsiri altında olmuşdur. Bütün bunlar tarixdir və Azərbaycan Respublikasının, xalqımızın, Vətənimizin həyatında dərin izlər qoyub. Azərbaycan bir iqtisadi-siyasi sistemdən başqa bir sistemə keçir. Digər tərəfdən, respublikamız altı ilə yaxındır ki, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən təcavüzə məruz qalmışdır. Ancaq buna baxmayaraq, ötən iki ildə əldə olunmuş müstəqillik Azərbaycan üçün böyük xoşbəxtlikdir. Bizim vəzifəmiz isə budur ki, müstəqilliyi əlimizdə möhkəm saxlayaq və inkişaf etdirək. Dünyanın hansı ölkəsində, hansı yerində yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlı hiss etməlidir ki, onun Azərbaycan kimi vətəni vardır.

...Bu, çox ağır müharibədir, altı ilə yaxındır ki, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycana təcavüz edir. Torpaqlarımızın böyük bir hissəsi işğal olunmuşdur. Təəssüf ki, bu altı il ərzində Azərbaycanın dövlət adamları torpaqlarımızı layiqincə müdafiə edə bilməyiblər. İndi Azərbaycan ərazilərinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bu da bizim üçün böyük faciədir. Bir milyondan artıq azərbaycanlı evini-əşiyini, elini-obasını itirib; qaçqındır, respublikanın başqa yerlərində yaşayır. Maddi vəziyyət də, mənəvi vəziyyət də ağırdır.

Tale məni belə bir ağır vəziyyətdə gətirib Azərbaycana çıxarmışdır. Üç aydır ki, prezident vəzifəsini aparıram. Ondən əvvəl bir müddət də [320-321] Ali Sovetin başçısı oldum. Bu, çox ağır və çətin bir dövr idi. Həmin dövrün çətinliyi təkcə ondan ibarət deyildir ki, Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal etmişdir. Azərbaycanın içində də vəziyyət çox ağır idi.

1993-cü ilin ortalarında – iyun ayında Azərbaycanda böyük fəlakət baş verdi, vətəndaş müharibəsi təhlükəsi meydana çıxdı. Bir tərəfdən ermənilər bizi qırırdı, digər tərəfdən azərbaycanlılar özləri bir-birini qırmağa

başlamışdılar. Bəzi qruplar Azərbaycanı parçalamaq, separatçı hərəkatlər etmək istədilər. Bəzi adamlar hakimiyyət davasına qoşuldular. Halbuki onların bir çoxu hakimiyyətə layiq deyildir. Belə adamlar o ağır günlərdə respublikanın bütün qüvvələrini bir yerə toplayıb Azərbaycanı Ermənistan təcavüzündən qorumaq əvəzinə, burada, içəridə bir-biri ilə vuruşmağa başladılar. Azərbaycanın başına gələn bəlalar da elə daxildə vəzifə uğrunda, hakimiyyət uğrunda gedən mübarizədən irəli gəlirdi.

Heç bir səriştəsi, heç bir təcrübəsi olmayan ayrı-ayrı qruplar və onların başçıları vəzifəyə gəlmək, Azərbaycana başçılıq etmək istəyirdilər. Amma unudurdular ki, vəzifəyə gəlmək üçün bilik, savad, səriştə, dövlətçilik təcrübəsi lazımdır. Bunların heç biri olmadan onlar hakimiyyət istəyirdilər. Bu da Azərbaycanı dağıdırdı. Məhz belə bir vaxtda mən Bakıya gəldim, xalq məni prezident seçdi.

Ölkənin ağır vaxtında prezident seçiləndə, prezident kürsüsünə qalxanda da, and içəndə də mən təkcə Azərbaycanın ərazisində olan azərbaycanlılara yox, bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılara müraciət etdim. Bildirdim ki, respublikanın bu ağır dövründə hər bir azərbaycanlı, damarlarından azərbaycanlı qanı axan hər bir insan gərək Vətənin bu gününə yansın, münasibətini bildirsin, kömək etsin. Çünki azərbaycanlının Azərbaycandan başqa Vətəni yoxdur. Almaniyada yaşaya bilərsiniz, həm də çox firavan yaşaya bilərsiniz, Fransada, Amerikada da yaşaya bilərsiniz, varınız da, dövlətiniz də olar. Amma o ölkələr sizin Vətəniniz ola bilməz. Bunu təkcə azərbaycanlıya aid etmək olmaz. Hər bir millətin, hər bir insanın ana torpağı onun Vətənidir. Azərbaycanlıların da Vətəni Azərbaycandır.

...İndi şükürlər olsun ki, Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir. Nə Rusiyanın, nə Sovetlər Birliyinin, nə də başqa bir dövlətin tərkibində deyil. Hər bir azərbaycanlı da buraya ata ocağı kimi baxmalıdır. Mən müraciətlərimdə bütün dünyada – Avropada, Asiyada, Amerika və s. yerlərdə yaşayan azərbaycanlıların bax, bu hissiyyatını oyatmağa çalışıram. Çalışıram ki, bu hissiyyatları oyadaraq onları Azərbaycana cəlb edib, Azərbaycana doğma münasibət bəsləmələrinə nail olum. Mən demirəm ki, dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılar köçüb buraya gəlsinlər. Buna ehtiyac da yoxdur. Mən demokratiya tərəfdarıyam, bu yolla getmişəm və yenə də gedəcəyəm. Kimin üçün harada rahatdır, hara onun üçün münasibdir, qoy orada da yaşasın. Amma hər kəs bilməlidir ki, onun Vətəni Azərbaycandır.

Məsələn, mən sizin sözlərinizi çox dərin hissiyyatla qəbul etdim. Siz [321-322] istəyirsiniz ki, Almaniyanın və başqa bir dövlətin yox, məhz Azərbaycanın vətəndaşı olasınız. Bu, çox dəyərlidir və mən bu sözləri yüksək qiymətləndirirəm.

...Siz bilirsiniz ki, dekabrın 31-ni Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü elan etmişik. Həmin gün mən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarını Yeni il bayramı münasibətilə təbrik edərkən həm Azərbaycanda, həm də bütün dünyada yaşayan azərbaycanlıları həmrəylik günü münasibətilə təbrik etdim. Üzümü bütün dünya azərbaycanlılarına tutub müraciət etdim: bilin ki, sizin Vətəniniz var və hamınız öz Vətəninizlə əlaqədə olun. Xalqa bu müraciətimdən on gün keçir. Sizin bu gəlişinizi o çağırışa cavab kimi qəbul edirəm. Çox sağ olun ki, gəlmisiniz. Arzu edirdim ki, mənim səsim dünyanın hər yerində olan azərbaycanlılara çatsın. Əgər siz bunu çatdıra bilsəniz, mənə elə gəlir ki, bu həm bizim üçün, həm də başqa ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar üçün çox əhəmiyyətli olar.

...Bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar təşkilatlanmalıdır. Biz Ermənistanla müharibə aparırıq. Müharibəni biz başlamamışıq. Ermənistan Azərbaycana hücum edib. Bir halda ki, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal olunub, bu artıq sübut edir ki, Ermənistan təcavüzkardır. Azərbaycan Ermənistan torpağının bir qarışını da işğal etməyib və işğal etmək fikri də yoxdur. Belə bir şəraitdə Azərbaycana hərtərəfli yardım lazımdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, Ermənistana kənardan çox yardım gəlir. Bütün ölkələrdə Ermənistan lobbisi vardır. Belə lobbisi Rusiyada da, Fransada, Amerikada, Almaniyada və digər ölkələrdə də, hətta ərəb ölkələrində, İranda da var. Bilirsiniz ki, İranda 200 mindən çox erməni yaşayır və şübhəsiz ki, onlar da Ermənistanı dəstəkləyirlər, yardım edirlər. Ermənistanın heç bir ölkəyə çıxışı yoxdur. Amma necə olur ki, belə bir balaca ölkə və Azərbaycanın içində olan Dağlıq Qarabağ (keçmişdə ona vilayət deyirdik, burada yüz min erməni yaşayırdı və indi o da yoxdur) gəlib Azərbaycan torpaqlarını işğal edirlər?

Bayaq da dedim ki, Azərbaycanı son illərdə idarə edən şəxslər səriştəsizlik edib Vətən haqqında düşünməyiblər. Azərbaycanı belə bərhad hala qoyublar. Digər tərəfdən isə erməni lobbisi Ermənistan silahlı qüvvələrinə kömək edib. Ermənistan üçün hər yer qapalıdır. Azərbaycandan gedən dəmir yolu bağlıdır. Gürcüstandan gedən dəmir yolunda vəziyyət çox ağırdır. Ermənistana hava yolu ilə ərzaq, silah, sursat gəlir. Bu ölkənin nə elə bir iqtisadiyyatı, nə də elə bir sənayesi yoxdur ki, Ermənistanın böyük varı olsun. Varı yoxdur, amma yaşayır, müharibə edir, müharibəyə çox böyük xərclər çəkir. Bunların isə hamısı xaricdən gəlir, hamısını xaricdəki lobbilər təmin edir.

Siz özünüz də eşidibsiniz ki, mən bu yaxınlarda Fransaya səfərə getmişdim. Məni oraya Fransanın prezidenti Fransua Mitteran dəvət etmişdi. Çox yaxşı səfərimiz oldu. Fransa prezidenti ilə və ölkənin digər rəhbərləri ilə səmərəli danışıqlarımız oldu. Tarixdə ilk dəfə olaraq Fransa ilə Azərbaycan arasında dostluq, qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalandı. [322-323]

Orada öyrəndik ki, Fransada 400 min erməni yaşayır. Onlar ölkənin həyatına təsir edirlər. Fransa dövlətinin rəhbərləri də etiraf edirlər ki, onlar bizim xalqın bir hissəsidir. Ermənilərin ölkədə böyük vəzifələrdə, biznesdə, informasiya orqanlarında adamları var.

Mən Fransaya gedəndə xahiş etdim ki, orada yaşayan azərbaycanlılar toplaşsın və onlarla görüşüm. Hava limanından birbaşa öz iqamətgahıma gəldim və Fransada ilk görüşüm orada yaşayan azərbaycanlılarla oldu. Az adam toplaşmışdı. Bu o demək deyil ki, Fransada azərbaycanlılar az yaşayır. Xeyr, çox yaşayır. Amma, sizin dediyiniz kimi, pərakəndə, dağınıqdırlar, bir-biri ilə əlaqələri azdır. Siz dediniz ki, Almaniyada ticarətin çoxu azərbaycanlıların əlindədir. Elə Fransada da ticarətin bir hissəsi azərbaycanlıların əlindədir. Amma onlar birləşməyiblər, bəziləri hələ də öz vətənlərini tanımır, öz vətənləri olduğunu dərk etmirlər.

Ona görə də mən belə hesab edirəm ki, siz buraya bir carçı, qaranquş kimi gəlmisiniz. Ölkəmiz yeni əlaqələr qurur. Bu əlaqələr əslində yeni deyil, amma indiyədək qurulmayıb. Biz isə istəyirik ki, onu quraq. Bir halda ki, deyirsiniz Almaniyada çoxlu azərbaycanlı iş adamları var, qoy gəlsinlər; iş adamı da, tacir də, alim də – kim istəyir gəlsin. Gəlsinlər, görsünlər ki, Vətənləri var. Onlar Vətənə nə qədər çox gəlsələr, azərbaycanlıların birliyi, həmrəyliyi də möhkəmlənər.

...Mən Azərbaycanın rəhbəri seçildəndən bəri dəfələrlə bəyan etmişəm ki, biz bu müharibəni sona çatdırmaq istəyirik. Biz qan tökülməsini istəmirik. Ermənistanla Azərbaycan qonşu dövlətlərdir. Ermənilərlə azərbaycanlılar yanaşı yaşayıblar və yenə də yaşayacaqlar. Nə erməni xalqı qırılacaq, nə də Azərbaycan xalqı. Ancaq müharibəyə son qoyulmalıdır. Təcavüzkarlar cəzalanmalıdır. Biz bu məsələni sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq. Mən bu barədə bir neçə təklif vermişəm. Ermənistan prezidenti ilə görüşmüşəm, Rusiya prezidenti ilə, başqaları ilə də görüşmüşəm, danışmışam ki, bu savaşı dayandırmaq lazımdır. Ancaq ermənilər gücə güvənərək, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal etdiklərinə güvənərək qarşımıza elə tələblər qoyurlar ki, biz onları qəbul edə bilmərik. Mən dəfələrlə demişəm ki, Ermənistan məsələnin sülh yolu ilə həllinə tərəfdar olmasa, gücümüzü toplayıb, nəyin bahasına olursa-olsun torpaqlarımızı işğaldan azad etməkdən başqa əlacımız qalmır.

Son illərdəki məğlubiyyətlərimizin əsas səbəblərindən biri də odur ki, Azərbaycanı müdafiə etməyə qadir olan ordu yaranmamışdı. Azərbaycan xalqı qəhrəman xalqdır. Çoxlu qəhrəman oğullarımız vardır. İndi də var, tarixən də olub. Amma ordunu qurmaq, yaratmaq, ona təlim vermək, öyrətmək lazımdır. Bunlar olmamışdır. Bir halda ki, Ermənistan tərəfi danışıqlara getmir, mən noyabrın 2-də xalqa müraciət etdim. Xalq mənim müraciətimi çox yaxşı qəbul etdi. Orduya saf adamlar gəldi. Milli Ordumuz quruldu. Qısa müddətdə təlim keçmiş, hazırlanmış adamlar indi torpaqlarımızın müdafiəsində möhkəm dayanmışlar. [323-324]

Əvvəllər ermənilərin 6-7 tankı gələn kimi əsgərlər qoyub qaçır, kəndi də, şəhəri də, evləri də əldən verirdilərsə, indi belə deyildir. İki aydır ki, ermənilər nə qədər çalışırlarsa, bizim müdafiəmizi yara bilmirlər. Əksinə, son vaxtlar, 15-20 gündür ki, ermənilərə güclü zərbələr vurulub, onlar çox böyük itkilər veriblər. İşğal olunmuş torpaqlarımızın bir qismi geri qaytarılıb. Ordu hissələrimiz artıq Füzuli rayonunda döyüşlər aparırlar. Bu rayonun ərazisinin çox hissəsi ordumuzun nəzarəti altındadır. İranla sərhədimizin 170 kilometri ermənilərin əlinə keçmişdi. İndi onun 40 kilometri artıq öz əlimizdədir. Ola bilsin ki, bu gün-sabah biz daha yeni nailiyyətlər əldə edəcəyik. Qoşunlarımız Ağdam istiqamətində də çox cəsarətlə vuruşur, xeyli irəliləyiblər. Ordumuz Ağdərə tərəfdə də cəsarətlə vuruşur. Kəlbəcərdə də cəsarət göstərir, irəliyə gedir. Qoşunlarımız artıq bu rayonun ərazisindədirlər.

Bu güc göydən gəlməyib. Azərbaycan xalqı həmişə güclü olub. Amma bu xalqı qaldırmaq, səfərbər etmək lazım idi. Mən cəbhə bölgəsi ilə daim əlaqə saxlayıram, hər bir komandirle danışırım. Özüm cəbhə bölgələrində olmuşam. Bu gecə saat 3-dək zabitlərlə danışmışam. Cəsarətli oğlanlar var. Düzdür, döyüşlərdə şəhid olanlar da var. Axı, müharibə şəhidsiz ola bilməz. Bir halda ki, Vətənimizi qoruyuruq, müdafiə edirik, torpaqlarımızı geri qaytarırıq, sözsüz ki, qurbanlar da olacaq. Burada təəccüblü heç nə yoxdur.

Sizə deyə bilərəm ki, indi ermənilər çox böyük itkilər verib, qoyub qaçırlar. Hazırda əlimizə xeyli əşyayi- dəlillər keçib ki, ermənilər tək özləri vuruşurlar. Başqa ölkələrdən tutub gətirdikləri muzdlu adamlar da vuruşurlar. Onların sənədləri əlimizə keçib. Əlimizdə başqa millətlərdən olan, başqa yerlərdən gələn əsirlər var. Yaxın günlərdə bütün bunları dünyaya çatdıracağam.

...Mən Ermənistan prezidenti Ter-Petrosyanla Aşqabatda görüşərkən o dedi ki, Ermənistan bu müharibədə iştirak etmir, döyüşləri ancaq Dağlıq Qarabağ erməniləri aparır. Lakin indi bizim əlimizə keçən sənədlər sübut edir ki, orada vuruşanların 90 faizi Ermənistandan, eləcə də başqa ölkələrdən gələn ermənilərdir. Bunların

hamısını artıq sübut etmək imkanımız var. Əvvəllər əlimizdə dəyərli sübutlar yox idi. Amma indi öz torpaqlarımızı azad edəndə, əsirlər götürəndə, əlimizə əşyayi-dəlillər, sənədlər keçirəndə biz artıq tam cəsarətlə deyirik ki, Ermənistan təcavüzkardır. Bu, əvvəl də belə idi. Amma indi buna etiraz etməyə, bunu təkzib etməyə Ermənistan tərəfinin əsası yoxdur.

İndi Azərbaycan xalqı yüksək vətənpərvərlik hissi ilə yaşayır, torpaqlarımızı müdafiə edir. Düzdür, bizim içimizdə mənfi adamlar da var. Burada cürbəcür təşkilatlar, partiyalar, qurumlar var. Mən demokratiya tərəfdarıyam. Nə qədər partiya olur-olsun, onların hamısı bir məqsədə Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq, torpaqlarımızı düşməndən azad etmək işinə xidmət etməlidir. Amma qulağıma müəyyən səsələr gəlir ki, dünənə qədər hakimiyyətdə olan, hakimiyyəti saxlaya bilməyib qaçıb gedənlər orda-burda gizləniib, Azərbaycanın son günlərdəki uğurlarından [324-325] yasa batıblar, cürbəcür təxribatlar hazırlayırlar. Bunlar mənə məlumdur. Deyirəm ki, qoy hamı eşitsin. Mənə faktlar məlumdur ki, onlar ayrı-ayrı bölgələrdə cürbəcür təxribatlar hazırlayırlar. Ancaq biz bunlara yol verməyəcəyik. Onlar bilsinlər və eşitsinlər. Düşmənlərimiz təkə torpaqlarımıza təcavüz edənlər deyil, bizim içərimizdə də xalqın düşmənləri var. Əsrlər boyu Azərbaycanın ağır günlərindən biri də bu olub ki, bu xalqın içərisində bir-birinə düşmən olan adamlar olub. İndi cəbhədə qəhrəmanlıq göstərənlərlə yanaşı, orada sadəcə, passivlik edənlər yox, təxribat aparan adamlar da var. Mən bunları bilirəm. Hər şeyə özüm nəzarət edirəm. Hər bir cəbhə komandiri ilə özüm şəxsən danışırım. Mənə hər şey məlumdur.

Yenə də deyirəm, biz bütün qüvvələrimizi səfərbər etmişik və bundan sonra da səfərbər edəcək, işğal olunmuş torpaqlarımızı geri qaytaracağıq. Sizin də kənardan olan yardımınız bizim qələbəmizi yaxınlaşdıracaq və gücləndirəcəkdir. [325-326]

**İSTƏRDİK Kİ, YAXŞI
MÜTƏXƏSSİS OLUB VƏTƏNİMİZƏ,
XALQIMIZA, MİLLƏTİMİZƏ
GƏLƏCƏKDƏ SƏDAQƏTLƏ
XİDMƏT EDƏSİNİZ**

**TÜRKİYƏNİN ALI MƏKTƏBLƏRİNDƏ TƏHSİL
ALMAĞA YOLA DÜŞƏN AZƏRBAYCANLI
TƏLƏBƏLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞI**

7 fevral 1994-cü il

Əziz tələbələr!

Öncə sizin hamınızı həyatınızda yeni böyük hadisə – Türkiyə universitetlərinə qəbul olunmağınız münasibətilə təbrik edirəm, sizə gələcək həyatınızda, ali təhsil almaqda uğurlar arzulayıram.

Hər bir gənc üçün ali məktəbdə təhsil almaq böyük xoşbəxtlikdir. Şübhəsiz ki, bu, hər kəsə müyəssər olmur. Ancaq siz öz biliyinizlə, öz zəkanızla buna nail olmusunuz. Türkiyə universitetlərinə qəbul edilmisiniz və orada təhsil almağa yola düşürsünüz. Mən sizə uğurlu yol arzulayıram. İstərdim ki, siz Türkiyə universitetlərinin bütün intellektual imkanlarından səmərəli istifadə edərək mükəmməl təhsil alarsınız, yaxşı mütəxəssis olasınız, vətənimizə, xalqımıza, millətimizə gələcəkdə sədaqətlə xidmət edəsiniz. Türkiyə Azərbaycan üçün qardaş, dost ölkədir. Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin qədim və zəngin tarixi var. İndi Azərbaycan Respublikası bir müstəqil dövlət kimi Türkiyə Cümhuriyyəti ilə bütün sahələrdə əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə çalışır. Odur ki, bu baxımdan biz təhsil sahəsinə xüsusi əhəmiyyət veririk. Elm, mədəniyyət, təhsil sahəsində Türkiyə ilə Azərbaycan arasında müştərək işlər görülməsi həm Azərbaycan üçün, həm də Türkiyə üçün çox faydalıdır. Bu barədə bizim müvafiq sazişlərimiz var. Gələcəkdə onların daha yüksək səviyyəyə qaldırılması üçün lazımı addımlar atırıq və bundan sonra da atacağıq.

Türkiyə universitetləri öz yüksək səviyyəsinə görə dünyada məşhurdur. Buna görə də həmin universitetlərdə təhsil almaq, şübhəsiz, yüksək səviyyəli mütəxəssis olmağa imkan verir. Mən çox arzulayırdım ki, siz bu imkandan olduqca səmərəli istifadə edəsiniz və Türkiyədə universitetlərin bütün imkanlarından geniş faydalanarsınız. Əminəm ki, məhz belə də olacaqdır. Böyük müsabiqədən keçərək Türkiyə universitetlərinin tələbəsi adını almaq sizin üçün asan olmamışdır. Ancaq siz bu sınaqlar[354-355]dan məharətlə çıxdınız və indiki mərhələyə gəlib çatdınız. Ümidvaram ki, qarşıdakı mərhələləri də müvəffəqiyyətlə keçəcəksiniz.

Siz eyni zamanda Türkiyədə Azərbaycanın təmsilçiləri olacaqsınız. Azərbaycandan Türkiyəyə gedən hər bir vətəndaş gərək müstəqil respublikamızın vətəndaşı adını uca tutsun. Azərbaycan vətəndaşı olmaq böyük şərəfdir. İstərdik ki, hər biriniz bu şərəfə layiq olasınız.

Türkiyə qardaş ölkədir. Odur ki, Türkiyədə siz özünüzü öz məmləkətinizdəki kimi hiss edəcəksiniz. Lakin bununla yanaşı, siz gərək Azərbaycanın təmsilçiləri kimi, Türkiyədə Azərbaycanın həm tarixini, həm milli ənənələrini, həm də bugünkü gerçəkliyini geniş və tam obyektiv şəkildə təbliğ edəsiniz və bunları türk ictimaiyyətinə, sizi əhatə edəcək adamlara, tələbə yoldaşlarınıza, universitetlərdə təmasda olacağınız şəxslərə çatdırasınız. Bizim dostluq, qardaşlıq əlaqələrimiz nə qədər möhkəm olsa da, bu əlaqələri genişləndirmək, dərinləşdirmək və yüksəltmək üçün görüləsi işlər hələ çoxdur. Bu işlərin bir qismi də sizin üzərinizə düşür. Güman edirəm ki, təhsil almaqla yanaşı, bu vəzifəni də layiqincə yerinə yetirəcəksiniz.

Şübhə etmirəm ki, siz ali təhsil aldıqdan sonra ölkəmizə qayıdacaq, respublikamızın müxtəlif sahələrində çalışacaq və xalqımıza sədaqətlə xidmət edəcəksiniz. Bilməlisiniz ki, siz Azərbaycan gənclərinin bir hissəsi olaraq, eyni zamanda imtiyazlı imkanlar əldə edirsiniz. Azərbaycan gəncləri indi, ölkənin həyatının bu çətin və mürəkkəb dövründə, nə gizlədəsən, ağır həyat keçirirlər. Onların böyük bir hissəsi torpaqlarımızı erməni işğalçılarından qorumaq üçün, işğal olunmuş ərazilərimizi azad etmək üçün cəbhələrdə vuruşur, şəhid olur, müstəqil Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək, müstəqilliyini möhkəmləndirmək üçün canlarından keçirlər. Onlar sizin qardaşlarınızdır. Unutmayın ki, qanı tökülən, döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərən o gənclər müstəqil Azərbaycanın tərəqqisi və inkişafı uğrunda vuruşur və şəhid olurlar. Siz bunu da unutmamalısınız. Bilməlisiniz ki, sizə belə bir, şərait yaradıldığı halda bu şəraitdən maksimum faydalı, maksimum səmərəli istifadə etməli və məmləkətimiz üçün, ölkəmiz üçün gələcəkdə faydalı olmalısınız.

Güman edirəm ki, Türkiyə universitetlərində təhsiliniz dövründə sizin fəaliyyətiniz həm də Türkiyə ilə Azərbaycan arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin daha da möhkəmlənməsinə kömək göstərəcəkdir. Türkiyədə Azərbaycanı doğru-düzgün təmsil etmək lazımdır, Azərbaycanın bugünkü həyatı haqqında həqiqətləri Türkiyəyə çatdırmaq, bu barədə də dost ölkədə obyektiv məlumat vermək lazımdır. İndi bunlara ehtiyac var. Çünki təəssüflər olsun ki, bəzi qüvvələr Türkiyə ilə Azərbaycan arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrinə, xalqlarımız arasındakı mehriban və səmimi əlaqələrə öz şəxsi məqsədləri üçün müəyyən qədər zərər vurmağa çalışır və cürbəcür şayiələrlə, müxtəlif böhtanlarla bu əlaqələri ləkələməyə can atırlar. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, o cümlədən də siz bilməlisiniz ki, Azərbaycan Respublikası bundan sonra müstəqil dövlət kimi [355-356] inkişaf edəcək, onun müstəqilliyini Azərbaycan dövləti qoruyub saxlayacaqdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi hər bir vətəndaş üçün, o cümlədən bizim üçün və şəxsən mənim üçün ən müqəddəs vəzifədir.

Mənə belə gəlir ki, Azərbaycanın həyatı ilə bağlı gerçəkliyi Türkiyədə hər bir vətəndaşa çatdırmaq da Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluq əlaqələrinə kömək edəcəkdir. İstər hazırda orada oxuyan tələbələrin, istərsə də indi oxumağa gedənlərin hamısı bilməlidir ki, Azərbaycan müstəqillik, demokratiya yolu ilə irəliləyir, respublikamızda demokratik hüquqi dövlət, demokratik hüquqi cəmiyyət yaradılır, Azərbaycanın iqtisadiyyatı bundan sonra sərbəst iqtisadiyyat prinsipləri əsasında qurulacaq və xalqımız müstəqilliyini heç vaxt əldən verməyəcəkdir. Buna həm siz, həm indi Türkiyədə təhsil alan vətəndaşlarımız, həm də türk xalqı əmin olmalıdır.

Mən bu sözləri sizə xüsusi olaraq çatdırmaq istəyirəm, çünki indi bizim Türkiyədə təhsil alan, yaxud müəyyən sahələrdə işləyən bəzi adamlarımız Azərbaycanla Türkiyə arasında münasibətlərin pozulmasına, təəssüflər olsun

ki, düşmənlərimizdən də çox çalışırlar. Siz isə, bunun əksinə olaraq, öz fəaliyyətinizi Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin, xalqımız arasında dostluğun möhkəmlənməsinə yönəltməlisiniz və əminəm ki, belə də olacaqdır.

Şübhə etmirəm ki, siz göstərilən bu etimada layiq olacaqsınız. Sizin orada təhsil almağınız üçün hər nə lazımdırsa, hamısını edəcəyik. Bu sarıdan narahat olmayın. Təhsil nazirimiz, digər əlaqədar şəxslərimiz, Prezident Aparatının müvafiq şöbəsi bu işlə məşğul olub, təkliflərini mənə çatdıracaqlar.

Sizə bir daha cansağlığı arzulayıram. Siz hələ gəncsiniz, qarşıda sizi uzun bir yol gözləyir. Arzum budur ki, bu yolu uğurla keçəsiniz. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz Azərbaycanı Türkiyədə layiqincə təmsil edəcək, ali təhsil alacaq və qayıtdıqdan sonra vətənimizə, xalqımıza sədaqətlə, yorulmadan xidmət edəcəksiniz.

Sağ olun, yaxşı yol. Sizə uğurlar olsun. [356-357]

TÜRKİYƏDƏ RƏSMİ SƏFƏRDƏ OLARKƏN ORADA YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARLA GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

10 fevral 1994-cü il

Hörmətli həmvətənlərimiz, qardaşlarımız, dostlarımız!

Mən sizinlə görüşdüyümə görə özümü xoşbəxt hesab edirəm. Türkiyədə biz özümüzü öz evimizdə, öz vətənimizdə olduğu kimi hiss edirik. Burada yaşayan Azərbaycan köklü qardaşlarımızla, həmvətənlərimizlə görüş bizim üçün böyük şərəfdir.

Tarixə nəzər salsaq, bir daha görürük ki, Türkiyə ilə Azərbaycan bir xalq, bir millət kimi qəbul olunub. Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr əsrlərdən-əslərə keçərək bu iki ölkənin qabaqcıl, bilikli adamları, siyasətçiləri, sərkərdələri vasitəsilə formalaşmış, inkişaf edib, bu günümüzdə gəlib çatmışdır.

Doğrudur, arada fasilə də olmuşdur. Ötən 70 ildə Azərbaycan sovetlər birliyinin tərkibində olduğu zaman Türkiyə ilə Azərbaycan arasında münasibətlər qırılmış və minlərlə, on minlərlə ailələr, insanlar öz qohum-əqrəbalarını, qardaşlarını, bacılarını görmək həsrətində olmuşlar. Bir çoxları isə bu ümidləri yerinə yetmədən həyatdan köçmüşdür. Ancaq son illərdə böyük fürsət əldə olunmuş, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi dünyada tanınmış və Azərbaycanla Türkiyə arasındakı sədlər, sərhədlər, qadağalar, yasaqlar götürülmüşdür. İndi bu iki qardaş ölkə arasındakı əlaqələr çox genişdir. Türkiyədə yaşayan hər bir azərbaycanlı öz vətənini ziyarət etmək imkanına malikdir. Eyni zamanda hər bir azərbaycanlı da böyük həvəslə, məhəbbətlə gəlib, Türkiyəni ziyarət edə bilər, öz qardaşlarına hörmətini, ehtiramını bildirir.

Bunlar son illərdə bizim həyatımızın ən önəmli, gözəl bir mərhələsidir. Xalqlarımızın birləşməsi, qovuşması, birgə yaşaması üçün şərait yaranmışdır. Bundan sonra heç bir qüvvə bu birliyi poza bilməyəcəkdir.

Türkiyə Cümhuriyyəti, onun rəhbərləri Azərbaycan müstəqillik yolunda ilk addımlarını atarkən, respublikamız müstəqillik qazanarkən onu dünya dövlətləri içərisində birinci tanıdı. Türkiyənin bu addımı Azərbaycanın bütün dünya dövlətləri, dünya birliyi tərəfindən tanınmasına çox böyük kömək oldu və geniş yol açdı.

İndi Azərbaycan müstəqil dövlətdir, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvüdür, dünya dövlətləri tərəfindən tanınıb, müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanın müstəqilliyi barədə Türkiyədə müxtəlif fikirlər var. Bir çoxları fikirləşir ki, bu müstəqillik daimidir, yoxsa yox. Bunun şübhəsiz ki, müəyyən qədər əsası var. Tarixə nəzər salanda belə qorxu hissi təbii[393-394]dir. Ancaq mən sizi əmin etmək istəyirəm ki, sovetlər birliyinin dağılması təbii bir haldır, sovetlər birliyi artıq bir də yarana bilməz. Bunu mən həyat təcrübəsi, siyasi təcrübəsi olan bir adam kimi deyirəm. Eləcə də Azərbaycanın müstəqilliyinin əldən getməsi heç vaxt ola bilməz.

Birincisi ona görə ki, Azərbaycan xalqı bu müstəqillik arzusu ilə uzun illər yaşayıb, on illərlə, yüz illərlə müstəqillik həsrətində olub. Bir dəfə 1918-ci ildə müstəqillik əldə edilib, lakin bəzi səbəblərə görə sonradan

itirilib. Sonrakı 70 il ərzində başqa bir ideoloji sistem çərçivəsində yaşayan Azərbaycan xalqının içində onun qabaqcıl adamları, ziyalıları, uzaqgörən siyasətçiləri həmişə bu müstəqilliyin arzusunda olmuşlar. Xalqın içində isə bu müstəqillik arzusu daim yaşayıb. Ona görə də xalqın bu iradəsini sındırmaq artıq mümkün deyil. Dünya dəyişib, dünyada gedən dəyişikliklər nəticəsində Azərbaycan xalqının milli oyanış, milli yüksəliş dövrü gəlib çatıb. Ona görə də Azərbaycan xalqının bu iradəsini sındırmaq mümkün deyildir və əmin olun ki, bu belə də olacaq.

İkincisi də ona görə ki, mən Azərbaycan xalqının etimadı ilə prezident kimi fəaliyyətə başlayarkən əlimi Azərbaycanın Konstitusiyasına, ana yasasına və Qurani-Kərimə basıb demişəm ki, mən prezident kimi Azərbaycanın daimi müstəqilliyinin təminatçısı olaraq bu vəzifəni öz üzərimə götürürəm. Azərbaycanın prezidenti, ziyalıları, siyasətçiləri hamısı birləşib bu müstəqilliyi saxlayacaqdır. Buna tam əmin ola bilərsiniz. Mən prezident kimi söz verirəm ki, həyatımın son dəqiqəsinə qədər, nəfəsimin son anına qədər Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlayacağam.

Ancaq bir həqiqəti də bilmək lazımdır ki, Azərbaycan 200 il Rusiya imperatorluğunun tərkibində, 70 il sovet imperiyası tərkibində olub. İndi keçmiş Sovetlər İttifaqında, Qafqazda gedən proseslər Azərbaycanın müstəqil yaşaması üçün çox böyük çətinliklər yaradır. Siz təsəvvür edin, Qafqaz dağlarından cənub tərəfə üç cümhuriyyət var – Ermənistan, Gürcüstan və Azərbaycan. Altı ildir ki, Ermənistan Azərbaycanla müharibə aparır.

Azərbaycanın müstəqilliyini saxlamaq asan bir iş deyil. Bunun üçün xalqımız, millətimiz – siyasi dünyagörüşündən asılı olmayaraq bütün Azərbaycan xalqı bu gün bir məqsədə – Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamağa xidmət etməlidir.

Çətinlik yaradan digər səbəb isə odur ki, Azərbaycan altı ildir Ermənistanla müharibə şəraitindədir. Altı ildir ki, Ermənistan Azərbaycan ərazilərinə, torpaqlarına təcavüz edir. Təəssüf ki, bu müddət ərzində Azərbaycanda gedən bəzi proseslər nəticəsində, xalqın yox, xalqın etimad etdiyi dairələrin, şəxslərin bacarıqsızlığı nəticəsində erməni silahlı qüvvələri öz iddialarını həyata keçirmək üçün müəyyən sahələrdə müvəffəqiyyət qazanıblar, Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal ediblər. Dağlıq Qarabağ artıq tamamilə erməni silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Dağlıq Qarabağdan kənar da Azərbaycan torpaqlarının bir qismi erməni [394-395] işğalçılarının əlindədir. Ona görə də indi, müharibə getdiyi bir dövrdə Azərbaycanın müstəqilliyini əldə saxlamaq asan bir iş deyildir.

Bir həqiqəti də bilmək lazımdır ki, ötən altı ildə Azərbaycana xaricdən təcavüz – bu təcavüz isə ancaq tək Ermənistanın təcavüzü deyil, – Azərbaycanı parçalamaq, dağıtmaq, onun güclü bir dövlət olmasına imkan verməmək məqsədi daşıyan qüvvələrin hamısının birlikdə təcavüzüdür. Belə təcavüzə məruz qaldığı bir dövrdə Azərbaycan, qüvvələrini toplayıb özünü müdafiə etmək əvəzinə respublikanın daxilində parçalanma getmişdir. Bundan istifadə edən ayrı-ayrı qruplar, siyasi qüvvələr hakimiyyət davası etmişlər. Ölkənin içərisində gedən hakimiyyət davası dövründə Ermənistan bu imkanlardan istifadə edərək Azərbaycan torpaqlarını zaman-zaman, bir-birinin ardınca işğal etməyə nail olmuşdur.

İndi işğal olunmuş torpaqları azad etmək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək asan məsələ deyil. Biz Ermənistan silahlı qüvvələri ilə üz-üzə durub vuruşuruq. Siz bunu da bilirsiniz ki, dünyada Ermənistanı

dəstəkləyən qüvvələr nə qədər çoxdur. Ermənistanı o tərəfdən də, bu tərəfdən də, Şərqdən də, Qərbdən də, Şimaldan da, Cənubdan da dəstəkləyirlər. Belə bir dövrdə müharibəni aparmaq, torpaqlarımızı azad etmək üçün, şübhəsiz ki, bizim hamımızın birgə gücü lazımdır.

Bu baxımdan biz Türkiyənin köməyinə, dəstəyinə həmişə arxalanmışıq və bundan sonra da arxalanacağıq. Şübhə etməyin ki, Azərbaycan xalqı bu ağır sınaqdan da çıxacaq, öz torpaqlarını azad edəcək, öz müstəqilliyini qoruyub saxlayacaq, xalqımız özünün bütün ərazisində öz taleyinin sahibi olacaqdır.

1993-cü il Azərbaycan üçün daha da ağır il oldu. Bilirsiniz ki, müharibə getdiyi bir dövrdə Azərbaycanın içində vətəndaş müharibəsi təhlükəsi meydana çıxdı. Gəncədə, Bakının ətrafında qardaş qanı töküldü. Ayrı-ayrı qüvvələr hakimiyyət uğrunda bir-biri ilə mübarizəyə başladılar. Bundan istifadə edən düşmənlərimiz, Ermənistan ərazisindən istiqamətlənən düşmənlərimiz Azərbaycanı parçalanmaq həddinə gətirib çıxarmışdılar. Bunları siz yaxşı bilirsiniz.

Bunların qarşısını almaq o qədər də asan məsələ deyildi. Biz bu işlərlə məşğul olduq və siz şahidsiniz ki, son aylarda Azərbaycan ordusu öz gücünü toplayıb, xalqımızda milli vətənpərvərlik hissi güclənib, döyüş ruhu yüksəlib. Xalq artıq dərk edib ki, öz torpağını o özü qormalıdır. Kənardan heç kəs gəlib onun torpağını qorunmayacaqdır. Bu heç mümkün olası iş deyil. Əgər sən bir yerdə yaşayırsansa, sən bir evin, koman varsa, onun sahibsənsə, onu qorumalısan. Əgər qoruya bilirsənsə, demək, sən namuslu, şərəfli adamsan, həm də doğrudan da vətənpərvər insansan. Əgər qoruya bilmirsənsə, sən heç yaşamaq haqqın da yoxdur.

Azərbaycanda xalqın əksəriyyətinin içində artıq belə bir əhval-ruhiyyə yaranıb. Mən sizə deyim ki, bir sıra rayonlarımız, orada döyüşlər getmədən, qurbanlar verilmədən, düşməne layiqli müqavimət göstərilmədən işğal olundu. Adicə bir hay-küy nəticəsində, xırda bir atışma nəticəsində, daxildə olan bəzi təxribatçı qüvvələrin düşmənçilik hərəkətləri nəticəsində böyük-böyük bölgələrdən əhali kütləvi surətdə çıxıb qaçdı. Ermənilər isə davasız-şavasız, müqavimətsiz gəlib bu torpaqlarda oturdular. Onlar buraya asanlıqla gəldilər. Amma onları bu torpaqlardan çıxarmaq, geriye oturtmaq, həmin torpaqları azad etmək çox çətinidir. Təsəvvür edin, işğal olunmuş həmin bölgələrdən, torpaqlardan bir milyondan artıq qaçqın var. Bir milyon Azərbaycan vətəndaşı öz evini, obasını, elini itirib, ulu babasından qalan varını-dövlətini itirib, qaçqın vəziyyətində, çadır altında, ağır şəraitdə yaşayır, işləməyə yeri yoxdur, yeməyə çörəyi yoxdur. Bunların hamısını təmin etmək lazımdır. Bəlkə də məhz bütün bunlar Azərbaycan xalqında milli oyanış, milli dirçəliş, milli vətənpərvərlik ruhu, özünü müdafiə etmək cəsarəti yaradıbdır.

Bu ruh artıq özünü göstərir. Son vaxtlar Azərbaycan ordusu formalaşır, qəhrəmancasına döyüşərək torpaqlarımızı qoruyur, onun bir hissəsini artıq geriye qaytarır. Ötən tarixə bir daha nəzər salmaqla belə bir fikrə gəlirik ki, indiki dövrdə Azərbaycan xalqının birləşməsi, həmrəy olması hava, su kimi lazımdır. Bunu xüsusi qeyd edirəm, ona görə ki, xalqımızda məhz son illər bu xüsusiyyətlər çatmayıb. Ona görə də Azərbaycan belə ağır vəziyyətə düşmüşdür.

Bu baxımdan Türkiyədə yaşayan azərbaycanlıların respublikamıza göstərdikləri kömək, qayğı, mənəvi dayaq çox önəmli və əhəmiyyətlidir. Türkiyə Cümhuriyyətinin və onun rəhbərlərinin son illərdə Azərbaycana göstərdikləri kömək çox böyükdür və biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Ancaq onu da deyə bilərəm ki,

Azərbaycanda Türkiyənin bu qardaşlıq yardımına bərabər səviyyədə işlər görülməyibdir. Bəlkə də görülsəydi, Azərbaycanda belə ağır vəziyyət yaranmazdı.

Harada olursa-olsun, azərbaycanlıların birlikdə, bərabər olması əsas şərtlərdən biridir. Biz çalışırıq ki, Azərbaycanın daxilində bütün qüvvələri toplayaq. Eyni zamanda respublikadan kənarında yaşayan azərbaycanlılar da öz qüvvələrini toplamalıdırlar. Ayrı-ayrı qüvvələrin, qrupların arasında fikir müxtəlifliyi ola bilər. Bu, təbii haldır. Ancaq Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq, ərazi bütövlüyünü saxlamaq üçün hamı bütün başqa fikirləri kənara qoyub birləşməli, bir hədəfə vurmali, bir məqsədə xidmət etməlidir.

Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, Azərbaycan keçmiş iqtisadi-siyasi sistemə dönmə bilməz. Buna da siz tam əmin olun. Azərbaycan dünyanın artıq təcrübədən keçmiş siyasi-iqtisadi sistemləri yolu ilə gedəcəkdir. Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlət, cəmiyyət qurulur, fikir, söz, din, dil azadlığı tamamilə bərqərar olur. Azərbaycanın bütün vətəndaşları dilindən, dinindən, irqindən asılı olmayaraq eyni hüquqlara malikdirlər. İndi respublikamızda qırxa yaxın partiya fəaliyyətdədir. Bunların hamısı üçün lazımi şərait yaradılır və yenə də yaradılacaqdır. Azərbaycanda demokratiya günü-gündən inkişaf edəcəkdir. Siz bilməlisiniz ki, 70 il ərzində bu rejim altında yaşayan bir ölkədə bu dəyişiklikləri etmək o qədər də asan deyil. Bunu təkcə inqilab yolu ilə etmək mümkün deyil. [396-397] Bütün bunlar tədrici yolla getməlidir. İnsanlar yeni sistemə, yeni quruluşa, yeni psixologiyaya uyğunlaşmalıdırlar. Ancaq demokratiya mədəniyyət deməkdir, demokratiya sivilizasiya deməkdir. Demokratiya o deməkdir ki, hər kəs öz sözünü dostluq, qardaşlıq münasibəti ilə desin. Bütün bunları düşmənçiliklə, təxribat törətməklə etmək düzgün deyildir. Çox təəssüf ki, Azərbaycanın bu keçid dövründə biz belə hallara hələ də rast gəlirik.

Siz əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanda demokratik prinsiplərə əməl olunacaq, ölkəmiz sərbəst bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedəcək, ümumdünya bəşəri dəyərlərdən istifadə edərək öz dövlətini quracaqdır. Azərbaycan sivilizasiyalı, demokratik dövlət kimi dünya birliyinin layiqli üzvü olacaqdır.

Türkiyə bizim üçün qardaş ölkədir. Ona görə də bütün bu məsələlərin həllində Türkiyənin yardımına güvənirik, onun mənəvi dayağına güvənirik. Eyni zamanda Türkiyədə yaşayan azərbaycanlıların köməyinə güvənirik. İstəyirik ki, azərbaycanlılar nə Azərbaycanda, nə Türkiyədə, nə də Avropada yaşadıkları yerlərdə parçalanmasınlar, bir-birindən ayrılmasınlar, xırda hissələrə qapılmasınlar, bir-birinə qarşı qruplar düzəlməsinlər. Hamı bir fikirdə olsun ki, biz Azərbaycanı sivilizasiya, dünya mədəniyyəti yolu ilə, dünya demokratiyası yolu ilə aparmalıyıq.

Bildiyimiz kimi Türkiyədə Azərbaycan Kültür Dərnəyi var. Mən onun rəhbərləri ilə bir neçə dəfə görüşmüşəm. Lap bu yaxınlarda onlar Bakıya gəldilər və biz oturub söhbət etdik. Mən buraya gələrkən xahiş etdim ki, səfər proqramına salsınlar və mən bu Kültür Dərnəyini də ziyarət edim. Yəni bir dərnək varsa və orada azərbaycanlılar toplanırsa, mən oranı ziyarət etməyi özümə borc bildim. Sonra bəzi səbəblərə görə bu dərnəyi ziyarət etmək bizə nəsib olmadı. Ancaq bu heç də böyük itki deyildir.

Mən belə hesab etmirəm ki, Kültür Dərnəyi Türkiyədə yaşayan bütün azərbaycanlıları təmsil edir. Burada çıxış edənlərin biri dedi ki, Türkiyədə bir milyon köklü azərbaycanlı yaşayır. Bunların hamısını Azərbaycan Kültür Dərnəyi idarə etmir və edə də bilməz.

1992-ci ildə hörmətli dostum və qardaşım Süleyman Dəmirəl məni İzmirə dəvət etmişdi. Hava limanına gələndə məni qarşılayıb dedilər ki, burada Azərbaycan dənəyi var və biz sizinlə görüşmək istəyirik. Mən də razılaşdım. Onların heç birini tanımırdım. Məni gəlib apardılar, gedib orada görüşəndə azərbaycanlıların daha bir qrupu gəldi və dedilər ki, siz buraya düz gəlməmişiniz, azərbaycanlılar başqa yerdədir. Mən dedim ki, əcəba, mən bilmirəm axı, haradadırlar, məni buraya gətiriblər. Mən o vaxt mərhum Turqut Özalla görüşə getmək ərafəsində olsam da, onlar deyən yerə də getdim və gördüm ki, buraya da xeyli azərbaycanlı yığılıb. [397-398] Amma bəs nə üçün ayrılıblar? Bir dənək orada, bir dənək buradadır. Axı, bunlar hamısı bir yerdə olmalıdır, bir-biri ilə rəqabət aparmamalıdır. Mən bunun canlı şahidi oldum.

Biz dünya azərbaycanlılarının həmrəylik, birlik gününü elan etmişik. Biz istərdik ki, dünya azərbaycanlıları həmrəy olsunlar, daha da bir olsunlar. Azərbaycanlıların ən çox yaşadığı ölkələrdən biri də Türkiyədir. Biz istəyirik ki, burada da, Azərbaycanda da, bütün dünyada da azərbaycanlılar bir olsunlar. Bizim arzumuz, istəyimiz budur. Mən bu duyğularla, bu hisslərlə yaşayıram. Öz prezidentlik vəzifəmi bundan sonra həyata keçirəcəyim dövrdə də bu hissləri əsas tutacağam. Əmin olun ki, Azərbaycanla Türkiyə arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələrini daha da möhkəmləndirəcək, inkişaf etdirəcəyik.

Mən bir prezident kimi, respublikamızda yaşayan bütün azərbaycanlıları birləşdirib, Ermənistan silahlı qüvvələrinə qarşı mübarizəmizi sona çatdırmaq, Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq, ərazilərimizin bütövlüyünü təmin etmək əzmindəyəm. Buna görə də sizdən və bütün dünya azərbaycanlılarından mənəvi yardım gözləyirəm. [398-399]

TÜRKİYƏDƏ YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARLA GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

1 noyabr 1994-cü il

Hörmətli cənablar, xanımlar!

Hörmətli dostlar, qardaşlar, həmvətənlər!

Bildiyiniz kimi, bu gün mən və mənimlə bərabər Azərbaycandan bir qrup ziyalı, dövlət adamları böyük şairimiz, böyük insan Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 500 illiyi münasibətilə Türkiyədə keçirilən yubiley mərasimlərində iştirak etmək üçün buraya, Ankaraya gəlmişik. Bu böyük bir hadisədir. Yəni Azərbaycanın və bütün türk dünyasının böyük şairi, yazıçısı, mütəfəkkir insanı Məhəmməd Füzulinin yubileyinin həm Azərbaycanda, həm Türkiyədə, həm də başqa türk dövlətlərində keçirilməsi onu göstərir ki, biz keçmişimizə, ədəbi irsimizə böyük hörmət və ehtiramla yanaşıırıq, eyni zamanda milli köklərimiz, birgə tariximiz əsrlər boyu bizi bir-birimizə yaxın edib, bir-birimizə bağlayıb, indi daha da sıx bağlayır.

Bu bayram münasibətilə, – bu, bizim üçün bayramdır, – mən sizi və bütün Türkiyə xalqını ürəkdən təbrik edirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Məhəmməd Füzulinin yaratdığı əsərlər bundan sonra gələn nəsilləri də xalqa, millətə, torpağa, Vətənə sədaqət ruhunda tərbiyə edəcək, hazırlayacaqdır. Şübhəsiz ki, bu münasibətlə mənim burada dövlət başçıları ilə görüşlərim olacaqdır. Bunlar hamısı Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin günü-gündən inkişaf etməsinə yönəldilməlidir.

Bildiyiniz kimi, Azərbaycan oktyabrın 18-də öz müstəqilliyinin üçüncü ildönümünü qeyd etdi. Üç ildir ki, Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir. Bu illər ərzində Azərbaycan böyük, çətin bir yol keçmişdir və həmin yol ilə getməkdədir. Müstəqilliyini əldə edən gündən indiyədək Azərbaycanın ən yaxın dostu, bizə ən yaxın ölkə, ən yaxın qardaş Türkiyə xalqı, Türkiyə Cümhuriyyəti olub. Dünya dövlətləri içərisində Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkə Türkiyə Cümhuriyyəti olub. Azərbaycanın müstəqilliyinə yardım edən də Türkiyə Respublikasıdır. Biz bu dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin bəhrələrini bu gün də görürük və gələcəyə də böyük ümidlə baxırıq. Ona görə də biz həmişə buraya gələndə elə bilirik ki, öz doğma torpağımıza, öz məmləkətimizə gəlirik. Eyni zamanda mən belə hesab edirəm ki, Türkiyədən Azərbaycana gələn hər bir adam da orada özünü öz məmləkətində, öz doğma torpağında olduğu kimi hiss edir.

Bütün Türkiyə bizim qardaşımız, dostumuzdur. Amma eyni zamanda burada Azərbaycandan çıxmış, yəni kökləri, əcdadları, dədə-babaları [467-468] Azərbaycan torpağından olan insanlar da yaşayırlar. Onlar Azərbaycana daha çox maraq göstərilir. Çünki dədələrini, babalarını, ulu babalarını görməyiblərsə də, nəsildən-nəsillərə keçən söhbətlər, sözlər onların qəlbində, ürəyində Azərbaycan torpağına bağlılığı həmişə saxlayıbdir.

Doğrudur, biz Sovet hakimiyyəti şəraitində yaşadığımız 70 ildə, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında əlaqələrin olmadığı bir dövrdə çoxları belə hesab edirdi ki, bəlkə də insanlar bir-birini unudublar. Ancaq sərhədlər açıldıqdan, əlaqələr düzələndən sonra məlum oldu ki, 70 il yox, heç 700 il də insanların bir-birinə bağlılığını qıra

bilməz, insanlar bir-birini unuda bilməz. Ona görə də biz Türkiyəyə gələndə kökü Azərbaycandan olan buradakı soydaşlarımızla, dostlarımızla, qardaşlarımızla görüşməyi şübhəsiz ki, çox böyük bir hadisə hesab edirik.

Mənə dedilər ki, Ankarada yaşayan azərbaycanlıların, bizim dostlarımız, qardaşlarımızın bir qrupu buraya toplaşmış, mənimlə görüşmək istəyir. Mən bu təklifi çox məmnuniyyətlə qəbul etdim. Hamınızı ürəkdən salamlayıram, ulu babalarınızın torpağı olan Azərbaycandan sizə salamlar gətirmişəm, hamınıza ürəkdən, qəlbədən cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram.

Yaxşı bilirəm ki, Türkiyədə hər bir vətəndaş, xüsusən Azərbaycanla bağlı olan hər bir insan Azərbaycanın vəziyyətini həmişə izləyir, ölkəmizin müstəqilliyinin qorunması üçün rahatsızlığını bildirir, həmişə müəyyən düşüncələrlə yaşayır ki, görəsən Azərbaycanın müstəqilliyi davam edəcəkmə, bu müstəqillik gələcəkdə də olacaqmı, yeni bir şey olmayacaq ki? Mən bu hissləri başa düşürəm, bilirəm ki, bu suallar burada olan dostlarımızı, həmvətənlərimizi həmişə narahat edir. Bu da təbiidir. Çünki əvvələn, Azərbaycan öz müstəqilliyini hələ 1918-ci ildə əldə etdi və qısa müddətdən sonra itirdi. İkincisi də indi yenidən öz müstəqilliyini əldə edən Azərbaycanın başına ötən üç ildə o qədər bəlalar gəldi ki! Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü altı ildir ki, davam edir. Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. İşğal olunmuş bu torpaqlardan bir milyondan artıq qaçqın vardır. Bunlarla yanaşı, Azərbaycanın daxilində çoxlu gərgin, mürəkkəb ictimai-siyasi proseslər gedib, dəyişikliklər olub. Üç ildə üç dəfə hakimiyyət dəyişib. Ona görə də sizin narahatlığınız, əlbəttə ki, təbiidir.

Ancaq mən sizi əmin edə bilərəm ki, rahat olun, birincisi, Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir, heç kəsin buna şübhəsi olmasın. Yəni tarixin inkişafı artıq elə bir yoldadır ki, bu müstəqilliyi pozmaq, dağıtmaq mümkün deyil. O demək deyil ki, biz hamar yolla gedirik. O demək deyil ki, biz böyük bir qatara minib rahat oturmuşuq və bu da bizi müstəqillik yolu ilə xoşbəxt gələcəyə aparır. Yox, bu müstəqilliyin əldə olunması nə qədər çətin idisə, onun saxlanması, daimi, yəni əbədi olması bundan da çətinidir. Ona görə də bu, sizə o qədər də asan gəlməsin. Ancaq mən sizə deyə bilərəm ki, Azərbaycanda yaşayan Azərbaycan vətəndaşlarının, azərbaycanlıların tam əksəriyyəti, – deyə bilmərəm ki, hamısı, çünki ürəyində başqa fikirlərlə yaşayan adamlar da var, – tam əksəriyyəti bu [468-469] müstəqilliyi əldən vermək istəmir. Bu, xalqın fikridir, xalqın rəyidir. O ki qaldı bizim iradəmizə, bir prezident kimi şəxsən mənim iradəmə, arxayın ola bilərsiniz, – Azərbaycanın müstəqilliyini bundan sonra da göz bəbəyimiz kimi qoruyacağıq və heç kəs bizim bu müstəqilliyimizi əlimizdən ala bilməyəcəkdir. Buna əmin ola bilərsiniz.

200 il ərzində böyük bir dövlətin tərkibində olan bir xalqın içində bəzi adamlar var ki, o tərəfə meyl edir, yəni ürəyində o keçmiş hissləri yaşadır. İkinci tərəfdən, 200 il Azərbaycanı öz pəncəsi altında saxlayan imperiya Azərbaycanın müstəqilliyinə heç cür razı ola bilmir: necə ola bilər ki, Azərbaycan onun tərkibindən çıxsın, müstəqil olsun? Ola bilər bir il, iki il, üç il dözsün...

Yəni bizim qarşımızda belə ağır, çətin yol var. Mən sizi rahatsız etmək istəmirəm, sadəcə, real vəziyyəti sizə deyirəm. Ancaq nə qədər çətin, ağır olsa da biz bu müstəqillik yolu ilə gedəcəyik. Mən sizə xalqın iradəsini, öz iradəmi deyirəm. Nə qədər çətin olsa da, biz bu yolla gedəcəyik. Buna arxayın olun. Müstəqilliyimizi əlimizdən verməyəcəyik. Mən bilirəm ki, bu yolda Türkiyə həmişə bizim dayağımız olub, olacaq. Türkiyədə yaşayan

həmvətənlərimiz, soydaşlarımız daimi bizimlə olacaq, bizə yardımçı olacaq, bizə mənəvi dayaq göstərəcəklər və hamımız birlikdə bu yolu başa çatdıracağıq.

Mən sizin qarşınızda bir neçə saat məlumat verə bilərəm. Ancaq o qədər vaxt yoxdur. Ona görə də qısa olaraq bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Bizim ən böyük dərdimiz Ermənistanın Azərbaycana təcavüzüdür. Altı il davam edən müharibədə, deyə bilmərəm ki, Azərbaycan xalqı, necə deyərlər, fərsiz, yaxud da aciz olub, ona görə də torpaqları işğal edilib. Yox, Azərbaycan xalqı əsrlər boyu öz qəhrəmanlığını, cəsurluğunu göstərib, öz mənliliyini sübut edib, dünyaya nümayiş etdirib. Ancaq bu altı il müddətində çoxlu mürəkkəb proseslər gedib, çətinliklər yaranıb. Bir tərəfdən Azərbaycana rəhbərlik edən adamların bəzilərinin fərsizliyi, fəaliyyətsizliyi, satqınlığı, ikinci tərəfdən Ermənistanı müxtəlif yerlərdən göstərilən kömək, yardım və s. – bunlar hamısı bizi gətirib bu bəlaya çıxarıb.

Keçmiş haqqında çox danışmaq istəmirəm. Bunu tarix təhlil edəcək, göstərəcək, bugünkü gün də göstərəcək. Bizdən sonra gələn nəsillər də bunu təhlil edəcək. Hər halda Azərbaycan gərək bu vəziyyətə düşməyeydi, öz torpaqlarını əldən verməyeydi, gərək Ermənistanın təcavüzünün qarşısını alaydı. Azərbaycan xalqı bunlara qadir idi. Ancaq bunlar əldən verilib. İndi Azərbaycanın torpaqlarının 20 faizi işğal altındadır, bir milyondan artıq qaçqın var. Qaçqınların çoxu çadırlarda yaşayır. Qarşıdan qış gəlir, vəziyyət ağırdır. Onlar belə çətin vəziyyətdə yaşayırlar.

Azərbaycanın iqtisadi vəziyyəti ağırdır. Bilirsiniz ki, bu 70 ildə biz bir-birimizdən ayrı olmuşuq. Bu 70 ilin mənfə cəhətləri də var. Amma nailiyyətləri də var. Azərbaycan xalqı bu 70 il ərzində təhsillənib, elmlənib, biliklənib. Bax, görürsünüz, onların bir çoxu burada oturub, bizim [469-470] şairlərdir, alimlərdir. Bunlar hamısı 70 il ərzində yetişən adamlardır. Dahi Füzulini yaşadan bu adamlardır. Azərbaycanda Füzuli haqqında nə qədər əsərlər yazılıb. Mən cəsarətlə deyə bilərəm ki, heç bir ölkədə Füzulinin yaradıcılığı, onun dünya mədəniyyətinə verdiyi töhfələr Azərbaycandakı kimi təhlil olunmayıb. Bunlar hamısı Azərbaycanda həyata keçib.

Ötən 70 ildə Azərbaycanın elmi potensialı yaranıb, respublikamızın böyük iqtisadi potensialı da yaranıb. Azərbaycan qurulub, yaşayıb, yəni Azərbaycan xalqı bu rejimi qəlbən qəbul etməsə də, bu rejimin içərisində öz işini görüb, irəliləyib, inkişaf edib. Ancaq Azərbaycanın bu böyük iqtisadi potensialından istifadə etmək imkanları indi çox məhdudlaşılıb. Biz bir sistemdən o biri sistemə keçmişik. Bir çox iqtisadi islahatlar həyata keçirməliyik. Son altı ildə Azərbaycan iqtisadiyyatında quruculuq prosesləri yoxdur, dağıdıcı proseslər gedir. Bizim yüksək texnologiyaya malik fabrik və zavodlarımız var, lakin onlar indi dayanmışdır. Biz onları işlədə bilmirik. Xammal yoxdur, yaxud da Rusiya ilə, başqa ölkələrlə əlaqələr qırıldığına görə ayrı-ayrı mallar alınmır. Digər tərəfdən, yollarımız da bağlıdır.

Bizim əsas dəmir yolumuz Şimali Qafqazdan keçir. Çeçenistanda baş verən hadisələrlə əlaqədar üç aydır ki, dəmir yolu bağlıdır. Azərbaycan blokada şəraitindədir. Dəmir yolu bağlanıb. Başqa dəmir yolumuz da yoxdur. Xəzər dənizində nəqliyyat əlaqələrimiz, əlbəttə ki, dəmir yolu qədər deyil, məhduddur. Təsəvvür edin, əgər biz indi Rusiyadan çətinliklə buğda gətirmək istəyiriksə, gərək onu Rusiyadan Qazaxıstana keçirək, oradan Özbəkistana, Türkmənistana aparılsın, bundan sonra Krasnovodsk limanına və buradan da gəmi ilə gətirilib

Bakıya çatdırılsın. Bu buğdanın nəqliyyat xərcləri onun öz qiyməti qədərdir. Bax, Azərbaycan belə bir ağır vəziyyətdə yaşayır.

Azərbaycan xalqı bu ağır şəraitdə də öz müstəqilliyini, öz torpaqlarını qorumaq əzmindədir. Müharibə şəraitində iqtisadi böhrandan çıxmaq üçün biz bir çox tədbirlər görürük. Danışıqlar nəticəsində beş aydan artıqdır ki, atəşin kəsilməsinə nail olmuşuq. Altı il davam edən müharibədə bu, ilk hadisədir. Yəni ilk elə bir dövrdür ki, beş aydan çox atəş, müharibə yoxdur. Amma bundan əvvəl biz hər gün şəhidlər verirdik. Bizim vətəndaşlar hər gün həlak, şəhid olurdular. İndi müharibə dayanıb, qan tökülmür. Ancaq bu o demək deyil ki, biz buna dözə bilirik. Bizim torpaqlarımız işğal altındadır. Bir milyondan artıq qaçqın var. Biz bu işğalın davam etməsinə imkan verə bilmərik. İmkan verə bilmərik ki, ermənilər bu torpaqların elə həmişə onların əlində olacağını düşünsünlər. Yox! Biz siyasi tədbirlər görürük ki, sülh yaradaq. İşğalçı qüvvələri sülh yolu ilə oradan çıxardaq. Qaçqınlar öz yerlərinə qayıtsınlar. Bu barədə bir çox tədbirlərimiz var. Biz beynəlxalq təşkilatlar – BMT, ATƏM, onun Minsk qrupu ilə sıx əlaqədəyik. Bu yaxınlarda BMT-nin Baş katibi Butros Qali üç gün Bakıda səfərdə oldu. Onunla danışıqlar apardıq. Bu işləri görürük. [470-471]

Mən bir neçə saat bundan əvvəl burada iş adamları ilə görüşdüm. Azərbaycan Türkiyə üçün ən yaxın bir ölkə olduğu halda, Türkiyənin iş adamları indi Azərbaycanda az iş görürlər. Amma keçmiş Sovet İttifaqının digər respublikalarında daha çox iş görürlər. Ola bilər ki, bunun günahları bəzən Azərbaycandadır. Bu gün mənə məlumat verdilər ki, bu məsələlərin həll olunmasında əngəllər vardır. Biz buna baxacağıq. Ancaq Azərbaycan ilə Türkiyənin iqtisadi əlaqələri inkişaf etməlidir. Biz bunun üçün lazımı tədbirlər görürük. Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı üçün bu, bizim əsas yollarımızdan biridir.

Mən dedim ki, ötən üç ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasında müəyyən dəyişikliklər olub, üç dəfə hakimiyyət dəyişib. Bu isə insanlarda ümitsizlik yaradıb. Adamların bəzilərində biganəlik əmələ gəlib. Ancaq siz əmin ola bilərsiniz ki, biz bunlara da son qoymuşuq.

Keçən ilin iyun ayında Azərbaycanda hərbi çevrilişə cəhd olundu, vətəndaş müharibəsi baş verdi. Bununla əlaqədar mən Bakıya dəvət olundum. O vaxtdan Azərbaycanın rəhbərliyini öz üzərimə götürdüm. Bu il oktyabrın əvvəlində respublikada yenə də belə bir çevriliş cəhdi baş verdi. Bunu siz bilirsiniz, qəzetlər yazıb və oxumusunuz. Burada geniş məlumat verməyə ehtiyac yoxdur. Ancaq bu, xalqımızın içindəki cinayətkar, mafioz qrupların öz şəxsi mənafeələrini, şəxsi məqsədlərini ümummilliyə, ümumxalq, ümumvətən, ümumölkə mənafeələrindən üstün tutduqlarını göstərdi. Bu adamlar siz deyən qədər də bacarıqlı şəxslər deyil. Son illərdə Azərbaycanın daxilində vəziyyət elə olub ki, ziyalı, bilikli adamlar kənarda qalıblar, – bax, burada oturan ziyalılar kənara çəkiliblər, bəziləri öz başlarını saxlamaqla məşğul olublar, Azərbaycan üçün yararlı olmayan adamlar meydana çıxıb, silah, pul toplayıb, hakimiyyət iddiasında olublar.

Bax, belə bir hadisə bu il oktyabrın əvvəlində yenə də başlandı və bunlar əvvəlcədən qurulmuş, planlaşdırılmış hadisələr idi. Bilirsiniz ki, uzun illər gedən danışıqlar nəticəsində sentyabrın 20-də Azərbaycan Respublikası Xarici Ölkələrin Neft Şirkətləri Konsorsiumu ilə müqavilə bağladı. Bu konsorsiuma Türkiyənin şirkəti də daxildir. Otuz il müddətinə bağlanan bu müqavilə tarixi bir hadisədir, yəni "Əsrin müqaviləsi" kimi qiymətləndirilir. Bir halda ki, bu müqavilə otuz ilə bağlanıb, demək, gələcək nəsillər üçün də çox faydalı bir

müqavilədir. Bu müqavilə imzalandıqdan sonra nə oldu? İki gün sonra ölkəmizin bir həbsxanasından Azərbaycana qarşı cinayət etmiş dörd nəfər canini çıxardılar. Tarixdə bu, birinci dəfə olubdur. Demək, bunu professional qüvvələr təşkil etmişlər. O caniləri çıxardılar, qaçırdılar. Bunlar Azərbaycanın bütövlüyünün əleyhinə çıxan, Azərbaycanı parçalamağa çalışan adamlardır. Onlar vaxtilə Azərbaycanda hakimiyyət iddiasında idilər. Düzgün başa düşün, bu adamları əvvəl də həbs etmək, xalqdan təcrid etmək lazım idi. Amma bunu etməmişdilər. Mən bunu etdim, bu adamların həbs edilməsinə nail oldum. Onların üzərində məhkəmə quruldu. Məhkəmə onları artıq Vətən [471-472] xaini kimi ifşa edirdi, ancaq bu mərhələdə bəzi adamların satqınlığına görə onlar həbsxanadan qaçırıldı.

Bundan sonra mən Nyu-Yorka getdim. O hadisəni bunun qarşısını almaq üçün etmişdilər. Amma buna baxmayaraq mən Nyu-Yorka getdim, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisində çıxış etdim. Amerikanın prezidenti Bill Klintonla görüşdüm. Bir çox səmərəli görüşlərimiz, danışıqlarımız oldu. Mən Amerikada olarkən bizim iki nəfər çox dəyərli dövlət xadimini – Ali Sovet sədrinin müavini Afiyəddin Cəlilovu və xüsusi idarənin rəisi polkovnik Şəmsi Rəhimovu qətlə yetirdilər, xaincəsinə öldürdülər, terrora əl atdılar.

Bunu Azərbaycanda qarışıqlıq yaratmaq üçün etdilər. Mən bunu eşidəndə hiddətləndim, tezliklə ölkəyə qayıtmaq istədim. Ancaq bəziləri şayiə yaymışdılar ki, Heydər Əliyev artıq Amerikadan geri qayıtmayacaq, Heydər Əliyev orada qaldı, biz də burada dövləti devirəcəyik. Lakin mən qayıtdım. Demək, bu da baş vermədi. Bundan sonra onlar dövlət çevrilişinə başladılar. Bunun da qarşısı alındı. Şübhəsiz ki, böyük qanlar tökülə bilərdi. Çünki böyük silahlı qüvvələr hazırlanmışdı, vətəndaş müharibəsi olacaqdı.

Ancaq mənim xalqa müraciətimdən sonra gecə yarısı xalq ayağa qalxdı, – gənci də, qocası da, cavanı da, kişisi də, qadını da, çocuğu da, – hamısı Prezident sarayının önündəki meydana topladı, Azərbaycanın müstəqilliyini, dövlətçiliyini, qanuni seçilmiş dövlət rəhbərliyini qorudu. Cinayətkarların bir qismi yaxalandı, həbs olundu. Mən rəhmdarlıq, insanpərvərlik etdim. Bu işin təşkilatçılarından biri olan Surət Hüseynovu o gün də həbs etmək olardı. Mən bunu etmədim. Çünki mən, ümumiyyətlə, rəhmdar adamam. Ancaq o bunu anlamadı, üç-dörd gündən sonra başına bir dəstə topladı, qaçdı. İndi biri deyir respublikanın xaricindədir, o birisi deyir daxildir. Ancaq o, xalqın məhkəməsindən qaça bilməyəcək. Şübhəsiz ki, o da, onun ətrafında olan adamlar da, Moskvada oturmuş Mütəllibov da, Rəhim Qazıyev də, Surət Hüseynov da, Azərbaycanı parçalamaq, cənub zonasını ayırmaq istəyən Əlikram Hübətov da, – onların heç birisi qaça bilməyəcək, xalq ədalət məhkəməsi onların hamısının cavabını verəcəkdir.

Böyük məmnuniyyət hissi ilə demək istəyirəm ki, o gərgin günlərdə, xüsusən o gecə Türkiyə Cümhuriyyəti bizimlə oldu. Türkiyənin prezidenti, mənim əziz dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl bir neçə dəfə mənə telefonla zəng etdi, məsələ ilə maraqlandı, vəziyyəti öyrəndi, bəyanat verdi. Ondan sonra başqa dövlətlər, dünyanın böyük dövlətləri bəyanat verdilər ki, Azərbaycanda sabitliyin qorunmasının, qanuni seçilmiş dövlət rəhbərliyinin tərəfdarıdır, qanuni seçilmiş prezidenti dəstəkləyirlər. Demək dünya ictimaiyyəti də bizim tərəfimizdə oldu.

O günlər Türkiyə, şübhəsiz ki, böyük gərginliklə Bakıdakı hadisələri izləyirdi. Amma gördünüz ki, biz bunları asanlıqla, bir-iki günə yerinə qoyduq. Xalq ayağa qalxdı. Xalqımız cinayətkarları indiyədək lənətləyir!

[472-473] Biz minlərlə, on minlərlə məktublar, teleqramlar alırıq, cinayətkarları məhkum etmək, vətən xaini kimi cəzalandırmaq barədə xalq öz sözünü deyir, yazır və onların hərəkətini pisləyir. Bir tərəfdən də bu hadisə bəlkə də olmamalıydı, amma bu hadisənin olması belə adamları üzə, aşkara çıxardı. Bir çox adamların da canı qurtardı.

Məsələn, o cinayət edənlərin yuvası Gəncə şəhəridir. Gəncə şəhərindən indi mənə məlumatlar gəlir, insanlar deyirlər ki, biz artıq rahat nəfəs ala bilirik. Bu qeyri-qanuni silah saxlayan, oğru, quldur, cinayətkar adamlar insanları terror edir, gəlib camaatın uşaqlarını oğurlayır, hətta evdən adamları oğurlayır, cürbəcür başqa cinayətlər edirdilər. Camaat müəyyən qədər rahatlandı. Deyə bilmərəm ki, tamam rahatlanıb, çünki içərimizdə belə cinayətkarlar hələ var. Siz heç güman etməyin ki, biz bununla qurtarmışıq. Yox, indi bu cinayətkarların bəzisi yaxalanıb, bəzisi qaçıb, bəzisi gizlənib. Ancaq bu gün bir şey məlumdur ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyinin keşiyindədir. Azərbaycan xalqı öz dövlətini dəstəkləyir, müdafiə edir və bu da xalqımızın əbədi müstəqilliyinin təminatıdır.

Azərbaycanda xalqın çörəklə təminatında çətinliklər vardır. Çünki həmin Surət Hüseynovu və onun yanında olan adamların bir neçəsini mən işdən çıxardım, bir neçəsi həbs olundu – onlar Azərbaycanı taxilla təmin etmək məsələləri ilə vaxtında məşğul olmadıqlarına görə, indi bizim yollarımız bağlandığına görə, bir tərəfdən də vəsaitimizin çatışmamasına görə bu sahədə böyük gərginlik əmələ gəlmişdir. Biz Türkiyəyə müraciət etmişik. Kredit hesabına və başqa vasitələrlə buradan təcili buğda, un alıb aparmalıyıq ki, əhalini təmin edək. Ölkənin rəhbərləri ilə mənəm bu barədə bu gün də, sabah da danışıqlarım olacaq. Ümidvaram ki, bu sahədə bizə kömək olunacaqdır.

Ancaq bilirsiniz, xalqımız nə deyir. Məsələn, BMT-nin Baş katibi Butros Butros-Qali Bakıda olarkən, gedib qaçqınlarla görüşəndə ona dedilər ki, biz aclığa da dözərik, bax bütün bu ağır günlərə də dözərik, təki müharibə qurtarsın, torpaqlarımız azad olsun və biz öz doğma yerlərimizə qayıdaq. Bu, xalqımızın ən böyük arzudur və bu da Azərbaycan prezidenti kimi mənəm qarşımda ən böyük vəzifədir. Əmin ola bilərsiniz ki, mən bu vəzifəni həyata keçirmək üçün əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm. Bu yolda çalışmışam və həyatımın son dəqiqəsinə qədər çalışacağam.

Mən bu görüşdən məmnun olduğumu bir daha bildirmək istəyirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram. Kim Azərbaycana nə vaxt gəlmək istəyirsə, gözümüz üstə yeri var. Gəlsinlər. Azərbaycan sizin öz doğma torpağınızdır, doğma vətəninizdir. Sağ olun. [473-474]

**LONDONUN "HİLTON" OTELİNDƏ
BÖYÜK BRİTANİYADA YAŞAYAN
AZƏRBAYCANLILARLA GÖRÜŞDƏ
ÇIXIŞ**

23 fevral 1994-cü il

Hörmətli azərbaycanlılar!

Bacılar və qardaşlar!

Çox məmnunam ki, bu gün İngiltərənin paytaxtında – Londonda bu qədər azərbaycanlı bir yerə toplaşa bilib və mən də bizim qardaşlarımızla, bacılarımızla Böyük Britaniya torpağında görüşmək imkanı əldə etmişəm. Hamınızı Azərbaycan torpağı, respublikamız adından, Azərbaycan xalqı adından səmimi salamlayıram, hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram.

Mənə elə gəlir ki, buraya toplaşanların indiki müstəqil Azərbaycan Respublikasından və yaxud başqa yerdən gəlməsini aydınlaşdırmağın o qədər də əhəmiyyəti yoxdur. Əsas məna bundan ibarətdir ki, nəhayət, azərbaycanlılar da bir yerə toplaşa bilərmiş, qərib ölkələrdə bir-biri ilə əlaqə saxlayar, bir-birinə dayaq ola bilərmiş və öz vətənləri – Azərbaycan torpağı haqqında düşünə bilərmişlər. Bu amil Azərbaycan xalqı üçün demək olar ki, yenidir. Çünki biz sayca çox olsaq da, keçmiş zamanlarda bir-birimizdən daim ayrı olmuşuq. Avropada, başqa ölkələrdə də azərbaycanlıların sayca çox yaşamasına baxmayaraq, onların arasında əlaqələr zəif olmuşdur. Ona görə də harada nə qədər azərbaycanlı olduğunu bilmək keçmiş vaxtlarda çox çətin idi.

Mən buraya, İngiltərəyə yola düşərkən dedilər ki, Londonda azərbaycanlılar – Böyük Britaniyada yaşayan azərbaycanlıların bir qismi mənimlə görüş keçirmək istəyir. Çox sevindim. Birincisi, ona görə ki, başqa ölkədə, Avropada olan azərbaycanlılarla görüşmək mənim üçün çox mühüm hadisədir. İkincisi də, düşündüm ki, azərbaycanlılar bir yerə yığılıb, demək, bir-biri ilə əlaqə saxlayıb görüşə bilərlər.

Xalqımızın çox gözəl xüsusiyyətləri, ənənələri var, qədim tarixi var. Ancaq qüsurlu cəhətləri də var. O da bundan ibarətdir ki, bir-birimizlə möhkəm əlaqə saxlaya bilmirik. İnciməsəniz deyə bilərəm ki, düşdüyünüz mühitdə bəziləri əriyib başqalarına qarışır, öz milli mənliliyini saxlaya bilmir. Bu, bizim nöqsan cəhətimizdir. Hesab edirəm ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olandan sonra, digər ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar özlərinin Azərbaycan kimi bir Ana Vətəni olduğunu dərk edəndən sonra bu çatışmazlıq, bu nöqsan da aradan götürülə bilər.

Mən on gün bundan əvvəl Türkiyədə rəsmi səfərdə idim. Şübhəsiz ki, Türkiyədə azərbaycanlılar ta qədimdən yaşayıblar. Türkiyəni və Azər[430-431]baycanı, yaxud türkləri və azərbaycanlıları bir-birindən ayırmaq çox çətinidir. Bizim xalqlarımız əsrlər boyu bir-birinə qaynayıb-qarışmış xalqlardır. Amma buna baxmayaraq, Ankarada da, İstanbulda da Azərbaycan icmaları var idi. Onların oraya toplaşması mənim üçün bir o qədər də qəribə görünmədi. Mən buna adi bir hal kimi baxdım. Ancaq Londonda azərbaycanlıların bir-birini tapması və burada toplaşması çox sevindirici haldır. Mən bugünkü görüş münasibətilə sizi təbrik edirəm və hamınıza bir-

birinizlə daha sıx əlaqələr saxlamağı, bir-birinizlə mehriban olmağı, yaxın olmağı, bir-birinizə dayaq olmağı ürəkdən arzulayıram.

İndi xalqımız ağır vəziyyətdədir. Bildiyiniz kimi altı ilə yaxındır ki, Azərbaycan Ermənistanın hərbi təcavüzünə məruz qalmışdır. Soydaşlarımızın, bacı-qardaşlarımızın bir qismi həlak olmuşdur, torpaqlarımızın bir hissəsi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqı belə vəziyyətə dözməz və dözməməlidir. İşğal olunmuş torpaqlarımızı nəyin bahasına olursa-olsun, geri qaytarmalı, erməni təcavüzkarlarını öz ərazimizdən qovmalı, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, sərhədlərini toxunulmazlığını təmin etməliyik. Biz bu işləri görürük və əmin ola bilərsiniz ki, bundan sonra daha əzmlə, daha cəsarətlə görəcəyik.

Eyni zamanda Azərbaycan-Ermənistan müharibəsi və süni surətdə yaradılmış "Dağlıq Qarabağ problemi" ermənilər tərəfindən dünyada, xüsusən böyük ölkələrdə o qədər təbliğ olunmuşdur, onların dövlət başçılarında ictimai fikir ermənilərin xeyrinə o dərəcədə formalaşmışdır ki, Azərbaycandan kənarında yaşayan soydaşlarımızın bu sahədə fəaliyyətinə çox mühüm ehtiyac var. Avropada, Amerikada, Rusiyada bu məsələ ilə əlaqədar ictimai fikrin ermənilərin xeyrinə formalaşmasında Ermənistanın təbliğati çox böyük rol oynamışdır. Ancaq bu təbliğati aparan təkə Ermənistanda, yaxud Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilər deyildir. Onların bu sahədə o qədər də böyük imkanları yoxdur. Ermənistandan kənarında – Avropada, Rusiyada, Amerikada və başqa ölkələrdə yaşayan ermənilər (bəlkə də onların əksəriyyəti heç vaxt Ermənistanda olmamışdır, Dağlıq Qarabağın harada yerləşdiyini yalnız xəritədən bilir, o torpağın, necə deyərlər, heç iyini də almamışdır) – onlar öz erməniliyini saxlamış, "Dağlıq Qarabağ problemi"ni, Ermənistanı müdafiə etməyi özlərinin böyük bir vəzifəsi sayaraq çalışır və təbliğati aparırlar. Ona görə də böyük dövlətlərin rəsmi dairələrində və ictimai fikrində məsələnin ədalətsiz olaraq ermənilərin xeyrinə qəbul edilməsində erməni diasporunun, erməni lobbisinin çox böyük rolu olmuşdur.

Bəzən azərbaycanlılar öz aralarında danışarkən fikirləşirlər ki, bizim də ermənilərin ki kimi lobbimiz olsaydı, başqa ölkələrdə bizim də diasporumuz olsaydı, şübhəsiz, onlar da bizdən ötrü çox iş görərdi. Bu həqiqətdir. Ancaq reallıq bundan ibarətdir ki, başqa ölkələrdə erməni lobbisi, erməni diasporu kimi Azərbaycan lobbisi, Azərbaycan diasporu yaratmaq mümkün deyildir. Yəni o maddi imkanlara malik olan, yaxud ayrı-ayrı ölkələrdə dövlət orqanlarında, təbliğat, informasiya vasitələrində möhkəm mövqe tutan ermənilərlə bərabər səviyyəyə nail olmaq azərbaycanlılar üçün indi çox çətin məsələdir. Ermənilər tarixən Ermənistandan daha çox başqa ölkələrdə yaşamışlar. Rusiyada, Avropa ölkələrində, Amerikada, Yaxın Şərqdə, hətta müsəlman ölkələrində, ərəb ölkələrində də ermənilərin çox güclü diasporları olmuşdur və indi də var. Onlar həmişə Ermənistanla bağlı olmuşlar, indi də altıncı ildir ki, hərə öz yerində imkanlarından istifadə edərək "Dağlıq Qarabağ problemi", Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi haqqında Ermənistanın xeyrinə təbliğat aparır və ictimai fikri Azərbaycanın əleyhinə yönəldirlər.

İngiltərənin baş naziri cənab Con Meycorun dəvəti ilə mən burada səfərdəyəm. Bu, rəsmi dövlət səfəridir. Dünəndən bəri burada görüşlərimiz, danışqlarımız olmuşdur. Bu gün baş nazir cənab Con Meycorla çox ətraflı danışqlarımız oldu, geniş söhbət etdik. Böyük əhəmiyyət kəsb edən, İngiltərə ilə Azərbaycanın münasibətlərində

dövlətlərarası əlaqələr sahəsində ilk addımlar olan mühüm müqavilələr, sənədlər imzaladıq. Altı müqaviləni bilavasitə cənab Con Meycor və mən imzalamışıq.

Dünən və bu gün apardığımız danışıqlardan nə nəticə çıxartmaq olar? Belə nəticəyə gəlmək olar ki, burada Azərbaycan haqqında çox az məlumat var. Azərbaycan-Ermənistan müharibəsi haqqında olan məlumat ancaq ermənilərin xeyrinə formalaşmışdır. Azərbaycanın bugünkü real vəziyyəti haqqında da məlumat yoxdur, varsa da doğru-düzgün məlumat deyildir. Dünən də, bu gün də görüşlər və söhbətlər zamanı İngiltərənin rəhbər xadimləri – baş nazirdən tutmuş digər vəzifəli şəxslərə qədər hamısı bizdən eşitdikləri məlumatı bəzən təəccüblə, çox vaxt da məmnuniyyətlə qarşılayır və deyirdilər ki, biz bunları bilmirdik, vəziyyətin belə olmasından xəbərsiz idik, siz bizdən ötrü çox şeyləri aydınlaşdırdınız. Belə çıxır ki, bu səfərin başqa nəticələrini hətta bir kənara qoysaq, yalnız və yalnız bu cəhət – İngiltərənin dövlət dairələrinə, dövlət rəhbərlərinə Azərbaycanın indiki vəziyyəti haqqında doğru məlumat çatdırma bilməyimiz həmin səfərin çox böyük əhəmiyyəti olduğunu göstərir.

Vətəndən kənarada yaşayan soydaşlarımızın ürəkləri gərək daim Azərbaycanın nəbzi ilə bir vursun. Harada yaşamasından, vəziyyətinin ağır və çətinliyindən asılı olmayaraq, gərək hər kəs öz Ana Vətəni haqqında düşünsün. Azərbaycanlılar artıq bilirlər və daha da çox bilməlidirlər ki, indi bizim nəhayət, müstəqil dövlətimiz – Azərbaycan Respublikası var, azərbaycanlılar üçün Ana Vətən var. Bu, müqəddəs Azərbaycan torpağıdır. Deməli, harada olursan-ol, hansı ölkədə yaşayırsan-yaşa, ancaq Azərbaycan haqqında, Azərbaycanın müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü haqqında, Azərbaycan xalqının bu günü və gələcəyi haqqında düşünməlisən. Bax, buna görə də mən bu gün azərbaycanlıların burada, bu salonda toplaşmasına çox sevinirəm. Düzdür, lazım gələrsə, bəlkə də buraya indikindən beş-altı dəfə çox azərbaycanlı toplaşa bilər. Lakin elə təkcə sizin bu salona toplaşmağınız da başlanğıc üçün çox gözəl bir hadisədir. Güman edirik ki, belə görüşlər gələcəkdə dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi üçün, onların bir-biri ilə sıx əlaqə saxlaması, bir-biri ilə yaxın olması üçün ilk addımlardır. Arzu edərdim ki, bu addımlar uğurlu olsun, kəsərli olsun, azərbaycanlılar dünyada bir-biri ilə birləşsin, bir-birinə yaxınlaşsın, hamı Azərbaycan Respublikasının bu gününü və gələcəyini qorusun, müdafiə etsin.

Azərbaycan haqqında sizin məlumatınız var. Mən qıscaca dedim. Şübhəsiz ki, vəziyyət ağırdır. Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzü altıncı ildir ki, davam edir. Bu müddətdə Azərbaycan müntəzəm olaraq öz mövqelərini əldən vermişdir. Əgər ilk vaxtlar, 1987-ci ilin sonu – 1988-ci ilin əvvəlində süni şəkildə yaradılmış "Dağlıq Qarabağ problemi" ortaya atılırdısa, Dağlıq Qarabağ Vilayətindən söhbət gedirdisə, indi həmin ərazi artıq çoxdan erməni silahlı qüvvələrinin əlindədir. Keçmiş Dağlıq Qarabağ Vilayətinin hüduqlarından kənarada, Azərbaycanın yeddi rayonu – Laçın, Kəlbəcər rayonları, Ağdam rayonunun böyük bir hissəsi, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı rayonları erməni silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bu rayonlardan bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı qaçqın düşmüş, ev-əşiyini, var-dövlətini, el-obasını itirmişdir.

Bütün bunlar Azərbaycanın daxili vəziyyətini çox gərginləşdirir. Ancaq bütün bu çətinliklərə dözmək mümkündür. Xalqımız da dözümlü xalqdır. Lakin bir şeyə – torpaqlarımızın ermənilərin işğalı altında olmasına dözmək mümkün deyildir. Təəssüf ki, bu, indi real vəziyyətdir, Azərbaycanın başına gələn bəladır. Bu isə bir günün, beş günün, bir ayın, beş ayın işi deyil, altı il ərzində Azərbaycan tərəfinin zəifliyinin, öz torpaqlarını

qorumağa qadir olmamasının, eyni zamanda Ermənistanın düşünülmüş, işğalçı hərbi əməliyyatlarının və siyasətinin nəticəsidir.

Bu müddətdə Azərbaycanı belə vəziyyətə salan amillərdən biri də onun daxilində hakimiyyət uğrunda gedən mübarizə olmuşdur. Bir tərəfdən Azərbaycan torpaqları işğal olunduğu halda, onun Qarabağ kimi bir bölgəsinin əldən çıxması real vəziyyətə çevrildiyi halda Azərbaycanda ayrı-ayrı siyasi qruplar, qüvvələr, ayrı-ayrı mafioz qruplar hakimiyyətə gəlmək üçün bir-biri ilə çəkişmişlər. Bilirsiniz ki, bunların nəticəsində son illərdə Azərbaycanda bir neçə dəfə hakimiyyət dəyişikliyi olmuş və bu, Azərbaycan xalqına çox baha başa gəlmişdir. Azərbaycan xalqı öz torpaqlarını itirmiş və dediyim kimi, bir milyondan artıq vətəndaşlarımız didərgin, qaçqın vəziyyətinə düşmüşdür.

İndi biz belə vəziyyətdəyik. Bir tərəfdən, şübhəsiz ki, tarixi hadisənin şahidiyik: Azərbaycan müstəqil dövlət olmuşdur. İki yüz il ərzində Rusiya imperiyasının, sonra isə Sovetlər Birliyinin tərkibində olan Azərbaycan istiqlaliyyət qazanmışdır və müstəqil dövlət kimi Dünya Birliyi, dünya dövlətləri tərəfindən tanınmışdır. Bu, Azərbaycanın gələcəyi üçün işıqlı yol açır. Digər tərəfdən isə, Azərbaycanın başına belə bəlalar gəlmişdir. Dediyim kimi, Azərbaycan ərazisində müharibə gedir və bu, xalqımıza çox baha oturur. Belə bir vəziyyətdə olan Azərbaycan Respublikasının [433-434] kənarında yaşayan soydaşlarımızın, həmvətənlərimizin, bütün dünya azərbaycanlılarının köməyinə çox böyük ehtiyacı var. Hərə öz imkan daxilində, nəyi bacarırsa ondan istifadə edərək, Azərbaycana kömək göstərməlidir. Sizə müraciətimiz bundan ibarətdir.

O ki qaldı bizə, Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlılara, bilməlisiniz ki, daxili vəziyyətimiz nə qədər çətin olsa da – Azərbaycan sosial-iqtisadi böhran içərisindədir, son illərdə iqtisadiyyat dağılmışdır. Azərbaycanda yaranmış böyük sənaye, kənd təsərrüfatı potensialı bərabər vəziyyətə düşmüşdür, elm, təhsil ocaqlarının çoxu pis gündədir. Sosial sahə çox ağır vəziyyətdədir – lakin Azərbaycan xalqı yaşayır, gələcəyə böyük ümidlə və nikbinliklə baxır. Güman edirəm ki, xalqımız bu vəziyyətdən çıxacaq və Azərbaycan öz torpaqlarının, öz taleyinin sahibi, öz dövlətinin sahibi kimi gələcəkdə də müstəqil dövlət olaraq yaşayacaqdır.

Biz Ermənistanla gedən müharibəni sülh yolu ilə qurtarmaq istəyirik. Bildiyiniz kimi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası bu barədə qətnamələr qəbul etmişdir, böyük dövlətlərin təşəbbüsləri olmuşdur. Bunların hamısına ümid bəsləmişik, lakin heç birinin nəticəsi olmamışdır. Çünki Ermənistan, onun silahlı qüvvələri xarici qüvvələrin dəstəyinə arxalanaraq bu qətnamələrlə hesablaşmamış, onların heç birini yerinə yetirməmişdir və öz təcavüzkar siyasətini, işğalçılıq əməliyyatlarını davam etdirir. Biz belə bir şəraitdə də məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasından, danışıqlar yolundan imtina etmirik. Bu yolu davam etdirəcəyik və həmin vasitələrlə Azərbaycanı yaranmış vəziyyətdən çıxarmağa çalışırıq. Ancaq eyni zamanda xalqımız artıq başa düşmüşdür ki, azərbaycanlılar öz torpaqlarını yalnız özləri qorumağa qadirdirlər. Azərbaycan xalqı o qədər də aciz xalq deyil, onun qəhrəmanlıqla dolu keçmişi var. Bu, onu göstərir ki, əsrlər boyu başına gəlmiş bəlalərin hamısından xalqımız öz gücü, cəsarəti, qəhrəmanlığı sayəsində çıxmışdır və indi də çıxacaqdır.

Təəssüf ki, erməni təcavüzünün başlandığı vaxtdan ötən dövrdə Azərbaycanda torpaqlarımızı müdafiə etmək üçün lazımı səviyyədə ordu yaradılmamışdır. Son illərdə Azərbaycanda əhali arasında, xüsusən gənclər arasında vətənpərvərlik əhval-ruhiyyəsi, döyüş ruhu, Vətəni qorumaq eşqi aşağı səviyyədə olmuşdur. Ona görə də

Azərbaycan məğlubiyyətlərə uğramışdır. İndi vəziyyət dəyişmişdir. Son aylarda və xüsusən noyabrın 2-də mənim Azərbaycan xalqına müraciətimdən sonra gənclərimiz, əli silah tutan adamlarımız orduya gəlmişlər. Ordu formalaşmaqda, yaranmaqdadır və artıq öz qüdrətini, cəsarətini göstərir. İşğal olunmuş torpaqlarımızın bir qismi artıq geri qaytarılmışdır. Düzdür, müharibə gedir. Bəzən döyüşlər çox ağır olur, qan tökülür, vətəndaşlarımız, gənclərimiz həlak olur. Ancaq bu, təbiidir: bir halda ki, müharibə gedir, Vətənimizi qoruyuruq, deməli, itkilərimiz, şəhidlərimiz olacaqdır. Ermənilər ərazimizə soxulmuşlar, Qarabağı, başqa rayonlarımızı işğal etmişlər, bunu yenə də davam etdirmək istəyirlər. Onlar da itki verirlər. Ancaq onlar torpaqlarımızı işğal etmək üçün nə qədər itki versələr də, təcavüzkar əməllərindən əl çək[434-435]mirlər. Biz isə ədalətli müharibə aparırıq, torpaqlarımızı, vətənimizi qoruyuruq, işğal olunmuş ərazilərimizi geri qaytarmaq istəyirik. Ona görə də bizim verdiyimiz itkilərə təəccüblənmək lazım deyil: hər bir vətəndaş öz torpağı uğrunda qurban getməyə hazır olmalıdır. İndi biz Azərbaycanda belə əhval-ruhiyyə yarada bilmişik.

Hazırda Azərbaycan Ordusu erməni silahlı qüvvələrinə kəsərlə zərbələr endirir. Erməni hərbi birləşmələri həm canlı qüvvə, həm də texnika sarıdan çox böyük itki verir. Nəhayət, Azərbaycan xalqı dünyaya nümayiş etdirir ki, o, öz torpaqlarını qorumağa qadirdir. Əmin ola bilərsiniz ki, biz bu yolda bütün imkanlarımızdan istifadə edəcəyik. Azərbaycan xalqı bundan sonra öz gücünü daha da toplayacaq və əgər bu müharibəni başqa yolla qurtarmaq mümkün olmasa, işğal edilmiş torpaqlarımız nəyin bahasına olursa-olsun, erməni işğalçılarından təmizlənəcək, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü təmin ediləcəkdir. Biz vəzifəmizi bunda görürük. Arxayın ola bilərsiniz, sizin qarşısında bunu tam cəsarətlə deyirəm: Prezident kimi mən xalqımızın bütün imkanlarını hərəkətə gətirərək, Azərbaycan Respublikasının müdafiə qüdrətini möhkəmləndirməyə çalışıram və çalışacağam. Azərbaycan öz torpaqlarını uğurla qoruyacaqdır. Hər birimiz Vətən yolunda, dövlətimizin yolunda, müstəqil Azərbaycanın yolunda şəhid olmağa hazırıq və heç kim bizi bu yoldan döndərə bilməyəcəkdir.

Azərbaycandan kənarında yaşayan həmvətənlərimizin, soydaşlarımızın vəzifəsi Azərbaycana kömək etməkdən ibarətdir. Yenə də deyirəm, kimin nə imkanı varsa, kimin əlindən nə gəlersə, onu da etməlidir. Xüsusən Azərbaycanın indiki vəziyyətini dünya ictimaiyyətinə, Avropa ölkələrinə, dövlət dairələrinə, informasiya orqanlarına doğru-düzgün çatdırmağa çalışmaq lazımdır. Belə hesab edirəm ki, xaricdə Azərbaycan diasporu formalaşır, o, gündən-günə inkişaf edəcək və Azərbaycana, öz vətəninə köməyini heç kəs əsirgəməyəcəkdir. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz – burada, İngiltərədə yaşayan azərbaycanlılar da, haradan gəlməyindən asılı olmayaraq, daha sıx birləşəcək, bir-birinizlə. Azərbaycanla əlaqə saxlayacaqsınız, ona əlinizdən gələni köməyi edəcəksiniz.

Siz harada yaşamağınızdan asılı olmayaraq, müstəqil Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarısınız. Mən sizə vətəndaşlarımız, soydaşlarımız kimi müraciət edirəm, hamınıza cəsaətlə, həyatınızda səadət, xoşbəxtlik, işinizdə, müstəqil Azərbaycanın yaşaması və inkişafı naminə fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram. [435-436]

**İSVEÇRƏDƏ YAŞAYAN SOYDAŞLARIMIZLA
GÖRÜŞDƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇIXIŞI**

Bern,

29 yanvar 1995-ci il

Öncə mən hamınızı və sizin simanızda İsveçrədə yaşayan bütün azərbaycanlıları ürəkdən salamlayıram. Hamınıza doğma Vətənidən - Azərbaycan torpağından salamlar gətirmişəm. Sizə işlərinizdə uğurlar, həyatınızda səadət və xoşbəxtlik arzulayıram.

İndi, müstəqil dövlətimizin olduğu bir vaxtda biz azərbaycanlılar həm dövlətimizin bu günü və gələcəyi haqqında, həm dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılar barəsində düşünməliyik. Odur ki, mənə bir azərbaycanlı kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi, şübhəsiz, hər bir ölkədə yaşayan azərbaycanlı, onun həyatı, yaşayışı, vəziyyəti, durumu maraqlandırır. Ona görə də sizə suallar verdim və çox məmnun oldum ki, İsveçrədə yaşayan azərbaycanlıların güzəranı yaxşıdır, burada yaşamaq, işləmək üçün şəraitiniz var. Allah eləsin, bundan da yaxşı olsun.

İstərdim ki, Avropada, ümumən dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlıların hamısı ilk növbədə yüksək təhsilə, mədəniyyətə, yaxşı sənətə malik olsun, özləri üçün belə, indikindən də yaxşı şərait yarada bilsin. Siz azad, demokratik bir ölkədə yaşayırsınız. Bu ölkədə yaşamaq həm çətindir, həm də asandır. Ona görə çətindir ki, burada rəqabət güclüdür, hər bir millətdən olan adamlar var, hər kəs çalışıb cəmiyyətdə özünə yer tutmaq istəyir. Eyni zamanda, demokratik ölkələrin o cümlədən sizin yaşadığınız ölkənin qanunları sərbəstliyə çox imkanlar verir, yəni insanın istəyi olsa, bacarığı olsa, öz potensialını reallaşdırmağa şərait var. Ona görə də burada hər bir insan özünə layiq yer tuta bilər. Mən istəyirəm ki, azərbaycanlılar harada yaşayırlar-yəşəsinlər, əhalinin, cəmiyyətin aşağı təbəqəsində, orta təbəqəsində yox, yüksək təbəqəsində olsunlar, bu, mənim istəyim, arzumdur.

Doğrudur, azərbaycanlılar tarixən öz torpaqlarına möhkəm bağlıdır, başqa ölkələrə getməyə çox meylləri olmamışdır. Bilirsiniz ki, mən 14 il - 1969-cu ildən 1982-ci ilə qədər Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etmişəm, o vaxt Azərbaycan Sovetlər İttifaqının on beş respublikasından biri idi. Xatirəmdədir, o vaxt çalışırdım ki, azərbaycanlılar, xüsusən gənclər təkcə Azərbaycanda qalmasınlar, Sovetlər İttifaqının başqa şəhərlərində, respublikalarında da yaşasınlar (o dövrdə Sovetlər İttifaqından kənara çıxmaq mümkün deyildi), yayılsınlar, səpələnsinlər. Öz torpağımızda azərbaycanlı onsuz da çoxdur. Qoy hər yerdə Azərbaycanın diasporu olsun, lobbisi olsun. Bunu bəlkə də siz bilmirsiniz, mən o vaxt Azərbaycan gənclərinin Sovetlər İttifaqının hər yerinə səpələnməsi, yayılması üçün hətta Moskvadan razılıq almışdım, ildə 800-900 gənc başqa yerlərə - Moskva, Leningrad, Sverdlovsk və digər şəhərlərin universitetlərinə, institutlarına təhsil almağa göndərilirdi. Mən elə şərait yaratmışdım ki, Azərbaycan gənclərinin həmin universitetlərə daxil olmaları üçün çətinlik yox idi, çünki bəziləri rus dilini yaxşı bilmədiyinə görə gedib orada imtahan verə bilməzdi, bəziləri imtahan verəndən sonra müsabiqədən

keçə bilmirdilər. Ancaq mən onlardan ötrü güzəştli şərait yaratmışdım və bayaq dediyim kimi, hər il yüzlərlə gənci Sovetlər İttifaqının böyük ali məktəblərinə təhsil almağa göndərirdim.

Nə üçün? Birinci, mən etiraf etməliyəm ki, o vaxt Moskva Universitetlərində təhsilin səviyyəsi Bakı Universitetinə nisbətən yüksək idi. İstəyirdim ki, azərbaycanlılar daha yüksək səviyyədə təhsil alsınlar. İkincisi, ona görə ki, Rusiya vasitəsilə dünya mədəniyyətinə, dünya elminə qovuşsunlar. Yəni təkcə öz evində, öz kəndində yaşamasınlar, dünyanı görsünlər. Əgər o zaman İsveçrəyə, Almaniyaya, Fransaya getmək imkanı yox idisə, heç olmasa Sovetlər İttifaqının hər yerində olsunlar. Üçüncüsü də ona görə ki, qoy azərbaycanlılar hər yerdə yaşasınlar. Hər yerdə azərbaycanlılar olanda Azərbaycan Respublikasının dayağı da daha çox olur.

Bu gün nahar vaxtı İrlandiyanın prezidenti xanım Meri Robinsən ilə yanaşı əyləşmişdik. Söhbət zamanı o mənə dedi ki, İrlandiyanın iki xüsusiyyəti var. Biri odur ki, İrlandiya heç vaxt imperiya olmayıb, həmişə müstəmləkə olmuşdur. İkinci xüsusiyyəti odur ki, 150 il bundan öncə İrlandiyada kartof aclığı düşmüşdü. Bu səbəbdən 4 milyon irlandiyalı ölkəni tərk edib başqa yerlərə getmişdi. Ona görə də indi kənarında yaşayan irlandiyalıların sayı ölkədəkindən daha çoxdur. Xanım Robinsən bildirdi ki, bu il həmin hadisənin 150 illiyini qeyd edəcəkdir. Mən dedim ki, bilmirəm, siz bunu hansı səpkidə qeyd edəcəksiniz, ancaq belə hesab edirəm ki, o hadisə 150 il bundan əvvəl sizdən ötrü bir faciə idisə, eyni zamanda, xalqınız üçün böyük xoşbəxtlik olmuşdur. Çünki xalqınız bütün dünyaya, xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatlarına, Avropanın müxtəlif ölkələrinə yayılmışdır. İndi irlandiyalıları çox böyük lobbini yaratmışlar, kiçik dövlət olan İrlandiyanın xaricdə böyük lobbisi var.

Mən də o vaxtlar azərbaycanlıları faciə nəticəsində deyil, başqa yolla Sovetlər İttifaqına səpələyib Azərbaycana dayaq yaratmaq istəyirdim. İndi isə sərhədlər açılmışdır, azərbaycanlı hər yerdə yaşaya bilər. Hər bir ölkədə nə qədər çox azərbaycanlı yaşasa, bir o qədər yaxşı olar. Əlbəttə, bununla onu demək istəmirəm ki, Azərbaycanda yaşayan adamlar başqa ölkələrə çıxıb getsinlər, yox, ancaq tale kimi isə gətirib bir ölkəyə çıxarıbsa və orada o, yaxşı yaşayırsa, yaxşı təhsil alıbsa, yaxşı işi varsa, bu, Azərbaycanın xeyrinədir. Bir şərtlə ki, gərək millətini, dinini, torpağını, ana Vətəni unutmayasan. Bəzən elələri də olub ki, o vaxtlar 20-30 il Rusiyada yaşayıb, azərbaycanlılığını da, dinini də unudaraq assimilyasiyaya uğrayıblar. Bu, şübhəsiz ki, bizim üçün yaramaz.

Ona görə də çox məmnunam ki, səbəbdən asılı olmayaraq - bu, indiyə qədər önəmli bir şey deyildir - siz İsveçrədə yaşayırsınız, burada yaşayırsınız, rahatdır, azərbaycanlıların cəmiyyəti var, lobbisi var. Azərbaycanın dayağı var. Mən sizi təbrik edirəm, həyatınızda, işinizdə, təhsilinizdə uğurlar arzulayıram. Amma onu da bilin ki, indiyə qədər sizin arxanızda Azərbaycan Respublikası kimi müstəqil bir dövlət var. Əgər öncə bu yox idisə, indiyə qədər.

Üç ildən artıqdır ki, Azərbaycan Müstəqil Dövlətdir. Doğrudur, bu müstəqillik Azərbaycana çox baha başa gəlmişdir, ölkəmiz böyük itkilər, çoxlu şəhidlər vermişdir. Məsələn, yanvarın 20-də biz 1990-cı ildə Sovet qoşunlarının Azərbaycana təcavüzü baş vermiş faciənin beş illiyini qeyd etdik. Biz Şəhidlər xiyabanına gedərək, həmin təcavüz nəticəsində həlak olanların xatirəsini yad etdik. Mən Bakıdakı çıxışımnda da qeyd etdim və bu gün burada sizə də deyirəm ki, faciənin beş illiyini biz bir tərəfdən şəhidlərin xatirəsini əziz tutaraq, onların şəhidliyinə minnətdarlığımızı bildirərək qeyd edirik. Eyni zamanda, Azərbaycanın milli azadlığı uğrunda, müstəqilliyi uğrunda mübarizəyə qalxmış xalqımızın qəhrəmanlıq, rəşadət nümunəsinin beş illiyini qeyd edirik.

Bəli, Azərbaycanın müstəqillik yolu çətin olub, böyük bəlalardan keçmişik. Birincisi, Ermənistan altı ildən artıqdır ki, Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz etmişdir. Altı ildir ki, Azərbaycan müharibə şəraitindədir. Bu müddətdə 20 mindən çox azərbaycanlı həlak olmuş, 100 mindən artıq adam yaralanmışdır. Təəssüf ki, ərazimizin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Bir milyon azərbaycanlı öz yurdundan, el-obasından qaçqın düşmüşdür və respublikamızın başqa bölgələrində ağır şəraitdə, çadırlarda yaşayır. Bu, bizim bəlamızdır.

İkinci, bəlamız ondan ibarətdir ki, indi Azərbaycanın iqtisadiyyatı ağır vəziyyətə düşmüşdür. Azərbaycan bir iqtisadi-siyasi sistemdən başqasına, yəni sərbəst iqtisadiyyata, bazar iqtisadiyyatına keçir, dünya iqtisadiyyatına bağlanır. Ona görə də bu keçid yolu asan deyildir. Həmin yolu da keçmək, müstəqillik naminə bu çətinliyə də dözmək lazımdır. Bu da bizim üçün böyük problemlər yaratmışdır. Körpə uşaq yenicə ayaq açanda ata-anası baxır ki, o, necə addım atır, yıxılırmı? Azərbaycan dövləti indi belə vəziyyətdədir. Gənc Azərbaycan dövləti gərək daxilə özü-özünü qorusun. Ancaq ən çətini, bizi daxilən ağrıdan odur ki, gənc dövləti möhkəmlətmək əvəzinə çəkişmələr, dartışmalar gedir, ayrı-ayrı adamlar vəzifə, mənəb, hakimiyyət uğrunda mübarizə aparır, Azərbaycanı içərisindən dağıdır.

Son üç ildə Azərbaycanda üç dəfə hakimiyyət dəyişikliyi olmuşdur. Bunlar hamısı Azərbaycana böyük təsir etmişdir. Bu dəyişikliklərin təbii səbəbləri var, belə də olmalı idi. Məsələn, 1992-ci ildə Azərbaycanın rəhbərləri dəyişildi. Nə üçün? Çünki xalqın etimadını doğrulda bilmədilər. O vaxt kommunist rejimi dövründən qalmış və özünü prezident seçdirmiş Mütəllibov və onun ətrafındakı adamlar Azərbaycana xalqın tələblərinə uyğun rəhbərlik edə bilmirdilər. Xalq buna dözə bilmədiyinə görə onları rədd etdi. Sonra Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gəldi. Xalq buna çox ümidlə baxırdı. Mən də keçmiş siyasi xadim, təcrübəli adam kimi, Azərbaycana 14 il rəhbərlik etmiş bir adam kimi onlara ümid bəsləyirdim ki, bəlkə doğrudan da Azərbaycanın milli müstəqillik məqsədlərini həyata keçirən qüvvə olacaqlar. Ancaq onlar da bunu edə bilmədilər. Ona görə də 1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda yeni bir dövlət çevrilişi oldu, vətəndaş müharibəsi başlandı. Mən o vaxt Naxçıvanda idim, orda yaşayırdım, oraya bir növ sürgünə getmişdim. Yəni Moskvada yaşamağım mümkün olmamışdır, odur ki, Bakıya gəldim. On dörd il Bakı şəhərini, Azərbaycanı qurub-yaradan adamı Bakıda yaşamağa qoymadılar. Getdim Naxçıvana, çünki orada doğulmuşam, atamın qəbri də oradadır.

Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gəlmək istəyirdi. Mən də onlara kömək etdim. Onlara ümid bəsləyirdim. Ancaq onlar da ümidləri doğrulda bilmədilər. 1993-cü ildə dövlət çevrilişi başlandı. Azərbaycan parçalandı. Məni Naxçıvandan Bakıya dəvət etdilər. Sizə düzünü deyirəm, - gəncsiniz, övladlarım yaşdasınız, sizə övladlarım kimi baxıram, - mən incimışdim, küsmüşdüm, ona görə də gəlmək istəmirdim. Hesab edirəm ki, bir halda ki, mənə qarşı bu qədər ədalətsizlik olub, Bakıya dönməyəcəyəm, nə qədər çətin olsa, blokada şəraitində də olsa, həyatımın sonunadək Naxçıvanda yaşayacağam. Orada yaşayan adamlar mənim həmvətənlərimdir, əgər onlar üçün çətindirsə, mən də o şəraitdə yaşayacağam. Şaxta iyirmi dərəcəyə çatırdı, qaz, elektrik işığı yox idi, evlər qızdırılmırdı, əhali də donurdu, mən də donurdum. Səhərlər əl-üz yumağa isti su yox idi. Gecə saat ikiyə qədər neft lampasının işığında işləyirdim. Ancaq özümü heç də narahat hiss etmirdim, - yəni o biri insanlar, xalq necə, mən də elə.

Lakin 1993-cü ildə Azərbaycanda baş verən hadisələr məni çox ağrıtdı. Bir tərəfdən ermənilər bizi qırır, digər tərəfdən daxildə özümüzünkülər bir-birini qırmağa, Azərbaycanı parçalamağa başlamışdılar. Cənub tərəfdə guya Talış Respublikası, Şimal tərəfdə başqa bir respublika yaratmaq istədilər. Azərbaycan məhv olurdu, parçalanırdı.

Mənə bir neçə gün ardıcıl surətdə müraciət etdilər. Azərbaycanın parçalanmasından qorxaraq Bakıya gəldim və yeni bir həyat başladı. Çətinlikləri aradan qaldırmağa başladım və aradan qaldırırdım. Məsələn, səkkiz ay öncə atəşin kəsilməsinə nail olduq, altı il gedən müharibədə ilk dəfədir ki, atəşkəs uzun müddətdir ki, davam edir. Əvvəllər atəş kəsilmirdi, kəsildə də beş-on gün davam edir, sonra bu razılaşma pozulurdu. İndi səkkiz aydır ki, atəş dayandırılmışdır, qan tökülmür, döyüşlər yoxdur.

Lakin torpaqlarımız işğal altındadır, biz bununla razılaşa bilmərik. Amma atəşkəs rejimi Azərbaycana bir rahatlıq gətirmişdir. Yaşayış nə qədər çətin olsa da, insanlar üçün rahatlıqdır. Buna nail olmaq üçün nə qədər səy göstərdik, danışıqlar apardım, beynəlxalq təşkilatlardan, ATƏT-dən, onun Minsk qrupundan, Rusiyanın, Amerikanın vasitəçiliyindən istifadə etdik. Bir sözlə, bütün imkanlardan istifadə edərək atəşi dayandırdım. Demək, vətəndaş müharibəsinin qarşısını aldım, Azərbaycanı parçalamağa qoymadım və atəşi kəsdim ki, qüvvələrimizi toplayaq, görək müharibə edəcəyikmi, yaxud torpaqlarımızı sülh yolu ilə qaytaracağıq? Əvvəllər belə imkanlar yox idi, hər gün cəbhədə atışma gedirdi, evlərə şəhidlər gəlirdi, fikirləşməyə də imkan yox idi.

Belə bir şəraitdə yenə də bəzi qüvvələr Azərbaycanda sabitliyi pozmaq istədi. Bilirsiniz ki, biz Qərb şirkətləri ilə böyük bir neft müqaviləsi imzaladım. Azərbaycanın bu günü üçün, həm də gələcəyi üçün çox əhəmiyyəti olan bu müqavilə otuz il müddətinə imzalanmışdır. Ola bilər, bu müqavilə ilk illər, məsələn, 1995-1997-ci illərdə o qədər böyük nəticə verməsin. Amma sonra onun çox böyük nəticələri olacaqdır. O Azərbaycanın iqtisadiyyatını qaldıracaqdır. Otuz il müddətində Azərbaycanın üç yatağından 500 milyon ton neft çıxarılacaq. Qərb şirkətləri bu müqavilənin həyata keçirilməsi üçün 7,5 milyard dollar kapital qoyacaqlar. Bu müqavilədən Azərbaycan 33 milyard dollar mənfəət götürəcəkdir.

Bu hələ müqavilədir. Ancaq bizim başqa neft yataqlarımız da var, onları da işlədəcəyik. İndi bunu ona görə deyirəm ki, siz bilirsiniz, - biz belə iqtisadi addımlar atmışıq. Bunu Amerikada da, İngiltərədə də, eləcə də bütün Avropada çox yüksək qiymətləndirmişlər. Düzdür, Rusiya bizə mane olmaq istəyir. İndi Moskvanın müxbirləri yanıma gəlmişdilər, mən onların suallarına cavab verirdim. Rusiya notalar verdi ki, bu müqaviləni tanımır. Biz bunlara da cavab verdik. Başqa maneçiliklər də törətdilər, bunlara da cavab verdik. Yəni xaricdən olan maneələrin qarşısını aldım.

Ancaq daxildə nə etdilər? Neft müqaviləsinin imzalanmasından bir gün sonra təcridxanadan Azərbaycanın dövlətçiliyinə xəyanət etmiş adamları qaçırdılar. Mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin sessiyasında çıxış etmək üçün Nyu-Yorka getmişdim. Həmin günlərdə Bakıda Azərbaycanın iki siyasi xadimini - parlament sədrinin müavini Cəlilov və Xüsusi İdarənin rəisi polkovnik Rəhimov qətlə yetirdilər. Bundan iki-üç gün sonra Azərbaycanda yeni dövlət çevrilişi etmək istədilər. O, 1993-cü ilin yayında dövlət çevrilişi edən adamlardan biri idi. Cavan adam idi, istədim tərbiyə edim, işlədim. Ancaq tərbiyə alınmadı, beynində başqa

fikirlər yarandı, başqa islahatlar əmələ gəldi. Keçən il oktyabrın 4-də yeni dövlət çevrilişi etmək istədi. Yəqin siz bunu televiziya verilişlərində gördünüz.

Mən bunun qarşısını silahla, ordu ilə almadım. Gecə ikən xalqa müraciət etdim. Bir saat ərzində adamlar yatağından qalxdılar. Prezident sarayının qarşısına bir milyondan artıq insan topladı. Çevrilmiş etmək istəyən adamların bəziləri yaxalandı, bəziləri qaçdı. Ondan sonra biz Azadlıq meydanında mitinq keçirdik. Oraya da bir milyondan artıq adam gəlmişdi. Adamların dövləti dəstəkləməsini və daxildəki cinayətkarların hərəkətlərini özünüz müqayisə edin.

Bunu ona görə deyirəm ki, bizim bu üç illik həyatımız, görürsünüz, nə qədər ağır, nə qədər çətin. Ancaq Azərbaycan bütün bu çətinliklərdən keçdi. Gələcəkdə də keçəcək, irəliləyəcəkdir, müstəqilliyimizi saxlayacağıq. Buna arxayın olun. Azərbaycan bundan sonra heç vaxt müstəqilliyini əldən verməyəcəkdir. Amma müstəqil dövlət kimi yaşamaq üçün gərək daxildə də sabitlik olsun, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar da bizə kömək etsin, dəstək versin.

Daxildə dövlətçiliyimizə qarşı çıxan qüvvələrin bir qismini həbs etdik, bir qismi qaçıb Moskvaya yığılmışdı. Orada bir il, iki il qalacaqlar, sonra nə edəcəklər? Onlar Azərbaycanın düşmənləridir. Mütəllibov da oraya qaçmışdı. Azərbaycanı dağıdan, onun torpaqlarını, Azərbaycanın qədim, tarixi şəhəri, incisi, gözü olan - Şuşa şəhərini ermənilərə satan Rəhim Qaziyev Moskvadadır. O, vaxtilə müdafiə naziri olmuşdur, guya müharibə edən adam idi. Nə müharibə, - o, alverlə məşğul olan adamdır. Mən onu həbs etdirdim. Lakin dövlət çevrilişi etmək istəyən adamlar onu təcridxanadan qaçırdılar.

Ancaq belə halların heç biri Azərbaycan xalqının iradəsini sarsıda bilməyəcəkdir. İndi xalqımız çətin iqtisadi şəraitdə yaşayır. Adamların bir çoxunun vəziyyəti çətin, kasıb dolanır. Problemlərimiz çoxdur. Ancaq xalqımızın iradəsi möhkəmdir. Heç kəs bizə mane ola bilməyəcəkdir. Azərbaycan xalqının taleyi indi etibarlı əllərdədir, bunu bilin. Azərbaycanın müstəqilliyi qorunacaqdır. Xalqın milli azadlıq ruhu bundan sonra da yüksələcək və Azərbaycan bütün bu bəlalardan keçəcək, qısa müddətdə zəngin bir dövlət olacaqdır. Buna tam əmin olun.

Ona görə də burada yaşayın, işləyin, amma Vətən həmişə qəlbinizdə olsun, onu unutmayın. İndi yollar açıqdır, həmişə Vətənə gələ bilərsiniz. Hər birinizin gəlib Vətəndə yaşamağa, onu ziyarət etməyə, qohum-əqrəbanızla görüşməyə imkanınız var.

Biz Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxilik. Amma bu da sizi narahat etməsin. Keçmiş Sovetlər İttifaqının bir hissəsi kimi bizim həmin birlikdə olmağımız lazımdır. Lakin bu müstəqilliyimizə heç bir zərər gətirə bilməz. Bundan da tam arxayın olun. Bəzi adamlar böhtan, iftira atmaq üçün deyirlər ki, nə üçün Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil oldunuz? Biz NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq" sənədini də imzaladıq. Mən Amerikaya gedib Prezident Klintonla görüşdüm, İngiltərədə Baş nazir Meycorla görüşdüm, Türkiyədə, Çində, Səudiyyə Ərəbistanında, Misirdə də oldum. 52 dövlətin təmsil olduğu ATƏT-in Budapeştdə keçirilən Zirvə toplantısında iştirak etdim. ATƏT-in 20 illik tarixi ərzində Azərbaycan üçün ən önəmli bir qərar - ATƏT-in çoxmillətli sülhü mühafizə qüvvələrinin yaradılmasına və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması üçün regiona göndərilməsinə dair qərar qəbul olundu. Bundan əvvəl belə şey yox idi, deyirdilər ki, bu problemi ancaq Rusiya

qoşunları gəlib həll edə bilər. Biz buna razılıq vermədik. Mən Budapeşt Zirvə toplantısında çıxış edərək sözümlü dedim. Qərarın qəbul edilməsi çox çətin idi. Bizə mane olanlar da var idi. Biz bu çətinliklərdən də keçdik. Sonra Mərakeşdə İslam Konfransı Təşkilatının Zirvə toplantısında iştirak etdim. Orada da 52 dövlət təmsil olunmuşdu. Müsəlman dünyası ölkələrinin rəhbərləri ilə görüşdüm. Orada da Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünü pisləyən, islam ölkələrini Azərbaycana yardım göstərməyə çağıran qərarlar qəbul edildi. Səudiyyə Ərəbistanına-Məkkəyə, Mədinəyə getdim. Müqəddəs yerləri ziyarət etdim. Sizin də burada bir Hacınız var, mən gördüm, təbrik edirəm.

Biz Azərbaycanı bütün dünyaya tanıtmalıyıq. Üç gündür buradayam, danışıqlar aparır, görüşlər keçiririk. Mən o vaxt, hələ Sovetlər İttifaqının tərkibində olan Azərbaycana rəhbərlik edəndə də Azərbaycanı dünyaya tanıtmğa çalışmışdım. İndi də çalışmaq lazımdır. Siz də çalışmalısınız, biz də çalışmalıyıq.

Əminəm ki, Azərbaycanın gözəl, xoşbəxt gələcəyi var. Ona da əminəm ki, Azərbaycanın sərhədlərindən kənarda yaşayan soydaşlarımız da öz səviyyələrini yüksəldərək, təhsillərini artıracaq, yaşadıkları ölkələrdə biznesdə, başqa sahələrdə yaxşı yer tutacaq və Azərbaycana layiq olacaqlar.

Sizə bir daha uğurlar, səadət və xoşbəxtlik arzulayıram. Sağ olun.

**AVROPA BİRLİYİ RƏHBƏRLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞMƏK ÜÇÜN BELÇİKAYA SƏFƏRİ
SOYDAŞLARIMIZLA
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Brüssel

17 aprel 1995-ci il

Belə hesab edirəm ki, siz azərbaycanlılar buraya mənim Brüsselə gəlməyim münasibətilə toplaşmışınız və mənimlə görüşmək istəyirsiniz. Mən bundan çox məmnunam. Sizə müstəqil Azərbaycan Respublikasından, Azərbaycan torpağından səmimi salamlar gətirmişəm. Mən sizi sevimli xalqımız adından, dövlətimiz adından salamlayıram və hamınıza cənsağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram.

Şübhəsiz ki, siz, yəni Avropada yaşayan azərbaycanlılar, türklər Azərbaycanla, ölkəmizin vəziyyəti ilə maraqlanırsınız. Ancaq bilməlisiniz ki, biz – Azərbaycandakı soydaşlarınız, azərbaycanlılar da bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılarla çox maraqlanıyıq. İndi müstəqil bir dövlət olan Azərbaycan bütün dünyadakı azərbaycanlıların qayğısına qalır, onların barəsində fikirləşir, düşünür. Bəzi səbəblərə görə bir çox azərbaycanlılar Vətəndən kənarında yaşayırlar. Avropada, Amerikada, başqa qitələrdə də yaşayanlar var. Bu, müəyyən dərəcədə təbiidir, çünki bir millətdən olan adamların hamısı həmişə öz torpağında yaşaya bilməz. Bunun müsbət cəhəti də var. Həmin cəhət ondan ibarətdir ki, əgər Brüsseldə və onun ətrafında azərbaycanlılar yaşamasaydı, mən gəlib burada bir azərbaycanlı görməsəydim, özümü, şübhəsiz, pis hiss edərdim. Amma görürəm ki, bizim azərbaycanlılar Avropada yaşayırlar, işləyirlər, həyat sürürlər. Bu, sevindirici haldır.

Doğrudur, hələ keçmiş zamanlarda da adamlar öz Vətəninə köçüb başqa ölkədə yaşayanda deyirdilər ki, onlar qürbətdədir. Bu söz – "qürbət" sözü qəmginlik yaradan kəlmədir. Qürbətdəki adamlar daim Vətənin həsrətini çəkir və çox çalışırlar ki, Vətəndə olsunlar. Ona görə də qürbətdə yaşayanlar qərblə Vətəninə, torpağına, xalqına, millətini, dinini, dilini, adət və ənənələrini unutmursa, insanın harada yaşaması elə böyük əhəmiyyət kəsb etmir.

İndi bizim müstəqil bir ölkə kimi xaricdə, məsələn, Avropa, [371-372] Amerika dövlətlərində güclü lobbilyə, güclü diaspora ehtiyacımız var. Bilirsiniz ki, yeddi ilə yaxındır Ermənistanla Azərbaycan arasında müharibə gedir. Bu müharibəni Ermənistan bizim Azərbaycan torpaqlarını ələ keçirmək üçün başlamışdır. Təəssüf ki, bəzi böyük ölkələrin dəstəyi, köməyi ilə və çox təəssüflər olsun, bir çox səbəblərdən bu müharibədə Azərbaycan torpaqlarının bir qismi erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal ediləndir. İşğal olunmuş torpaqlardan isə vətəndaşlarımız qaçqın və köçkün düşmüşlər. İndi bir milyondan artıq qaçqın Azərbaycanın başqa məntəqələrində yaşayırlar.

Belə bir şəraitdə biz beynəlxalq təşkilatların imkanlarından çox istifadə edirik. Çalışırıq ki, beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanın haqq işini və Ermənistanın təcavüzkar olduğunu daha sanballı surətdə sübut edək, bütün bu məsələləri sülh yolu ilə aradan qaldıraq. Amma hansı bir beynəlxalq təşkilatda işə başlayırıqsa, görürük

ki, orada erməni lobbisi çox güclüdür. Erməni millətindən olan bu adamlar çox vaxt heç Ermənistanda yaşamayıblar. Onlar həm güclü və varlıdırlar, həm də dövlət orqanlarına təsir göstərə bilirlər. Ermənilərin Azərbaycana qarşı apardıqları müharibədə haqsız olduqlarına baxmayaraq, erməni lobbisi öz imkanlarından istifadə edərək bizim haqq işimizin, haqlı təkliflərimizin eşidilməsinə maneçilik törədir.

Mən təkcə buna görə demirəm ki, başqa ölkələrdəki azərbaycanlılar güclü olmalıdırlar. Ümumiyyətlə, hər hansı bir xalq öz çərçivəsinə qapanıb yaşasa, dünyanı görməsə, dünya ilə əlaqəsi olmasa, çox inkişaf edə bilməz.

İndi dünyanın həyatı elədir ki, hər bir ölkədən nəşə görüb-götürmək, hər bir ölkənin təcrübəsindən nəşə öyrənmək olar. Mən belə deməklə onu əsaslandırmaq istəmirəm ki, siz niyə, məsələn Azərbaycandan, yaxud Türkiyədən gəlib Avropada – Belçikada, Almaniyada yaşayırsınız. Hərənizin buraya gəlməyinin bir səbəbi var. Mən bilirəm, Vətən üçün ürəyiniz darıxır. Bu da təbiidir. Amma eyni zamanda, yenə də qeyd edirəm ki, mən gəlib burada, Brüsseldə azərbaycanlılarla görüşəndə özümü yaxşı hiss etdim. Sevindim ki, bizim burada soydaşlarımız, həmvətənlərimiz var. Onlar Azərbaycan haqqında həqiqəti burada, Avropada yaymağa qadirdirlər. Ona görə də hər birinizin burada Azərbaycanın xeyrinə, yəni Azərbaycanın müstəqilliyi naminə, bugünkü və gələcək həyatı naminə gördüyünüz bütün işlər ölkəmiz üçün qiymətlidir.

Şübhəsiz ki, hər bir insan öz Vətəninə, millətinə, dininə, di[372-373]linə nə qədər bağlı olursa, mənəviyyatca da bir o qədər yüksək olur. Mən güman edirəm ki, siz Avropada yaşasanız da, Vətəninizə bağlısınız, ata-babalarınızın, ulu babalarınızın ruhuna, onların verdikləri nəsihətlərə bağlısınız. Kimin harada yaşamasından, işləməsindən asılı olmayaraq, o, Azərbaycanı unutmur, Vətəni yad edir, təbliğ edir.

Bir müstəqil dövlət kimi Azərbaycanın indi Avropada da, Asiyada da, Amerikada da təbliğ olunmağa çox ehtiyacı var. Bu sahədə Avropanın müxtəlif dövlətlərində yaşayan və müxtəlif cəmiyyətlərdə birləşən soydaşlarımız böyük və səmərəli iş görə bilirlər. Bir sıra səbəblər üzündən Azərbaycanın vəziyyəti indi ağırdır və bu çətinliklərdən başqa Azərbaycanın şimal tərəfdən yollarının bağlanması ilə daha bir problem yaranıb. Əslində Azərbaycan blokada vəziyyətinə düşüb.

Müstəqilliyi əldə etmək nə qədər çətindir, onu qoruyub saxlamaq daha çətindir, müşküldür. Çünki Azərbaycanın müstəqilliyi ilə razılaşmayan qüvvələr var və bu qüvvələr bütün imkanlardan istifadə edirlər ki, ölkəmiz yenidən təsir dairəsinə düşsün. Lakin nəyin bahasına olursa-olsun, Azərbaycan prezidenti və xalqı öz müstəqil dövlətini qoruyub saxlayacaqlar.

Bizim həm həyatımızı, həm də müstəqilliyimizi qoruyub saxlamağa maneçilik törədən məsələ Azərbaycanın Ermənistanla müharibə vəziyyətində olmasıdır. Bilirsiniz ki, bu müharibə 1988-ci ildə başlayıb. O vaxtlar Azərbaycan da, Ermənistan da Sovetlər İttifaqının tərkibində idi. Təəssüf ki, onda Azərbaycanda hakimiyyətdə olan adamlar bu müharibənin qarşısını ala bilmədilər, halbuki ala bilirdilər. Çünki Azərbaycan da, Ermənistan da bir dövlətin tərkibində idi. Şübhəsiz ki, o vaxtlar Sovetlər İttifaqında hakimiyyət başında duran şəxslər, xüsusən Mixail Qorbaçov Azərbaycana xəyanət edib və Dağlıq Qarabağ məsələsinin qaldırılmasına, Ermənistanın Azərbaycana hücum etməsinə imkan verilibdir. Lakin bunun da qarşısı alınmışdı. Çünki Sovetlər İttifaqı çox qüdrətli və güclü bir dövlət idi, böyük orduya, böyük imkanlara malik idi. Sadəcə olaraq bunların qarşısını alıb deyə bilirdi ki, Ermənistan da öz yerində otursun, Azərbaycan da. Bu da olmadı. Azərbaycanın

rəhbərləri gərək öz torpaqlarını qoruyaydılar və Sovetlər İttifaqının imkanlarından istifadə edəydilər. Onlar bunu edə bilmədilər. Bundan sonra müxtəlif proseslər gedib və təəssüf ki, Azər[373- 374]baycanda daxili sabitlik də olmayıb. Bir tərəfdən ermənilər Azərbaycana təcavüz edib torpaqlarımızı ələ keçirmək istəyir və 1990-91-ci illərdə Dağlıq Qarabağı tamamilə ələ keçirmişlər. Digər tərəfdən isə Azərbaycanın daxilində adamlar hakimiyyəti ələ almaq və vəzifələri tutmaq üçün bir-biri ilə mübarizə aparmağa başlayıblar. Bax, içimizdə olan bu ixtilaflar, davalar, vəzifə və hakimiyyət mübarizəsi Azərbaycanı bu günə gətirib salmışdır.

Bunları nəzərə alaraq biz son vaxtlar çalışırıq ki, həm Ermənistanla müharibədə müəyyən bir dönüş yaradaq, həm də Azərbaycanın daxilində vəziyyəti sabitləşdirək. Siz Azərbaycandan uzaqlarda olduğunuza görə bilməlisiniz ki, torpaqlarımızın bir qisminin erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsi azərbaycanlıların o qədər də aciz olması ilə bağlı deyildir. Yox, azərbaycanlılar aciz millət, aciz və gücsüz adamlar deyildirlər. Sadəcə olaraq Azərbaycanda hakimiyyətdə olan adamlar, Azərbaycan rəhbərliyi xalqın gücündən, qüdrətindən istifadə edə bilmədilər. Məsələn, Ermənistan ordu yaratdığı halda, Azərbaycanda ordu yaradılmadı. Ermənistana nə lazım idi ki, ordu yaradaydı? Axı ona heç kəs hücum etmirdi. Amma Azərbaycan artıq 1988-ci ildə Ermənistanın təcavüzünə məruz qalmışdı. Gərək Azərbaycanda ordu, silahlı qüvvələr yaradılırdı. Adamlar səfərbərliyə alınardı. Lakin bunun əvəzinə daxilə didişmələr, dedi-qodular, vəzifə mübarizəsi və digər ixtilaflar gedirdi. Bax, bunların nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının bir qismi işğal edildi. Məhz bunların nəticəsində. Məsələn, Azərbaycanın bir neçə rayonu işğal edilibdir. Elə bilirsiniz orada döyüş, vuruşma gedib? Məsələn, 1993-cü ilin mart ayının sonunda – aprel ayının əvvəlində Kəlbəcər rayonu işğal edildi. Amma bunu hamı bilir, tarix də göstərir, şahidlər də deyirlər ki, Kəlbəcər rayonunda heç bir vuruşma olmayıb. Bəziləri gəlib camaatı qorxuya, vahiməyə salıb, bəziləri də döyüşçüləri heç bir vuruşma getmədiyi halda oradan çıxarıblar. Ermənilər də gəlib oraya girmişlər.

Hamımızın əzizi olan Şuşa şəhərini deyim. Bildiyiniz kimi, Şuşa Azərbaycanın incisi, Qarabağın gözüdür, bizim qədim abidələrimiz olan, qədim dövlətçiliyimizin şəhəridir. Şuşa böyük tarixə malik şəhərdir. Şuşa və Laçın rayonlarının Ermənistan tərəfindən işğal edilməsi döyüşlərlə əlaqədar deyil. Bu rayonların müdafiəsi zamanı xəyanət etmiş adamların ittiham [374-375] olunması ilə əlaqədar hazırda məhkəmə gedir. Məhkəmə açıq-aydın göstərir ki, Şuşa əsla müdafiə edilmirdi.

Şuşanın işğalı vaxtı mən Naxçıvanda yaşayırdım. Siz bilirsiniz ki, o vaxtlar – mən Moskvadan gedəndən sonra mənə Bakıda yaşamağa qoymadılar. Gedib Naxçıvanda yaşadım. Naxçıvanın da Azərbaycanla əlaqəsi kəsilmişdi və o, blokada şəraitində idi. Biz çox ağır bir vəziyyətdə yaşayırdıq. Orada mən eşitdim ki, Şuşa ermənilər tərəfindən işğal olundu. O vaxtlar İran nümayəndələri Azərbaycanla Ermənistan arasında müəyyən qədər vasitəçilik edirdilər. İran hökumətinin nümayəndələri mənə də yanıma gəlib-gedirdilər. Onlar gəlib mənə bildirdilər ki, ermənilər bizə deyir: "Biz Şuşanı zəbt etmədik, biz Şuşa şəhərini almaq uğrunda vuruşmadıq, azərbaycanlıların özləri Şuşanı sinidə bizə verdilər"...

Lakin son dövrdə, yəni 1993-cü ilin payızından başlayaraq biz böyük bir dönüş yarada bildik. Azərbaycanın öz müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün əsas vasitələrdən biri kimi ordu quruculuğu işinə əgər son illər diqqəti

artırmasaydıq, ölkəmiz daha böyük faciə ilə üzləşə bilərdi. Məhz bunun nəticəsində, əvvəllər atəşkəs haqqında müqavilə imzalamaq istəməyən Ermənistan keçən il mayın 12-də bu sənədə imza atdı.

Biz müharibəyə sülh yolu ilə son qoyulmasına tərəfdarıq, bunun üçün beynəlxalq təşkilatların, ilk növbədə də ATƏT-in və onun Minsk qrupunun fəaliyyətinə ümidlər bəsləyirik. Bu mənada ATƏT-in Budapeşt Zirvə toplantısının qərarları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətindəki lənglik, təbii ki, respublikamızı və onun prezidentini razı sala bilməz. Azərbaycan bütün hallarda məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına tərəfdardır. Bir şərtlə ki, onun ərazi bütövlüyü və suverenliyi təmin edilsin...

Bilirsiniz, görürsən yeni dəbdə bir paltar çıxanda hamı – yaraşan da, yaraşmayan da, pulu olan da, olmayan da çalışır ki, ondan geysin. Bizim bəzi adamlar da indi belə bir xəstəliyə tutulublar – hamı partiya yaratmaq istəyir. Hamıya şərait yaradılmışdır və bu partiyaların heç birinin fəaliyyətinə etirazımız yoxdur. Açıq deyə bilərəm ki, partiyalar sayca çox olsa da, üzvləri azdır. Bu partiyaların gücləri yoxdur, lakin belə hesab edirlər ki, gücləri böyükdür.

Məsələn, bu yaxınlarda Amerika Milli Demokratiya İnstitutunun direktoru Letski Bakıya gəlmişdi. Mən də onunla görüşdüm. O, əvvəlcə xarici siyasət məsələləri üzrə dövlət müşaviri Vəfa Quluzadə ilə görüşüb söhbət etmişdi. Vəfa Quluzadə mənə dedi ki, qonaq müxalifət partiyalarının hamısının nümayəndələri ilə görüşmüşdür. Onların verdikləri məlumatdan belə görünür ki, indi Azərbaycanın əhalisi 300 milyon nəfərdir. Çünki onlar öz partiyalarına daxil olan üzvlərin sayı haqqında o qədər şişirdilmiş məlumat veriblər ki, bunları cəmləyəndə amerikalı qonaq deyir ki, sizin əhaliniz gərək 300 milyon nəfər olsun. Amma Azərbaycanın əhalisi 7 milyon yarımdır. Yəni bunlar öz partiyalarının həm fəaliyyətini, həm də üzvlərinin sayını çox şişirdiblər. Amma bu da keçib gedəcəkdir. İnsanlar gərək bəzi mərhələlərdə bu xəstəliyə tutulsunlar. Bəziləri indi buna tutulsalar, gələcəkdə ona məruz qalmazlar.

Şübhəsiz, o partiyalar ki, xalqın müəyyən təbəqəsinin nüfuzunu qazana biləcəklər, onlar yaşayacaq, inkişaf edəcəklər.

Məlum olduğu kimi, ölkəmizdə üç dəfə dövlət çevrilişinə cəhd göstərilmişdir.

Mən 1993-cü ilin iyun hadisələri zamanı respublikada vətəndaş müharibəsinin qarşısını almaq və ölkənin parçalanmasına yol verməmək üçün xalqın tələbi və çağırışı ilə yenidən hakimiyyətə qayıtmağa razılıq verdim. Məqsədim Azərbaycanın tam müstəqilliyinə nail olmaqdır. Lakin bəzi qüvvələr bunu lazımınca qiymətləndirmir və ibrət dersi götürmürlər.

O vaxt Azərbaycanı parçalamaq istəyirdilər. Bir tərəfdən guya Talış Respublikası, o biri tərəfdən Ləzgi Respublikası yaratmaq istəyirdilər. Ermənistan bundan istifadə edərək torpağımızın xeyli hissəsini işğal etdi. Lakin gərginliyi aradan qaldırdıq. Fikirləşirdim ki, bu, hamıya dərs olar, hakimiyyət mübarizəsinə son qoyular. Lakin belə olmadı.

Mən o zaman şəraiti nəzərə alaraq qüvvələri parçalamamaq üçün, dövlətə qarşı Gəncədə qiyam etmiş və müəyyən qədər qalib olmuş Surət Hüseynovu baş nazir təyin etdim. Mən istədim ki, bu qüvvələri birləşdirək, Azərbaycan parçalanmasın. Əslində o bu vəzifəyə layiq deyildi, 35 yaşında bir adam idi, savadı çox az idi, təcrübəsi də yox idi. Başına da bəzi silahlı qüvvələri toplamışdı. Doğrudan da ona kömək etmək istədim ki, bəlkə

işləyərək fayda verə bilsin. Amma bu adamlar bir müddətdən sonra yenə hakimiyyət mübarizəsinə qoşuldular. Digər qüvvələr də baş qaldırdı. Xalq Cəbhəsi də hakimiyyət mübarizəsinə başladı. Halbuki əvvəl hakimiyyətə gəlmişdi, lakin əldə saxlaya bilmədi. Prezident qaçdı, Ali Səvə[376-377]tin sədri, baş nazir istefa verdilər. Lakin bir neçə aydan sonra yenə hakimiyyət mübarizəsinə qalxdılar və bundan ötrü ayrı-ayrı cinayətkar ünsürlərdən, gizli silahlı qüvvələrdən istifadə etməyə başladılar.

Əvvəlki prezident Ayaz Mütəllibov da Moskvaya qaçmışdır. Orada bəzi qüvvələr ondan istifadə etmək istəyirlər. O da oradan Azərbaycanı parçalamaq istəyirdi. Bunların hamısı çalışırdı ki, ölkə daxilində olan cinayətkar qüvvələri qaldırsınlar. Azərbaycanda bir tərəfdən Ermənistanla müharibə gedirdi, bir tərəfdən də öz içərimizdə. Bilirsiniz ki, bu, keçən il oktyabrın əvvəlində və demək olar, ondan da bir az qabaq başlandı. Oktyabr hadisələri zamanı keçmiş Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsinin əfv edilməsi onunla bağlı idi ki, Azərbaycanda qüvvələr parçalanmasın, müharibə şəraitində milli həmrəyliyə nail olunsun. Lakin Rövşən Cavadov Prezident Aparatı qarşısında keçirilən mitinqə gələrək prezidentin tərəfində olduğunu söyləsə də, sonradan yenə də dövlət çevrilişi cəhdinə əl atdı.

Mart ayında mən Kopenhagena getmişdim. Dünya ölkələrinin dövlət başçıları oraya toplaşmışdılar. Bilirsiniz ki, dünyanın sosial problemləri ilə əlaqədar Birləşmiş Millətlər Təşkilatı orada böyük bir toplantı keçirirdi. Mən də Azərbaycanın dövlət başçısı kimi orada iştirak edirdim. Bu müddətdə həmin Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsi dövlət çevrilişi etmək istəyirdi. Amma bunu edənlər təkcə onlar deyildi. Xalq Cəbhəsi, Moskvada olan Mütəllibov, Surət Hüseynov, Azərbaycandakı "Boz Qurd" Partiyası, başqa müxalifət partiyaları bu cəhdə qoşulmuşdular.

Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsi Daxili İşlər Nazirliyinin tərkibində silahlı dəstə idi. Onun üzvlərinin çoxu vaxtilə Ermənistan silahlı qüvvələri ilə vuruşmuş, yəni döyüşlərdən çıxmış adamlar idi. Sonra isə çoxları cinayət yoluna düşmüş, adamları soymuş, öldürmüşdülər. Artıq belə bir dəstənin polisdə qalmasına ehtiyac yox idi. Ancaq yenə də qarşıdurma yaranmaması üçün mən bu dəstənin ləğvini ləngidirdim, lakin onu ləğv etmək lazım idi.

Bayaq dediyim qüvvələrin hamısı bu dəstənin ətrafına toplaşaraq onu qızıqdırmışdılar ki, bəli, dəstə dövlət çevrilişi edəcək, prezidenti öldürəcək, hakimiyyəti ələ keçirəcək və hamısı birlikdə yenidən hakimiyyətə gələcəkdir. Mən Kopenhagendə olarkən məlumat aldım ki, onlar artıq bu çevrilişə hazırlaş[377-378]ırlar. Hətta mən Bakıya dönəndən sonra dəqiq məlumat gəldi ki, onlar hava limanında sui-qəsd edib məni öldürmək istəyirmişlər. Lakin görünür, vaxt dəyişdiyinə görə buna nail ola bilmədilər. Dövlət çevrilişinin qarşısı alındı və bütün günahkarlar cəzalandırılacaqdır. Heç şübhəsiz, bu dövləti cinayətin qarşısının alınması çoxları üçün ibrət dərsi olacaqdır. İndi Azərbaycanda vətəndaşlar rahat nəfəs almağa başlayıb, sakitlik yaranıb. Lakin hələ görüləsi çox işlər, həll ediləsi çox problemlər var. Sözümün sonunda onu demək istəyirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyi tarixi hadisə, xalqımızın tarixində olan ilk imkandır. Bunu qoruyub saxlamaq və gələcək nəsillərə çatdırmaq bizim borcumuz, şərəfli vəzifəmizdir. Mən də bir prezident kimi bu vəzifəni həyata keçirməyə çalışıram. Sağ olun.

Mən sizi dinləməyə hazırım. Yəqin ki, sizin sözünüz, sualınız var. Buyurun.

Sual: Azərbaycanda rüşvətxorluğun qarşısının alınması üçün nə kimi işlər görülür?

Cavab: Rüşvətxorluğun harada çox, harada az olmasının o qədər də əhəmiyyəti yoxdur. Hər bir dövlət, millət, xalq üçün rüşvətxorluq böyük bəlalardan biridir. Siz gəncsiniz, bəlkə də bunları bilmirsiniz. Mən 1969- cu il iyulun 14-də Azərbaycana rəhbər seçilmişəm. Bir-iki aydan sonra o vaxtdan 26 il keçəcək. O vaxt – kommunist rejimi, sosialist dövləti vaxtında da rüşvətxorluq var idi. Sovetlər İttifaqı dövründə rüşvətxorluğa keçmişin, burjuaziya sisteminin qalığı deyirdilər. Deyirdilər ki, rüşvətxorluq həm keçmişin qalığı, həm də burjuaziya sistemindən bizə keçmiş xəstəlikdir. İzah edirdilər ki, Sovet İttifaqında, sosialist quruluşunda rüşvət ola bilməz. Halbuki var idi. Həm də Kommunist Partiyası dövründə rüşvətxorluq haqqında danışırdılar. Çünki belə düşünürdülər – əgər desək ki, bizdə rüşvətxorluq var, – o vaxt burjuaziya dövlətləri ilə sosialist dövlətləri arasında siyasi mübarizə gedirdi, – onda Almaniyada, Münxendə yerləşən "Azadlıq" radiostansiyası bildirəcək ki, Sovetlər İttifaqı içəridən dağılır, çünki burada rüşvətxorluq, korrupsiya var.

Bəli, rüşvətxorluq var idi. Ancaq bunu adamlar yalnız bir-biri arasında deyirdilər. Heç bir rəhbər işçi demirdi ki, bizim cəmiyyətdə rüşvətxorluq var. Fikirləşirdilər ki, bunu desək, kapitalistlər bundan istifadə edəcək, ölkəmizi hörmətdən salacaq, imicini korlayacaqlar. [378-379]

Mən Azərbaycana rəhbər seçildəndən bir ay sonra böyük bir məruzə etdim. Həmin məruzəmdə Azərbaycandakı rüşvətxorluq haqqında açıqca danışdım. Bildirdim ki, respublikada rüşvətxorluq var və bununla mübarizə aparmaq lazımdır. Vəzifəli adamlar vəzifələrindən öz şəxsi məqsədləri üçün istifadə edirlər və sair.

Bütün xarici radiostansiyalar – "Azadlıq", Amerikanın səsi" və başqaları mənim fikirlərimi bir ay təkrar etdilər və dedilər ki, Azərbaycanda böyük bir inqilab əmələ gəlib, nə olub? Yeni bir rəhbər gəlib açıqca deyir ki, respublikada rüşvətxorluq var. Onlar da bundan istifadə etdilər. Sovetlər İttifaqının o vaxtkı başçısı Leonid Brejnev təxminən bir aydan sonra mənə telefonla zəng etdi, dedi ki, sən orada nə edirsən? Soruşdum ki, nə barədə? Dedi ki, xarici qəzetlər, radiostansiyalar Azərbaycandan çox şeylər yazırlar. Yazırlar ki, sən orada adamları həbs edirsən. Cavab verdim ki, bəli, bəzi adamları həbs etmişik. Soruşdu ki, nəyə görə? Dedim ki, onlar rüşvət alıblar, ona görə də həbs olunublar. Soruşdu ki, bəs belə şeylər danışmısan? Dedim ki, bəli, danışmışam.

Mən ondan soruşdum ki, siz bunları haradan bilirsiniz? Dedi ki, həmin xarici qəzetlərin, radiostansiyaların materiallarının xülasəsini mənə veriblər, oradan bilirəm. Soruşdum ki, bəs öz işçiləriniz bu barədə sizə məlumat verməyiblər? Axı mən belə addım atarkən onlar bunu bilirdilər. Dedi ki, yox, onlar mənə heç nə deməyiblər. Mən bu barədə ona telefonda təxminən 45 dəqiqə ətraflı danışdım. Axırda o dedi ki, düz etmişəm. Bundan bir il sonra ilk dəfə Moskvada Kommunist Partiyasının qurultayında Brejnev öz məruzəsində dedi ki, bizim cəmiyyətdə rüşvətxorluq var və onunla mübarizə aparmaq lazımdır.

Bütün bunları ona görə deyirəm ki, rüşvətxorluq o vaxt da var idi. Mən o şəxsəm ki, Sovetlər İttifaqı kimi böyük bir ölkədə ilk dəfə olaraq rüşvətxorluğun əleyhinə çıxmışam və rüşvətxorların bir qismini də həbs etmişəm. Amma onu da deyim ki, mən 1987-ci ildə Moskvada öz vəzifəmdən istefa verəndən sonra mənim əleyhimə yazılar yazmağa başladılar. Azərbaycanda vaxtilə mənim həbs etdirdiyim rüşvətxorları gətirib televiziya çıxardılar və qəhrəman kimi göstərdilər. Dedilər ki, onlar Əliyev hakimiyyətinin qurbanlarıdır. Mənim başıma belə işlər də gəlib.

Sizə bunları bildirməklə onu demək istəyirəm ki, bu bəla, [379-380] xəstəlik var: bir yerdə çox, bir yerdə az. Bununla mübarizə aparmaq lazımdır. Rüşvətxorluqla ən çox mübarizə aparanlardan biri də Heydər Əliyevdir. Əgər 26 il bundan əvvəl Sovetlər İttifaqı kimi böyük bir dövlətdə, o cür rejimdə cəsarətim çatıb rüşvətxorluq haqqında bütün dünyaya bəyanat verib mübarizə aparmışamsa, indi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi bu işdə əl-qolumu bağlayan yoxdur, mübarizə aparacağıq.

Sual: Hörmətli prezident, Azərbaycanda iqtisadi islahatların gedişi barədə nə deyə bilərsiniz?

Cavab: Biz iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi ilə məşğuluq. İki ay bundan əvvəl bu məsələ ilə əlaqədar, yəni kənd təsərrüfatında iqtisadi islahatların aparılması üçün iki qanun qəbul etmişik, indi kolxozların, sovxozların tədricən ləğv olunması, torpaqların kəndliyə verilməsi, mülkiyyət formalarının dəyişdirilməsi, şəxsi mülkiyyətin yaranması məsələləri ilə məşğuluq. Respublikamızda özəlləşdirmə proqramı hazırlanıb, bu proqrama yaxın vaxtlarda baxacağıq. Həmin proqram əsasında sənaye, nəqliyyat, ticarət, məişət xidməti sahələrini mərhələ-mərhələ özəlləşdirəcəyik. Yəni mülkiyyətin formaları dəyişdikcə, insanlarda sahibkarlıq hissi yarandıqca, qiymətlər sərbəstləşdikcə belə hesab edirəm ki, respublikamızın iqtisadiyyatında da müsbət dəyişikliklər olacaqdır. Biz iqtisadi islahatlar aparırıq və bundan sonra da aparacağıq.

Sual: Xaricdə Azərbaycan lobbisinin yaranmasına nə kimi kömək göstərilə bilər?

Cavab: Güman edirəm ki, burada gərək xaricdə yaşayan azərbaycanlıların özləri fəal, təşəbbüskar olsunlar. Çünki lobbisi sünə surətdə yaranmır. Xarici ölkələrdəki lobbilər insanların öz vətəni, milləti ilə bağlılığından asılıdır. Amerikanın erməni millətindən olan ən zəngin adamlarından biri, – adını çəkmək istəmirəm – bəlkə də heç vaxt Ermənistanı görməyib, orada yaşamayıb, amma daim Ermənistanı maddi yardım edir. Eyni zamanda Amerikada, Avropada Ermənistan haqqında hansı fikri istəyir, onu da yaradır.

Bilirsiniz ki, ABŞ Konqresi Azərbaycan haqqında azadlığı dəstəkləmə aktının 907-ci maddəsini tətbiq edərək respublikamıza kömək göstərilməsinə məhdudiyət qoyub. Bu, 1992-ci ilin payızında olub. Həmin qərar ona görə qəbul edilib ki, guya Azərbaycan Ermənistanı blokadaya salıb. Bundan sonra Ermənistan gəlib Azərbaycan torpaqlarının bir qismini, bütün [380-381] dəmir yolunu tutub, təcavüzkarlıq edib, ancaq Konqresin qəbul etdiyi qərar öz gücündədir və onu aradan götürməyə bizim imkanımız yoxdur. Soruşarsınız ki, bəs bu necə olub? Həmin erməni lobbisinin nümayəndələri gəlib Konqresdəki bəzi adamlarla danışdı, onlara təsir edib, razılığını alıb. ABŞ konqresi üzvlərinin çoxu bilmir ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlər necədir. Bir layihə hazırlayıblar, onlar da səs veriblər, bununla da həmin məsələ həll olunub. Konqresin üzvlərindən bəziləri Bakıya gəlmişdilər, onlarla danışdım, basa saldım ki, axı bu ədalətsizlikdir. Deyirlər ki, yox, biz bunu belə qəbul etmişik. Niyə? Ona görə ki, erməni lobbisi Konqresin bəzi üzvlərini ələ ala bilib.

Erməni lobbisinə Ermənistandan heç kim rəhbərlik etmir. Onlar öz vətənlərinə, millətlərinə, torpaqlarına o qədər bağlıdırlar ki, orada da öz imkanlarından istifadə edirlər. Şübhəsiz ki, xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlıların belə imkanları yoxdur. Mən bunu bilirəm. Ancaq hətta ən kiçik imkandan da istifadə etmək lazımdır. Demək, təşəbbüs birinci növbədə gərək sizin özünüzdən olsun. Axı siz niyə gərək üç ildən bir görüşürsünüz? Tez-tez görüşün.

Ermənilər hara gedirlər, özlərinə bir məktəb, kilsə və sair açirlar. Kimin harada işləməsindən asılı olmayaraq, mütləq bu kilsəyə gəlməlidir, məktəbdə erməni dilində oxumalıdırlar, erməni dilində qəzet buraxmalıdırlar. Təəssüf ki, bu xüsusiyyət bizim millətimizdə yoxdur.

Digər tərəfdən, xarici ölkələrdəki Azərbaycan lobbisinin fəaliyyətini gücləndirmək üçün gərək bizim nümayəndəliyimiz, səfirliyimiz lazımi iş görsün. Burada respublikamızın səfiri neçə ildir işləyir, özü də təcrübəli adamdır. Gərək o, gecə-gündüz bu işlərlə məşğul olsun. Baxsın, harada azərbaycanlı var, ona kömək etmək lazımdırsa – kömək etsin, onu başqa azərbaycanlı ilə bağlamaq mümkündürsə – bu əlaqəni qursun. Burada, əlbəttə, səfirlikdən çox şey tələb olunur. Səfir buradadır, mən ondan tələb edirəm ki, bu işlərlə Almaniya da ciddi məşğul olsun. İndi buraya, Belçikaya səfir təyin etdik. O da məşğul olsun. Başqaları da məşğul olmalıdırlar. Əl-ələ vermək, iş görmək lazımdır.

Avropa ölkələrinin müxtəlif şəhərlərində yerləşən Azərbaycan cəmiyyətlərinin bir mərkəzdə birləşdirilməsinin vacibliyi təklifinə gəlinə onu deyə bilərəm ki, bunlar doğru fikirlərdir, amma bu cəmiyyətləri bir mərkəzdə birləşdirmək üçün siz də [381-382] təşəbbüs göstərməlisiniz, səfir də işləməlidir. Xarici ölkələrdə yüksək ixtisaslı azərbaycanlı kadrlar hazırlanması işinə xüsusi diqqət yetirilməsi təklifi olduqca böyük maraq doğurur. Respublika baş. nazirinin müavini, professor İzzət Rüstəmov bu görüşdə iştirak edir. Mən ona tapşırıram ki, bu məsələlərlə məşğul olsun və bu işin gedişinə nəzarət etsin.

Çıxış edənlərin xarici ölkələrdə lobbimizin təşkili üçün Azərbaycanda da müəyyən bir mərkəz yaradılması, respublika Teleradio Verilişləri Şirkətində xarici ölkələr üçün proqramlar hazırlayan şöbənin açılması və onun verilişlərinin Avropa ölkələrinə yayılması, xaricdə yaşayan soydaşlarımızın vətəndaşlığı məsələsi barədə də arzu və təkliflərinə gəlinə, mən bu məsələlər barədə baş nazirin vəzifəsini icra edən Fuad Quliyevə, xarici işlər naziri Həsən Həsənova, baş nazirin müavini İzzət Rüstəmovla lazımi tapşırıqlar verirəm və onların yerinə yetirilməsinə nəzarət edəcəyəm.

Sual: Müharibənin gedişi və Azərbaycandan çəkiləcək neft kəmərinin marşrutu barədə nə deyə bilərsiniz?

Cavab: Mən sualın birinci hissəsinə öz çıxışında cavab vermişəm. On bir aydır ki, biz atəşkəs rejimi şəraitində yaşayırıq. Məqsədimiz böyük sülh müqaviləsi bağlananaqədək atəşkəsi davam etdirməkdir. Biz Ermənistan tərəfinə də bunu bildirmişik, beynəlxalq təşkilatlar da bunu bilirlər. Biz böyük sülh müqaviləsi əldə etmək istəyirik. Bunun üçün ATƏT-in Minsk qrupu işləyir və biz onlarla, habelə böyük dövlətlərlə əlaqədəyik. Güman edirəm ki, biz buna nail olacağıq. Mən müharibə yolunu münasib hesab etmirəm, sülh yoluna üstünlük verirəm. Şübhəsiz ki, respublikamızın öz şərtləri var: Azərbaycanın bütün torpaqları azad olunmalıdır, ölkəmizin ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı, respublikamızın suverenliyi təmin edilməlidir. Biz bu sahədə müəyyən işlər görürük, bundan sonra da görəcəyik və bu işlər öz nəticəsini verəcəkdir.

Boru xətti haqqında da mən öz fikirlərimi dedim. Bir çox variantlar var. Konkret bir variant haqqında söz demək mümkün deyil. Çünki biz danışıqlar aparırıq. Bir məsələ aydındır ki, boru xəttinin başqa ölkələrə nisbətən Türkiyədən keçməsi bizim üçün daha əlverişlidir. Bu barədə Türkiyənin baş naziri hörmətli xanım Tansu Çillərlə iki-üç gün bundan qabaq Bakıda söhbətimiz olub. Ancaq boru xəttinin haradan və necə keçməsi hələ araşdırılır,

variantların hansı həm iqtisadi, həm də [382-383] siyasi nöqteyi-nəzərdən uyğun olsa, biz bu yola da üstünlük verəcəyik.

Mən sizin hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzu edirəm. Güman edirəm ki, respublikamızın Almaniyadakı, habelə Belçikadakı səfirləri, xarici işlər naziri Həsən Həsənov bu gün bu görüşdə deyilən təkliflərin, fikirlərin hamısını qeydiyyatda götürdülər və lazımi tədbirlər görəcəklər. Baş nazirin müavini İzzət Rüstəmovə tapşırıdım ki, təhsil, elm məsələlərinin həllinə ciddi nəzarət etsin.

Burada xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla iş aparmaq üçün Bakıda mərkəz yaradılması barədə təklif irəli sürüldü. Bu barədə də düşünmək lazımdır. Mən baş nazir vəzifəsini icra edən Fuad Quliyevə, xarici işlər naziri Həsən Həsənova və baş nazirin müavini İzzət Rüstəmovə tapşırıram ki, bu barədə fikirləşsin, sonra məsləhətləşək, danışaq.

Məlumdur ki, xarici ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızın daha da mütəşəkkil olmasının, onların təşkilatlanmasının təkanı Azərbaycanda 20 Yanvar – "Qara Yanvar" hadisələri ilə bağlıdır. Bu hadisələr ölkəmizdə, doğrudan da, coşqunluq yaratdı, böyük proseslər meydana gətirdi. Xaricdə olan azərbaycanlılar da o vaxt öz səslərini qaldırdılar, ölkəmiz üçün çox işlər gördülər. İndi o dövrdən beş il keçib. Yanvar hadisələrinin yaraları sağalmayıb, biz o günləri unutmamışıq və heç vaxt unutmayacağıq. 20 Yanvarda Azərbaycanın müstəqilliyinə qarşı təcavüz olunmuşdu. Ancaq Azərbaycan cəmiyyətləri, təşkilatları təkcə belə faciəli hadisələr zamanı yox, adi günlərdə də fəaliyyət göstərməlidir. Güman edirəm ki, biz indən sonrakı işimizlə buna nail olacağıq.

Mən sizin hamınıza bir daha təşəkkür edirəm, cansağlığı, işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Azərbaycanla əlaqələrinizi sıx saxlayın. Biz də çalışacağıq ki, sizinlə əlaqələrimiz möhkəm, qırılmaz olsun. Sağ olun. [383]

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN ABŞ-DA YAŞAYAN AZƏRBAYCANLI İCMASININ
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ
TÜRK EVİNDƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞI

Nyu-York

20 oktyabr 1995-ci il

Hörmətli həmvətənlər, hörmətli dostlar!

Nyu-Yorka gəldiyim gün bildirdilər ki, Amerikada və Türkiyədə yaşayan bacı və qardaşlarımız, habelə Azərbaycanla bağlı olan adamlar mənimlə görüşmək istəyirlər. Mən sizin görüşünüzdə gəlmişəm. Sizə Azərbaycandan səmimi salamlar gətirmişəm, xalqımızın hörmət və ehtiramını çatdırıram. Sizi ürəkdən salamlayıram və hamınıza hər kəsin yaşadığı və çalışdığı yerdə uğurlar, səadət və xoşbəxtlik diləyirəm.

Biz Azərbaycanda respublikamızın dövlət müstəqilliyinin dördüncü ildönümünü qeyd etdik. Dörd ildir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır və müstəqil bir dövlət kimi dünya birliyinə daxil olubdur, BMT-nin üzvüdür. Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü kimi bütün beynəlxalq toplantılarda iştirak edir, respublikamızın nümayəndələri orada ölkəmizi təmsil edirlər.

Burada, Nyu-Yorkda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının yaranmasının 50 illiyi münasibətilə mərasim, bayram keçiriləcəkdir. Mən də Azərbaycanın prezidenti kimi, respublikamızın nümayəndə heyəti ilə birlikdə bu mərasimdə iştirak etmək üçün gəlmişəm. Bu, biz azərbaycanlılar üçün böyük bir tarixi hadisədir. İlk dəfədir ki, Azərbaycan xalqı öz tarixində bir müstəqil dövlət kimi, öz nümayəndəsini, öz təmsilçisini ən yüksək beynəlxalq təşkilatın - Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 50 illik yubileyinə göndərmişdir. Ona görə də mən buraya gəlmişəm və sizinlə böyük iftixar hissi ilə görüşürəm.

Azərbaycan müstəqil dövlətdir və müstəqil dövlət kimi dünyanın hər bir ölkəsi ilə sərbəst əlaqələr qurur. Biz Azərbaycanda müstəqil dövlət kimi yaşayaraq, eyni zamanda, dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılar, bütün türklər haqqında düşünürük. Hamımız bir millətlik. Hamımız bir kökə məxsus xalqıq. Azərbaycanda yaşayanların, Azərbaycandan gəlib burada, Amerikada, İranda, Türkiyədə, İngiltərədə və digər ölkələrdə yaşayanların hamısı birdir.

Bilirsiniz ki, indi biz Azərbaycanda ağır bir dövr, keçid dövrünü yaşayırıq. Öz problemlərimiz çoxdur. Buna baxmayaraq respublikamızdan kənarında yaşayan soydaşlarımız haqqında daim düşünürük, onların həyatı ilə həmişə maraqlanmağa çalışırıq və soydaşlarımıza qayğımızı, hörmətimizi göstərmək istəyirik. Ona görə də sizinlə bu görüşüm mənim üçün çox əzizdir. Mən çox məmnunam ki, sizin hər biriniz bu gün, bu axşam evinizdən ayrılıb buraya gəlmisiniz. Burada həm bir-birinizlə - yəqin ki, mən savab iş görmüşəm ki, siz burada bir-birinizlə görüşürsünüz, - həm də mənimlə, Azərbaycandan gələn nümayəndələrlə görüşürsünüz. Mən bundan çox məmnunam.

Azərbaycanda gedən proseslər sizə məlumdur. Qeyd etdim ki, Azərbaycan dörd ildir müstəqil dövlət kimi yaşayır. Müstəqillik yolu asan deyil, çətindir.

Heç bir xalq milli azadlığını əldə edən kimi, heç bir ölkə öz dövlət müstəqilliyini qazanan kimi dərhal normal şəraitdə yaşamağa imkanı olmayıbdir. Bu, təbii bir haldır. Çünki uzun illər başqa bir dövlətin tərkibində yaşayan xalq, başqa bir dövlətin içərisində olan ölkə əgər həmin dövlətdən ayrılırsa, müstəqil olursa, onun qarşısına çoxlu böyük problemlər çıxır. Dünyaya öz müstəqilliyini bildirmək, tanımaq və bütün ölkələr tərəfindən tanınmaq özü böyük bir problemdir. Bilirsiniz ki, Azərbaycan uzun illər Rusiyanın tərkibində, sonra isə 70 il Sovetlər İttifaqının daxilində olubdur. Azərbaycanın bütün iqtisadiyyatı, elmi, mədəniyyəti, insanların şəxsi əlaqələri son 70 ildə Sovetlər İttifaqının tərkibində olan başqa respublikalarla çox sıx bağlı idi. Bizim fabriklerimiz, zavodlarımız, iqtisadiyyatımız Rusiya ilə və başqa respublikalarla bağlı olubdur. Ona görə də müstəqillik əldə edəndən sonra, İttifaq dağılandıqdan sonra, müstəqil dövlət kimi yaşayan zaman iqtisadiyyatın keçid dövründə çoxlu problemlər yaranır. Bu problemlərin həlli ilə məşğuluq.

Bir daha qeyd edirəm ki, hər bir ölkənin, hər bir xalqın keçid dövründə həyatı asan olmur, yollar hamar deyil, çətin olubdur. Ancaq respublikamızın həyatını çətinləşdirən ən böyük səbəb həm də Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzüdür. Bilirsiniz ki, Azərbaycan yeddi ildir ki, Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalıbdır. Bu hərbi təcavüz 1988-ci ildə başlayıb. Bəzi səbəblərdən - bunu indi burada araşdırmağa ehtiyac yoxdur, onlar sizə məlumdur - Azərbaycan öz torpaqlarını müdafiə edə bilməyibdir. Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal edibdir. Ərazimizin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal altındadır. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq vətəndaşımız öz doğma yurdunda qaçqın vəziyyətində, ağır şəraitdə yaşayır. Onların çoxu gecə də, gündüz də, qışda da, yayda da çadırlarda yaşayır, çətin həyat tərzini keçirir. Bunların hamısı respublikamızda keçid dövrünü çox çətinləşdirib və mürəkkəbləşdiribdir.

Ancaq bəzi müsbət hallar da vardır. Bu da ondan ibarətdir ki, biz 1994-cü ilin mayında Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində atəşkəs əldə etdik. 17 aydır ki, atəşkəs rejimi davam edir. Yəni müharibə getmir, atəş yoxdur, qan tökülmür, ancaq Azərbaycan Ordusu Ermənistan silahlı qüvvələri ilə üz-üzə dayanıbdir və Ermənistan qoşunları işğal olunmuş ərazilərimizdən çıxmayıbdır.

Atəşkəsin əldə olunması böyük müsbət haldır. Mən bunu bir də qeyd edirəm. Ona görə ki, insanlarda müəyyən qədər sakitlik əmələ gəlibdir. Ondan əvvəlki illərdə savaşa davam edirdi, döyüşlər, müharibə gedirdi. Şübhəsiz ki, hər gün şəhidlər olurdu, qan tökülürdü. İndi bunlar yoxdur. Lakin hələ müharibəyə son qoyulmamışdır, Ermənistanın işğalından xilas olmamışıq. İşğal edilmiş torpaqlarımızı azad olunmayıb. Ona görə də bizim həyatımızda bunlar müəyyən çətinlik yaradıbdır. Biz çalışırıq ki, bu şəraitdən tamamilə sülh yaranması üçün istifadə edək. Yəni müharibəyə sülh yolu ilə son qoyaq, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad edək və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə nail olaq. Bunun üçün biz danışıqlar aparırıq. ATƏT-in - Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının çərçivəsində Minsk qrupu yaranıbdir. 1992-ci ildə yaranmış bu qrup Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək üçün təşkil olunub. Biz Minsk qrupu çərçivəsində daim danışıqlar aparırıq.

Keçən ilin dekabrında Budapeştdə ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarından sonra Minsk qrupunda müəyyən dəyişiklik əmələ gəlib. İndi Minsk qrupunun iki sədri vardır. Sədrlərdən biri Rusiyadan, digəri isə Finlandiyadandır. Onların rəhbərliyi altında danışıqlar gedir, Ermənistan və Azərbaycan nümayəndələri vaxtaşırı görüşür, danışıqlar aparırlar. Son görüşlər və danışıqlar Finlandiyanın Alan adalarında olmuşdur. Minsk qrupunun başçıları Azərbaycana tez-tez gəlirlər, onlar Ermənistanda da olurlar. Yəqin ki, burada da bu məsələlərin həlli üçün biz müəyyən danışıqlar aparacağıq.

Güman edirəm ki, bizim sülhsevər siyasətimiz atəşkəsin bundan sonra da davam etməsi və intensiv olaraq danışıqlar aparılması, beynəlxalq təşkilatların, xüsusən ATƏT-in bu işdə fəal iştirakı, böyük dövlətlərin bu işə yaxın münasibəti nəticəsində - ABŞ-ın rəhbərliyi, prezident cənab Bill Klinton da bu məsələnin həllinə çox böyük maraq göstərir - biz bu məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olacağıq.

Doğrudur, bu asan deyildir. Çünki Ermənistan işğal etdiyi torpaqlardan asanlıqla çıxmaq istəmir, çoxlu şərtlər qoyur. Ancaq bizim də şərtlərimiz var. Şərtimiz ondan ibarətdir ki, işğal edilmiş torpaqların hamısı, o cümlədən bizim üçün müqəddəs olan Şuşa rayonu, Laçın rayonu da azad edilməlidir. Belə bir şəraitdə biz Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Dağlıq Qarabağın statusu haqqında müzakirəyə başlayıb qərar qəbul edə bilərik. Bu şərtlərlə biz Böyük Sülh Sazişi bağlayıb bölgəmizdə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında uzunmüddətli sülh yarada bilərik. Biz bu yolda çalışırıq. Əgər buna nail ola bilməsək, şübhəsiz ki, torpaqlarımızı işğal altında qoya bilmərik. Azərbaycan xalqının iradəsi möhkəmdir, xalqımız çox cürətlidir və nəyin bahasına olursa-olsun torpaqlarımızı azad edəcəkdir. Xalqımız bunu etmək əzmindədir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin olunacaqdır.

Dünyada haqq-ədalət varsa, insan hüquqları, hər bir dövlətin, hər bir xalqın hüquqları qorunursa, bu, belə olmalıdır. Çünki heç bir vəchlə heç bir dövlət gərək imkan verməsin ki, bir dövlət başqa bir dövlətin ərazisini zorla ələ keçirsin. İndiki zamanda, XX əsrin sona çatdığı bir dövrdə, dünyada yeni dövlətlərarası əlaqələr qurulduğu bir vaxtda, beynəlxalq təşkilatlar hər bir məsələni ədalətli həll etmək haqqında müddəalar irəli sürdüyü halda, böyük dövlətlər bu müddələrə sadıq olduqlarını bildirdikləri halda, heç cür yol verə bilmərik, heç kəs də yol verməməlidir, heç bir beynəlxalq təşkilat buna razı olmamalıdır ki, bir ölkənin ərazisi başqa bir dövlət tərəfindən zorla ələ keçirilsin. Biz buna yol verməyəcəyik. Biz belə vəziyyətə qətiyyənlə razı ola bilmərik. Mən bir daha deyirəm, müstəqil Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq normalar tərəfindən tanınmış ərazi bütövlüyü və sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin olunacaqdır.

Biz müstəqil Azərbaycanın iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün çalışırıq ki, dünyanın bütün ölkələri ilə iqtisadi əlaqələr yaradaq. Son iki ildə dünyanın böyük dövlətləri ilə, qonşu ölkələrlə və digər dövlətlərlə əlaqələrimizin inkişafı üçün bir çox addımlar atılıb. Mən bir çox ölkələrə səfərlər etmişəm. Azərbaycana müxtəlif ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından səfərləri olubdur. Biz çox gərəkli sazişlər, müqavilələr imzalamışıq. Bunların həyata keçirilməsini istəyirik. Məqsədimiz Azərbaycanı açıq, sərbəst bir ölkəyə çevirməkdən ibarətdir. Azərbaycanın qapılarını dünyaya açmışıq. Respublikamız dünya investisiyaları üçün açıqdır. Azərbaycanda yeni həyat yaranır. Azərbaycanda sivilizasiyalı, hüquqi demokratik dövlət qururuq. Biz Azərbaycanı demokratiya yolu ilə aparmaq istəyirik, dünya demokratiyasına qovuşdurmaq istəyirik.

Respublikamızın iqtisadiyyatını sərbəst bazar iqtisadiyyatına, sahibkarlıq prinsiplərinə qovuşdurmaq məqsədi ilə hər bir ölkə ilə, hər bir şirkətlə, hər bir iqtisadi qurumla əlaqə qurmağa hazırıq və bu əlaqələri də qururuq. Bilirsiniz ki, bir il öncə - keçən ilin sentyabrında mən buraya, Nyu-Yorka gəlmişdim. Ondan əvvəl, yəni sentyabrın 20-də Azərbaycanın neft yataqlarından müştərək istifadə olunması üçün biz dünyanın böyük neft şirkətləri ilə müqavilə imzaladıq. Bu, çox əhəmiyyətli müqavilədir, tarixi xarakter daşıyır. Ona görə də həmin müqaviləni "Əsrin müqaviləsi" adlandırırlar. ABŞ prezidenti cənab Bill Klinton da həmin müqavilə imzalandıqdan sonra mənə göndərdiyi məktubda bu müqaviləni "Əsrin müqaviləsi" adlandırmışdır. Bu, doğrudan da böyük bir işdir. Bir il müddətində həmin müqavilənin həyata keçirilməsi təmin olunur. Bu müqavilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə xarici neft şirkətlərinin yaratdığı konsorsium arasında imzalanmışdır. Həmin konsorsiuma Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə birlikdə 11 şirkət daxildir. Onlardan beşi ABŞ şirkətləridir. Bilirsiniz ki, bunlar "AMOKO", "Eksson", "Pennzoil", "MakDermott", "Yunokal" şirkətləridir. Amerikanın bu beş böyük neft şirkəti bizim həyata keçirəcəyimiz layihənin sərmayəsinin demək olar ki, 47 faizini təmin edir. Deməli, layihənin 47 faizi Amerika şirkətlərinə məxsusdur. Ona görə də indi Amerikanın neft şirkətləri ilə Azərbaycan arasında sıx iqtisadi əlaqələr qurulubdur. Bu müqavilə 30 il müddətinə bağlanıbdir. Həmin müddətdə Azərbaycanın üç neft yatağından çox böyük miqdarda neft çıxarılaçaq və bu şirkətlər arasında paylanacaqdır. Şübhəsiz ki, Qərb şirkətləri bunu Qərbə ixrac edəcəklər. Bunun üçün bir il ərzində ilkin neftin nəql olunması, yəni xaricə çıxarılması üçün neft kəmərinin marşrutunu müzakirə etdik.

Müqavilənin həyata keçirilməsi nəticəsində 1996-cı ilin sonunda ilkin neft alınacaqdır. Həmin neftin xaricə çıxarılması məsələsi çox mühüm problemdir. Biz bunu xeyli müzakirə etdik və oktyabrın 9-da Bakıda bütün şirkətlərin hamısı birlikdə yekdil qərar qəbul etdi. Qərara alındı ki, bu neftin ixracı üçün ilkin neft kəməridən istifadə olunsun. Boru kəmərlərinin biri Rusiyadan, başqa bir kəmərsə Gürcüstandan keçməklə Qara dənizə - biri Novorossiysk, digəri isə Supsa limanlarına çıxacaqdır.

Beləliklə, hesab edirəm ki, biz çox düzgün qərar qəbul etdik. Əminəm ki, bu qərar Azərbaycanda çıxarılan ilkin neftin ixracını təmin edəcəkdir.

Ancaq gələcəkdə, bir neçə il sonra çıxarılaçaq neftin ixracı üçün də boru xəttinin çəkilməsi barədə düşünürük. Bildiyiniz kimi, bu barədə əsas fikirlərimizdən biri odur ki, həmin boru kəməri Türkiyə ərazisindən keçməklə Ceyhana çəkilsin. Amma bu barədə başqa təkliflər də var. Biz bunun da üzərində işləyirik.

Bir sözlə, bu məlumatları sizə verməkdə məqsədim odur biləsiniz ki, biz müqaviləni imzalamışıq. Ancaq bu müqavilə kağız üzərində qalmayıb, həyata keçirilib.

Oktyabrın 9-da konsorsiumun iclasında gələn il üçün büdcə müəyyənləşdirilibdir. Gələn ildən bu şirkətlər müqavilənin həyata keçirilməsi üçün 750 milyon dollar sərmayə qoyurlar. Get-gedə bu sərmayə artacaq və şübhəsiz ki, neft çıxarılaçaq və ondan həm konsorsiumun üzvü olan şirkətlər, həm də Azərbaycan Respublikası mənfəət götürəcəkdir. Güman edirəm ki, bu müqavilənin həyata keçirilməsi Azərbaycanın iqtisadiyyatına xeyli kömək edəcəkdir.

Ancaq bizim iqtisadiyyatımız təkcə neftdən ibarət deyil, iqtisadi potensialımız böyükdür, təbii sərvətlərimiz zəngindir, ona görə də biz dünya şirkətlərini, beynəlxalq maliyyə mərkəzlərini Azərbaycana dəvət edirik. Biz onların respublikamıza gəlməsinə maraqlıyıq və hər biri ilə Azərbaycanda əməkdaşlıq etməyə hazırıq.

Bir də qeyd edirəm ki, biz ölkəmizin iqtisadiyyatını sərbəst bazar iqtisadiyyatı əsasında qururuq, ona görə də hər bir şirkətin Azərbaycana gəlməyə imkanı var.

Siz Amerikada yaşayırsınız, yaxşı bilirsiniz ki, hər bir şirkət sərmayə qoymaq üçün o ölkədə ictimai-siyasi vəziyyətin sabit olmasını istəyir. Azərbaycanda müharibə getdiyinə görə və son illər vəziyyət sabit olmadığına görə bir çox şirkətlər ölkəmizə gəlmək istəsələr də, ancaq ehtiyat etmişlər. Bu gün sizə deyə bilərəm ki, Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi vəziyyət tamamilə sabitdir.

Doğrudur, bu, asan olmayıb. Bilirsiniz ki, iki il yarım əvvəl mən Azərbaycanın rəhbərliyinə gəlmişəm. 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycan təhlükəli bir vəziyyətdə idi. Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlayırdı, insanlar bir-birini qırırdı, qan tökülürdü. O ağır dövrdə - bir silahlı dəstənin o biri silahlı dəstənin üstünə getdiyi, dövləti devirdikləri vaxtda mənə Azərbaycana dəvət etdilər. Bilirsiniz ki, mən uzun müddət Azərbaycandan təcrid olunmuşdum. Bakıda yaşamırdım. Dəvət etdilər, mən də Azərbaycan xalqı ilə bağlı olduğuma görə - bu, mənim doğma xalqımdır, Vətənimdir, torpağımdır - xalq bu ağır vəziyyətdən çıxarmaq üçün dəvəti qəbul etdim, Bakıya gəldim. Sonra mənə prezident seçdilər və iki il yarım ki, işləyirəm.

Bu iki il yarım Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirmək üçün çox ağır bir dövr olub: birincisi, o vətəndaş müharibəsini sovuşdurmaq lazım idi. Bu, asan məsələ deyildi. Biz buna nail olduq. Ancaq bundan sonra ayrı-ayrı silahlı dəstələr, qruplar vəzifə, mənəb ələ keçirmək üçün, öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün yenə də dövlət çevrilişləri etməyə çalışdılar. Keçən ilin sentyabr ayında mən burada - Nyu-Yorkda idim. Gəlib BMT-nin toplantısında ilk dəfə nitq söyləmişdim. Amma mən Bakıya qayıdarkən Azərbaycanda iki böyük dövlət xadimimiz - parlament başçısının müavini Afiyəddin Cəlilova və Xüsusi İdarənin rəisi polkovnik Şəmsi Rəhimova qarşı terror etdilər, onları öldürdülər. Mən Bakıya qayıdan kimi dövlət çevrilişinə cəhd başlandı. Bilirsiniz ki, mən xalqa müraciət etdim. Çevrilişin qarşısını aldım.

O vaxtdan bir il keçib. Bu bir il müddətində yenə də iki dəfə dövləti devirmək, Azərbaycan prezidentini öldürmək istəyiblər. Ancaq bunların hamısının qarşısını almışıq, alırıq. Bilirəm ki, ürəyiniz ölkəmizlə bir vurur. Ona görə də mən sizə deyə bilərəm, - bir azərbaycanlı kimi arxayın olun. Doğrudur, Azərbaycanda belə cinayətkar qruplar hələ var, fəaliyyət göstərirlər. Ancaq xalq onların qarşısını ala bilər. Ən vacibi odur ki, dövlət öz dövlətçiliyini qoruya bilər və biz dövləti devirmək istəyən belə terrorçu qüvvələrin qarşısını alırıq.

Biz bu çevrilişin qarşısını aldım. Bir çox adamlar həbs olundular, indi məhkəmə qarşısında duracaqlar. Onlardan bəziləri qaçaraq Moskvada və digər yerlərdə gizlənilir. Azərbaycana qarşı yenə də təxribat işləri görürlər. Ancaq bunların hamısının qarşısı alınır və alınacaqdır.

Mən buraya yola düşməmişdən iki gün əvvəl böyük bir terror aktının üstü açıldı. Bir il əvvəl edilmiş terrorun cinayətkarları tapıldı və onlar həbs olundular. Bu məsələ artıq açılıb. Bu terroru edənlər bu ilin martında dövlət çevrilişi etmək istəyənlər idi. Onlar tək özləri deyildilər, onları xaricdən, ayrı-ayrı ölkələrdən də idarə edirdilər. Daxili işlər nazirinin keçmiş müavini Rövşən Cavadov və onun qardaşı Mahir Cavadov ayrı-ayrı siyasi

qüvvələrlə birləşərək hökumətin üzərinə hücum etdilər. Azərbaycanın prezidentini öldürməyə və dövləti ələ almağa çalışdılar. Biz bunun qarşısını aldıq. Ancaq keçən il sentyabrın 30-da olan terrorun üstü indiyədək açılmamışdı. İndi açılıb, terror edən həmin adamlar həbs olunublar, ələ keçiblər, məhkəmə qarşısında duracaqlar.

Demək istəyirəm ki, bizim xarici düşmənimiz - Ermənistan silahlı qüvvələri yeddi ildir Azərbaycanı dağıdır, bir də ki, təəssüflər olsun, xalqımızın içərisində ayrı-ayrı qruplar bir-biri ilə vuruşurlar. Bu yeddi il içərisindəki daxili çəkişmələr, vuruşmalar Azərbaycanın Ermənistan qarşısında məğlub olmasının, yəni torpaqlarımızın bir hissəsinin işğal edilməsinin əsas səbəblərindən biri olubdur.

Biz bunların qarşısını almışıq. İndi Azərbaycanda sakitlikdir. İnsanlar sərbəst yaşayırlar. Doğrudur, çətin yaşayırlar. İqtisadi vəziyyət ağırdır. Əhalinin bir qismi kasıbçılıq içərisindədir. Ancaq insanlar mənəvi cəhətdən rahat yaşayırlar, sabit şərait yaranıb. Ona görə də Azərbaycana gəlin. Azərbaycana rahat gəlməyə, qohum-əqrabalarınızla görüşməyə əvvəlki illərdən indi daha yaxşı şərait yaranıbdir.

Mən burada olduğum müddətdə bir çox dövlət başçıları ilə görüşəcəyəm. O cümlədən ABŞ-ın prezidenti Bill Klintonla mənim görüşüm olacaq. Başqa dövlət başçıları ilə də görüşlərim olacaqdır. Bu görüşlərimizdə şübhəsiz ki, həm ikitərəfli, dövlətlərarası əlaqələrin inkişaf etdirilməsi məsələləri, həm də Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə son qoyulması məsələləri müzakirə ediləcəkdir. Bir daha deyirəm ki, bu münaqişəyə son qoyulması yalnız bizim şərtlərimiz əsasında - Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərinin azad olunması, qaçqın düşmüş vətəndaşlarımızın öz yerlərinə, yurdlarına qayıtması nəticəsində mümkün ola bilər. Bu məsələlər cənab Bill Klintonla da, başqa dövlət başçıları ilə də müzakirə ediləcəkdir. Ola bilər ki, Ermənistan prezidenti Ter-Petrosyan ilə də mənim görüşüm olsun. Hər halda Nyu-Yorkda bir neçə gün çox gərgin çalışacağıq, işləyəcəyik. Güman edirəm ki, işlərimiz səmərəli olacaqdır.

Mən sizinlə görüşməyimdən bir daha məmnun olduğumu bildirirəm. Hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram.

Biz burada Türk evindəyik. Türkiyə dost və qardaş ölkəmizdir. Türkiyə bizim öz məmləkətimizdir. Yəni Azərbaycandan Türkiyəyə gələn hər bir adam özünü öz məmləkətində hiss edir. Türkiyədən Azərbaycana gələnlər də özlərini öz məmləkətlərində hesab edirlər.

Nyu-Yorkdakı Türk evinə mən ikinci dəfədir ki, gəlirəm, doğma evimiz kimi gəlirəm. Ev sahiblərinin burada Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı dostluğun, qardaşlığın inkişaf etdirilməsi üçün göstərdikləri səylərə, gördükləri işlərə öz hörmət və ehtiramımı bildirmək istəyirəm. Biz dostuq, qardaşıq. Mən buraya gələrkən bu gün bir saat, saat yarım İstanbulda oldum. Orada bir neçə rəhbər şəxslərlə görüşdüm. İki gün bundan əvvəl hörmətli dostumuz Süleyman Dəmirəllə telefonla danışdım. Türkiyənin prezidenti Süleyman Dəmirəl də sabah buraya gələcəkdir. Onunla da görüşlərimiz olacaq. Yəni bizim aramızda olan dostluq, qardaşlıq əlaqələri tarixi köklər üzərində qurulub. Ancaq yeni dövrdə bu əlaqələr inkişaf edir, böyüyür və hər birimiz bu əlaqələrin inkişaf etməsinə çalışmalıyıq. Azərbaycanın prezidenti kimi bundan sonra da çalışacağam.

**İSRAİLDƏ YAŞAYAN
KEÇMİŞ AZƏRBAYCAN VƏTƏNDAŞLARI
ASSOSİASİYASININ TƏŞƏBBÜSÜ İLƏ
HAZIRLANMIŞ VƏ ÇAPDAN ÇIXMIŞ
"HEYDƏR ƏLİYEV: SİYASİ PORTRETİN
CİZGİLƏRİ" KİTABININ TƏQDİMAT
MƏRASİMİNDƏ NİTQİ**

Axundov adına Respublika Dövlət Kitabxanası

4 mart 1996-cı il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Bu gün mən Azərbaycan-İsrail dostluq cəmiyyətinin dəvətini qəbul edərək buraya gəlmişəm. Fərsətdən, yəni İsraildə nəşr olunmuş kitabın təqdimatından istifadə edərək Azərbaycan Respublikası ilə İsrail arasında qarşılıqlı əlaqələrə münasibətimi bildirmək istəyirəm. Bu gün elə hadisə baş verir ki, bəlkə də bir neçə il əvvəl bunun mümkünlüyünə inanmaq çətin olardı. Bizim sevimli aktrisamız Dina Tumarkina 1974-cü ildə çəkilmiş fotosəkili təqdim etdi. 22 il ötmüşdür. Təsəvvür etmək olardımı ki, illər ötdükdən sonra dünya bu qədər dəyişəcəkdir. O zaman, biz sosialist dövləti rejimində yaşayarkən kim xaricə yaşamağa gedirdisə, üstəlik bunu qanunlardan yan keçməklə edirdisə, o, cinayətkar sayılır, yaxud da dövlətin və cəmiyyətin yanında heç bir hörməti olmayan adama çevrilirdi. Vaxt var idi ki, Sovetlər İttifaqından adamların müxtəlif ölkələrə, o cümlədən İsrailə getmələrinə mane olurdular. Xaricə getmək cəhdləri dövlət əleyhinə hərəkət kimi qiymətləndirilirdi. İndi böyük dəyişikliklər baş veribdir. Bunlar təbiidir, bütün dünyada baş verən təbii ictimai- tarixi inkişafın nəticəsidir. Bu dəyişikliklər bir çox xoşagəlməz hallar, çoxlu mürəkkəb problemlər doğurubdur. Bununla belə azadlıq, müstəqillik gətiribdir, şəxsiyyətin, insanın həqiqi azadlığını təmin etmək üçün şərait yaradılabdır. Bunun müsbət və mənfi cəhətlərini müqayisə edəndə görürsən ki, müsbət olanlar mənfilərdən daha çoxdur. Hamımızın birlikdə yaşadığımız həmin əmin-amanlıq illəri ilə müqayisədə nə qədər mürəkkəb, nə qədər çətin olsa da biz [386-387] baş vermiş bütün bu hadisələri müsbət, tarixi prosesə, təbii-ictimai tarixi dəyişikliklərə uyğun olan hadisələr kimi qiymətləndirməliyik.

İndi tamamilə başqa şərait, başqa vəziyyətdir. Azərbaycanda, Bakıda doğulmuş insanlar bizə qonaq kimi gəlirlər və deyirlər ki, İsraildə, iyirmi il əvvəl olanlardan ötrü tamamilə bağlı olan ölkədə, bəzi məlumatlara görə, Azərbaycandan gedən 30 min, 50 və ya 60 min adam yaşayır. Əksəriyyəti Azərbaycanda doğulub boya- başa çatan, burada təhsil alan, formalaşan adamlar indi İsraildə yaşayırlar. Hərə öz həyatını yaşayır, lakin İsraildə yaşayan keçmiş azərbaycanlıları əhatə edən cəmiyyətdə birləşiblər. Mən hesab edirəm ki, bu da Azərbaycanın bir hissəsidir. Həmyerlilərimizin buradan getdiyi vaxtdan beş il, yaxud on il keçsə də, əminəm ki, onlar özlərini Azərbaycan torpağı, Azərbaycan xalqı, gözəl Bakı şəhəri ilə birləşdirən hisslərdən heç cür ayrılı bilmirlər.

Hesab edirəm ki, bu mənada biz İsraildə yaxşı diaspor və yaxşı lobbi əldə etmişik. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, buradan gedərək hazırda İsraildə yaşayanların hamısı bu dövlətin qarşısındakı vətəndaşlıq borcları ilə yanaşı, doğulduqları, təhsil, ixtisas aldıkları, təcrübə əldə etdikləri, yəni əvvəllər onlara tanış olmayan ölkədə yaşayıb-ışləməkdə kömək edən baza qazandıqları torpağın – Azərbaycanın mənafeyini də qoruyacaq və müdafiə edəcəklər.

Bu mənada hesab edirəm ki, İsraildəki bu cəmiyyət, həmin Azərbaycan diasporu ölkəmiz haqqında həqiqəti dünyaya çatdırmaq üçün təkə İsraildə deyil, həm də başqa ölkələrdə bizdən ötrü böyük dayaqdır. Azərbaycan haqqında həqiqətləri dünyaya çatdırmağa bizim çox ehtiyacımız var. Dörd il öncə Azərbaycan özünün dövlət müstəqilliyini əldə edibdir. Bu, tarixi hadisə, bizim tarixi nailiyyətimizdir, onu yüksək qiymətləndirir, qoruyur və əbədi olaraq qoruyacağıq.

Eyni zamanda sizə məlumdur ki, səkkiz il öncə Ermənistan Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzə başlayıb və bu təcavüz torpağımıza, ölkəmizə, xalqımıza hədsiz zərər vurubdur. Biz insanlarımızı itirmişik, Azərbaycan torpaqlarının bir qismi işğal edilibdir. İşğal olunmuş ərazilərdən bir milyondan artıq vətəndaşımız zorla qovulub və indi çox ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Bu gün biz müharibə vəziyyətindəyik. Bununla belə, biz döyüşləri dayandırmağa, barışıq haqqında sazişə nail ola bilmişik, 21 aydır ki, atəşkəs davam edir. Biz sülhsevər ölkəyik. [387-388] Regionumuzda sülhü möhkəmləndirməyi, münaqişəni dinc yolla aradan qaldırmağa nail olmağı qarşımıza məqsəd qoymuşuq. Lakin bütün bunlar asan deyildir, çünki Azərbaycan haqqında əsl həqiqətləri dünyanın heç də hər yerində bilmirlər. Mən açıq deyirəm, hətta son vaxtlar müxtəlif dövlətlərin ayrı-ayrı nümayəndələri ilə görüşlərim zamanı getdikcə daha çox aydın olur ki, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında baş verən hadisələrin heç də hamısı dünyanın digər ölkələrində yaxşı məlum deyildir.

Bu günlərdə mən ATƏT-in indiki sədri, İsveçrənin Xarici İşlər naziri cənab Kotti ilə görüşdüm. Geniş söhbətimiz oldu. Lakin mən bir cəhətə xüsusi diqqət yetirdim. O deyir: Sizin danışıqlarınızın çoxunu Qərbdə heç də hamı bilmir. Çalışın ki, sizin haqqınızdakı həqiqəti, yəni respublikanız, Azərbaycan barədə, burada, Azərbaycanda baş verən hadisələri daha çox bilsinlər, mən Ermənistan ilə Azərbaycan arasında baş verən, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı hadisələri nəzərdə tuturam. Bu, bir faktdır, amma belə faktlar çoxdur. Mən bunlarla tez-tez rastlaşıram və ona görə də bu gün diqqəti bir məsələyə xüsusi cəlb edirəm ki, İsraildəki Azərbaycan diasporu, yəni Azərbaycan cəmiyyəti, həmyerlilərimiz, Azərbaycandan getmiş dostlarımız ölkəmiz haqqında, bu münaqişə, Ermənistanın təcavüzü haqqında həqiqəti deyəcəklər. Özü də təkə İsraildə deyil, öz imkanları daxilində başqa ölkələrdə, bütün dünyada da deyəcəklər. Hesab edirəm ki, dostlarımızın belə imkanları var.

Axı sizlərdən bir çoxunuz Azərbaycanı, Bakını məhz Ermənistanın ölkəmizə qarşı hərbi təcavüzünün başlanması ilə əlaqədar burada vəziyyətin mürəkkəbləşdiyi vaxtdan tərک etmişiniz. Əlbəttə, mən doğma diyarımızdan getdiyinizə görə heç birinizi qınamıram. Bayaq dedim ki, son illərdə, son onillikdə gedən proseslərin böyük nəticəsi budur ki, insan azad olmuşdur. O, güzəranının harada yaxşı keçəcəyi yeri sərbəst seçə bilər. Eyni zamanda bir faktdır ki, siz, mən buradan İsrailə, başqa ölkələrə gedənləri nəzərdə tuturam, əsasən ona görə getmişiniz ki, burada vəziyyət mürəkkəbləşmiş, Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz başlanmış, çox mürəkkəb

proseslər, hadisələr cərəyan etmiş, təkcə cəbhəyanı ərazilərdə deyil, Azərbaycanın digər bölgələrində də qan tökülmüşdür. Təbii ki, belə vəziyyətdə bir çoxları yaşayış yerini dəyişməyi qərara almış, o [388-389] cümlədən siz də İsrailə getmişiniz. Mən bunu xatırladım, lakin siz İsraildəki həmyerlilərimizsiniz və özünüz bilirsiniz Qafqazda, xüsusən Ermənistan ilə Azərbaycan arasında nə baş vermişdir və indi nə baş verir?

Əminəm ki, bu cəmiyyətin – Azərbaycandan gedərək İsraildə yaşayanların şəxsində bizim yaxşı dayacağımız var. Biz Azərbaycanda sizə, sizin cəmiyyətinizə böyük hörmət bəsləyirik. İsrail-Azərbaycan dövlətlərarası münasibətlərindən əlavə, biz hər bir həmyerlimizlə və ümumən sizin cəmiyyətinizlə əlaqələrimizi inkişaf etdirmək istəyirik. Əmin ola bilərsiniz ki, bizim tərəfimizdən həmişə ən xoş, ən ehtiramlı münasibətlə qarşılaşacaqsınız.

Mən burada eşidəndə ki, Azərbaycandan gedənlərin İsraildəki cəmiyyəti ən mütəşəkkil, dostumuz Bromberqin dediyi kimi, ən möhkəm, ən yaxşı cəmiyyətdir, bundan sevindim. Əgər belədirsə, sual doğur: nəyə görə o, ən yaxşı cəmiyyətdir? Odessalılardan cəmiyyətindən, moskvalıların, kiyevlilərin cəmiyyətindən yaxşıdır? Axı, siz hamınız bir millətdən, eyni dindəsiniz. İstər-istəməz düşünürsən: deməli, hansısa bir təsir var? Yəqin ki, Azərbaycan torpağının, Azərbaycan mühitinin və ənənələrinin əhəmiyyəti az deyildir. Doğrudan da keçmişdəki və indiki bütün çatışmazlıqlara baxmayaraq, biz burada, Azərbaycanda uzun illər, onilliklərlə böyük dostluq, qarşılıqlı anlaşma şəraitində, hörmət-ehtiram və xeyirxahlıq mühitində yaşamışıq.

Bilirsiniz, adamlar birlikdə yaşayanda bəlkə də çox şeyi dərk etmir və lazımınca qiymətləndirmirlər, ayrılanda, bir-birindən uzaq düşəndə isə daha ayıq başla təhlil etməyə və daha obyektiv qiymət verməyə başlayırlar. İndi də belədir. İsraildə yaşayan dostlarımız yəqin ki, Azərbaycanda olub keçənləri burada yaşadıkları vaxtdakından indi daha çox qiymətləndirirlər. Bu, tamamilə təbiidir, özü də təkcə onlara deyil, hər bir adama aiddir. Məsələn, mən özüm də bir müddət Azərbaycandan kənarında yaşamışam, lakin çox yüksəkdə olduğum illər və qəzəbə düçar olduğum illər də olmuşdur. Amma mən əvvəl də və bütün bunlar baş verdikdən sonra da Azərbaycan üçün, doğma torpaq, Bakı üçün darıxırdım. Ötən vaxtları xatırlayırdım: bəli, həqiqətən də o zaman çəkişərdik də, küsüşərdik də və bir-birimizdən daha çox şey də tələb edərdik, lakin hər halda yaxşı idi.

Əgər indi İsraildəki diasporumuz mütəşəkkil və deyildi [389-390] kimi, digər cəmiyyətlərlə müqayisədə bir çox keyfiyyətlərinə görə yüksəkdirsə, bu, yəqin ki, burada, Azərbaycanda mövcud olmuş dostluq, həmrəylik mühitinin təzahürüdür.

Aydındır ki, son illər Azərbaycanda dəyişikliklər baş verib və bunlar müəyyən dərəcədə həm də mənfi səciyyə daşıyıcıdır. Müxtəlif ictimai-siyasi proseslər də gedib, heç də hər şey sivilizasiyalı səviyyədə, insanlıq səviyyəsində olmayıb. Biz hamımız həddən artıq çətinliklərdən keçmişik və bu gün də mürəkkəb, çətin şəraitdə yaşayırıq. Amma bütün bunlara baxmayaraq, əvvəlki ənənələr – Azərbaycanda onilliklər, yüzilliklər ərzində yaranmış milli və ümummilləti ənənələr itməyib, qorunub saxlanıb. Mən əminəm ki, biz çətinlikləri aradan qaldıraraq, bu ənənələri daha da zənginləşdirəcəyik. Bu ənənələr müstəqil Azərbaycan Respublikası şəraitində, azadlıq şəraitində yeni inkişafını tapacaqdır. Hesab edirəm ki, biz Azərbaycanın gözəl gələcəyinin şahidi olacağıq.

Bununla əlaqədar mən Azərbaycan ilə İsrail arasında olan münasibətlərə böyük əhəmiyyət verirəm. İsrailin tarixi, xalqın tarixi yaxşı məlumdur, bu ölkədə baş vermiş və indi də baş verən proseslər də məlumdur. Budur dünən İsraildə daha bir faciə olubdur. Bomba partlayışı nəticəsində 20-dən çox adam həlak olub, bir çoxları

yaralanıblar. Terrorçular əməllərini davam etdirirlər. Fərsətdən istifadə edərək demək istəyirəm ki, biz terrorçuluğun bütün təzahürlərini pisləyir, onu rədd edirik. Terrorçuluq – vəhşilikdir, ümumbəşəri dəyərlərlə, sivilizasiya və azadlıqla bir araya sığa bilməz.

Biz hər cür separatçılığı pisləyirik. Səkkiz ildir ki, Azərbaycan separatçılıqdan, terrorçuluqdan əzab çəkir. Ona görə də bu iyirənc təzahürlərin faciəli nəticələrini xalqımızın taleyində hiss etdiyimizə görə, biz daim separatçılığın və terrorçuluğun əleyhinə olmuşuq və bu gün də əleyhinə olacağıq. Mən hər yerdə, o cümlədən İsraildə baş verən terrorçuluq hərəkatını qətiyyətlə pisləyirəm.

Bu imkandan istifadə edərək, faciə ilə əlaqədar İsrail dövlətinin rəhbərlərinə, həlak olanların ailələrinə başsağlığı verir, ümidvar olduğumu bildirirəm ki, tərəqqi, demokratiya, irtica, terror, separatçılıq qüvvələrinə üstün gələcəkdir.

Bizim qarşılaşdığımız təkə erməni terrorçuluğu, Ermənistanın təcavüzü deyildir. Daxildə də terrorçuluq faktları ilə qarşılaşırıq. Terrorçuluq əməlləri nəticəsində adamlarımız, dövlət xadimlərimiz həlak olublar. Terrorçular bizim özümüzü [390-391] də təkə fiziki cəhətdən məhv etməklə deyil, həm də dövlətçiliyimizi məhv etməklə hədələyiblər. Lakin bunların hamısını aradan qaldırmışıq. Əminəm ki, Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik möhkəmlənəcək və inkişaf edəcəkdir. Əminəm ki, Azərbaycanın bütün vətəndaşları terrorçuluğun təhlükəsini, cinayətkarlığın artmasının təhlükəsini dərk edəcək, hər biri Azərbaycan dövlətçiliyini müdafiə edərək bu təzahürlərin əleyhinə çıxacaqdır.

Bəli, mən qonaqlarımıza da, bütün dünyaya da cəsarətlə deyə bilərəm ki, indi Azərbaycanda sabitlik yaranıb, biz vəziyyətə nəzarət edirik, ayrı-ayrı cinayətkar ünsürlərin müxtəlif cəhdlərinin qarşısı alınır və alınacaqdır. Hazırda dövlətin kifayət qədər gücü, ən başlıcası isə özünə inamı var. İndən belə biz heç kəsə qanunlarımızı pozmağa, cəmiyyətimizi, dövlətçiliyimizi laxlatmağa imkan verməyəcəyik, əgər kimsə belə cinayətkar hərəkatlərə cəsarət edərsə, qanunlarımıza əsasən cəzasını alacaqdır. Ona görə də indi Azərbaycanda xarici investisiyalar üçün yaxşı şərait var, mən bunu həm qonaqlarımıza, həm də İsraildəki dostlarımıza deyirəm.

Biz qarşılıqlı fayda, mehriban münasibətlər prinsipləri əsasında bütün ölkələrlə əməkdaşlıq edirik və bütün imkanlarımızı, qapılarımızı açaraq xarici investorları Azərbaycana dəvət edirik. Biz bunu iqtisadiyyatımızı, dövlətimizi inkişaf etdirmək üçün çox mühüm vasitə sayırıq.

İndi isə kitab haqqında, ümumiyyətlə mən özüm haqqında kitablar yaradılmasının böyük pərəstişkarı deyiləm. Azərbaycan Prezidentinin siyasi portreti haqqında İsraildə, ivrit dilində kitabın nəşr olunmasından tamamilə xəbərsiz idim. Bu, məndən ötrü gözlənilməz, lakin xoş hadisə oldu. Ona görə yox ki, mənim həyat yolumu müəyyən dərəcədə əks etdirən kitab nəşr olunubdur, ona görə ki, bu, Azərbaycan haqqında, onun xalqı, müstəqil Azərbaycan Respublikası haqqında daha çox şey bilməyə kömək edəcəkdir.

Bu təşəbbüsü göstərənlerin, bu gün burada kitabı təqdim edənlərin hamısına öz təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Hesab edirəm ki, bu xalqlarımız və ölkələrimiz arasında dostluğun möhkəmləndirilməsi yolunda yaxşı addımdır. Kitabın təqdimatı ilə əlaqədar İsraildən buraya gəlmiş dostlarımıza təşəkkür edirəm, həmyerlilərimi görməyimə şadam. Xüsusən də ona görə ki, onlar buraya uzun fasilədən sonra gəliblər, vəziyyəti qiymətləndirmək

imkanları var. Əgər iki, yaxud [391-392] üç il əvvəl burada olsaydılar, ötən müddətdə baş vermiş dəyişikliklər onları bəlkə daha çox heyrətə salardı.

Dəyişikliklər isə çoxdur. 1993-cü ildə mən özüm buraya gələrkən respublikada, Bakıda vəziyyət çox mürəkkəb idi. Küçələrdə gəzmək mümkün deyildi, fəvqəladə vəziyyət tətbiq olunmuşdu, hər tində avtomatçılara rast gəlirdim, dövlətə xidmət edənlər, əksinə çıxanlar və ya gizli silahlı dəstələrdən olanlar – bir sözlə hər cürəsi vardı. Şübhəsiz ki, bütün bunlar qorxu, inamsızlıq şəraiti, hərə-mərclik vəziyyəti yaradırdı. Biz bunların hamısını aradan qaldırdıq. Mən şadam ki, dostlarımız indi başqa vəziyyəti görürlər. Amma hesab edirəm ki, gələcəkdə vəziyyət daha yaxşı olacaqdır.

Mənə belə gəlir ki, teatrımızın ulduzu Dina Tumarkinanı dinləmək hamımız üçün xoş oldu. Biz həmişə onun sənətinə pərəstiş etmişik. Azərbaycanda Rus Dram Teatrının daim böyük nüfuzu olub və bu gün də var. Bu teatrın həmişə daimi tamaşaçıları olubdur. Zənnimcə, bir çoxları bu teatra ümumən incəsənətdən, eləcə də Dina Tumarkina kimi gözəl aktrisanın sənətindən zövq almaq üçün gedirdilər. Mən şadam ki, o, yenə buradadır və Nizaminin şerlərini unutmaması xoş təsir bağışladı.

Bir daha hamınıza təşəkkürümü bildirirəm. Yenə deyirəm, bugünkü görüşü sadəcə olaraq kitabın təqdimatı kimi deyil, daha geniş qiymətləndirirəm. Mən bu gün buraya gəlib bəzi fikir və mülahizələrimi söylədim. Sağ olun. [392-393]

**GÜRCÜSTANDA YAŞAYAN
AZƏRBAYCANLILARIN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
ÇIXIŞ**

*Tbilisi, Z. Paliaşvili adına Dövlət Akademik Opera və
Balet Teatrı
9 mart 1996-cı il*

Hörmətli prezident Eduard Şevardnadze!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Əziz, hörmətli bacılar və qardaşlar!

Mən sizin hamınıza Azərbaycandan, xalqımız adından atəşin salamlar gətirmişəm. Hamınızı Azərbaycan xalqı adından, müstəqil Azərbaycan Respublikası adından ürəkdən salamlayıram. Hamınıza, Gürcüstanın bütün vətəndaşlarına, xalqına öz hörmət, ehtiramımı və ən xoş arzularımı bildirirəm.

Hörmətli prezident, cənab Eduard Şevardnadzenin dəvəti ilə mən müstəqil Azərbaycan dövlətinin başçısı kimi ilk dəfə olaraq Gürcüstana rəsmi səfərə gəlmişəm. Bu həm Gürcüstan müstəqillik əldə etdiyi vaxtdan indiyədək, həm də Azərbaycan Respublikasının müstəqillik qazandığı vaxtdan indiyədək Azərbaycan prezidentinin Gürcüstana ilk səfəridir.

Mən və mənimlə Gürcüstan torpağına gəlmiş nümayəndə heyətinin üzvləri iki gündür ki, gürcü xalqının, Gürcüstan dövlətinin və onun başçısı Eduard Şevardnadzenin qonaqpərvərliyi və mehribanlığı ilə əhatə olunmuşuq. Hesab edirəm, Gürcüstan-Azərbaycan əlaqələri tarixinə iki gündür ki, yeni, gözəl, demək olar, qızıl hərflərlə səhifələr yazılır.

Gürcü xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında olan dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin çoxəsrlik tarixi var. Əsrlər boyu biz bir yerdə, yan-yana yaşamışıq, bir-birimizə dayaq olmuşuq. Torpaqlarımızı yadelli qəsbkarlardan birlikdə qorumuşuq. Xalqlarımızın milli azadlığı, müstəqilliyi uğrunda birlikdə mübarizə aparmışıq.

Bizim dostluğumuz, əməkdaşlığımız əsrlər boyu böyük sınaqlardan, çətinliklərdən keçib, möhkəmlənib, güclənib və artıq sarsılmazdır. Bizim bu dostluq, qardaşlıq tariximizdə şübhə[siz ki, gərgin dövrlər də, bəzən qaranlıq izlər, mərhələlər də olubdur. Xalqlarımızı incidən, narahat edən dövrlər də, illər də olubdur. Xalqlarımızın mənəviyyatına zidd hərəkətlər də olubdur. Ancaq bunlar xalqlarımızın dostluğunun, qardaşlığının o saf, müqəddəs duyğuları altında məhv olub və dostluğumuz, qardaşlığımız daim yüksəklərə qalxıb, heç bir qüvvə onu poza, sındıra bilməyibdir və bundan sonra da sındıra bilməyəcəkdir.

Eyni zamanda onu da qeyd etmək lazımdır ki, keçmiş tariximizə böyük hörmət və ehtiram bəsləyərək, onu yüksək qiymətləndirərək indi, dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra biz xalqlarımız, dövlətlərimiz, ölkələrimiz arasında yeni əlaqələrin yaranmasının şahidiyik və bu yeni əlaqələr iki xalqın – gürcü və Azərbaycan xalqlarının, iki müstəqil dövlətin əlaqələridir.

Biz əsrlər boyu milli azadlıq, müstəqillik uğrunda mübarizə aparmışıq, əsrlər boyu milli dövlətimizin olmasını arzulamışıq, bunun həsrəti ilə yaşamışıq. Nəhayət, biz buna XX əsrin 90-cı illərində nail olmuşuq və bu, həm gürcü xalqının, həm də Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixində ən yüksək zirvədir, ən böyük nailiyyətdir. Biz bu nailiyyətlə fəxr edirik və bundan sonra da fəxr edəcəyik.

1918-ci ildə gürcü və Azərbaycan xalqları öz milli dövlətini qurmağa çalışmışlar. İlk dəfə Gürcüstanda da, Azərbaycanda da demokratik respublika yaranmışdır. Ancaq bu respublikaların, dövlətlərin ömrü az olmuş, onlar sonralar süqut etmiş, məhv olmuşlar. Nəhayət, 1991-ci ilin sonunda gürcü xalqı da, Azərbaycan xalqı da öz milli azadlığına, müstəqilliyinə nail olmuşdur. Artıq dörd ildir ki, biz müstəqil dövlət kimi yaşayırıq. Biz bu nailiyyəti yüksək qiymətləndiririk. Bu gün bütün Gürcüstan vətəndaşlarının, gürcü xalqının, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların qarşısında bəyan edirəm ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini əbədi edəcək, öz dövlət müstəqilliyini heç vaxt əldən verməyəcəkdir.

Ona görə də bizim bu mərhələdə olan əlaqələrimiz çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Doğrudur, biz bu mərhələdə də bu günlərə asanlıqla gəlib çatmamışıq. Müstəqillik əldə edildikdən sonra Gürcüstanın da, Azərbaycanın da həyatında çox mürəkkəb proseslər olmuş, xalqlarımız çox əzab-əziyyətli yol keçmiş, dövlət çevrilişləri, vətəndaş müharibələri baş vermiş, [433-434] xalqlarımıza əziyyət verən, onları ağır vəziyyətə salan cürbəcür hadisələr cərəyan etmişdir. Allaha şükürlər olsun ki, həm gürcü xalqı, həm də Azərbaycan xalqı bu bəlalardan xilas olmuşdur. Gürcüstanda da, Azərbaycanda da müstəqil dövlətlər artıq ayaq üstündə durmuş, möhkəmlənmiş və ictimai-siyasi sabitlik yaranmışdır. İndi həm Gürcüstan, həm də Azərbaycan tam müstəqil dövlət kimi yaşayır və bundan sonra da yaşayacaqdır.

Gürcüstanın həyatında gedən proseslər sizə məlumdur. Siz – Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar bu proseslərin şahidisiniz, onların içində olmusunuz və bu proseslərdən nə qədər zərbələr almısınız, itkilər vermişsiniz, – özünüz yaxşı bilirsiniz. Gürcüstanı, gürcü xalqını, Gürcüstanda yaşayan bütün millətləri, o cümlədən azərbaycanlıları, Gürcüstanın bütün vətəndaşlarını bu ağır vəziyyətdən çıxaran gürcü xalqının mütərəqqi qüvvələrinin milli həmrəylik əldə etməsi və gürcü xalqının böyük oğlu Eduard Şevardnadzenin yenidən Gürcüstana qayıtması və öz xalqına əvvəlki illərdəki kimi, böyük xidmətlər göstərərək, Gürcüstanı bugünkü günlərə çatdırmasıdır.

Mən bir dost, qonşu kimi Gürcüstanda gedən proseslərin bugünkü müsbət nəticələrə gəlib çıxmasına sevinirəm, məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Gürcü xalqına, onun görkəmli başçısı Eduard Şevardnadzeyə cansağlığı, xoşbəxtlik və gələcək illərdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Son illər Azərbaycanda gedən proseslər sizə məlumdur. Bu barədə mən burada bir neçə kəlmə deyəcəyəm. Ancaq əvvəlcə qeyd etmək istəyirəm ki, mən buraya Gürcüstan ilə Azərbaycan arasında əlaqələri daha yüksək zirvələrə qaldırmaq üçün gəlmişəm. Hesab edirəm ki, mənim əziz dostum Eduard Şevardnadze ilə, Gürcüstanın başqa rəhbərləri ilə dünən və bu gün apardığımız danışıqlar, əldə etdiyimiz razılıq və imzalanan sənədlər Azərbaycan-Gürcüstan əlaqələrini həqiqətən yüksək zirvəyə qaldırıbdır, bizim dostluğumuzu, qardaşlığımızı daha da möhkəmləndiribdir və dostluğumuzun gələcəyi üçün yeni-yeni gözəl yollar açıbdır.

İki gün müddətində aparılan danışıqlar və əldə edilən nailiyyətlər haqqında cənab Şevardnadze çox ətraflı məlumat verdi. Mən sadəcə onu qeyd etmək istəyirəm ki, Gürcüstan ilə Azərbaycan Respublikası arasında bizim imzaladığımız dostluq, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik haqqında müqavilə ölkələrimizin gələcək inkişafı üçün çox qiymətli bir sənəddir. Biz bu [434-435] sənəddən irəli gələn vəzifələrin öz tərəfimizdən layiqincə, vaxtlı-vaxtında yerinə yetirilməsini təmin edəcəyik.

Biz – Eduard Şevardnadze ilə mən Qafqazda sülhün, təhlükəsizliyin və əməkdaşlığın təmin olunması üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən bəyannamə imzaladıq. Bu bəyannamə onu göstərir ki, həm cənab Eduard Şevardnadze, həm də mən Qafqazda sülhü həqiqətən möhkəmləndirməyə, sülhü bərqərar etməyə çalışırıq. Nəinki öz ölkələrimiz, öz xalqlarımız haqqında düşünürük, bütün Qafqaz haqqında, Qafqazın bu günü, gələcəyi haqqında düşünürük. Bu bəyannamə açıq bir sənəddir və mən ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Qafqazın bütün respublikaları, dövlətləri də və başqa dövlətlər də bu bəyannaməyə qoşulacaqlar. Çünki Qafqazda sülhü, əmin-amanlığı bərqərar etmək təkcə Gürcüstan, Azərbaycan üçün deyil, Qafqazda yaşayan bütün xalqlar üçündür. Bu təkcə Qafqaz üçün yox, Qafqazla əlaqəsi olan bütün ölkələr, xalqlar üçündür, bütün dünya üçündür.

Qafqaz indi bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Ona görə də Qafqazda gedən prosesləri düzgün istiqamətə, sülh istiqamətinə yönəldib Qafqazda sülhə, əmin-amanlığa nail olmaq çox böyük, müqəddəs məqsəddir, ali məqsəddir və biz bu məqsəd uğrunda bundan sonra da əzmlə çalışacağıq.

Nəhayət, imzaladığımız sənədlərin ən mühümlərindən biri də Azərbaycanda hasil olunacaq neftin Gürcüstan ərazisindən, Qərb istiqamətində Qara dənizə ixracı ilə əlaqədar müqavilədir. Bu, çox əhəmiyyətli bir sənəddir. Bu barədə dünən də, bu gün də çox sözlər deyilib. Mənim əziz dostum Eduard Şevardnadze bu sənədə çox yüksək qiymət verib. Öz çıxışlarınızda siz də bu barədə danışmışınız.

Mən deyilən sözlərin hamısı ilə razıyam. Sadəcə onu əlavə etmək istəyirəm ki, bəli, bu müqavilə, sənəd, – onu Eduard Şevardnadze ilə mən imzalamışam, – nəinki bugünkü insanlar üçün, bütün gələcək nəsillər üçün gözəl imkanlar açır. Ümidvaram ki, bu gün də, qarşıdan gələn illərdə də bizim vətəndaşlarımız və gələcək nəsillər atdığıımız bu addımın gözəl nəticələrini, bəhrələrini görəcəklər.

Bildiyiniz kimi, bu neft kəmərinin çəkilməsi haqqında qərarı 1995-ci il oktyabrın 9-da biz Bakıda qəbul etmişik. Bəli, bu qərarın qəbul olunması çox böyük müqavimətlərlə, maneələrlə rastlaşmışdı. Ancaq iradəmiz və amalımızın saflığı bizi bu [435-436] qərarın qəbul olunmasına gətirib çıxardı və mən bundan çox məmnunam. Ancaq mən belə hesab etdim ki, bu qərar əsasında Gürcüstan ilə Azərbaycan arasında müqaviləni Gürcüstanda, Tbilisidə imzalamaq lazımdır. Ona görə də mən buraya, Gürcüstana dostum Eduard Şevardnadzenin yanına, sizin yanınıza gəlmişəm.

İmzalanan bütün başqa sənədlər də, şübhəsiz ki, ölkələrimiz, xalqlarımız arasında olan dostluq, qardaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirəcəkdir. Biz – Gürcüstanın, Azərbaycanın bütün vətəndaşları bu proseslərin həm şahidiyik, həm də iştirakçısıyıq. Mənə və mənəmlə buraya gələn nümayəndə heyətinin üzvlərinə dünən və bu gün burada çox böyük qayğı və diqqət, qonaqpərvərlik, hörmət göstərilmişdir. Dünən mənə Gürcüstan parlamentində – müstəqil Gürcüstanın ilk parlamentində çıxış etmək nəsim oldu. Mən orada öz ürək sözlərimi dedim. Bu gün dünyanın ən məşhur universitetlərindən biri olan Tbilisi Dövlət Universitetində Gürcüstanın böyük alimləri mənə

universitetin fəxri doktoru adı verilməsi münasibətilə toplaşmışdılar və bu adı, diplomu mənə təqdim etdilər, mənə böyük şərəf verdilər, böyük hörmət etdilər.

Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların nümayəndələri bu gün buraya, bu gözəl, məşhur tarixi teatra – Gürcüstanın fəxri və iftixarı olan teatra toplaşblar. Eyni zamanda burada Gürcüstanın başqa nümayəndələri – həm azərbaycanlılar, həm də gürcülər, həm Azərbaycan Respublikasının dövlət rəhbərləri, məsul şəxsləri, həm Gürcüstanın başçısı, həm də dövlət, hökumət rəhbərləri vardır. Bu gün bu salon Gürcüstan-Azərbaycan dostluğu salonuna çevrilibdir. Burada çox dəyərli çıxışlar oldu. Ən dəyərli çıxışlardan biri, əsası mənim dostum, qardaşım Eduard Şevardnadzenin çıxışı oldu. Onun burada söylədiyi sözlər – Azərbaycan Respublikasının ünvanına, mənim ünvanıma, Azərbaycan-Gürcüstan dostluğuna aid dediyi sözlər bu günümüz, gələcəyimiz üçün məndə böyük razılıq, məmnuniyyət hissi doğurmuşdur. Həmin sözlərə görə də, bu gün burada bu gözəl görüşü keçirdiyinə görə də ona və buraya toplaşan Gürcüstan vətəndaşlarına öz hörmət və təşəkkürümü bildirirəm.

Azərbaycan Respublikasının həyatında, mən qeyd etdiyim kimi, son illər asan illər olmayıb. Biz bu günlərə çox acı, əzab-əziyyətli yollardan gəlib çıxmışıq. Azərbaycanın həyatını ağırlaşdıran, çətinləşdirən ən böyük bəla 1988-ci ildə Ermənistan[436-437]nın Azərbaycana etdiyi təcavüzdür. Bilirsiniz ki, bu təcavüz nəticəsində 8 ildir Azərbaycan ilə Ermənistan arasında müharibə vəziyyəti mövcuddur. Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan çox böyük itkilər vermiş, ölkəmizə böyük zərbələr vurulmuş, respublikamızın iqtisadiyyatına, mədəniyyətinə böyük zərbələr dəymişdir.

Bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan Respublikasının ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı yerindən-yurdundan olmuş, didərgin, qaçqın vəziyyətinə düşmüşdür. Onların əksəriyyəti neçə illərdir ki, çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Xalqımız şəhidlər, böyük itkilər vermişdir. Bu dövrdə Azərbaycan xalqına vurulan zərbələrdən biri də 1990-cı ilin yanvarında keçmiş sovet ordusu tərəfindən xalqımıza qarşı edilmiş hərbi təcavüzdür. Bütün bunlar hamısı Azərbaycanın həyatında ictimai-siyasi vəziyyəti həddindən artıq gərginləşdirmişdir.

Bizim son illər apardığımız siyasət, tədbirlər nəticəsində vəziyyət xeyli dəyişmişdir. Birincisi, 1994-cü ilin mayında Ermənistan ilə Azərbaycan arasında gedən müharibəni, hərbi münaqişəni biz dayandıra bilmişik, atəşkəs haqqında saziş əldə etmişik. Artıq iyirmi bir aydır, iki-üç gündən sonra 22 ay olacaqdır ki, atəş yoxdur, qan tökülmür, müharibə getmir və Ermənistan ilə Azərbaycan arasında atəşkəs rejimi davam edir.

1988-ci ildə başlanmış hərbi münaqişədə ilk dəfə belə bir atəşkəs rejiminin əldə olunması və onun 22 ay müddətində saxlanması, hesab edirəm ki, böyük nailiyyətdir. Bu, onu göstərir ki, Azərbaycan xalqı nə qədər itkilər veribsə, ona nə qədər zərbələr dəyibsə, buna baxmayaraq, öz sülhsevər niyyətləri ilə, sülhsevər xarakteri ilə yaşayır. Azərbaycan xalqı müharibə istəmir. Azərbaycan xalqı sülhsevər xalqdır. Azərbaycan xalqı bütün bölgədə – həm ölkəmizdə, həm regionda, həm də dünyada sülh istəyir. Bax, biz bu arzu ilə, bu istəklə 1994-cü ilin mayında atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq və bu arzu, bu istəklə də o vaxtdan indiyədək dünyanın beynəlxalq təşkilatları çərçivəsində, ATƏT, onun Minsk qrupu çərçivəsində, dünyanın böyük dövlətlərinin – Rusiyanın, Amerikanın, Türkiyənin və başqa dövlətlərin iştirakı ilə tam sülhə nail olmaq istəyirik. Tam sülhə nail olmaq üçün də bizim çox sadə şərtlərimiz vardır. [437-438]

Şərtlərimiz ondan ibarətdir ki, işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından erməni silahlı qüvvələri qeyd- şərtsiz çıxmalıdır. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü təmin olunmalıdır. İşğal olunmuş torpaqlardan silahlı qüvvələr çıxarkən, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş Azərbaycan vətəndaşları öz evinə-obasına qayıtmalıdır. Azərbaycanın sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin olunmalıdır. Azərbaycanın suverenlik hüquqları tam təmin edilməlidir. Biz bu şərtlər daxilində Azərbaycanda, Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin təhlükəsizliyinin təmin olunmasına zəmanət veririk və Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərə Azərbaycanın tərkibində ən yüksək status verilməsinə razıyıq.

Biz istəyirik ki, bu şərtlər əsasında sülhə nail olaq və müharibəyə son qoyaq, müharibənin bir daha baş verməsinin qarşısını alaq və Qafqazda, o cümlədən Cənubi Qafqazda, sülh yaranması üçün öz addımımızı ataq, öz payımızı verək.

Doğrudur, danışıqlar çətin gedir. Asan getmir. Ermənistan tərəfi müəyyən hərbi üstünlüyündən istifadə edərək irəli sürülən şərtlərin hamısını qəbul etmək istəmir. Ona görə də biz danışıqlar aparırıq. Ancaq biz dözümlüyük, səbirliyik. Biz bu danışıqları səbrlə, təmkinlə, dözümlə aparacağıq. Mən bəyan edirəm ki, atəşkəs rejimi bizim tərəfimizdən pozulmayacaq, bizim tərəfimizdən müharibə, döyüşlər yenidən başlanmayacaq və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bütün dünyanın sülhsevər qüvvələrinin köməyi ilə, o cümlədən qonşu Gürcüstanın, gürcü xalqının bu məsələlərin həllinə köməyi ilə biz nəhayət, sülhə nail olacağıq.

Biz bu günləri səbirsizliklə gözləyirik. Təkcə gözləmirik, bunlara nail olmaq üçün gecə-gündüz çalışırıq, bütün vasitələrdən istifadə edirik və əmin olun ki, biz Azərbaycan xalqının torpaqlarının müqəddəsliyini, respublikamızın ərazisinin bütövlüyünü qorumuşuq, bundan sonra da qoruyacaq və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü heç vaxt əlimizdən verməyəcəyik.

Biz sizinlə yaxşı bilirik ki, Gürcüstan da eyni problemlərlə rastlaşıb. Gürcüstanın da ərazi bütövlüyü pozulub. Gürcüstan Abxaziya ilə əlaqədar olan məsələləri sülh yolu ilə həll etməyə çalışır. Gürcüstanın bu işi haqq işidir. Gürcüstan dövlətinin, gürcü xalqının tələbi haqlı tələbdir, ədalətli tələbdir. Biz bu tələbləri, Gürcüstan dövlətinin bu fəaliyyətini dəstəkləmişik və dəstəkləyirik. Gürcüstanın bir dövlət, respublika kimi [438-439] ərazi bütövlüyünün təmin olunması yolunda qoyduğu sözlərə biz tərəfdarıq və bundan sonra da tərəfdar olacağıq.

Biz separatizmin əleyhinəyik və dünyanın heç bir yerində separatizmə tərəfdar çıxmamışıq və çıxmayacağıq. Biz terrorizmin əleyhinəyik və bundan sonra da terrorizmin əleyhinə çıxacağıq. Biz ölkəmizdə sülh istəyirik. Biz Qafqazda sülh istəyirik. Biz Cənubi Qafqazda sülh istəyirik. Biz sülh tərəfdarıyıq və sülh yolunda bundan sonra da çalışacağıq, vuruşacağıq.

Son illər Azərbaycanın daxilində gedən proseslər də sizə məlumdur. Onu deyim ki, təxminən 1990-cı ildən indiyədək Azərbaycanın dövlətçiliyi bir neçə dəfə təhlükə altında olmuşdur. Təəssüf ki, xarici düşmənlərlə yanaşı, Azərbaycanın daxilində olan cürbəcür təxribatçı qüvvələr, hakimiyyət uğrunda mübarizə aparan cürbəcür qüvvələr, öz mənafelərini ümumxalq mənafeyindən, ümummillə mənafedən üstün tutan qüvvələr Azərbaycanda daim sabitliyi pozmuş, respublikamızın daxili vəziyyətini gərginləşdirmişlər.

Bu hadisələr sizə məlumdur. Ən dəhşətli 1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinin başlanması idi. O zaman – 1993-cü ilin iyununda Azərbaycan parçalanma təhlükəsi qarşısında, faciə qarşısında idi. Vətəndaş

müharibəsi baş vermişdi. O vaxt xalqın dəvəti ilə mən yenidən Azərbaycana gəldim. Vətəndaş müharibəsinin qarşısını almağa nail ola bildik. Ancaq təəssüf olsun ki, ondan sonra yenə də dövləti devirmək üçün cəhd göstərən qüvvələrin törətdiyi hadisələr səngimədi, onlar öz səhvlərini anlamadı və yenə də dövləti dağıtmağa çalışdılar. 1994-cü ilin oktyabrında Azərbaycanda dövlət çevrilişinə cəhdlər baş verdi. Biz xalqın milli həmrəyliyi ilə onun qarşısını ala bildik. Cinayətkarların bir qismi həbs olundu, bir qismi şübhəsiz ki, dünyasını dəyişdi, bir qismi isə xarici ölkələrdə gizləndi.

1995-ci ilin martında Azərbaycanda dövlət çevrilişinə yenidən cəhdlər göstərildi. O zaman Azərbaycanın daxilində olan bütün təxribatçı qüvvələr, vaxtilə bir-birinə zidd qüvvələr birləşdilər və Azərbaycanda dövlət çevrilişi edib, respublikanın prezidentini fiziki yolla aradan götürüb ölkəni dağıtmağa çalışdılar. Biz bunun da qarşısını aldıq. Həmin o cinayətkarların bir qismi yenə də qaçıb xarici ölkələrdə gizləndi və onların bir çoxu indi Moskvadadır, orada özlərinə sığınacaq tapıb. [439-440]

Belə cəhdlər yenə də bir neçə dəfə olmuşdur. Bunların da qarşısı alınmışdır. Nəticədə bizim cəmiyyətimizdə, respublikamızda Azərbaycan vətəndaşları daha da sıx birləşib, milli həmrəylik əldə olunub. Nəhayət, Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik bərqərar olubdur. Buna görə də biz keçən ilin noyabrında ilk dəfə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını qəbul etdik və müstəqil Azərbaycan Respublikasının parlamentinə ilk demokratik seçkilər keçirdik. İndi bizim yeni parlamentimiz, ilk konstitusiyamız var.

Bunlar hamısı Azərbaycanda dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi üçün gözəl əsas yaratmışdır. Biz bunlardan istifadə edib Azərbaycanda dövlətçiliyi inkişaf etdiririk. Azərbaycan demokratiya yolu ilə gedir, ölkəmizdə insan azadlığı bərqərar olubdur. Respublikamızda milliyyətindən, dinindən, dilindən, baxışlarından asılı olmayaraq vətəndaşlarımızın hamısı bərabər hüquqlara malikdir və biz dövlətçiliyimizi bu demokratik prinsiplər əsasında qururuq, inkişaf etdiririk.

Siz əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanın taleyi indi etibarlı əllərdədir. Siz əmin ola bilərsiniz ki, biz müstəqil Azərbaycan dövlətini qoruyub saxlayacağıq, ölkəmizdə sabitliyi qoruyacağıq və Azərbaycanı bu ağır, çətin sosial-iqtisadi vəziyyətdən çıxarıb gözəl, xoşbəxt gələcəyə aparacağıq.

Biz Azərbaycanda bütün bu prosesləri apararkən Gürcüstan dövlətinin, gürcü xalqının təcrübəsindən daim istifadə etmişik. Ona görə də Gürcüstan ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin sıx olması, bir-birimizlə daha yaxından fikir mübadiləsi aparmağımız gələcək işlərimizdə də bizə kömək edəcəkdir. Əminəm ki, biz bundan gələcəkdə də bəhrələnəcəyik.

Bir daha deyirəm, indi Gürcüstanda əldə olunmuş nailiyyətlər bizi sizin qədər sevindirir. Biz ona görə sevinirik ki, birincisi, gürcü xalqı bizim üçün dost və qardaş xalqdır. Biz istəyirik ki, o, əmin-amanlıq şəraitində yaşasın. Biz istəyirik ki, Gürcüstan inkişaf eləsin, gürcü xalqı qarşısında duran vəzifələrin hamısını həyata keçirə bilsin. Biz bunu bir də ona görə istəyirik ki, Gürcüstanda azərbaycanlılar da yaşayır. Yüz minlərlə azərbaycanlı yaşayır. Azərbaycanlılar Gürcüstanda öz vətənlərində yaşayır, öz torpaqlarında, öz əcdadlarının, öz ulu babalarının yaşadığı diyarda, eldə, obada yaşayırlar. Borçalı diyarı Azərbaycan xalqının ən dəyərli diyarlarından biridir.

Borçalı diyarı Gürcüstan üçün əziz olduğu kimi, Azərbaycan üçün də əziz olmuşdur, bu gün də əzizdir. Ona görə də [440-441] Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar öz vətənlərində yaşayırlar. Mənim dostum cənab Şevardnadze bu gün çıxış edərkən dedi ki, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılara o, diaspor demək istəmir. Tamamilə düzgün deyir, heç diaspor demək olmaz. Çünki bu kənardan gəlmiş azərbaycanlılar deyir ki, onlara diaspor deyək. Onlar burada əsrlər boyu yaşamış, yaratmış azərbaycanlılardır. Bugünkü çıxışlarda deyildi ki, hələ XÜ əsrdə burada, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar, sizin ulu babalarınız, gürcü xalqı ilə Azərbaycan xalqı yadellilərə qarşı birlikdə vuruşublar və öz torpaqlarını müdafiə ediblər. Bu dostluq XII əsrdən indiyədək davam edir. Ona görə də, əziz bacılar, qardaşlar, bu, sizin doğma vətəninizdir. Bu, sizin doğma torpağınızdır. Siz öz vətəninizdə, doğma torpağınızda yaşayırsınız. Güman edirəm ki, Gürcüstan Respublikasına, müstəqil Gürcüstan dövlətinə şan-şöhrət gətirən bir haldır ki, müstəqil, azad, demokratik Gürcüstanda azərbaycanlılar azad, sərbəst yaşayırlar.

Bu gün sizin həyatınızda çoxlu problemlər var. Bugünkü çıxışlarınızda siz bu problemlər barədə müəyyən fikirlər, təkliflər irəli sürdünüz. Şübhəsiz ki, bunların bir hissəsini Gürcüstanın dövlət orqanları həll edəcəklər. Güman edirəm ki, həll edəcəklər. Bir hissəsini isə biz həll etməliyik. Sərhədlər haqqında sizin dediyiniz fikirlər – sərhədlərin şəffaf olması, gömrük məsələlərinin aradan götürülməsi və ümumiyyətlə Gürcüstandan Azərbaycana, Azərbaycandan Gürcüstana gediş-gəlişin sadələşdirilməsi bizim qarşımızda duran böyük məsələlərdən biridir. Güman edirəm ki, cənab Şevardnadze ilə mən və bizim müvafiq dövlət və hökumət orqanları bu məsələlərlə məşğul olub lazımi bir yol tapacaqlar və biz bu problemi həll edəcəyik.

Siz burada məktəblər haqqında söhbət açdınız. Bu, çox böyük məsələdir. Mən hesab edirəm ki, hər bir xalqa, millətə mənsub olan insan harada, hansı ölkədə yaşayırsa-yaşasın, öz dilini, dinini, milli ənənələrini heç vaxt unutmamalıdır.

Mən çox məmnunam ki, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar tarixin cürbəcür mərhələlərində rastlaşdıqları çətinliklərə baxmayaraq, dilini də, dinini də, adət-ənənələrini də qoruyub saxlayırlar. Bu, böyük nailiyyətdir. Ona görə mən Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılara – keçmiş nəsillərə və bu gün yaşayan azərbaycanlılara hörmət və ehtiramımı bildirirəm. [441-442]

Mirzə Fətəli Axundovun, Mirzə Şəfi Vazehin, Fətəli xan Xoyskinin bu gün ziyarət etdiyimiz qəbirləri buna əyani sübutdur. Bu gün biz Azərbaycan məscidində olduq. Demək, 70 il dinin əleyhinə mübarizə aparılmasına baxmayaraq, din qəlblərdə yaşayıb. Həm gürcülərin dini, həm də azərbaycanlıların dini yaşayıbdır. Bunun özü də çox gözəl bir hadisədir və yüksək tərifəlayiq bir haldır. Dinləri indiyədək yaşada bilmisinizsə, bu gün demokratik, müstəqil, azad Gürcüstanda siz bunları daha da çox yaşadıb, gələcək nəsillərə çatdıracaqsınız.

Hesab edirəm ki, Azərbaycan məktəblərində tədris Azərbaycan dilində keçməlidir. Bunun üçün bizim tərəfimizdən nə görmək lazımdırsa biz bunu edəcəyik. Azərbaycanda gürcülər də yaşayırlar. Onlar da məktəblərdə dərsləri gürcü dilində keçməlidir. Biz buna da qayğı göstəririk, göstərəcəyik və Gürcüstanda da onlara qayğı göstərən, kömək etmək istəyən adamlar üçün yol açıqdır. Əminəm ki, biz ümumi səylərimizlə bu məsələləri həll edə biləcəyik.

Burada çıxış edənlər daha bir çox mühüm məsələ də qaldırdılar ki, Azərbaycan məktəblərində gürcü dili də tədris olunsun. Bu, tamamilə doğru, düzgün fikirdir. Mən bu yaxınlarda Azərbaycanda gənclər qarşısında çıxış edərkən bu sözləri demişəm, onu təkrar etmək istəyirəm. Bizdə insanlar var ki, öz dilində, ana dilində, dövlət dilində yaxşı danışa bilmir. Onlar vaxtilə, uzun illər rus dilində təhsil alıblar, ana dilinə o qədər fikir verməyiblər. Gürcüstanda gürcü dili olduğu kimi, Azərbaycanda da Azərbaycan dili dövlət dilimizdir. Ona görə də mən dedim ki, qoy hər bir azərbaycanlı gənc Şekspiri ingilis dilində oxusun, Puşkini rus dilində oxusun, Nizamini, Füzulini, Nəsimini, Mirzə Fətəli Axundovu Azərbaycan dilində oxusun. İndi isə mən demək istəyirəm ki, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlı da qoy həm Azərbaycan dilini bilsin, həm rus dilini bilsin, həm ingilis dilini bilsin, başqa dilləri bilsin. Ancaq gürcü dilini mükəmməl bilsin. Çünki gürcü dili Gürcüstanın dövlət dilidir. Burada yaşayan azərbaycanlı gürcü dilini bilməlidir.

Mən verilən təklifi müdafiə edirəm ki, Azərbaycan məktəblərində gürcü dili də tədris olunsun. Amma eyni zamanda mən çox arzu edərdim ki, Gürcüstanda yaşayan bütün azərbaycanlılar Azərbaycan dilində təhsil alsın, onu unutmasın, Azərbaycan dilini inkişaf etdirdirsin. Bu, mənim arzumdur və güman edirəm ki, belə də olacaqdır. [442-443]

Burada Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar çıxış etdilər. Mən çox sevindim. Onlar sərbəst olaraq həm gürcü dilində, həm rus dilində, həm də Azərbaycan dilində çox gözəl danışdılar. Deyə bilərəm ki, respublikamızda yaşayan bəzi azərbaycanlılar sizin kimi, burada çıxış edənlər kimi heç Azərbaycan dilində danışa bilmirlər. Bu, onu göstərir ki, Azərbaycan dili Gürcüstanda yaşayır, inkişaf edir. Ümidvaram ki, bundan sonra daha da çox inkişaf edəcəkdir.

Burada "Gürcüstan" qəzeti haqqında danışıldı. Doğrudan da, bu qəzet bizim üçün əziz olan qəzetdir. Bu qəzet Gürcüstanla Azərbaycan arasında, xalqlarımız arasında əlaqələrin inkişaf etməsində çox xidmətlər göstərmişdir. Hesab edirəm ki, bu qəzet yaşamalıdır. Bu gün bunu mənə xatırlatdılar, mən onu heç vaxt unutmamışam.

Bilirsiniz ki, 1987-ci ildən sonra bir neçə il böyük təqib altında idim, böyük təcridə məruz qalmışdım. Mənim həyatımın ağır dövrləri var idi. Mən o dövrləri yaşadım, nə əqidəmdən, nə məsləkimdən, nə də ki, öz mənəviyyətimdən geri çəkilmədim. Mən necə varam, eləcə də yaşadım. Ancaq çətinliklərim də çox oldu.

O vaxt Naxçıvanda idim. Naxçıvan blokada şəraitində idi. Gediş-gəliş yox idi. Mən o vaxtkı dövlətlər tərəfindən – həm Moskvadan, həm Azərbaycandan çox təzyiqlə altında yaşayan bir adam idim. Mənim yanıma o vaxt gəlib-gətmək də təhlükəli idi. Ancaq mənə sevindirən iki halı demək istəyirəm. Mənim üçün gözlənilməyən bir hal idi ki, iki gürcü müxbir Tbilisidən Naxçıvana gəldi. Tamamilə qəflətən. Mən orada bacımın kiçik bir evində yaşayırdım. Bu gün siz deyirsiniz ki, elektrik, qaz, su çatmır. Naxçıvanda vəziyyət bundan da pis idi. Mən belə bir vəziyyətdə orada yaşayırdım. İki gürcü müxbiri – təəssüf ki, adları yadımdan çıxıb – Naxçıvana gəldi. Məni arayıb-axtarıb tapdılar. Məndən bir çox məsələlər barəsində müsahibə götürdülər. Mən azad, müstəqil bir adam idim. Hansı bir qəzetçi, yaxud jurnalist mənə müraciət edirdisə, suallarına cavab verirdim. Onlar mənimlə geniş müsahibəni Tbilisidə gürcü dilində dərc etdirmişdilər, mənə göndərdilər. Bundan sonra həmin müsahibəni o vaxt "Sovet Gürcüstanı" deyilən, indi "Gürcüstan" adını daşıyan qəzet Azərbaycan dilində dərc etdi və onu mənə göndərdilər. O vaxt mənim üçün bu, böyük mənəvi dayaq idi. Baxmayaraq ki, mən Naxçıvanda sürgündə idim,

bir tərəfdən gürcülər, o [443-444] biri tərəfdən Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar məni unutmamışdılar. Bunu qəzetlər vasitəsilə etmişdilər.

Ona görə də "Gürcüstan" qəzetini yaşatmaq lazımdır. Mən böyük vədlər verən adam deyiləm. Ancaq bu gün bəyan edirəm ki, "Gürcüstan" qəzetinin yaşaması, mütəmadi çıxması üçün Azərbaycan dövləti və şəxsən mən lazımi tədbirlər görəcəyik. İnanıram ki, mənim dostum Eduard Şevardnadze də bu təşəbbüsə qoşulacaqdır.

Mən bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, bu günlər çox əlamətdar günlərdir. Cənab Şevardnadze bu hadisələri tarixi hadisələr kimi qiymətləndirdi. Doğrudan da biz tarixi günlər yaşayırıq. Tbilisi dövrü-qədimdən azərbaycanlılar üçün sevimli bir şəhər, bir yer olubdur. Burada bizim böyük-böyük şəxsiyyətlərimiz yaşayıb, yaradıb, böyük-böyük işlər görüblər. Burada Mirzə Fətəli Axundovun, Mirzə Şəfi Vazehin adları çəkildi. 1918-ci ildə Azərbaycan demokratik dövlətini yaradanlardan biri – Əlimərdan bəy Topçubaşov da Tbilisidə doğulmuşdur. Nəriman Nərimanov da Tbilisidə doğulmuşdur. Bizim böyük yazıçımız, filosofumuz, böyük mütəfəkkir Cəlil Məmmədquluzadə fəaliyyətinin çoxunu Tbilisidə, Gürcüstanda keçirib. Bütün dünyada, xüsusən müsəlman Şərqiində məşhur olan "Molla Nəsrəddin" jurnalı məhz Tbilisidə Cəlil Məmmədquluzadənin təşəbbüsü, rəhbərliyi ilə nəşrə başlayıb və uzun illər burada fəaliyyət göstərüb, bütün Qafqaza, Orta Asiyaya, İrana, Türkiyəyə, bütün Şərqi böyük, mütərəqqi təsir bağışlayıb.

Böyük bəstəkarlarımız Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev – Azərbaycan professional musiqisinin baniləri Qori seminariyasını qurtarıblar, öz böyük təhsillərini burada alıblar. Onlar Qori seminariyasında oxuyarkən bəstəkarlığa başlayıblar. Azərbaycan musiqisini Gürcüstan torpağında yaşadıblar. Belə misalları çox saymaq olar. Ona görə də Tbilisi, Gürcüstan bizim üçün əziz bir şəhər və diyardır. Bu iki gündə biz özümüzü elə bil cənnətdə hiss etdik. Biz sizinlə bir yerdəyik, mehriban bir mühit içərisindəyik.

Ona görə, mən əziz dostumuz Eduard Şevardnadzeyə və onun bütün həmkarlarına Azərbaycan xalqı adından, öz adımdan bu iki gün üçün bir daha təşəkkürümü bildirirəm.

Əziz bacılar və qardaşlar, Azərbaycan nümayəndələrinə, mənə göstərdiyiniz hörmət və ehtirama görə sizə təşəkkürümü bildirirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu iki [444-445] gün ərzində gördüyümüz işlər gələcəkdə gözəl nəticələr, bəhrələr verəcəkdir. Biz dostluğumuzu, qardaşlığımızı möhkəmləndirəcəyik. Gürcüstan-Azərbaycan, gürcü – azərbaycanlı dostluğu bundan sonra daha da möhkəm olacaq, əbədi, sarsılmaz olacaqdır!

Gürcü xalqına eşq olsun!

Müstəqil Gürcüstana eşq olsun!

Gürcüstanın görkəmli rəhbəri Eduard Şevardnadzeyə eşq olsun!

Sarsılmaz Gürcüstan-Azərbaycan dostluğuna, qardaşlığına eşq olsun! Eşq olsun! Eşq olsun! [445-446]

CÜMƏ MƏSCİDİNDƏ MÖMİN SOYDAŞLARIMIZLA GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Tbilisi

9 mart 1996-cı il

Əziz bacılar və qardaşlar!

Əziz dostlar!

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi mən Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadzenin dəvəti ilə buraya rəsmi səfərə gəlmişəm. Biz iki gündür ki, gürcü xalqının qonaqpərvərliyi ilə əhatə olunmuşuq və burada gürcü xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında və respublikalarımız arasında olan dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi üçün lazımı tədbirlər görürük.

Mən buraya Azərbaycanın böyük şəxsiyyətləri Mirzə Fətəli Axundov, Mirzə Şəfi Vazeh və Fətəli xan Xoyskinin qəbirlərini ziyarət edəndən sonra, Azərbaycanın böyük şəxsiyyəti, Azərbaycanın ilk demokratik respublikasının Baş naziri Fətəli xan Xoyskinin qəbri üzərindəki abidənin açılması mərasimindən sonra gəlmişəm.

Bura Azərbaycan müsəlmanlarının məscididir. Bu, Allah evidir, müqəddəs evdir. Məscidə gəlmək, Allaha itaət etmək, Allahın əmrlərini yerinə yetirmək hər bir insanın, müsəlmanın borcudur. Mən çox məmnunam ki, Gürcüstan torpağında, Tbilisi şəhərində azərbaycanlıların belə bir ibadət yeri var, özlərinin məscidi var. Bu məsciddə hər bir azərbaycanlı, hər bir müsəlman gəlib Allaha ibadət edir, dua edir, öz müsəlmanlıq borcunu yerinə yetirir. Bu, böyük nemətdir. Eyni zamanda bu, gürcü xalqının Azərbaycan xalqına və bütün xalqlara nə qədər xoş münasibəti olduğunu göstərir. Bu, gürcü xalqının başqa dinlərə çox dəyərli münasibətini göstərir. Mən bunu çox qiymətləndirirəm.

Siz, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar Gürcüstanın vətəndaşlarısınız. Gürcüstanın həyatının bütün sahələrində öz fəaliyyətinizi göstərsiniz və bundan sonra da göstərəcəksiniz. Məmnuniyyətlə qeyd edə bilərəm ki, mənim dostum, hörmətli Eduard Şevardnadze Gürcüstana başçılıq edəndən sonra Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların vəziyyəti yaxşılaşıb, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar, doğrudan da, bütün hü[425-426]quqlarına malik olublar və bu hüquqlardan istifadə etmək imkanı qazanıblar. Sizin bu hüquqlarınızdan biri də vicdan, din azadlığınızdır. Bizim Azərbaycanda da və Gürcüstanda da indi bütün insan azadlıqları bərqərar olubdur və o cümlədən din, vicdan azadlığı tamamilə bərqərar olubdur.

Siz burada – Gürcüstan torpağında azərbaycanlı, müsəlman kimi öz dininizi indiyədək qoruyub saxlamısınız, bu günlərdə isə dininizi yaşatmaq, inkişaf etdirmək üçün daha da geniş imkanlar əldə etmişiniz. Bu, indi Gürcüstanda hökm sürən demokratiyanın, azadlığın parlaq nümayişidir. Buna görə mən Gürcü xalqına, Gürcüstan dövlətinə və Prezidentinə Azərbaycan xalqı adından öz təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm.

Bir daha deyirəm, siz Gürcüstanın vətəndaşlarısınız Gürcüstanın bütün qanun-qaydaları həyatınızın qanun və qaydalarıdır. Sizin də borcunuz Gürcüstanda hörmətli Eduard Şevardnadzenin rəhbərliyi altında görülən bütün tədbirlərdə fəal iştirak etməkdir. Gürcüstanın dövlətçiliyinin, müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsinə çalışmaq və

Gürcüstanda bu ağır vəziyyətdən çıxmaqdan ötrü aparılan tədbirlərdə iştirak etmək, ona dəstək vermək sizin vətəndaşlıq borcunuzdur.

Mən çox məmnunam ki, siz burada azad, sərbəst yaşayırsınız, öz hüquq və azadlıqlarınızdan istifadə edə bilərsiniz. Ancaq eyni zamanda əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar bundan sonra da bütün hüquqlarından istifadə edə biləcək, Gürcüstanın bərabər hüquqlu vətəndaşları kimi yaşayıb-yaradacaq və Gürcüstan Respublikasının, dövlətinin möhkəmləndirilməsi üçün öz səylərini əsirgəməyəcəklər.

Gürcü xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında olan dostluq, qardaşlıq əlaqələri çoxəsrlik tarixə malikdir. Onlar sarsılmazdır və biz də bu günlərdə bundan sonra da bu dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsi üçün çalışmışıq, çalışacağıq.

Mən sizin hər birinizə bütün işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Gürcüstanda yaşayan hər bir azərbaycanlıni bağrıma basıram, öpürəm, hər birinizə cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram. Gürcüstan Respublikasına, Gürcüstan dövlətinə qarşıda duran vəzifələrin uğurla həyata keçirilməsini arzulayıram. Sağ olun.

Buraya gəlişim münasibətilə mən Qurani-Kərimi Azərbaycan dilində öz adımdan sizə təqdim edirəm ki, onu öz dilimizdə oxuya bilərsiniz. Sizin məscidə mənim hədiyyəm olan xalçanı qəbul edin və yadigar kimi saxlayın. Sağ olun. [426-427]

NORVEÇDƏ AZƏRBAYCAN DİASPORUNUN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

24 aprel 1996-cı il

Sizin hamınızı – Norveçdə, İsveçrədə yaşayan azərbaycanlıları səmimi qəlbdən salamlayır, doğma yurdunuzdan, diyarınızdan – Müstəqil Azərbaycan Respublikasından ən qızğın salamlar çatdırıram.

Biz hansı ölkəyə gediriksə, orada azərbaycanlıların olub-olmaması ilə maraqlanırıq. Mən buraya səfərə hazırlaşanda da maraqlandım ki, Norveçdə nə qədər azərbaycanlı yaşayır. Bu barədə məlumat verdilər və bildirdilər ki, Azərbaycan-Norveç cəmiyyəti yaradılıb, ona da Rəhimov rəhbərlik edir. Buna görə də mən onu bizim nümayəndə heyətinin tərkibinə daxil edib buraya gətirmişəm.

Bilirsiniz ki, mənim səfərim bir neçə gün bundan öncə başlayıbdır. Mən Lüksemburqda olmuşam, Avropa Birliyi Xarici İşlər nazirlərinin növbəti toplantısı keçirilibdir. Bu toplantı zamanı ölkəmizin birliyə daxil olması üçün Avropa Birliyi ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq haqqında sazişin imzalanması mərasimi olmuşdur. Neçə vaxtdan bəri hazırladığımız bu saziş çox böyük əhəmiyyəti olan sənəddir. Həmin saziş imzalandı, mən və mənimlə gələnər bu mərasimdə iştirak etdik. Orada Avropa Birliyinin rəhbərliyi ilə danışıqlar apardıq.

Sonrakı gün Brüsseldə Avropa Birliyi iqtisadi komissiyasının sədri cənab Jak Santerlə görüşümüz oldu və Avropa Birliyi ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq haqqında gələcək planlarımızı müəyyən etdik. NATO-nun baş qərargahında da oldum. Bilirsiniz ki, hələ iki il bundan öncə Azərbaycan NATO-nun "Sülh naminə əməkdaşlıq" çağırışına səs veribdir və mən iki il əvvəl NATO-nun baş qərargahında olarkən həmin proqramı imzalamışam. İndi onun davamı olaraq bizim addımımızı təsdiq edən prezentasiya sənədini onlara təqdim etmişəm, sonra isə buraya gəlmişəm.

Bu gün Norveçin Baş naziri xanım Brundtlandla görüşüm olubdur, danışıqlar aparmışıq. Bunların nəticəsində bir neçə [174-175] sənəd imzalanıbdir. Ən əsas sənəd Norveç ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığa dair birgə bəyanatdır. Bu, Norveçlə müstəqil Azərbaycan dövləti arasında aparılan ilk danışıqlardır. Birgə bəyanat və imzalanmış başqa sənədlər Norveç-Azərbaycan əlaqələrinin gələcək inkişafı üçün çox yaxşı hüquqi əsaslar yaradır. Bunların zəminində də şübhəsiz ki, gələcəkdə lazımi tədbirlər görəcəyik.

Beş ildir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır, payızda beş il olacaqdır. Bu illər ərzində Azərbaycan çox ağır, çətin, həm də şərəfli yol keçibdir. Bu gün bir daha qeyd etmək lazımdır ki, ötən beş ildə bizim ən böyük nailiyyətimiz Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi və müstəqil dövlət kimi yaşayıb dünyaya özünü müstəqil bir xalq, müstəqil bir dövlət kimi tanıtmasıdır. Qarşımızda çox çətinliklər olub, ağır problemlərlə rastlaşmışıq. Xalqımız, millətimiz, dövlətimiz üçün ən ağır problem Ermənistanın Azərbaycana etdiyi hərbi təcavüzdür. Bilirsiniz ki, bu təcavüz nəticəsində Azərbaycanın ərazisinin 20 faizi işğal edilmişdir, həmin ərazilərdən bir milyondan artıq bacı-qardaşlarımız didərgin düşüblər. İşğal olunmuş torpaqlarda hər şey – şəhərlər, qəsəbələr,

kəndlər, evlər, məktəblər, xəstəxanalar, tarixi abidələr dağılıb, yerlə-yeksan ediləndir. Təcavüz nəticəsində çox itkilər, şəhidlər vermişik, çoxları xəsarət alıblar. Bunlar hamısı xalqımızın başına gələn bələləndir.

İki ildir ki, mayın 12-də iki il tamam olacaq – biz atəşi dayandırmışığı və beynəlxalq təşkilatların, böyük dövlətlərin vasitəçiliyi ilə Ermənistanla apardığımız danışıqlar nəticəsində atəşkəs haqqında saziş əldə etmişik və ona da riayət edirik. Müharibə, döyüşlər gedib, itkilər vermişik, qan tökülüb, lakin bunların bir nəticəsi olmayıb. Belə qənaətə gəlmişik ki, bu məsələnin sülh yolu ilə həll olması bizim üçün daha əlverişlidir. Ona görə də iki ildir atəşkəs rejimilə yaşayırıq və sülhə nail olmaq bu iki il ərzində dünyanın bütün imkanlarından istifadə edərək danışıqlar aparırıq. Həm Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, həm ATƏT-in və onun Minsk qrupunun, böyük dövlətlərin – Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiyanın, Türkiyənin, başqa dövlətlərin, digər beynəlxalq təşkilatların imkanları hərəkətə gətirilib, bu işə cəlb olunubdur. Ancaq təəssüf ki, istənilən nəticə əldə edilməyibdir.

İki gün öncə – aprelin 22-də Lüksemburqa gələn günü mən Ermənistan prezidenti Ter-Petrosyanla görüşüb çox ətraf[175-176]lı danışıqlar aparmışam. Biz birgə bəyanat vermişik ki, bundan sonra da atəşkəs rejimini qoruyub saxlayacaq, sülh danışıqlarını davam etdirəcək, məsələnin sülh yolu ilə həllini və beynəlxalq hüquq normalarına riayət olunmasını təmin edəcəyik. Hesab edirəm ki, indiki mərhələdə danışıqlarımızın belə bir nəticəsi lazımdır. Bu, onu göstərir ki, danışıqların gələcəkdə də aparılması üçün şərait yaranır.

Ancaq əsas nəticə əldə olunmayıb. Ona görə ki, Ermənistan tərəfi özünün üstünlüklərindən istifadə edərək, – üstünlük isə bundan ibarətdir ki, ərazimizin 20 faizi işğal olunub, Dağlıq Qarabağın ətrafında yeddi rayon da işğal edilib, bir milyondan çox vətəndaşlarımız qaçqın düşübdür. Belə olan halda Ermənistan, əlbəttə, öz üstünlüyünü bilir, – digər tərəfdən də böyük ölkələrdə, kiçik ölkələrdə olan (bilmirəm, burada erməni var, ya yox, amma Amerika Birləşmiş Ştatlarında bir milyondan artıq, Fransada 400 mindən çox erməni yaşayır. Bunların əksəriyyəti də uzun müddət həmin ölkələrdə yaşadığına görə o mühitə uyğunlaşmış adamlardır, o ölkələrin vətəndaşlarıdır, çox varlıdırlar. Təəssüf ki, yaşadıkları ölkələrin siyasətinə, mövqeyinə təsir edə bilirlər) erməni diasporunun böyük imkanlarından istifadə edərək, eyni zamanda bunların vasitəsilə bir neçə böyük dövlətin dəstəyinə nail olaraq iddialarından əl çəkmirlər. İddiaları da ondan ibarətdir ki, Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi almaq, beləliklə də Azərbaycanın ərazisinin bir hissəsini ələ keçirmək istəyirlər.

Şübhəsiz ki, biz buna razı ola bilmərik. Aprelin 22-də mən Lüksemburqda olarkən Ermənistan prezidenti Ter-Petrosyana bir də dedim ki, biz heç vaxt buna razı olmayacağıq. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır. Torpaqlarımızın bir qarışını da başqasının əlinə keçməsinə imkan verə bilmərik və bundan sonra da verməyəcəyik. Mən ona dedim ki, bu məsələnin geci-tezi var, heç bir münaqişə sizin dediyiniz kimi aradan qaldırıla bilməz. Bizim hüququmuz var, beynəlxalq hüquq normaları var, Azərbaycan müstəqil dövlətdir, müstəqil dövlət kimi onun ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı bərpa edilməli, təmin olunmalı və qorunmalıdır. Əgər biz bunu bu gün edə bilmiriksə, sabah edəcəyik, sabah da edə bilməsək sonrakı aylarda, illərdə edəcəyik. Ona görə də bu barədə heç bir güzəştə gedə bilmərik.

Güzəştimiz ondan ibarət ola bilər ki, mövcud reallığı nəzərə alaraq Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərə (orada təxmi[176-177]nən yüz minə qədər erməni yaşayır) Azərbaycanın tərkibində muxtariyyət statusu verək.

Bundan artıq heç bir şey edə bilmərik. Mən bunu Ermənistan prezidentinə bir daha bəyan etdim. Onu dəvət etdim ki, reallığı anlasınlar, bilsinlər ki, bir hədd var, biz onu keçə bilmərik. Anlasınlar ki, daim belə şəraitdə yaşamaq olmaz. Mən ona bildirdim ki, Ermənistan və Azərbaycan taleyin xalqımıza verdiyi yerlərdir, heç kim buradan köçməyəcək, biz qonşuyuq və qonşu kimi yaşamalırıq. Amma daimi düşmənçilik ola bilməz, daim düşmənçilik vəziyyətində yaşamaq olmaz. Bu, onların özlərinə də böyük zərər vurur. Ancaq iş də bundadır ki, ermənilərdə bir xüsusiyyət var – öz istəklərinə nail olmaq üçün hər bir ağır, çətin vəziyyətə dözlülər. Məsələn, Dağlıq Qarabağ böyük bir yer deyildir. Əgər Amerikada bir milyondan çox, Rusiyada bəlkə də iki milyon, Fransada 400 mindən çox erməni yaşayırsa, Ermənistanın özündə cəmi üç milyon yarım erməni yaşayır. Yüz min erməninin məskun olduğu Dağlıq Qarabağdan ötrü səkkiz ildir ki, Ermənistan özünü çox ağır vəziyyətə salıbdir.

Bu müharibədə bizə çox zərbələr dəyib, torpaqlarımız işğal olunubdur. Ancaq demək olmaz ki, ermənilər nə isə böyük bir şey udublar. Ermənistan da çox ağır iqtisadi vəziyyətdədir, çox böyük problemlər var. Belə bir vəziyyətdə, yaxud Dağlıq Qarabağda yüz min erməni daim hərbi vəziyyətdə, silah altında yaşaya bilməz. İnsanlar azad olmalı, asudə olmalıdır, daim hərbi vəziyyətdə yaşaya bilməzlər. Yenə deyirəm, ermənilərin bir xüsusiyyəti də ondan ibarətdir ki, istədiklərinə nail olmaq üçün ən yaxşı yaşayan erməni də cəfaya, əziyyətə dözlür ki, ermənilər əhval-ruhiyyəsini həyata keçirsin. Bu da Qafqazda çox təhlükəli bir amildir. Azərbaycan heç vaxt unutmamalıdır, erməni millətçiləri, daşnaklar və onların bugünkü törəmələri, "Böyük Ermənistan" iddiası ilə yaşayanlar o fikirlərdən əl çəkməyiblər, imtina etməyiblər. Ona görə də bütün bu əzab-əziyyətlərə dözlülər ki, istədiklərinə nail olsunlar.

Biz isə heç vaxt yol verə bilmərik ki, Azərbaycan xalqının mənafeyinin ziyanına olaraq ermənilər özlərinin bu çirkin iddialarını həyata keçirə bilsinlər. Ona görə də belə kəskin vəziyyət yaranmışdır. Ancaq bu vəziyyətdən çıxış yolunu mən yenə də sülh danışıqlarında və bu barədə prezident Ter-Petrosyanla açıq danışıb bəyanatlarımı verdim. Biz bu danışıqları aparacağıq, bu işləri görəcəyik və görürük. Azər[177-178]baycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsinə nail olacağıq. Mən buna inanıram, əminəm və siz də əmin ola bilərsiniz.

Eyni zamanda hər bir azərbaycanlı bilməli və hazır olmalıdır ki, əgər bizim bütün bu cəhdlərimiz nəticə verməsə, nəyin bahasına olur-olsun, – canımızın, qanımızın bahasına da olsa, – işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etməli, Azərbaycanın sərhədlərinin toxunulmazlığını, ərazi bütövlüyünü təmin etməliyik. Bu, qarşımızda duran vəzifədir və biz onu nəyin bahasına olur-olsun yerinə yetirəcəyik. Buna əmin ola bilərsiniz.

Azərbaycanda müstəqil dövlət yaşayır və yaşayacaqdır. Dediyim kimi, Azərbaycanın müstəqilliyi bizim üçün böyük nailiyyətdir. Bu nailiyyəti göz bəbəyi kimi qoruyub saxlamalıyıq və biz bunu edirik. Bir Prezident kimi mən özümün ən ümdə, ən ülvi, ali vəzifəmi bunda görürəm. Azərbaycanda demokratiya prinsipləri, insan azadlığı, söz, fikir azadlığı prinsipləri bərqərar olur. Azərbaycan yeni bir həyata başlayır, dəyişikliklər gedir. Şübhəsiz ki, bu dəyişikliklər bir günə, iki günə mümkün deyildir. Azərbaycan bundan sonra demokratik, hüquqi, dünyəvi, yeni sivilizasiyalı dövlət kimi yaşayıb, inkişaf etməlidir.

Bundan ötrü biz islahatlar aparırıq. Xüsusən iqtisadi islahatlar, özəlləşdirmə keçiririk və bunlar indən sonra daha sürətlə keçiriləcəkdir. Aqrar sektorda islahatlar aparılır, başqa demokratik islahatlar keçirilir. Yəni addım- addım, ardıcıl olaraq bu yolla gedirik və gedəcəyik. Azərbaycanın keçmişini də yaxşı bildiyimə görə, bu

gün də mən rəhbərlik etdiyim üçün hər şeyi bildiyimə görə və respublikanın gələcəyinə də öz baxışım olduğuna görə əminəm və siz də əmin ola bilərsiniz ki, müstəqil Azərbaycanın böyük, çox parlaq, gözəl gələcəyi var. Biz bu gələcəyə çatacağıq, sonrakı nəsillər bunun bəhrələrini bəlkə bizdən də çox görəcəklər. Azərbaycan bu yoldan dönməyəcək və mən hesab edirəm ki, heç vaxt dönməməlidir.

Bu illərdə Azərbaycanın daxilində cürbəcür proseslər gedibdir. Bu da təbiidir, Sovetlər İttifaqının dağılması ərəfəsində, dağılması dövründə proseslər olubdur. Şübhəsiz ki, bunlar müəyyən mənada təbiidir. Amma ola bilərdi ki, bu proseslər daha zərərsiz getsin. Təəssüf ki, bunlar Azərbaycan xalqı üçün çox zərərli olubdur. Fikrimi bir də aydınlaşdırmaq istəyirəm ki, bu ictimai-siyasi proseslər təbiidir, olmalı idi. Ancaq bu proseslər müəyyən qədər idarə olunsaydı, ağıllı şəkildə istiqaf[178-179]mətləndirilsəydi xalq üçün, cəmiyyət, millət üçün bəlkə də az zərərli keçə bilərdi. Amma bunlar olmadığına görə Azərbaycan çox zərbələr aldı.

Acınacaqlıdır ki, Azərbaycanda dövləti silah gücünə devirmək cəhdi adi bir hala çevrilmişdi. Bu dəfə, ilk dəfə silahlı çevriliş edilibdir. 1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlandı. O vaxt – məlumatınız olub, ya yox, bilmirəm, – Azərbaycan parçalanırdı. Mənim isə, – tərcümeyi-halım sizə məlumdur, deməyə ehtiyac yoxdur, – baxmayaraq ki, o vaxt Sovetlər İttifaqının rəhbərlərindən biri idim. Moskvada yaşayırdım, oradan təcrid olundum. Azərbaycanın paytaxtı Bakıya – yaşadığım, yaratdığım yerə gəldim, oradan da təcrid olundum. Sonra gedib, doğulduğum yerdən Naxçıvandan təcrid olunmuş vəziyyətdə yaşayırdım. Hesab edirdim ki, belə də yaşamaq olar, insan hər bir cəfaya dözməlidir. Ancaq 1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda böyük bir böhtan, dövlət böhranı yarandı, vətəndaş müharibəsi başlandı. Azərbaycan artıq parçalanmışdı.

O vaxt mənə Bakıya dəvət etdilər. Mən elə Azərbaycanda idim, amma ucqar yerdə, Naxçıvanda idim, Bakıya gəldim və bildiyiniz kimi, fəaliyyətə başladım. Bir-iki aydan sonra üç il olacaq ki, mən yenə də Azərbaycana rəhbərlik edirəm. Təəssüflər olsun ki, bu müddətdə də biz çox böyük, ağır çətinliklərlə rastlaşdıq. Ayrı-ayrı silahlı dəstələr 1994-cü ilin oktyabrında Azərbaycanda yenə çevriliş etmək istədilər. Eşitmisiniz, bilirsiniz, mən xalqa müraciət etdim, camaat Prezident sarayının ətrafına toplandı. O adamlar ki, silah gücünə dövləti devirmək istəyirdilər, biz onları dağıtdıq.

Təəssüf ki, bu zərərli ənənə Azərbaycanda bəzilərinin qanına o qədər işləyib ki, ondan əl çəkə bilmirlər. 1995-ci ilin martında yenidən çevriliş etmək istədilər. Bizim bəzi gənclərimiz tələf oldu, ancaq bu cəhdin də qarşısını aldıq. Bundan sonra yenidən çevriliş hazırlamaq, terror aktlarına keçmək istədilər. Mənə qarşı yönəldilmiş bir neçə terror aktının qarşısı alındı. Hətta 1995-ci ilin iyununda mən Rumıniyadan Azərbaycana qayıdarkən uçduğum təyyarəni raketlə vurmaq məqsədi ilə işlər görülmüşdü. Allah bizi o bəladan, xətdən qurtardı, təyyarəni vura bilmədilər. Sonra bu işin təşkilatçıları yaxalandı, hazırlanmış həmin raket də tapıldı. Bunlar hamısı bizim aramızda olub və öz şəxsi məqsədlərini, mənaflərini xalqın [179-180] mənafeyindən üstün tutan adamlardır. Əgər bir-birimizə daxildən zərbə vursaq yenə dərd yaradır. Bütün bunlar Azərbaycana olan təcavüzə kömək edir, düşmənin dəyirmanına su tökür və ölkəmizin ümumi, qlobal mərasimlərinin, hərbi təcavüzündən xilas olmaq, ərazi bütövlüyümüzü təmin etmək məsələlərinin həllinə maneçilik törədir, böyük zərbələr vurur.

Mən bilirəm, hələ 1990-cı ilin yanvar faciəsi zamanı siz Azərbaycana qarşı olan təcavüzə bu ölkələrdə öz etirazınızı bildirmişsiniz. Azərbaycanda xalq meydanlara çıxıb respublikada o vaxtkı kommunist rejiminin

əleyhinə mitinqlər keçirərkən onunla həmrəy olmuş, onu dəstəkləmişsiniz. Hesab edirəm, bunlar hamısı çox gözəl nümunələr, xidmətlərdir.

Təəssüflər olsun ki, o vaxt vətənpərvərlik, milli azadlıq əhval-ruhiyyəsi ilə yaşayan bəzi adamlar sonra mənəviyyatca pozulub cinayətkarlara çevrilibdir və bəziləri dövlət çevrilişi cəhdlərində iştirak etdilər. Bir hissəsi həbs olundu, bəziləri qaçıb Moskvada, Rusiyanın başqa şəhərlərində gizlənilər. Məsələn, ola bilər xatirinizdədir, o vaxt Xalq Cəbhəsinin başçılarından biri olan Rəhim Qaziyevi 1990-cı ilin yanvar hadisələri ilə əlaqədar həbs edib, səkkiz ay Moskvada saxlamışdılar. Azad edilib Azərbaycana qayıtdıqdan sonra hamı sevinir, bayram edirdi ki, Rəhim Qaziyev kimi bir şəxs geri qayıtmışdır. Amma sonrası nə oldu? Heç bir təcrübəsi olmayan bu adam Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti dövründə müdafiə naziri oldu, xəyanət etdi. Bizim Şuşa, Laçın kimi yenilməz qalalarımızın düşməne təslim edilməsinin iştirakçısı oldu, başqa cinayətlər də etdi. 1993-cü ildə də vətəndaş müharibəsini törədənlərdən biri o idi. Bu hadisələrə görə onu məsuliyyətə cəlb edərkən, izahat tələb edərkən qaçdı. Onu həbs etdilər, istintaq apardılar. Lakin xarici ölkələrin xüsusi xidmət dairələrinin vasitəsilə həbs etdilər və Bakıya gətirdilər.

Azərbaycanda qısa müddət Kommunist Partiyasına rəhbərlik etmiş, sonra az müddət prezident olmuş Ayaz Mütəllibov dörd il bundan öncə xalq tərəfindən qovulubdur. Dörd ildir ki, Moskvada oturub cürbəcür təxribat işləri aparır. Özünün guya yenə də hakimiyyətə gəlməsi üçün terrorçular hazırlayıb göndərir, raketlə təyyarəni vurdurmaq istəyir, min dəne iş görür. On-on beş gün öncə onu da Moskvada həbs ediblər. Bilmirəm, Azərbaycana verəcəklər, ya verməyəcəklər. Çünki gedib orada [180-181] onlara sığınıb və deyir ki, sizi hamıdan çox istəyirəm, sizin vətəninizi öz vətənimdən də çox istəyirəm. Ona görə onu müdafiə edənlər də var.

Təəssüf ki, Xalq Cəbhəsinin daxilində də öz əqidəsini dəyişən, mənəviyyatca pozulan adamlar çox oldu. Ona görə də bütün bunlar Azərbaycanın daxilində çox ağır nəticələrə gətirib çıxardı. Allaha şükürlər olsun ki, biz bu çətinliklərin hamısının öhdəsindən gələ bildik.

Keçən ilin noyabrında biz müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasını qəbul etdik. Bu, böyük tarixi hadisədir. Konstitusiya Azərbaycanda demokratik, güclü dövlətin yaranıb yaşaması üçün böyük proqramdır. Azərbaycanda ilk demokratik parlament seçkiləri keçirildi. Artıq bizim demokratik parlamentimiz var, o işləyir. Mənimlə birlikdə buraya parlamentimizin səkkiz-doqquz üzvü də gəlmişdir. Parlamentdə bir sıra partiyalar təmsil olunubdur. Məsələn, Xalq Cəbhəsi də, Milli İstiqlal Partiyası da, Yeni Azərbaycan Partiyası, Demokratik İstiqlal Partiyası, Vətəndaş Həmrəyliyi Partiyası və başqa partiyalar da təmsil ediləblər. Yəni bizdə çoxpartiyalı sistem var. 30-dək partiya qeydiyyatdan keçibdir. Doğrudur, əksəriyyəti çox zəifdir, platformalarında böyük fərq də yoxdur. Bu partiyaların əksəriyyəti Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi yaşamasını, inkişaf etməsini istəyir. Ancaq təəssüf ki, bəzilərində, – ola bilər, özlərində yox, başçılarındadır – siyasi hikkə, iddialar olduğuna görə Azərbaycanın müstəqilliyi üçün birləşməkdə hələ ki, lazımı addımlar ata bilməyiblər. Ancaq mən inanıram ki, biz bu mərhələni də keçib gedəcəyik.

Azərbaycanın daxilində fikir azadlığı, söz azadlığı, dünya baxışlarında fərqlin olması təbiidir. Bunlarla bərabər Azərbaycanın üzvü məqsədlərinin ətrafında hamı birləşməlidir. Bu məqsədlər nədən ibarətdir: Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, ərazi bütövlüyünü təmin etmək, Azərbaycanı Ermənistanın təcavüzündən xilas

etmək. Bunun üçün hamı birləşməlidir. Mən açıq deməliyəm, ermənilər bu sahədə çox birləşə bilirlər, amma təəssüf ki, azərbaycanlılar birləşmək qabiliyyətinə hələ istənilən qədər malik deyillər. Amma güman edirəm ki, bu da olacaqdır.

Xalqımız yeni bir inkişaf dövrünü keçirir. Biz bu dövrü də keçməliyik. Bundan sonra xalqımız daha da yüksələcəkdir. Dünyada 40 milyondan artıq azərbaycanlı yaşayır. Burada, belə bir şimal ölkəsində 1500 azərbaycanlının yaşaması özü bö[181-182]yük qüvvədir. Ancaq elə ölkələr var ki, orada milyonlarla azərbaycanlı yaşayır. Azərbaycanlıların vətəni var – müstəqil Azərbaycan dövləti, azərbaycanlı hər yerdə yaşaya bilər, ancaq azərbaycanlılığını, öz dilini, dinini, milli ənənələrini unutmamalıdır. Onun qəlbi daim doğma Azərbaycanla, müstəqil Azərbaycanla bir vürməlidir. Harada yaşayır-yaşasın – Norveçdə, İsveçdə, Amerikada, Fransada, İngiltərədə, başqa ölkələrdə, – fərqi yoxdur. Güman edirəm, o gün gələcək çatacaq ki, başqa ölkələrdə, yəni Azərbaycanın hüduqlarından kənarında azərbaycanlılar daha çox təşkilatlanacaq, birləşəcək, bir- biri ilə daha da mehriban, səmimi olacaqdır. Bu, həm Azərbaycan xalqının birliyini, həmrəyliyini təmin edəcək, həm də müstəqil Azərbaycanı bütün dünyada dəstəkləyəcək, müdafiə edəcəkdir. Biz buna nail olmalıyıq. Güman edirəm ki, buna doğru aparan yollar da artıq açıqdır, aydındır, hesab edirəm, bizim üçün müəyyəndir. Ona görə də əminəm ki, xalqımız getdikcə daha da yaxınlaşacaq, birləşəcəkdir.

Güman edirəm ki, mənim bu sözlərimdən hərə özü üçün nə lazımsa götürəcəkdir. Ancaq bir şey məni narahat edir ki, ayrı-ayrı ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar bəzən parçalanırlar. Burada dediniz ki, iki təşkilat yaratmışınız, biri assosiasiyadır, o birisi kəltür dərnəyidir. Bu, ola bilər, şübhəsiz, mən demirəm ki, hamı bir təşkilat olsun. Ancaq bu təşkilatlar eyni istiqamətdə işləyirlərsə, bir-biri ilə dostdurlarsa, qoy olsun. Yaxud kiçik bir yerdə bir təşkilat digəri ilə rəqabət aparırsa, ya da bəzən bir-birinə zidd gedirsə bu, lazım deyildir. Kənarından bizə olan mənfə hərəklər kifayətdir, lazım deyildir. Öz aramızda səmimi, dost, mehriban olmalıyıq, bir- birimizə kömək etməliyik, bir-birimizin qayğısına qalmalıyıq. Bu, "Qurani-Şərif" in bizə verdiyi nəsihətlərdir, xalqımızın, millətimizin əsrlər boyu, tarixdən gələn ənənələridir, azərbaycanlıların ən yüksək keyfiyyətləri, xüsusiyyətləridir. Bunları itirmək lazım deyildir, əksinə, hər kəs özündə toplamalı və başqasına da çatdırmalıdır ki, hamımız bir olaq. Azərbaycanlılar əsl azərbaycanlı olmalıdır, vətənpərvər olmalıdır, vətəni, dilini, dinini sevməlidir və vətənə öz qayğısını göstərməlidir. Mən sizi buna dəvət edirəm.

Şübhəsiz ki, Azərbaycan dövləti qüvvətləndikcə, iqtisadi cəhətdən gücləndikcə öz hüduqlarından kənarında yaşayan soydaşlarına da qayğısını və diqqətini artıracaqdır. Bu gün də qəlbimizdə bu qayğılar var, indi də bu, bizim üçün böyük vəzi[182-183]fədir. Ancaq gələcəkdə bu, daha da artacaqdır. Ona görə gələcək əl-ələ verək, bir olaq, müstəqil Azərbaycanı yaşadaq, irəliyə aparaq.

Sizin hamımıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram. Hamımıza arzu edirəm ki, Azərbaycanla daim əlaqədə olasınız. Sağ olun.

**GÖRÜŞ İŞTİRAKÇILARININ SUALLARINA,
AZƏRBAYCANDAN KƏNARDA YAŞAYAN
SOYDAŞLARIMIZIN RESPUBLİKAMIZA VİZASIZ**

GƏLİB-GETMƏSİ BARƏDƏ QALDIRDIQLARI MƏSƏLƏYƏ CAVAB

Azərbaycanın müstəqilliyi o deməkdir ki, sərhədlərini də özü qoruyacaq, Azərbaycanın ərazisində heç bir xarici ordu olmayacaq. Təəssüf ki, bu barədə söz-söhbəti Azərbaycanda bizə qarşı müxalifətdə olan Xalq Cəbhəsi, Müsavat Partiyası yayır. Onlar özləri də bilirlər ki, nə qədər ki, Heydər Əliyev Azərbaycanın prezidentidir, o, sözündən dönən deyildir. Ancaq ayrı-ayrı adamlarda cürbəcür fikirlər yaratmaq üçün yalanlar, şayiələr yayırlar. Bunlara uymayın, hamısı yalandır, arxayın olun. Əgər sən burada yaşaya-yaşaya Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında belə düşünürsənsə, necə bilirsən, mən, Azərbaycanın prezidenti, həyatının 50 ildən çoxunu Azərbaycan xalqına, onun rifahına həsr etmiş adam Azərbaycanın müstəqilliyinin pozulmasına imkan verə biləmi? Belə şey ola bilməz!

Yenə deyirəm, azərbaycanlı özünü hər yerdə azərbaycanlı hiss etməlidir. Norveçdə yaşayırsansa, deyə bilməzsən ki, norveçlisən. Yox, sən azərbaycanlısan. Amerikada yaşayan erməni deyir ki, o, ermənidir. Amerika vətəndaşıdır, amma deyir ki, erməniyəm. Amma orada yaşayan azərbaycanlıların çoxu, – Amerika vətəndaşıdır və ya deyil, – demir ki, azərbaycanlıyam.

Əbülfəz Elçibəyin silahla devrilməsinə gəldikdə isə, hər bir dövlət özlünü qoruya bilməlidir. Əgər dövlət özlünü qoruya bilmirsə, demək, o dövlət başçısı ona layiq deyildir. Əbülfəz Elçibəyi prezident seçmişdilər, əlində bütün səlahiyyətlər var idi. Əbülfəz Elçibəyin silahlı qüvvələri var idi. Hakimiyyət də, ordu da, polis də əlində idi. Niyə qaçıb getdin Kələkiyə? Orada yaşayır, nədən ötrü? Vətəndaş müharibəsinin qarşısını almaq üçün Heydər Əliyevi dəvət etdilər. Bəs onlar niyə bunun qar[183-184]şısını almadılar? Vətəndaş müharibəsinə başlayanlar əgər bir tərəfdən Gəncədən Bakıya hücum edənlər idisə, ikinci tərəfdən Əbülfəz Elçibəyin sağında oturan Rəhim Qaziyev, sol tərəfində oturan İsgəndər Həmidov, Əbülfəz Elçibəyə diqtə edən İsa Qəmbər idi. Yaxşı, xalq səni seçib, etimad göstərüb, prezidentsən – niyə qaçdın? Biri parlamentin sədri idi, Pənah Hüseynov baş nazir idi, bu günlərdə həbs elədilər. Üç il idi qaçıb gizlənirdi. Belə də şey olar? Əgər doğrudan da vətəninini sevirsənsə, vətəninində ol, cinayətin yoxdursa, sənə heç kim toxunmayacaq, varsa – cavab ver. Günahları çoxdur və bu günahlara görə də hamısı cavab verməlidir. [184-185]

**TÜRKİYƏNİN İQDIR, VİLAYƏTİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
ÇIXIŞ**

Prezident Sarayı

21 iyun 1996-cı il

İqdir Azərbaycan üçün çox mühüm bir vilayətdir. Şəxsən mən İqdir haqqında hələ qırx-əlli il bundan əvvəl kitablarda oxumuş və oranı görmək arzusunda olmuşam. Orada olduğum günlərdən də çox məmnunam. Türkiyənin bir hissəsi kimi İqdirə Azərbaycan həmişə bağlıdır və şəxsən mən də bağlıyam. Bu baxımdan buraya gəlməyinizi bəyənir və sizinlə görüşməyi lazımlı hesab edirəm.

**5008 NƏFƏR İQDIRLININ İMZALADIĞI VƏ
PREZİDENT HEYDƏR ƏLİYEVƏ
ÜNVANLANMIŞ MƏKTUB**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HÖRMƏTLİ HEYDƏR ƏLİYEVƏ**

Hörmətli və çox dəyərli böyüyümüz.

Öncə, sizlərə göndərdiyimiz bu məktuba imza atan və ya ata bilməyən bütün iqdirlilərin salam və sevgilərini yollayırıq.

O salamlar ki, sizlərin dar günlərinizdə,

o salamlar ki, köməksiz günlərinizdə,

o salamlar ki, zəhmətli günlərinizdə yanınızda olan və dostluğunuzdan heç bir zaman şübhə içində düşməyən iqdirlilərin salamlarıdır.

O salamlar ki, iki türk cümhuriyyətini bir-birinə bağlayan torpaqlar üstündə yaşayan insanların salamlarıdır.

O salamlar ki, millətinin hər fərdinə Azərbaycan və Naxçıvan deyəndə ürəyi kövrəlib gözləri dolan insanların salamlarıdır:

o salamlar ki, böyük dünyanın öndər yetişdirdiyi böyük liderinə olan sevginin salamlarıdır.

O böyük lider ki, dünyada Atatürkdən sonra yetişmiş ən [461-462] böyük siyasət adamı – hörmətli Heydər Əliyevə və onun xalqına göndərilən dostluq və qardaşlıq salamlarıdır.

Hörmətli prezidentimiz!

Bütün İqdir xalqının sizdən ricası budur ki, Azərbaycanda sizə və sizin hər hansı vətəndaşınıza bir zərrə də olsun heç bir qəsd və qərəzi olmayacağına inandığımız bir qardaşımızın bir səhv üzündən orada tutularaq həbsə salınması nəticəsində bizi, ailəsini və bütün iqdirliləri üzüntü və kədərə salan bu acıya son qoyasınız.

Şanınıza, böyüklüyünüzə və liderlik simanıza yaraşan bir şəkildə onu əfv edəcəyinizə tamamilə inanırıq.

Bu işdə hörmətli bələdiyyə, başqanlarımızın, hörmətli partiya başqanlarımızın və bütün İqdir xalqının həmin qardaşımız üçün zəmin olacağına inanmağımızı istəyirik.

O, əsla xain və pis niyyətli bir adam olmamışdır və ola bilməz də.

Onun xəstəxanada xərçəngdən yatmaqda olan arvadının və gözü yollarda qalan çocuqlarının və İqdir xalqının bu ağrısına son qoyacağımıza inanırıq.

Onu bağışlamağınızla İqdir xalqının ürəyində sizə olan sevginin min qat artacağını bilməyinizi istəyirik.

Bu ümid və inancla sizə hörmət və ehtiramımızı çatdırırıq.

Sizə uzunömürlü və dünyanın qürur duyacağı bir dövlət rəhbəri həyatı diləyir, əllərinizdən öpürük.

İqdir xalqı adından:

Əli Əsgər AŞIRIM,
İqdir bələdiyyə başqanı,

Feyzulla TÜRKELİ,
Mələkli bələdiyyə başqanı,

Müzəffər GƏNCƏ,
"Ana Vətən" il başqanı

İQDIR NÜMAYƏNDƏLƏRİNİ DİNLƏDİKDƏN VƏ MƏKTUBLA TANIŞ OLDUQDAN SONRA ÇIXIŞ

Bir də qeyd edirəm, İqdir Azərbaycan üçün Türkiyənin ən önəmli, ən əziz bir yeridir. Türkiyə Cümhuriyyətinin hər yeri bizim üçün əzizdir. Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan Respublikası üçün Türkiyə Cümhuriyyəti ən yaxın dost, qardaş [462-463] ölkədir. Bu dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin böyük tarixi, dərin kökləri var. Biz bu barədə dəfələrlə danışıyıq. İndi, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra onun ən sıx, ən yaxın əlaqəsi Türkiyə ilədir. Yenə deyirəm, Türkiyənin hər bir nöqtəsi, hər bir qəzası, şəhəri Azərbaycan üçün əzizdir.

Biz Azərbaycanda uzun illər – yetmiş il Türkiyənin həsrəti ilə yaşamışıq ki, oranı görə, ziyarət edək. Bu baxımdan İqdirin xüsusi əhəmiyyətini ona görə vurğulayıram ki, İqdir Türkiyəni Azərbaycana bağlayan, Azərbaycanla sərhəddə olan yerdir. Türkiyə-Azərbaycan sərhədi Azərbaycanın Naxçıvan hissəsi, Türkiyənin də İqdir hissəsidir. Ona görə də burada həmin əlaqələr keçmişdə də daha yaxın olubdur.

Bilirsiniz ki, keçmiş zamanlarda Azərbaycan təkcə indiki hüdudlarda deyildi. İndi Ermənistanın əlində olan Göyçə mahalı da, yaxud sizin İqdırın qarşısındakı Vedibasar, Zəngibasar, İrəvan xanlığı da Azərbaycanın olubdur. Sizin ulu babalarınızın əksəriyyəti oralardandır. İqdırda yaşayanlardan soruşsan ki, kökün haradandır, hər on nəfərdən dördü-beşi deyəcək ki, ya Zəngibasardan, ya Vedibasardan, ya İrəvandan, yaxud Borçalıdan, ya da Gəncədən, Naxçıvandan. (Müzəffər Gəncə bildirdi ki, mən gəncəliyəm, babam oradandır). Necə olub ki, sən Gəncədən İqdıra gedib çıxmısan? Çünki o məntəqə, o bölgə azərbaycanlılar üçün, – Türkiyədə azərilər deyirsiniz, – azərilər üçün həmişə bir məskən olubdur. Bunların tarixi kökləri var. İqdırın Azərbaycana daha əziz olması və sevilməsi, bax bu tarixi köklərə əsaslanır. Siz gəncsiniz, kitablar oxuyursunuz, mən də bunların bir hissəsini kitablardan bilirəm. Amma bir hissəsini şəxsi həyatımdan bilirəm.

Hələ 1940-cı illərdə, İkinci dünya müharibəsi zamanı, Sovetlər İttifaqı alman faşizmi ilə müharibə edəndə, – tarix tarixdir, – Türkiyə Almanyanın tərəfində idi, amma müharibə etmirdi. Hitler faşizminin qoşunları 1942-ci ildə Qafqaz dağlarına gəlib çatmışdı, Bakını işğal etmək istəyirdilər. Əgər onlar Bakını işğal edə bilsəydilər, bəlkə də alman faşizmi Sovetlər İttifaqına qalib gələrdi. Çünki o vaxtlar Bakı nefti bütün Sovetlər İttifaqının ordusunu saxlayırdı. Biz burada yaşayırdıq və biz də təhlükədəydik ki, Türkiyə Almaniya ilə müttəfiqdir. Məlumatlar gəlirdi ki, ola bilər Türkiyə Qafqazı işğal etmək üçün bu tərəfdən hücum etsin. Amma Türkiyədə ağıllı adamlar çox oldu: Almaniya ilə müttəfiq oldular, ancaq [463-464] onunla birlikdə ikinci dünya savaşıma qoşulmadılar və Qafqaza girmədilər. Girsəydilər, çox böyük bəla olardı.

Bunu ona görə xatırlayıram ki, mən o vaxtlardan bütün İqdırın xəritəsini bilirəm, Ərzurumun, Qarsın, Diyarbəkirin, Ərdəhanın xəritəsini bilirəm. O vaxt bu bölgələr bizi çox maraqlandırırırdı. Eyni zamanda onlara bizdə həmişə bir sevgi, məhəbbət vardı.

70-ci illərdə mən Azərbaycana rəhbərlik edərkən Türkiyə ilə əlaqələr qurmağa çalışırdım. Ancaq Sovetlər Birliyi bizi sıxırdı, müstəqil hərəkət etməyə imkanımız yox idi. Amma 1992-ci ildə açdığımız "Həsərət körpüsü"nün, "Ümid körpüsü"nün əsasını mən o vaxt qoydum. Sonra Moskvada Sovetlər İttifaqının başçılarından biri olarkən həmin qərarın həyata keçirilməsinə şərait yaratdım, onu təmin etdim.

Amma Sovetlər İttifaqının rəhbərləri də, ermənilər də, başqaları da bunu istəmirdilər. Deyirdilər, Sovetlər İttifaqı böyük bir ölkədir, bir tərəfdən Gürcüstandan, o biri tərəfdən Ermənistandan Türkiyəyə yolları var. Belə bir körpü nəyə lazımdır, ona nə üçün xərc qoyulsun? Belə iqtisadi məsələlər ortaya atırdılar. Amma mən buna nail oldum və Allah elə buyurdu ki, Moskva ilə vidalaşdım, gəldim Bakıya, sonra da gəldim Naxçıvana və həmin körpünün tikilməsi ilə şəxsən özüm məşğul oldum.

Siz o vaxtlar İqdırda oturmuşdunuz, bilmirdiniz ki, həmin işləri biz necə görürdük. Ancaq mən həftədə üç dəfə Arazın kənarına gəlirdim. Adamları çayın o tərəfinə, bu tərəfinə göndərirdik ki, körpünü tikək. Tikinti ləngiyirdi. Biz orada müvəqqəti körpü düzəlttik, xatirinizdədirmi, dəmir körpü idi. Körpü Arazın o tayında tikilirdi, bu işi Türkiyə öz üzərinə götürmüşdü. Bizim maddi imkanımız yox idi. Çayın bu sahili ilə əlaqə lazım idi ki, inşaatçılar gedib-gələ bilsinlər. Biz bunu yaratdıq. Mən həmin müvəqqəti körpünü açdım. Ola bilər, siz o vaxt İqdırda deyildiniz. Orada idiniz, hə? O vaxt hələ Sovet hökuməti, rus əsgərləri vardı. Mən elan etdim ki, sabah saat 10-da körpünün açılışı olacaq. Naxçıvandan oraya iyirmi minədən çox adam gəldi, mitinq keçirdik. Amma

sizin tərəfdən adamlar gəlməmişdi, qorxmışdular. Orada sizin sərhədçilər toplaşmışdılar, sərhədi qorumağa çalışırdılar. Bizim tərəfdən sərhədi qoruyanlar rus əsgərləri idilər. Orada bir polkovnik vardı, mənə tabe deyildi, amma şəxsiyyətimə hörmət edirdi. Mənə bildirdi ki, bunu etmək olmaz. Dedim ki, sən çəkil. [464- 465] Əsgərləri gətirdi ki, bizim adamların qarşısını kəssinlər. Dedim, yox, əsgərləri götür, yoxsa bu insanlar onları əzəcəklər. Ara qızıışdı, bu proses bir-iki saat çəkdi.

Mən elan etdim ki, biz özümüz sərhədi açırıq. Dəmirdən, taxtadan düzəldilmiş körpü çox kiçik idi. Onu açan kimi insanlar körpüyə doluşdular. Sizin tərəfdən sərhədçilər gəlib körpünün ortasında dayandılar ki, buraxmırıq, qayıtsınlar. İnsanlar da həsrətlə o tərəfə keçmək istəyirdilər. Çünki Naxçıvanda Türkiyəyə, Türkiyə torpağına insanlarda o qədər məhəbbət, sevgi var ki, keçib oranı görmək istəyirdilər. Əslində orada, Arazın kənarında nə var ki, – heç nə yoxdur. Oradan Aralığa getmək üçün təxminən 40 kilometr, buradan da İqdıra getmək üçün 30 kilometr yol keçmək lazımdır. Amma insanlar bunu təsəvvür etmirdilər, elə bilirdilər ki, Arazın o tərəfinə keçdilər – elə Türkiyədir, Türkiyənin hər yerini görəcəklər.

Xatirimdədir, "Zaman" qəzetinin başqanı İlham bəy İşbilən mənim yanımda idi. Gördüm, körpüyə o qədər adam yığılıb ki, körpü uçacaq, insanlar da hamısı Araza töküləcəklər. Sizin adamlar da buraxmırdılar. Mən onlara bir az qışqırdım, geriyyə çəkildilər və körpü açıldı. Təxminən on min adam Türkiyə torpağına keçdi. Keçənlər də orada dayanmır, qaçırdılar ki, mümkün qədər çox getsinlər. Bax burada, mənim yanımda olan Bəylər indi generaldır, mənim mühafizəçilərimin başçısıdır. O, sonra mənə danışdı ki, getdim oradan torbaya yığıb torpaq gətirdim, Türkiyə torpağı. Bunu təsəvvür edirsinizmi?

Sonra mənə Moskvadan ittihamlar gəldi ki, – o vaxt hələ Moskva hakim idi, – Heydər Əliyev orada qanunsuz iş görüb, filan edibdir. Bunu qəzetlərə verdilər, televiziya göstərdilər. Rus polkovniki də gəlib mənə dedi ki, sizin insanların bir çoxu Türkiyəyə gedib, amma qayıtmayıblar. Hətta mənə dedilər ki, iki gənc orada su kanalına düşüb boğulmuşdur. Belə bir faciə də olmuşdu.

Ondan sonra biz həmin körpünü işlətdik və nəhayət, böyük körpünü tikdik. Xatirinizdədir, 1992-ci il mayın 28-də hörmətli dostum, əziz qardaşım Süleyman Dəmirəl bütün Türkiyəni yığıb gətirdi. Naxçıvanın tarixində belə bir şey olmamışdı. Bütün nazirlər, 80 nəfər millət vəkili, nə qədər başqa insanlar gəlmişdi. O vaxt Süleyman Dəmirəlin bütün yardımçıları orada idi. Ərdal İnönü də, Tansu Çillər, Hikmət Çətin, İsmət [465-466] Sezgin də – hamısı orada idi, Naxçıvana gəldilər. Naxçıvandan o körpüyə qədər 75 kilometrdir. Türkiyədən gələn qonaqları qarşılamaq üçün bütün bu yolda insanlardan canlı divar çəkilmişdi. Bəlkə də otuz beş-qırx yerdə bizi saxlayaraq qurban kəsdilər. Amma o zaman Naxçıvanın vəziyyəti, yaşayışı çox ağır idi. Biz blokada şəraitində yaşayırdıq. Körpünü bax, belə açdıq.

Gəldilər, İqdırı gördülər. Hamı gəlib İqdırı ziyarət etdiyini deyir, özünü xoşbəxt adam hesab edirdi. Ona görə də Türkiyənin bir məntəqəsi kimi İqdır və iqdırlılar Azərbaycan üçün çox. əzizdir.

İqdırlılar otuz il idi ki, istəyirdilər İqdır vilayət olsun, siz buna il deyirsiniz. Otuz il idi siz mübarizə aparırdınız, amma alınmırdı. Bunu da etdik. Yəni baş nazir, hörmətli Süleyman Dəmirəl mərhum Turqut Özalla birlikdə belə bir qərar qəbul etdilər. İqdır da vilayət oldu. Bu, çox böyük işdir. Sizin üçün də böyük işdir. Amma bizim üçün, Azərbaycan üçün də böyük işdir. Siz Qarsa bağlı idiniz. Qars ilə İqdır arasında nə qədər məsafə var.

İqdir vilayət olandan sonra daxili imkanları artır. Mən o vaxtlar həm hörmətli Süleyman Dəmirələ, həm də mərhum Turqut Özala deyirdim ki, İqdirin bu problemini həll edin, iqdirlilər bunu arzulayırlar, azərbaycanlılar – naxçıvanlılar da bunu istəyirlər. Bu, bizim üçün, Naxçıvan üçün də lazım idi. Səbəblərini bilirsiniz.

Ona görə də İqdir bizim üçün əzizdir. Mən də İqdir əziz bir yer sayıram. Mən keçmişdə, Sovetlər İttifaqı zamanı Türkiyədə olmuşdum. Təyyarə ilə gedib-gəlmişdim. Amma Naxçıvanda olarkən Türkiyəyə ilk səfərlərim İqdirə başlamışdı. Xatirimdədir, iqdirlilər mənə necə qarşılayırdılar. Məni bir kilometr əlləri üstündə apardılar. Bələdiyyə idarəsinin qarşısında çıxış da etmişdim.

Bunlar hamısı təbiidir, çünki biz bir millətlik, bir xalqıq. Biri Arazın o tayında, biri bu tayındadır. Hamımız birlik, köklərimiz də birdir. Ona görə mənim İqdirə da, iqdirlilərə da xüsusi münasibətim var.

İqdir Naxçıvan üçün, Azərbaycan üçün dayaqdır. Bilirsiniz ki, Ermənistan səkkiz ildir ki, Azərbaycana qarşı təcavüz edibdir, torpaqlarımızı işğal edibdir. Naxçıvan Azərbaycanın əsas ərazisindən ayn düşübdür. Bu da ədalətsizlikdir, çünki Naxçıvanla Azərbaycanın qalan hissəsi arasında olan Mehri rayonu ki var, o da Azərbaycanındır. Amma Azərbaycana düş[466-467]mənçilik edən adamlar 20-ci illərdə o yerləri Ermənistanə verərək Naxçıvanı Azərbaycanın əsas hissəsindən ayırıblar. Ermənistan da bu lazım idi ki, İranla sərhədi olsun. Bunu o vaxt Moskvada oturanlar, Ermənistanə kömək göstərənlər ediblər, ədalətsizlik ediblər. Ancaq bu, olub.

Naxçıvan Azərbaycanı Türkiyəyə bağlayan ərazidir. Bu tərəfdən Naxçıvan, o tərəfdən də İqdir – hər ikisinin böyük əhəmiyyəti var. Naxçıvanın qorunması, Ermənistanın təcavüzündən müdafiə edilməsi üçün İqdirin çox böyük əhəmiyyəti var. İqdirə Naxçıvan arasında bilavasitə əlaqələr çox sıx olmalıdır. Mən Naxçıvanda olanda da bunu etməyə çalışmışam, indi də Naxçıvanın rəhbərlərinə daim tövsiyə edirəm ki, bunu etmək lazımdır.

İqdirlilər, Türkiyədə olan qardaşlarımız və xüsusən azərilər Azərbaycanda gedən proseslərdə, milli müstəqillik, dövlət müstəqilliyi əldə etmək üçün mübarizəmizdə bizə mənəvi dayaq olublar, mətbuatda çox işlər görüblər, mitinqlər keçiriblər. Bunlar hamısı qiymətlidir. Bu belə də olmalıdır. Türkiyə gərək indi də Azərbaycanın dərdi ilə yaşasın. Çünki Türkiyə böyük gücü olan dövlətdir. Azərbaycan isə gənc müstəqil bir dövlətdir, müstəqilliyini yenidən əldə edib, ancaq torpağının 20 faizi işğal olunub, bir milyon əhalisi qaçqın vəziyyətindədir. Bunları unutmaq lazım deyil.

Bir vaxtlar Sovetlər İttifaqı ilə Türkiyə arasında münasibətlər çox soyuq idi, gedib-gəlmək imkanımız yox idi, xüsusən mən burada, Azərbaycanda işləyən zaman, Azərbaycandan tutaq ki, Amerikaya yaxud Almaniyaya, Avropanın hər hansı ölkəsinə bir nümayəndə heyəti gəldisə, bunun problemi yox idi. Amma Türkiyəyə getməyə Moskvada maneçilik edirdilər. Çünki heç vaxt istəmirdilər ki, Azərbaycan Türkiyə ilə yaxınlaşsın. Ermənilər də həmişə Moskvaya məlumat verir, çalışırdılar ki, Türkiyə ilə Azərbaycanın yaxınlaşmasına imkan olmasın.

İndi bunlar aradan götürülüb, biz müstəqil dövlətlik. Sərhədlərimiz, yolumuz açıqdır, gedib-gəlirik. Ancaq bu o demək deyil ki, bütün problemlər həll olunub. Yox, olunmayıb. Azərbaycan üçün həll olunmayıb. Türkiyə üçün də həll edilməyibdir. Bunu bilməlisiniz. İndi Ermənistan hərbi ittifaqlar, birliklər yaradır. Siz eşitdiniz ki, bu yaxınlarda Ermənistan Yunanıstanla strateji saziş bağlayıbdir. Eyni saziş bir il bundan öncə Rusiya ilə də bağlanıbdir. Kimə qarşı, kimin [467-468] əleyhinə? Yunanıstan sizinlə keçmişdə də savaşa olubdur, Ermənistan

da savaşa olubdur. İndi Ermənistan həm Yunanistanla, həm Suriya ilə, həm də Rusiya ilə strateji saziş bağlayır. Bunları görməmək olmaz.

Siz Ermənistanla da sərhəddəsiniz. Mən eşidirəm ki, İqdırda bəziləri çox təlaş edirlər ki, oradan Ermənistana qapı açmaq lazımdır. Neyləyirsiniz o qapını? Hörmətli Məsud Yılmaz buraya gələrkən bəzi iqdırlılar bu qapını açmaq istəyirdilər. Mən buna etiraz etdim. Süleyman bəyə də dedim. O qapı nəyə lazımdır? Onsuz da PKK-nı dəstəkləyənlərin hamısı sərhədin o tayında oturub. Bilirsinizmi o sərhədlə Ermənistandan sizə nə qədər casus göndərilər, PKK-nı dəstəkləyirlər? Bunları bilməlisiniz. İndi qapı da açırsınız ki, onların işlərini daha da asanlaşdırarsınız? Siz qapını açanda tacir-tüccar gedib bir şey satacaq, bir şey alacaqdır. Amma dövlətinizə, millətinizə nə qədər zərbə vurulacaqdır. Bunları düşünmək lazımdır. Böyük siyasəti kiçik hisslərə, xırda mənfəətlərə bağlamaq olmaz. Hər bir vətəndaş gərək ölkəsinin böyük siyasəti haqqında düşünsün, kiçik mənfəətləri, maraqları haqqında düşünməsin. Mən bunları sizə dost, qardaş olaraq, bırı də bu işləri yaxşı bildiyimə görə deyirəm.

Bir məsələni də deyim. O vaxtlar ki, Sovet İttifaqında kommunist rejimi var idi. Azərbaycan Sovetlər Birliyinin tərkibində idi, Türkiyə ilə əlaqə yox idi, orada Azərbaycan kultür dərnəyi vardı. Bu, o vaxtlar – 20- 30-cu illərdə Azərbaycandan mühacirət etmiş və qəlbləri Azərbaycanla döyünən azərilər tərəfindən yaradılmış kultür dərnəyidir və onun da böyük xidmətləri olmuşdur. O, mərhum Məmməd Əmin Rəsulzadənin vaxtında yaradılmış və ondan sonra da davam etdirilmişdi. Bu dərnəyə girən adamların bir qismi də İqdırdan olmuşdur, bu da sizə məlumdur. Onların xidmətləri məlumdur və tarixdə qiymətini alıbdır.

Amma indi Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Türkiyə ilə də bütün əlaqələri var. İndi Türkiyədə Azərbaycana aid olan hər bir dərnək, yaxud təşkilat ölkələrimiz arasındakı əlaqələri daha da yaxınlaşdırmağa çalışmalıdır. Amma o dərnək kommunist rejimi vaxtında Azərbaycanda olan hakimiyyətin əleyhinə getdiyi kimi, indi də müstəqil Azərbaycan dövlətinin əleyhinə gedir. Orada bir neçə adam oturub, bəziləri də İqdırdan olanlardır, bilirsiniz, mən heç onların adlarını çəkmək istəmirəm, çünki layiq görmürəm. Amma o dərnəyin [468-469] tarixi xidmətlərinə hörmət etdiyimə görə, 1994-cü ilin fevralında hörmətli dostum, prezident Süleyman Dəmirəlin dövləti ilə Türkiyəyə rəsmi səfərə gələrkən dedim proqrama salsınlar ki, mən o dərnəyin üzvləri ilə görüşüm. Dərnəyin başçıları – bir neçə adam mənimlə görüşməkdən imtina etdilər. Dedim ki, heç mən də görüşmək istəmirəm. Orada yaşayan azərbaycanlılar, yəni sağlam fikirli adamlar gəldilər. "Şəraton" otelində böyük bir salonda onlarla görüşdüm.

Dərnəyin nümayəndələri orada mənim əleyhimə məqalələr yazdılar, indi də yazırlar. Bunlar sizin adamlar iqdırlılardır. Nə istəyirlər, kimdir onlar, nə haqları var? Onlar Türkiyədə yaşayan azərilərin heç də hamısını təmsil etmirlər.

Yenə də deyirəm, o vaxt ki, burada kommunist rejimi vardı, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələr yox idi, onda o dərnəyin fəaliyyətinin əhəmiyyəti var idi. Amma dərnək köhnə əhval-ruhiyyə ilə yaşayırsa, yaşaya bilməz. Əgər Azərbaycana xidmət etmək istəyirsə, o dərnək bilməlidir ki, indi Azərbaycan müstəqil dövlət olub, onun hökuməti var, bu dövlətlə, hökumətlə iş görmək lazımdır. Əgər orada oturub Azərbaycanın qanuni hökumətinin əleyhinə iş görürlərsə, demək, Azərbaycana düşmənçilik edirlər. Orada bülleten buraxırlar, – bizim səfir mənə

göstərmişdi, – yazırlar ki, Azərbaycanda belə oldu, elə oldu. Bu nədir, bizə düşməndirlər, Azərbaycana düşmənçilik edirlər?

Mən burada Türkiyənin bütün mənafeələrini təmin etmişəm. Türkiyə dövləti ilə, bütün Türkiyə ilə sıx qardaşlıq əlaqələrimiz var. Bu dərnək isə orada özlərinə bir "dövlət" yaradıb bizim buradakı müxalifətlə Azərbaycanın əleyhinə gedir. Belə şeylər yaramaz. Biz demokratiya tərəfdarıyıq və onu tətbiq etdik; konstitusiya qəbul etdik, çoxpartiyalılıq əsasında parlament seçkiləri keçirdik. Hər şey var, sabitlikdir.

Düz üç il bundan öncə, iyun ayında mən Naxçıvandan buraya gəlmişəm. Mən gəlmək istəmədim. Həmin o dərnəyin dəstəklədiyi adamlar, Xalq Cəbhəsi burada hakimiyyətdə bir il qala bilmədi. Vətəndaş müharibəsi başlandı, Bakıda qan töküldü. Hakimiyyətə gəldilər, mən də Naxçıvanda onlara səs verdim, yardım etdim. Amma hakimiyyəti əldə saxlaya bilmədilər. Vətəndaş müharibəsi qalxdı, Azərbaycanı parçalamağa başladılar. Bir tərəfdən həmin Xalq Cəbhəsinin liderlərindən olan Rəhim Qazıyev, digər tərəfdən Talış Cümhuriyyəti yaratmaq istəyən Əlikram Hübətov, – o da [469-470] Xalq Cəbhəsinin liderlərindən idi, – o biri tərəfdən İskəndər Həmidov, İsa Qəmbərov, Pənah Hüseynov, Əbülfəz Elçibəy Azərbaycanı parçaladılar.

Məcburiyyət qarşısında qaldılar, xalq məni dəvət etdi. Mənim dalımca Naxçıvana beş-altı gün təyyarələr gəldi. Dedim ki, gəlməyəcəyəm. Naxçıvanı qoruyacağam. Başqa şey istəmirəm. Ancaq özləri dəvət etdilər. Əbülfəz Elçibəy neçə dəfə mənə telefonla müraciət etdi ki, rica edirəm, gəl. Buraya gəldim, ancaq işləmək üçün yox, sadəcə olaraq öz məsləhətlərimi vermək üçün. Amma mənə dedilər ki, gəl, parlamentin sədri ol. Dedim, olmaram. Mənimlə bir həftə danışıqlar apardılar. Bir həftə razılıq vermədim. Sonra gördüm ki, Azərbaycan dağılır, parlamentin sədri olmağa razılıq verdim. Ondan iki gün sonra Əbülfəz buradan qaçdı, üç ildir dağlarda yaşayır. Bilirsiniz, vəzifə tutmusansa, xalq səni seçibsə, sona qədər dayanmalısan – ya borcunu yerinə yetirməlisən, ya da həlak olmalısan. Qaçıb canını qurtarmaq qəhrəmanlıq deyil, buna fərariyyət deyirlər – ordudan, səngərdən, döyüş meydanından qaçmaq deməkdir. Bu, qəhrəmanlıq deyil.

Mən üç il meydanda tək qaldım, bu üç ildə Azərbaycanda sabitlik yaratdım. İndi o kültür dərnəyi nə istəyir, – Azərbaycanda yenə qovğamı istəyir, qan tökülməsini, silahlı dəstələri istəyir? Burada məni üç dəfə devirmək istədilər, bacarmadılar. Bir dəfə Surət Hüseynov devirmək istədi, xalqı çağırdım. Siz televiziya da gördünüz, mənim bir çağırışımla nə qədər xalq yığışdı. Amma Əbülfəz Elçibəy xalqa müraciət etdi, xalq onu müdafiə etmədi, məni Naxçıvandan dəvət etdilər.

Mən bilirəm, siz kültür dərnəyi ilə əlaqədəsiniz, ona görə də sizə deyirəm – gedin onları başa salın. Buraxılmasını xahiş etdiyiniz şəxs də həmin dərnəyin adamıdır, onun göstərişi ilə burada Azərbaycanın əleyhinə materiallar toplamaq üçün gəlibdir. Bu adama görə yox, sizə, iqdirlərə hörmət edərək onu əfv edirəm. Amma bilirsinizmi onu necə tutublar? Pənah Hüseynovla birlikdə məşində tutublar. Üç il idi Pənah Hüseynov qaçıb gizlənirdi, bizim polis onu tuta bilmirdi. Bu isə gedib onu haradan tapıbdır? Pənah Hüseynovla nə işi var – qəzetçidir, gəlsin öyrənsin ki, nə var nə yox, sonra gedib yazsın. Nə yazır yazsın. Pənah Hüseynovla – üç il axtarılda olan, gizlənən, cinayət etmiş adamla nə işi var? O biri – Arif [470-471] Hacıyev Müsavat Partiyasındandır, bizə müxalifətdə olan adamdır, onunla nə işi var? Qəzetçi sərbəst adamdır, öz işi ilə məşğul olsun. O, həmin dərnəyin adamıdır. Gəlib Pənah Hüseynovla görüşməsi onu göstərir ki, dərnək Azərbaycanın

əleyhinə iş aparır. Azərbaycanın indiki hakimiyyətinə qarşı düşmənçilik edir. Ancaq burada neçə-neçə silahlı dəstələr Azərbaycanın bugünkü hakimiyyətinə bir şey edə bilməyiblərsə, dərnəkdəki ağılı itirmiş bəzi adamlar heç nə edə bilməzlər.

Mən o adamı, birincisi, sizə görə, ikincisi İqdıra olan məhəbbətimə görə, üçüncüsü, qəzetçi olduğuna görə, – qəzetçilərə mənim hörmətim var, – günahı da varsa, bağışlayıram. İndi əmr verəcəyəm, bu gün azad etsinlər, götürüb aparın. Ancaq mənim bu sözlərimi, birincisi, özünüz yadda saxlayın, ikincisi, o dərnəyi yığın, başa salın – onların nə bu günü, nə də gələcəyi var. Müstəqil Azərbaycanın və onun prezidenti Heydər Əliyevin Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün böyük gələcəyi var. Bunu unutmasınlar. Əgər onlar Azərbaycanı sevirlərsə, xalq tərəfindən seçilmiş hakimiyyətlə əməkdaşlıq etsinlər. Yoxsa, nə ilə razıdırlar, nə ilə yox – kimdir onlar? Kültür dərnəyi olub Azərbaycana nə xidmət ediblər? Heç bir şey. Burada, Azərbaycanda canlarından keçib, ölkəni bu günə çatdıran adamlar var. Bakını görürsünüz, onu yaradanlar var. İqdır gözəl yerdir. Ancaq mən gedib oranı görəndə dedim ki, əcəba, nə üçün İqdır belə kasıbdır? Acığınızı gəlməsin, mən həqiqəti deyirəm. Naxçıvana da baxın, İqdıra da baxın. Naxçıvan sovet hakimiyyəti şəraitində olub, İqdır yox. Biz Naxçıvanda nə qədər qurub-yaratdıq, zavodlar, fabriklər saraylar tikdik, iş yerləri açdıq. İqdırda nə var? İndi vilayət olub, güman edirəm, orada da dəyişikliklər olacaqdır.

Bu sözləri sizə ona görə deyirəm ki, Türkiyə ilə Azərbaycanın dostluğunun möhkəmlənməsini, orada yaşayan azərilərin daha yaxşı mövqe tutmalarını, ölkələrimiz arasında körpünü daha da qüvvətləndirmələrini və Azərbaycanın bu günü, gələcəyi üçün hər bir adamın çalışmasını istəyirəm. [471-472] Gəlib burada Azərbaycanın daxilini qarışdırmaq lazım deyildir.

İqdırda bələdiyyə başqanı var idi – Əli bəy, yaxşı bir insan, mənim yaxın dostumdur. O vaxtlar mən İqdıra gedib-gələndə bələdiyyə başqanı idi. Seçki sizin daxili işinizdir, bir müddət biri olur, sonra başqası. Heç kəs daimi deyildir. Ancaq mənim ona hörmətim var, siz, də ona hörmət edin və əməkdaşlıq edin. Mən dostluqda etibarlı adamam. [472-473]

**ALMANİYADAKI AZƏRBAYCAN
CƏMİYYƏTLƏRİNİN SƏDRLƏRİ VƏ
AZƏRBAYCAN CƏMİYYƏTLƏRİ
FEDERASIYASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ
İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Bonn

1 iyul 1996-cı il

Mən bu gün sizinlə görüşümdən çox məmnunam. Bilirsiniz ki, mən Almaniyağa iki saat bundan əvvəl gəlmişəm. Bu, mənim Almaniyağa ilk görüşümdür. Bu da soydaşlarımızla, həmvətənlərimizlə, Almaniyağa, Mərkəzi Avropada yaşayan azərbaycanlıların nümayəndələri ilə görüşdür. Məmnunam ki, siz ayrı-ayrı cəmiyyətləri bir-birinə yaxınlaşdırmısınız, birləşdirmisiniz və bu gün burada bəyan etdiyiniz federasiya artıq təşkil olunub. Hesab edirəm ki, bu çox əlamətdar bir hadisədir, sizin çox mühüm nailiyyətinizdir. Mən bu münasibətlə sizi təbrik edirəm.

Bilirsiniz ki, biz Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin beşinci ilini yaşayırıq. İlin sonunda dövlətimizin müstəqilliyinin beş ili tamam olacaqdır. Ancaq bu beş il ağır, çətin olmuşdur. Bu gün bizim bir daha görüşümüz olacaq, mən bu barədə orada geniş danışacağam. Ona görə də indi bu mövzuya geniş yer vermək istəmirəm. Sadəcə demək istəyirəm ki, çox çətin, ağır illər idi. Ancaq nailiyyətimiz mövcuddur. Bu da ondan ibarətdir ki, biz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamışıq. Azərbaycan ölkəsi, respublikası müstəqil dövlət kimi günü-gündən möhkəmlənir. Bu da bizi əmin edir ki, Azərbaycanın müstəqilliyi dönməzdir, əbədidir və biz bundan sonra da müstəqillik yolu ilə gedəcəyik.

Problemlərimiz çoxdur, mən bu barədə sizə məlumat verəcəyəm. Ancaq nailiyyətimiz budur və bu da ən böyük nailiyyətdir. Xalqımızın çoxəsrlik tarixində XX əsrin sonunda Azərbaycanda müstəqil dövlət qurulub ki, bu da böyük nailiyyətdir. Eyni zamanda biz Azərbaycanda vətəndaşlarımızı müstəqillik yolu ilə apararkən respublikamızın hüduqlarından kənarında ya[14-15]şayan soydaşlarımız haqqında da düşünürük. Bu, bizim hüququmuz, vəzifəmizdir. Çünki Azərbaycan indi tək cə respublikamızda yaşayan azərbaycanlılardan ibarət deyil. Azərbaycanlılar dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən, Avropada, Almaniyağa da yaşayırlar. Dünyanın hər bir ölkəsində, hər bir şəhərində, guşəsində, kəndində yaşayan soydaşımız müstəqil dövlətimiz üçün, Azərbaycan prezidenti kimi mənim üçün vətəndaşımız, soydaşımız, həmyerlimizdir.

Mən bunu sizə həm Azərbaycanın dövlət siyasəti kimi bildirirəm, ikincisi də bunu deyərək ona əsaslanıram ki, harada yaşamasından asılı olmayaraq hər bir soydaşımız özünü azərbaycanlı hesab edərək, ölkəmizi heç vaxt unutmamalıdır, öz Vətənini, torpağını, millətini, dilini unutmamalıdır. Ona görə də Azərbaycanın hüduqlarından kənarında yaşayan soydaşlarımıza bizim tərəfimizdən bu prinsiplər əsasında doğma münasibət var.

Bilirsiniz ki, indiki Azərbaycan keçmiş Sovetlər İttifaqının tərkibində bir müttəfiq respublika idi. O vaxt da Azərbaycan yaşayırdı. 1918-ci ildə ilk demokratik Azərbaycan Cümhuriyyəti yarandı. Bu cümhuriyyət 23 aydan

sonra süquta yetdi. Ondan sonra Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti mövcud oldu. Azərbaycanda Sovet Sosialist Respublikası yarandı. Bu Respublika da iki il yaşayandan sonra çar Rusiyasının əvvəlki ərazisində yaranmış respublikaları birləşdirən Sovetlər İttifaqının tərkibinə daxil oldu. Biz bütün bu mərhələləri yaşadığımız. Nəhayət, 1991-ci ilə gəlib çatdıq. Azərbaycan XX əsrin sonunda Sovetlər İttifaqının dağılması ilə əlaqədar və dünyada gedən ictimai-siyasi hadisələrdən bəhrələnərək öz dövlət müstəqilliyini bəyan etdi və müstəqil dövlət qurmağa başladı.

Amma bu illərdə, sovet dövlətinin tərkibində, sosialist quruluşunun içində yaşayan respublikamızda biz azərbaycanlılığımızı heç vaxt unutmadıq. Bizim dilimiz də, dinimiz də yaşayıb, elmimiz, təhsilimiz də inkişaf edib. Əgər bunlar olmasaydı, respublikamız 1991-ci ildə özünü müstəqil dövlət kimi bütün dünyaya bəyan edə bilməzdi.

Bu illərdə çox böyük nailiyyətlər əldə olunub. Sovetlər İttifaqı dağılan kimi, məhz bunun nəticəsində biz öz müstəqilliyimizi bəyan etdik və respublikamız beşinci ildir ki, müstəqil dövlət kimi yaşayır.

Ancaq əvvəlki illərdə Azərbaycanın hüduqlarından kənarda yaşayan soydaşlarımızla əlaqə saxlamağımız çox çətin idi, [15-16] çox hallarda da mümkün deyildi. Yalnız görkəmli bir şairimiz, yazıçımız, bəstəkarımız xarici ölkəyə səfər edərkən arayıb axtarırdı ki, görsün orada azərbaycanlılardan kim var, onunla görüşsün, danışsın. Bütün bunları da qorxa-qorxa edirdi.

Bu barədə çox danışmaq olar. Yadımdadır, bəlkə də 60-cı illər idi. Biz Türkiyə ilə çox maraqlanırdıq ki, oradakı soydaşlarımız necə yaşayırlar. Bilirdik ki, Türkiyədə vaxtilə Azərbaycandan mühacirət etmiş soydaşlarımız da yaşayırlar. Mərhum bəstəkarımız, görkəmli dirijor, professor Niyazi çox böyük bir sənətkar idi. Bilirsiniz ki, o, dünya miqyasında məşhur bir insan idi. Yəni öz istedadına, yaratdığı əsərlərinə görə məşhur idi. Ona görə də onu Türkiyəyə dəvət etmişdilər ki, gedib oradakı opera teatrında tamaşalar hazırlasın. O, Türkiyəyə tez-tez gedib-gəlirdi və hər dəfə də mənimlə görüşürdü. Çünki o, mənimlə dost idi. Oturub saatlarla bu barədə söhbət edirdik. Soruşurdum ki, kimi gördün, onlar necə yaşayırlar? O, bütün bunlar haqqında mənə ətraflı danışdı.

Mən bunları xatırlayaraq onu demək istəyirəm ki, o dövrdə də ürəyimiz Azərbaycandan xaricdə yaşayan soydaşlarımızla bir olub. Ancaq əlaqə saxlamaq imkanımız olmayıb. İndi isə Allaha şükürlər olsun ki, belə imkan yaranıb, var. Respublikamız müstəqil dövlətdir. Hər bir vətəndaşımız hansı ölkəyə getmək istəyirsə, oraya gedə bilər. Respublikamızın sərhədləri açıqdır. Hansı ölkədən kim istəyirsə, Azərbaycana qonaq gələ bilər. O cümlədən, respublikamızdan kənarda yaşayan soydaşlarımız gəlib, Azərbaycanı ziyarət edə bilərlər. İndi biz də hansı ölkəyə istəyiriksə, o ölkəyə gedirik, başqa işlərlə yanaşı, soydaşlarımız ilə görüşməyi özümüz üçün birinci dərəcəli vəzifə hesab edirik. Ona görə də mən bu gün buraya gəlmişəm. Sabah səhərdən mənim rəsmi səfərim başlanacaqdır. Almaniyanın dövlət, hökumət başçıları ilə görüşlərim, danışıqlarım olacaqdır. Ancaq mən bugünkü günü – respublikamızın buradakı səfirinə də bu barədə göstəriş vermişdim – yalnız və yalnız Avropada, Almaniya da yaşayan azərbaycanlılarla, onların nümayəndələri ilə görüşə həsr edirəm.

Mən bu görüşdən məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Səfirin verdiyi məlumatdan da göründü ki, bir- iki saatdan sonra bizim yeni bir görüşümüz olacaq, orada siz də, başqa soydaşlarımız da olacaqdır. Orada mən sizi

maraqlandıran məsələlər barədə geniş məlumat verəcəyəm. Mən istəyirəm ki, respublikamızın bugünkü vəziyyəti haqqında geniş məlumatlar alասınız və bütün bunları Azərbaycan prezidentinin dilindən eşidəsiniz. Eyni zamanda, mən bunu ona görə etmək istəyirəm ki, siz Azərbaycanın bugünkü vəziyyətini daha yaxından öyrənərək, burada öz işlərinizi daha da yaxşı qura biləsiniz.

Bilirsiniz, xalqımıza birlik lazımdır. Vətəndə də, respublikamızdan kənar da birlik lazımdır. Mən dedim ki, xalqımız dünyanın bir çox ölkələrinə səpələnibdir.

Burada çıxış edən dostlarımız dünya ölkələrində 40 milyon azərbaycanlının yaşamasından söhbət açdılar. Bəli, belədir, bu mənə də məlumdur. Həmin rəqəm bəlkə bundan da çoxdur. Amma hər halda, əgər dünyada 40 milyon azərbaycanlı yaşayırsa, onlar azərbaycanlı adı daşıyırlarsa, onlarda azərbaycanlı qəlbi, qanı varsa, bu, hamımızın fəxridir. Mən demirəm ki, bu 40 milyon azərbaycanlının hamısı bir yerə yığılsın, bu heç də lazım deyil. Ancaq hamısının qəlbi, fikri, gələcəyə baxışı və Azərbaycan haqqında fikirləri bir olsa, əlbəttə ki, respublikamız da öz müstəqilliyini bundan sonra da möhkəmləndirər, inkişaf yolunu məharətlə keçə bilər və ölkəmizin hüduqlarından kənar da yaşayan soydaşlarımız bundan da yaxşı həm yaşaya, həm işləyə, həm də Vətənimiz, xalqımız üçün çox işlər görə bilərlər.

Ona görə də birlik adı bir şey deyil. Bəzən bu "birlik" sözünü o qədər işlədirlər ki, o, hörmətdən düşür. Çünki elə hər bir adam deyir ki, birlik olsun. Bilirsiniz, bir var ki, bu şüarı ayrı-ayrı məqsədlər üçün desinlər, bir də var ki, bu, həyatımızın tələbindən doğan sözlər olsun. Mən Azərbaycanın prezidenti kimi, xalqımızın mənə göstərdiyi etimada güvənərək respublikamıza başçılıq edən bir şəxs kimi bu gün deyirəm: Azərbaycanın özündə də bu günümüzün, gələcəyimizin zəmanəti, rəhni birlikdir və bütün dünyada da soydaşlarımızın bir olması vacibdir.

Əlbəttə, bu, asan məsələ deyil. İnsanlar bir-birindən çox fərqlidir. Dünyada eyni xüsusiyyətə malik iki insan tapmaq çətindir. Hətta qardaş-qardaşla eyni xasiyyətdə deyil. Bəzən görürsən, əkiz qardaş, bacı da bir-biri ilə eyni xasiyyətdə olmur. Bu, təbiidir. Biz təbiətə qarşı heç bir zor işlədə bilmərik. Təbiətin yaratdığı təbii qanunlar heç kəsin istəyindən, yaxud səyindən asılı olmayaraq işləyir. Amma bu təbii qanunlar içərisində də bir olmaq, daha da sıx olmaq, bir-birinə dayaq [17-18] olmaq, əl uzatmaq üçün imkanlar çoxdur. Biz çalışmalıyıq ki, bu imkanlardan istifadə edək. Mən bu sözləri məhz sizin hüzurunuzda ona görə deyirəm ki, məlumat verdiniz ki, buradakı cəmiyyətlər birləşib bir federasiya yaratmışlar. Bu, çox gərəkli bir işdir.

Mən arzu edirəm ki, bu federasiyanız səmərəli işləsin, günü-gündən möhkəmlənsin və öz təsirini başqa ölkələrə də yaysın, göstərsin. Biz də çalışacağıq ki, yaranmış belə federasiyalarla bilavasitə əlaqə saxlayaq və sizə əlimizdən gələn köməyi edək, Azərbaycan həqiqətini dünyaya sizinlə birlikdə bəyan edək.

Azərbaycanın müstəqilliyini yaşatmaq, inkişaf etdirmək üçün həm respublikamızın daxilində, həm də ölkəmizdən xaricdə çox iş görmək lazımdır. Respublikanın daxilində görüləsi işlər bizim əlimizdədir. Düzdür, çətinliklər, problemlər də var. Amma xarici ölkələrdə görüləsi işlərin çoxu bizim əlimizdə deyil. Biz dünyanın bütün dövlətləri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurmağa çalışırıq və bu əlaqələr yaranmışdır. Artıq iki il yarım ki, mən Azərbaycanın prezidentiyəm. Bu iki il yarım içərisində biz dünyanın nə qədər ölkələri ilə əlaqələr qurmuşuq. Dünyanın beynəlxalq təşkilatlarının nəinki adı üzvüyük, həm də bu təşkilatlarda fəaliyyət göstəririk, ölkəmiz orada təmsil olunur. Biz bu təşkilatların imkanlarından istifadə edirik.

Mən Almaniyaya rəsmi səfərə gəlmişəm. Ancaq mənim Fransaya da, İngiltərəyə də, Rumıniyaya da rəsmi səfərim olub. Mən Amerikada iki dəfə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının toplantılarında iştirak etmişəm, hər dəfə də ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonla görüşmüşəm. Bu yaxınlarda Lüksemburqda oldum, Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq haqqında saziş imzaladıq. Bu, böyük bir hadisədir. Yaxud Azərbaycan bir neçə gün bundan əvvəl Avropa Şurasına üzvlüyə namizəd, qonaq statusu ilə qəbul olundu. Bu, həddindən artıq böyük bir hadisədir. Bu o deməkdir ki, birincisi, Azərbaycan Avropa ölkəsi kimi qəbul edilir; ikincisi, Azərbaycanın bugünkü dövlət quruluşu və onun cəmiyyətinin vəziyyəti Avropa standartlarına uyğun və yaxud yaxın olduğuna görə ölkəmiz Avropa Şurası[18-19]nın üzvlüyünə namizəd kimi qəbul edilir. Bilirsiniz ki, Avropa Şurası Parlament Məclisinin Strasburq şəhərində keçirilən büro iclasında bu məsələni müzakirə etdilər və Azərbaycanı bu şuraya namizəd şəkildə qəbul etdilər. Güman edirəm və tam əminəm ki, Azərbaycan Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü olacaqdır.

Başqa faktlar da gətirə bilərəm. Məsələn, Çin kimi böyük bir ölkə ilə sıx əlaqələrimiz var. Mən orada rəsmi səfərdə olmuşam. Qonşularımız Türkiyə, İran ilə şübhəsiz ki, bizim dostluq əlaqələrimiz günü-gündən inkişaf edir. Mən Avropanın Rumıniya, Bolqarıstan kimi ölkələrində rəsmi səfərdə olmuşam. Bir çox ölkələr məni rəsmi səfərə dəvət ediblər, hələ getməyə imkanım yoxdur. Norveç Avropanın böyük ölkələrindən biridir. Məni oraya da dəvət etmişdilər, orada rəsmi səfərdə olmuşam. Bu yaxınlarda mən Fransanın prezidenti cənab Jak Şirakla telefonla danışdım, o məni öz ölkəsinə rəsmi səfərə dəvət etdi. Bu telefon danışığımızdan əvvəl o, Fransaya rəsmi səfər barədə mənə dəvət göndərmişdi. Telefon danışığımız zamanı o, məni bir daha rəsmi səfərə dəvət etdi.

Ərəb ölkələri ilə bizim əlaqələrimiz çox sıxdır. Məsələn, mən Misirdə olmuşam və prezident Hüsni Mübarək ilə bizim çox yaxın dostluq əlaqələrimiz var. İki il bundan əvvəl biz Mərakeşdə İslam Konfransı Təşkilatının toplantısında iştirak etdik. Mən orada nitq söylədim və ərəb, islam ölkələrinin başçıları ilə görüşlər keçirdim, danışqlar apardım.

Bilirsiniz, qısa vaxtda görülən bütün bu işlər onu nümayiş etdirir ki, biz xarici ölkələrdə Azərbaycanın müstəqilliyini tanımaq, möhkəmləndirmək işini aparırıq və bundan sonra da aparacağıq. Amma yenə də deyirəm, xarici ölkələrdə görülən işlərin hamısı bizim ixtiyarımızda deyil.

Bilirsiniz ki, Azərbaycanın müstəqilliyinə zidd olan ölkələr, qüvvələr, cəmiyyətlər var. Bəli, dünyada elə qüvvələr var ki, Azərbaycanın müstəqil dövlət olmasını istəmirlər. Dünya da görür ki, səkkiz ildir Ermənistan Azərbaycana təcavüz edir. Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. İşğal altında olan torpaqlarımızdan bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan [19-20] zorla çıxarıldır, əksəriyyəti çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Bu, dünyada nadir haldır.

Dünya statistikasının məlumatına görə yer üzərində iyirmi milyon qaçqın var. Bunun bir milyonu Azərbaycandır. Yeddi milyon əhalisi olan ölkənin bir milyonu qaçqın vəziyyətindədir. Azərbaycana qarşı olan bu təcavüz ədalətsizlikdir. Bu, misli görünməmiş bir şeydir. Ancaq bunu dünyaya sübut etmək ki, Ermənistan Azərbaycana bu cür təcavüz edib və Ermənistan təcavüzkarıdır – bu, asan məsələ deyildir. Çünki dünyada Ermənistanı dəstəkləyən, ona kömək edən, dayaq duran böyük ölkələr var. Bunların bir çoxu bizimlə də yaxşı əlaqədədir. Amma bunların Ermənistanla əlaqələri bizdən də yaxşıdır. Onların içərisində Ermənistanın dayacağı o

qədər böyükdür ki, dövlətlərarası əlaqələrin bizimlə yaxşı olmasına baxmayaraq, onlar Ermənistana kömək edirlər. Buna görə də Ermənistanın təcavüzkarlığının qarşısını almaq çətinidir. Burada Ermənistan lobbisinin Azərbaycana qarşı fəaliyyəti çox mühüm rol oynayır. Bu lobbilər hər yerdə – Amerikada da, Fransada da, Almaniyada da, başqa ölkələrdə də var – hamısında var.

Aydındır ki, erməni lobbisi çox güclüdür. Amerikada onların gücü çox böyükdür, başqa ölkələrdə də çox böyükdür. Amma bu o demək deyil ki, hər şey lobbinin əlindədir, yox. Biz öz siyasətimizi aparırıq, siyasətimizi apararaq Azərbaycanın hüquqlarını dünyanın hər yerində tanıdacağıq və onların qəbul edilməsinə nail olacağıq. Bax bunun üçün, Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, möhkəmləndirmək, inkişaf etdirmək üçün ölkəmizdən kənar yaşayan soydaşlarımızın fəaliyyətindən də çox şey asılıdır.

Mən ümidvaram ki, sizin yaratdığımız federasiya bu məqsədlərə xidmət edəcəkdir, respublikamızla birlikdə siz Azərbaycanın xaricdə olan problemlərinin həll edilməsində yaxından iştirak edəcəksiniz. Biz sizinlə əlaqə saxlayırıq və bu əlaqələri daha da sıxlaşdırmaq istəyirik. Biz sizinlə bir olmaq istəyirik. Bizi, respublikamızın vətəndaşlarını, bir prezident kimi şəxsən mən ölkəmizdən kənar yaşayan hər bir azərbaycanlı, onun həyatı, vəziyyəti maraqlandırır. Mən hər bir azərbaycanlı haqqında düşünürəm. Mən istəyirəm ki, Almaniyada yaşayan hər bir azərbaycanlı həm də yaxşı yaşasın, həm də hörmətli adam olsun, dövlətdə yer tutsun. Mən bunu istəyirəm, çünki bu nə qədər çox olsa, azərbaycanlıların dünya millətləri içərisində elm, bilik, zəka səviyyəsinin bir o qədər yüksək olduğunu göstərəcəkdir.

Şəxsən mən azərbaycanlıların ayrı-ayrı ölkələrdə yaşamasını təbii və lüzumlu hesab edirəm. Hamımız bir yerdə yığışsaq nə olacaq? Lazımdır ki, Amerikada da, Almaniyada da, Fransada da, İngiltərədə də, Belçikada da, Hollandiyada da – hər yerdə azərbaycanlılar olsun. Amma azərbaycanlı sadə bir vətəndaş kimi yox, elə olsun ki, onun şəxsinə Azərbaycan səslənsin, ölkəmizin bayrağı qalxsın, xalqımızın milli mədəniyyəti, dili, ədəbiyyatı, incəsənəti səslənsin.

Ona görə də şəxsən mən belə hesab edirəm ki, Almaniyada nə qədər çox azərbaycanlı yaşayırsa, bu çox yaxşıdır. Bundan sonra bundan da çox yaşayacaqsız, bu çox gözəl olacaq. Ümumiyyətlə, azərbaycanlılar say artımına görə Avropa millətlərindən üstüdürlər. Mən bilmirəm, Almaniyada vəziyyət necədir. Azərbaycanda əhalinin artımı başqa ölkələrə nisbətən yüksəkdir. Son vaxtlar vəziyyətin ağır olmasına görə bu artım bir qədər azalıdır. Amma nə qədər çox artsa, bir o qədər yaxşı olar.

Almaniyada nə qədər azərbaycanlı yaşayır? Yüz əlli min. Nə qədər türk yaşayır? İki milyon. Bilirsiniz, bir millətlik, hamımız bir kökdənlik. Ona görə də gərək azərbaycanlılar da, türkiyəlilər də bir-birinə dayaq olsun, əl- əl versinlər. Dünyada bizim üçün, yəni azərbaycanlılar üçün ən birinci dayaq türklərdir. Yenə də deyirəm, biz hamımız bir kökdənlik.

Federasiyanızın buradakı nümayəndələrindən biri dedi ki, İqdırdandır. Bu yaxınlarda İqdırın bələdiyyə başkanı və digər nümayəndələri respublikamıza gəlmişdilər. İqdır Türkiyənin çox gözəl bir guşəsidir, İqdırdan olan adamları mən Almaniyada da, İngiltərədə də, Amerikada da, Belçikada da, Fransada da, hər yerdə görmüşəm. Amma İqdır kiçik bir yerdir, o qədər də böyük deyil. İqdır iki il bundan əvvəl vilayət olub. İqdırlılar otuz il idi ki, [21-22] vilayət hüququ almağa çalışırdılar. Vaxtilə mən Naxçıvanda yaşayarkən bu barədə öz fikrimi Türkiyənin

prezidenti mərhum Turqut Özala da, əziz dostum, indiki prezident Süleyman Dəmirələ də deyirdim ki, İqdırın vilayət olması məsələsini həll etmək olar və onlar da həll etdilər. İqdırın vilayət olması ilə əlaqədar keçirilən mərasimdə o vaxt mən də iştirak etdim. Nəinki iştirak etdim, orada nitq söylədim. Oraya hörmətli Süleyman Dəmirəl, bir çox nazirlər də gəlmişdilər.

Yenə də deyirəm, türklər də, azərbaycanlılar da birdirlər. İqdırda da, İstanbulda da, digər yerlərdə də yaşayan türklər bizim üçün əzizdirlər.

Siz bir məsələni də bilməlisiniz ki, Azərbaycanda son illər bəzi adamlar deyirlər ki, biz türkün, dilimiz də türk dilidir. Biz bir kökdənlik, amma bu bir kökdən neçə budaq gedib. Anadoluda yaşayanlar da, Özbəkistanda da, Qazaxıstanda da, Türkmənistanda da, Dağıstanda da, Qırğızıstanda da yaşayanlar türklərdir. Çində yaşayan uygurlar da türklərdir. Amma onlar bir kökün hərəsi bir şaxəsidir. O şaxəni itirmək lazım deyil. Necə deyərlər, onların hamısını bir rəngdə rəngləmək lazım deyil. Yenə də deyirəm, kök birdir. Respublikamızda demişik, biz azərbaycanlıyıq.

Biz yeni Konstitusiyaya qəbul etdik. Orada yazıldı ki, biz azərbaycanlıyıq, dövlət dilimiz Azərbaycan dilidir. Azərbaycan dili türk dilləri qrupuna məxsus olan bir dildir. Türk dilləri qrupunun bir qolu Anadolu türklərinin, bir qolu azərbaycanlıların dilidir, biri özbəklərin, biri qırğızların, biri qazaxların və başqalarınındır. Ona görə də bu ümumi kökləri həmişə qorumaq lazımdır. Çünki kökümüz, dilimiz, dinimiz, milli adət-ənənələrimiz bizi bir-birimizə bağlayır və bağlamalıdır. Bunun əsasında da biz bir olmalıyıq. Amma eyni zamanda, bir dili başqasının içərisində əritmək lazım deyil.

Dünyada bir kökdən olan nə qədər millətlər var. Bu, öz rəngarəngliyini nə qədər göstərsə, o qədər də güclü olacaq. Amma bir dili başqa dilin içərisində əritsən, necə deyərlər, horra çıxacaq. Horradan da bir şey çıxmaz.

Dediniz ki, burada iki milyon türk var. Bir-birinə dayaq olun. Mən bu gün Almaniyada yaşayan iki milyon türkün hamısı ilə görüşmək istərdim. Mən onların hamısını özüm üçün doğma hesab edirəm. Onlar sizin üçün də doğma olmalıdır. Almaniyada 150 min azərbaycanlının yaşaması da yaxşı haldır. [22-23] Çalışın azərbaycanlılığınızı bundan sonra daha da möhkəmləndirin.

Bilirsiniz, Anadoluda, Özbəkistanda, Azərbaycanda yaşayanların hərəsinin özünəməxsus xüsusiyyətləri var. Məsələn, mən fəxr edirəm ki, Azərbaycan dili Sovet hakimiyyəti dövründə çox inkişaf etdi, daha da dərinləşdi. Adətən Sovet hakimiyyəti dövrünü çox tənqid edirlər. Amma olan həqiqətləri də unutmaq, qaralamaq olmaz. Bizim dilimiz məhz o illərdə inkişaf etdi. Dilimizin qrammatikası, qanunları haqqında o dövrdə nə qədər əsərlər yazıldı. Azərbaycan dili haqqında harada belə əsərlər yazılıb? Bəli, belə əsərlər sovet hakimiyyəti dövründə yazıldı. Yenə də deyirəm, tarixi qaralamaq olmaz.

90-cı illərdə Azərbaycanda istiqlal əhval-ruhiyyəsi çox güclü olan zaman bəziləri belə hesab edirdi ki, bundan qabaq nə olubsa, onun üzərindən xətt çəkmək lazımdır. Xalqımız yaşayıb, yaradıb, qurub. Xalqımız öz incəsənətini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını inkişaf etdirib və bütün bunların üzərində indi müstəqil Azərbaycan Respublikası var. Müstəqil Azərbaycan deyəndə tək ərazi nəzərdə tutulmur. Dövlət quruluşu təkə dövlətdən ibarət deyil, onun mədəniyyəti, elmi, ali təhsili böyük iqtisadi potensialı var, hər şeyi var. Mən onu da deyirəm ki, Azərbaycan dünyanın çox-çox ölkələrindən heç də geridə deyil.

Doğrudur, indi respublikamız böhran dövrünü yaşayır. Bu keçib gedəcək. Əgər biz Ermənistanın təcavüzündən qurtara bilsək, bir neçə ildən sonra Azərbaycanın iqtisadi vəziyyəti çox yaxşı olacaqdır. Mən hesab edirəm ki, biz buna da nail olacağıq, torpaqlarımızı da azad edəcəyik, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü də təmin edəcəyik. Azərbaycan müstəqil dövlət kimi bütün ərazisinin sahibi olacaqdır.

Sizinlə görüşümdən mən bir daha məmnun olduğumu bildirirəm. Görüşlərim bu gün davam edəcək. Yaratdığımız federasiyanın bundan sonra da yaşaması, möhkəmlənməsi naminə sizin hamınıza cansağlığı, uğurlar arzulayıram. Sağ olun. [23-24]

**ALMANİYADAKI AZƏRBAYCAN
DİASPORUNUN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Bonn

1 iyul 1996-cı il

Hörmətli xanımlar və cənablar, hörmətli dostlar!

Mən sizin hamınızı Azərbaycan xalqı adından, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları adından səmimi qəlbədən salamlayıram və sizinlə bugünkü görüşümdən çox məmnun olduğumu bildirirəm. Bir neçə saat bundan öncə Azərbaycandan buraya, Bonn şəhərinə gəlmişəm və sabah mənim Almaniyada rəsmi səfərim başlanır, Almaniyanın dövlət və hökumət başçıları ilə görüşlərim və Almaniya Bundeştaqında, ayrı-ayrı şirkətlərdə çox əhəmiyyətli görüşlərim olacaqdır.

Bizim səfir mənə bildirdi ki, bu axşam bu salona Azərbaycanın dostları toplaşılar. Onlar bəzi xarici ölkələrin buradakı səfirləri, Almaniyada yaşayan azərbaycanlılar və soydaşlarımızdır. Mən bu görüşdən məmnun olduğumu bildirirəm. Əvvəlcə sizin hamınızı Londonda Avropa futbol çempionatının final görüşündə Almaniyaya yığma komandasının qalib gəlməsi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın futbol azarkeşləri dünən bu görüşün televiziya ilə yayımını çox diqqətlə izləmişlər və deyə bilərəm ki, Azərbaycanın futbol həvəskarlarının əksəriyyəti Almaniya komandasına azarkeşlik etmişdir. Elə mən özüm də Almaniya futbolçularının qalib gəlməsini istəmişdim. Almaniya komandası çempion adını qazandıqda mən də sizinlə birlikdə sevinmişəm.

Almaniyaya səfərimdən məqsəd Almaniya ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə əlaqələrin genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsindən ibarətdir. Azərbaycan gənc müstəqil dövlətdir. Keçmiş Sovet İttifaqı dağılıdıqdan sonra Azərbaycan müstəqillik əldə etmişdir və dövlət müstəqilliyinin cəmi beşinci ilini yaşayır. Almaniya dünyanın ən böyük dövlətlərindən biridir, iqtisadi cəhətdən ən inkişaf etmiş ölkələrdən biridir. [24-25] Almaniya Avropada və dünyada demokratiya nümunəsi göstərən dövlətlərdən biridir.

Almaniya böyük, Azərbaycan isə gənc və kiçik bir dövlətdir. Almaniya böyük dövlətçilik tarixinə malik olan dövlətdir. Azərbaycan isə dövlət müstəqilliyinə yenidən nail olan bir dövlətdir. Bu fərqlərə baxmayaraq, bizim aramızda yaxşı əməkdaşlıq üçün çox böyük imkanımız var. Bu əməkdaşlığın əsası nədən ibarətdir? Birincisi, ondan ibarətdir ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir və öz müstəqilliyini daim qoruyub saxlayacaqdır. Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlət qurulur. Azərbaycan iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etdirilir, dünya iqtisadiyyatı ilə birləşir. Azərbaycanın zəngin təbii sərvətləri, zəngin iqtisadi potensialı var. Azərbaycan zəngin elmi potensiala malikdir. Azərbaycanın çox mühüm coğrafi-siyasi və strateji əhəmiyyəti var.

Almanlar Azərbaycanda XIX əsrin əvvəllərindən yaşamışlar. Onlar az olsalar da, ölkəmizdə bu gün də yaşayırlar. Alman kapitalı keçən əsrin axırlarından Azərbaycanda mövcud olmuşdur. Alman kapitalının Azərbaycana bu gün də gəlməsi üçün böyük imkanlar var. Ən əhəmiyyətlisi odur ki, azərbaycanlılar çox

vətənpərvər və qonaqpərvərdirlər. Onlar hər bir qonağı çox mehribanlıqla, çox səmimiyyətlə qarşılamağa, qəbul etməyə hazırdır.

Azərbaycanın qarşısında bir çox problemlər durur. Lakin biz bu problemlərin həlli yollarını bilirik və onları həll edəcəyik. Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən, dövlətçilik baxımından, demokratiya cəhətdən çox parlaq gələcəyi var. Buna görə də mən Almaniyanı Azərbaycana dəvət edirəm. Mən Almaniyanı Azərbaycanın xarici siyasətində, iqtisadi məqsədlərində strateji bir tərəfdaş kimi qəbul edirəm və hamınızı Azərbaycana çağırıram. Hamınıza cansağlığı və səadət arzulayıram. Alman xalqına xoşbəxtlik və qarşısında duran bütün məqsədlərə çatmasını arzulayıram. Almaniya dövlətinə dünya miqyasında tutduğu yeri daha da möhkəmləndirməyi və inkişaf etdirməyi arzulayıram. Alman-Azərbaycan dostluğuna eşq olsun! [25-26]

FRANSADA YAŞAYAN AZƏRBAYCAN İCMASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Paris

15 yanvar 1997-ci il

Hörmətli həmvətənlər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Fransada yaşayan soydaşlarımız bu gün buraya toplaşblar. Mən sizinlə görüşməyimdən çox məmnunam. Bilirsiniz ki, yarım saatdan sonra mən təyyarə meydanında olmalıyam. Bakıya qayıtmalıyam. Vaxt belə az olsa da, mən sizinlə görüşməyi çox vacib hesab etdim.

Bilirsiniz ki, mənim Fransaya rəsmi səfərim çox yaxşı keçdi. Burada Fransanın prezidenti Jak Şirakla, Xarici İşlər naziri ilə, Senatın parlamentin sədrleri ilə, digər nazirlərlə çoxlu görüşlərim oldu. Mən Fransaya gəldiyim dəqiqədən indiyədək çox maraqlı görüşlər keçirdim. Fransada bir çox mətbuat orqanlarının nümayəndələri ilə də görüşdüm, jurnalistlərin suallarına da cavab verdim. Dünən Fransa televiziyasının iki kanalında müsahibə verdim. Çalışırıq ki, Azərbaycanı Fransada daha da tanıdaq.

Mən üç il əvvəl də burada rəsmi səfərdə olmuşam. Ötən bu üç ildə Fransada Azərbaycana olan münasibət dəyişibdir. İndi Azərbaycanı Fransada yaxşı tanıyırlar. Amma təəssüf ki, ondan əvvəl respublikamızı Fransada o qədər də tanımırdılar.

Deyilənə görə, Fransada çox az azərbaycanlı yaşayır. Mən müxtəlif ölkələrdə səfərə gedəndə həmişə azərbaycanlılarla görüşürəm. Soruşuram ki, niyə bəs az görüşürsünüz? Cavab verirlər ki, bir-birimizlə əlaqələrimiz o qədər də yaxşı deyil. Mən hər yerdə – Almaniyada da, Belçikada da, İngiltərədə də və başqa ölkələrdə də azərbaycanlıların bir-biri ilə əlaqəsinin zəif olduğunu gördüm. Nədənsə, millətimiz hələ bir-biri ilə sıx əlaqələr qurmağa nail ola bilməyib.

Bilirsiniz ki, ölkəmizin başına gələn ən böyük bəla Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüzdür. Artıq 8 ildən çoxdur ki, Ermənistan Azərbaycana təcavüz edib və bəzi səbəblərdən [322-323] torpaqlarımızın 20 faizi işğal olunubdur. İşğal olunmuş bu torpaqlardan bir milyondan çox vətəndaşlarımız yerlərindən-yuvalarından didərgin düşmüşdür. Onların çoxu çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır.

1994-cü ilin mayında müharibədə atəşi dayandırdıq. İki il səkkiz aydan çoxdur ki, atəş yoxdur, qan tökülmür. Aydınır ki, ölkə müharibə içərisində olanda orada yaşayış da çətin olur, bir çox problemləri də həll etmək çətinləşir. Biz müharibədə atəşi dayandırdıq və çalışırıq ki, bu müddətdə məsələni sülh yolu ilə həll edək. Ancaq burada da bir çox çətinliklərlə rastlaşmışıq. Çünki Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal edəndən sonra, şübhəsiz ki, öz üstünlüyündən istifadə etməyə və istədiyinə nail olmağa çalışır. İstədiyi də ondan ibarətdir ki, Dağlıq Qarabağ müstəqil dövlət olsun. Sonra isə onu Ermənistana birləşdirsin. Biz buna razı ola bilmərik.

Ermənistan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağı işğal ediblər, orada yaşayan azərbaycanlıları zorla qovublar, sonra isə ətraf rayonların bir çoxunu ələ keçiriblər. İndi onlar bu gücə söykənirlər, arxalanırlar. Bilirsiniz ki, Ermənistanda Rusiyanın çox böyük qoşun hissələri, hərbi bazaları var. Bu onlar üçün böyük köməkdir.

Biz Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyuruq. Azərbaycanda Rusiyanın və başqa bir ölkənin ordusu, əsgəri yoxdur. Bilirsiniz ki, biz respublikanın müstəqilliyini qoruyub saxlayırıq. Amma bir çox çətinliklər nəzərdə tutduğumuz planın həyata keçirilməsinə mane olur.

Bilirsiniz ki, Azərbaycanın neft ehtiyatlarından istifadə olunması üçün biz dünyanın bir çox böyük neft şirkətləri ilə əlaqələr qurmuşuq, müqavilələr imzalamışıq. Yanvarın 13-də Parisdəki Yelisey sarayında prezident Jak Şirak və mənim iştirakımla yeni bir müqavilə imzalandı. Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə Fransanın "Elf Akiten" və "Total" şirkətləri arasında imzalanmış bu müqavilə 25 illik bir müddəti əhatə edir. Bu, Fransa ilə Azərbaycan arasındakı iqtisadi əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynayacaq, eyni zamanda Fransa kimi böyük bir dövlətin Azərbaycana münasibətini daha da yaxşılaşdıracaqdır.

Təəssüflər olsun ki, Azərbaycanla münasibətdə olan, bizə qarşı düşmənçilik edən ermənilərin dünyanın əksər ölkələrində çox böyük imkanları, diasporu, tərəfdarları var. O cümlədən, Fransada da belədir. Burada ermənilər çoxdur, onlar [323-324] uzun illərdir ki, burada yaşayırlar, çox böyük imkanları var, böyük kapitalla malikdirlər. Ermənilərin bir çoxu Fransada dövlət orqanlarında işləyirlər və bu ölkənin siyasətinə təsir edirlər.

Mən üç il bundan əvvəl Parisə rəsmi səfərə gələndən sonra Fransanın Xarici İşlər naziri Erved de Şarett Bakıda olarkən onunla keçirdiyim görüşdə də onlar bildiriblər ki, bəli, biz Ermənistanla qonşuyuq, uzun illər Fransada yaşayan ermənilər xalqımızın bir hissəsidir. Amma biz azərbaycanlılarla da dost olmaq istəyirik. Biz də istəyirik ki, ölkəmiz Fransa ilə dost olsun, əlaqələrimiz daha da yaxşılaşsın. Ancaq ermənilər buna mane olurlar.

Dünən mənə göstərdilər, burada yaşayan ermənilər "Mond" qəzetində böyük elan veriblər və orada Azərbaycan haqqında yaramaz, böhtan sözlər yazıblar. Onlar orada mənə müraciət etdilər ki, Dağlıq Qarabağa azadlıq verək, Azərbaycanda ermənilərə qarşı soyqırım olubdur. Bəs ermənilər keçmiş illərdə də, 1988-ci ildən indiyə qədər də nə qədər azərbaycanlıları qırıblar. Ermənistanda yaşayan azərbaycanlıların başına nə işlər gətiriblər, onları zorla çıxarıblar, bir çoxlarını öldürüblər. Dağlıq Qarabağda və ətraf rayonlarda olan müharibədə nə qədər azərbaycanlılar qırılıblar. Yaxud ermənilər Xocalı kimi böyük bir yaşayış məskənində insanların hamısını qırıblar. Soyqırımı ermənilər ediblər, günahlarını azərbaycanlıların, türklərin üzərinə atırlar.

Təəssüflər olsun ki, dünyada ədaləti əldə etmək çətindir. Ermənilərin burada mövqeləri, imkanları, kapitalları var. Ona görə də hamıya təsir edirlər. Ancaq Fransanın Prezidenti, Xarici İşlər naziri, Senatın, Parlamentin sədrləri mənimlə görüşəndə söz verdilər ki, onlar Azərbaycanla da dost olmaq, hətta Dağlıq Qarabağ məsələsinin sülh yolu ilə həll edilməsinə kömək etmək istəyir.

Respublikamızın ictimaiyyətində Fransaya inam vardır. Lakin Fransada ermənilərin təsiri çox olduğuna görə ictimai fikir belədir ki, onlar ermənilərin tərəfini saxlayırlar. Təəssüflər olsun ki, təkcə burada yox, Rusiyada da, Amerikada da belədir. Bax, biz belə bir çətin şəraitdə dövlətimizin müstəqilliyini möhkəmləndiririk, inkişaf etdiririk. Ancaq indi dünyada vəziyyət belədir ki, heç bir ölkə tək yaşaya bilməz. Yaşamaq, in[324-325]kişaf etmək üçün dünyanın bütün ölkələri ilə gərək əlaqə olsun.

Dünya ölkələri ilə əlaqələr yaratmaq üçün respublikamızda geniş imkanlar vardır. Çünki bizim neft yataqlarımıza dünyada maraqlar çox böyükdür. Məsələn, son iki ildə biz beş neft müqaviləsi imzalamışıq. Bu müqavilələrə görə Azərbaycanın neft sənayesinə 25-30 il müddətində təxminən 15 milyard Amerika dolları məbləğində sərmayə qoyulacaqdır. Bunlar hamısı ölkəmiz üçün böyük imkanlar yaradacaqdır. Şübhəsiz ki, biz bunların vasitəsi ilə Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa, Almaniya, İngiltərə və digər ölkələrlə münasibətləri daha da yaxşılaşdıracağıq. Azərbaycana olan hörmət, ehtiram artacaqdır. Azərbaycanı da sayacaqlar.

Təəssüflər olsun ki, ölkəmizi Avropada uzun illər çox az tanıyıblar. Amma, yenə də deyirəm, respublikamıza düşmənçilik edən ermənilər əsrlər boyu dünyanın hər yerinə səpələniblər. İndi bilmirəm, Fransada nə qədər erməni yaşayır.

Yerdən səs: Fransada 300 min erməni yaşayır.

Heydər Əliyev: Fransanın 60 milyon əhalisi var, onun 300 mini ermənidir. Prezident Jak Şirak mənimlə söhbətində dedi ki, Fransada 5 milyon müsəlman var. Sözsüz ki, o, müsəlman deyəndə ərəbləri, türkləri, farsları, azərbaycanlıları və sairə nəzərdə tutur. Amma həmin müsəlmanların Fransanın siyasi həyatına elə bir təsiri yoxdur. Ancaq 300 min erməni Fransaya təsir edə bilər.

Yerdən səs: Cənab Prezident, Fransada yaşayan ermənilər buradakı televiziyada, nəşr olunan bütün jurnallarda, qəzetlərdə, necə deyirlər, hakimdirlər. Ona görə də nə istəyirlər, onu da yazırlar. Nəinki mətbuatda, digər sahələrdə də çoxlu ermənilər işləyir.

Heydər Əliyev: Doğru deyirsiniz. Burada bir çox sahələrdə erməni var. Məsələn, Xarici İşlər Nazirliyində nə qədər erməni işləyir. Fransanın keçmiş Baş naziri Balladurun da kökü ermənidir.

Yerdən səs: Ermənilər uzun illər burada təbliğat aparırlar ki, biz Qarabağda çoxdan yaşayıyıq, ona görə də o torpaqlar bizim olmalıdır. Belçikada, başqa yerlərdə nə qədər fransız yaşayır, nə üçün onlar demirlər ki, bu torpaqlar bizimdir?

Heydər Əliyev: Yaxşı olardı ki, siz bu sualı mənə yox, fransızlara verəydiniz. Mən sizdən heç kəsi qınamıram. Ancaq Avropa ölkələrində çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Mən açıq deyirəm, inciməyin, təəssüflər olsun ki, onların bir çoxunda vətənə münasibət, qayğı, Vətən hissiyyəti zəifdir, bilirəm ki, vətəndən ötrü sizin ürəyiniz gedir, vətəni çox istəyirsiniz. Amma, gəlin görək, əməli işdə nə edə bilərsiniz? Baxın, vətən müharibə ilə üzləşib. Məgər bizim üçün asandır?

Mən arzu edirəm ki, həmvətənlərimiz öz azərbaycanlılıq hissini nəinki unutmasınlar, həmişə bu hissiyyətlə yaşasınlar. Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir. Bu, tarixi bir hadisədir. Respublikamız bütün beynəlxalq təşkilatların üzvüdür. İndi bizimlə bərabərhüquqlu bir dövlət kimi danışırlar. Baxın, Azərbaycanın Prezidenti ikinci dəfədir ki, Fransa Prezidentinin dəvəti ilə buraya rəsmi səfərə gəlib, görüşlər keçirir, danışıqlar aparır. Bunlar hamısı xalqımız üçün böyük nailiyyətlərdir.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında 8 milyona yaxın insan yaşayır. Gərək bu müstəqil dövlətimizi elə gücləndirək, möhkəmləndirək ki, bütün dünyada olan azərbaycanlılar özlərini daha da yaxşı hiss etsinlər. Amma dünyada olan azərbaycanlılar da hansı ölkələrdə yaşamaqlarından asılı olmayaraq, gərək müstəqil respublikamız haqqında düşünsünlər. Bizim qarşımızda duran ən böyük maneə, əngəl yalnız və yalnız Ermənistanın

Azərbaycana etdiyi təcavüzdür. Dağlıq Qarabağ məsələsidir. Ermənilər istəyirlər ki, biz Dağlıq Qarabağı Ermənistanla verək. Biz bunu edə bilmərik. Biz heç vaxt bunu etməyəcəyik. Biz heç vaxt torpaqlarımızı Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altına qoymayacağıq.

Hazırda biz sülh danışıqları aparırıq. Mən çalışıram ki, bu danışıqlar nəticə versin, Ermənistan silahlı qüvvələri işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından sülh yolu ilə çıxınsınlar, Dağlıq Qarabağa da Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək dərəcədə üzünü idarə etmə statusu verək. Onlar buna razı olurlar. Amma razı olmalıdırlar. Başqa yolu yoxdur. Əgər bunlar nəticə verməsə, biz nəyin bahasına olursa-olsun öz torpaqlarımızı Ermənistan işğalından azad etməliyik. Biz öz torpaqlarımızın, ərazimizin, sərhədlərimizin sahibi olmalıyıq. Biz bu fikirlə yaşayırıq, mübarizə aparırıq. Mən sizi də bu fikrə qoşulmağa dəvət edirəm.

Yerdən səs: Cənab Prezident, ermənilər "Mond" qəzetində Azərbaycan əleyhinə yazı dərc etmişdilər. Yaxşı olar ki, o yazıya cavab verilsin.

Heydər Əliyev: Tapşırıbmışam, o yazıya cavab verilsin. Ancaq bu yazını ermənilər dərc elətdiriblər. Azərbaycanlılar da buradakı başqa qəzetlərdə ermənilərin təcavüzkar hərəkətləri barədə yazı yazırlar, amma yazmırlar. Eşitdiyimə görə, "Mond" qəzetində belə bir yazını pul ilə çap edirlər. Mən deyə bilmərəm ki, Fransadakı azərbaycanlıların hamısı kasıbdır. Yəqin dövlətli də, ortabab yaşayanı da var. Amma yazmırlar.

Yerdən səs: Cənab Prezident, düz deyirsiniz, "Mond" qəzetində yalnız pula çap edirlər, həm də ermənilərin orda adamları var.

Heydər Əliyev: Yaxşı olar ki, siz də bir hərəkət edəsiniz. Doğrudur, səfirlik vasitəsi ilə mən o yazıya cavab verəcəyəm. Ancaq siz də bir iş görün. "Mond" qəzetinə də, başqa qəzetlərlə də məktublar göndərmək lazımdır. Bildirin ki, ermənilər yazdıqları yalandır, siz Azərbaycana qarşı böhtan atırsınız, həqiqəti demirsiniz, dünya ictimaiyyətini aldadırsınız, cinayət edirsiniz. Bunları yazmaq lazımdır.

Ramiz Abutalıbov (Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyinin xüsusi tapşırıqlar üzrə səfiri): Möhtərəm Prezident, icazə verin bir məsələ haqqında Sizə məlumat verim. Fransada dörd Azərbaycan cəmiyyəti mövcuddur. Onlardan birini, "Azərbaycan evi" cəmiyyətini vaxtilə biz yaratmışdıq. O, 1989-cu ildən 1993-cü ilə qədər fəaliyyət göstərdi. Bu cəmiyyətin fəxri prezidenti Timurçin Hacıbəyli idi, mən isə icraçı sədr idim. O dövrlərdə biz Qarabağ münaqişəsinə dair hər il bir kitab, cəmi 4 kitab buraxmışıq. İcazə verin, bu kitabları sizə təqdim edirəm.

Möhtərəm Prezident, Sizin Fransaya hazırlıqlı rəsmi səfəriniz zamanı biz cəmiyyətimizin toplantısını keçiririk. Səid İsmayılovu cəmiyyətimizə yeni sədr seçdik. Mən istəyirəm ki, bu cəmiyyətin idarə heyətinin üzvlərini də sizə təqdim edirəm. Hüseyn Azərməhd, Vəfa Mustafayev və Aytən Muradova idarə heyətinin üzvüdür. Ağsaqqallarımız Qədir Süleymanoğlu, Tofiq Tağıyev, Qüdrət Bəkirzadə cəmiyyətimizin ən fəal üzvləridir. Onların üçü də Fransada müqavimət hərəkatının üzvləri olub.

Hazırda Bakıda Azərbaycan-Fransa Dostluq Cəmiyyəti yaranıb. Biz istəyirik ki, Fransadakı Azərbaycan cəmiyyəti ilə sıx əlaqə yaransın.

Heydər Əliyev: Çox yaxşı. Heç olmasa, balaca [327-328] da olsa, addımlar atmaq lazımdır. Mənə başqa sualınız, sözünüz varmı?

Yerdən səs: Cənab Prezident, bilmək istəyirəm ki, Qazax rayonunda vəziyyət necədir?

Heydər Əliyev: Qazax rayonunda vəziyyət normaldır. Qazax rayonunun bir neçə kəndi 1990-cı ildə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunub, qalan yerlərində vəziyyət normaldır.

Yerdən səs: Bəs iqtisadi vəziyyət necədir?

Heydər Əliyev: İqtisadi vəziyyət isə Azərbaycanın hər yerində olduğu kimidir. Azərbaycanda iqtisadi vəziyyət yaxşıdır. Bilirsiniz ki, biz indi özəlləşdirmə proqramını həyata keçiririk, torpağı camaata paylayırıq. Camaat torpağın sahibi olur. Yəqin ki, kənd yerlərindən xəbəriniz var. Əvvəllər mal-qaranın, heyvanların hamısı kolxozda, sovxozda idi. Mən hələ Naxçıvanda işləyərkən bunları kəndlərə payladım. Heyvanların sayı iki dəfə artdı. Ət, süd, yağ istehsalı da artdı. İndi ət, süd sarıdan problem yoxdur. Çünki respublikada mal-qaranı, heyvanları camaata paylamışıq. Kənd adamları mal-qaraya yaxşı baxırlar, özlərinə mənfəət götürürlər, əhalini də təmin edirlər.

İndi torpağı da camaata paylayırıq. Hərənin öz mülkiyyəti, torpağı olanda çox məhsul götürəcək, özü də yaxşı yaşayacaq, dövlətə də xeyir verəcəkdir. Biz bütün müəssisələri özəlləşdiririk. Siz bilirsiniz ki, özəl sektor necə böyük əməliyyata malikdir. Bunlar hamısı Azərbaycanın iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırır. Keçmişdə bizdə olan kollektiv işlər isə öz nəticəsini vermədi.

Mən sizə deyim ki, əgər Azərbaycanda bir milyon qaçqın olmasaydı və torpaqlarımızın 20 faizi işğal altında qalmasaydı, respublikamızın işləri daha da yaxşı olacaqdır. Biz bu çətinlikləri keçib gedəcəyik, mən əminəm ki, iki-üç ilə qədər Azərbaycanın iqtisadi vəziyyəti çox yaxşı olacaq. Bizim ən böyük məsələmiz torpaqlarımızı azad etmək, Dağlıq Qarabağ problemini aradan qaldırmaqdır. Biz bunu aradan qaldırmalıyıq. Biz bunu həll edəndən sonra, arxayın olun, narahat olmayın, hər şey yaxşı olacaq, siz də hər yerdə Azərbaycan haqqında böyük ruh yüksəkliyi ilə, qürur hissi ilə danışacaqsınız.

Yerdən səs: Cənab Prezident, yaxşı olar ki, azərbaycanlı gəncləri Avropa ölkələrinə oxumağa göndərilənlər. [328-329]

Heydər Əliyev: Bəli, biz gəncləri xaricə oxumağa göndəririk və yenə də göndərəcəyik.

Yerdən səs: Cənab Prezident, mən Fransanın Qrenobl şəhərində yaşayıram, doktorluq dissertasiyası üzərində işləyirəm, adım, soyadım Ağasəlim Rəsulovdur.

Möhtərəm Prezident, mən çox fəxr edirəm ki, elmi işimlə əlaqədar Fransada tanıdığım elm adamlarının çoxu Sizin tərcümeyi-halınızı yaxşı bilənlərdir və dünyanın ən görkəmli dövlət xadimi kimi Sizə onların çox böyük hörmət və ehtiramı var. Bu elm adamlarından bir çoxu məndən xahiş ediblər ki, onların şəxsi salamlarını və xoş arzularını Sizə çatdırım.

Mən Fransadakı Azərbaycan cəmiyyətinin işində yaxından iştirak edirəm. Qrenoblda çox az azərbaycanlı yaşayır. Onlar da cəmiyyətin işində fəallıq göstərirlər. Cənab Prezident, icazə verin, bu kitabları Sizə təqdim edirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun, salamat qalın. [329-330]

UKRAYNADAKI AZƏRBAYCAN DİASPORUNUN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

25 mart 1997-ci il

Mən Ukraynaya ilk dəfədir ki, rəsmi səfərə gəlmişəm. Xarici ölkələrə bütün səfərlərim zamanı mən orada olan azərbaycanlılarla, həmvətənlərimizlə görüşürəm. Şübhəsiz ki, indi burada da belə bir görüşə ehtiyacım vardır. Mən xahiş etmişdim ki, Ukraynada yaşayan azərbaycanlıların hamısı da olmasa, bir hissəsi gəlsin, görüşək.

İstəyirəm biləm ki, Ukraynada nə qədər azərbaycanlı var, burada necə yaşayırsınız, nə iş görürsünüz, Vətənlə əlaqələriniz necədir, hansı problemləriniz var? Doğrudur, mənə dedilər ki, vaxt çox azdır. Ancaq bu az müddətə də bir şey öyrənmək, demək olar. Bilirsiniz ki, mən bu gün Bakıya qayıdıram. Bu, bizim ilk görüşümüzdür. Mən heç də bilmirdim ki, Ukraynada 500 min azərbaycanlı yaşayır, bu böyük rəqəmdir. Şübhəsiz ki, azərbaycanlıların Ukraynada yaşaması nə sizdən, nə də məndən asılı deyildir. Bu hər kəsin öz taleyidir – gəlib, buraya düşüb, yaşayır. Mən buna mənfi bir hal kimi baxmıram, əksinə, müsbət hal kimi baxıram. Çünki hər bir millət öz torpağında cəmləşib yaşamamalıdır. Bilirsiniz ki, hansı millətin nümayəndələri bir çox başqa ölkələrdə yaşayırsa, onlar öz xalqları, ölkələri üçün orada yaxşı təmsilçi olurlar. Ona görə də bunun xeyri var, zərəri yoxdur.

Dedilər ki, burada yaşayan azərbaycanlıları bəzən incidirlər. Onları kim, necə incidir? Bu gün mən Ukrayna Prezidenti ilə görüşəcəyəm, ona nə deməliyəm? Deməliyəm ki, kimi, necə incidiblər? [72-73]

Yerdən səs: Burada yaşayan azərbaycanlıları incidən əsasən milis orqanlarıdır. Onlar başqa millətlərin nümayəndələrinə nisbətən, daha çox azərbaycanlılara təzyiqli göstərilir.

Heydər Əliyev: Aydındır, burada yaşayan yerli əhali ukraynalılardır, ruslar da çoxdur, başqa millətlərin nümayəndələri də vardır.

Yerdən səs: Ukraynada təqribən 17 min erməni yaşayır.

Heydər Əliyev: Ukrayna dövlətinin, şəxsən prezidentin Azərbaycana çox böyük və gözəl münasibəti vardır. Ümumiyyətlə siz bilməlisiniz ki, Ukrayna və Azərbaycan dövlətləri arasında son illər çox yaxşı münasibətlər yaranıb. Ukraynanın Prezidenti Leonid Kuçma 1995-ci ilin iyul ayında mənim dəvətimlə Azərbaycanda rəsmi səfərdə olmuşdur. Səfər çox uğurlu keçdi. Biz ölkələrimiz arasındakı əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə dair bir çox sənədlər imzaladıq.

Prezident Leonid Kuçma məni buraya, Ukraynaya rəsmi səfərə dəvət etmişdi. Təəssüf ki, işlərimiz çox olduğuna və başqa səbəblərə görə mən 1996-cı ildə bu səfəri həyata keçirə bilmədim. İndi, 1997-ci ildə mən buraya rəsmi səfərə gəlmişəm.

Mənim indi də işim çoxdu. Sabah axşam Fransaya getməliyəm. Martın 28-də Moskvada olmalıyam. Bir neçə işlərim də vardır. Ancaq buna baxmayaraq, martın 24-25-nə təyin olunmuş bu səfərimin vaxtını dəyişdirmədim.

Burada bizi çox böyük qonaqpərvərliklə, mehribanlıqla dostluq şəraitində qarşıladılar. Prezident Leonid Kuçma ilə mənim danışıqlarım çox uğurlu keçdi. Bizim nümayəndə heyətimizlə Ukraynanın Baş naziri cənab

Lazarenko, xarici işlər naziri cənab Udovenko, parlament sədrinin birinci müavini cənab Tkaçenko ilə çox ətraflı söhbətimiz oldu. Dünən biz 17 sənəd imzaladıq. Onların içərisində ən mühüm xarakter daşıyan odur ki, Azərbaycanla Ukrayna arasında strateji tərəfdaşlıq prinsipləri əsasında əlaqələr yaranıb. Bu, çox yeni bir məsələdir. Belə bir sənədi biz yalnız Gürcüstanla imzalamışıq, indi isə Ukrayna ilə imzaladıq. Bu da Ukraynanın Azərbaycana nə qədər böyük marağı və bizim də Ukraynaya necə böyük marağımız olduğunu göstərir. [73-74]

Keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş və indi Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələrlə münasibətlərimizdə Ukrayna Azərbaycan üçün xüsusi yer tutur. Əvvəl də bildik ki, dünən və bu gün də bizim üçün bir daha aydın oldu ki, Azərbaycan da Ukrayna üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadi əlaqələri inkişaf etdirmək üçün geniş imkanlarımız vardır. Ukrayna gələcəkdə Azərbaycanın xüsusən neftindən və qazından istifadə etmək istəyir. Dünən biz bu barədə də bir sənəd imzaladıq. Bu da çox böyük bir əhəmiyyət kəsb edən bir sənəddir.

Beləliklə, ölkələrimiz arasında, yəni dövlət səviyyəsində Prezident, Baş nazir və başqa səviyyələrdə çox dost, mehriban münasibətlər yaranıb. Deyə bilərəm ki, bəlkə də bu, başqa dövlətlərə nisbətən müsbət cəhətdən fərqlənir, ona görə də belə bir halda mən təəccüblərinəm – deyirsiniz ki, burada azərbaycanlılara münasibətdə nə isə var. Sizi dinlədikcə mən belə bir nəticəyə gəlirəm ki, əgər belə hallar varsa, – bir halda siz deyirsiniz var, – bu dövlət siyasətinə aid deyil, bu Ukrayna hökumətinin siyasəti deyildir. Bu, yəqin ki, müəyyən vəzifəli şəxslərin özlərinin hərəkətlərindən doğan məsələdir. Bir də, bilirsiniz, keçmişdəki kimi deyil ki, hamı bir fikrə tabe olsun. Görürsünüz, burada da parlament bir şey, icra orqanları başqa bir şey deyir, bəzən bir çox məsələlərdə parlament ilə icra orqanları arasında razılıq olmur. Buradakı parlamentdə də cürbəcür partiyalar vardır. Bizdə də belədir. Hər bir fikir söyləyir. Birinin fikri o birisinə xoş gəlmir. Yəni belə bir şəraitdə ola bilər ki, hansısa bir şəxs öz subyektiv hissiyyatlarına bağlı olaraq azərbaycanlılara qarşı mənfi münasibət göstərsin. Bu, ola bilər.

İkincisi, gəlin açıq danışaq, ola bilər ki, bəzi azərbaycanlılar cinayət edirlər, qanunu pozurlar, nalayiq işlər görürlər. Bunların da nəticəsində azərbaycanlıların hamısına belə bir münasibət bəslənilir. Hesab edirəm ki, bunlar aradan götürülə biləsi hallardır. Mən Leonid Kuçma ilə bu barədə danışacağam. Ancaq yenə də öz fikrimi deyirəm ki, bu, dövlətin, hökumətin siyasəti deyil. Bu, sadəcə, subyektiv təəssürlərdən, hissiyyatlardan doğan bir hadisədir. Güman edirəm ki, bunu aradan qaldırırıq. Ancaq biz nə qədər desək də, göstəriş [74-75] verilsə də sizin özünüzdən, yəni azərbaycanlılardan da daha çox şey asılı olacaqdır. Gərək azərbaycanlılar hər yerdə bütün dövlət qayda-qanunlarına riayət etməklə nümunə olsunlar. Əgər nümunə olsanız, mənə elə gəlir ki, onda azərbaycanlılara qarşı belə ədalətsiz hallar az ola bilər. İndi bu məsələləri həll etmək üçün artıq bizim Azərbaycanın Ukraynada, Kiyevdə səfirliyi vardır. Mən səfiri təyin etmişəm. Siz onu tanıyırsınız. Özü deyir ki, burada üç il sizin kimi adi, vətəndaş kimi yaşayıbdır, müəyyən bir işlə məşğul olubdur. İndi də səfir təyin edilibdir. Onun səfir təyin olunmasının əsas səbəblərindən biri də odur ki, o, burada yaşayıb, işləyib. Ukraynanı tanıyır. Ona görə də o, burada səfir vəzifəsini apara bilər.

Bundan sonra səfir və səfirlik bu məsələlərlə məşğul olacaqdır. Belə halları dərhal, təcili aradan götürmək mümkün deyildir. Bunlar tədricən ola bilər. Güman edirəm ki, bunları tədricən aradan götürmək mümkün olacaqdır. Ancaq mən sizdən bir şeyi xahiş edirəm. Mən səfirə də bu barədə göstəriş verirəm ki, ayrı-ayrı

insanların azərbaycanlılara qarşı subyektiv hissiyyatlarından doğan hərəkətləri ümumiləşdirməyin və bunu Ukrayna xalqının, hökumətinin, dövlətinin azərbaycanlılara qarşı münasibəti kimi qiymətləndirməyin. Bu, qətiyyətlə olmaz.

Mən bir daha deyirəm, bizim dövlətlərarası münasibətlərimiz indi o qədər sıxdır, səmimidir, yaxındır, xüsusən şəxsən Leonid Kuçma ilə mənim münasibətlərim o qədər yaxşıdır ki, hesab edirəm, bu, dövlətlərarası münasibətlərə gərək heç bir xələl dəyməsin.

Yəqin, dünən siz televiziya da gördünüz ki, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi müstəqil Ukrayna dövlətinin ən yüksək mükafatı olan "Yaroslav Mudrı" ordeni ilə təltif etdilər. Özləri də mənə dedilər ki, bu ordenlə 2-3 dövlət başçısı təltif olunubdur. Bu, çox nadir bir haldır. Hər halda keçmiş sovetlər birliyinə mənsub olmuş, indi Müstəqil Dövlətlər Birliyinin tərkibində olan dövlətlərin başçılarından heç biri belə bir ordenlə təltif edilməyibdir. Demək, bu, Ukraynanın Azərbaycan Respublikasına, ölkəmizə olan münasibətidir. Bu, iki ölkəmizin arasında olan dostluq əlaqələrinin daha da inkişaf etməsinə yönəldilmiş çox mühüm bir dövlət qərarıdır. Məsələn, mən [75-76] bunu çox yüksək qiymətləndirirəm.

Hesab edirəm ki, Ukraynanın Azərbaycana olan münasibətini bax, bununla ölçmək lazımdır, xırda şeylərlə ölçmək lazım deyildir.

Bilirsiniz ki, biz respublikamızda da cinayətkarlığa qarşı ciddi mübarizə aparırıq. Eşitmiş olarsınız ki, Azərbaycanda xüsusən 1989-1990-cı illərdə cürbəcür böyük cinayətkar qruplar, silahlı dəstələr yaranmışdı, bir çox adamların öz silahlı dəstələri olmuşdur. Bunlar nəinki dövlət qanun-qaydalarını pozmuş, dövlətə qarşı cinayətlər etmişlər, hətta ayrı-ayrı adamlara qarşı zorakılıq etmişlər, onları incitmişlər, reketçiliklə məşğul olmuşlar. Son üç ildə biz respublikamızı cinayətkarlardan təmizləmişik.

Bizdə olan məlumatlara görə Azərbaycanda çox böyük bir cinayətlər etmiş adamlar gəlib Ukraynada gizləniyələr. Biz bilirik ki, onlar gəlib burada saxta pasportlar alıblar, burada gizlənərək Azərbaycanın hakimiyyətinə, dövlətçiliyinə qarşı terror aktları hazırlayıblar. Bir neçə belə adam yaxalanıbdır. Xarkovda, Ukraynanın başqa yerlərində bir neçə belə adam yaxalanıb Azərbaycana gətirilmişdir. Onlardan bir neçəsi də Rusiyaya, Moldovaya gedibdir. Biz onları Rusiyada, Moldovada yaxalamışıq.

Yəni Azərbaycanda cinayət etmiş adamlar gəlib burada yaşayırlarsa, cinayətkar – cinayətkardır. O burda da cinayət edir. Azərbaycanda cinayət etmək üçün gəlib burada hazırlıq işi görürsə, demək, o, burada da cinayət edir. Ona görə də biz deyə bilmərik ki, azərbaycanlıların hamısı burada "quzudurlar", heç bir şey etmirlər, yəni qeyri-qanuni heç bir hərəkətə yol vermirlər. Biz bunu deyə bilmərik.

Bir halda ki, sizin burada belə bir cəmiyyətiniz var, gərək siz özünüz də, cəmiyyətiniz də azərbaycanlıların əxlaqı, mənəviyyəti haqqında çox ciddi düşünəsiniz, bu işlərə fikir verəsiniz, çalışsınız ki, azərbaycanlılar hər yerdə özlərini yüksək əxlaqlı, mədəniyyətli, dövlət qayda-qanunlarına riayət edən insanlar kimi göstərsinlər. Azərbaycanlılar həqiqətən belə insanlardır. Bizim xalqımız belə xalqdır. Amma xalqımızın içində cinayətkar da, yaramaz da vardır. [76-77]

Azərbaycanın özündə bizim hakimiyyəti nə qədər devirmək, terror etmək istəmişlər. Məsələn, 1995-ci ilin martında bizdə dövlət çevrilişi etməyə cəhd göstərdikləri üçün cəzalandırılmalı olan adamlar qaçıb müxtəlif

yerlərdə, bəziləri isə gəlib Ukraynada gizlənmişlər. Leonid Kuçma 1995-ci ilin iyul ayında Azərbaycanda rəsmi səfərdə olarkən onlar gəlib Bakıda hava limanına gedən körpünün altına 170 kiloqram trotil partlayıcı qoymuşdular ki, körpünü partlatsınlar, mənə öldürsünlər, mənəmlə bərabər cənab Kuçmanı da öldürsünlər. Belə bir hadisə də olub. Biz onları yaxaladıq. Həmin o trotil partlayıcı maddəsini oradan çıxardıq və respublikada hamıya göstərdik. Onlar mühakimə olundular, cəza aldılar. Demək, belələri də vardır. Vaxt az olduğuna görə mən bu barədə geniş danışa bilmərəm.

Mənim buradakı danışığlarım, görüşlərim çox müvəffəqiyyətlə keçibdir. Bayaq dedim ki, biz 17 sənəd imzalamışıq. Ukrayna-Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinin və digər sahələrdəki əlaqələrimizin inkişaf etdirilməsi üçün bu sənədlər çox yaxşı şərait yaratmışdır. Mən hesab edirəm ki, Ukrayna ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr ölkəmiz üçün çox lazımdır. Biz bu əlaqələri bundan sonra da inkişaf etdirəcəyik. Bu sadəcə iqtisadi əlaqələr deyildir. Bu, Avropa Birliyində, dünyada, beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın problemlərinin həll olunmasında bizə yaxın olan bir ölkə ilə yaranmış əlaqələrdir.

Bilirsiniz ki, bizim ən ağır problemimiz Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüzdür. Təəssüf ki, bu təcavüz nəticəsində Azərbaycanın ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal olunmuş ərazidən bir milyondan artıq soydaşımız didərgin düşübdür, çoxları ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayırlar. Hərbi təcavüz zamanı bizim 20 mindən artıq insanlarımız həlak olubdur. Çoxlu adam əsir düşübdür, onların bir qismini biz geri almışıq. Amma onların bir hissəsini hələ də geri verməyiblər. Məlumatlara görə əsirlərin bir çoxunu öldürüblər. Təkrar edirəm ki, Azərbaycan torpağını Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzündən qoruyarkən 20 mindən çox vətəndaşlarımız şəhid olub.

Biz 1994-cü ilin mayında "Atəşin dayandırılması haqqında" saziş imzalamışıq. Biz bu sazişə riayət edirik. İndi atəş yoxdur. [77-78] Ancaq sülh də yoxdur. Biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Biz hərbi əməliyyatların, döyüşlərin, müharibənin yenidən başlanmasını istəmirik. İstəyirik ki, məsələni sülh yolu ilə həll edək. Amma bu, asan məsələ deyildir. Bütün səviyyələrdə həm Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, həm Avropa Birliyi, ATƏT çərçivəsində, ATƏT-in Minsk qrupu vasitəsilə, həm də böyük dövlətlərin imkanlarından istifadə edərək danışıqlar aparırıq. Sağlıq olsun. Ola bilər, mənim sizə bu barədə geniş məlumat verməyə imkanım olacaqdır.

Ancaq sizdən bir xahişim var: harda yaşamasından asılı olmayaraq heç bir azərbaycanlı öz Vətənini, ulu babalarını, dilini unutmamalıdır. Harda yaşayırsansa yaşa, yaxşı da, pis də yaşasan, gərək ürəyin öz vətəninlə, torpağına döyünsün. Gərək nəbzın vətənin nəbzi ilə vurulsun. Bu vətənpərvərlik hissi bizim hər birimizdə olmalıdır. O cümlədən, respublikamızdan kənar, Ukraynada yaşayan azərbaycanlılarda da olmalıdır.

Mən arzu edirəm ki, bu hissiyyatlar sizdə daha çox olsun. Əminəm ki, indi burada Azərbaycanın Ukraynadakı səfirliyi ətrafında daha çox toplaşacaqsınız, bir-birinizlə daha yaxşı ünsiyyət, əlaqə yaradacaqsınız, birləşəcəksiniz, həmrəy olacaqsınız, bir-birinizə kömək edəcəksiniz, dayaq olacaqsınız. Eyni zamanda Azərbaycanın qayğıları ilə yaşayacaqsınız.

Sağ olun. Sizə cansağlığı, xoşbəxtlik arzu edirəm. [78-79]

**QAZAXISTANDA YAŞAYAN
AZƏRBAYCAN DİASPORUNUN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
ÇIXIŞ**

11 iyun 1997-ci il

Biz dünəndən buradayıq, yəqin ki, məlumatınız var. Biz hər bir ölkəyə gedəndə həmvətənlərimizi, azərbaycanlıları arayıq. Keçmişdə də aramışıq, amma onda Sovet hökumətində hamı bir olduğuna görə bu məsələlər o qədər asan deyildi. Ancaq indi müstəqil dövlətlik, ona görə də hər yerdə, hər ölkədə, burada, Qazaxıstanda da öz həmvətənlərimizi arayıq. Bizdə məlumatlar var ki, burada nə qədər azərbaycanlı yaşayır, amma yəqin siz daha çox bilirsiniz ki, burada azərbaycanlılar necə yaşayırlar, nə iş görürlər. Azərbaycanla nə qədər əlaqələri var. Bunları yəqin ki, siz mənə deyə bilərsiniz, elədirmi?

Hüseyn Novruzov (Qazaxıstandakı "Turan" Azərbaycan Mədəniyyəti Cəmiyyətinin sədri):

Möhtərəm prezidentimiz, Azərbaycan xalqının əvəzolunmaz, müdrik siyasətçisi, ağsaqqalımız!

İcazə verin, "Turan" Azərbaycan Mədəniyyəti Cəmiyyətinin idarə heyəti və ümumiyyətlə, Qazaxıstandakı bütün soydaşlarımız adından Sizi bu unudulmaz görüş münasibətilə səmimi qəlbədən təbrik edirəm. Xoş gəmlisiniz, həmişə Siz gələsiniz!

İcazənizlə, Qazaxıstandakı soydaşlarımızın mədəni həyatı, təhsili və başqa məsələlər üzrə bir neçə məlumatı diqqətinizə çatdırım. "Turan" Azərbaycan Mədəniyyəti Cəmiyyəti 1993-[124-125]cü ilin mayında Qazaxıstan Ədliyyə Nazirliyində rəsmi qeydiyyatdan keçmişdir. 1996-cı ilin məlumatına görə, hazırda Qazaxıstanda rəsmən yaşayan azəri türklərinin sayı 106 minə çatır. Soydaşlarımız ən çox Cəmbül, Çimkənd, Almatı, Taldı-Kurqan vilayətlərində yaşayırlar. Cəmiyyətimiz yarandığı gündən müntəzəm olaraq Qazaxıstanın ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edir. Dövlət bayramlarını, xalqımızın milli bayramlarını – Novruz bayramını, 28 May respublika gününü hər il təntənəli surətdə qeyd edirik. Qazaxıstan xalqının mədəniyyət, incəsənət festivallarında, həmçinin türk xalqlarının festivallarında (1993, 1994, 1996-cı illər) fəal iştirak edirik. Bizim təşəbbüsümüzlə Almatıda "Ozan" şəhər Mədəniyyət Cəmiyyəti təşkil olunmuş, 10-dək vilayətdə (Kustanay, Cəmbül, Taldı-Kurqan Petropavlovsk və s.) də Azərbaycan cəmiyyətləri yaradılmışdır. Bunların, ümumiyyətlə, "Turan" cəmiyyətinin ali məqsədi türk xalqlarının birliyini, doğma Azərbaycanımızla Qazaxıstan arasında mədəni əlaqələri möhkəmləndirməkdən ibarətdir.

Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyi bizə musiqi alətləri – tar, kamança, nağara göndərmişdir. Qazaxıstan hökuməti, Qazaxıstan xalqlarına yardım fondu bizə maddi kömək göstərmişdir. Qazax və ruslardan başqa, azlıq təşkil edən millətlərin nümayəndələrinə ali məktəblərdə 10 faiz güzəştli yer verilir. Bundan əlavə, Xoca Əhməd Yəsəvi adına Türküstan Universitetinin hüquq, turizm, iqtisadiyyat və s. fakültələrində bizə 10 yer verilmişdir.

Heydər Əliyev: Orada hansı dildə dərslər keçirlər?

Hüseyn Novruzov: Rus və qazax dillərində. Eyni zamanda, ingilis və türk dillərini öyrədirlər. Orada oxuyanlara yataqxanada yer, ayda 100 dollara yaxın təqaüd verirlər ki, valideynlərinin köməyinə ehtiyacları olmasın. Hansı ailədən, kimin orada oxumasını biz özümüz həll edirik.

Qazaxıstanda müxtəlif ixtisaslar üzrə kadrlar, ziyalılarımız var, Azərbaycanın çiçəklənməsi, inkişafı üçün onların gü[125-126]cündən istifadə etmək olar. Biz buna hazırıq, bizim köməyimizə inamınız ola bilər.

Əgər burada bizim nümayəndəliyimiz olsaydı, daha yaxşı olardı. Bəzi xırda məsələlər var ki, bundan ötrü Sizi narahat etmək istəmirik. Məsələn, uzun müddət təyyarə olmur.

Heydər Əliyev: Bakı-Almatı təyyarəsi yoxdur?

Hüseyn Novruzov: İndi var, amma biletin qiyməti çox bahadır, camaat şikayət edir. Bir başa getmək üçün 170-180 dollardır.

Heydər Əliyev: Kimindir, "Azərbaycan hava yolları"nın, yoxsa?...

Hüseyn Novruzov: Yox, özəl şirkətdir.

Sizinlə bugünkü unudulmaz görüşümüzdən yadigar olaraq həmyerlimiz, Qazaxıstanın əməkdar incəsənət xadimi, heykəltəraş, sevimli rəssamımız Maral xanım Rəhmanzadənin kiçik qardaşı Vaqif bəyin bir sənət əsərini Sizə təqdim etmək istərdik.

Heydər Əliyev: Sağ olun.

Hüseyn Novruzov: Yeri gəlmişkən deyim ki, Vaqif bəyin Azərbaycan mövzusunda əsərləri var. Əgər Azərbaycan Dövlət Muzeyinin imkanı varsa, bu əsərləri ala bilərsə, yəqin ki, Vaqifin də sənətini davam etdirmək üçün bir az imkanı ola bilər.

Hörmətli prezidentimiz, xalqımızın bu çətin vəziyyətində Sizə böyük enerji, müdrikiyinizə arxalanaraq daha böyük nailiyyətlər arzulayırıq.

Əminik ki, Sizin müdrik siyasətiniz nəticəsində o taylı-bu taylı Azərbaycanımız çiçəklənəcəkdir. Azərbaycanı Sizə, Sizi Allaha tapşırıq. Çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Siz bu cəmiyyətin – "Turan" cəmiyyətinin sədrisiniz? Bütün Qazaxıstanı əhatə edir, bütün vilayətlərlə əlaqəniz var? Mərkəzi təşkilat kimi, bütün vilayət cəmiyyətləri tərəfindən tanınır? Sizi seçiblər, yoxsa təyin ediblər? [126-127]

Hüseyn Novruzov: Bəli, bütün Qazaxıstanı əhatə edir və vilayətlərlə də əlaqəmiz var. Mən də seçki yolu ilə seçilmişəm. Əvvəllər Naxçıvan teatrında işləmişəm.

Heydər Əliyev: Bəs buraya necə gəlib çıxmısan?

Hüseyn Novruzov: Burada qohumların yaşayır. 1986-cı ildən burada yaşayıram. Azərbaycan dilində radio verilişləri hazırlayıram. Cümə axşamı günləri saat 8.30-da Qazaxıstan radiosunun birinci proqramı ilə Azərbaycan dilində müntəzəm olaraq ictimai-siyasi, tarixi mövzulara həsr edilmiş veriliş səslənir. Bundan əlavə, televiziya "Biz qazaxıstanlılarıq" adlı proqram var, həmin proqramda Qazaxıstanda yaşayan xalqların adət-ənənələri haqqında verilişlər gedir. Biz bu proqramda da iştirak edirik. Füzulinin 500 illiyi ilə əlaqədar böyük ədəbiyət gecə keçirmişik. 1992-ci ildə Hüseyn Cavidin yubileyi münasibətilə tədbir keçirmişdik. Bir

sözlə, imkan daxilində çalışırıq ki, burada yaşayan soydaşlarımız mədəniyyətimiz, tariximiz barədə müəyyən biliklərə malik olsunlar.

Heydər Əliyev: Burada çoxdan yaşayanlar, 30-cu illərdə gələn kimdir?

Soydaşlarımızdan biri:

– Mən əslən Zəngilan rayonundanam. O vaxt, 1937-ci ildə gələn azərbaycanlılar Cəmbül vilayətinə yığılmışdı, biz üçüncü nəsillik. İndi yaşadığımız kənd bizə Vətən kimidir. Məktəbimizin direktoru azərbaycanlıdır. Azərbaycan dili dərsi də keçilir.

Heydər Əliyev: Rus məktəbidir? Hamı rus dilində təhsil alır?

Soydaşımız: Bəli, rus dilində. 1956-cı ilə qədər biz komendantlıq şəraitində yaşayırdıq. Sürgün olunmuş adamlar kimi bizim cavanları əsgər də aparmırdılar. Kənara gedib ali məktəblərdə təhsil ala bilmirdik. Amma azərbaycanlılar özlərini göstərdilər. Təkcə 1948-ci ildə azərbaycanlılardan 7 nəfər Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı almışdı. 1956-cı ildə bizi azad etdilər. [127-128]

Heydər Əliyev: Nədən azad etdilər? Sürgün olunanlar kimi 1956-cı ilə qədər hər ay komendantlıqda qeydiyyatdan keçirdiniz?

Soydaşımız: 1956-cı ildən sonra Almatıya və başqa şəhərlərə gedib oxumaq imkanımız oldu. Mən özüm də Qazaxıstan Universitetinin iqtisad fakültəsini bitirmişəm, Almatıda yaşayıram.

(Görüşdə iştirak edən başqa bir soydaşımız özündən əvvəl çıxış edənlə bir kənddən olduğunu söylədi və Qazaxıstan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirdiyini bildirdi).

Heydər Əliyev: Dili unutmamısınız, ana dilinizdə danışırırsınız?

Soydaşımız: Ana dilində danışırıq, ata-baba adətlərimizi qoruyub saxlayırıq, Novruz bayramını da, məhərrəmliyi də keçiririk. Oruc da tuturuq.

Heydər Əliyev: Azərbaycanla əlaqəniz var?

Soydaşımız: Var, buradan Azərbaycana qayıdanlarla əlaqə saxlayırıq. Çoxları Bakıdadır. Orada qohumlarımız, tanışlarımız da çoxdur. Mən pensiyadayam, imkan olanda Azərbaycana gedirəm, qohumlarımla görüşürəm. Oradan da buraya gəlirlər, görüşürük, əlaqələrimizi davam etdiririk.

Heydər Əliyev: Siz deyirsiniz ki, pensiyaya çıxımsınız. Bəs azərbaycanlı gənclər, sizdən sonra gələn nəsil nə edir?

Soydaşımız: Oxuyanı da, işləyəni də çoxdur. Bütün sahələrdə işləyənlər var.

Heydər Əliyev: Onlardan prokurorluqda, polisdə işləyənlər var?

Soydaşımız: Bəli, var. Məsələn, Bəşir Əliyev Qazaxıstanın Respublika Prokurorluğunda idarə rəisinin müavini işləyir. Milisdə işləyən də var. Digər sahələrdə də işləyən çoxdur.

Heydər Əliyev: Burada azərbaycanlıların rəhbər vəzifələrdə işləməyinə maneçilik edən yoxdur ki? [128-129]

Soydaşımız: Xeyr, yoxdur. Çünki biz ana dilimizlə yanaşı, qazax və rus dillərini də yaxşı bilirik.

Görüş iştirakçısı: Cənab prezident, mən Gürcüstandan gəlmişəm, Axıska türklərindənəm. Mən qazax dilini yaxşı bilirəm. Burada müəllimə işləyirəm. Əvvəllər Qazaxıstan Elmlər Akademiyasında işləmişəm, elmlər

namizədiyəm. Azərbaycan alimləri ilə yaxşı əlaqələrim var. Biz Axıska türkləri Azərbaycanı da, azərbaycanlıları da çox sevirik. Biz Sizi öz prezidentimiz hesab edirik. Siz Azərbaycan xalqının fəxrisiniz, müstəqil Azərbaycan dövlətinin bütün dünyada tanınması üçün çox iş görürsünüz. Çox sağ olun ki, gəlib burada bizimlə görüşdünüz. Allahdan Sizə uzun ömür, cansağlığı arzu edirəm. Burada qazaxların da Sizə çox hörməti vardır. Biz Sizin Qazaxıstan Parlamentindəki çıxışınızı böyük diqqətlə dinlədik. Sizin çıxışınız dəfələrlə sürəkli alqışlarla qarşılandı. Mənə elə gəlir ki, hələ indiyədək orada heç kimi bu qədər böyük rəğbətlə alqışlamamışdılar.

Cənab prezident, Qazaxıstanda Azərbaycanı da, prezident Heydər Əliyevi də çox sevirlər. Allah Sizə yar olsun. Sizin buraya səfəriniz, bizimlə görüşünüz Qazaxıstanda yaşayan 106 min azərbaycanlı, bütövlükdə 17 milyon qazaxıstanlı üçün böyük şərəfdir.

Soydaşımız: Mən əslən Güney Azərbaycandanam. Vaxtilə Tbilisidə yaşamışım, sonra bizi oradan Qazaxıstana sürgün ediblər. Dörd qardaş, üç bacıyıq. Xahiş edirəm, icazə verəsiniz Sizinlə şəkil çəkdirim. Bu, mənim çoxdankı arzumdur.

Heydər Əliyev: Buyurun.

Mən hiss edirəm ki, burada yaşayan azərbaycanlıların bir-biri ilə əlaqəsi yaxşıdır. Yəni bir-birinizlə sıx əlaqə saxlayırsınız, görüşürsünüz. Lazım olanda bir-birinizə kömək edirsiniz, bir-birinizin dərdinə qalırınsız, şənliyində iştirak edirsiniz. Yəni burada Azərbaycan diasporu dağınıq deyil. Sizin birlikdə olmağımız çox vacibdir. [129-130]

Bilirsiniz, Azərbaycan müstəqil dövlət olandan sonra biz dünyada olan bütün azərbaycanlıların qayğısını çəkirik. Ona görə də biz 31 dekabrı dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü elan etmişik. Keçmişdə belə olub ki, azərbaycanlılar dünyanın çox ölkələrinə səpələniblər. Təbii olaraq bəziləri özləri gediblər, bir çoxlarını həyat məcbur edib, bəzilərinə isə sovet hakimiyyəti dövründə sürgün ediblər. İndi hərə bir yerdə özünə məskən tapıb, yaşayır. Çoxları özünə yaxşı həyat qurub. təhsil alıb, ailə qurublar. Bu, bizi çox sevindirir. Azərbaycanın prezidenti kimi, mən dünyanın hər bir yerində yaşayan azərbaycanlıları soydaşlarım və onlara görə özümü məsul, cavabdeh hesab edirəm. Doğrudur, mən bütün azərbaycanlıların hamısını əhatə edə bilmərəm. Amma azərbaycanlıların bir müstəqil ölkəsi, dövləti var, o da Azərbaycan Respublikasıdır.

Azərbaycanlılar Qazaxıstanda da, Özbəkistanda da, Amerikada da, İngiltərədə də yaşasınlar. Harada kimin üçün xoşdursa, orada özünə yer tapıbsa, yaşasın. Ancaq azərbaycanlılığını, dilini, dinini, adət-ənənələrini, öz əcdadlarını, ulu babalarını, köklərini unutmasın. Bizim Azərbaycan millətinin bir balaca zəifliyi vardır. Bu zəiflik də odur ki, assimilyasiyaya tez düşür. Bizim millət assimilyasiyaya, necə deyirlər, yatımlı bir millətdir. Bunu deməyə mənim əsasım vardır. Çox sağ olun ki, siz belə deyilsiniz, amma belələri var. Bu məni narahat edir.

Hər bir yerdə yaşayan soydaşımız gərək bilsin, – yaşadığı yer şübhəsiz ki, onun vətənidir, amma ulu Vətəni, kökü, ata-babasının Vətəni Azərbaycandır. Ona görə də gərək o, Vətəni heç vaxt unutmasın və onunla yaşasın, Vətəninin həyatı ilə maraqlansın, onun qayğısına qalsın. Ölkəmiz, dövlətimiz möhkəmləndikcə, gücləndikcə, inkişaf etdikcə, imkanlarımız artdıqca biz Azərbaycandan kənarında yaşayan soydaşlarımızla əlaqələri daha da genişləndirəcəyik və bu qayğıni da, yardımını da artıraçağıq. Ancaq respublikamızda yaşayan azərbaycanlıların vəziyyəti indi hələ ki, çox ağırdır. [130-131]

Bilirsiniz ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın bir hissəsi, 20 faizi işğal olunub. Deyirsiniz ki, burada vaxtilə Zəngilandan köçmüş adamlar var. Təəssüf ki, Zəngilan indi işğal altındadır. Vaxtilə Zəngilanda yaşayanların əksəriyyəti indi orda-burda, bir qismi isə çadırlarda yaşayır. Eləcə də Ağdam, Dağlıq Qarabağ, Şuşa, Laçın, Qubadlı, Füzuli belədir. Füzuli rayonu ərazisinin bir hissəsi öz nəzarətimizdədir, bir hissəsi işğal altındadır. 1988-ci ildə Ermənistandan 300 minə qədər azərbaycanlı öz yurdundan zorla çıxarıblar. Onlar indi Azərbaycanda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Ümumiyyətlə, 1 milyondan çox azərbaycanlı qaçqın, köçkün vəziyyətindədir.

Bilirsiniz ki, müharibə Azərbaycana çox böyük zərbələr vurubdur. Torpağımızın 20 faizi işğal altındadırsa, elə bunun özü böyük zərbədir. Qaçqınların əksəriyyəti işsizdir. Yerindən-yurdundan zorla qovulmuş adam başqa yerdə necə iş tapa bilər? Hazırkı keçid dövründə Qazaxıstanda da belədir fabriklər, zavodlar, müəssisələr keçmişdəki kimi daimi işləmir. Onların bir çoxu dayanıb. Ona görə də işsizlər var. Bunlar hamısı Azərbaycandakı maddi, iqtisadi vəziyyəti gərginləşdirib.

Siz eşidirsiniz, oxuyursunuz ki, Azərbaycan Respublikasının daxilində də sabitlik olmayıb. Mən parlamentdə çıxışımda da bunları dedim. Əgər Qazaxıstan televiziyası həmin çıxışı versə, yəqin baxacaqsınız. Mən universitetdəki çıxışımda da bunlar haqqında danışdım. İndi şükürlər olsun ki, Azərbaycanda vəziyyət sabitdir.

Sevinirəm ki, Qazaxıstan bizə dost, qardaş ölkədir. Qazax xalqı ilə Azərbaycan xalqı bir kökə mənsubdur. Biz bir kökdən olan millətlərik, babamız da birdir. Mən əl-Fərabî adına Universitetdə oldum. Əl-Fərabî həm azərbaycanlılara, həm qazaxlara, həm də özbəklərə məxsusdur. Dədə Qorqud da, Vaqif də, Füzuli də hamımıza məxsusdur. [131-132]

Mən Qazaxıstanın həyatındakı müsbət dəyişikliklərə çox sevinirəm. Dünən də, bu gün də bunlar barədə danışmışam. Ancaq Qazaxıstanda nə müharibə, nə dövlət çevrilişinə cəhd olubdur. Çox şükürlər ki, Qazaxıstanın rəhbərliyi son illər sabit olubdur. Mənim dostum Nursultan Nazarbayev 1989-cu ildən Qazaxıstana rəhbər, prezident seçilibdir. Ölkədə vəziyyət sabitdir.

Bilirsiniz ki, mən 1982-ci ilin sonunda Azərbaycandan Moskvaya işə getdim, məni oraya dəvət etdilər. Bakıya 1993-cü ildə qayıtdım. Mən on il Bakıda olmadım. Amma on il müddətində Azərbaycanda rəhbərlik dəfələrlə – birincisi, ikincisi, üçüncüsü, dördüncüsü, beşincisi – dəyişildi. Nəhayət, 1993-cü ildə xalq məni dəvət etdi.

Siz bilirsiniz ki, Moskvada olduğum son üç ildə məni çox təqib edirdilər, mənim əleyhimə çox işlər aparırdılar. Mən gedib Naxçıvanda yaşadım. Naxçıvan blokada şəraitində olan bir yer idi. Moskvadan, Kremldən gedib orada çox ağır bir şəraitdə yaşayırdım.

1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi baş verdi. İqtidarda olan Xalq Cəbhəsi hakimiyyəti saxlaya bilmədi. Azərbaycan o vaxt dağılırdı, parçalanırdı, qan tökülürdü. Xalq dəvət etdi, mən də gəldim. Mənim yenidən Bakıya qayıtmağımın indi dörd ili tamam olur. Biz bu dörd ildə Azərbaycanda sabitlik yarada bilmişik. Düzdür, bu, asan olmayıb. Bilirsiniz ki, 1994-cü ilin oktyabrında, 1995-ci ilin martında da dövlət çevrilişi etmək istədilər. Biz bunların qarşısını aldığımızı. İndi vəziyyət sabitdir.

Ancaq eyni zamanda, respublikamız müstəqillik əldə edəndən sonra bir tərəfdən Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü, torpaqlarımızın bir qisminin işğal olunması, bir milyondan çox vətəndaşımızın qaçqın düşməsi, ikinci tərəfdən isə ölkənin daxilindəki çəkişmələr, vuruşmalar, hakimiyyət davası, qeyri-qanuni silahlı dəstələr Azərbaycanda vəziyyəti [132-133] çox gərginləşdirmişdi. Bunlar hamısı ölkənin iqtisadiyyatında vəziyyəti ağırlaşdırmışdı. Amma 1996-1997-ci illərdə işlər yaxşılaşıb, respublikada ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir.

Biz dünyanın bütün ölkələri ilə get-gedə sıx əlaqələr qururuq. Dünyanın bir çox ölkələrinə mənim səfərlərim olubdur. İndi də buraya gəlmişəm. Bir həftədən sonra mənim Özbəkistana, iyulun axırında Amerikaya rəsmi səfərlərim olacaqdır. Sonra Polşaya səfərə gedəcəyəm. Bizim ölkəmizə də gəlirlər, ziyarət edirlər. Məsələn, Nursultan Nazarbayev keçən ilin sentyabrında Azərbaycana gəlmişdi.

Beləliklə, Azərbaycanın vəziyyəti ilbəl yaxşılaşacaq və ölkəmizin hüdudlarından kənarında yaşayan soydaşlarımızla əlaqə də, onlara qayğı göstərmək imkanları da artacaqdır. Biz bunları edəcəyik.

Siz çətinliklərə dözmüsünüz – sürgün olunmusunuz, komendaturanın nəzarəti altında ağır şəraitdə yaşamısınız, bunların hamısından çıxmısınız, təhsil almısınız, gözəl həyat qurmusunuz, cəmiyyətdə yer tutmusunuz, vəzifə almısınız, yaşayırsınız var. Bu, böyük xoşbəxtlikdir. Bu, insanın dözümlülüyünün, daxili potensialının nə qədər böyük olduğunu göstərir. Məsələn, hələ 1930, 1937, 1938-ci illərdə sizin ailələrinizi sürgün edəndə onların başına nə iş gətirdilər! Doğrudur, çox itkilər oldu, çoxları tələf oldu, öldü. Bilirəm, sizin də qohum-əqrəbanızdan ölənlər-itənlər olubdur, itkiləriniz çoxdur. Millətimiz çox itkilər veribdir, amma xalq yaşayıb və yaşayacaqdır.

İndi Qazaxıstanda 100 mindən artıq azərbaycanlı yaşayır. Bilirəm ki, bizim azərbaycanlılarda başqa şeylərdə çatışmazlıq olsa da, nəsil artırmaqda çatışmazlıq yoxdur, – məşallah, milləti artırmaqda yaxşıdırlar. Yəqin, bir iki ildən sonra mən buraya yenidən gələndə deyəcəksiniz ki, artıq biz burada 200 min nəfərik. Ancaq mənim arzum odur ki, bir-birinizlə əlaqəniz olsun, bir-birinizə dayaq olasınız, kömək edəsiniz və Azərbaycanın qayğılı ilə yaşayasınız. [133-134]

Bizimlə qonşu olan və bizə düşmənçilik edən ermənilər bir-biri ilə çox sıx əlaqədədirlər. Harada erməni varsa, bir-birini müdafiə edir. Ermənilər hər yerdə yaşadıkları ölkənin işlərinə təsir edirlər. Fransada 400 min erməni var. Ölkənin əhalisi 65 milyondur. Təsəvvür edin, oradakı 400 min erməni Fransanın siyasətinə təsir edir. Onların Amerikada da, Moskvanın özündə də çox böyük təsirləri vardır. Mən hesab etmirəm ki, biz hansı millətləşə bu məsələdə yanşa girməliyik, yox. Sadəcə, millətimizin, Azərbaycan xalqının özünəməxsus xüsusiyyətlərini, keyfiyyətlərini inkişaf etdirməliyik, yaşatmalıyıq və bir-birimizə həyan, dayaq olmalıyıq, kömək etməliyik. Siz Azərbaycanla sıx əlaqə saxlayın.

Biz Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü ilə əlaqədar məsələni həll etməyə çalışırıq. Atəşi üç ildir ki, dondurmuşuq. Ateş yoxdur, ancaq torpaqlarımız azad olmayıb. Biz müharibənin bir daha başlanmasını istəmirik. Müharibə çox itkilər, dağıntılar verdi. Biz bu münaqişəni sülh yolu ilə həll edəcəyik. Torpaqlarımızın bir metrini də başqa ölkəyə verə bilmərik. Azərbaycanın bütün torpaqları azad olacaqdır, ölkəmizin ərazi bütövlüyü təmin ediləcəkdir. Azərbaycanın müstəqilliyi daimi olacaqdır, qorunacaqdır, saxlanılacaqdır.

Burada bizə çox böyük hörmət, ehtiram göstəriblər. Qazaxıstanla Azərbaycan arasında bir çox sənədlər imzalanıb. Biz dünən 17 müqavilə imzalamışıq. Əlaqələrimiz daha da inkişaf edəcəkdir.

Azərbaycana gəlin, ölkəmizlə əlaqəni unutmayın. Biz də çalışacağıq ki, sizinlə, cəmiyyətinizlə əlaqələri daha da inkişaf etdirək. Yaxın zamanlarda burada Azərbaycanın səfirliyi açılacaqdır. Mən bu səfirliyin açılması haqqında qərar vermişəm, ancaq gərək səfir təyin edək. Yəqin bu günlərdə səfiri müəyyən edib təyin edəcəyəm. Ondan sonra səfir burada işləyəcək, siz də onun başına yığırsınız, kömək edərsiniz. Sizin mədəniyyət mərkəzinizdən başqa, burada dövlətimizi təmsil edən bir səfirlik olacaqdır, onun ətrafına toplaşarsınız, işləyərsiniz. Mənə başqa sözlünüz var? Sağ olun.

* * *

Görüşün sonunda qazax jurnalistinin sualına cavab:

Mən burada azərbaycanlılara göstərilən münasibətdən razıyam. Onların əksəriyyəti qazax dilini yaxşı bilir. Bu onu göstərir ki, onlar yerli sakinlərlə qaynayıb-qarıxmışlar, bu cəmiyyətin tamhüquqlu üzvləri, Qazaxıstan vətəndaşlarıdır. Bu, çox xoşdur, mən çox məmnunam. Hesab edirəm ki, onlar Qazaxıstandakı Azərbaycan diasporuna, Qazaxıstan dövlətçiliyinə, Qazaxıstan cəmiyyətinə həmişə dayaq olacaqlar, onlar Qazaxıstan Respublikasının şərəfli vətəndaşları olacaqlar.

* * *

Qazaxıstan Mərkəzi Tarix Muzeyinin eksponatları ilə tanış olduqdan sonra fəxri qonaqlar kitabına ürək sözləri:

"Mən Qazaxıstan Mərkəzi Tarix Muzeyinin eksponatları ilə dərin hörmət hissi ilə tanış oldum. Onlar qazax xalqının zəngin özünəxas mədəniyyətini, xalq ənənələrini, adət[135-136]lərini inandırıcı surətdə nümayiş etdirir, qazax xalqının çoxəsrlik tarixi haqqında geniş təsəvvür yaradır. Qazax xalqının zəngin keçmişi, lakin daha gözəl gələcəyi var. Muzeyin işçilərinə onların elmi tədqiqat işində uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

11 iyun 1997-ci il[136-137]

**DAŞKƏNDƏ AZƏRBAYCAN SƏFİRLİYİ BİNASINDA
SOYDAŞLARIMIZLA – ÖZBƏKİSTANDAKI
AZƏRBAYCAN DİASPORUNUN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
ÇIXIŞ**

19 iyun 1997-ci il

Bu gün mən səfirliyin binasının açılışı zamanı bir neçə fikirlərimi bildirdim. İndi buraya Özbəkistanda yaşayan azərbaycanlıların az bir qrup nümayəndəsi yığılıbdır. Sizə də demək istəyirəm ki, biz indi müstəqil dövlət olan Azərbaycanda dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlıları özümüzdə doğma hesab edirik və onlara diqqət, qayğı göstərməyi özümüzdə borc sayırıq.

İndi Azərbaycanın müstəqil dövlət olmasının əsas müsbət nəticələrindən biri də odur ki, biz bütün azərbaycanlılara bilavasitə, birbaşa öz münasibətimizi göstərə bilirik və onları soydaşlarımız kimi hər yerdə həm qiymətləndirə, həm də onlarla əlaqə yarada bilirik.

Mən Daşkəndə keçmiş zamanlarda da gəlmişəm. Siz, atalarınız, babalarınız burada çoxdan yaşayırsınız. Ancaq o vaxtlar mən Daşkəndə gələndə desəydim ki, azərbaycanlıları yığın, onlarla danışmaq istəyirəm – bu o qədər də yaxşı qəbul olunmazdı, demək olar, mümkün də deyildi. Təkcə Özbəkistanda yox, o vaxtkı başqa müttəfiq respublikalarda da olanda ayrı-ayrı azərbaycanlılar öz təşəbbüsləri ilə görüşürdülər. Amma mən deyə bilmirdim ki, biz müstəqil dövlətik, bunlar da [223-224] bizim xalqımızın bir parçasıdır. Onda hamımız vahid Sovet İttifaqının, Sovet dövlətinin vətəndaşları idik. Ona görə də harada – Özbəkistanda, Gürcüstanda, Azərbaycanda yaşayırsan, azərbaycanlısan, özbəksən, rüssan – fərqi yoxdur, hamısı bir idi.

Bu baxımdan müstəqilliyimiz bizə çox şey veribdir. Amma müstəqilliyimizin bizə verdiyi ən böyük nemətlərdən, ən böyük müsbət nəticələrdən aydın olur ki, indi dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlılara soydaşlarımız kimi həm qayğı göstərmək, həm onlarla əlaqə yaratmaq, həm də onların hüquqlarının qorunması haqqında düşünmək və onlarla tez-tez görüşmək imkanlarımız var. Bunlar tamamilə aydın məsələdir. İndi görürsünüz, burada Azərbaycanın səfirliyi açılıbdır, bu gün onun binasının açılışını qeyd etdik. Özbəkistanın Prezidenti də, başqa yüksək vəzifəli şəxslər də buraya gəliblər. Bu, Azərbaycanın kiçik bir hissəsidir, burada azərbaycanlılarla, sizinlə görüşürlər.

Bu, çox böyük nailiyyətdir. Amma, güman edirəm, nailiyyətlərimizin hələ ilk bəhrələridir. Bundan səmərəli istifadə etməliyik və get-gedə dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinə, birliyini təmin etməliyik.

Dünyada azərbaycanlı çoxdur. Elə keçmiş Sovetlər İttifaqının ərazisində çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Məsələn, bir həftə bundan öncə mən Qazaxıstanda idim. Mənə dedilər ki, orada 110 min azərbaycanlı yaşayır. Burada dedilər 44 min azərbaycanlı yaşayır. Qırğızıstana getmişdim, dəqiq yadımda deyil, 40 minə qədər azərbaycanlı yaşayır. Rusiyada, Ukraynada çox azərbaycanlı yaşayır, Baltikyanı ölkələrdə də azərbaycanlılar yaşayırlar. Mən keçmiş Sovetlər İttifaqı məkanını deyirəm. Amma məlumdur ki, Avropada, Amerikada da çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Bunların bir qismi İrandan köçmüş azərbaycanlılardır. Amma İranın özündə də indi deyirlər ki, 30

milyona qədər azərbaycanlı yaşayır. Doğrudur, onlar İranın vətəndaşlarıdır, necə ki, siz də Özbəkistanın və [224-225] təndaşlarıdır, bu tamam təbii bir şeydir və təəccüblü də olsa heç nə yoxdur. İranda yaşayan azərbaycanlılar İranın vətəndaşlarıdır, amma onlar azərbaycanlıdır. Azərbaycan millətinə mənsubdurlar. Onlarda azərbaycanlı qanı, Azərbaycan ənənəsi, ruhu var.

Bunların hamısını bir yerə toplayanda, dünyada azərbaycanlıların sayı çoxdur və mən məmnunam ki, çoxdur. Bizim millətimiz tarixi keçmişində də çoxsaylı olubdur. İndi də bizim azərbaycanlıların bir çox dünya ölkələrinə səpələnməsi mənfi hal deyildir. Mən hesab edirəm ki, millətin hamısı yığılıb bir ölkədə, bir məkanda yaşamamalıdır. Şübhəsiz, hər millətin bir vətəni olur. Mən hesab edirəm ki, bütün azərbaycanlıların Vətəni Azərbaycandır. Xoşbəxtlikdən bizim millətimizin adı da azərbaycanlı, ölkəmizin adı da Azərbaycandır. Ancaq Özbəkistanda yaşayan azərbaycanlı Özbəkistanın, Qazaxıstanda yaşayan – Qazaxıstanın vətəndaşıdır və Qazaxıstanın vətəndaşı vəzifəsini həyata keçirərkən, eyni zamanda azərbaycanlılığı da daim onda yaşadır. Azərbaycanın tarixi, mədəniyyəti, adət-ənənələri heç vaxt unudulmur. Bunlar unudulmaz.

Bilirsiniz, 70 illik Sovet hakimiyyəti vaxtında xalqları çox böyük sınaqlardan, imtahanlardan keçirdilər. Məsələn, indi səfir də dedi ki, sizin bir çoxunuz, ailələriniz Azərbaycandan buraya sürgün olunubdur. Sürgünlük zamanı bu ailələrin başına nə bəlalar gəldiyini siz bizdən yaxşı bilirsiniz, amma biz də bilirik, şəxsən mən də bilirəm nə qədər insanlar tələf olub, nə qədər itkilər verilib, nə qədər qurbanlar gedibdir. Məsələn, mən Qazaxıstanda maraqlanırdım, – gedib orada hansısa vilayətdə, hansısa kənddə yerləşiblər. Bu, Azərbaycandan çox uzaqdır, Qazaxıstanın mərkəz şəhərlərindən də uzaqdır. Amma bir kənddə toplaşblar və bütün adət-ənənələrini, milli, mədəni, dini ənənələrini, mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlayıblar. Baxmayaraq ki, çoxunun Azərbaycanla uzun illər əlaqəsi olmayıbdır. Yəni təbii olaraq hər bir insanın daxilində, [225-226] vücutunda cəmlənən, həm də ailədə aldığı tərbiyə nəticəsində cəmlənən mənəvi dəyərlər, potensial var ki, onu heç vaxt öldürmək mümkün deyildir. O yaşayır, bütün çətinliklərdə də yaşayacaq. Bəlkə də dözməyə, onların üstündən məharətlə keçməyə kömək edən amillərdən biri odur ki, insanlar milli dəyərlərindən ayrılmırlar.

Buna görə də mən çox əminəm ki, siz burada uzun illər, on illərlə yaşayaraq həm bu cəmiyyətə qatışmısınız, həm bu ölkənin həyatında fəal iştirak edirsiniz, özünüz üçün həyat qurmusunuz, yaşayırsınız, təhsil alırsınız, uşaqlarınızı böyüdür, onlara təhsil verirsiniz, həm də ki, azərbaycanlılığınızı, milliliyinizi və Azərbaycanla əlaqələrinizi qoruyub saxlamısınız. Bu çox təqdirəlayiqdir. Mən məmnunam ki, bu belədir.

Azərbaycanın dövlət başçısı, Prezident kimi mən dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlıyı özümə doğma adam, doğma insan hesab edirəm. Hesab edirəm ki, dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlıya imkan dairəsində qayğı, diqqət göstərməliyəm, kömək etməliyəm. Eyni zamanda azərbaycanlılar da harada yaşasalar da öz ana Vətəninə, doğma Vətəninə qayğı göstərməlidirlər, imkanları dairəsində kömək etməlidirlər, onu unutmamalıdırlar, öz ana Vətəninin, doğma Vətəninin qayğıları ilə yaşamalıdırlar.

Bu baxımdan bir çox ölkələrdə olan Azərbaycan diasporu başqa ölkələrin diasporları ilə müqayisədə o qədər də fəal görünmür. Bilirsiniz ki, son illər, 1988-ci ildən bəri Azərbaycanın ən böyük problemi Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz və bunun nəticəsində Azərbaycanın başına gələn faciələr, bəlaldır, baş vermiş itkilərdir. Ərazimizin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilib, bu yerlər viran olunubdur. Nə

qədər insanlar şəhid olublar. Torpaqlarımızın bir hissəsinin işğalı bizim ərazi bütövlüyümüzün pozulmasına gətirib çıxarıbdır. [226-227]

Son illər biz Azərbaycanın başına gəlmiş bu bəlanı bütün dünyaya olduğu kimi tanıtmmaq istəyirik. Biz Ermənistanı hücum etməmişik, Ermənistan Azərbaycana hücum edib, biz gedib Ermənistanın ərazisini işğal etməmişik, Ermənistan gəlib Azərbaycanın ərazisini işğal edib. Belə olan halda ermənilərin təbliğatı və ayrı-ayrı ölkələrdəki erməni diasporunun o balaca erməni dövləti, Yerevan dövləti ilə bağlılığı o qədər güclü olubdur ki, onların qarşılıqlı fəaliyyəti nəticəsində ölkələrin əksəriyyətində Qərb ölkələrində, Amerikada, Rusiyada belə ümumi fikir yaranıb ki, ermənilərin belə bir günahı yoxdur, guya günah azərbaycanlılardadır. Başa düşürsünüzmü! Necə deyərlər, döyülən də biz, söyülən də biz. Təcavüzə məruz qalan da biz, torpaqları işğal olunan da biz, amma ad çıxıbdır ki, guya günahkar azərbaycanlılardır, ermənilər deyillər.

1992-ci ildə Amerika Konqresi qərar çıxarıb ki, Azərbaycana Amerika tərəfdən hər cür yardım göstərilməsi qadağandır, embarqo qoyulub. Guya ona görə ki, Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alıbdır. Ermənistan Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edib, Azərbaycanın özü, demək olar, blokadaya alınıb, Azərbaycanın bir hissəsi olan Naxçıvan tamamilə blokadada yaşayır, ancaq beş il bundan qabaq Amerika Konqresi belə bir qərar çıxarıbdır. Təsəvvür edin, baxmayaraq ki, Amerikada da Azərbaycan haqqında fikri tamamilə dəyişdirə bilməmişik, amma üç ildir ki, Konqresin qərarını ləğv edə bilmirik. Tək o deyil ki, bu, kağız üzərində olan bir qərardır. Amerika keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olmuş dövlətlərin hamısına maddi və maliyyə yardımı edir. Amma Azərbaycana heç bir yardım göstərilmir. Biz bu yardımdan məhrumuq. İndi görün, iş nə yerdədir. Təcavüzə məruz qalan da, günahlandırılan da bizik.

Bunların da səbəblərindən biri, əsası bir tərəfdən Azərbaycan dövlətinin özünün bütün ölkələrdə Azərbaycan həqiqətini, reallığını yaymaq üçün fəaliyyətinin zəif olması, ikinci [227-228] tərəfdən də Ermənistanı nisbətən başqa ölkələrdə – Avropa, Qərb ölkələrində, Amerika Birləşmiş Ştatlarında diasporunun zəif olması, olan diasporu da çox zəif fəaliyyət göstərməsi və bunun müqabilində Ermənistanın diasporunun geniş, çoxsaylı olması və sayından da asılı olmayaraq, fəaliyyətinin çox güclü olmasıdır. Amerikada bir milyon erməni yaşayır. 250 milyon əhali ilə müqayisədə bir milyon o qədər də böyük faiz təşkil etmir. Amma o ermənilər tutduqları cürbəcür vəzifələrə, işlərə görə Amerikanın siyasətinə təsir edirlər. Amerikada cürbəcür təşkilatlar yaradıblar və Ermənistanın mənafeyini müdafiə etməyə çalışırlar.

Bu baxımdan mən istəyirəm ki, Azərbaycanda gedən o böyük proseslər, – bilirsiniz ki, Azərbaycanda çox böyük dəyişikliklər baş veribdir. Gərək müxtəlif ölkələrdə olan soydaşlarımız Azərbaycanla əlaqəsini gücləndirsin, daha da çox qayğı göstərsinlər. Ən böyük qayğı da ondan ibarət ola bilər ki, Azərbaycanın vəziyyəti haqqında, Ermənistan-Azərbaycan münasibəti haqqında, Ermənistanın respublikamıza qarşı etdiyi cinayətlər, təcavüz haqqında hər yerdə düzgün təsəvvür yarada bilsin.

Mən dünən də, bu gün də harada ki, danışmağa, çıxış etməyə imkanım olub, bunları demişəm. Ancaq şübhəsiz ki, mən hər bir auditoriyanı əhatə edə bilmərəm. Güman edirəm ki, burada bizim səfirliyimiz yaranandan sonra səfirlik də və siz də onun ətrafında birləşib birinci növbədə bu məsələlərlə məşğul olacaqsınız. Məsələn, hesab edirəm ki, Özbəkistanda ermənilər azərbaycanlılardan sayca azdır. Amma mən görürəm ki, burada ermənilər

azərbaycanlılardan güclüdürlər. Elə bu gün Prezident İslam Kərimov ilə də yada salırdıq. Mən keçmiş zamanlarda buraya gəlmişəm, burada Baş nazir vardı – Qabrielyan, bütün işləri o aparırdı, hər şey onun əlində idi. Amma təkcə Qabrielyan deyildi, yüksək vəzifələrdə o qədər erməni vardı. İndi var-yox, onu bilmirəm, [228-229] amma o vaxt mən bunu gözümlə görmüşəm. Onlar həm Ermənistanı təbliğ ediblər, həm də erməni siyasətini aparıblar. Ermənilərin, təəssüflər olsun ki, ən birinci düşmənçilik etdiyi, – biz onlara düşmənçilik etmədik, onlar bizimlə düşmənçilik etdilər, – millət türklərdir. Yəni Türkiyədir, Azərbaycandır və ümumiyyətlə türklərdir.

Güman edirəm ki, təbliğat sahəsində işi əsas bu istiqamətdə aparmaq lazımdır. Qalan məsələlər – Azərbaycanın həqiqətlərini, başqa həqiqətləri də yaymaq. Özbəkistan cəmiyyətinə çatdırmaq, bildirmək də, hesab edirəm ki, azərbaycanlı kimi sizin borcunuz, vəzifəniz olmalıdır. Biz isə çalışırıq ki, əlaqələri daha da artırmaq. Mən bu gün dedim, Mərkəzi Asiya ölkələrində birinci səfirlikdir ki, Özbəkistanda açmışıq. Bu ona görədir ki, biz bu ölkəyə çox böyük fikir veririk və onunla əlaqələrimizə çox böyük əhəmiyyət veririk. Hesab edirəm ki, siz bizim bu siyasətimizə uyğun olaraq, burada Azərbaycanın mənafeyi üçün öz işlərinizi görməlisiniz.

Çox şey demək olar, amma mən hesab edirəm ki, əsas fikirləri söylədim. Sizin hamınıza cansağlığı, səadət arzu edirəm. Azərbaycanla əlaqələrinizi daha da genişləndirməyə çalışın, biz də çalışacağıq ki, sizinlə əlaqələri genişləndirək.

Sağ olun. [229-230]

**ABŞ-da YAŞAYAN AZƏRBAYCAN
İCMASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, "Bleyer haus" iqamətgahı

29 iyul 1997-ci il

Hörmətli soydaşlarımız, qardaşlar və bacılar!

Sizin hamınızı – ABŞ-da yaşayan həmvətənlərimizi səmimi qəlbdən salamlayır, doğma və müstəqil Azərbaycan Respublikası adından, şəxsən öz adımdan sizə xoşbəxtlik və firavanlıq arzulayıram.

6 ildir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq yaşayır. Bu illər ərzində Azərbaycan çox ağır, çətin, həm də çox şərəfli yol keçmişdir. Bu gün bir daha qeyd etmək lazımdır ki, ötən altı ildə bizim ən böyük nailiyyətimiz Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi, müstəqil bir dövlət kimi yaşaması və bu müstəqilliyi bütün dünyaya tanıtməsi olmuşdur. Hazırda Azərbaycanın Dünya Birliyində mövqelərinin möhkəmlənməsi və ölkəmizdə bərqərar olmuş ictimai-siyasi sabitlik şəraitində biz xaricdə yaşayan soydaşlarımızla daha sıx əlaqələr yaratmaq vəzifəsini [109-110] tam ciddiyyətlə qarşıya qoymuş və məqsədyönlü şəkildə həyata keçirməyə başlamışıq. Təsadüfi deyildir ki, xüsusilə 1993-cü ilin sonlarından etibarən, biz hansı ölkəyə gediriksə, orada yaşayan azərbaycanlıların çox və ya az sayda olması, təşkilatlanma vəziyyəti, Azərbaycanla əlaqələri haqqında məlumatları diqqətlə nəzərdən keçirir və bu əlaqələrin dərinləşdirilməsi üçün bütün tədbirləri görməyə səy edirik.

Arzumuz odur ki, azərbaycanlılar harada yaşayırlar-yaşasınlar, heç vaxt öz azərbaycanlılıq hissələrini, öz torpağını unutmasınlar. İndi biz Azərbaycanda müstəqil dövlət qururuq. Müstəqillik əldə etmişik, dövlət quruculuğu prosesi gedir. Dövləti qururuq, yaradıırıq və əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir, dönməzdir. Heç vaxt heç bir qüvvə bizim qarşımızı ala bilməz.

Azərbaycanın müstəqilliyi üçün müəyyən təhlükə ola bilər. Ancaq bilin, biz dövlətimizi möhkəm qururuq, müstəqilliyimizi yaratmışıq, bizim işlərimizə müdaxilə etmək çətinidir. Yəni, Azərbaycan müstəqilliyin əlaməti olan sərhədlərini özü qoruyur, bizim ölkəmizdə başqa bir ölkənin qoşunları, əsgərləri, hərbi hissələri, heç bir xarici ölkənin hərbi qüvvələri yoxdur.

Əgər Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünün qarşısını ala, işğal olunmuş torpaqları azad edə bilsək, müstəqilliyimizi qoruyub möhkəmləndirmək üçün çox şey əldə edə bilərik. Ona görə də bu barədə bizim iradəmiz möhkəm və sarsılmazdır. Çünki müstəqillik bizim üçün o qədər əziz və qiymətlidir, xalqımız, millətimiz uzun illər müstəqilliyin o qədər arzusunda olubdur ki, onu qazandıqdan sonra əldən vermək cinayət olardı. Biz buna yol vermərik və əmin olun ki, Azərbaycanın prezidenti kimi mən müstəqilliyi qoruyub saxlamağa qadir bir adamam. Buna tam əmin ola bilərsiniz.

---

* Görüşdə məşhur ürək cərrahı doktor Ansari, neft sahibkarı Şəmsi Əsədullayevin nəvəsi Züleyxa xanım Əsədullayeva, «Ocaq» Azərbaycan Mədəniyyət Cəmiyyətinin sədri Rza Salaşur, «Amerikanın səsi» radiosunun Azərbaycan şöbəsinin müdiri Həsən Cəvadi, elektronika sahəsində məşhur mühəndis Fərid Niyamyox və b. soydaşlarımız iştirak etmişlər.

Bizim ən böyük problemimiz Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş torpaqlarını azad etmək və Ermənistan silahlı qüvvələrini oradan çıxarmaqdır. 1988-ci ildən başlanmış müharibə nəticəsində Azərbaycan öz torpaqlarının bir hissəsini– [110-111] Dağlıq Qarabağı və onun ətrafında olan bir sıra rayonların ərazisini işğaldan qoruyub saxlaya bilmədi. Səbəblər sizə məlumdur. Cürbəcür səbəblərdən Azərbaycan torpaqlarının iyirmi faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Üç il bundan öncə biz belə qərara gəldik ki, müharibə, döyüş aparmaq əhəmiyyətsizdir. Birincisi, böyük itkilər verirdik, ikincisi də məsələni bu yolla həll etmək mümkün deyildir. Çünki Ermənistanın arxasında duran, ona kömək edən böyük ölkələr çoxdur. Ona görə də biz belə qərara gəldik ki, atəşi dayandıraq və bunun üçün saziş imzaladıq.

Biz Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həlli üçün qəbul olunmuş prinsipləri əsas tutaraq bu məsələnin həllində öz səylərimizi əsirgəmirik. Üç böyük dövlətin – ABŞ-ın, Rusiyanın, Fransanın ATƏT-in Minsk qrupuna həmsədrlik etməsindən, prezidentlər Bill Klintonun, Boris Yeltsinin və Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatdan çox razıyıq və ümid edirik ki, yaxın vaxtda Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllində əməli addımlar atmaq mümkün olacaqdır. Biz bu işdə xaricdə yaşayan bütün soydaşlarımızın da mənəvi yardımına çox möhtacıq və onların bu sahədəki fəaliyyətindən də çox şey gözləyirik.

Çıxışımın sonunda bir daha qeyd etməyi lazım bilirəm ki, ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk səfərimi tarixi bir hadisə kimi qiymətləndirirəm və respublikamızla Amerika arasında əməkdaşlığın gündəngünə genişlənməsindən son dərəcə məmnun qaldığımı bildirirəm. Sağ olun. [111]

AMERİKADAKI AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏT CƏMİYYƏTİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

Çikaqo

4 avqust 1997-ci il

Hörmətli soydaşlarımız!

Mən çox məmnunam ki, respublikamızın hüdudlarından kənar, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarında azərbaycanlılar artıq bir-birinə yaxınlaşırlar, bir yerə toplaşırlar və cəmiyyətlər qururlar. Doğrudur, indi azərbaycanlılar dünyanın hər yerinə səpələniblər. Elə bir ölkə tapmazsan ki, orada azərbaycanlı olmasın: birində çoxdur, birində azdır. Ancaq təəssüflər olsun ki, ayrı-ayrı ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar təşkilatlana, bir-biri ilə yaxşı ünsiyyət qura bilmirlər.

Ölkəmiz dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra, ondan əvvəl də, hələ Sovetlər İttifaqının tərkibində olan zaman da Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycana qarşı fikir yaradan erməni lobbisi olubdur. Amerikada erməni lobbisi, diasporu güclüdür. Soruşuram ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında nə qədər erməni yaşayır? Biri deyir bir milyon, biri deyir ondan az.

Y e r d ə n s ə s: Cənab prezident, Amerikada 700 min erməni yaşayır.

H e y d ə r Ə l i y e v: 700 min. Mən belə başa düşdüm ki, siz Kaliforniyada yaşayırsınız, orada da ermənilər çoxdur. Mənə elə gəlir ki, siz daha dəqiq bilərsiniz. Deyirsiniz ki, Amerikada [350-351] 700 min erməni yaşayır. Amerika Birləşmiş Ştatlarının 300 milyon əhalisi vardır. Fikir verin. 300 milyon əhalisi olan bir ölkədə 700 min erməni Amerika Birləşmiş Ştatlarının siyasətinə təsir edə bilər. Doğrudur, biz deyirik ki, ermənilərlə azərbaycanlıların münasibəti pisdır. Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə var, müharibə gedir. Keçmişdə də erməni-azərbaycanlı qırğınları olubdur. Ola bilər, ermənilər kiminsə xoşuna gəlməsin, ancaq ermənilər öz millətləri üçün çox dəyərlidirlər Biz bunu etiraf etməliyik, deməliyik. Bunu nə üçün deyirəm?

Amerika Birləşmiş Ştatlarında nə qədər azərbaycanlı yaşadığını bilmirəm. Hər halda, mən bundan əvvəl iki dəfə Nyu-Yorka gəlmişdim, oraya azərbaycanlılar az miqdarda toplaşdılar. Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlmişəm. Nyu-Yorkda, Vaşinqtonda, Hyüstonda olmuşam, indi də buraya, Çikaqoya gəlmişəm. Burada az miqdarda azərbaycanlı görürəm. Amerikada yaşayan azərbaycanlılar elə təkcə buraya toplaşanlardan ibarət deyildir. Ola bilər ki, hamı buraya gələ bilməyibdir. Siz deyirsiniz ki, cəmiyyət qurmusunuz. Bu cəmiyyətin nə qədər üzvü var? Amerikada yaşayan azərbaycanlılar Azərbaycan haqqında düşünürlərmi, yoxsa yox?

Amerikada yaşayan ermənilərin 99 faizi Dağlıq Qarabağın harada yerləşməsi barədə qətiyyənlə heç nə bilmir. Dağlıq Qarabağ dağlıq, kiçik bir yerdir. Bu bölgənin özündə yaşayan ermənilər bir balaca təhsil aldıqdan, orta məktəbi bitirdikdən sonra ayrı-ayrı şəhərlərə gedirlər, orada oxuyurlar və geri qayıtmırlar. Mən Sovet hökuməti vaxtında da Azərbaycana rəhbərlik edirdim və bunların hamısını bilirəm. Dağlıq Qarabağ ermənilərinin bir hissəsi

Yerevanda qalır, amma əksəriyyəti Rusiyaya və başqa ölkələrə gedir. İndi Dağlıq Qarabağın özündə cəmi 80 min erməni var. Ancaq harada erməni varsa, o, Dağlıq Qarabağ haqqında düşünür.

Dağlıq Qarabağda qaldırılmış bu məsələ tam qondarmadır. Onlar bunu qəsdən ifrat dərəcəyə gətirib çıxarıblar. Bu yaxınlarda mənə dedilər ki, Ermənistanda yaşayan ermənilər [352-353] münaqişənin sülh yolu ilə qurtarmasını daha çox istəyirlər, nəinki Amerikadakı ermənilər. Amerikada yaşayan ermənilər deyirlər ki, gərək Dağlıq Qarabağ müstəqil olsun, Ermənistana bağlansın. Soruşan gərək, axı, sən Amerikada yaşayırsan, nə üçün belə deyirsən? Bax, milli bağlılığı onu belə hissiyyatlara gətirib çıxarıbdır.

Azərbaycanın ərazisinin 20 faizi işğal olunubdur. Bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan didərgin düşübdür. Yeddi milyon yarım əhalisi olan ölkənin vətəndaşlarından bir milyonu qaçqındır, çadırlarda yaşayır. Bu, dəhşətli haldır. Dünyada ərazisində bu qədər qaçqını, köçkünü olan ikinci bir ölkə yoxdur. Amma gəlin görək, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar bu dərdlə yaşayırlarmı, yoxsa yox? Bağışlayın, mən sizinlə açıq danışırım.

Bilirsiniz, mən Azərbaycana vaxtilə 14 il rəhbərlik etmişəm. Sonra 5 il Sovetlər İttifaqına rəhbərlik edən adamlardan biri olmuşam, Azərbaycana yenə də öz qayğımı göstərmişəm. Bundan sonra mən 6 il əziyyətlər çəkmişəm, cürbəcür məhrumiyyətlərlə üzləmişəm. Siz bunların hamısını yəqin ki, bilirsiniz. Ancaq mən harada olursam-olum, ürəyim həmişə Azərbaycandır. Mən 5 il Moskvada, Kremldə oturmuşam. Sovetlər İttifaqının ən yüksək vəzifəli şəxslərindən biri olmuşam. Mən bütün Sovetlər İttifaqı üçün məsul idim. Amma mənim ürəyim Azərbaycanda idi. Həmin 5 il içərisində Azərbaycan üçün çox işlər gördüm. Mən özümü tərifləmək istəmirəm. Azərbaycan üçün bəla ondan başladı ki, 1987-ci ildə ermənilər bizim azərbaycanlıların bəziləri ilə birlikdə yığışdılar, mənim Kremldən istefa verməyimə nail oldular.

Mən istefa verəndən cəmi 20 gün sonra Dağlıq Qarabağ məsələsi ortaya atıldı. Aqanbeqyan adlı bir erməni var. O, ömründə nə Ermənistanda, nə də Dağlıq Qarabağda yaşayıbdır, həmişə Moskvada yaşayıbdır, alimdir. Həmin Aqanbeqyan o vaxt gəlib Fransada bəyanat verdi ki, Dağlıq Qarabağ Ermənistana bağlanmalıdır və o, bu məsələni Qorbaçovla [353-354] razılaşdırıbdır. Bundan iki ay sonra Dağlıq Qarabağda üsyan, münaqişə başladı. Azərbaycanın bəlaları da o vaxtdan başladı.

O vaxt ermənilərin bir məqsədi var idi ki, Heydər Əliyevi Kremldən kənarlaşdırsınlar. Çünki bilirdilər ki, mən Moskvada oturmuşam və belə bir məsələnin qaldırılmasına yol verməyəcəyəm. Məni Kremldən kənarlaşdırdılar. Amma təkcə onlar yox, bizim bəzi bədxah azərbaycanlılar da bu işə kömək etdilər. Onlar birləşdilər, məni Kremldən kənarlaşdırdılar. Bundan sonra Azərbaycan nə günlərə düşdü.

Mən Azərbaycana 14 il rəhbərlik edərkən respublikamızı hansı səviyyəyə qaldırmışdım. Biz sovet rejimində yaşayırdıq. Məgər biz bu rejimi dəyişdirə bilərdik? Amma iş ondadır ki, bu rejim altında olsa da sən xalqın, millətin üçün nə edirsən. Əgər sən bu rejimi dəyişdirə bilməzsənsə, onda onun imkanlarından istifadə edib xalqına kömək göstər. Mən bunu etdim. Azərbaycan o illərdə çox yüksəklərə qalxdı, amma bayaq dediyim kimi, 1988-ci ildən Azərbaycanın tənəzzülü başladı. Azərbaycanın başına bu bəlalər gəldi. Respublikamızın ərazilərinin bir qismi işğal olundu. Ölkədə bir rəhbər o birisini yıxdı, o birisi onu yıxdı. Azərbaycan bu günlərə qaldı.

1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlanmışdı. Bu gün bundan əvvəlki görüşümdə mən prezident Linkoln haqqında danışmışdım. Bəli, prezident Linkoln olmasaydı, o vaxtlar Amerika Birləşmiş Ştatları bəlkə də parçalanmışdı. Şimal ilə cənub müharibə aparırdı və ölkə parçalanırdı. Linkoln Amerika Birləşmiş Ştatlarını birləşdirdi. Azərbaycan da parçalanırdı. 1993-cü ildə Azərbaycan artıq parçalanmışdı. Ölkədə vətəndaş müharibəsi başlanmışdı, qardaş-qardaşa güllə atırdı. Ermənistan silahlı qüvvələri gəlib bizim torpaqlarımızı işğal edirdi. Azərbaycanda isə adamlar bir-birinə atəş açırdı, bir-birini öldürürdü. Nə üçün? O istəyirdi hakimiyyətdə olsun, bu istəyirdi hakimiyyətdə olsun. Bizim bələmiz də, dərdimiz də budur. Bizim milli nöqteyi-nəzərdən çatışmazlığımız da budur. [354-355]

Allaha şükürlər olsun ki, biz indi Azərbaycanda sabitlik yaratmışıq. Amma bu sabitlik nəyin bahasına yaranıbdir? Siz yaqın qəzetləri oxuyursunuz, bilirsiniz ki, biz o vaxt Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinin qarşısını çətinliklə aldıq. Ancaq Ermənistan silahlı qüvvələri ölkəmizdəki bu vəziyyətdən istifadə etdilər, gəlib bir neçə rayonumuzu da işğal etdilər. Əlbəttə, işğal edəcəkdilər, çünki respublikanın daxilində adamlar bir-biri ilə vuruşurdular – o deyirdi hakimiyyətdə mən olacağam, bu deyirdi mən olacağam. Olan silahdan, sursatdan bir-birinə qarşı istifadə edirdilər. Ermənilərə atəş açılmırdı. Ona görə də Ermənistan silahlı qüvvələri gəlib torpaqlarımızın bir hissəsini işğal etdilər.

Biz üç ildən çoxdur ki, müharibədə atəşi dayandırmışıq. Ölkənin daxilində olan cürbəcür silahlı dəstələri ləğv etdik, sabitlik, rahatlıq yaratdıq. Mən bayaqkı görüşümdə də bunları danışdım. İndi Azərbaycanda iqtisadiyyat tamam sərbəst inkişaf edir. Ölkədə inflyasiya 1994-cü ildə 1600 faiz, 1995-ci ildə 84 faiz, 1996-cı ildə 6 faiz idi. 1997-ci ilin birinci yarısında isə inflyasiya sıfır faizdir. Təsəvvür edin, bu nəticələr torpaqlarımızın 20 faizinin işğal altında qaldığı, bir milyondan çox vətəndaşımızın qaçqın vəziyyətdə yaşadığı, onların çoxunun işsiz olduğu bir vaxtda əldə edilibdir.

Azərbaycanda milli valyuta möhkəmlənibdir. Son vaxtlar manatın dəyəri dollara nisbətən 15 faiz artıb. Xarici ticarətin həcmi 40 faiz artıb. Keçən il ölkə iqtisadiyyatında tənəzzül dayandı. İndi iqtisadiyyatda sürətli inkişaf gedir. Sənaye, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı, ümumi daxili məhsul istehsalı artır. Biz özəlləşdirmə aparırıq, iqtisadiyyatı dəyişdiririk, torpaqları şəxsi mülkiyyətə, xalqa veririk. Bu barədə qanun qəbul etmişik.

Bilirsiniz ki, respublikamızda torpaqlar, mal-qara vaxtilə ümumiləşdirilmişdi. İndi bunların hamısı şəxsi adamlara verilibdir. Bunun da çox yaxşı nəticələri vardır. İndi Azərbaycanda ətin, südün, yağın haradan gəlməsi problemi yoxdur. Çünki bunların hamısı özəl sektordadır. Amma Sovet İttifaqı vaxtında [355-356] biz bu çətinlikləri görürdük. Çünki bunların hamısını dövlət etməli idi. Dövlət isə bunları çatdırı bilmirdi. İndi torpağı da paylayırıq. Şübhəsiz ki, bu proses bir-iki ilə başa çatacaq. Torpağın bir il bundan əvvəl paylandığı yerlərdə gözəl nəticələr əldə edilibdir.

Azərbaycanda iqtisadi islahatlar aparılır, demokratiya bərqərar olubdur. Ölkədə demokratik, dünyəvi cəmiyyət yaradıq. Biz İslam dininə mənsubuq. Amma dinin ölkəmizdə hakim olmasına yol verə bilmərik. Bizim ölkəmiz açıq, mədəni ölkədir. Azərbaycanın qapıları Qərbə də, Şərqlə də açıqdır, kim istəyir gəlsin. Amma bizim dərdimiz, çətinliyimiz nədir? Bax, bu həqiqəti sübut edə bilmirik.

Bilirsiniz ki, ABŞ Konqresi beş il bundan əvvəl Azərbaycana qarşı 907-ci düzəliş qəbul edibdi. Mən dörd ildir Azərbaycanın prezidentiyəm, dörd ildir çalışıram ki, bu maddə ləğv edilsin. Bəziləri mənə deyirdilər ki, bu, mümkün deyil. Amma mən Amerikaya bu rəsmi səfərim zamanı, Nyu-Yorkdan başlayaraq Çikaqoya qədərki bütün görüşlərimdə hiss etdim ki, bu sahədə böyük dəyişiklik yaranıbdir. Məsələn, Amerikanın şirkət rəhbəri ilə görüşümdə heç mən özüm söhbət açmasam da, o mənə deyir ki, biz 907-ci düzəlişin ləğv olunmasına çalışırıq. Bu, böyük dəyişiklikdir. Biz 907-ci düzəlişin ləğv olunması üçün çox işlər görürük.

Mən bu gün Amerikanın bir çox nüfuzlu şirkətlərinin rəhbərləri ilə görüşdüm. Onların bir çoxu ilə indiyədək görüşməmişdim. Amma bu görüşlərdə onların hər biri mənə dedi ki, 907-ci düzəlişin aradan qaldırılmasına biz də xüsusi səylər göstəririk. Bəli, prezident Bill Klinton da, Konqresdə Nümayəndələr Palatasının sədri cənab Qinqriç də, Xarici Əlaqələr Komitəsinin sədri cənab Gilman da mənə söz verdilər ki, 907-ci düzəlişin ləğv edilməsinə nail olacaqlar. Hamı mənə söz verdi ki, 907-ci düzəliş bu ilin sentyabr ayında ləğv olunacaqdır.

Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin bir qismini işğal ediblər, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-[356-357]yurdundan qaçqın düşüb, amma ermənilər burada məsələni tərsinə çeviriblər: guya Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alıbdir. Ona görə də Konqres respublikamıza qarşı belə bir maddəni qəbul edibdir.

Görürsünüz, vəziyyət necə olub? Görək Amerikada yaşayan bir azərbaycanlı öz səsini qaldırıbmı? 907-ci düzəlişi Konqresdə kim keçiribdir? Ermənilər keçiriblər. Konqresmenlərin çoxu mənə deyir ki, biz o vaxt bu 907-ci düzəlişin nə olduğunu heç bilmirdik. Söyləyirlər ki, o vaxt gecə iclas qurtarhaqurtarda bu layihəni gətirdilər, biz də səs verdik, iclas qurtardı, çıxıb getdik. Bəli, bu maddəni Konqresdə ermənilər keçiriblər.

Yəqin siz bilirsiniz ki, prezident Bill Klinton məni Amerikaya rəsmi səfərə dəvət edəndən sonra ermənilər burada hay-küy saldılar. Birinci olaraq cənab Klintona məktub yazdılar ki, Heydər Əliyevin Amerikaya səfərini ləğv edin. Bill Klintona 15-ə yaxın erməni təşkilatı məktub yazmışdı.

Bununla da kifayətlənmədilər, mənim haqqımda təbliğat kağızları yaydılar, tərcümeyi-halım, şəxsiyyətim haqqında cürbəcür böhtanlar, məni təhqir edən sözlər yazdılar. Mənim şəklim olan 50 mindən çox poçt kartı hazırlamışdılar. Klintona göndərsinlər ki, Heydər Əliyev Amerikaya gəlməməlidir.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından keçən ilin dekabr ayında Lissabonda keçirilən Zirvə görüşündə biz böyük bir qələbə əldə etdik. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi baş verəndən bəri ilk dəfə nail olduq ki, ATƏT-in Zirvə görüşündə bu münaqişənin aradan qaldırılması üçün əsas prinsiplər qəbul edildi və Zirvə görüşünə toplaşmış 54 ölkənin dövlət və hökumət başçısından 53-ü həmin prinsiplərə səs verdi. Təkcə Ermənistan həmin prinsiplərə etiraz etdi.

İndi nə oldu? Biz Lissabonda o cür nailiyyət əldə etmişdik. Amma Azərbaycandakı müxalifət qüvvələri, qəzetləri yaydılar ki, guya biz Lissabonda məğlub olduq və s. Lissabondan Bakıya qayıdanda gördüm ki, camaat narahatdır. Dedim ki, narahat olmayın. [357-358]

Mən böyük işlər görürəm. Müxalifətdə olan qüvvələr də başa düşürdülər ki, biz Lissabonda böyük nailiyyət əldə etmişik. Mən o vaxt da dedim, – Lissabonda qəbul edilən prinsiplər kiminsə məğlub olması, kiminsə qalib gəlməsi deyil, yox. Biz Lissabon Zirvə görüşündə öz dövlətimizin mövqeyini müdafiə etmək üçün çox

əhəmiyyətli bir sənəd əldə etdik. Ermənistanda isə Lissabonda qəbul edilmiş bəyanata görə yas saxladılar. Hamıya məlum oldu ki, Ermənistan Lissabonda qəbul olunmuş sənədə indiyədək etiraz edir. Əgər bu, Azərbaycanın məğlubiyyətidirsə, zərərinədirsə, onda Ermənistan bu prinsipləri niyə dəstəkləmir? Yənə də deyirəm, ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən 53-ü bunu dəstəklədi. Bundan savayı, prezident Bill Klintonla mənim imzaladığımız sənəddə yazılıb ki, Amerika Birləşmiş Ştatları Lissabonda qəbul olunmuş üç prinsipi dəstəkləyir. Lissabonda Amerikanın vitse-prezidenti bu prinsiplərə səs veribdir. Mən onunla orada görüşüb danışmışam. Amerikanın prezidenti Ağ evdə imzaladığımız sənəddə yazır ki, ABŞ bu prinsipləri dəstəkləyir.

Bir daha qeyd edirəm, görün ermənilər nə qədər narahat oldular ki, Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş bəyanatdan sonra, siz bunu bilirsiniz, 15 erməni təşkilatı Bill Klintonu etiraz məktubu yazdı ki, nə üçün Siz Lissabonda bu qərarı dəstəkləmişiniz? Demək, Ermənistanda bu prinsiplərin əleyhinə çıxdılar. Amerikada yaşayan ermənilər Bill Klintonu ittiham etdilər, ona irad tutdular və tələb etdilər ki, o, bu prinsipləri ləğv etdirsin. Amma Azərbaycanın içində olan, özlərini müxalifət adlandıran qüvvələr hay-küy saldılar ki, “biz burada uduzmuşuq, Ermənistan tərəfi udub”. Belə dərdimiz də vardır. Amma bunlar heç, ölkəmizin daxilində olan işlərdir, böyük şey deyil. Biz bunların öhdəsindən gəlirik. Yəni xalq hər şeyi görür, adamlar ağı qaradan seçirlər. İndi əvvəlki vaxt deyil.

Mən onu demək istəyirəm ki, görün ermənilər burada Ermənistan üçün necə vuruşurlar. Amma gəlin görək, buradakı azərbaycanlılar Azərbaycan üçün vuruşurlarmı, onlar bir yerə yığışırlarmı, bu işə səylərini qoyurlarmı? [358-359]

Gərək ki, bizim bu görüşümüzə kimsə dedi ki, Amerikada yaşayan azərbaycanlılar, türklər 150 milyard dollar sərvətə sahibdirlər. Bəs bu pul hara sərf olunur? Hamısı elə qarınanı sərf edilir, hamısı bu adamların daha da zənginləşməsinəmi sərf olunur? Gərək onlar bunun heç olmasa bir hissəsini özlərinin Vətəni olan Azərbaycana ayırsınlar.

Bilirsiniz, harada yaşayırsansa yaşa, Vətəndən, Ana torpaqdan şirin şey yoxdur. Mən on il Moskvada yaşadım, özü də ən yüksək vəzifədə işlədim. Azərbaycan xalqının, müsəlman aləminin tarixində nə keçmiş rus imperiyası dövründə, nə də Sovet İttifaqının hakimiyyəti zamanı o cür zirvəyə çatan azərbaycanlı, müsəlman olmamışdır. Bu da tarixdir. Bəziləri deyirlər ki, Heydər Əliyev Siyasi Büronun üzvü olubdur və sairə. Bəli, olmuşam. Mən bununla fəxr edirəm. Çünki Azərbaycan xalqını tanıtmışam, Azərbaycan xalqını Kremlin sarayına qaldırmışam. Bununla fəxr edirəm. Mən orada on il yaşadım, ancaq mənim ürəyim də, gecəm də, gündüzüm də Azərbaycanla oldu. Çünki Azərbaycan mənim doğma Vətənim, torpağımdır. Ola bilərdi ki, bəlkə də başqa yerdə rahat yaşayardım. Amma Bakıya gəldim. Mənim vaxtilə yetişdirdiyim, tərbiyə etdiyim, vəzifəyə gətirdiyim adamlar Bakıda yaşamağına mənə imkan vermədilər. Naxçıvana getdim. Əgər orada da yaşamağa qoymasaydılar, çıxıb bir dağda yaşayacaqdım, amma Azərbaycan torpağında yaşayacaqdım.

Mən 1993-cü ildə yenidən Bakıya gələndə də dedim, – ancaq ona görə gəlmişəm ki, xalqıma xidmət etmək istəyirəm. Mən bu xidməti etdim. İndi də edirəm. Bu sözü ona görə deyirəm ki, bəs kənardə yaşayan hər bir azərbaycanlı Azərbaycan üçün nə edir?

Bu görüşdə birinci çıxış edən dostumuz dedi ki, biz Azərbaycana nə etməliyik, Azərbaycan bizə nə etməlidir. Mən Vaşinqtonda gedib Kennedinin qəbrini ziyarət etdim. Orada gözəl sözlər yazılıbdır. Con Kennedi prezident andı içərkən amerikalılara müraciətlə deyibdir: “Siz düşünməyin ki, Amerika sizə nə etməlidir. Düşünün ki, siz Amerikaya nə etməlisiniz”. [359-360] Bunlar çox müdrik sözlərdir. Bu sözlər elə bizim ölkəmizə də aiddir. Mən də Kennedinin bu sözləri ilə sizə deyirəm: Siz düşünməyin ki, Azərbaycan sizə nə etməlidir. Düşünün ki, siz Azərbaycana nə etməlisiniz. Çünki hər insan – əgər onun əli, qolu, gözü, başı üstündədirsə – harada olur-olsun yaşaya bilər. Bir az pis, bir az yaxşı yaşayar. Mən həyatın hər bir üzünü görmüşəm. Lap pis də, ağır da, lap yüksək şəraitdə də yaşamışam. Mən heç vaxt zəngin sərvət sahibi olmamışam. Çünki Sovet İttifaqında bu yox idi. Ancaq tutduğum vəzifəyə görə çox yüksək şəraitdə yaşamışam. Moskvada, Kremldə oturmuşam və böyük bir villada yaşamışam. Amma sonra oradan aşağıya düşmüşəm, gedib Naxçıvanda bir komada yaşamışam. Nə olsun? İnsan yaşayır. Mən də yaşadım.

Demək istəyirəm ki, insan harada olsa yaşayacaqdır. Şərt o deyildir. Şərt odur ki, insan milləti, Vətəni, torpağı üçün nə edir. Şərt budur. Mən həmişə belə yaşamışam. İndiyə qədər xalqım üçün əlimdən nə gəlib etmişəm, bundan sonra da edəcəyəm. Sizi də dəvət edirəm ki, bunu edəsiniz.

Bilirsiniz, xaricdə yaşayan azərbaycanlıların bəziləri bəlkə də bugünkü müstəqil Azərbaycanda doğulmayıblar. Nə olsun ki, Azərbaycanda doğulmayıblar? Amerikada yaşayan ermənilər Ermənistanda doğulublar? Onlar Dağlıq Qarabağda doğulublar? Onların heç birisi Ermənistanda doğulmayıb. Dağlıq Qarabağda doğulmayıbdır. Amma ermənidirlər. Ona görə də Ermənistan haqqında düşünürlər. Ancaq Amerikada yaşayan azərbaycanlıların biri deyir mən İranda doğulmuşam, o biri deyir Turanda doğulmuşam. Biri deyir orada, o biri deyir burada doğulmuşam. Başqa biri deyir ki, əşsi, mənə nə var, arvadım ingilisdur. Moskvada yaşayan başqa birisi deyir ki, mənim arvadım rusdur, ona görə də azərbaycanlılığımı bir az itirmişəm. Belələri də var. Harada doğulmusan, fərqi yoxdur, əgər sən azərbaycanlısansa, özünü azərbaycanlı hesab edirsənsə, demək, bilməlisən ki, harada doğulmağından, harada yaşamağından asılı olmayaraq, [360-361] dünyada azərbaycanlıların indi bir müstəqil dövləti vardır. İkincisi yoxdur. Var? Varsa, deyin. Yoxdur.

Hər bir azərbaycanlı fəxr etməlidir ki, nəhayət, Azərbaycan xalqının dünya birliyinə daxil olan müstəqil dövləti vardır. Bu, hər bir azərbaycanlı üçün iftixar mənbəyidir. Təsəvvür edin, Azərbaycan prezidenti Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlib, müstəqil Azərbaycan dövlətinin bayrağı hər yerdə dalğalanır. Mən Vaşinqtonda “Bleyer haus”da yaşadığım dörd gün ərzində Azərbaycanın bayrağı onun üstündə durmuşdu, hara gedirəm, orada Azərbaycanın bayrağını görürəm. Ağ evə gəlmişəm, Azərbaycan və Amerika dövlətlərinin bayraqlarının qarşısında ABŞ prezidenti ilə yan-yanı oturmuşuq. Avtomobilimin içində Azərbaycanın bayrağı vardır. Mənim bu rəsmi səfərim müddətində burada Azərbaycanın dövlət himni dəfələrlə səslənibdir. Bunlar hamısı nə qədər böyük tarixi hadisələrdir!

Nə vaxt belə olub? Bu, Şah İsmayıl vaxtında da olmayıbdır. Baxmayaraq ki, Şah İsmayıl o vaxt Azərbaycanın padşahı idi.

Azərbaycan indi müstəqil dövlətdir, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan 181 dövlətdən biridir. Biridir, ancaq çox dəyərli bir dövlətdir. İndi bütün dünya etiraf edir ki, Azərbaycan həm coğrafi-siyasi vəziyyətinə, həm təbii sərvətlərinə və bütün başqa amillərə görə dünyanın bir çox dairələrinin diqqətini cəlb edən bir ölkədir.

Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir, ona görə də gərək hər bir azərbaycanlı nə mümkündür, onu etsin. Sizin vəzifəniz bu olmalıdır. Əlbəttə ki, Azərbaycan sizin dayağınızdır. Azərbaycan prezidenti kimi mən dünyada yaşayan hər bir azərbaycanlıya qayğı göstərməyə, hər bir azərbaycanlının dərdinə şərik olmağa hazırım. Mənim və dövlətimizin köməyinə ehtiyac duyan hər bir azərbaycanlıya kömək etməyə hazırım. Çünki o azərbaycanlıdır.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi, mənim üçün hər bir azərbaycanlı, harada yaşamasından, doğulmasından asılı olmayaraq, əzizdir. Mənim məsləhətim ondan ibarətdir ki, siz [361-362] Azərbaycanla daha da sıx əlaqə saxlayasınız. İmkanınız olanda Azərbaycana gəlin.

Bir az bundan əvvəl mən “AMOKO” şirkətinin prezidenti ilə görüşdüm. Bu günlər mən “Motorola”, “Katerpillar”, “FMS” və digər şirkətlərin rəhbərləri ilə də görüşmüşəm. Kim bir il bundan qabaq Azərbaycanda olubsa və bu il yenə də respublikamıza gedibsə, deyir ki, sizin ölkənizdə nə qədər böyük dəyişikliklər baş veribdir. Axı, biz Azərbaycanı tikib yaratmışıq.

Həqiqəti demək lazımdır ki, 1920-ci ildən sonra – indi sovet hökumətinə pis də demək, onu tənqid etmək də olar, o dövrdə Azərbaycan sürətlə inkişaf edibdir. Bu həqiqətdir, bunu danmaq olmaz. Biz həmin o illərdə Azərbaycanda böyük iqtisadi potensial yaratmışıq. O cümlədən 1970-1980-ci illərdə, mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim dövrdə respublikamızda çox böyük iqtisadi potensial yaratmışıq. Fabriklər, zavodlar, elektrik stansiyaları tikmişik. Biz indi, məsələn, elektrik enerjisi sahəsində də tamamilə müstəqilik, azadıq. Amma keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrin əksəriyyəti belə deyildir. Ukrayna kimi böyük bir dövlət elektrik enerjisi böhranı içərisindədir. Çünki vaxtilə onun özünün elektrik stansiyaları olmayıbdır. Rusiyaya bağlı olubdur, indi Rusiya elektrik enerjisini kəsibdir. Deyir, pul verirsen verirəm, pul vermirsən vermirəm. Amma mən vaxtilə Azərbaycanda 9 elektrik stansiyası tikdirdim ki, biz Sovetlər İttifaqının ümumi şəbəkəsindən asılı olmayaq. Ona görə də biz sərbəstik. Doğrudur, həmin stansiyaların bəziləri köhnəlib, onları təmir etmək, modernləşdirmək lazımdır. Biz bunu edəcəyik. Amma bunun kökü, əsası var.

Biz o vaxt Azərbaycanda böyük iqtisadi potensial yaratmışıq. Bunlar hamısı yaranıb. 1988-1989-cu illərdə isə Azərbaycanda dağılma prosesi gedib, ölkəyə rəhbərliyə gələnlərin hər biri dağıdıb. İndi biz son illər yenə də yaradıyıq. Respublikamıza gələnlər də bunların hamısını görürlər. Bu inkişafın səbəbi isə odur ki, biz adamlara sərbəstlik, azadlıq vermişik. İnsanlar özləri qururlar, yaradırlar, özlərinə binalar, yaşayış evləri tikirlər, [362-363] mağazaları qaydaya salırlar, yaxşı ofislər inşa edirlər. Son iki-üç ildə Azərbaycanın, Bakının siması çox güclü surətdə dəyişib. Ona görə də Vətənə gəlin, bunlara baxın, görün, ziyarət edin.

Bilirsiniz, ermənilər harada yaşasalar da Ermənistana gedirlər, Eçmiədzini ziyarət edirlər, sonra isə deyirlər ki, biz getdik torpağımızı ziyarət etdik. Axı Sizin də Vətəniniz var. O, hamımızın Vətənidir. Bu, müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır.

Bu əsrdə bizim ən böyük nailiyyətimiz nədir? Azərbaycanın öz dili var. Azərbaycan öz dilində yazır, oxuyur, danışır. Azərbaycanın dövlət dili, Ana dili Azərbaycan dilidir. Azərbaycanın bütün universitetləri, məktəbləri,

elmi Azərbaycan dilindədir. Azərbaycanın zəngin mədəniyyəti var. Heç bir Şərqlə ölkəsinin bizim qədər böyük mədəniyyəti yoxdur. Üzeyir Hacıbəyovun, başqa bəstəkarlarımızın yazdığı əsərlərə bərabər əsərlər müsəlman Şərqlə hansı ölkəsində var? Görün nə qədər güclü ədəbiyyatımız, elmimiz vardır.

Akademiyanın prezidenti Fəraməz Maqsudov burada sizin aranızda əyləşib. Bu akademiya 50 il bundan əvvəl yaranıb. Amma XX əsrdə Azərbaycan elmi nə qədər inkişaf edibdir.

Mən Rusiyaya rəsmi səfərə getmişdim. Orada Elmlər Akademiyasına getdim, həqiqəti demək lazımdır ki, o, Sovetlər İttifaqının Elmlər Akademiyası adı altında Rusiyanın Elmlər Akademiyası 250 il bundan əvvəl yaranıb. O, çox güclü elmi mərkəzdir. Mən getdim, oranı ziyarət etdim, Rusiyanın böyük alimləri qarşısında çıxış etdim. Amma elə bizim alimlərimiz də o alimlərə bərabərdirlər. Bunlar hamısı bizim millətimizin necə inkişaf etdiyini göstərir. Ona görə də Azərbaycan təkcə coğrafi anlayış deyil, Azərbaycan müstəqil dövlətdir, özü də möhkəm, güclü dövlətdir.

Mən bu gün bundan əvvəl keçirdiyim görüşdə dedim. Bəlkə bəziləriniz eşitməmişiniz, – bilin ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini ələndən heç vaxt verməyəcəkdir. Heç vaxt!

Geriye yol yoxdur. Sovet sosialist quruluşu Azərbaycanda bərpa oluna bilməz. Biz heç bir dövlətin himayəsi altına bir daha düşməyəcəyik. Bilin, bu, daha bəsdir! [363-364]

Əsrlər boyu gah onun himayəsi altında olmağımız, gah bunun müstəmləkəsi olmağımız daha bəsdir!

Bundan sonra belə olmayacaqdır. Bunlar hamısı bizim həm gördüyümüz işlərdir, həm də qarşımıza qoyduğumuz məqsəddir. Amma bunu biz tək etməliyik. Siz də buna qoşulmalısınız. Bunların hamısına nail olmaq üçün iş görməliyik. Bizim millətimizin bir mənfi xüsusiyyəti var: dedi-qodu, ədavət, bir-birinin ayağından çəkmək, bir-biri ilə münafiqliyə aparmaq, bir-birinə paxıllıq etmək və özü öz millətini ləkələmək.

Bilirsiniz, bizim bəzi adamlar var, gəlib burada, Amerikada otururlar, deyirlər ki, Azərbaycanda iqtisadi islahatlar getmir, demokratiya yoxdur, insan haqları pozulur, budur, odur. Bunu ermənilər Azərbaycan haqqında onsuz da deyir də, bəs deyil? Amma, indi görün, prezident Bill Klinton nə deyir. Biz Ağ evdə sənədləri imzalayarkən Bill Klintonun çıxışını siz eşitdiniz? Əgər eşitməmişinizsə, bizimkilər yazıblar, alın, götürün, baxın.

Biz Ağ evdə Amerika–Azərbaycan münasibətləri haqqında birgə bəyanat imzaladıq. Həmin bəyanatda göstərilir ki, Amerika Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü qoruyur, ona dəstək verir. Azərbaycan demokratiya yolu ilə gedir. Azərbaycanda iqtisadi islahatlar həyata keçirilir. Azərbaycan mütərəqqi yol tutubdur. Bunlar hamısı bizim imzaladığımız sənəddə öz əksini tapıb. Əgər bütün bu məsələlərə ən yüksək qiymət verən Amerika Birləşmiş Ştatlarıdırsa, onun prezidentidirsə, bu, Amerikanın və onun prezidentinin verdiyi qiymətdir. Amma bunun müqabilində bəziləri yenə də ermənilərin səsinə qoşulurlar. Bədxah adamların danışdıqları həmin sözləri ermənilər də deyirlər. Bu sözləri Azərbaycandan gəlmiş, burada oturan, yaxud da respublikamızın içində olan bəzi adamlar danışirlar.

Bilirsiniz, öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün milləti ləkələmək, millətə böhtan atmaq lazım deyil. Milli mənafə hər şeydən üstün olmalıdır. Birinci milli mənafedir, sonra şəxsi mənafə. Yoxsa, sən kiməsə xoş gəlmək, kimənsə acıq çıxmaq, kiməsə zərbə vurmaq üçün niyə millətini, ölkəni ləkələyirsən? [364-365]

Biz böyük çətinliklə ayaq üstə durmuşuq. 1993-cü ildə vətəndaş müharibəsinin qarşısını aldıq, biz 1994-cü il sentyabrın 20-də “Əsrin müqaviləsi”ni imzaladıq. Ertəsi gün – sentyabrın 21-də həbsxanadan bir qrup cinayətkarı

qaçırdılar. Sentyabrın 29-da mən Nyu-Yorka gələndən sonra bizim iki nəfər dövlət xadimimizi – parlament sədrinin müavini Afiyəddin Cəlilovu və polkovnik Şəmsi Rəhimovu terror yolu ilə öldürdülər. Elə bildirdilər ki, bizi bununla sarsıdacaqlar. Bunu bizim daxili qüvvələr etdilər. Onlar Azərbaycanda hakimiyyəti yenə də devirmək istəyirdilər. Amma onlar bizi sarsıda bilmədilər.

Bundan sonra o vaxt baş nazir vəzifəsini aparən Surət Hüseynov və xüsusi təyinatlı polis dəstəsindən olan cinayətkarlar dövlət çevrilişinə cəhd etdilər. Siz bu barədə eşitmisiniz, bilirsiniz, onların əlində çoxlu silah var idi. Amma məndə silah yox idi. Mən televiziya vasitəsilə xalqa müraciət etdim. İki saatın içində Prezident sarayının qarşısına yarım milyon adam toplaşdı. Onlar gəlib məni həmin o cinayətkarlardan müdafiə etdilər. Silahla yox.

Cinayətkarlara bu da dərs olmadı. Altı aydan sonra, 1995-ci ilin mart ayında yenidən istədilər bizi silah gücü ilə devirsinlər. Bunu həmin o xüsusi təyinatlı polis dəstəsi – oraya cinayətkarlar yığışmışdı – etmişdi. Biz bunun da qarşısını aldıq. Ondan sonra öz məqsədlərinə nail olmaq üçün mənim təyyarəmi raketlə vurmaq, məndən savayı 89 adamı da öldürmək istədilər. Allah buna imkan vermədi, başqa terror aktları da oldu.

Mən o vaxt demişəm, bu gün də deyirəm. Mən bu məsuliyyəti üzərimə götürərkən dərk etmişəm ki, xalqımın, millətimin yolunda həlak ola bilərəm. Mən xalqımın, millətimin yolunda nə vaxt lazım olsa qurban getməyə hazırım.

Biz bu qədər çətin yollar keçib Azərbaycanda nəhayət, ictimai-siyasi vəziyyəti, iqtisadiyyatı sabitləşdirmişik, demokratiya yolu ilə gedirik, bütün demokratik prinsipləri tətbiq edirik. Belə olan halda gəlib burada ayrı-ayrı yalan sözlər demək, danışmaq, yaxud qəzetlərə yazmaq, bunu bizim daxilimizdən etmək, – bunlar hamısı xalqımıza qarşı xəyanətdir, başqa şey deyildir. [365-366]

Yenə də deyirəm, əgər kiminlə ədavətin varsa, bundan xalqın mənafeyinə zərbə vurmaq üçün istifadə etmə. Kiminlə ədavətin varsa, ədavətini apar.

Mən sizinlə səmimi, açıq danışırım. Ürəyim istəyir ki, dünya azərbaycanlıları daha birləşsinlər, daha da sıx olsunlar. Bu da çox lazımdır. Biz buna da nail olacağıq. Bəlkə bunun da qarşısında bəzi çətinliklər vardır.

Deyirsiniz ki, Kaliforniyada bir cəmiyyət yaratmaq istədiniz, konqres keçirdiniz. Siz əgər belə bir konqres, azərbaycanlıların konqresini keçirmək istəyirdinizsə, gərək Azərbaycan dövləti ilə əlaqəyə girəydiniz, Azərbaycan dövləti də sizə dəstək verəydi. Azərbaycan Prezidenti, ola bilər, sizi təbrik edərdi, yanınıza nümayəndə göndərərdi. Amma siz bunu etmədiniz. Əgər doğrudan da belə bir niyyətiniz olubsa, gərək bunu edəydiniz. Belə olmasın ki, bu o Azərbaycandandır, bu isə bu Azərbaycandandır. Fərqi yoxdur. Bizim aramızda bir Araz var. Rəhmətlik Şəhriyar bu barədə nə deyib, yadınızdadır? Biz bu il Şəhriyarın 90 illik yubileyini keçirəcəyik, buna hazırlaşırıq. İndi nə olsun ki, vaxtilə aramızı kəsdilər. Aramızı Araz kəsmədi, bizi parçaladılar. Nə olsun? Nə fərqi var ki, biri o tayda, biri bu tayda doğulubdur? Hamısı azərbaycanlıdır.

Ona görə də gəlin daha da birləşək, bir olaq. Bir daha deyirəm, bütün azərbaycanlıların indi dünyada bir Vətəni var. O da müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır. Bir dövləti var. Bu, müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır, onun dövlətidir. Gəlin hamımız bu dövlətin, bu Vətənin ətrafında sıx birləşək. Kim harada yaşayır-yaşasın. Biz hamıya sərbəstlik veririk. İndi Azərbaycandan da kim istəyir, gedib harada yaşayır yaşasın. Keçmiş vaxt deyil, biz heç kimin qarşısını almırıq. Amma harada yaşayırsansa yaşa, öz Vətəninə həmişə qəlbində saxla. Con Kennedinin

sözünə uyğun desək, hər gün fikirləş, sən Azərbaycan üçün nə etmişən? Bu barədə hər gün fikirləş. Sağ olun.
Təşəkkür edirəm. [366]

**POLŞADAKI AZƏRBAYCAN İCMASININ
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏT VƏ ÇIXIŞ**

*Varşava, «Belveder» iqamətgahı
27 avqust 1997-ci il*

Mənə məlumat verdilər ki, siz mənimlə görüşmək istəyirsiniz. Mənim proqramım çox gərgindir, ancaq bir halda ki, burada azərbaycanlılar var, qərara aldım ki, sizinlə görüşəm. Sizi dinləyirəm, özünüzü təqdim edin, kimsiniz, burada nə işlə məşğulsunuz?

E l m a n M u s t a f a z a d ə (*Polşadakı Azərbaycan cəmiyyətinin sədri və burada nəşr olunan «Xudafərin» jurnalının baş redaktoru*):

Hörmətli prezidentimiz, icazə verin, görüş iştirakçılarından – Eldar Avşalimovu, Namiq Məzahiroğlunu və Polşa-Azərbaycan Dostluğu Cəmiyyətinin nümayəndəsi Lütsina Baueri Sizə təqdim edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Avşalimovu tanıyıram, Qubada, «Qırmızı qəsəbə»də yaşayırdı. Bir dəfə də onu qəbul etmişəm. Onu təqdim etməyə ehtiyac yoxdur. Siz özünüzü təqdim edin.

E l m a n M u s t a f a z a d ə: 1990-cı ildən Polşada yaşayıram, ailəliyəm. 1990-1993-cü illərdə Polşa mətbuatı, televiziyası Azərbaycan haqqında yanlış məlumat yayanda biz, buradakı azərbaycanlılar cəmiyyət yaratdıq və vətənimiz barədə obyektiv [82-83] informasiya yayılmasına çalışmağa başladıq. Sonra öz təşəbbüsümüzlə Azərbaycana jurnalistlər göndərdik ki, oradakı vəziyyətlə tanış olsunlar.

Biz Sizin - Azərbaycan prezidentinin siyasətini bəyənir və alqışlayırıq. Buraya gəlişinizdən isə həddən artıq şadıq. Polşada tatar icması da var, orduda əslən tatar olan çoxlu general var. Polşada türkdilli qaraimlər də yaşayırlar. Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl Polşaya səfəri zamanı onlarla görüşmüşdür. Eyni zamanda o, buraya səfərindən əvvəl Sizinlə Türkiyədə görüşündən də danışdı və çox xoş sözlər dedi.

Məlumat verirəm ki, əvvəlki illərdə ermənilərin təbliğatı güclü idi. Onlar sayca da çoxdurlar. Amma indi vəziyyət dəyişmişdir və biz də əlimizdən gələni edirik. Sizin Azərbaycan prezidenti kimi Amerikaya ilk rəsmi səfərinizi buradakı azərbaycanlılar həyəcanla izləyirdilər. Səfərinizin çox yüksək səviyyədə keçməsi bizi sevindirir. Sizin səfərləriniz, o cümlədən Polşaya səfəriniz Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsinə kömək edir, işğal olunmuş ərazilərimizin azad ediləcəyinə ümidi artırır. Zənnimcə, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar da nə isə bir iş görsələr, bunu daha da tezləşdirmək olar. Sağ olun, Allah sizə ömür versin.

H e y d ə r Ə l i y e v: Şəxsən sən nə işlə məşğul olursan?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Şirkət açmış və ticarətlə məşğulam. Biz «Xudafərin» adlı jurnal nəşr edirik, iki nömrəsi çıxıb, üçüncü nömrəni isə sizin Polşaya səfərinizə həsr etmək istəyirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Polşada nə qədər azərbaycanlı yaşayır?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Son on ildə gəlib vətəndaşlıq hüququ alanlar 100 nəfərdən artıq deyildir. Ümumiyyətlə isə 5 minədək azərbaycanlı var, onlar burada müvəqqəti yaşayırlar. Hacınskinin, Sulkeviçin nəslindən olanlar da var. [83-84]

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, Həsən Hacınski. General Sulkeviç 1918-ci ildə bizim ilk respublikamızın ordusunun baş qərargah rəisi olub.

E l m a n M u s t a f a z a d ə: İndi Qdanskda məscid tikilir. Onun memarı Kərim Hacıyev də azərbaycanlıdır. Polşada tatar icmasına münasibət çox yaxşıdır. Onlar əsasən hərbi sahədə çalışırlar. Polyaklar onlara məhəbbətlə yanaşırlar və deyirlər ki, onlar heç vaxt Polşaya xəyanət etməyiblər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Polşada millətlər çoxdur. Ancaq gəlin öz millətimiz, azərbaycanlılar haqqında danışaq. Əgər siz deyirsinizsə ki, burada yüz nəfərə qədər oturaq azərbaycanlı var, bu, yaxşı haldır. Çünki indi azərbaycanlılar dünyanın hər yerinə səpələniblər. Ancaq indi Azərbaycan müstəqil bir dövlət olduğuna görə biz bütün dünyada olan azərbaycanlıların hamısının qayğısına qalırıq və mən hər bir ölkəyə səfər edərkən orada yaşayan azərbaycanlılarla mütləq görüşməyə çalışıram və görüşüb öz fikirlərimi çatdırıram.

Doğrusu, buradakı azərbaycanlılar haqqında bizdə məlumat yox idi. Yəni burada azərbaycanlı icması yaranıb, yoxsa yox? Siz bürada qeydiyyatdan keçmişinizmi?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Yaramıdır. Biz artıq buranın vətəndaşıyıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yox, bir var ki, siz şəxsən buranın vətəndaşısınız. Bir cəmiyyət kimi qeydiyyatdan keçmişinizmi?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Cəmiyyət də, jurnalımız da dövlət tərəfindən qeydiyyata alınıb.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cəmiyyətin başçısı kimdir?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Cəmiyyətin başçısı mənəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Burada 1990-cı ildən yaşayırsan?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Bəli. Mən 1988-ci ildən xalq hərəkatının fəallarından olmuşam. 1990-cı ildə bizim adamlara qarşı cinayət işi qaldırdılar. Məni də belə bir təhlükə gözləyirdi. [84-85] Fikirləşdim ki, kənara çıxsam daha çox iş görə bilərəm, ona görə də ailəmi də götürüb buraya gəldim.

H e y d ə r Ə l i y e v: 1990-cı ildən sonra Azərbaycanda olmusanız?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: 1993-cü ildə, Gəncə hadisələri təzəcə baş verəndə olmuşam. Biz hamımız o qiyamı lənətlə xatırlayırıq. Çox şadam ki, Vətənə xəyanət edib qaçanları indi tutub geri qaytarırlar. Yəni, kimsə fikirləşməsin ki, Vətənə xəyanət etmək olar. Surət Hüseynovu, Rəhim Qazıyevi Azərbaycana gətirməyinizi alqışlayırıq. Vətənə xəyanət edənlərə yer yoxdur. Arzumuz budur ki, ərazilərimiz azad olsun. Siz hakimiyyətə yeni gələndə fikirləşirdim ki, Azərbaycanı Rusiyaya bağlayacaqsınız, çünki belə deyirdilər. Amma Allaha şükür ki, Siz çox çətin şəraitdə-Azərbaycanın blokadaya alındığı, yolların bağlandığı şəraitdə müstəqilliyimizi qorudunuz. İnanıram ki, üç-dörd ilə Azərbaycan çox gözəlləşəcəkdir. Amma sıxıntıya dözmək lazımdır ki, yalnız və yalnız müstəqilliyimizi qoruyaq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sən özün Azərbaycanın hansı bölgəsindənsən?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Mən Şuşada internatda böyümüşəm. Atam Laçından, anam Qarabağdandır. Atam rəhmətə gedib. Bizim yalnız bir arzumuz var: Azərbaycan müstəqil olsun, ərazisi azad edilsin və əmin-amanlıq olsun. Biz əlimizdən gələn köməyi əsirgəmirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Neçə yaşın var?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Qırx yaşım var.

H e y d ə r Ə l i y e v: Avşalimov, sən nə iş görürsən?

E l d a r A v ş a l i m o v: Mən Belarusda, sərhəddəyəm. Brestdə yaşayıram. Yaxşı obyektlərim var.

H e y d ə r Ə l i y e v: Ticarət edirsən? Bura ilə ticarət edirsən, ya Azərbaycanla?

E l d a r A v ş a l i m o v: Belarus və Polşa ilə, başqa xarici ölkələrlə. [85-86]

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanda olursan, ya yox?

E l d a r A v ş a l i m o v: Üç gün bundan əvvəl orada idim. Sonra Dağıstanda oldum.

H e y d ə r Ə l i y e v: Orada vəziyyət necədir, yaxşıdır?

E l d a r A v ş a l i m o v: Yaxşıdır. Baş naziri dəyişiblər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Hansı baş naziri?

E l d a r A v ş a l i m o v: Dağıstanın.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən Dağıstanı yox, Qubanı soruşuram.

E l d a r A v ş a l i m o v: **Bu günlərdə Qubada olanda mənə dedilər ki, sən yaxşı iş gördün, hörmətli prezident ilə görüşdün, söhbət etdin.**

* * *

Mən çox məmnunam ki, azərbaycanlılar başqa ölkələrdə yaşayarkən artıq öz vətənləri haqqında düşünlər və ona xidmət etməyə çalışırlar. Öz vətəninə, yəni müstəqil Azərbaycan Respublikasına kiçik bir xidmət edən hər bir soydaşımızı biz Azərbaycanda çox böyük hörmətlə qarşılamağa hazırıq. Çünki indi Azərbaycan müstəqil dövlət kimi bir çox problemlərlə rastlaşır.

Birincisi, bilirsiniz ki, 1988-ci ildə Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz nəticəsində torpaqlarımızın bir qismi işğal olunmuşdur. İşğal edilmiş yerlərdən bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla çıxarılıb, ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Ancaq bu münaqişə başlandıqdan, təəssüf ki, xarici ölkələrdə ermənilərin təbliğatı çox güclü olduğuna görə, onlar bu hadisələri Azərbaycanın əleyhinə çevirmişdilər. Guya ki, bütün bu işlərdə azərbaycanlılar günahkardırlar, guya onlar erməniləri qırırlar, ermənilərə zülm edirlər, guya azərbaycanlılar erməniləri blokadaya salıblar. [86-87]

Əslində isə belə deyil. Bilən bilir, amma ermənilər gedib Amerikada, yaxud Fransada, başqa bir ölkədə bu təbliğatı yayırlar. Hətta 1992-ci ilin oktyabrında Amerika Konqresində Azərbaycana qarşı bir ədalətsiz qanun qəbul olunub, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycana hər bir yardımına qadağa qoyulubdur. Ona görə ki, guya Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alıb və Dağlıq Qarabağda olan ermənilərin hüququnu pozur. Amma əksinə, ermənilər gəlib Azərbaycana dağıdıblar, ərazimizin 20 faizini işğal ediblər, bir milyondan artıq

vətəndaşımızın hüququnu pozubdur. Bunlar qalib bir kənardadır, 1992-ci ilin oktyabrında Amerika Konqresində belə qərar qəbul ediblər. Biz beş ildir çalışırıq, mən Amerikada olduğum zaman bütün görüşlərdə də çalışmışam ki, o qərarı ləğv etdirək.

Son illər gördüyümüz işlər nəticəsində dünyada-beynəlxalq təşkilatlarda, çox ölkələrdə, böyük imkanları olan ölkələrdə fikir dəyişir. Amerika Birləşmiş Ştatlarında fikir tamamilə dəyişibdir. Əgər Konqresdə beş il öncə belə bir qərar qəbul ediblərsə, mən orada olanda 40 nəfərlə-senatorlar, yaxud konqresmenlərlə danışdım, hamısı da deyir ki, bu qərar ədalətsizdir və ləğv olunmalıdır. Bunu prezident Klinton da, dövlət katibi Olbrayt da, vitse-prezident Qor da deyibdir.

Bunlar hamısı görülən işlərin nəticəsidir və bu işdə bizə kömək lazımdır. Kömək odur ki, hər bir ölkədə kim nə edə bilərsə, onu etməlidir. Amma Azərbaycanın həqiqətlərini də çatdırmalıdır.

Polşa bizim üçün uzaq bir ölkədir. Məsafəcə uzaq deyil, amma keçmişdə o qədər də əlaqəmiz olmayıbdır. İndiyə qədər də elə bir geniş əlaqəmiz yoxdur. Amma Polşanın prezidenti Aleksandr Kvasnevski bir il əvvəl mənə buraya rəsmi səfərə dəvət etmiş və bu dəvəti bir neçə dəfə təkrarlamışdı.

Nəhayət, mən dünən gəlmişəm, burada səfərdəyəm. Biz dünən çox əhəmiyyətli sənədlər imzalamışıq. Xüsusən iki pre[87-88]zident-Polşa və Azərbaycan prezidentləri - Polşa ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərini və əməkdaşlığı inkişaf etdirmək haqqında birgə bəyannamə imzalamışıq. Başqa sənədlər də imzalanıbdir. Bu, indiyə qədər gördüyümüz işlərin nəticəsidir və Polşanı da özümüz üçün böyük bir tərəfdaş hesab edirik. Polşanın da Azərbaycana münasibəti çox yaxşıdır və hesab edirik ki, Polşa–Azərbaycan əlaqələrində yeni mərhələ açdıq. Bu yaxınlarda biz Polşaya səfir təyin edəcəyik və Polşa da bu yaxınlarda Azərbaycana öz səfirini təyin edəcəkdir.

Bu baxımdan Polşada yaşayan azərbaycanlılar, əlbəttə, yaxşı olar ki, birləşsinlər, bir olsunlar, bir-birinə yardım, kömək etsinlər, eyni zamanda Azərbaycanın həqiqətlərini Polşa ictimaiyyətinə çatdırsınlar.

Mən belə başa düşürəm ki, sən 1990-cı ilin Yanvar hadisələri ilə əlaqədar oradan çıxıb buraya gəlmişən. Bildirim ki, 1990-cı ildən 1994-cü ilə qədər Yanvar hadisələrinə siyasi qiymət verilməmişdi. Aydındır ki, 1990-cı ildə Yanvar hadisələrinə qiymət verilə bilməzdi, çünki 1990-cı ildə Azərbaycanın başında duran, rəhbərlik edən adamlar Yanvar hadisələrinin günahkarları idilər. Onlar buna nə cür siyasi qiymət verə bilərdilər? Bu hadisələri onlar –Vəzirov, Mütəllibov və onların yaxın silahdaşları, həmkarları təşkil etmişdilər.

1992-ci ildə Mütəllibov hakimiyyətdən getdikdən sonra Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gəldi, bir il hakimiyyətdə oldu. Mütəllibov hakimiyyətdə olanda Xalq Cəbhəsi müxalifətdə idi və kommunist rejimini, o cümlədən Mütəllibovun rejimini Yanvar hadisələrinə görə ittiham edirdi. Ancaq Xalq Cəbhəsi bir il hakimiyyətdə oldu, Yanvar hadisələrini qətiyyənlə müzakirə etmədilər.

Yanvar hadisələrini Azərbaycanın parlamentində ilk dəfə 1994-cü ilin yanvarında şəxsən mənə təşəbbüslə müzakirə etdik. Biz iki ay müzakirə apardıq və nəhayət, Yanvar hadi[88-89]sələri ilə əlaqədar çox böyük qərar qəbul etdik və kimin günahkar olduğunu göstərdik. Qeyd etdik ki, bu, Sovet İttifaqının rəhbərliyi, xüsusən Qorbaçov, onun dəstəsi tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş hərbi təcavüzdür. Biz buna siyasi qiymət verdik, Qorbaçovu və onun bütün dəstəsini ittiham etdik, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərini-Vəzirovu, Mütəllibovu və onlarla birlikdə olan adamları ittiham etdik və cəzalandırdıq, yəni siyasi cəza verdik.

Ona görə də o hadisələrdə kim iştirak edibse, onların heç biri hökumət tərəfindən təqib olunmur. Odur ki, sən narahat olma, nə vaxt istəsən, Azərbaycana gələ bilərsən. Əksinə, biz o vaxtkı hakimiyyəti günahlandırdıq, xalqı günahlandırmadıq. Dünyənin mən prezident Kvasnevskiyə də demişəm ki, 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycana qarşı böyük bir təcavüz olmuşdur. Bu, xalqımıza qarşı olan təcavüz idi.

Bəlkə də sən bilirsən, ya bilmirsən, - o vaxt mən Moskvada yaşayırdım. O hadisədən sonra, yanvarın 21-də Moskvadakı Daimi Nümayəndəliyimizə getdik. Orada Moskvada yaşayan beş mindən artıq azərbaycanlı yığılmışdı. Biz matəm etdik, böyük mitinq oldu. Mən o vaxt Moskvada ağır bir vəziyyətdə yaşadığım zaman mitinqdə çıxış etdim, Azərbaycana qarşı bu cür ədalətsiz hərəkət etdiyinə görə kommunist rejimini ittiham etdim. Nəhayət, 1994-cü ildə öz siyasətimi davam etdirdim və Azərbaycanın parlamenti bu barədə xüsusi qərar qəbul etdi. Biz Yanvar faciəsini hər il qeyd edirik, xalqımız bunu heç vaxt unutmayacaqdır. Qanlı Yanvar, Yanvar faciəsi xalqımızın tarixində həmişə yaşayacaqdır, - Azərbaycan xalqının azadlığa, müstəqilliyə olan cəhdi və eyni zamanda bu cəhdə qarşı edilmiş hərbi təcavüz kimi yaşayacaqdır.

O ki qaldı,- sən deyirsən, 1993-cü ildə Azərbaycana gəlmişdin,- Gəncə hadisələri həqiqətən Azərbaycanda vəziyyəti çox gərginləşdirmişdi və Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi baş[89-90]lamışdı. İş təkəcə Surətdə, ya Rəhim Qaziyevdə deyildi. Bəs Rəhim Qaziyev kim idi? Rəhim Qaziyev Xalq Cəbhəsinin üzvü idi, onun liderlərindən biri idi. Xalq Cəbhəsinin vaxtında Rəhim Qaziyev Azərbaycanın müdafiə naziri idi. Azərbaycana bədbəxtlik gətirən, Azərbaycanın torpaqlarının Ermənistan tərəfindən işğal olunmasının günahkarlarından biri Rəhim Qaziyev idi.

Surət Hüseynov kim idi? O da Xalq Cəbhəsinin himayəsində böyümüş bir adam idi. Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti zamanı- Əbülfəz Elçibəy, İsa Qəmbər hakimiyyəti zamanı Surət Hüseynova Milli Qəhrəman adı verilmişdi və Qarabağda olan qoşunların hamısı Surət Hüseynova tabe edilmişdi. Amma Surət Hüseynovun nə hərbi təcrübəsi, nə də siyasi təcrübəsi var idi. O, sadəcə bir yun zavodunun müdiri olmuş və qeyri-qanuni zənginləşmiş, heç bir savadı, biliyi, təcrübəsi olmayan adam idi.

Amma təkəcə o deyildi. Azərbaycanda bizim mətbuat Lənkəran hadisələrinin dörd illiyini qeyd edir. Nə idi Lənkəran hadisələri? Ələkrəm Hübətov da Xalq Cəbhəsi Məclisinin üzvü idi. Xalq Cəbhəsi onu böyütmüşdü, Rəhim Qaziyev gətirib onu Müdafiə Nazirliyində böyük bir idarənin rəisi qoymuşdu. Ona görə də sovet ordusu Azərbaycandan çıxıb gedən zaman Lənkəran bölgəsində olan bütün silah-sursat - tanklar, toplar, zirehli maşınlar hamısı Ələkrəm Hübətova verilmişdi. 3 min nəfərlik ordu onun sərəncamına verilmişdi. 1993-cü ilin iyulunda Gəncədə Surət qalxdı və həmin ayda da Lənkəranda Ələkrəm Hübətov qalxdı. Bütün Lənkəran zonasını-yeddi rayonu ələ keçirdi, iki ay o rayonlara hakimlik etdi.

O vaxt, vətəndaş müharibəsi zamanı, Azərbaycanda dövlət böhranı yaranan zaman hakimiyyətdə olan adamlar qaçdılar, istefa verdilər. Məni Bakıya dəvət etdilər. İsa Qəmbər istefa verdi, 1993-cü ilin iyunun 15-də məni parlamentə sədr seçdilər. Xahiş eldilər ki, bu vəzifəni üzərimə götürüm. Əbülfəz Elçibəy iyunun 17-də gecə xəlvətcə Bakını tərk etdi, indiyə qədər dağda, Kələkidə yaşayır. O birisi- İsa Qəmbərov istefa verdi, getdi. Baş nazir Pənah Hüseynov istefa verdi, getdi. Azərbaycan qaldı hakimiyyətsiz. Əlbəttə ki, belə bir

hakimiyyətsizlik zamanı öz dəstələri ilə Surət Hüseynov bir tərəfdən, Rəhim Qaziyev, Ələkrəm Hübətov bir tərəfdən Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinə başladılar, Azərbaycanı parçalamağa başladılar.

Onun üstündən indi dörd il keçir. Bu dörd ildə biz Azərbaycanda addımbaaddım sabitlik yaradırdıq. Üç ildən artıqdır ki, Ermənistanla müharibəni dayandırmışıq, atəşkəs əldə etmişik. Artıq atəş yoxdur, qan tökülmür, insanlar qırılmır. Danışqlar aparırıq ki, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını sülh yolu ilə azad edək. Sən deyirsən, çox sevindiniz ki, Rəhim Qaziyevlə Surət Hüseynovu həbs edib Moskvadan gətirdik. Ancaq Surət Hüseynovu doğanlar, dünyaya gətirənlər, yaradanlar Surət Hüseynov, Rəhim Qaziyev elə bir balaca başını qaldıran kimi hökuməti, xalqı özbaşına qoyub qaçdılar!

E l m a n M u s t a f a z a d ə: O zaman Xalq Cəbhəsinə belələri soxulmuşdular.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu, bizim işimiz deyil. İş sadəcə ondadır ki, əgər hansısa bir ölkədə kimsə hakimiyyəti ələ alırsa, yaxud onu seçirlərsə, demək, o, xalqın qarşısında məsuliyyət daşıyır. Məsuliyyətini axıra qədər daşımalıdır. 1993-cü ildə mən elə bir ağır vəziyyətdə gəldim. Məni prezident seçdilər. Həmin Surət Hüseynov sadəcə olaraq qaçıb Moskvaya getməmişdi. 1994-cü ilin oktyabrında o, Azərbaycanda yeni bir çevriliş başladı, bunu unutmusunuz?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Biz onun əleyhinə çıxmışdıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz əleyhinə çıxdınız-çıxmadınız, bunun əhəmiyyəti yoxdur. İş ondadır ki, mən Surət Hüseynovun o çevrilişinin qarşısını aldım. Surət Hüseynov da ona görə [91-92] qaçdı və Moskvada olan havadarları onu gizlətdilər. Biz Rəhim Qaziyevi həbs etdik, amma havadarları Azərbaycan Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxanasından onu oğurlayıb Moskvaya apardılar.

1995-ci ilin martında bunlar hamısı-Moskvada Mütəllibov, Azərbaycanda müxalifətdə olan qüvvələr, o cümlədən Əbülfəz Elçibəyin adamları və müxalifətdə olan başqa adamlar birləşdilər. Bizdə XTPD var idi, ona Rövşən Cavadov başçılıq edirdi, onu qızıqdırıb ortaya saldılar ki, hakimiyyəti silahla ələ keçirsin, prezidentə sui-qəsb etsin və hamısı birləşib yeni bir hakimiyyət yaratsın. Bunlardan sizin xəbəriniz var? Deyəsən yoxdur?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Az-çox var.

H e y d ə r Ə l i y e v: Hə, görürsən, az-çox. Bəs əgər Azərbaycan səni maraqlandırırırsa, nə üçün bunu bilmirsən?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Bunların hamısı bizi sarsıdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təkcə sarsıtmamalıdır, bunları bilməlisiniz. Bəli, 1994-cü ilin oktyabrında Surət Hüseynov və onun dəstəsi Rəhim Qaziyevlə birlikdə böyük bir çevriliş cəhdi etdi. 1995-ci ilin martında isə hamısı birləşdi. Orada Surət Hüseynov da, Rəhim Qaziyev də, Moskvada oturan Mütəllibov da, Xalq Cəbhəsi də, Kələkidə dağda oturan Əbülfəz Elçibəy də və Türkiyənin, Rusiyanın xüsusi xidmət orqanları da var idi. Hamısı birləşdi ki, Azərbaycanı yenidən dağıtsınlar.

Ancaq nə o vaxt, nə də 1994-cü ilin oktyabrında mən hakimiyyəti qoyub heç yerə qaçmadım və televiziya ilə bəyan etdim ki, Azərbaycan xalqı qarşısında məsuliyyət daşıyıram. Ya xalqımı qoruyub saxlayacağam, ya da burda həlak olmağa hazırım. Canını qurtarıb qaçmaq böyük bir qəhrəmanlıq deyil, qorxaqlıqdır. Hakimiyyətdə

olan adam gərək heç vaxt canı haqqında düşünməsin, xalq haqqında düşünsün və əgər lazım olsa, özünü xalqın yolunda şəhid etsin, qurban versin. [92-93]

Ona görə də Polşada Azərbaycanın həqiqətlərini yaymaq istəyirsinizsə, bax, bunları yayın! Bunları bilmirsinizsə, Azərbaycana gəlin, öyrənin, bunların hamısı Azərbaycanın mətbuatında, televiziyasında var. Bunları edin. Mənim sizə birinci məsləhətim budur.

İkinci məsləhətim. Dediniz ki, bir jurnal, dərgi buraxırsınız. «Dərgi» bizim dilimizdə deyil, xahiş edirəm, Azərbaycan sözlərindən istifadə edin. Dərgi deyirsiniz, adını da «Xudafərin» qoymusunuz. Mən bu gün ona baxmışam. Bunun müstəqil Azərbaycan Respublikasına heç bir xeyri yoxdur. Bu, müstəqil Azərbaycana başdan-ayağa zərərdir. Əgər siz Azərbaycana belə xidmət etmək istəyirsinizsə, deməli, Azərbaycanın əleyhinə yaşayıb-ışluyursunuz. Azərbaycanda olan müxalifət qüvvələrinin bütün yalan, uydurma, böhtan sözləri burada yazılıbdır.

Əziz oğlum, əziz qardaşım, bu, Azərbaycana xidmət deyildir. Bilirsiniz, Azərbaycanın içərisində olanlar Azərbaycandadır. Azərbaycan demokratik hüquqi dövlət qurur. Azərbaycanda demokratiya bərqərar olubdur. Demokratiya olan yerdə müxalifət olmalıdır və müxalifət də var. Azərbaycanda 30-dan artıq siyasi partiya qeydiyyatda alınmışdır, müxalifət qəzetləri var,- Xalq Cəbhəsinin bir neçə qəzeti var, Müsavatın bir neçə qəzeti var, başqa partiyaların qəzetləri var. Hamısı dərc olunur, bunlar müxalifət kimi öz fikirlərini bildirirlər. Əlbəttə, müxalifət iqtidara qarşı öz fikrini bildirməlidir. Amma bu, doğru-düzgün, ədalətli olmalıdır, böhtan yox! Böhtan yox, yalan yox, uydurma yox, saxtalaşdırma yox!

O ki qaldı Azərbaycandan xaricdə olan təbliğata, burada Azərbaycanın nailiyyətlərini təbliğ etmək lazımdır. Jurnalda yazırsınız ki, Azərbaycan əhalisinin 90 faizi aclıq içindədir. Ayıb deyilmi, belə şeylər yazırsınız? Sən deyirsən 1993-cü ildən Azərbaycanda olmamısan, - dörd ildir. Müxalifətdə olan adamlar oradan sənə yalan məlumat göndərirlər, sən də dərc [93-94] edirsən. Sən kimə xidmət edirsən, kimə? Bizə belə xidmət lazım deyildir! Bizə belə cəmiyyət lazım deyildir! Burada yazılan faktlar tamamilə iftirdir, yalandır.

Deyirsən ki, mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərim sənə çox sevindirdi. Bu, adi səfər deyildir. Əgər 1988-ci ildə Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi başlayandan Amerikada daim Azərbaycanın əleyhinə təbliğat getmişdisə və əks ictimai fikir yaranmışdısa, dörd ildir ki, biz addımbaaddım bu ictimai fikri dəyişdirməyə çalışmışıq və dəyişdirmişik. Məhz bunun nəticəsidir ki, Amerikanın prezidenti Bill Klinton Azərbaycan prezidentini rəsmi səfərə dəvət edib və Ağ Evdə, bütün başqa yerlərdə mənə çox böyük hörmət-ehtiramla, təmtəraqla qarşılayıblar. Biz böyük sənədlər imzalamışıq, o cümlədən Amerika prezidenti Bill Klinton və Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Amerika – Azərbaycan münasibətləri haqqında birgə bəyanat imzalayıblar. Orada yazılıbdır ki, Azərbaycanda iqtisadi islahatların keçirilməsində və iqtisadi artımın əldə olunmasındakı nailiyyətləri Amerika prezidenti alqışlayır və bu nailiyyətlərdə prezident Heydər Əliyevin xüsusi xidmətlərini qeyd edir. O yazır ki, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsində, Azərbaycanın demokratik inkişafında əldə olunan nailiyyətləri alqışlayır, dəstəkləyir. Bir çox başqa fikirlər də var. Deyərəm, o bəyanatı sənə verərlər, oxu.

Bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarıdır, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Parlamentidir, Senatıdır. Dünyada demokratiyaya ən yüksək qiymət verən ölkədir. Təkcə ölkə yox. Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Vaşinqtonda Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı yerləşir. Dünyanın hər bir yerində iqtisadi vəziyyətə, iqtisadi islahatlara

ən doğru-düzgün, ədalətli qiymət verən onlardır. Bəli, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı Azərbaycanın 1995, 1996, 1997-ci illərdə həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara, əldə etdiyi nailiyyətlərə ən yüksək qiymət verir. [94-95]

Mən dünən burada danışdım. Burada illik inflyasiya 14 faizdir. Əgər iqtisadiyyatdan başınız çıxırsa, bunu bilməlisiniz,-1994-cü ildə Azərbaycanda inflyasiya 1600 faiz, 1995-ci ildə 84 faiz, 1996-cı ildə 6 faiz olmuşdur. Bu ilin keçən aylarında inflyasiya sıfıra enibdir, burada isə ildə 14 faizdir. Sən başa düşürsən, ya yox? Budur iqtisadi göstərici! Bu göstərici ilə yazmaq olarmı ki, Azərbaycan əhalisinin 90 faizi aclıq içərisindədir? Bunu düşmənlər, Azərbaycanın düşmənləri yazır.

Sən burada İsgəndər Həmidovun haqqında məqalə yazmışsan ki, Azərbaycanın həbsxanalarında siyasi məhbuslar var. Hansı siyasi məhbusdur? Surət Hüseynov, Rəhim Qaziyevi, İsgəndər Həmidovu siyasi məhbus hesab edirsən? İskəndər Həmidov bir il daxili işlər naziri vəzifəsində olarkən Azərbaycana vurduğu zərbəni heç kəs vurmayıbdır. Müxalifət qüvvələri sadəcə olaraq sizdən istifadə edirlər, sizin əlinizlə Azərbaycanın əleyhinə belə şeylər yazırlar. Mən görürəm ki, siz səmimi adamlarsınız, cavan adamlarsınız. Amma sizin məlumatınız, biliyiniz, bu barədə təcrübəniz yoxdur. Sizdən sadəcə olaraq alət kimi istifadə edib Azərbaycan haqqında bu cür yalanlar yazırlar.

Bu sözləri Azərbaycanda deyirlər,-qoy desinlər. Onların cavabı verilir və çox vaxt da onların cavabını biz vermirik, xalq verir, görülən işlər, əldə olunan nailiyyətlər verir. İndi Azərbaycan dünyanın bütün ölkələrinin iqtisadi maraq mərkəzinə çevrilibdir. Bəs Amerika Birləşmiş Ştatlarının o qədər neft şirkətləri Azərbaycana nədən ötrü gəliblər? Əgər Azərbaycanda siyasi sabitlik, iqtisadi qanunlar, xarici sərmayənin gəlməsi üçün imkanlar olmasaydı, onlar Azərbaycana gələ bilərdilermi? Onlar bizdən xahiş edirlər, bizə müraciət edirlər.

Amerikanın, Ağ evin tarixində belə hadisə olmamışdı – orada Azərbaycanın neft və qaz yataqlarının Amerika şirkətləri ilə müştərək işlənməsi haqqında dörd müqavilə imzalanmışdır. Bu dörd müqaviləyə görə Amerika Birləşmiş Ştatları [95-96] Azərbaycana 8 milyard dollar sərmayə qoyacaqdır. Ondan əvvəl də müqavilələr imzalanmışdır. Məhz buna görə də mən prezident Bill Klinton ilə ilk dəfə 1994-cü ilin sentyabrında Nyu-Yorkda görüşdüm, ondan sonra 1995-ci ildə yenə Nyu-Yorkda görüşdüm. Neçə dəfə beynəlxalq təşkilatlarda görüşmüşük. Təkcə onunla yox, vitse-prezident Albert Qor, dövlət katibi Olbrayt və başqaları ilə də görüşmüşəm. Bunlar hamısı Azərbaycanı yüksək səviyyəyə gətirib çıxarıbdır.

İndi sən isə burada yazılanları yaymaqla, hansı azərbaycanlılar oxuyacaqsın, onlara yalan, böhtan yayacaqsın. Yenə deyirəm, bunu yazan adamlar bu sözləri Azərbaycanda deyirlər. Onlar Azərbaycanda cavablarını alırlar. Əgər onların milli mənlisi, milli düşüncəsi olsaydı, bu sözləri Azərbaycanda deyərək xaricdə yaymazdılar. Biz bir tərəfdən Azərbaycanın imicini qaldırmağa, hər yerdə ermənilərə qarşı Azərbaycanı yüksəltməyə çalışırıq. Amma daxildə isə müxalifətdə olan qüvvələr sizin kimi sadələvh adamların əli ilə düşmən qüvvələrə - ermənilərə xidmət edirlər.

Həmin bu sözləri mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərə gedərkən eşitmişəm. Elə ki elan olundu, - Amerikanın prezidenti Azərbaycanın prezidenti Heydər Əliyevi dəvət edibdir, Amerikada olan bütün erməni icmaları prezident Bill Klintonla məktub yazdılar və etirazlarını bildirdilər ki, Heydər Əliyevin Amerikaya səfəri

ləğv olunsun. Mən Madriddə Bill Klintonla görüşdüm. O dedi ki, belə məktublar gəlib, amma onların heç birinin sözünə baxmayacağam, mən sizi səbirsizliklə gözləyirəm. Bunu mənə Bill Klinton deyibdir.

Amma ermənilər bununla qane olmadılar. Üzərində mənim şəklim və əleyhimə yazılar olan 150 min kart düzəldib ermənilər arasında yaydılar ki, hər bir erməni imzalayıb Klintonu göndərsin, fikir yaransın ki, ermənilər Azərbaycan prezidentinin əleyhinədirlər. Prezident deyəndə, onlar Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının əleyhinədirlər. Ermə[96-97]nilər yaydıqları materiallarda, kağızlarda həmin bu sözləri də yazırlar, sizin jurnalda yazdığınız şeylərdə Azərbaycanı günahlandırırlar. Ermənilərlə sizin nə fərqiniz var? Mən Vaşinqtonda olanda onlar yığışb mənim əleyhimə mitinq keçirmək istədilər, heç bir şey çıxmadı. Ermənilərlə sizin nə fərqiniz var?

Ona görə də siz ağılnızı başınıza yığın, cavan adamlarsınız, öz işinizlə məşğul olun. Əgər təbliğat işi ilə məşğul olursunuzsa, Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin siyasətini, Azərbaycanın nailiyyətlərini təbliğ edin. Amma bu jurnalda başdan-ayağa Azərbaycan ən çirkin vəziyyətdə əks olunubdur. Ona görə də buna baxandan sonra mənim köməkçilərım dedilər ki, prezidentin onları qəbul etməsi lazım deyildir. Çünki bu işi görürlərsə, layiq deyillər ki, prezident onları qəbul etsin. Mən isə dedim ki, yox, onları görmək, onlarla tanış olmaq istəyirəm. Əgər onlar həqiqətən belə fikirdədirlərsə, qoy olsunlar, mən onlara öz fikrimi demək istəyirəm. Bəlkə onlar aldanıblar, onları başa salmaq istəyirəm.

Əgər bu jurnalı buraxırsınızsa, Azərbaycanı təbliğ edin. Əgər edə bilmirsinizsə, qurtarın bu işləri, gedin ticarətinizlə məşğul olun. Sağ olun. [97]

**AZƏRBAYCANIN VƏ XARİCİ ÖLKƏLƏRİN
ALİ MƏKTƏBLƏRİNƏ QƏBUL OLUNMUŞ
TƏLƏBƏLƏRİN BİR QRUPU VƏ
ONLARIN VALİDEYNLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
GİRİŞ NİTQİ**

Prezident sarayı,

29 avqust 1997-ci il

Əziz gənclər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Biz yeni dərs ili ərəfəsindəyik. Sentyabr ayının 1-dən Azərbaycanın bütün orta və ali məktəblərində, eləcə də bütün digər təhsil ocaqlarında gənclərimiz yeni dərs ilinə başlayacaq, təhsil alacaqlar. Bu, ölkəmizin həyatında çox əlamətdar hadisədir. Gənc nəslin daim yüksək təhsil alması bizim qarşımızda duran əsas vəzifələrdən biridir. Ona görə də mən bu gün sizinlə görüşə gəlmişəm. Sizi, bütün Azərbaycan gənclərini, müəllimləri, respublikamızda təhsil sahəsində çalışanların hamısını yeni dərs ilinin başlanması münasibətilə təbrik edirəm. Sizin hamınıza Azərbaycanda təhsilin inkişaf etdirilməsi sahəsində uğurlar arzulayıram.

Ümumiyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik nəticəsində məktəblərimizin, universitetlərimizin və digər təhsil ocaqlarımızın işi normal vəziyyətə düşmüş və onlar münasib şəraitdə fəaliyyət göstərir. Bu, bizim ümumi işimizə çox böyük kömək edir. Bunların hamısı xalqımızın günü-gündən təhsilinin artırılmasına, gənc nəslin, yeniyetmələrin hamısının təhsil almasına xidmət edir. Çox sevindirici haldır ki, Azərbaycanda olan universitetlərdə, digər ali təhsil müəssisələrində oxuyan gənclərlə yanaşı, respublikamızdan kənar - xarici ölkələrdəki ali məktəblərə də daxil olanlar var. Onlar o ölkələrə gedəcəklər və orada təhsil alacaqlar. Ancaq harada təhsil alacağından asılı olmayaraq, hər bir gənc üçün universitetlərdə oxumağa başlamaq böyük səadətdir və onun gələcəyinə açılan böyük yoldur.

Bu gün buraya toplaşanların əksəriyyəti xarici ölkələrdə təhsil almağa getmək üçün hazırlaşan gənclərimizdir.*

YEKUN NİTQİ

... Çox sevindirici haldır ki, buraya toplaşanların tam əksəriyyəti, bəlkə də hamısı sözlərini demək istəyirlər. Səciyyəvi hal ondan ibarətdir ki, gənclər sərbəstdirlər, öz fikirlərini sərbəst ifadə edə bilirlər və heç bir şeydən çəkinməyərək, utanmayaraq öz sözlərini demək üçün müraciət edirlər. Bu da bizim həyatımızın bugünkü gerçəklidir və həyatımız üçün yenilikdir. Bu məni çox sevindirir. Ancaq eyni zamanda güman edirəm ki, burada çıxış edənlər bu salona toplaşanların

* Heydər Əliyev bu barədə məlumat üçün sözü Prezidentin İcra Aparatının humanitar siyasət şöbəsinin müdiri Fatma Abdullazadəyə verdi. Fatma Abdullazadə müvafiq məlumatla çıxış etdikdən sonra ölkəmizdə və xaricdə ali məktəblərə qəbul olunmuş tələbələrin çoxlu nümayəndəsi söz alaraq Prezident Heydər Əliyevə minnətdarlıqla dolu ürək sözlərini yetirdilər

hamısının fikirlərini ifadə etdilər. Əgər mən imkan versəm, onda hər biriniz danışacaqsınız. Ancaq onda biz bir neçə saat burada oturmalı olarıq.

Güman edirəm ki, çıxışlarınızı yekunlaşdırmaq olar.

Əziz gənclər, tələbələr! [112-113]

Mən sizin hamınızı ali məktəblərə qəbul olunduğunuza, yeni təhsililinə başladığınıza görə ürəkdən təbrik edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm və gələcək həyatınızda, xüsusən ali məktəblərdə təhsil dövründə uğurlar arzulayıram.

Hər bir gənc üçün istədiyi, arzu etdiyi sənət üzrə, ixtisas üzrə ali təhsil almaq böyük hadisədir və bu təhsili başa çatdırmaq bir xoşbəxtlikdir. Müasir həyat və dünyanın gələcəyi insanlardan daha da çox bilik tələb edir. Gələcək bilikli, elmi insanların çiyinləri üstündə qurulacaqdır. Ona görə də gənclərin ali təhsil almağa maraq göstərməsi, can atması, müsabiqələrdən keçərək ali məktəblərdə təhsil almaq hüququna malik olması çox sevindirici haldır. Arzu edirəm ki, bu il ağır müsabiqələrdən, imtahanlardan keçib həm respublikamızın, həm də xarici ölkələrin ali məktəblərində təhsil almaq hüququ əldə etmiş hər bir gənc bunun mahiyyətini, qiymətini heç vaxt unutmasın və çalışsın ki, yüksək təhsil alsın, yaxşı mütəxəssis olsun, özünü gələcək üçün hazırlasın.

Mən bugünkü görüşümdən məmnunam və sevinirəm. Çünki gənclərimizlə görüşürəm. Gənclər xalqımızın, millətimizin, ölkəmizin gələcəyidirlər. Mən Azərbaycan dövlətinin başçısı, prezidenti kimi hazırkı işlərlə, problemlərlə yanaşı, daim respublikamızın gələcəyi haqqında düşünürəm, ona qayğı göstərirəm və bunun üçün bu gün imkanım daxilində olan bütün tədbirləri həyata keçirirəm. Bu tədbirlərdən biri də Azərbaycan gənclərinin ali təhsil almasının təkmilləşdirilməsidir.

Respublikamızda ali təhsil uzun müddətdir ki, özünə layiq yer tutubdur. Biz həmişə, keçmiş zamanlarda da iftixar hissi ilə demişik ki, ölkəmizin istənilən qədər, lazım olan qədər ali məktəbləri, universitetləri, digər təhsil ocaqları var.

Siz gəncsiniz. Keçmişimizi ancaq kitablardan oxumusunuz, valideynlərinizin sizə söylədiyi xatirələrdən bilirsiniz. Bunun özü yaxşı haldır. Mən isə sizə çatdırmaq istəyirəm ki, [113-114] biz fəxr edə bilirik ki, respublikamız XX əsrdə çox yüksək təhsil ocaqları yaratmağa nail olmuşdur. Bu təhsil ocaqlarında on minlərlə, yüz minlərlə azərbaycanlı təhsil alıb, ölkəmizin həyatının, mühitinin irəliyə doğru dəyişdirilməsində iştirak edibdir.

Biz müstəqil respublika olduqdan sonra başqa ölkələrin vəziyyətini daha dəqiq öyrənə bildik və bizim üçün çox şeylər aşkar oldu.

Aşkar oldu ki, bizim ətrafımızda, qonşuluğumuzda olan ölkələrdə xeyli miqdarda savadsızlar da var. Məsələn üçün, bizim qonşu, dost Türkiyə Cümhuriyyətində indi səkkizillik icbari təhsil haqqında mübahisələr, mübarizələr gedir. Türkiyə Böyük Millət Məclisi bu məsələni müzakirə edir. Bəziləri hesab edir ki, səkkizillik icbari təhsil lazımdır, bəziləri isə hesab edir ki, lazım deyil və gəncləri məcbur etmək lazım deyil ki, onlar 8 ilə qədər oxusunlar. Onların bəzilərinin fikrincə, gənclər oxumasa da olar və yaxud iki-üç il oxuyandan sonra qoy özləri bildikləri kimi yaşasınlar. Bu, şübhəsiz ki, Türkiyənin daxili problemidir. Biz bu işə qarışmırıq. Ancaq Türkiyəni

yaxşı bilən adam kimi bu, mənim üçün yeni bir təəccüblü hadisə oldu ki, əcəba, indiyə qədər Türkiyədə gənclərin 8 il təhsil alması icbari xarakter daşımamışdı mı?

Bilirsiniz, bu heç də insanları nəyəsə məcbur etmək deyil. Bizim ölkəmizdə neçə illərlə onillik icbari təhsil olubdur. Gənclər mütləq 10 il oxumalı, icbari orta təhsil almalıdırlar. İndi biz bunun gözəl nəticələrini görürük. Respublikamızda savadsızlıq yoxdur. Biz bunu adi bir hal hesab edirdik. Ancaq yenə də deyirəm ki, indi biz başqa ölkələrin vəziyyətini dərindən görəndən sonra mən bunu adi hal hesab etmirəm. Bu bizim böyük nailiyyətimizdir və bununla biz fəxr edə bilərik. Təkcə bu deyil. Ali məktəblərimizdə hər il xeyli miqdarda yüksək dərəcəli mütəxəssislər hazırlanmışdır. Vaxtilə hətta bizə deyirdilər ki, Azərbaycanda ali məktəblərə qəbulu bir az [114-115] ixtisar etmək lazımdır, məhdudlaşdırmaq lazımdır. Çünki bu qədər ali təhsilli mütəxəssisə ehtiyac yoxdur, yəni tələbatdan artıqdır. Ancaq indi zaman göstərdi ki, bu bizə o vaxt da lazımmiş, bu gün də lazımdır və gələcəkdə də lazım olacaqdır.

Keçmişdə biz Sovetlər İttifaqının tərkibində idik. Bu ittifaqın tərkibində 15 respublika var idi. O vaxt gənclərimiz təkcə Azərbaycanın deyil, həmin müttəfiq respublikaların da ali məktəblərində təhsil alırdılar. Siz hələ gəncsiniz, ola bilər bu barədə kitablardan oxuyasınız. Amma biz 1970-ci ildən başlayaraq Azərbaycandan gənclərin keçmiş Sovetlər İttifaqının ən böyük universitetlərinə, ali məktəblərinə oxumağa göndərilməsinə nail olduq. Onların sayı hər il artırılırdı. Mənim xatirimdədir, 70-ci illərin sonunda ildə 800-900 nəfər və 80-ci illərin əvvəlində ildə 1000-1400 nəfərə qədər gənclərimiz respublikamızdan kənardakı ali məktəblərə göndərilirdi. Bunun böyük əhəmiyyəti var idi. İndi biz bunun müsbət nəticələrini görürük. Mən bunu dəfələrlə demişəm, - biz respublikamızdan kənar da yeni bir ali məktəb miqyasında mütəxəssislər hazırlanmasına nail olduq. Çünki hər bir ali məktəbə orta hesabla ildə 700-800 nəfər qəbul olunurdu. Əgər biz respublikamızdan kənar da ildə 800-1000 və bundan da çox tələbə qəbul etdirirdiksə və onların ali təhsil almasına nail ola bilirdiksə, hesab etmək olardı ki, ölkəmizdəki ali məktəblərdən başqa, daha bir böyük ali məktəbimiz var idi və bu da Azərbaycan üçün böyük töhfə idi. Bunun da əhəmiyyəti ondan ibarət idi ki, o vaxtlar respublikamızdan kənar da təhsil alan gənclər Sovetlər İttifaqı tərkibində ən yüksək təhsil verən, təcrübəyə malik olan universitetlərdə oxuyurdular.

İndi biz qapımızı dünyaya açmışıq və dünyanın da qapısı bizim üçün açıq olduğuna görə bir həqiqəti də demək istəyirəm ki, həm vaxtilə öz ali təhsil müəssisələrimizin, həm də keçmiş Sovetlər İttifaqının bir çox ali məktəblərinin, xüsusən [115-116] Moskvanın, Leninqradın ali məktəblərinin təhsil səviyyəsini lazımınca qiymətləndirə bilməmişik. Amma indi bir çox xarici ölkələrin ali məktəbləri ilə müqayisə edərkən belə qənaətə gəlmişəm ki, bəli, Bakıda, Moskvada, Leninqradda və başqa şəhərlərdə olan yüksək səviyyəli universitetlər insanlara dünyanın ən görkəmli təhsil müəssisələrindən heç də geri qalmayan təhsil veriblər.

Bu bir həqiqətdir. Bu həqiqəti inkar etmək lazım deyil. Bütün bunların hamısı o vaxtlar Azərbaycanın gələcəyi üçün yeni-yeni mütəxəssislər hazırlamaq məqsədi daşımışdır. Bu işə biz hələ 1970-ci ildən başlamışdıq. Mən bu gün çox böyük məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, bu, şəxsən mənim təşəbbüslə olmuşdur. Mən hələ o vaxtdan ölkəmizin gələcəyi barədə düşünmüşəm. Həmin illərdən başlayaraq gələcəyimiz haqqında düşünürdüm. Zaman keçdi, artıq biz XX əsrin son illərini yaşayırıq. İndi isə sizinlə görüşərək və bu problemlərlə daim şəxsən məşğul olaraq Azərbaycanın XXI əsri haqqında düşünürəm.

Əziz gənclər! XXI əsr sizin əsriniz, sizin dövrünüz olacaqdır. Siz və sizin kimi Azərbaycan gəncləri, yeniyetmələri, yüksək təhsilli insanları həmin əsrdə müstəqil, azad respublikamızı yaşadacaqsınız, inkişaf etdirəcəksiniz. Biz bu işləri sizin öhdənizə buraxacağıq. Ona görə də mən bunu çox əhəmiyyətli hesab edirəm.

Son illər yeni tədris ili ərafəsində tələbələrlə görüşmək ənənəmiz olmuşdur. Bu görüşləri mən həmişə yüksək qiymətləndirirəm. Adətən mən hər il avqustun sonlarında ali məktəblərə daxil olan gənclərin nümayəndələri ilə Respublika sarayında görüşürdüm, onlara öz tövsiyələrimi verirdim və sözlərimi deyirdim. Hətta həmin illərdə ölkəmizdən xarici dövlətlərə göndərilən tələbələrin, gənclərin sonralar siyahılarını tələb edirdim, saxlayırdım. İndi sizə bildirmək istəyirəm ki, bu siyahıların hamısı mənim şəxsi arxivimdədir. Bəlkə də həmin [116-117] gənclərin özləri bilmirlər ki, onların adları, fəsilələri, daxil olduqları institutların, universitetlərin adları jurnallarda, dəftərlərdə yazılıb və indiyədək bunları əziz bir sənəd kimi özümdə saxlamışam. Çünki bu işlərə çox böyük əhəmiyyət vermişəm.

1980-ci illərin ikinci yarısında - 90-cı illərin əvvəllərində bu ənənələr pozuldu. Bunun müəyyən obyektiv səbəbləri də olmuşdur. Ancaq respublikamızın bu sahə ilə məşğul olan bəzi şəxsləri belə görüşlərə, belə ənənəyə nədənsə ya qiymət verə bilməmişlər, ya da sadəcə olaraq subyektiv səbəblərə görə bunu inkar etməyə çalışmışlar.

Mən çox məmnunam ki, bu gün bu ənənələr yaşayır və bərpa olunub. Bu gün biz tamamilə başqa bir şəraitdə, müstəqil Azərbaycanın adı altında yeni bir ənənə yaradıyıq. Mən sizə söz verirəm ki, hər il yeni dərslər ərafəsində ali məktəblərə qəbul olunan gənclərlə görüşməyi özüm üçün bir vəzifə hesab edirəm və bundan sonra da bunu davam etdirəcəyəm.

Bu gün sizin qarşınızda xoşbəxt bir yol açılıbdır. Eyni zamanda sizin üzərinizə böyük məsuliyyət düşür. Bu sizin şəxsi vətəndaşlıq məsuliyyətinizdir. Həmçinin valideynlərinizin, müəllimlərinizin, doğma Vətəninizin qarşısında məsuliyyət daşıyırsınız. Arzu edərdim ki, siz bütün bunların hamısını layiqincə yerinə yetirəsiniz, Azərbaycanın layiqli övladları olursunuz, respublikamızın gələcəkdə layiqli, yüksək ixtisaslı mütəxəssisləri, vətənpərvər vətəndaşları olursunuz. Bunun üçün siz gərək universitetlərdə, başqa ali məktəblərdə təhsil dövründən səmərəli istifadə edəsiniz. Bu, çox əhəmiyyətlidir. Gənclər bəzən gələcəklərini o qədər də dərk edə bilmirlər. Ancaq mən, bütün çətin dövrləri yaşamış bir şəxs kimi, sizə öz həyat təcrübəmdən və gördüklərimə əsasən tövsiyə edirəm ki, həyatınızda heç bir günü itirməyin. Ali məktəblərdə hər bir gün sizin üçün vacib və əhəmiyyətlidir. Ancaq itirilən günü siz [117-118] heç vaxt geri qaytara bilməyəcəksiniz. Çalışın heç bir günü itirməyin.

Gələcəkdə sizin çox böyük imkanlarınız olacaqdır. Siz müxtəlif arzularınızı, istəklərinizi yerinə yetirmək üçün, cəmiyyətdə layiqli yer tutmaq üçün, ölkəyə, Vətənə, millətə faydalı olmaq üçün oxuduğunuz dövrlərdə ali məktəblərin bütün imkanlarından istifadə edib gərək yüksək bilik toplayasınız, özünüzü gələcəyə hazırlayasınız.

Əgər siz bunları edə bilsəniz, buna nail ola bilsəniz gələcək həyatınız çox rahat və uğurlu olacaqdır. Mənim işə arzum budur ki, həyatınız məhz belə də olsun. Bunların hamısı birinci növbədə sizin özünüzlə lazımdır. Çünki siz təkcə özünüzlə üçün yox, valideynləriniz üçün də lazımsınız. Gələcəkdə ailə də quracaqsınız, övladlarınız da olacaqdır. Ailəniz, övladlarınız üçün sizin indi bu dövrdən səmərəli istifadə etməyiniz lazımdır. Güman edirəm ki, siz belə də edəcəksiniz.

Burada çıxış edən gənclərin hamısı eyni fikri söylədilər. Bu məni çox sevindirdi, məmnun etdi. Diqqət yetirirdim, bizim gənclərimiz öz fikirlərini sərbəst ifadə edirlər, yəni kiminsə tərəfindən hazırlanmış sözləri demirlər. Bu sözlər gənclərin qəlbindən gələn təbii sözlərdir, fikirlərdir. Sizin öz dediyiniz fikirlərlə yaşamağımız fərəhləndirici haldır.

Məlumdur ki, respublikamızın bugünkü gəncləri çətin bir dövr yaşayır, - eyni zamanda çox şərəfli bir dövr yaşayırlar. İnsanın həyatında heç bir çətinlik daimi olmur. Sadəcə olaraq insan bu çətinliyə dözməlidir və buna qarşı mübarizə aparmalıdır. Amma indiki dövr ona görə şərəflidir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olubdur. Ölkəmizdə müstəqil dövlət quruculuğu prosesi gedir, böyük ictimai-siyasi tədbirlər həyata keçirilir, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurulur. İqtisadiyyatımız bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında yenidən qurulur və inkişaf etdirilir. Azərbaycan həm iqtisadi cəhətdən, həm də bütün digər sahələrdə qapılarını dünyaya açıbdır. [118-119] Artıq insanlarımız sərbəstlik, azadlıq əldə ediblər. Müstəqillik ümumi bir məfhumdur. Amma müstəqillik təkəcə dövlətin, millətin müstəqilliyi deyil, həm də hər bir insanın, vətəndaşın sərbəstliyidir, azadlığıdır və müstəqilliyidir. Bütün bunların hamısı bizə veriləndir. Respublikamızda demokratiya, siyasi plüralizm bərqərar olunubdur, insanın bütün azadlıqları təmin ediləndir. Hesab edirəm ki, bunların hamısı, xüsusən gənclər üçün böyük nemətdir.

Keçmiş zamanlarda bizim nəsil də çox ağır bir dövr yaşayıbdır. O vaxt biz çox məhdudiyətlər içərisində yaşamışıq, çətin dövrlərdən keçmişik. Amma bugünkü nəslin çətinlikləri respublikanın sosial-iqtisadi vəziyyəti ilə, Ermənistan tərəfindən ölkəmizə edilmiş təcavüzlə və bunun nəticəsində ərazilərimizin 20 faizinin işğal edilməsi, işğal olunmuş yerlərdən bir milyondan artıq vətəndaşımızın didərgin düşməsi, qaçqın, köçkün vəziyyətində, çadırlarda yaşaması ilə bağlıdır. Bizim çətinliklərimiz inildəyən yaralarımızdır. Biz Vətənimizin, müstəqilliyimizin, xalqımızın, torpaqlarımızın müdafiəsi yolunda şəhidlər vermişik, gənclər itirmişik. Bax, ürəyimizi ağrıdan bunlardır. Ancaq bilmək lazımdır ki, bütün bunlarla yanaşı, respublikamızda tam ictimai-siyasi sabitlik vəziyyəti bərqərar olubdur, insanlar sakit, rahat, sərbəst yaşayırlar. İndi siz 3-4 il bundan əvvəlki dövrü xatırlayın. Bakıda, başqa şəhərlərdə, ümumiyyətlə heç bir yerdə yaşamaq mümkün deyildi. Valideynlər uşaqlarını küçəyə buraxa bilmirdilər. Çünki bir tərəfdən Ermənistanın təcavüzü və gedən döyüşlər, tökülən qanlar, ikinci tərəfdən də Azərbaycanın daxilində, o cümlədən Bakıda hökm sürən özbaşnalıq, qanunsuzluq, ayrı-ayrı silahlı, cinayətkar dəstələrin ardıcıl olaraq cinayətlər törətməsi, insanlara təcavüz, təzyiq etməsi, onların öldürülməsi, mülkünün, varının zorla əlindən alınması bizim həyatımızı narahat edən hallar idi. [119-120]

İndi görürsünüz, biz artıq bunları ötüb keçdik. Yəni onlar özbaşına qalmadılar. Biz respublikamızı həmin daxili bəlalardan xilas etdik, xalqımıza əziyyət, zillət verən cinayətkar üsürlərdən təmizlədik, qanunu möhkəmləndirdik, qanunun aliliyini təmin və tətbiq etdik, insanları qanunlara tabe etməyə nail olduq.

Əlbəttə, bu gün də qanunları pozanlar, cinayət edənlər var. Ancaq bunlar bir neçə il bundan öncə olduğu kimi kütləvi və təhlükəli xarakter daşmır. Onlara qarşı da mübarizə aparılır.

İndi, Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi inkişaf etdiyi bir zamanda siz gənclər ali təhsil almağa başlayırsınız. Ona görə mən deyirəm ki, siz ölkəmizin şərəfli bir dövründə yaşayırsınız. Əmin ola bilərsiniz ki, respublikamızda sərbəstlik, sabitlik, əmin-amanlıq, sülh bundan sonra da təmin ediləcəkdir. Yəqin televiziya baxırsınız, radioda

eşidirsiniz, qəzetlərdən oxuyursunuz ki, biz bu barədə nə qədər çalışırıq, səylər göstəririk. Çalışırıq ki, bir daha müharibə olmasın, qan tökülməsin, gənclərimiz həlak olmasınlar.

Mən dünən axşam televiziya da bir verilişə baxırdım. Hansısa rayondan olan şəhid analarının görüşünü verirdilər. Ağbirçək bir şəhid anası o qədər təsirli danışdı ki, mən böyük heyranlıqla ona qulaq asırdım. Onun oğlu Vətən yolunda həlak olubdur. Amma o, böyük nikbinlik hissi ilə danışaraq deyirdi ki, çox böyük xoşbəxtlikdir ki, indi bizim gənclər həlak olmur, qan tökülmür, şəhidlər vermirik.

Mən sizi əmin edərək bildirirəm ki, bu, gələcəkdə də belə olacaqdır. Bu yolda çalışırıq və bundan sonra da çalışacağıq ki, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll edək və sülh yolu ilə respublikamızın ərazi bütövlüyünü təmin edək, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad edək və oradan didərgin düşmüş vətəndaşlarımız öz yerinə-yurduna qayıtsın. Yalnız və yalnız bu şərtlərlə sülh danışıqları aparırıq. Başqa şərt ola bilməz. Biz torpaqlarımızın bir qarışını da, bir metrini də [120-121] heç vaxt heç kəsə verməyə razı ola bilmərik. Bu, heç vaxt ola bilməz.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması və qorunub saxlanılması bizim müqəddəs vəzifəmizdir. Biz hamımız birlikdə, siz gənclərlə, bütün Azərbaycan xalqının iradəsi ilə bu vəzifəni yerinə yetiririk və yetirəcəyik. Ancaq bunların hamısını sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Görülən işlər, aparılan danışıqlar, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən irəli sürülmüş bəzi təkliflər buna ümid verir. Bunların hamısı indi həyata atılan gənclərimizin ömrünün daha da xoşbəxt olmasını təmin etmək üçün lazımdır. Qoy gənclər bundan sonra bir də qanla, müharibə ilə, döyüşlə rastlaşmasınlar.

Beləliklə, sizin təhsil almağınız üçün indi yaxşı imkan, şərait yaranıbdir. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz bu imkanlardan səmərəli istifadə edəcəksiniz. Mən sizin buradakı çıxışlarınızı diqqətlə dinlədim. Güman edirəm ki, bu çıxışlar nəinki salonda olan gənclərin hamısının fikrini ifadə edir, ümumiyyətlə, Azərbaycanın ali məktəblərə daxil olmuş bütün gənclərinin fikrini ifadə edir. Mən bunu belə qəbul edirəm ki, siz hamınız söz verirsiniz ki, yaxşı oxuyacaqsınız, yaxşı təhsil alacaqsınız, respublikamızın dəyərli, layiqli vətəndaşları olacaqsınız və ölkənizə, millətinizə, xalqınıza sədaqətlə xidmət edəcəksiniz. Əminəm ki, belə də olacaqdır. Mən sizin sözlərinizi bir and kimi qəbul edirəm.

Azərbaycandan kənara - başqa ölkələrə təhsil almağa gedən gənclərə xüsusi tövsiyəm ondan ibarətdir ki, siz hansı ölkədə olursunuzsa-olun, birinci vəzifəniz yüksək təhsil almaqdan, o təhsil ocağının bütün imkanlarından istifadə edib hərtərəfli, hazırlıqlı bir vətəndaş olmaqdan ibarətdir. Eyni zamanda siz respublikamızı xarici ölkələrdə təmsil edən insanlar, gənclər olacaqsınız. Siz sadəcə olaraq təhsil almaqla kifayətlənməməlisiniz, Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil etməlisiniz, ölkəmizin həqiqətlərini təhsil alacağınız universitetlərdə, ali [121-122] təhsil müəssisələrində yaymalısınız, təbliğ etməlisiniz. Buna çox böyük ehtiyac var. Təəssüflər olsun ki, Azərbaycan hələ müstəqillik əldə etməmişdən əvvəl - 1988-ci ildə Ermənistanla Azərbaycan arasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsi başlayandan sonra demək olar ki, dünyanın əksər ölkələrində, bəlkə də hamısında Ermənistanın təbliğatı çox güclü olubdur. Amma Azərbaycanın təbliğatı ya zəif olub, ya da heç olmayıbdir. Təcavüz bizim respublikamıza qarşı olubdur, bu münaqişə Ermənistanın təşəbbüsü ilə başlayıbdir, onlar hərbi təcavüz ediblər, Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq Qarabağ Vilayətini ələ keçirmək məqsədi ilə bu çirkin iş

əl atıblar. Nəhayət, onlar cürbəcür səbəblər üzündən respublikamızın ərazisinin bir hissəsini işğal ediblər, ölkəmizə zərbələr vurublar, işğal etdikləri yerlərdə Azərbaycanın varidatını dağıdıblar. Belə olan halda Ermənistanın təbliğatı o dərəcədə güclü olubdur ki, xarici ölkələrin əksəriyyətində belə fikir yaranıb ki, guya burada Azərbaycan günahkardır, guya azərbaycanlılar ermənilərin hüquqlarını tapdalayıblar, guya azərbaycanlılar ermənilərə imkan vermirlər ki, onlar respublikamızda, o cümlədən Dağlıq Qarabağda rahat yaşasınlar. Son illər bizim apardığımız əməli işlər, xarici siyasətimiz, təbliğat tədbirlərimiz həmin fikri dəyişdirir. Bu, həqiqətən də çox dəyişib. Ancaq biz bu sahədə hələ çox iş görməliyik.

Siz hələ gəncsiniz. Ola bilsin ki, televiziyaya baxırsınız və bu barədə son vaxtlar televiziya çoxlu məlumatlar verir. Bilirsiniz ki, 1992-ci ildə ABŞ Konqresi Azərbaycana qarşı ədalətsiz, ölkəmiz barəsində ayrı-seçkilik edən bir qərar qəbul edibdir. Bu da ondan ibarətdir ki, guya Azərbaycan Ermənistanı blokadaya aldığına görə Amerika Birləşmiş Ştatlarının respublikamıza hər cür yardım göstərməsinə qadağan, embarqo qoyulubdur. Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra ABŞ keçmişdə Sovetlər İttifaqına daxil olmuş respublikaların hamısına maddi və maliyyə yardımı göstərir. Məsələn, Erməni[122-123]stan, Gürcüstan ildə ola bilsin ki, 100-200 milyon dollar dəyərində yardım alırlar. Başqa ölkələr də alırlar. Amma Azərbaycan 1992-ci ilin oktyabr ayından bu yardımlardan məhrum edilibdir. Çünki bizim xarici siyasətimiz zəif olubdur, təbliğatımız olmayıbdir. Ona görə də ABŞ Konresində ermənilər belə bir qərar qəbul etdiriblər.

Mən dörd ildir Azərbaycana rəhbərlik edirəm. Bu illər ərzində biz çalışırıq ki, həmin 907-ci əlavəni, bu ədalətsiz qərarı ləğv etdirməyə nail olaq. Baxmayaraq ki, Amerikanın prezidenti cənab Bill Klinton hələ 1994-cü ildə ilk dəfə görüşərkən mənə bildirdi ki, o da həmin 907-ci əlavənin əleyhinədir və onun ləğv olunmasının tərəfdarıdır, eləcə də ABŞ-ın başqa hökumət, dövlət adamları da bunu bəyan ediblər, ancaq Konqres bunu etmir.

Mən bu yaxınlarda ABŞ-da rəsmi səfərdə olarkən Konqresdə həddindən artıq görüşlər keçirdim, danışıqlar apardım. Demək olar ki, bir günün içərisində Konqresdə 40-dan çox konqresmenlə, senatorla görüşdüm. Bu, onların təcrübəsində görünməmiş bir hadisə idi. Hər birisini inandırmağa, başa salmağa, anlatmağa çalışırdım ki, bu qərar ədalətsizdir, bunu ləğv etmək lazımdır.

Həqiqətəndən ibarətdir ki, Ermənistan Azərbaycana təcavüz edibdir, Ermənistanın silahlı qüvvələri ərazimizin 20 faizini işğal edibdir və işğal olunmuş ərazilərdən bir milyon Azərbaycan vətəndaşı qovulub, onların hüquqları tapdalanıbdir. Bildirdim ki, əgər siz insan hüquqlarının pozulduğuna, tapdalandığına görə bu cür qərar qəbul etməsənizsə, gəlin görün kim kimin hüquqlarını tapdalayıb, pozub. Siz bunu araşdırın.

Görürsünüz, indi bilinir ki, biz bu məsələnin həllinə nail olacağıq. Amma bu, nə qədər çətin bir işdir. Çox iş görülməlidir. Səbəb də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın həqiqətləri, [123-124] Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi barədə həqiqətlər dünyaya hələ istənilən qədər çatdırılmayıbdır.

Mən dünən Polşa Respublikasından Vətənə dönmüşəm. Orada Polşa prezidenti Aleksandr Kvasnevskinin dəvəti ilə rəsmi səfərdə idim. Bizim çox uğurlu danışıqlarımız keçdi, çox əhəmiyyətli səfər oldu və Polşa ilə Azərbaycan arasında çox böyük əhəmiyyətə malik sənədlər imzaladıq. Dünən günün sonunda Bakıya qayıtdım və bu gecə səhərə qədər İsrailin baş naziri cənab Netanyahu ilə görüş keçirdim. O, Uzaq Şərq ölkələrinə - Yaponiyaya, Çinə və Cənubi Koreyaya səfərə çıxmışdı. O, xəbər vermişdi ki, yolüstü Bakını bir neçə saat ziyarət

etmək istəyir. Ancaq elə oldu ki, onun proqramına görə görüş gecə saat 4-də alındı. Nəhayət, saat 4-dən səhər saat 9-a kimi mən onunla görüşdüm. Biz birlikdə Zuğulbada günəşin çıxmasını müşahidə etmişik və bir neçə saat bir yerdə danışıqlar aparmışıq. Məqsədimiz də ölkələrimiz arasında əlaqələri inkişaf etdirmək olub. Amma əsas məqsədimiz həmişə Azərbaycanın həqiqətlərini, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin səbəblərini, bunun ölkəmizə vurduğu zərbələri və bizim bu sahədə mövqeyimizi anlatmaqdan, çatdırmaqdan ibarətdir. Sizə deyə bilərəm ki, söhbətlərimizin 70 faizi məhz bu məsələyə həsr olunmuşdu.

Bilirsiniz ki, mən iyul ayının sonundan avqustun əvvəllərində ABŞ-da rəsmi səfərdə oldum. Bu səfər 12 gün davam etdi. Vaşinqton, Nyu-York, Hyuston, Çikaqo şəhərlərində 150-yə qədər görüş keçirdim. Bütün danışıqlar, dövlət xadimləri ilə görüşlər, ayrı-ayrı şirkətlərin rəhbərləri və nümayəndələri ilə, kongresmenlərlə görüşlər, ictimaiyyətin nümayəndələri ilə böyük salonlarda keçirilən görüşlər, hətta Hyüstonda tibb mərkəzində çalışan məşhur cərrah, tanınmış tibb alimi Debeyki ilə və mərkəzdə işləyən başqa insanlarla görüşlər - bunların hamısı Azərbaycanı tanımaq, respublikamızın həqiqətlərini çatdırmaq məqsədi daşıyırdı. Mən hər dəfə [124-125] bu görüşləri keçirəndən sonra yenə də təhlil edirəm ki, biz hələ bu sahədə nə qədər geri qalıyıq, nə qədər iş görülməlidir.

Məsələn, baxmayaraq ki, İsrailin baş naziri Netanyahu ilə mən keçən ilin dekabrında Lissabonda görüşmüşdüm, orada ətraflı danışıqlar aparmışdıq, ancaq bu gecə mən ona Azərbaycan haqqında, ölkəmizin xarici və daxili siyasəti haqqında, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsi barədə məlumatlar verəndə gördüm ki, bu məlumatların çoxu onun üçün yenidir. Yəni bu məsələlər, işlər bir dəfə yox, iki dəfə yox, üç dəfə yox, xeyli davam etməlidir. Bunları sizə ona görə deyirəm ki, siz harada olmağınıza baxmayaraq, respublikamız haqqında həqiqətləri təbliğ edəsiniz. Bizim xarici ölkələrdə olan ayrı-ayrı vətəndaşlarımız, gənclərimiz bəzən müxtəlif subyektiv səbəblərdən, bəzən anlamadan, bəzən qərəzli olaraq ölkəmizin bu günü haqqında təhrifedici, yalan məlumatlar verirlər. Mən xarici dövlətlərdə olarkən belələri ilə rastlaşıram.

Mən Polşada olanda yanıma bir-iki azərbaycanlı gəldi. Onlarla görüşdüm və gördüm ki, guya onlar orada Azərbaycanı təmsil edirlər. Ancaq orada yaşayırlar, Azərbaycanda baş verən hadisələrdən isə nə qədər uzaqdırlar. Onlardan soruşdum ki, Azərbaycanda nə vaxt olubsunuz? Dedilər ki, 1993-cü ildən Bakıda olmamışıq. Məlumatları haradan aldılar ilə maraqlandım. Gördüm ki, oradan-buradan yalan məlumatlardan bəhrələnilər. Bəlkə də onların günahı deyil, - onlar sadə adamlardır, sadəcə olaraq, onları bəzən aldadırlar və həmin adamlar Polşada ölkəmiz haqqında həqiqətləri çatdırmaq əvəzinə respublikamızın vəziyyəti barədə təhrifedici məlumatlar yayırlar.

Ona görə də sizə, - xarici ölkələrə təhsil almağa gedən gənclərimizə mənim tövsiyəm ondan ibarətdir ki, siz Azərbaycanın səlahiyyətli nümayəndələrisiniz, hər yerdə respublikamız haqqında həqiqətləri çatdırmalısınız, təbliğ etməlisiniz. [125-126] Bunların hamısı siz təhsil alarkən, oxuyarkən ölkənizə, xalqınıza, millətinizə göstərdiyiniz xidmət olacaqdır.

Hər bir xarici dövlətin özünəməxsus qanunları, adət-ənənələri var. Hər bir ölkənin siyasətini onun daxili işi hesab edirik. Heç bir ölkənin daxili işinə qarışmırıq və bundan sonra da qarışmayacağıq. Hesab edirik ki, hər bir ölkənin xarici və daxili siyasəti o ölkənin özünün işidir və başqa ölkələr onun işinə qarışmamalıdır. Bunun özü

müstəqillik üçün lazım olan bir şərtidir. Ancaq dediyim kimi, hər bir ölkənin qanununu, adət-ənənəsini bilmək lazımdır. Çünki bizim Azərbaycan gənclərinin nə qədər çox biliyi, savadı olsa bu, bir o qədər yaxşı olar. Eyni zamanda respublikamızın, xalqımızın milli xüsusiyyətlərini, milli ənənələrini, milliliyini heç vaxt unutmamaq lazım deyil və bunu heç bir şeyə dəyişmək olmaz. Əgər biz azərbaycanlı kimi öz müstəqilliyimizi, milli azadlığımızı yüksək qiymətləndiririksə, xalqımızın tarixini, adət-ənənələrini, xalqımıza məxsus milliliyi həmişə yaşatmalıyıq və onları hər yerdə təbliğ etməliyik. Mən bunu ona görə deyirəm ki, bizim bəzi adamlar - gənclər, hətta gənc olmayanlar da başqa ölkəyə gedən kimi, dərhal cürbəcür təsir altına düşürlər. Bu da o nəticəyə gətirib çıxarır ki, həmin adamlar öz milliliyini itirir, öz adət-ənənələrini itirirlər. Bu təhlükəlidir. Ona görə də mən sizi xəbərdar edirəm.

Şübhəsiz ki, siz xarici ölkələrdə dil öyrənməlisiniz. Mən keçmişdə də demişəm və bu gün də deyirəm,- şəxsən arzum ondan ibarətdir ki, hər bir azərbaycanlı çox dil bilsin. Ancaq birinci növbədə öz ana dilini - dövlət dilini yaxşı bilsin. Bizim çox gözəl, zəngin, cazibədar dilimiz var. Bəlkə də biz bu dildə danışdığımızı görə öz dilimizin zənginliyini və gözəlliyini hələ tam dərk edə bilməmişik. Ancaq bilin ki, bu həqiqətdir. Ona görə də bunu heç bir şeyə dəyişmək olmaz. Xarici dil bilmək, əlbəttə ki, lazımdır, vacibdir. Mən bir daha arzu edirəm ki, vətəndaşlarımız ingilis dilini də, rus dilini də, fransız dilini də, [126-127] alman dilini də, türk dilini də, ərəb dilini də, fars dilini də, hətta Çin dilini də bilsinlər. Gənclərimiz nə qədər çox dil bilsələr bir o qədər zəngin dünyagörüşünə malik olacaqlar. Bu, müasir dünyanın tələbləridir. Amma ən əsası ondan ibarətdir ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir azərbaycanlı öz ana dilini - Azərbaycan dilini, dövlət dilini mükəmməl bilməlidir. Gənclərə tövsiyə edirəm ki, əgər kiminsə bu barədə çatışmazlığı varsa, çalışsın, bunu aradan qaldırsın. Xarici ölkələrdə təhsil alarkən, həmin ölkənin dilini öyrənərkən, eyni zamanda başqa dilləri öyrənərkən öz dilinizi heç vaxt unutmayın və öz ana dilinizi heç bir başqa dilə dəyişməyin. Xalqın, millətin, insanın öz ana dilindən əziz heç bir şeyi ola bilməz.

Hətta öz dilimizdə danışmağı başqalarına da öyrədin. Ümumiyyətlə, mən fikir verirəm, - respublikamıza başqa ölkələrdən gəlib işləyənlər, dövlət nümayəndələri, səfirliklərdə çalışanlar Azərbaycan dilini öyrənməyə çalışırlar. Bu, çox sevindirici haldır. Bunun özü də yenilikdir.

Mənim xatirimdədir, keçmiş zamanda ədəbiyyat tarixini öyrənərkən fəxr edirdik ki, vaxtilə Lermontov bir müddət Azərbaycanda olmuş, Quba zonasında yaşamışdır. O öz dostuna yazmışdı ki, mən burada Azərbaycan dilini öyrənirəm. Avropada fransız dili kimi, Qafqazda da Azərbaycan dili çox məşhur və mötəbər bir dildir. Hətta Lermontovun belə bir yazısı da var. Biz bunu böyük iftixar hissi ilə qeyd edirdik ki, görün, Lermontov burada yaşayıb, dilimizə belə böyük hörmət edib və bizim dilimizi öyrənməyə çalışıb. Bunun özü tarixdə nadir bir hadisədir. İndinin özündə də bizim dili öyrənməyə çalışırlar. Bəziləri artıq bizim dildə danışirlər. Bu, çox gözəldir. Çünki biz öz dilimizin hörmətini qaldırmalıyıq. Ona görə ki, bizim dilə hörmət edilsin, dilimizi öyrənsinlər, mənimsəsinlər. Mən əminəm ki, başqa ölkələrdə də bizim dilimiz nə qədər geniş yayılsa, öyrənilsə Azərbaycanın ədəbiyyatını, mədəniyyətini ana dilimizdə oxuyanlar, öyrənənlər respublikamızın necə zəngin mədəniyyətə, ədəbiyyata, mədəniyyətə malik olduğunu dərk edəcəklər. Mən bu məsələ ilə əlaqədar öz fikirlərimi sizə çatdırıram və güman edirəm ki, bu tövsiyələrimi unutmayacaqsınız.

Harada olursunuzsa, - istər daxildə, istərsə də xaricdə, - hər bir azərbaycanlı gəncin şərəfli borcu Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaqdan, inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Bu, bizim çoxəsrlik tariximizdə böyük, şərəfli və tarixi nailiyyətdir. Mən bunu dəfələrlə demişəm. Hansı xarici ölkədə olursansa, orada deyirəm ki, keçmişdə bizim xalqımız hər bir çətinliyə dözübdür, bu gün də, sabah da dözə bilər. Ancaq bundan sonra heç bir vaxt xalqımız öz dövlət müstəqilliyini əldən verməyəcəkdir. Bu, heç vaxt ola bilməz. Bu mənim fikrimdir, iradəmdir, mənəviyyatımdır. Amma mənim istədiyim odur ki, bu, hər bir Azərbaycan vətəndaşının, hər bir azərbaycanlının fikri olsun və onun iradəsinə çevrilsin.

Son illər Azərbaycanda təhsil sahəsində bir sıra dəyişikliklər gedir. Bunların bəziləri müsbət xarakter daşıyır. Təəssüflər olsun ki, bəziləri də pərakəndə getdiyinə görə respublikamızın təhsil sistemində, o cümlədən ali təhsilində müəyyən zərərlər gətirir. Artıq indi vaxt gəlib çatıb və başlıca vəzifəmiz ölkəmizin təhsilini qəbul etdiyimiz «Təhsil haqqında qanun» əsasında bundan sonra daha da möhkəm qurmaq, inkişaf etdirməkdir. Hesab edirəm ki, bizim müvafiq orqanlar bu işlərlə məşğul olacaqlar.

Respublikamızın çox güclü müəllim ordusu var. Azərbaycanın müəllimləri ən yüksək mənəviyyətə, vətəndaşlıq hisslərinə malik olan insanlardır. Müəllimlik sənəti şərəfli bir sənətdir. Mən bunu öz həyatımda da, işlədiyim dövrlərdə müəllimlərlə görüşlərdə, danışıqlarda da hiss etmişəm ki, Azərbaycanın müəllimləri bu şərəfli adı ləyaqətlə daşıyıblar və bu gün də daşıyırlar. Baxmayaraq ki, son illər onların [128-129] həyatında, o cümlədən maddi vəziyyətlərində çətinliklər baş veribdir, ancaq əminəm ki, onlar bu çətinliklərə dözürlər və dözəcəklər.

1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsi dövrü mənim xatirimdədir. Mənim o vaxt müəllimlərim var idi. Onlar mənə müharibədən əvvəl dərs demişdilər. Həmin vaxtlar mən onların bir çoxunun maddi vəziyyətini, yaşayış tərzini görürdüm. Həddən artıq ağır vəziyyətdə yaşayırdılar. Amma buna baxmayaraq, öz müəllimlik namusunu, şərəfini, müəllim adını həmişə uca saxlamışdılar. Mən orta məktəbdə aldığı təhsilə görə, sonrakı dövrlərdə Azərbaycan müəllimlərinin fəaliyyətini daim müşahidə etdiyimə görə və onların işi ilə yaxından tanış olduğuma görə Azərbaycan müəlliminin nə qədər böyük şərəfə layiq olduğunu həmişə demişəm və yüksək qiymətləndirmişəm. Mən bu gün də Azərbaycan müəllimlərinə öz adımdan və bütün xalqımız adından təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm. Çünki bizim hamımız - mən də, siz də Azərbaycan məktəbinə, Azərbaycan müəlliminə borcluyuq. Güman edirəm ki, mövcud çətinliklər, problemlər aradan qaldırılacaq, orta təhsil sistemində də, ali təhsil sistemində də müasir dövrün tələblərinə uyğun, müstəqilliyimizə, Konstitusiyamıza, qanunlarımıza uyğun şərait yaranacaq və müəyyən işlər görülməcəkdir.

Burada çıxış edənlərdən kimsə dedi ki, xarici ölkələrdə olan tələbələrə qayğı, maddi yardım göstərilməsinə ehtiyac var. Mən Nazirlər Kabinetinə, Təhsil Nazirliyinə və Prezidentin İcra Aparatının Humanitar Siyasət şöbəsinə göstəriş verirəm ki, bu məsələni araşdırıb mənə təklif versinlər. Hesab edirəm ki, xaricdə təhsil alan tələbələrə il müddətində vaxtaşırı müəyyən maliyyə yardımları etmək olar. Maliyyə çətinliyimiz nə qədər ağır olsa da biz vəsait tapıb bunu edə bilərik. Sadəcə olaraq, mənə bu barədə təkliflər vermək lazımdır. Elə etmək lazımdır ki, bu, bir sistem halına düşsün. Mütləq bunu [129-130] etmək lazımdır. Sizi əmin edirəm ki, biz bunu edəcəyik. Sizin gələcəkdə hansısa probleminiz, çətinliyiniz olsa çəkinmədən müraciət edə bilərsiniz. Əgər biz sizi xarici ölkələrə təhsil almağa göndəririksə, sizə qayğı da göstərməliyik. Arxayın olun və bilin, təkcə xarici ölkələrə

gedən tələbələrə yox, bütün Azərbaycan gənclərinə, tələbələrinə, respublikamızın ali məktəblərinin tələbələrinə qayğı göstərmək mənim və Azərbaycan dövlətinin borcudur və biz bu borcumuzu yerinə yetirəcəyik.

Sizi bir daha təbrik edirəm. Hamınıza cansağlığı arzu edirəm. Sizə gələcək həyatınızda və işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Azərbaycandan uzaqlara gedən gənclərimizə yaxşı yol arzu edirəm. Sağ olun. [130]

**RUSİYANIN VƏ AZƏRBAYCANIN XALQ
ARTİSTİ, MÜASİR DÖVRÜN GÖRKƏMLİ
MÜĞƏNNİSİ LYUDMİLA ZİKİNANIN
KONSERTİNDƏN SONRA SƏHNƏ
ARXASINDA ONUNLA GÖRÜŞDƏ
TƏBRİK SÖZLƏRİ**

*Respublika sarayı,
4 oktyabr 1997-ci il*

Hörmətli Lyudmila Georgiyevna!

Mən sizə «Rusiya» Dövlət Akademik Rus Xalq Ansamblının müşayiəti ilə gözəl çıxışınıza görə təşəkkür edirəm. Xalq sizin üçün darıxmışdı, xalq sizi əvvəlkitək sevir. 25 il bundan öncə, buraya ilk dəfə gəldiyiniz vaxtlarda siz burada öz sənətinizə, öz şəxsiyyətinizə, öz səsinizə və mahnılarınıza, eyni zamanda Rusiyaya, rus xalqına məhəbbət və hörmət bəsləndiyini hiss etdiniz. Siz bunların hamısını 25 il əvvəl gördünüz. İndi biz müxtəlif ölkələrdəyik, vaxtilə tərkibində yaşamış olduğumuz ölkə daha yoxdur. Rusiyanın və Azərbaycanın, keçmişdə birlikdə olduğumuz respublikaların həyatında çox böyük dəyişikliklər baş vermişdir.

Lakin olduqca xoş, vacib və sevindirici haldır ki, bu hisslərin hamısı qalmışdır. Bu gün siz bunu hiss etdiniz. Bu sizə, sizin sənətinizə, səsinizə və mahnılarınıza, bütövlükdə rus mədəniyyətinə olan dərin hisslərdir, ona görə ki, siz həqiqi rus [272-273] mahnısı və musiqisinin məhz ən incə hisslərinin olduqca parlaq tərcümanısınız. Biz bir-birimizi lap çoxdan tanıyırdıq, mən sizinlə Bakıda da, Moskvada da görüşlərimizi xatırlayıram. 25 il bundan öncə biz başqa respublikanın artistinə Azərbaycanın xalq artisti adı verilməsi haqqında ilk dəfə olaraq qərar qəbul etdik. Bu qərar bizi daha sıx bağlayıb doğmalaşdırdı. Bir görəydiniz, konsert zamanı tamaşaçılarla sizin və ansamblınız arasında necə bir xoş ünsiyyət və necə bir yaxınlıq vardı. Bu yaxınlığı itirməmək, qoruyub saxlamaq çox vacibdir.

İndi bizim müxtəlif dövlətlərdə olduğumuz zamanın hökmüdür, taleyin hökmüdür, burada təəccüblü bir şey yoxdur.

Mühüm olan bu deyil, başqa cəhətdir. Bir-birimizə olan dostluq hisslərini, qarşılıqlı rəğbəti və məhəbbəti qoruyub saxlamaq lazımdır. Bu gün bunlar həm sizin tərəfinizdən, həm də tamaşaçılar tərəfindən çox parlaq şəkildə nümayiş etdirildi.

Sizin Azərbaycana gəlişiniz, gözəl çıxışınız respublikamıza, xalqımıza, dövlətimizə çox dərin hörmətin ifadəsidir. Bununla eyni zamanda sizə göstərilmiş hörmət, salonda müxtəlif adamların, müxtəlif yaşlardan, müxtəlif millətlərdən olan adamların sizi hərərətli alqışlara, xoş hisslərə, gül-çiçəyə qərq etməsi sizə, sizin şəxsiyyətinizə, sizin sənətinizə çox yüksək ehtiram bəsləndiyinə sübutdur.

Siz gözəl müğənnisiniz, gözəl insansınız. [273]

**SOYDAŞIMIZ PROFESSOR
İREN MƏLİKOVA İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, «Sofitel» oteli

11 oktyabr 1997-ci il

Çox hörmətli İren xanım!

Sizi, görkəmli alimi Fransa torpağında salamlamaqdan və bu cür tanınmış soydaşımızın Strasburqda yaşamasından və burada Sizinlə görüşməyimdən şad olduğumu bildirirəm.

Biz bilirik ki, 1917-ci ildə ailənizlə birgə Azərbaycandan mühacirət etmiş, əvvəlcə Finlandiyaya, oradan da Fransaya köçmüşünüz, 1968-ci ildən Strasburq şəhərində yaşayırsınız. O da, məlumdur ki, Siz tanınmış türkoloqsunuz və uzun illər Strasburq universitetində dərs demişsiniz. Hazırda pensiyadasınız və həmin universitetin əməkdar professoru, Qərbi Avropada çıxan yeganə türkologiya jurnalının – «Türkika»nın baş redaktoru, həm də Bakı Dövlət Universitetinin fəxri professorunuz. Türkologiyaya dair dəyərli tədqiqatlarınız var.

İren Məlikova: Çox hörmətli cənab Prezident Əliyev! Çox sevinirəm ki, uzaq Fransada Sizinlə görüşürəm. İnanın ki, mən belə bir görüşü çoxdan arzulayırdım. Mən Bakıya axırıncı səfərimi xatırlayaraq son illərdə prezident Heydər [324-325] Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikamızda baş vermiş müsbət dəyişiklikləri görməkdən son dərəcə məmnun qaldığımı bildirirəm. Vurğulayıram ki, özümün azərbaycanlı soyköküm ilə fəxr edirəm, respublikanın alimləri ilə əlaqə saxlayıram.

Heydər Əliyev: İren xanım, səmimi söhbətinizə və Azərbaycanla yaxından əlaqə saxladığınıza görə təşəkkür edirəm. Arzu edirəm ki, nəinki Strasburqda, həm də bütün Fransada yaşayan soydaşlarımız Azərbaycanla əlaqəni daim gücləndirsinlər. Bunu mütləq bilməli və dərindən dərk etməliyik ki, haradan gəlməsindən asılı olmayaraq, xaricdə yaşayan hər bir soydaşımız azərbaycanlı olduğunu unutmamalı, hamımızın ümumi Vətəni olan müstəqil Azərbaycan Respublikasına öz köməyini göstərməlidir.

İren Məlikova: Cənab Prezident, qiymətli fikirlərinizə görə ürəkdən təşəkkür edirəm və öz əsərlərimi Sizə hədiyyə etməkdən məmnunluq duyduğumu bildirirəm.

Heydər Əliyev: Görüşə gəldiyiniz, səmimi söhbətiniz və hədiyyəniz üçün bir daha təşəkkür edirəm, Sizə möhkəm cansağlığı və yaradıcılıq uğurları arzulayıram. [325]

**DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ
HƏMRƏYLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ
TƏNTƏNƏLİ TOPLANTIDA NİTQ**

Respublika sarayı

27 dekabr 1997-ci il

Əziz həmvətənlər, bacılar və qardaşlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizi Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Bu möhtəşəm salondan sizin adınızdan, Azərbaycan vətəndaşları, Azərbaycan dövləti adından bütün dünya azərbaycanlılarına bayram salamlarımı və ən xoş arzularımı göndərirəm.

Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə mənim fikirlərim, mülahizələrim və arzularım indicə oxunan müraciətdə öz əksini tapıbdir. Ona görə də mənim burada çıxış etməyimə bəlkə də ehtiyac yoxdur. Ancaq mən yalnız bir neçə söz demək üçün sizin qarşınızda durmuşam.

Azərbaycanlılar min illərlə öz tarixi, etnik, doğma torpaqlarında - böyük Azərbaycanda yaşamışlar, yaratmışlar və bəşər sivilizasiyasına dəyərli töhfələr vermişlər. Dünyada gedən müharibələr, inqilablar, hərbi münaqişələr, ictimai-siyasi proseslər nəticəsində Azərbaycan parçalanmış, azərbaycanlıların bir qismi yerlərindən-yurdlarından sürgün, deportasiya olunmuş, parçalanma nəticəsində bir-birindən ayrı düşmüşlər. Bəziləri isə özlərinə iş aramaq, təhsil almaq üçün doğma torpaqlarını tərk edib başqa ölkələrdə məskunlaşmışlar. Beləliklə, tarix boyu böyük Azərbaycan torpağından azərbaycanlılar dünyaya səpələnmişlər. İndi demək olar ki, dünyanın bir çox ölkələrində azərbaycanlılar yaşayırlar. Rusiyada, Müstəqil Dövlətlər Birliyinə mənsub olan digər ölkələrdə, Qafqazda, qonşu Gürcüstanda, Dağıstanda, İranda, Türkiyədə, Avropada, Amerikada, Şərqi ölkələrində azərbaycanlıların böyük icmaları yaranıbdir. Onlarda millilik hissləri günü-gündən artır. Onlar bir-biri ilə daha da sıx əlaqə qurmağa çalışırlar və həmrəylik hissləri güclənir.

Biz - bu torpaqda yaşayan azərbaycanlılar başqa ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızın haqqında həmişə düşünmüşük, onlarla əlaqə yaratmaq istəmişik və onlarla həmrəyliyimizi bildirməyə çalışmışıq. Ancaq biz keçmiş zamanlarda – böyük Sovet İttifaqının tərkibində olduğumuz vaxt bu imkanlardan məhrum idik, ya da bu imkanlar çox məhdud olmuşdur.

1980-ci illərin axırında, Sovetlər İttifaqı zəifləməyə başladığı zaman bizim Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlılar öz soydaşları, bacı-qardaşları ilə əlaqə qurmağa daha da çox cəhdlər göstərmişlər. Məhz bu istək, bu arzu, bu cəhdlər 1989-cu ilin sonunda gənc azərbaycanlıları İranda, Türkiyədə yaşayan azərbaycanlılardan bizi ayıran, Sovetlər İttifaqının sərhəd qoşunlarının yaratdığı mühəndis istehkamlarını, tikanlı simləri vurub dağıtmağa, qırmağa məcbur etmişdir. Bu, o vaxt – 1989-cu ilin dekabrında tarixi bir hadisə olmuşdur. O günlər Arazın o tayında da, bu tayında da azərbaycanlılar bir-birinə qovuşmağa, birləşməyə çalışmışlar. Bu arzular, bu istəklər yerinə yetmiş və bu gün biz böyük

xoşbəxtlik hissi ilə deyə bilərik ki, başqa ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızla, qohum-əqrəbalarımızla azad, sərbəst əlaqə yaratmaq imkanına maliklik.

Biz 1989-cu ilin dekabr ayında baş vermiş bu hadisəyə xüsusi əhəmiyyət verərək və onu yüksək qiymətləndirərək 1991-ci il dekabr ayının 16-da Naxçıvanda Muxtar Respublika Ali Məclisinin bu barədə xüsusi qərarını qəbul etdik [14-15] və 31 dekabr gününü Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü elan etdik.

Bizim Naxçıvanda qəbul etdiyimiz bu qərar əsasında sonra Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti Azərbaycan Ali Sovetinin qərarını qəbul etdi. Beləliklə, 1991-ci ilin dekabrından indiyədək bizim çox əziz bir bayramımız, 31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü bayramımız vardır. Bu, bizim üçün çox əzizdir. Ona görə ki, dünyada milyonlarla azərbaycanlılar yaşayırlar. Onlar müxtəlif ölkələrdədirlər. Onları həmrəyliyə çağırmaq, bu barədə təşəbbüskarlıq etmək bizim müstəqil Azərbaycan Respublikasının tarixi missiyasıdır. Biz bu tarixi missiyamızı yerinə yetiririk.

Ümidvaram ki, altı il bundan öncə təməli qoyulmuş bu bayram günü bütün dünya azərbaycanlıları tərəfindən ilbəlil qeyd olunacaq və azərbaycanlıları bir-biri ilə qovuşmaq, bir-biri ilə əlaqələrini inkişaf etdirmək, bir-biri ilə sıx olmaq üçün daha da böyük fəaliyyətə dəvət edəcəkdir.

Bu günlər Azərbaycanın istiqlaliyyətinin, dövlət müstəqilliyinin də altı ili tamam olur. Biz altı ildir ki, mustəqillik şəraitində yaşayırıq. Biz bu illərdə böyük sınaqlardan, böyük imtahanlardan, çətin yollardan keçdik. Ən önəmlisi, ən əhəmiyyətli odur ki, dövlət müstəqilliyimizi, milli azadlığımızı qoruyub saxlamışıq və Azərbaycan Respublikası öz ölkəsində demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quraraq Dünya Birliyində özünə layiq yerini tutubdur.

Bu günlər bir əlamətdar tarixi hadisəni də qeyd etmək lazımdır. 25 il bundan əvvəl Azərbaycanın paytaxtında, Bakıda indi bu mərasimi keçirdiyimiz Respublika sarayı tikilib istifadəyə verilmişdir. 1971-1972-ci illərdə biz bu sarayın tikintisi ilə məşğul olduq. Bu böyük, əzəmətli saray iki il müddətində tikildi və 1972-ci ilin dekabr ayında istifadəyə verildi. Bu saray 25 ildir ki, Azərbaycan xalqına, respublikamıza xidmət edir. Artıq bu saray bizim dövlətçiliyimizin rəm[15-16]zinə çevrilibdir. Bu saray Azərbaycan dövlətinin, xalqının, mədəniyyətinin ən böyük sərvətlərindən biri olubdur.

Mən o illəri xatırlayıram. O illəri xatırlayanlar yaxşı bilirlər ki, bu saray yerləşən ərazi və onun ətrafı Bakının, demək olar ki, ən xoşagəlməyən bir hissəsi idi. Biz burada gözəl şəhərimizin mənzərəsini pozan, artıq öz fəaliyyətini itirmiş binaları dağıtdıq, bu sarayı tikdik, yaratdıq. Sarayın önündə böyük bir meydan, hovuzlar, fəvvarələr yaratdıq, ağaclar, güllər, çiçəklər əkdik. 25 ildir ki, bu saray da, onun ətrafında olan meydan da Azərbaycan xalqının istirahətinə, mədəniyyətinə, əylənməsinə xidmət edir.

Mən bu münasibətlə sizi təbrik edirəm. Düşünürəm ki, Azərbaycanda 25 il müddətində bu saraya gəlməyən adam tapmaq olmaz. Çünki burada o qədər təntənəli mərasimlər, tamaşalar, gözəl konsertlər, görüşlər keçirilibdir ki, insan-larımız bura alışıb və buranı özlərinə doğma ev hesab edirlər.

1971-1972-ci illərdə bu binanın tikilməsi ilə gecə-gündüz məşğul olmuş inşaatçıların bir qrupu da bu gün bu salondadır. Mən xahiş etmişdim ki, onları dəvət etsinlər.

Mən o illəri xatırlayıram. O vaxt bu işlərə özüm şəxsən nəzarət edirdim, tez-tez, vaxtaşırı bu tikintiyə gəlirdim, bu tikinti prosesi ilə maraqlanırdım. Mən bilirəm ki, bu tikinti nədən ibarətdir. Bu tikintinin altında bəlkə üstündəkindən də çox binalar, qurğular, bütün bu sarayı idarə edən avtomat mexaniki qurğular, cihazlar yerləşibdir. Bunların hamısını iki il müddətində yaratmaq çox çətin idi. Ona görə də mən 25 il keçəndən sonra inşaatçılara yenə də öz təşəkkürümü bildirirəm və burada iştirak edən inşaatçıların nümayəndələrinin – başda Əliş Ləmbəranski olmaqla – hamısını təbrik edirəm, onlara təşəkkür edirəm.

Gözəl tikiblər. Bu saray xalqımıza 25 ildir ki, təmirsiz və mutəmadi olaraq xidmət edir. Bu, işin nə qədər keyfiyyətli görüldüyünü sübut edir. Eyni zamanda, bu 25 il müddətində [16-17] bu saraya xidmət edənlər, onu qoruyub saxlayanlar, yaşadanlar – sarayın işçiləri, bu kollektiv də çox böyük zəhmətlər çəkiblər. Mən qapıdan buraya daxil olarkən bir qadın mənə yaxınlaşdı. O, 25 ildir ki, burada işləyir. Onun adı Dilarə xanımdır. O, gənc vaxtında buraya gəlibdir və 25 ildir ki, burada işləyir, xidmət göstərir. Belə zəhmət adamlarının qarşısında və ümumiyyətlə, bu sarayı tikən, yaradan və 25 il bu sarayın istismarında zəhmət çəkən adamların hamısının qarşısında mən böyük hörmət və ehtiramımı bildirirəm və onların hamısına təşəkkür edirəm.

Əziz dostlar, azərbaycanlıların həmrəylik gününü bayram edərkən onu qeyd etmək lazımdır ki, altı illik istiqlaliyyət dövründə biz Azərbaycan Respublikasının gələcəyinin təməlini qoymuşuq. Bugünkü müstəqil Azərbaycan Respublikası bütün dünya azərbaycanlılarının dayağıdır və bütün dünya azərbaycanlıları üçün örnekdir. Mən əminəm ki, dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar da müstəqil Azərbaycan Respublikasına öz doğma münasibətlərini daim göstərəcəklər və bizim həmrəyliyimiz günü-gündən artacaqdır.

Məni sevindirən odur ki, azərbaycançılıq artıq tarixdə həkk olunubdur. Azərbaycan dili - Azərbaycan xalqının ana dili, müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət dili artıq dünya dilləri içərisində öz yerini tapıbdir. Dünya azərbaycanlılarında millilik, milli vətənpərvərlik hissləri günü-gündən artır, bu da bizim həmrəyliyimizin güclənməsinin rəmzidir. Mən əminəm ki, bütün bu proseslər bundan sonra daha da sürətlə inkişaf edəcəkdir.

Əziz dostlar, biz Yeni il ərəfəsindəyik, 1998-ci il qarşımızdadır. İnanırıq ki, 1998-ci ildə Azərbaycan yeni uğurlu addımlar atacaq və Azərbaycan xalqının həyatı, yaşayışı, respublikamızın bütün sahələrində işlər 1997-ci ildəkindən daha da yaxşı olacaqdır. Mən bu fürsətdən istifadə edib [17-18] sizi Yeni il münasibətilə təbrik edirəm. Sizə, bütün Azərbaycan vətəndaşlarına səadət və bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Müstəqil Azərbaycanın altıncı ildönümü bizim hər birimizdə böyük iftixar hissi doğurur. Azərbaycan xalqı, Azərbaycan milləti yaşayıb, yaşayır və yaşayacaqdır! Azərbaycan dili, bizim dövlət dilimiz yaşayıb, yaşayır və yaşayacaqdır! Azərbaycan yaşayıb, yaşayır və müstəqil Azərbaycan Respublikası əbədi yaşayacaqdır!

* * *

*Təntənəli toplantı əbədi-bədii kompozisiya və
geniş konsert proqramı ilə başa çatdıqdan sonra
incəsənət ustaları ilə görüşdə səmimi söhbətdən*

Sağ olun, təşəkkür edirəm! Bu gün çox yaxşı konsert hazırlamısınız. Bu bayram bizim üçün yeni bayram deyil, amma belə çərçivədə, belə miqyasda onu ilk dəfədir ki, qeyd edirik. Bildiyiniz kimi, biz bu günü 1991-ci ildə elan etmişik. Bilirəm ki, mən bugünkü toplantının keçirilməsi haqqında qərar verəndən sonra sizin az vaxtınız olubdur. Ancaq çox yaxşı hazırlamısınız, layiqli konsert hazırlamısınız. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Mən bu mərasim haqqında öz fikirlərimi söyləyərkən xahiş etdim ki, bu bayram bizim sırf milli incəsənətimizdən, musiqimizdən, mahnılarımızdan ibarət olsun, çünki Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günüdür. Burada azərbaycançılığı, milliliyi, dilimizi daha da geniş göstərmək lazımdır, nəinki, başqa konsertlərdə. Görürəm ki, buna da nail olmusunuz. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Həmişə olduğu kimi, hamınız çox yaxşı ifa etdiniz. Görürəm, rejissor Cənnət Səlimova da buradadır. Mən həmişə incəsənətləyəm, mədəniyyətləyəm. [18-19]

Respublikanın xalq artisti Nodar Şaşıqoğlu, səni də təbrik edirəm, çox sağ ol. Sən qocalmırsan, həmişəki kimi cavansan, gözəl səsin var. Yaxşı ifa etdin. Sənin ifanda Səməd Vurğunun şerlərini 15–20 il bundan əvvəl də eşitmişik. Yaxşı şerlərdir, yaxşı sözlərdir. Sən də həmişəki kimi yaxşı ifa etdin. Səni yubileyin münasibətilə bir daha təbrik edirəm, cansağlığı, yeni müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Bu gün Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik gününü qeyd edirik. Sən Sankt-Peterburqda yaşayırsan. Azərbaycan səninlə həmrəy-dir, sən də Azərbaycanla həmrəysən.

Bir daha sizin bayramınızı, qarşıdan gələn Yeni ilinizi təbrik edirəm. Sağ olun. [19]

**YAPONİYADA TƏHSİL ALAN
AZƏRBAYCANLI TƏLƏBƏLƏRLƏ
GÖRÜŞÜ VƏ ÇIXIŞI**

Tokio,

Azərbaycan Prezidentinin iqamətgahı

27 fevral 1998-ci il

Tələbələrin hər biri özü haqqında Azərbaycan prezidentinə məlumat verdi. Onlarla prezident arasında səmimi söhbət oldu.

Şəhriyar Cəfərov: Cənab prezident, mən bir ildir ki, bu ölkədəyəm, burada yapon dilini öyrənmişəm. Yaponiya Universitetində oxuyurdum, indi aspiranturaya qəbul olunmuşam. Yaponiyaya öz hesabıma gəlmişəm.

Cənab prezident, sizin bu ölkəyə rəsmi səfəriniz nəticəsində Yaponiyada Azərbaycanı çox yaxşı tanıdılar. Məlumat üçün bildirim ki, vaxtilə burada Azərbaycanı yaxşı tanımırdılar. Doğrudur, respublikamız Yaponiyada dövlət səviyyəsində tanınırdı, lakin sırayı adamların ölkəmiz haqqında dolğun məlumatı yox idi. Amma Yaponiya televiziyasının sizin səfəriniz və ölkəmiz barədəki verilişləri və mətbuatda dərc olunan geniş məqalələr Azərbaycan haqqında ətraflı təsəvvür yaratdı.

Heydər Əliyev: Buraya sən öz təşəbbüsünlə gəlmisən, yapon dilini öyrənmişən. İndi bu dili yaxşı bilirsen?

Şəhriyar Cəfərov: Bəli.

Heydər Əliyev: İndi sən burada oxuyursan. Bəs maliyyə vəziyyətin necədir? [433-434]

Şəhriyar Cəfərov: Yaponiya dövləti bu ölkəyə öz hesabına oxumağa gəlmiş tələbələrə dörd saat müddətində işləməyə icazə verir. Mən buradakı xarici ticarət şirkətlərindən birində tərcüməçi işləyirəm və aldığım zəhmət haqqı ilə öz təhsilimin xərcini ödəyirəm. Tələbə kimi mənə müəyyən güzəştlər də edilir. Aspiranturada oxuyacağım qrupda cəmi on nəfər var. Onların hamısı xarici ölkələrdən gəlibdir.

Heydər Əliyev: Neçə yaşın var?

Şəhriyar Cəfərov: 1967-ci ildə anadan olmuşam, 30 yaşım var.

Sevinc Məmmədov: Mən hazırda yapon dili üzrə birinci kursu bitirmişəm. Fikrim var ki, burada Yaponiya-Azərbaycan əlaqələrinin genişləndirilməsi məsələləri barədə elmi-tədqiqat işi aparım.

Cənab prezident, Sizin Yaponiyaya ilk rəsmi səfəriniz bizi ürəkdən sevindirir.

Xəzər Fərhadov: Mən respublika Xarici İşlər Nazirliyinin göndərişi ilə buraya oxumağa gəlmişəm.

Cənab prezident, Sizin Yaponiyaya rəsmi səfərinizdən böyük şərəf duyuruq. Yaponiya rəsmi dairələrinin və ictimaiyyətinin Sizin səfərinizə böyük maraq göstərməsi qəlbimizi iftixar hissi ilə döyündürür.

Mən burada təhsil almaqla yanaşı, Yaponiya ədəbiyyatını, mədəniyyətini öyrənməyə də xüsusi maraq göstərirəm. Biz məşhur diplomatlarla tez-tez görüşlər keçiririk. Mən doğma Azərbaycanı Yaponiyada ləyaqətlə təmsil etməyə çalışıram və ölkəmizi tanımaq üçün əlimdən gələni edirəm. Ötən semestrdə birinci yeri tutdum.

Hafiz Qayıbov: Mən Dünya Bankının xətti ilə burada oxumağa gəlmişəm. Onlar ümumdünya müsabiqəsi keçirdilər və burada oxumaq üçün göndərməyə on nəfər seçildi. Onlardan biri də mənəm. Universitetdə iqtisadiyyat üzrə təhsil alıram. Burada Mərkəzi Asiyanın və Azərbaycanın [434-435] neft yataqları mövzusunda elmi-tədqiqat işi ilə məşğul oluram.

Heydər Əliyev: Yapon dilini bilirsənmi?

Hafiz Qayıbov: Mən ingilis dilində təhsil alıram, yapon dilini bir az bilirəm.

Gürsel İsmayılova: Mən Bakı Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsini bitirmişəm. 1993-1996-cı illərdə Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyinin Protokol İdarəsində işləmişəm. 1996-cı ilin oktyabrından Yaponiyadayam. Altı aya yapon dilini öyrəndikdən sonra Tokio Universitetinin beynəlxalq əlaqələr fakültəsində elmi-tədqiqat işi ilə məşğul olmuşam. Keçən il imtahan verib aspiranturaya qəbul olunmuşam. Elmi-tədqiqat işim İkinci dünya müharibəsindən sonra Yaponiyanın xarici siyasəti mövzusunda. Burada Yaponiya Təhsil Nazirliyinin hesabına oxuyuram.

Mən Yaponiyaya əvvəlcə bir il yarım müddətinə gəlmişdim. İndi aspiranturaya daxil olduğum üçün burada qalacağam. Əgər imkan olsa iki ildən sonra doktoranturaya daxil olmaq istəyirəm. Bütün dərslərimiz yapon dilində keçir. Mənim təhsil aldığım universitetdə yeni müstəqillik qazanmış dövlətlər üzrə kafedra vardır. Professorlardan bir neçəsi universitetin tələbələrinə Azərbaycan haqqında da mühazirələr oxuyub. Bu mühazirələrdə mən də bir neçə dəfə çıxış etmişəm. Azərbaycan haqqında, ölkəmizin hazırki xarici siyasəti, iqtisadiyyatı barədə məlumat vermişəm.

Elşən Qurbanov: Mən üç il yarım ki, Yaponiyadayam. Bir ay bundan əvvəl burada elmi işimi müdafiə etmişəm.

Heydər Əliyev: Yaponiyada elmi iş müdafiə etmək keçmiş Sovet İttifaqında olduğu kimidir, yoxsa?

Elşən Qurbanov: Necə izah edim, sistem başqadır. Mən ilk dəfə 1990-cı ildə Sankt-Peterburqda müdafiə etmişəm. Yaponiyada da aspiranturayı qurtardım və müdafiə [435-436] etdim. Allah qoysa, diplomumu alıb Novruz bayramında vətənə qayıtmaq və Azərbaycanda işləmək fikrindəyəm.

Cənab prezident, Gürsellə mən bu daşı Yaponiyanın ən yüksək yeri olan Fuci dağından götürmüşük. Biz həmin dağa qalxan ilk azərbaycanlılar olmuşuq. Mən istəyirəm ki, bu daşı və albomu sizə təqdim edim.

Cənab prezident, çox sağ olun ki, Yaponiyaya rəsmi səfərə gəlmisiniz və bizimlə görüşürsünüz. Biz həmişə sizin köməyinizi və qayğınızı hiss etmişik. Mən əminəm ki, bundan sonra Yaponiyada təhsil alan azərbaycanlıların sayı daha da artacaqdır.

Heydər Əliyev: Təəssüf ki, vaxtımız az olduğuna görə mən geniş danışa bilməyəcəyəm. Yəqin ki, bizim buradakı işlərimizi izləmişsiniz. Mən dördüncü gündür ki, Yaponiyadayam. Bu, çox məhsuldar bir səfər olubdur. Mən ötən dörd gündə 41-ci görüşü keçirirəm. Yaponiyada keçirdiyim görüşlər haqqında Baş nazir Haşimotoya dünən siyahı veriblər. O, həmin siyahıya baxıb dəhşətə gəlib ki, bu qədər görüş keçirmək olarmı. Mən bunların hamısını ona görə edirəm ki, həm Azərbaycanı daha da tanıdım, həm də Azərbaycan ilə Yaponiya arasında daha sıx əlaqələr yaradaq.

Biz burada çox əhəmiyyətli sənədlər imzaladıq. Baş nazir Haşimoto ilə mən iki bircə bəyanat imzaladıq. Başqa sənədlər də imzalandı. Cənab Haşimoto ilə mənim çox yaxşı danışıqlarımız, söhbətimiz oldu. Onunla mənim aramda dostluq əlaqələri yarandı. Biz bir çox məsələləri müzakirə etdik. İndi biz Yaponiya ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin çox sürətlə inkişaf etməsi üçün yaxşı şərait yaratmışıq.

Yaponiyanın Azərbaycana marağı həddindən artıq çoxdur və bu maraq gündən-günə daha da artacaqdır. Ona görə də bizə Yaponiya üzrə mütəxəssislər, dili bilən mütəxəssislər lazımdır. Mən görürəm ki, yaponlar özləri bu işlərə nə qədər ciddi diqqət yetirsələr də, onların rus dilinə tərcüməçiləri çox [436-437] zəifdirlər. Məsələn, hətta cənab Haşimotonun yanında tərcümə edən rus dilində o qədər də yaxşı danışa bilmir. Siz bunu görürdünüz.

Lazımdır ki, yapon dilini yaxşı bilən azərbaycanlı mütəxəssislərimiz olsun. Təkcə dil öyrənmək yox, gərək siz Yaponiyanın – bu qədər inkişaf etmiş bir ölkənin bütün imkanlarından bəhrələnəsiniz, öyrənəsiniz. Necə olub ki, yaponlar dünyada bu qədər böyük bir nailiyyət əldə ediblər? Siz də bunları öyrənin, gətirib Azərbaycanda tətbiq edin, yayın.

Mən sizin hamınızı ürəkdən salamlayıram, hər birinizə müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Təşəbbüs göstərüb Yaponiyaya gəlməyinizə və burada təhsil almağınıza çox müsbət münasibət bəsləyirəm. Çünki 1970-ci illərdə mən Azərbaycanda işləyəndə bizim gəncləri Bakıdan o tərəfə çıxarmaq mümkün deyildi. Mən onları Moskvaya, Leninqrada və başqa yerlərə oxumağa zorla göndərirdim. Siz o tarixi götürüb öyrənin.

Mən gedib Moskvadan icazə almışdım, azərbaycanlı gənclər üçün güzəştli qəbul var idi. Bilirsiniz, həmin tələbələr Azərbaycanda imtahan verirdilər, gedib Moskva, Leninqrad, Kiyev və başqa şəhərlərin universitetlərində oxuyurdular. Nə üçün? Çünki özləri gedib orada birbaşa imtahan verə bilmirdilər. Bir də, azərbaycanlıların psixologiyası elədir ki, hamı istəyir ata-anasının yanında – Maşağada, Qarabağda, Naxçıvanda olsun, Bakının Nizami küçəsində, yaxud bulvarda gəzsin.

Mən Azərbaycana neçə illər rəhbərlik etmişəm. Mənim çox arzum olub ki, Azərbaycan gəncləri dünya ölkələrinə səpələnsinlər, orada təhsil alsınlar. O vaxt dünya ölkələrinə getmək mümkün deyildi, mən bunu SSRİ miqyasında edirdim. Amma indi dünya ölkələri bizim üçün açıqdır. İndi Amerikada da, Avstraliyada da, Meksikada da, Yaponiyada da gedib oxumaq olar. Amma bunların arasında Yaponiya bizim üçün çox əhəmiyyətli ölkədir. [437-438]

Bizim çox güclü iqtisadi əlaqələrimiz qurulubdur. Bunlar inkişaf edəcəkdir. Cənab Haşimotonun “İpək yolu doktrinası” haqqında sizin məlumatınız var. Bu, bizim apardığımız siyasətlə üst-üstə düşür. Biz 1998-ci ilin may ayında “İpək yolu”nun üzərində yerləşən 33 ölkənin nümayəndələrinin Avropa Birliyinin iştirakı ilə toplantısını keçirəcəyik. Yəni bizim əlaqələrimizin gələcəyi çox yaxşı olduğuna görə sizin işinizin perspektivi də yaxşıdır.

Məsləhətim odur ki, dili yaxşı öyrənin, Yaponiyanın bütün xüsusiyyətlərini, onların bu nailiyyətləri necə əldə etdiyini öyrənin, yaponlar kimi işləyin. Mən açıq deyirəm, yaponlar kimi işləmək lazımdır. Dünyada onlar kimi fədakarcasına işləyən, əməksevər, zəhmətkeş ikinci bir millət yoxdur. Siz hamınız bunları bilirsiniz. Əgər belə olmasaydı, onlar bu nailiyyətləri əldə edə bilməzdilər. Mən istərdim ki, azərbaycanlıların hamısı yox, heç olmasa bir qismi, buraya gələnlər yaponlar kimi olsunlar.

Sağ olun, hamınıza cansağlığı arzu edirəm. Azərbaycanla əlaqələrinizi qırmayın, harada olursunuzsa-olun, azərbaycanlısınız. Dilinizi, dininizi itirməyin, milliyyətinizi qoruyun və fəxr edin ki, siz azərbaycanlısınız. Fəxr edin ki, siz müstəqil Azərbaycanın vətəndaşlarısınız. Sağ olun. [438]

**DÜNYA ŞÖHRƏTLİ ALİM,
TÜRKDİLLİ ÖLKƏLƏRİN MİLLİ PEDIATRİYA
CƏMIYYƏTLƏRİ BİRLİYİNİN FƏXRİ
PREZİDENTİ, PROFESSOR
İHSAN DOĞRAMACI, HƏYAT YOLDAŞI
AYSER XANIM, OĞLU ƏLİ BƏY VƏ
QAZI UNİVERSİTETİNİN REKTORU
ƏNVƏR HƏSƏNOĞLU İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

*Prezident sarayı,
12 may 1998-ci il*

İhsan Doğramacı: Anadan olmağınızın 75-ci ildönümündə Sizin yanınızda olmaq bizim üçün böyük şərəf, böyük nailiyyətdir. Biz bu günü bayram edirik və əminəm ki, yetmiş beşincidən sonra, inşallah, yüzüncü ilinizi də Sizinlə bərabər olacağıq. Bu gün bizi qəbul etdiyinizə görə yoldaşlarım adından və öz adımdan təşəkkürlərimi ərz edirəm.

İzn versəniz, Sizə iki xatirə hədiyyəsi təqdim edəcəyik. Bunun biri çox sadə hədiyyədir – əntiq saatdır. Onun dəyəri köhnə olmasındadır və hələ də işləyir. Bunu qəbul etməyinizi xahiş edirik. Təqdim edəcəyimiz ikinci hədiyyənin mənəvi dəyəri isə çox böyükdür, qiymətlə ölçülməz. Onun üzərində bu sözlər yazılıb: “Böyük və hörmətli dostum Heydər Əliyevə uzun ömür və cansağlığı diləkləri ilə”*. [310-311]

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

İhsan Doğramacı: Ənvər bəyin də bir hədiyyəsi var, onu Sizə təqdim edəcəkdir.

Ənvər Həsənoğlu: Sayın cümhur başkanı, Qazi Universiteti bu gözəl gündə bu paketi Sizə təqdim edir.

İhsan Doğramacı: Əfəndim, bu il Sizin anadan olmağınızın 75 illiyi kimi bütün türk dünyasında təntənə ilə qeyd edilməlidir. Ancaq Sizin təvazökarlığınız bunun Azərbaycanda qeyd edilməsinə imkan vermədi. Biz isə münasib gördüyünüz tarixdə, inşallah, Türkiyədə, Ankarada qeyd edəcəyik. Eyni zamanda türk dünyasının, xüsusilə Azərbaycan və Türkiyənin ortaq abidəsi olan “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illiyi var. Bəlkə də iki yubileyi eyni günlərə təyin edərik ki, bir ziyarətinizdə hər ikisində iştirak edəsiniz.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, əziz qardaşım, əziz dostum İhsan Doğramacı, mənim əziz bacım, qardaşlarım! Mən birinci növbədə, zəhmət çəkib, vaxt itirib xüsusi olaraq Azərbaycana, Bakıya məhz məni təbrik etmək üçün gəldiyinizə görə Sizə səmimi qəlbədən təşəkkür edirəm. Bu, mənim üçün hər şeydən qiymətlidir. Hədiyyələr, yazılar, başqa şeylər bunların arxasında qalır. Əsas – insanın qəlbi və qəlbində olan hisslərdir. Əziz

* Həmin hədiyyə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin büstüdür.

qardaşım İhsan Doğramacı, Sizinlə mənim aramızda çox səmimi dostluq, qardaşlıq əlaqələri yaranıb. Mən bunu özüm üçün çox böyük qürur hissi ilə qəbul etmişəm və bununla fəxr edirəm. Çünki Sizin kimi dəyərlı bir insan, böyük alimlə, görkəmli ictimai xadim, xalqına, millətinə, türk dünyasına böyük xidmətlər göstərmiş Sizin kimi insanla dost, qardaş olmaq hər bir insana nəsib ola bilməz. Mən bununla çox fəxr edirəm və bunu həyatımda özüm üçün çox böyük nailiyyət hesab edirəm.

Bu müddətdə ki, bizim aramızda bilavasitə təmaslar yaranıb, biz bu dostluğumuzu, qardaşlığımızı həm nümayiş etdirmişik, həm də bu dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin xalq[311-312]larımızın, ölkələrimizin, millətlərimizin arasında olan əlaqələrin inkişaf etməsi və genişlənməsi üçün sərf etmişik.

Mən heç vaxt unuda bilmərəm ki, Naxçıvanda yaşayarkən və onun Ali Məclisinin, Muxtar Naxçıvanın başçısı olduğum zaman, Ankaraya gəldiyim vaxt dövlət, hökumət başçıları – mərhum Turqut Özal ilə, əziz dostum Süleyman Dəmirəl və başqaları ilə görüşdüyüm zaman Sizinlə də görüşüm olmuşdu. Mən Sizin evinizdə qonaq olmuşdum, mənə çox böyük məhəbbət göstərmişdiniz. İlk dəfə Sizin evinizdə mən öz xəttimlə yazılar qoymuşdum. Bu, mənim üçün hər şeydən əzizdir. Çünki o vaxt həm Azərbaycan üçün, həm mənim yaşadığım, doğma diyarım olan Naxçıvan üçün, həm də mənim üçün çox ağır, çətin bir dövr idi. Sovetlər İttifaqının dağılması hələ qurtarmamışdı. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan etmişdi, ancaq bu müstəqillik hələ tam tanınmamışdı. Naxçıvan Muxtar Respublikası da, ərazi nöqteyi-nəzərincə, Azərbaycanın böyük torpağından aralı düşdüynə, Ermənistan torpaqları ilə əhatə edildiyinə görə bütün kommunikasiya xətlərindən məhrum olmuşdu, ağır şəraitdə yaşayırdı.

O günlər ağır günlər idi, amma bizim üçün əziz günlər idi və o görüşlər də mənim üçün çox əzizdir.

Ondan sonra biz Sizinlə dəfələrlə Türkiyədə – Ankarada da, İstanbulda da, Azərbaycanda – Bakıda da görüşmüşük. Mən çox qiymətləndirirəm ki, hər dəfə Türkiyəyə ziyarətim, səfərim zamanı Siz harada olursa-olsun, gəlib məni tapır, mənimlə görüşürsünüz və mənə öz dostluq, qardaşlıq münasibətinizi göstərirsiniz. Mən bunları çox yüksək qiymətləndirirəm.

Şübhəsiz ki, bunlar insani əlaqələrdir. Amma bunların böyük mənası var. Mənası da ondan ibarətdir ki, qeyd etdiyim kimi, biz bu əlaqələrimizlə xalqlarımız arasında, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişafına xidmət edirik, [312-313] yaxud nümunə göstəririk ki, bu əlaqələri nə cür yaratmaq olar, nə cür qaldırmaq, genişləndirmək olar.

Bu sahədə Sizin Azərbaycana olan münasibətiniz xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sizin Azərbaycan xalqı qarşısında böyük xidmətləriniz var. Bu xidmətlər də ondan ibarətdir ki, Siz Azərbaycanı sevir, onu öz diyarınız, öz ölkənizin bir parçası hesab edirsiniz, türk dünyasının bir hissəsi kimi Azərbaycana daim qayğı göstərirsiniz. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycanın bir çox görkəmli insanları, sənət adamları – bəstəkarlar, rəssamlar, musiqiçilər, yazıçılar, şairlər bu müddətdə Sizinlə yaxınlaşıblar, dost olublar. Siz onları himayə edir, onlara qayğı göstərirsiniz. Onlar Sizin yaratdığınız universitetdə çalışırlar, fayda verirlər və Sizinlə bir yerdə olmaqdan da çox ilham alırlar.

Ümumiyyətlə, türk dünyası çox görkəmli şəxsiyyətlərlə zəngindir. Biz fəxr edə bilərik ki, xalqımız, türk dünyası, türk xalqları bəşəriyyətə böyük insanlar – böyük alimlər, yazıçılar, şairlər, bəstəkarlar bəxş ediblər.

Hörmətli cənab İhsan Doğramacı, Siz XX əsrdə türk dünyasının bəşəriyyətə bəxş etdiyi ən görkəmli insanlardan birisiniz. Siz nadir adamsınız, yəqin ki, bu da sizin anadangəlmə xüsusiyyətinizdir. İnsanlar həyatda təhsillə, işlə, təcrübə ilə çox şeyə nail olurlar. Amma insanın kökündə, əsasında anadangəlmə, Allahdan böyük, fitri istedad verilməyibsə, həyatda əldə etdiyi nailiyyətlər, şübhəsiz ki, uğurlu olar, ancaq o qədər parlaq ola bilməz. Amma insan anadangəlmə, fitri istedadla malikdirsə, Allah ona nadir fitri istedad veribsə, bu, onsuz da parlayacaqdır. Ancaq insan öz təhsili, zəhməti, əməyi, işi ilə istedadını inkişaf etdirirsə, daha da parladır və genişləndirirsə, onda belə insan böyük şəxsiyyət olur. Siz məhz belə bir insansınız. Sizin ulu babalarınızdan belə bir irsi keyfiyyətiniz var. Bunu sizə atanız-ananız və Allah bəxş edibdir. Amma Siz özünüz də sizə verilən bu [313-314] neməti sadəcə, özbaşına buraxmamısınız ki, “atam-anam necə veribdirsə, qoy o cür də olsun”. Siz uşaqlıq vaxtınızda da, həddi-bülüğa çatdığınız vaxtda da, gəncliyinizdə də və sonrakı fəaliyyətinizdə də daxilinizdə olan istedadı hər saniyə, hər dəqiqə, hər saat, hər gün inkişaf etdirmiş və xalqımıza fayda vermişiniz.

Ola bilər bunlar Sizin daxilinizdə qalaydı, nadir insan kimi onsuz da cəmiyyətdə qiymətli ola bilərdiniz. Amma sizin istedadınızın xalqa, cəmiyyətə həsr olunması Türkiyənin təhsil sistemində nə qədər böyük nailiyyətlər yaradıbdır. Türkiyədə məlumdur, mən də bilirəm, bütün dünya da bilir ki, Türkiyədə neçə-neçə xəstəxanaların, uşaq xəstəxanalarının yaradıcısı olmusunuz. Türkiyənin uşaqlarını, cocuqlarını nə qədər ağır xəstəliklərdən xilas etmişiniz. Türkiyədə nə qədər təhsil ocaqları – məktəblər və ali təhsil ocaqları – universitetlər yaratmışınız. Hansı universitetə baxırsan, onun əsasını İhsan Doğramacı qoyubdur. Əsasını qoyubdur, yaradıbdır, sonra başqalarının ixtiyarına verib, gedib yenidən birini yaradıbdır. Bu, nadir bir şeydir. Siz nadir fitri istedadla malik olmaqla bərabər, eyni zamanda öz işinizdə nadir xüsusiyyətlərə malik bir adamsınız.

Bunlar da hamısı Sizi həm Türkiyədə, həm türk dünyasında, həm islam aləmində, həm də bütün dünyada məşhurlaşdırıbdır. Bunun Sizin üçün o qədər böyük əhəmiyyəti yoxdur, çünki göylərə qədər yüksəlmiş bir insansınız. Amma bunun bizim xalqlarımız, millətlərimiz üçün çox əhəmiyyəti var. Birincisi, Siz öz fəaliyyətinizlə dünya miqyasında xalqlarımızın problemlərini həll etməyə çalışmışınız, ikincisi də Siz öz şəxsiyyətinizlə dünyaya, başqa millətlərə göstərmişiniz ki, türk nəyə qabildir, nəyə qadirdir. Çünki bəzən, xüsusən Qərbdə dünyasında belə bir fikir var ki, bu millətlər geridə qalmışlar, onların mədəniyyəti guya o qədər yüksək deyil, yaxud da islam dininə mənsub olan millətlər xristian dininə mənsub [314-315] millətlərdən geri qalmışlar. Şübhəsiz ki, bu, yanlış fikirdir. Ancaq təəssüf ki, bu yanlış fikri yaradanlar, yayanlar çox olub və çoxları da buna inanıblar.

Şübhəsiz, dünya, bəşər bilir ki, Şərq aləmi, islam, türk aləmi dünyaya ən böyük şəxsiyyətlər veribdir, dünya sivilizasiyasına, dünya mədəniyyətinə ən güclü, ən dəyərli töhfələr veribdir. Bunu bizim ulu babalarımız ediblər. Ancaq bunu hər gün etmək lazım idi. Bunu XX əsrdə də etmək lazımdır, XXI əsrdə də etmək lazım olacaqdır. XX əsrdə bu işi görən, bu vəzifəni öz üzərinə götürən insanların ən görkəmlilərindən biri sizsiniz, mənim hörmətli qardaşım. Ona görə də Sizinlə bu dostluğuma xüsusi əhəmiyyət verirəm. Siz də mənə göstərdiyiniz münasibətlə Azərbaycan xalqına öz münasibətinizi göstərirsiniz.

Sizin Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dilini, Azərbaycanın mədəniyyətini, tarixini sevdiyinizi gördükcə mən həddindən artıq sevinirəm. Bəzən bizim azərbaycanlılara, lap tarixi, ədəbiyyatı bilənlərə deyirəm ki, siz

Azərbaycan dilini, Azərbaycanın tarixini İhsan Doğramacı kimi bilmirsiniz. Azərbaycanda yaşamamış bir adam Azərbaycan dilinin cürbəcür ləhcələrini bilir və o ləhcələrdə danışır, - bunu heç bir azərbaycanlı edə bilməz. Burada naxçıvanlı Naxçıvan ləhcəsi, bakılı Bakı ləhcəsi, lənkəranlı Lənkəran ləhcəsi, gəncəli Gəncə ləhcəsi ilə danışır. Amma İhsan Doğramacı bütün bu ləhcələri bilir.

Bilirsiniz, bu, qeyri-adi bir şeydir. Mən bu barədə çox danışa və Sizin haqqınızda saatlarla mühazirələr oxuya, nitqlər söyləyə bilərəm. Bunlar da hamısı mənim daxilimdə olan həm hissiyyatlar, həm Sizin haqqınızda aldığım bilgilər, həm də şəxsi müşahidələrimdir. Heç kəs bunu mənə kənardan gətirməyibdir, tövsiyə etməyib, beynimə doldurmayıbdır, mənim beynimdə sizinlə görüşlərimdən və Sizinlə olan danışdıqlarımızdan meydana çıxıbdir. [315-316]

Ona görə də zəhmət çəkib bu münasibətlə Azərbaycana gəlməyiniz mənim üçün çox əzizdir. Siz bu barədə telefonla mənə müraciət edəndə sizə bildirdim ki, 75 illiyi heç bir vəchlə qeyd etmək istəmirəm. Ayın 10-da 75 yaşım tamam oldu, indi 76-nı addımlayıram, - bu günlərdə bir neçə dəfə demişəm, - ancaq indiyə qədər heç vaxt öz doğum günümü qeyd etməmişəm.

Keçmişdə Azərbaycanda ən yüksək vəzifələrdə işləyəndə 50 yaşım tamam olmuşdu, 60 yaşım tamam olanda Moskvada idim, Kremldə oturdum, Sovetlər İttifaqı kimi bir dövlətin ən yüksək zirvəsində duran başçılardan biri idim, çox yüksək vəzifədə idim. O vaxt məni çoxları, dünya təbrik etdi. Təbrik məktubları, teleqramları, ayrı-ayrı hədiyyələr aldım. Ancaq heç bir mərasimə imkan vermədim. Ayın 10-da, 11-də kim gəlib iş otağımda məni bir-iki dəqiqə görə bildisə, bununla da bitdi. Sonra da mən bunları etmək istəməirdim. Xüsusən indi Azərbaycanın həyatı da o qədər sevindirici deyil, çünki torpaqlarımızın bir qismi işğal altındadır, qaçqın vəziyyətində yaşayanlar var. Heç bunlar olmasa da, bu gün Azərbaycan çox xoşbəxt vəziyyətdə olsa da, doğum günümü qeyd etmək – bu, mənim xasiyyətim deyildir.

Ancaq Siz mənim sözümə baxmadınız, gəldiniz. Mən sizin zəhmətinizə görə təşəkkür edirəm. Mənim əziz bacıma – Sizin xanımınıza təşəkkür edirəm. Sizinlə gələn dostlarımıza təşəkkür edirəm. İhsan bəy, çox sağ olun.

İhsan Doğramacı: Hörmətli prezidentim, əziz qardaşım Heydər bəy. Bu gözəl, iltifat dolu sözlərinizə cavab vermək, bu iltifatınıza nail ola bilmək üçün görürəm ki, bundan sonra çox danışmaq lazımdır. Yalnız qısaca ərz etmək istəyirəm ki, həyatımdakı bəzi müvəffəqiyyətlərin böyük səbəbi bəxtim olmuşdur. Bu anda ən böyük bəxtim isə Sizin kimi bir şəxsiyyətin təvəccöhünə, yaxınlığına, qardaşlığına [316-317] layiq olmağımdır. Allah Sizə uzun ömür versin, türk dünyası Sizinlə fəxr etsin.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Qazi Universitetinin başçısına da çox təşəkkür edirəm ki, Siz də zəhmət çəkmisiniz, gəlmisiniz. Mən çox minnətdaram. Qazi Universiteti Türkiyənin görkəmli bir universitetidir, çox hörmətli bir universitetdir. Zəhmət çəkib Azərbaycana gəlməyinizə və məni təbrik etməyinizə görə çox təşəkkür edirəm.

Əli bəy indi Bilkənd Universitetinə başçılıq edir. Bilkənd Universiteti – mənim qardaşım İhsan Doğramacının yaratdığı universitet indi dünya şöhrətinə malik olubdur. Əli bəy, sizə də çox təşəkkür edirəm.

Əli bəy Kantur Sizin də, mənim də dostumuzdur, Sizinlə bərabər yaxşı işlər görürlər.

Xüsusi təşəkkürü mənim əziz bacıma bildirirəm. Çox sağ olun, hörmətli bacım.

İhsan Doğramacı: Əslində, mənim buraya gələcəyimi bilən çoxsaylı dostlarım, çox universitetlərin rektorları – hamısı gəlmək istəyirdi. Dedim ki, Heydər Əliyev yubiley keçirmir. Ona görə də bütün universitetləri rəmzi olaraq Qazi Universiteti təmsil edir. Sizdən qorxmasaydım, çox adam gətirərdim.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. [317]

ZƏMANƏMİZİN GÖRKƏMLİ MUSİQİÇİSİ MSTİSLAV ROSTROPOVIÇLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

*Prezident sarayı,
17 iyun 1998-ci il*

H e y d ə r Ə l i y e v: Əziz Mstislav Leopoldoviç! Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram. Çox böyük təəssüf hissi ilə bildirirəm ki, Bakını belə tez tərk edirsiniz. Bütün bu günlər ərzində siz Azərbaycan ictimaiyyətinin diqqət mərkəzində idiniz. Bu günlər maestro üçün də, xalqımız üçün də maraqlı, səmərəli, məzmunlu və böyük əhəmiyyətə malik günlər idi.

Coşğunluqla çalışan, fəaliyyətiniz təkcə mədəniyyət, musiqi sahəsini deyil, məsələlərin, o cümlədən ictimai-siyasi fəaliyyətlə bağlı məsələlərin daha geniş dairəsini əhatə edən bir insan kimi Siz öz üzərinizə belə böyük yük götürən dahi musiqiçi bunu öz ürəyinizin çağırışı ilə, vicdanınızın tələbi ilə və öz insani təbiətinizin hökmü ilə edirsiniz.

Ona görə də bizə təəccüblü deyil ki, iyunun 7-dən başlayaraq Siz burada gərgin cədvəllə işləmişiniz. Sizin bütün həyatınız gərgin cədvəl üzrə gedir. Mən bunu başa düşürəm. Lakin bu, bizim ictimaiyyətimiz üçün təəccüblüdür, çünki insan istedadının yüksək sahəsi ilə – musiqi, özü də yüksək professional musiqi ilə məşğul olan yaradıcı insan düşüncələr, yaradıcılıq axtarışları, ona yeni ilham verən istirahət üçün, adətən, çox vaxta malikdir. Mənim fikrimcə Mstislav Rostropoviç bu kateqoriyadan olan adamlardan özünün məhz coşğun, fəal işi [62-63] ilə, gərgin fəaliyyət cədvəli ilə fərqlənir və onun xoş təəccüb doğuran, qeyri-adi təəssürat yaradan xüsusiyyəti və bənzərsizliyi də elə bundan ibarətdir. Sizi kim tanımasa da, mən yaxşı tanıyıram, ona görə də buna çox təəccüblənmirəm, əksinə, heyranam. Belə düşünürəm ki, bu günlər siz öz vətəninizi – Azərbaycanı, Bakını yenidən fəth etdiniz. Sizin bu günlər Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni həyatına verdiyiniz töhfəyə görə, indi göstərdiyiniz çox böyük köməyə görə və Azərbaycanda musiqi sənətinin, yüksək professionalizmin inkişafına gələcək köməyinizə görə, habelə maestronun köhnə dostlarının və Azərbaycan musiqiçilərinin gənc nəslinin taleyinə qayğıkeş münasibətinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzlə bağlı işlərə, Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinin işğal olunması, vətəndaşlarımızın öz doğma yerlərindən zorla didərgin salınması ilə əlaqədar xalqımızın düşdüyü vəziyyətə canıyananlıqla yanaşdıgınıza görə, təcavüzlə əlaqədar hər şeylərini itirən və bütün çətinliklərə baxmayaraq, başlıca niyyətləri doğma yerlərinə qayıtmaq olan bu mərd, qəhrəman insanların yaşadıkları çadır şəhərciklərinə getdiyinizə görə Sizə ayrıca təşəkkür etmək istəyirəm.

Mən çox şadam ki, bir gün əvvəl olmuş o əla konsertinizdə iştirak etdim və bu konsertdən çox məmnun qaldığımı bildirirəm. Sizin Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Simfonik orkestri ilə dirijor kimi çıxış etməyiniz, Qərbin dahi ustalarının və Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin mürəkkəb və maraqlı əsərlərinin səsləndirilməsi böyük mədəniyyət, incəsənət, musiqi bayramı oldu. Bununla bərabər, bu, sizin yeni yaradıcılıq

qələbənidir, müvəffəqiyyətinizdir. Bilirəm ki, siz uzun illər ərzində Londonda, Parisdə, Nyu-Yorkda, Vaşinqtonda, Tokioda dünya şöhrətli simfonik orkestrlərə dirijorluq etmisiniz, mən hələ Moskva və Sankt-Peterburqu de[63-64]mirəm. Bakı bu şəhərlərlə və onların orkestrləri ilə hələlik bəhsləşə bilməz, amma, zənnimcə, orkestrimizin daha yüksəyə qalxmasında sizin iştirakınız ona belə orkestrlərlə bir sırada olmağa kömək edəcəkdir. İndiki halda musiqiçilərimiz də, mən də sizə böyük ümidlər bəsləyirik. Dünən siz belə böyük və nəcib işin yaxşı bünövrəsini qoydunuz.

Sizin Bakıdan getməyinizdən bir daha təəssüfləndiyimi bildirirəm. Sizin bu günlərdə gördüyünüz bütün işlər Azərbaycanın, onun mədəniyyətinin tarixinə, şübhəsiz, ən parlaq səhifə kimi daxil olacaqdır. Hesab edirəm ki, bu, gələcəkdə böyük əməkdaşlığımızın, böyük yolun başlanğıcıdır; elə yolun ki, biz sizinlə bu yolla gedərək, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirəcək, onu demokratiyanın, azadlığın, sivilizasiyanın bütün müasir dünya standartlarına cavab verən dövlətə çevirəcəyik. Bununla birlikdə, bu, Azərbaycan mədəniyyətinin, xüsusən onun simfonik musiqisinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün bizim sizinlə birlikdə getdiyimiz yolun başlanğıcıdır. Çox sağ olun.

Mstislav Rostropoviç: Hörmətli prezident, mənim unvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə, görülən işlər barədə ətraflı məlumat verdiyinizə görə Sizə öz təşəkkürümü bildirirəm. Eyni zamanda bildirmək istəyirəm ki, mən Azərbaycanı tərk etmirəm. Bu fikirlə razılaşmaq mənim üçün çox çətindir. Mən buradan yalnız müvəqqəti olaraq gedirəm. Həmişə sevdiyim Azərbaycan mənim üçün yeni səpgidə açılmış, məndə yeni ruh yüksəkliyi yaratmışdır.

Cənab Heydər Əliyev! Gördüyünüz bu iki fotoalbomu Sizə hədiyyə olaraq hazırlamışam. Onlardan biri mənim qaçqınların çadır şəhərciyinə getməyimdən bəhs edir və jurnalistlərə üz tutub demək istəyirəm ki, bu səfəri mən öz təşəbbüsüm ilə həyata keçirmişəm. Həmin şəhərciklərdə yaşayan insanların layiq olmadıqları bədbəxtlik barədə fikir məni həmişə narahat edibdir. Mən öz sənətimlə qaçqınları sevindirmək üçün [64-65] violonçelimi özümlə oraya aparmaq istəmişdim. Lakin belə etmədim, yalnız ona görə ki, indi güzəranı çox pis olan qaçqınların məni düzgün başa düşməməsini istəməmişəm. Amma bunu mən adamlar öz doğma yerlərinə qayıtdıqdan sonra onları sevindirmək üçün, onlara həyatlarının yaxşı olacağına ümid vermək üçün mütləq edəcəyəm.

Çadır şəhərciyinə səfərdən aldığı təəssüratı bölüşərək vurğulamaq istəyirəm ki, mənim orada gördüklərim bütün həyatımda bəlkə də ən güclü təəssüratdır. Bütün bunlar mənim yaddaşıma həmişəlik həkk olacaqdır. Mən söz verirəm ki, qaçqınların öz doğma yerlərinə qayıtması məsələsində irəliləyişlə hər gün maraqlanacağam. Belə düşünürəm ki, vicdanın oyanacağı və hər şeyin öz yerini tutacağı vaxt gəlib çatmalıdır.

Cənab Heydər Əliyev! Bu ikinci fotoalbom isə mənə «Şöhrət» ordeni təqdim olunmasına həsr edilmişdir. Bunu mən həyatımda ən mühüm, unudulmaz anlar adlandırırım.

Heydər Əliyev: Hörmətli Mstislav Leopoldoviç! Sizin Bakıya indiki səfərinizə həsr olunmuş bu fotoalbomu, «Şöhrət» ordenin təqdim olunmasına dair materiallar verilmiş «Bakinski raboçi» qəzetinin nömrəsini, habelə bu saati unudulmaz görüşlərimizdən yadigar olaraq hədiyyə verirəm.

Mstislav Rostropoviç: Bakıya səfərim məndə çox böyük sevinc hissləri doğurmuşdur. Lakin indiki səfərimdə mütəəssir olmuşam. Mən özümü həmişə dünyada ən xoşbəxt insan sanmışam, hətta məruz qaldığım

çətinliklər mənim xeyrimə olmuşdur – mən zəmanəmizin dahi insanları ilə – Pikasso, Şaqal, Araqon, Çarli Çaplin, Sikorski ilə görüşmək imkanı qazanmışam. Lakin mən Azərbaycan qaçqınlarının düşərgələrində olduğdan, öz doğma ocaqlarını itirmiş insanların ağır həyat və məişət şəraiti ilə tanış olduğdan sonra özümü xoşbəxt hesab edə bilmirəm. Hesab edirəm ki, bu adamlar xoşbəxt olduğdan sonra mən özümü yenidən xoşbəxt saya bilərəm. [65-66]

Üzümü mətbuat nümayəndələrinə tutaraq, Azərbaycan qaçqınlarının faciəsi barədə, habelə prezident Heydər Əliyevə qaçqınların böyük məhəbbəti, ona böyük ümidlər bəslədikləri barədə dünyaya daha çox məlumat verməyin zəruri olduğunu söyləmək istəyirəm. Belə düşünürəm ki, bu, məhəbbət və bu ümidlər onların ən gözəl keyfiyyətidir. Müharibənin dayandırılmasında Azərbaycan dövlətinin başçısının xüsusi xidməti olduğunu nəzərə çarpdırıram. Mən bu insanı çox sevirəm və ona inanıram. [66]

BÖYÜK BRİTANIYA–AZƏRBAYCAN CƏMIYYƏTİNİN TOPLANTISINDA* NİTQ

London,

«Klaricis» mehmanxanası

20 iyul 1998-ci il

Hörmətli sədr!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizin hamınızı bu əlamətdar hadisə – İngiltərə–Azərbaycan Dostluq Cəmiyyətinin yaranması münasibətilə ürəkdən təbrik edir və sizə, bu cəmiyyətə gələcək işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

İngiltərə - Azərbaycan Cəmiyyətinin yaranması Birləşmiş Krallıq ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişafında tarixi bir hadisədir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra, 1992-ci ilin mart ayında Birləşmiş Krallıqla Azərbaycan arasında diplomatik əlaqələr yaranmışdır. 1994-cü ilin fevral ayında mənim - Azərbaycan prezidentinin Birləşmiş Krallığa ilk səfərim olmuşdur. Bu rəsmi səfər zamanı Britaniya hökuməti ilə Azərbaycan arasında əlaqələr yaranmış və bunları inkişaf etdirmək üçün müqavilələr, sazişlər, bir çox digər sənədlər imzalanmışdır. [313-314]

Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, ötən illər ərzində Birləşmiş Krallıqla Azərbaycan arasında əlaqələr bütün sahələrdə - siyasi, iqtisadi, mədəni, elmi, insani sahələrdə sürətlə inkişaf edibdir. Bunun ən bariz nümunəsi odur ki, cəmiyyətin sədri Tim Eqqarın dediyi kimi, Birləşmiş Krallıqdan Azərbaycanda 100-dən artıq şirkət fəaliyyət göstərir. Bu fakt bizim əlaqələrimizin yalnız bir hissəsini əks etdirir. Ancaq qeyd etdiyim kimi, əlaqələrimiz həyatın bütün sahələrini əhatə edir. İndi isə yəqin ki, elə bir mərhələ gəlib çatıb ki, tək-cə hökumətlər, dövlətlər arasında əlaqələr yox, insanlar arasında cəmiyyət - İngiltərə - Azərbaycan Cəmiyyətini qurub adamları bir-birinə daha da yaxınlaşdırmaq, dostluq etmək, bu sahədə də işlər görmək lazımdır. Bu baxımdan mən İngiltərə - Azərbaycan Cəmiyyətinin yaranmasını yüksək qiymətləndirir, bunu bəyənir, alqışlayır və bu münasibətlə sizi bir daha təbrik edirəm.

Hesab edirəm, bu, böyük nailiyyətdir ki, cəmi dörd il müddətində İngiltərədə, Birləşmiş Krallıqda Azərbaycanın dostları nə qədər artıb ki, indi belə bir cəmiyyət yaranıb və onun dəvəti ilə İngiltərənin, Londonun çoxsaylı insanları bu gün bu salona toplaşblar.

Şübhəsiz ki, bu cəmiyyətin yaranmasında Azərbaycanın Birləşmiş Krallıqdakı səfirliyinin və səfirin xidmətləri böyükdür. Ancaq bu, səfirliyin borcu və vəzifəsidir. Bu cəmiyyəti yaradan İngiltərənin, Birləşmiş Krallığın tanınmış adamlarının, şəxslərinin xidməti isə daha yüksək qiymətə layiqdir. Mən çox məmnunam ki, cəmiyyətin

* Toplantıda cəmiyyətin üzvləri, ölkənin ictimai-siyasi xadimləri, iş adamları, xarici dövlətlərin səfirləri, mətbuat nümayəndələri iştirak etmişlər.

– Azərbaycan Respublikası prezidentinin şəərəfinə təşkil olunmuş görüşdə Britaniya–Azərbaycan Cəmiyyətinin sədri Tim Eqqar çıxış edərək Heydər Əliyevi salamladı.

rəhbərliyində Birləşmiş Krallıqda məşhur olan şəxslər təmsil ediləblər. Onlar eyni zamanda Azərbaycanda da çox tanınan və hörmətli insanlardır.

Cəmiyyətin sədri cənab Tim Eqqar uzun müddət Birləşmiş Krallığın parlamentinin üzvü və energetika naziri vəzifəsində işləmişdir. Birləşmiş Krallıqda tanınmış və çox hörmətli şəxs[314-315]lərdən biridir. Cənab Tim Eqqarın imzası 1994-cü il sentyabr ayının 20-də Azərbaycanda, Bakıda imzalanmış ilk müqavilənin, «Əsrin müqaviləsi»nin altındadır. Biz birlikdə böyük bir təşəbbüs irəli sürmüş və onu həyata keçirmişik - XX əsrin sonunda Xəzər dənizinin neft-qaz ehtiyatlarını bütün bünyaya tanıtmışıq və böyük ölkələrin, iri şirkətlərin marağını oraya cəlb etmişik. Məmnunam ki, məhz cənab Tim Eqqar bu cəmiyyətin sədridir.

Mən böyük məmnuniyyət hissi ilə bildim ki, cəmiyyətin rəhbər orqanında keçmiş xarici işlər naziri cənab Rifkind də var. Cənab Rifkind Birləşmiş Krallığın xarici işlər naziri olarkən Böyük Britaniya ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişaf etməsində böyük xidmətlər göstərmişdir. Bakıda Birləşmiş Krallıqla Azərbaycan arasında imzalanmış bir çox vacib sənədlərə məhz cənab Rifkind imza atıbdır. 1996-cı ilin aprel ayında Qafqazın digər respublikaları ilə birlikdə Azərbaycan Avropa Birliyi ilə tərəfdaşlıq haqqında sənəd imzalayarkən cənab Rifkind bu hadisənin iştirakçısı olmuş və orada Avropa Birliyinin üzvü kimi Birləşmiş Krallığı təmsil etmişdir.

Cəmiyyətin rəhbərliyində cənab Terri Adamsın olması da məni çox sevindirmişdir. Cənab Terri Adams həm sizin ölkədə, həm də Azərbaycanda çox tanınmış bir şəxsdir. 1994-cü ilin sentyabr ayında biz ilk müqaviləni bağlayandan sonra, onu imzalamış 11 şirkətin daxil olduğu konsorsium Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti yaratdı və ötən illərdə bu şirkətə Terri Adams rəhbərlik etdi. Ötən dörd il müddətində biz cənab Terri Adamsla böyük və şərəfli yol keçmişik.

İki tarixi hadisəni xatırlayıram. 1996-cı ilin yanvarında mən Moskvaya getdim ki, Xəzər dənizindən çıxarılaçaq ilkin neftin ixracı üçün şimal boru kəmərinin marşrutu haqqında Rusiya ilə Azərbaycan arasında müqavilə imzalayım. Bu müqaviləni Rusiyanın Baş naziri cənab Çernomırdin və mən imzaladıq. Cənab Terri Adams mənimlə bərabər idi, bu sə[315-316]fərdə məni müşayiət edirdi. 1997-ci il noyabr ayının 12-də Azərbaycanda, Bakıda 1994-cü ildə imzalanmış müqavilənin həyata keçirilməsi nəticəsində ilkin neftin alınmasını bayram etdik. Bu ilkin neft məhz 1996-cı ilin yanvarında mənim Moskvada Rusiya ilə imzaladığım müqavilə əsasında yaranmış şimal boru kəməri vasitəsilə indi ixrac olunur. Cənab Terri Adams bu tarixi hadisənin də fəal iştirakçısı olmuşdur. Buna görə onun İngiltərə - Azərbaycan Cəmiyyətinin rəhbərliyində olması tamamilə əsaslıdır.

Cəmiyyətin digər üzvləri də çox hörmətli insanlardır. Mən vaxtınızı alıb bu barədə danışmaq istəmirəm. Ancaq bu sözləri ona görə dedim ki, İngiltərə - Azərbaycan Cəmiyyətinin necə yüksək şəxslər tərəfindən yaradıldığını hamı bilsin.

Bu gün mənim Birləşmiş Krallığa rəsmi səfərim başlayıbdır. Səhər saat 9-dan görüşlər keçirirəm. Bu görüşlər çox məhsuldar və səmərəlidir. Sabah mən Birləşmiş Krallığın Baş naziri ilə görüşəcəyəm. Biz ölkələrimiz arasında dostluğu, əməkdaşlığı bir daha təsdiq edən Bəyannamə imzalayacağıq. Böyük Britaniyanın, Birləşmiş Krallığın şirkətləri ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında böyük əhəmiyyət kəsb edən bir neçə müqavilə imzalanacaqdır. Sabah mən əlahəzrət kraliça ilə görüşəcəyəm.

Görüşlərim qarşıdakı günlərdə də davam edəcək və məqsədim də Birləşmiş Krallıqla Azərbaycan arasında əlaqələri daha da inkişaf etdirməkdən ibarətdir.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra, xüsusən son beş ildə böyük bir yol keçmişdir. Biz ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi aparırıq. Biz ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatı yaradır və inkişaf etdiririk. Biz ölkəmizi dünyaya açmışıq və bütün ölkələrlə iqtisadi inteqrasiya prosesinə qoşulmuşuq. Görülən işlər, xüsusən həyata keçirilən islahatlar son illərdə Azərbaycanda vəziyyəti müsbət istiqamətdə xeyli dəyişdirmişdir. [316-317]

Ermənistanla Azərbaycan arasında olan hərbi münaqişədə 1994-cü ilin may ayında atəşkəs yaratmışıq və dörd ildən artıqdır ki, atəş yoxdur, məsələnin sülh yolu ilə həlli üçün danışıqlar aparılır.

Keçmiş illərdə Azərbaycanda mövcud olan qanunsuz cinayətkar qruplar, qanunsuz silahlı dəstələr ləğv edilib, ictimai - siyasi sabitlik tamamilə təmin olunubdur. İndi Azərbaycanda insanlar rahat yaşayır, xarici sərmayəçilər üçün bütün imkanlar yaradılıbdır. Azərbaycanda Birləşmiş Krallığın 100-dən artıq şirkətinin işləməsi onu göstərir ki, xarici sərmayəçilər üçün bütün imkanlar var.

Ancaq Azərbaycana gələn sərmayəçilər təkcə sizin ölkədən deyildir. Artıq dünyanın bütün ölkələrindən Azərbaycana sərmayəçilər gəlmişlər. Mən çox sevinirəm ki, nəhayət, Azərbaycan Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Birləşmiş Krallıq arasında rəqabət yarada bilmişdir. Bu, asan məsələ deyildir. Əgər biz buna nail olmuşuqsa, görün ki, Azərbaycan nə işlər görə bilər.

Beləliklə, bizim əməkdaşlığımızın çox gözəl gələcəyi var. Bu baxımdan İngiltərə - Azərbaycan cəmiyyətinin də çox böyük gələcəyi var. Mən sizin hamınızı ürəkdən salamlayır, hər birinizə cansağlığı, səadət arzulayıram. Birləşmiş Krallığın bütün vətəndaşlarına sülh və əmin-amanlıq arzulayıram. Hər birinizə həyatınızda və işinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun. [317]

BÖYÜK BRİTANİYADA YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARLA GÖRÜŞDƏ NİTQ

London,

Azərbaycan Respublikasının səfirliyi

22 iyul 1998-ci il

Əziz soydaşlar, dostlar!

Xanımlar və cənablar!

Mən üçüncü gündür ki, Londondayam. Biz burada çoxsaylı görüşlər keçirmişik. Bu gün artıq deyə bilərəm ki, Birləşmiş Krallığa mənim rəsmi səfərim uğurlu keçir. Əlahəzrət kraliça ilə, Baş nazirlə dünən keçirdiyimiz görüşlərimiz, danışıqlarımız, söhbətlərimiz və imzaladığımız sənədlər Böyük Britaniya ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin bundan sonra da inkişaf etməsi üçün yaxşı əsas yaradıbdır. Həm Böyük Britaniya tərəfi, həm də biz eyni fikirdəyik ki, bu əlaqələrin inkişafı üçün yeni mərhələ açılıbdır. Azərbaycan üçün, gənc, müstəqil dövlətimiz üçün bu, çox əhəmiyyətlidir.

Bilirsiniz ki, biz öz müstəqilliyimizi dünyada təsdiq etmək, onu toxunulmaz etmək, əbədləşdirmək, enməz etmək üçün Dünya Birliyində Azərbaycanın bu gün nə olduğunu və gələcəkdə nə cür ölkə olacağını sübut etməliyik. Çünki keçmişdə iki əsr çar Rusiyasının, sonra isə Sovetlər İttifaqının tərkibində olan Azərbaycan öz nefti, mədəniyyəti, musiqisi, alimləri ilə nə qədər məşhur olmuşdursa, ancaq bir ölkə, dövlət kimi tanınmamışdır. [400-401]

1918-ci ildə Azərbaycanda ilk dəfə Xalq Cümhuriyyəti, demokratik respublika yaranan zaman dünya tamamilə başqa bir dünya idi. O hökumətin də Azərbaycanı tanımaq cəhdləri çox simvolik xarakter daşıyıbdır. O vaxt bəzi ölkələr Azərbaycanın müstəqilliyini tanıdı, ancaq bundan o tərəfə getmək mümkün olmadı. Bu da təbiidir. Çünki o illər çox ağır və çətin illər idi.

Ona görə də, yenə də deyirəm, Azərbaycan bizim üçün, azərbaycanlılar üçün nə qədər dəyərli bir ilkə olsa da, bizim nə qədər qədim mədəniyyətimiz, musiqimiz, şairlərimiz, yazıçılarımız, rəssamlarımız və tarixi–memarlıq abidələrimiz olsa da biz özümüzü dünyada tanıda bilməmişdik. O çərçivədə bunu tanımaq da mümkün deyildi. Digər tərəfdən də, dünyanın başqa ölkələrində, xüsusən Avropada, Amerikada, yəni dünya siyasətini tənzimləyən ölkələrdə Azərbaycanın lazımı qədər soydaşları, müəyyən mənəb tutmuş, siyasi, iqtisadi imkana malik nümayəndələri olmamışdır. Ona görə də Azərbaycan Dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bizim bütün başqa vəzifələrimizlə yanaşı, Azərbaycanı hər gün, hər ay təbliğ etmək, tanımaq və xarici ölkələrdə, xüsusən dünyanın böyük və inkişaf etmiş, dünya siyasətinə, iqtisadiyyatına təsir edən dövlətlərində Azərbaycanı olduğu kimi göstərmək və respublikamızın əleyhinə olan təbliğatın qarşısını almaq, yenə də deyirəm, başqa işlərimizlə yanaşı, bizim əsas vəzifəmizdir.

Məhz bu vəzifənin yerinə yetirilməsi üçün mən ötən beş ildə bir çox ölkələrə səfərlər etmişəm, danışıqlar aparmışam, Azərbaycanla bir sıra ölkələr arasında çox vacib və xüsusi əhəmiyyətə malik olan sənədlər – müqavilələr, sazişlər imzalanmışdır. Beləliklə, Azərbaycan artıq tanınır, ölkəmizə maraq günü-gündən artır və bir çox ölkələr üçün Azərbaycanın xüsusi əhəmiyyəti dərk edilir.

Mənim bu günlər gördüyüm işlər məhz bu məqsədi daşıyır. Şübhəsiz ki, mən buraya təbliğat, Azərbaycanı tanımaq üçün [401-402] yox, ölkəmizin Böyük Britaniya ilə bütün sahələrdə əməkdaşlığını inkişaf etdirmək məqsədi ilə gəlmişəm və üçüncü gündür ki, bu işləri görürəm. Bir daha qeyd edirəm, bu işlər uğurludur. Mən bütün görüşlərimdən, danışıqlarımdan və əldə edilmiş razılıqlardan, imzalanmış sənədlərdən məmnunam.

Siz burada, Böyük Britaniyada yaşayan azərbaycanlıların nümayəndələrisiniz. Azərbaycanlılar dünyanın çox ölkələrində yaşayırlar. Mən 1993-cü ildən Azərbaycan Respublikasının prezidentiyəm və daim qeyd edirəm ki, müxtəlif ölkələrdə azərbaycanlıların problemlərindən biri də ondan ibarətdir ki, soydaşlarımız bir-biri ilə yaxın əlaqə qurub, ümumi Azərbaycan üçün təəssübkeşlik naminə yaxşı birləşə bilmirlər.

Azərbaycanın dünya miqyasında ən böyük problemi odur ki, bir tərəfdən, ölkəmiz üçün daim bəla gətirən qonşumuz vardır, - bu Ermənistandır. Azərbaycan torpaqlarına keçmişdə də, indi də göz dikən Ermənistan, bu torpaqları ələ keçirmək istəyən Ermənistan vardır. 10 ildir ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında hərbi münaqişə mövcuddur. İkinci tərəfdən, həmin Ermənistanın dünyanın, demək olar ki, əksər ölkələrində, xüsusən böyük, inkişaf etmiş ölkələrdə çox güclü diasporu vardır.

Biz Azərbaycanı təbliğ etmək, tanımaq üçün respublikamızda cürbəcür tədbirlər həyata keçiririk. Amma Ermənistanın buna ehtiyacı yoxdur. Ermənistan üçün bunu Amerikada, İngiltərədə, Fransada, başqa ölkələrdə yaşayan ermənilər, erməni diasporu edir. Ermənilər bu ölkələrdə sayca çoxdurlar. Onlar bu ölkələrdə yaşadıkları müddətdə özlərinə güclü imkanlar yaradıblar, mövqelər tutublar, böyük sərvətə malikdirlər. Bütün bu imkanlardan istifadə edərək onlar bizim qonşu olan və ölkəmizə daim təcavüz etmək əhval-ruhiyyəsi ilə yaşayan, torpaqlarımızı işğal edən kiçik bir Ermənistan Respublikasını bu dövlətlər, ölkələr qarşısında daha da yüksəklərə qaldırırlar. [402-403]

Təsəvvür edin, 1988-ci ildən Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüz edibdir. Ancaq bu ölkələrin əksəriyyətində son illərə qədər azərbaycanlıları günahlandırırıldı ki, guya Dağlıq Qarabağda ermənilərə yaşamağa imkan vermir, onları əzirlər, əziyyət verirlər, öldürürlər və s.

Həqiqətdə isə belə deyil. Həqiqət ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda ermənilər həmişə firavan yaşamışlar. Dağlıq Qarabağ Vilayətində ermənilərin vəziyyəti Azərbaycanın başqa bölgələrində olan vətəndaşların vəziyyətindən həmişə yaxşı olmuşdur. Bu münaqişəni də ermənilər, Ermənistan başlamışdır. 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayırıb Ermənistanla birləşdirmək cəhdi göstərərək münaqişəni başlamışdılar. Amma təbliğat, yəni ermənilərin təbliğatı başqa istiqamətdə getmişdir. Həmin təbliğat bu ölkələrdə əksər insanların beynini doldurmuşdu ki, ermənilər yazıq, məzlum millətdir, guya vaxtilə türklər erməniləri qırıblar, soyqırımı olubdur, guya indi onları azərbaycanlılar qırır, ermənilərə yardım etmək lazımdır.

Bax, buna görə də indi müstəqil dövlət kimi bilavasitə Azərbaycanın bütün ölkələrdə apardığı siyasətlə yanaşı, gərək soydaşlarımız bir-biri ilə həmrəy olsunlar. Birlikdə olsunlar, Azərbaycan naminə, millətimizin, müstəqil

ölkəmizin naminə birləşmək lazımdır. Burada Azərbaycan cəmiyyətləri var, səfir bildirdi ki, bir neçə cəmiyyət var. Hər bir cəmiyyət sərbəst yaradılıb, heç kəs onu yuxarıdan göstərişlə yaratmayıbdır. Bunlar hamısı təbiidir, mən bu barədə sizə heç bir şey deyə bilmərəm. Sadəcə, onu arzu edirəm ki, azərbaycanlılar həm Azərbaycanın daxilində, həm də onun xaricində, dışında, başqa ölkələrdə birlik əldə etsinlər. Əgər biz buna nail ola bilsək və azərbaycanlılar yaşadıkları ölkələrdə özləri üçün lazımi mövqe tuta bilsələr, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar sayca, bəlkə də, heç ermənilərdən az deyildir. Amma kəmiyyət və keyfiyyət anlayışları var. Yaxşı olar ki, keyfiyyət üstün olsun, [403-404] kəmiyyət o qədər də böyük əhəmiyyət kəsb etmir. Yəni, ola bilər, say az, amma güc çox olsun. Sayca çox olub, az güclü olmaqdan, az saylı, amma çox güclü olmaq lazımdır.

Son illər mən bu tərəqqini hiss edirəm. Məsələn, mən gəldiyim birinci gün biz Britaniya-Azərbaycan Cəmiyyətinin toplantısında olduq. Bəziləriniz, yəqin orada idi. Mən dörd il bundan öncə, 1994-cü ilin fevral ayında buraya gəlmişdim, onda bunlar yox idi. Artıq indi İngiltərədə, Böyük Britaniyada Azərbaycan tanınır, Azərbaycanı bir ölkə, Azərbaycan xalqını bir millət kimi qəbul ediblər və Azərbaycanla əlaqə qurmaq istəyirlər.

Mən indi buraya gəldim, səhər saat 9-dan böyük bir iqtisadi konfrans keçir, 300-ə qədər adam toplaşmışdır. Oraya toplaşanlar da sadə insanlar deyil, iş adamlarıdır. Konfransı təşkil edən şirkət bu işə altı ay bundan qabaq başlayıb. Konfransa gələn hər bir adam onda iştirak etmək üçün para qoyur, pul verir, verməsə, iştirak edə bilməz, Demək, təkcə Böyük Britaniyadan yox, bir çox başqa ölkələrdən də insanlar vaxt sərf edib buraya gəlirlərsə və öz vəsaitlərini xərcləyib bu konfransda iştirak edirlərsə, görün Azərbaycana maraq nə qədər artıb. İndi yalnız bu ölkədən Azərbaycanda 100-dən artıq şirkət işləyir və bunların sayı da günü-gündən artır. Üçüncü gündür mən burada kiminlə görüşürəmsə, biri deyir ki, orada ofisimiz var, o biri deyir açacağıq, biri deyir ki, on gündən sonra, bir aydan sonra açacağıq və s. Hamı da xahiş edir ki, onların ofislərini görüm, açılışında iştirak edim. Onlar hələ Azərbaycanda böyük bir iş görməyiblər, amma görmək istəyirlər və Azərbaycanda bu imkanların olmasını özləri üçün müəyyən, aydın ediblər. Ona görə də gəlib iş görmək istəyirlər. Demək, bu dörd il müddətində bizim gördüyümüz işlər gözəl nəticələrini veribdir.

Ancaq bu da hələ işimizin başlanğıcıdır. Azərbaycanın iqtisadi imkanları böyükdür. Ona görə də Azərbaycan çox ölkə[404-405]lərin iş adamlarını, böyük-böyük şirkətləri cəlb edir. Bu gün mən konfransda çıxış edərkən bunu dedim. Dedim ki, bizim ölkəyə gələn şirkətlərin hamısı fayda, gəlir götürmək üçün gəlir. Heç kəs azərbaycanlıların qaşına-gözünə aşıq olub Azərbaycana gəlmir. Hərə öz xeyri üçün gəlir, fayda götürmək üçün gəlir. Bu təbiidir, buna pis, mənfi münasibət göstərmək olmaz, biz özümüz buna maraqlıyıq. Çünki onlar bir fayda götürəcəklərsə, biz bir neçə fayda götürəcəyik. Qarşılıqlı əlaqələr, əməkdaşlıq belə ola bilər.

Bu, nə üçün lazımdır? Çünki indi bu işləri görmək üçün vəsaitimiz yoxdur, bizə xarici sərmayə lazımdır. Xarici sərmayəni də onlar gətirirlər. Bu işləri görmək üçün bizə müasir texnologiya, texnika lazımdır, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində hər bir sahədə əldə olunmuş təcrübə lazımdır. Bizdə bu yoxdur. Məsələn, dünən axşam Lord-merin bizim üçün təşkil etdiyi ziyafətdə dedim ki, Azərbaycan dünyada ilk dəfə neft hasil edən ölkədir. 1848-ci ildə Azərbaycanda neft fontanı vurubdur. Azərbaycan dünyada suyun dərinliklərindən, dənizdən neft hasil edən ilk ölkədir. Biz bunu 1949-cu ildə etmişik. O vaxt Böyük Britaniya heç təsəvvür edə bilməzdi ki, Şimal dənizində neft var və oradan neft çıxaracaqdır. Amma biz Xəzər dənizində nefti hələ 40-cı illərdə kəşf etmişdik, 1949-cu

ildə «Neft Daşları»nda hasilata başlamışdıq. «Bi-Plı» və başqa böyük şirkətlər isə Şimal dənizində neft yataqlarını 1975-ci ildə açılar və onlardan istifadə etməyə başlayıblar.

Bəli, biz qədimik. Amma onlar qısa bir müddətdə böyük texnikadan, texnologiyadan, böyük sərmayədən istifadə edərək sürətlə inkişaf ediblər. Biz isə keçmişdə Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən imkanımız məhdud idi, indi ondan daha da çətin vəziyyətdəyik. Biz inkişaf edə bilməmişik. Zəngin yataqlarımız var, amma xatirimdədir, 70-ci illərdə mən Azərbaycanda işləyirdim, suyun dərinliyi 80-90 metr olanda biz orada işləyə bilmirdik. O vaxt mənim təşəbbüslə böyük [405-406] zavod tikdik ki, suyun dərinliyində iş görmək üçün platformalar hazırlayaq. Mən Sovetlər İttifaqının vəsaiti hesabına 400 milyon dollar əldə etdim, Amerikadan avadanlıq alıb gətirdik, indi bunlar bizə xidmət edir.

Ancaq indi biz bunları öz gücümüzlə edə bilmərik. Məsələn, indi «Çıraq» yatağından neft alırıq. İlkən nefti keçən ilin noyabrında aldığımız. Biz «Çıraq» yatağında quyu qazmışdıq, platforma qurmuşduq, amma onu işlədə bilmədik. Müqavilə bağlandıqdan sonra o platformanı modern, müasir vəziyyətə gətirmək üçün; «Dədə Qorqud» qazma qurğusu var, - keçmişdə o, Azərbaycanın qurğusu idi, yəni Sovetlər İttifaqı vaxtı almışdıq, ancaq bugünkü tələblərə cavab vermirdi, -onu modernləşdirmək üçün 37 milyon dollar vəsait qoymaq lazım idi. Bu vəsaiti konsorsium qoydu. Ancaq təkcə vəsait deyil, texnika, mütəxəssislər gətirmək lazım idi, onu etdilər. İndi o qazma qurğusu, - adını da «Dədə Qorqud» qoyduq, əvvəl «Şelf -2» adlanırdı. Amma biz ona «Dədə Qorqud» adı verdik, çünki bu, bizim babamızdır, o adı mən qoydum, - işləyir.

Mən bu barədə çox danışa bilərəm. Yəni bununla onu demək istəyirəm ki, xarici şirkətlərin Azərbaycana gəlməsi onlar üçün də, bizim üçün də faydalıdır. Onlar Azərbaycana nə qədər çox gəlirlərsə, Azərbaycanı o qədər də tanıyırlar və Azərbaycan o qədər də məşhurlaşır. Məsələn, dörd il müddətində bu ölkədə Azərbaycanın tanınması, ona olan münasibət yerlə göy arasındakı qədər dəyişibdir. Bu, bizim nailiyyətimizdir, ancaq işimizin hələ başlanğıcıdır. Biz gərək irəliyə gedək. Ona görə də xarici ölkələrdə, o cümlədən burada, bu ölkədə yaşayan azərbaycanlıların da birlikdə, həmrəy olması, Azərbaycanın səfirliyi ətrafında sıx toplaşması və Azərbaycanın dərdləri ilə yaşaması çox vacibdir. Mənim sizə arzum, sizdən təmənnam bundan ibarətdir.

Siz burada Qarabağ məsələsini dediniz. Bəli, bu, bizim faciəmizdir. Mən sizə dedim, bu münaqişə 1988-ci ildə başla[406-407]nıdır. O vaxt bunun qarşısı alın bilərdi və bizim torpaqlarımız əldən getməzdi. Ancaq təəssüf olsun ki, o vaxt Azərbaycanın başçıları bunu edə bilmədilər. Sovet İttifaqının başçıları da Azərbaycana qarşı xəyanət etdilər. İndi torpaqlarımızın 20 faizi işğal olunubdur, bir milyon soydaşımız işğal edilmiş torpaqlardan zorla çıxarılıb, əksəriyyəti çadırlarda yaşayır.

Ancaq indi tərəqqi nədən ibarətdir? 1994-cü ilin may ayında biz atəşi dayandırdıq. Ondan əvvəlki illəri xatırlayın – gündə döyüşlər gedir, qan tökülürdü və nəticəsi də yox idi. Torpaqlar da əldən gedir, insanlar da həlak olurdu, ümumiyyətlə, Azərbaycanın vəziyyəti də çox dözülməz idi. Biz atəşi dayandırdıq, dörd ildən artıqdır ki, atəş yoxdur, atəşkəs rejimində yaşayır, sülh danışıqları aparırıq və məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Əminəm ki, bunu sülh yolu ilə də həll edəcəyik.

Bilin, Azərbaycanın torpaqlarının bir metrini, bir qarışını da heç vaxt əlimizdən verməyəcəyik. Mən dünən Baş nazir Toni Bleyr ilə bu barədə çox geniş danışdım və ona dedim: Ermənilər istəyirlər ki, Dağlıq Qarabağa

dövlət müstəqilliyi verilsin, Dağlıq Qarabağ Ermənistana bağlansın. Bu mümkündürmü? Dedim ki, biz buna razı ola bilmərik. Amma siz necə, buna razı ola bilərsinizmi? Dünya ictimaiyyəti, Dünya Birliyi buna razı ola bilərmi? Yox, heç bir ölkə buna razı ola bilməz!

Bu, təkcə bizim prinsipimiz deyil, beynəlxalq hüquq normalarıdır, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, ATƏT-in prinsipidir. Heç bir ölkənin ərazi bütövlüyünün pozulmasına yol vermək olmaz. Hər hansı ölkənin sərhədlərinin güc yolu, silah yolu ilə dəyişdirilməsi yolverilməzdir. Ona görə də buna nə biz razı ola bilmərik, nə də beynəlxalq təşkilatlar, başqa ölkələr razı olmaz.

Ona görə Ermənistan bunu anlamalıdır və get-gedə anlayır ki, onların bu siyasəti perspektivsiz siyasətdir. Biz heç vaxt [407-408] buna yol verə bilmərik. Nə Dağlıq Qarabağı əlimizdən verməyəcəyik, nə də Azərbaycanın torpaqlarının bir qarışını. Ancaq məsələni sülh yolu ilə həll edirik.

İndi Azərbaycanın daxilində sabitlik mövcuddur. Əgər siz Azərbaycana 1990-cı, 1991-ci, 1992-ci illərdə, hətta 1993-cü ildə gəlmisinizsə, görmüsünüz ki, Azərbaycan nə vəziyyətdə idi. İndi isə Azərbaycana gələnlər baxırlar, sonra bəziləri mənimlə görüşərkən deyirlər: Siz bu sabitliyi necə yaratmışınız? Azərbaycanı xüsusən MDB-nin, yəni Müstəqil Dövlətlər Birliyinin başqa ölkələri ilə, məsələn, Rusiya ilə, yaxud digər ölkələrlə müqayisə edirlər: Orada filankəsi, burada filankəsi öldürdülər, - bunlar bizdə yoxdur.

Məsələn, 1993-cü ildə mən Bakıya gələrkən Azərbaycan fəvqəladə vəziyyət şəraitində idi. Hər küçənin o başında, bu başında avtomatçılar dururdu – bir tərəfdən dövlətə mənsub olan avtomatçılar, o biri tərəfdən də qeyri-qanuni silahlı dəstələr. Nə qədər silahlı dəstələr vardı, insanlara nə qədər zorakılıq edirdilər, insanları nə qədər öldürürdülər, oğurlayırdılar, insanların başına nə işlər gətirirdilər! Biz cinayətkarları aradan çıxartdıq, onların qarşısını aldıq, yüz, iki yüz, üç yüz cinayətkarı cəmiyyətdən təcrid etdik, amma yeddi milyon yarım əhaliyə rahatlıq yaratdıq.

İndi bəziləri, bizə müxalif olan qüvvələr deyirlər ki, Azərbaycanda siyasi məhbuslar var. Amma bir nəfər də siyasi məhbus yoxdur. Azərbaycanda məhbus var, hər ölkədə var. Burada yoxdurmu? Amerikada məhbus yoxdurmu? Var! Nə üçün? Cinayət etdiyinə görə! Cinayətkar cəzasını almalıdır. Cəzasızlıq şəraitində keçmişdə Azərbaycanda olan özbaşnalıq yaranır. Dövlət öz dövlətini və hər bir vətəndaşının hüququnu qorunmalıdır. Vətəndaşın hüququnun qorunması ondan ibarətdir ki, vətəndaş rahat yatsın, rahat dursun, rahat gəzsinsin, rahat istirahət eləsin, rahat işləsin. Biz bunu təmin etmişik. [408-409]

İndi Azərbaycanın siması tamamilə dəyişibdir. Məsələn, burada nazir var – Con Battl, o, bir il bundan öncə gəlmişdi. İkinci dəfə iyun ayında beynəlxalq sərgi zamanı gəldi, dedi ki, bir il müddətində burada nə qədər dəyişiklik gördüm. Bunlar hamısı göydən düşməyib, bizə Allah verməyibdir, görülən işlərin nəticəsidir.

Ona görə də bizim ikinci nailiyyətimiz, - birincisi odur ki, atəşkəs rejimi yaratmışıq, müharibə getmir, - Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi sabitlik yaratmağımızdır. Bu sabitliyi də qoruyuruq və qoruyacağıq. Baxmayaraq ki, ayrı-ayrı cinayətkar dəstələr, keçmişdə silahdan istifadə edib öz hakimiyyətlərini yaratmaq, öz niyyətlərinə nail olmaq üçün cəhd göstərən insanlar hələ bu gün də belə fikirlərlə yaşayırlar. Ancaq bu, mümkün deyildir. Azərbaycanda qanun hamı üçün qanundur. Qanunun aliliyi bizim üçün əsas prinsipdir. Kim qanundan kənara çıxırsa, şübhəsiz ki, ona Azərbaycanda yer yoxdur.

Biz Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı, sərbəst iqtisadiyyat yaratmışıq, indi burada bu barədə konfrans gedir. Azərbaycanda demokratik proseslər gedir, demokratik dövlət qurulur və inkişaf edir, demokratiya yaranır. Siz bu ölkələrdə yaşayan adamlarsınız, bunlar demokratiyanın inkişaf etdiyi ölkələrdir. Ancaq bunlar neçə ilə gəlib bu səviyyəyə çatıblar? Buna gəlib çatmaq üçün əsrlərlə vaxt sərf ediblər.

Azərbaycanda bir-iki ildə, beş ildə bu səviyyədə demokratiya yaratmaq mümkün deyildir. Bunun üçün biz qanunlar qəbul etmişik, Konstitusiyamız var. Amma insanların məfkurəsində dəyişiklik əmələ gətirmək, psixoloji dəyişikliklər yaratmaq – bunun üçün çox iş görmək lazımdır və zaman gərəkdir. Bunu da edirik və edəcəyik. Azərbaycanda bəzi adamlar var ki, yerindən durub özlərini ən böyük demokrat hesab edirlər. Nəyə görə? Bunu bilmək mümkün deyildir. Nəyə görə – ya anası bunu demokrat doğubdur, ya elə doğulanda ana[409-410]sının bətnindən demokrat çıxıbdir, – başa düşə bilmirəm. Ancaq belə iddialarla yaşayırlar. Yaşasınlar, qeyri-normal adam dünyada çoxdur, bunlar da təxminən o qəbildən olan adamlardır.

Amma həqiqət, reallıq ondan ibarətdir ki, indi Azərbaycanda demokratik cəmiyyət formalaşmış, demokratik prinsiplər yaranır, inkişaf etdirilir və bu prinsiplər əsasında da oktyabr ayının 11-də Azərbaycanda növbəti prezident seçkiləri keçiriləcəkdir. Beş il bundan öncə prezident seçkiləri keçirilib, mən prezident seçilmişəm. Beş ildir Azərbaycana sədaqətlə xidmət etmişəm və Azərbaycan bugünkü səviyyəyə gəlib çatıbdir. İndi də almalıyıq, üzünə bu seçkilərə gedirik. Bəlkə də Azərbaycanda çoxları deyir ki, seçkilər nəyə lazımdır, Heydər Əliyev hamı üçün məlumdur, tanışdır və s. Siz bilirsiniz ki, başqa respublikalarda – Orta Asiya respublikalarında prezidentlər seçilmir, sadəcə, referendum keçirib onun səlahiyyət vaxtını beş il, on il də uzadırlar. Bu, təkcə orada deyil, başqa ölkələrdə də var.

Yox, biz Konstitusiyaya, qanuna riayət edirik. Qanunla prezidentin səlahiyyəti beş ildir. Beş il başa çatanda yeni prezident seçkiləri keçirilməli və prezident seçilməlidir. Oktyabr ayının 11-də xalq kimi prezident seçəcəksə, o da gələn beş ildə prezidentlik səlahiyyətini həyata keçirəcəkdir. Ümidvaram ki, bu seçkilərin tam demokratik, azad, sərbəst, ədalətli keçirilməsinə nail olacağıq. Bunun üçün lazımı işlər görülüb və bundan sonra da görülməkdir və siz də Azərbaycanla həmrəyliyinizi həmişə göstərəcəksiniz.

Bilirsiniz, dörd il bundan öncə biz belə şəraitdə görüşə bilməzdik. İndi burada bizim səfirliyimiz var. Bu, Azərbaycanın mülküdür. Azərbaycan ilk dəfədir ki, İngiltərə kimi bir ölkədə mülk sahibidir. Bu, Azərbaycanın mülküdür, səfirliyidir. Biz böyük işlərin əsasını qoymuşuq. İnkişaf edəcəyik, vaxt gələcək, burada bizim səfirliyimiz genişlənəcək, bəlkə bundan [410-411] da böyük mülk alacağıq. Bu da mümkün olacaqdır. Amma bu, hələ ki, bu günün tələblərinə cavab verir. Səfirliyimiz yaxşı işləyir və siz də onun ətrafında yaxşı toplaşır, bir yerdə olursunuz. Çalışacağımsınız ki, mənim arzularımı da yerinə yetirəsiniz, bir-birinizlə daha da mehriban, dost, həmrəy olasınız. Yenə də deyirəm – Azərbaycan naminə!

Bizim üçün tarixi bir amil var – Azərbaycançılıq. Bilirsiniz, ermənilər çalışırlar sübut eləsinlər ki, guya, ümumiyyətlə, Azərbaycan milləti yoxdur, köçərilər olubdur, filan olubdur. Amma azərbaycanlı kimi bizim millətimizin böyük tarixi var. Böyük, qədim tarixi var! Bizim dilimiz Azərbaycan dilidir. Bilirsiniz, 1992-ci ildə Azərbaycanda böyük səhvə yol vermişdilər ki, bizim dilimiz türk dilidir. Bəli, biz türkdilli millətlərə daxilik, əcdadlarımız birdir. Ancaq türkdilli xalqlar sonra şaxələnib, hərəsi bir millətə çevrilibdir. Özbək də türkdillidir,

qırğız da, qazax da, tatar da, türkmən də, başqırd da, uyğur da türkdillidir. Amma hərəsi bir millətdir, hərənin də öz dili var. Məsələn, mən özbək dilinin, ola bilər, on faizini başa düşə bilərəm, ondan artıq başa düşə bilmərəm. Amma bizim dillərimizin kökü birdir, biz bir kökdənlik. Millət kimi də, dil baxımından da bir kökdənlik. Amma biz bu kökün bir budağıyıq, budaq, şaxə kimi inkişaf etmişik. Özümüzün adımız var – Azərbaycan, özümüzün dilimiz var – Azərbaycan dili. Çox da gözəl, zəngin, çox ləzzətli dilimiz var.

Siz bilirsiniz ki, mənim təhsilim, ümumiyyətlə, rus dilində gedibdir. Gənc vaxtımdan bütün həyatım boyu rus dilində oxumuşam, rus dilində işləmişəm. Moskvada böyük vəzifələrdə işləmişəm. Mənim üçün rus dili ana dili kimi bir dildir. Amma mən o dildən nə qədər istifadə etmiş olsam da, Azərbaycan dilini unuda bilmərəm. Azərbaycan dili mənim üçün hər şeydən əzizdir. Millətin milliliyini saxlayan onun dilidir. Şübhəsiz ki, musiqi də, ədəbiyyat da, ayrı-ayrı tarixi abidələr də millətin milliliyini təsdiq edir. Amma millətin milliliyini ən [411-412] birinci təsdiq edən onun dilidir. Əgər Azərbaycan dili olmasa, Azərbaycan dilində ədəbiyyat da olmaz. Azərbaycan dili olmasa, Azərbaycan dilində mahnılar olmaz, musiqi olmaz. Bunlar hamısı bir-biri ilə bağlıdır.

Ona görə bu beş ildə Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi yaşaması, möhkəmlənməsi, inkişaf etməsi də bizim ən böyük nailiyyətlərimizdən biridir. Bu, təkcə dil məsələsi deyil, Azərbaycançılıq məsələsidir. Azərbaycançılıq bizim üçün böyük Azərbaycan nöqtəyi-nəzərindən çox vacibdir. Biz özümüzü bir ölkənin quyruğuna bağlaya bilmərik. Biz heç kəsin quyruğuna bağlanan bir xalq deyilik. Biz böyük xalqıq, müstəqil xalqıq, öz adımız, öz dilimiz, ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz, musiqimiz və öz ölkəmiz var. Ona görə də bu anlayışları yaşatmaq və inkişaf etdirmək, Azərbaycan dilini hər yerdə daha da yüksəklərə qaldırmaq hamımızın vəzifəsidir, sizin də vəzifənizdir.

Burada Azərbaycan dilindən tərcümə etmək çox çətindir, tərcüməçilərin əksəriyyəti rus dilindən tərcümə edirlər və bəzən mənə təklif edirlər ki, rus dilində danışım. Mənim üçün rus dilində danışmaq Azərbaycan dilində danışmaq kimidir, bəlkə, ondan da asandır. Çünki mən on illərlə rus dilində danışmışam, nitqlər söyləmişəm, danışqlar aparmışam. Ancaq artıq bizim yaxşı tərcüməçilərimiz var. Mən hər yerdə ancaq Azərbaycan dilində danışırım. Hətta bu ölkənin tərcüməçisi mənə rus dilində tərcümə edir, ancaq mənim tərcüməçim mənim danışqlarımı Azərbaycan dilindən tərcümə edir. İki tərcüməçi var. Çünki onlar öz tərcüməçisi ilə gəlir, mən öz tərcüməçimlə. Onların tərcüməçisi rus dilinə tərcümə edir, - aydındır, mən rus dilini başa düşürəm, - amma mənim tərcüməçim isə onların dediyini Azərbaycan dilinə tərcümə edir, mənim də Azərbaycan dilində dediyimi onlar üçün ingilis dilinə tərcümə edir.

Bu, prinsiplial məsələdir, kiçik məsələ deyildir. Mən hər dəqiqə Azərbaycanın müstəqilliyini və milliliyini təsdiq edirəm, bu[412-413]nu nümayiş etdirirəm, hər sahədə göstərirəm. Qoy onlar elə bilməsinlər ki, biz keçmişdəki kimi yenə də Rusiyanın müstəmləkəsiyik, rus dilində danışırıq. Yox! Bizim öz dilimiz var və öz dilimizdə danışırıq, dilimiz də çox gözəl, zəngin dildir.

Mən Sizin hamınıza cənsağlığı arzu edirəm, gələcək işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Vətənlə həmişə sıx əlaqə saxlayın, gəlin-gedin və bilin ki, Azərbaycanın müstəqilliyi etibarlı əllərdədir. Biz Azərbaycan bayrağını dünyanın hər yerində qaldırmışıq və bundan sonra da qaldıracağıq. Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir, sarsılmazdır, dönməzdir. Mən bunun üçün çalışmışam, çalışırım və bundan sonra da çalışacağam. Sağ olun. [413]

**MƏŞHUR PİANOÇU,
HƏMYERLİMİZ BELLA DAVIDOVIÇİN
KONSERTİNDƏN SONRA ONUNLA VƏ
KONSERTİN DİGƏR İŞTİRAKÇILARI İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Respublika sarayı,

10 sentyabr 1998-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizi uğurlu çıxışınız münasibətilə təbrik edirəm. Oğlunuz da əla çıxış etdi. Siz Azərbaycanda çox məşhur şəxsiyyətsiniz. Azərbaycandan çoxdan çıxıb getsəniz də, sizi unutmayıblar, hey sizi xatırlayırlar. Bununla bərabər, fəxr edirlər ki, bizim bakılı dünya şöhrətli pianoçudur.

Bu gün səhnədə çıxış edərkən bakılı olduğunuzu söylədiniz və tamaşaçılar bunu hərarətlə qarşıladılar. Bilirsinizmi, bu gün mən sizi məmnunluqla dinlədim, konsert qurtardıqdan sonra isə siz cəmi bir neçə kəlmə dediniz, amma Bakı haqqında deyilən bu sözlər çox xoş idi. Həqiqətən gözəl şəhərdir, bu şəhər nə qədər görkəmli adamlar yetirmişdir. Bu adamlar bütün dünyada məşhurdurlar. Alimlər, musiqiçilər, rəssamlar, bəstəkarlar. Nə qədər belə adamlar, nə qədər belə nəsilər olubdur! Bir sözlə, mən bu barədə düşünərkən fəxr edirdim ki, şəhərimiz, ölkəmizin paytaxtı, artıq müstəqil dövlətimizin paytaxtı necə misilsiz şəhərdir, belə zəngin tarixə və zəngin ənənələrə malikdir.

Burada musiqi ənənələri olmasaydı, belə istedadlar yetişməzdi. Burada musiqi mühiti, şəraiti, atmosferi, ziyalılıq atmosferi, belə yüksək intellekt atmosferi olubdur. Burada [293-294] belə adamlar da, ailələr də olubdur. Bu ailələr, - onlar burada doğulmuş 70 yaşlıların nəslidir. Onlar burada anadan olmuş, 20-ci, 30-cu, 40-cı illərdə boya-başa çatmışlar.

B e l l a D a v i d o v i ç: Hörmətli cənab prezident. Xoş sözlərə görə Sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm. Mən Bakını doğma şəhərim kimi sevirəm. 70 illik yubileyim ilində öz doğma şəhərimin küçələri ilə gəzirəm. Bütün illər ərzində daim fəxr etmişəm ki, mən bakılıyam.

Bilirsiniz, mənim valideynlərim əsl bakılı idilər. Mənim babam konsertmeyster olmuşdur. Mən fəxr edirəm ki, o, hələ 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti ictimaiyyətində Azərbaycanı uğurla təmsil etmiş, hətta bu ictimaiyyətdə iştirakına görə ordenə layiq görülmüşdür. Çox sevdiyimiz dahi Üzeyir bəyin ən gözəl sənət əsərlərindən olan «Koroğlu» operasının ilk tamaşası da həmin ictimaiyyətdə olmuşdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bunun sizin üçün əhəmiyyəti var ki, çox böyük fasilədən sonra da xalq sizi unutmayıbdır. Mən fasilədə salona göz gəzdirdim. Salondakılar əsasən musiqiçilər, incəsənət aləminin adamları, Azərbaycan ziyalılarının nümayəndələri, görkəmli incəsənət xadimləri idilər. Odur ki, bu, sizin üçün də, bakılılar üçün də hadisədir, ölkəmiz üçün də hadisədir.

İndi Bakının çox yaxşı vaxtıdır. Sentyabr Azərbaycan üçün ümumiyyətlə yaxşı aydır. Biz burada iki gün, sentyabrın 7-8-də böyük beynəlxalq konfrans keçirdik. Bu işlərdən yalnız dünən başım açıldı, hava

həqiqətən xoş, mülayimdir, bizdə deyildiyi kimi, indi ilin ən yaxşı çağıdır. Biz konfransı çox uğurla keçirdik, çoxlu qonaq vardı – onlar 32 ölkədən gəlmişdilər. Onların arasında prezidentlər, nazirlər, 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri var idi. Böyük tarixi İpək yolunu bərpa edirik. Bu İpək yolu hələ eramızdan əvvəl mövcud olmuş və orta əsrlərdə bir çox coğrafi kəşflərlə əlaqədar yox olub [294-295] getmişdir, indi isə onu bərpa edirik. O, Asiya ilə Avropanı birləşdirmək üçün çox gərəkli, zəruri olmuşdur.

Təsəvvür edirsinizmi, Birləşmiş Ştatlardan tutmuş Yaponiyayadək nümayəndələr vardı – ABŞ, bütün Avropa və Asiya. Təbii ki, Yaponiya, Çin, Monqolustan Mərkəzi Asiyanın bütün ölkələri – Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Tacikistan, Qafqaz – Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan, İran, Rusiya, sonra – Türkiyə və Avropa ölkələri, ta İspaniyaya qədər, demək olar, bütün Avropa ölkələri bu konfransda iştirak edirdilər. Biz nəqliyyat dəhlizini bax belə çəkirik. Bir sözlə, hava bizə onda da kömək etmişdi, indi də kömək edir.

O ki qaldı simfonik orkestrin əla çıxış etdiyi barədə ümumi rəylə mən də razılaşıram. Bilirsiniz, musiqiçilər 1989-cu ildən bəri böhran dövrü keçirmişlər. Lakin sonra mən simfonik orkestrə kömək haqqında qərar qəbul etdim. İndi onlar yeni həyata başlamışlar. Biz onlara bundan sonra da kömək edəcəyik.

Bu gün siz hamınız, konsertin bütün iştirakçıları xoşuma gəldiniz, siz çox yaxşı görünürdünüz. Hətta heyran qaldım ki, siz çox mürəkkəb əsərləri necə rəvan və səlis ifa edirdiniz.

Bella Davidoviçə və konsertin digər iştirakçılarına yaradıcılıqda yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun.
[295]

ŞOTLANDİYADA YAŞAYAN SOYDAŞLARIMIZLA GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

23 iyul 1998-ci il

Hörmətli prezidentimiz, biz Sizi böyük səmimiyyətlə salamlayır və Sizinlə görüşdən çox böyük şərəf duyduğumuzu bildiririk.

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli soydaşlarımız, mən də sizi səmimi qəlbdən salamlayıram. Sizə uğurlar arzulayıram, sizin qayğılarınız, əlbəttə ki, çoxdur. Mən vətəndən uzaqda yaşayan sizlərin qayğısı, güzəranı ilə tanış olmaq istərdim.

Əziz prezidentimiz, biz gənc, müstəqil Azərbaycan Respublikasına Sizin kimi dünyada tanınan görkəmli dövlət xadiminin başçılıq etməsindən böyük iftixar hissi duyduğumuzu demək istəyirik. Biz Sizin müdrik rəhbərliyinizlə doğma vətənimizdə hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu, islahatların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi sahəsində görülən işləri diqqətlə izləyirik. Çox sağ olun ki, Siz müstəqil Azərbaycanı qısa vaxtda bütün dünyada tanıtdınız. Biz çox sevinirik ki, doğma respublikamız indi dünya birliyində özünə layiq yer tutub və ən nüfuzlu ölkələr, şirkətlər Azərbaycanla qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurmağa böyük maraq göstərirlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əziz həmvətənlərimiz, qardaşlar və bacılar!

Mən sizin hamınıza səmimi sözlərə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Sizə Azərbaycanla sıx əlaqə saxlamağı, xarici ölkələrdə doğma vətənimizin layiqli təmsilçisi olmağı tövsiyə edirəm. Biz xaricdə yaşayan soydaşlarımızla daha sıx əlaqələr yaratmaq məqsədilə qarşımıza məqsədyönlü vəzifələr qoymuşuq. Bir sözlə, xarici ölkələrdə Azərbaycan diasporunun formalaşması, onun fəaliyyətinin gündən-günə daha da güclənməsi və əlaqələrin dərinləşməsi üçün bütün tədbirləri görməyə səy edirik.

Son illər Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətləri təbliğ etmək lazımdır. Azərbaycanın haqq işini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün səylərin birləşdirilməsinin vacib olduğunu xüsusi vurğulamaq istəyirəm.

Əzizlərim, vətənimizi, doğma dilimizi, xalqımızın layiqli adət-ənənələrini heç vaxt unutmayın, respublikamızla daim sıx əlaqə yaradın. [459]

MƏŞHUR MÜĞƏNNİ YAQUB ZURUFÇU İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Kliviend şəhəri, «Omni» hoteli

16 may 1999-cu il

Y a q u b Z u r u f ç u: Cənab prezident, Sizinlə görüşmək mənə böyük şərəfdir. Səhhətinizin yaxşı olduğunu görmək isə məni olduqca sevindirir. Mən Sizə bütün dünya azərbaycanlılarının sonsuz məhəbbətini, hörmət və ehtiramını, xoş arzularını çatdırmaq istəyirəm. Sizi xoş əhval-ruhiyyədə görməkdən böyük fərəh duyuram, sevincimin həddi-hüdudu yoxdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun. Sizi görməyimə çox şadam. Xoş sözlərinizə görə də təşəkkürümü bildirirəm.

Y a q u b Z u r u f ç u: Cənab prezident, biz Sizinlə fəxr edirik. Sizə hörmətimizin, məhəbbətimizin sonu yoxdur. Sizi belə gözəl görməyimdən çox məmnunam. Cərrahiyyə əməliyyatının uğurla nəticələnməsinə görə də Sizi təbrik edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Səmimi sözlərinə və məni ziyarət etdiyinə görə sənə minnətdaram. Çox sağ ol. Mən də səni çox istəyirəm. O gün səni yada salmışdıq. Erten Paşa ilə «Aman ayrılıq» mahnısını xatırladıq. Dedim ki, o mahnını mən çox eşitmişəm. «Aman ayrılıq» mahnısını Yaqub Zurufçudan başqa ikinci bir oxuyan yoxdur. [193-194]

Y a q u b Z u r u f ç u: Sizin söhbətinizi eşitmək mənə xoşdur, cənab prezident. Onu da deyim ki, Sizin müalicəninizin uğurla başa çatması Amerikada yaşayan soydaşlarımız tərəfindən böyük sevinclə qarşılıb. Bu münasibətlə hətta şənliklər də keçirilib. Həmvətənlərimiz Sizə cansağlığı, uzun ömür arzulayırlar.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun, Sizin sözləriniz mənə böyük məmnunluq gətirir. Çünki mən də həmvətənlərimi, bütün Azərbaycan xalqını, dünyanın hər bir guşəsində yaşayan azərbaycanlıları çox sevirəm.

Y a q u b Z u r u f ç u: Biz də Sizi çox sevirik, cənab prezident. Allah Sizdən razı olsun. Sənətimə verdiyiniz yüksək qiymətə görə də təşəkkür edirəm. O mahnının kassetini gətirmişəm, hədiyyə olaraq Sizə verirəm. Həmişə ayaq üstə olasınız. Bizim vəzifəmiz öz sahəmiz üzrə yaxşı işləməkdir. (Sonra Yaqub Zurufçu pianino arxasına keçdi və «Aman ayrılıq» mahnısını özünəməxsus ustalıqla ifa etdi).

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun. Siz həmişəki kimi, bəlkə də daha gözəl ifa etdiniz. Təşəkkür edirəm. Həm oxumağımıza, həm də mənə göstərdiyiniz sonsuz hörmət və ehtirama görə. Amerikada yaşayan soydaşlarımıza mənim salamımı və istəyimi çatdırmağınızı xahiş edirəm. Onların həyatı, işi, fəaliyyəti məni həmişə maraqlandırır. Sizə də, həmvətənlərimə də dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Bir daha təşəkkür edirəm. Sağ olun.

Y a q u b Z u r u f ç u: Sağ olun, cənab prezident. Var olun. [194]

XARİCDƏ YAŞAYAN HƏMVƏTƏNİMİZ, TANINMIŞ MÜĞƏNNİ YAQUB ZURUFÇU İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏT

Prezident sarayı

28 iyul 1999-cu il

H e y d ə r Ə l i y e v: Səninlə görüşməyimdən çox məmnunam, Klivlenddəki görüşümüz yəqin ki, xatirindədir. Sənin Klivlend klinikasına, mənim yanıma gəlməyini özüm üçün çox böyük hadisə hesab etdim. Doğrudur, orada müalicə olunduğum zaman mənim yanıma çox adam gəlmək istəyirdi. Azərbaycandan bu barədə çoxları müraciət etmişdi. Amma mən heç kəsə razılıq verməmişdim. Ancaq sən razılıq almamış klinikaya gəldin və bizim görüşümüz çox gözəl oldu, sən orada mahını da oxudun. Azərbaycan televiziyası həmin görüşü veribdir və o, tamaşaçılara çox böyük təsir bağışlayıbdir. Çünki mən Klivlenddə cərrahiyyə əməliyyatı keçirəndən sonra səninlə şən əhval-ruhiyyədə olan görüşümüz və bizim bir yerdə olmağımız tamaşaçılara çox yaxşı təsir bağışlamışdır.

Sən o vaxt bu görüşümüzü videolentə çəkmişdin. Onu yaşadığın yerin televiziyasında göstərə bildin, yoxsa yox?

Y a q u b Z u r u f ç u: Mən öz videokameramla həmin görüşü çəkmişdim, dostlarım da mənə kömək etmişdilər. Mən həmin kasseti yaşadığım Los-Anjeles şəhərindəki televiziyada göstərdim. Bəli, o, çox qiymətli bir görüş idi.

Cənab prezident, çox sağ olun ki, Klivlenddə mənə çox böyük diqqət göstərdiniz. Mən qərara aldım ki, Bakıya gəlib Sizinlə bir daha görüşüm, Sizə öz məhəbbətimi bildirim. Kali[78-79]forniya ştatında ən azı 300–400 min azərbaycanlı yaşayır. Onlar hamısı Sizinlə görüşüm barədə çəkdiyim videokassetə çox böyük maraqla tamaşa etdilər. Onlar Sizin söhbətlərinizə qulaq asmağa, Sizinlə görüşlərdən bəhs edən videokassetlərə baxmağa həmişə böyük maraq göstərirlər. Onlar istəyirlər ki, Sizin söhbətlərinizi tez-tez eşitsinlər, görsünlər, Azərbaycandakı vəziyyət haqqında geniş məlumat əldə etsinlər.

Cənab prezident, mən özümü çox xoşbəxt hiss edirəm ki, Sizinlə bir daha görüşdüm və Sizi belə gözəl əhval-ruhiyyədə gördüm. İcazə versəniz, mən Sizinlə bir müsahibə aparardım.

H e y d ə r Ə l i y e v: Demək, sən məndən müsahibə almaq istəyirsən? Mən razıyam və sənin sənətini çox sevirəm. Bu da təbiidir, Azərbaycanda səni çoxları, bəlkə də hamı sevirlər. Çünki sən Azərbaycanın ağır illərində öz sənətinlə xalqımıza çox xeyir vermişən. Ona görə də səni Azərbaycanda sevirirlər. Mən də səni çox sevirəm. Ona görə də mən sənin arzunu yerinə yetirməyə hazırım.

Y a q u b Z u r u f ç u: Cənab prezident, çox sağ olun. İcazə verin, mən də öz məhəbbətimi, sevgimi Sizə və Azərbaycan xalqına bildirim. Çünki Azərbaycan xalqına mənim böyük məhəbbətim var.

Mən 1989-cu ildə Bakıya gələndə bizim Azərbaycanda yaşayan millətimiz öz məhəbbətini mənə bildirdi. Mən də o zamandan Azərbaycandan ayrı yaşaya bilmirəm. Mən öz vətənimə olan doğma hisslərimlə buradayam. Özünüz Amerikaya gəlmisiniz, bilirsiniz ki, orada hər şey var, amma Vətənin qoxusu, nəfəsi orada yoxdur. Ona

görə də biz, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar üçün çətinidir. Təəssüf ki, biz Vətəndən uzaqda yaşayırıq. Amma biz harada yaşasaq da Vətən, Azərbaycan kəlməsini, öz milli mədəniyyətimizi yadımızdan çıxarmırıq. Biz azərbaycanlı olmağımızla fəxr edirik.

Cənab prezident, mən Klivlenddəki görüşümüzə də Sizə demişdim ki, əgər Amerikada Azərbaycan televiziyası açılsa [79-80] bu, bizə böyük ruh verir. Bilirsiniz ki, dünya, necə deyirlər, reklam üzərində yaşayır. Mən həmin görüşümüzə də Sizə dedim ki, Kaliforniyada Azərbaycan televiziyasının açılması mütləq lazımdır. Onu da deyim ki, Kaliforniya televiziyasının gecə saat 10-dan 11-dək olan verilişlərini bütün Amerika görür. Buna görə də biz orada öz televiziyamızı açsa bilsək bu, çox yaxşı olar. Onu da deyim ki, Kaliforniyada erməni televiziyası hər gün 8 saat ərzində öz verilişlərini yayır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yəni Ermənistandan verilişlər orada yayılır?

Y a q u b Z u r u f ç u: Xeyr. Kaliforniyada erməni televiziyası açıblar. Mən çox təəssüf edirəm ki, niyə bizim də orada televiziyamız yoxdur? Mən bunları Sizə çatdırmaqla ümid edirəm ki, bu barədə fikirləşəcəksiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yaxşı, mən bu barədə fikirləşərəm və həm də müvafiq orqanlara göstəriş verərəm, bu məsələnin həlli üzərində konkret işləsənlər ki, görək nə etmək olar.

Y a q u b Z u r u f ç u: Cənab prezident, mən əvvəlki görüşümüzə Amerika – Azərbaycan dostluq cəmiyyətinin yaradılması barədə də Sizə danışmışdım. Mən istəyirəm ki, belə bir cəmiyyət yaradılsın və onun Bakıda bir klubu, yeri olsun. Adamlar axşamlar yalnız konsertlərə, restoranlara gedirlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəs səfirlikdə bu məsələni bilirlər?

Y a q u b Z u r u f ç u: Cənab prezident, bunu biz özümüz yaratmalıyıq. Bilirsiniz ki, Amerikada hər bir şey xüsusidir. Biz bir mərkəz yaratmalıyıq. Mən Amerikadan bir neçə müğənninin şəklini də gətirmişəm. Onlar Azərbaycana gəlməyə hazırdırlar. Biz istəyirik ki, onlar gəlib bu klubda oxusunlar və amerikalılar öz musiqilərinə qulaq asmaq imkanı qazansınlar.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yaxşı, mən bu məsələyə də baxaram.

Y a q u b Z u r u f ç u: Cənab prezident, Los-Anjelesdə Sizin söhbətlərinizə qulaq asmaq istəyənlər çoxdur. Xüsusən [80-81] amerikalılar çox istəyirlər ki, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevə qulaq assınlar, Azərbaycanın bugünkü və gələcək sosial-iqtisadi vəziyyətinə dair Sizin düşüncələrinizlə tanış olsunlar. Çünki amerikalı iş adamları Azərbaycanla daha sıx əlaqələr qurmaq istəyirlər. Onlar mənə tez-tez əlaqə saxlayırlar, müəyyən kömək istəyirlər. Təəssüf ki, bizim Kaliforniyada televiziyamız yoxdur və biz Azərbaycanda bu gün görülən işləri Amerikada yaxşı təbliğ edə bilmirik.

Cənab prezident, bir daha xahiş edirəm ki, Azərbaycanın bugünkü və gələcək sosial-iqtisadi vəziyyəti barədə danışsınız.

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanın çox gözəl gələcəyi vardır. Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi yaşayır. Ölkəmizdə hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi gedir. Azərbaycanda həm siyasi, həm də iqtisadi islahatlar həyata keçirilir. Azərbaycanın iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf edir. Bu yol artıq dönməzdir və biz bu yolu tutmuşuq.

Azərbaycan xarici investisiyanı cəlb etməyə çalışır və bu sahədə bizim nailiyyətlərimiz böyükdür. Azərbaycan açıq, azad bir ölkə kimi insan hüquq və azadlıqlarına, mətbuat azadlığına riayət edir. Azərbaycan bu azadlıqları təmin edən bir ölkə kimi bütün dünyaya açıqdır. Hesab edirəm ki, bütün bunlar Azərbaycanın həm bu günü, həm də gələcəyi üçün çox əsas şərtlərdir.

Azərbaycanın müstəqilliyi ildən-ilə möhkəmlənir və inkişaf edir. Bilirsən ki, indi biz müstəqillik dövrünün səkkizinci ilini yaşayırıq. Amma bu illər Azərbaycan üçün ağır, çətin olubdur. Ümumiyyətlə, yeni bir dövlət qurmaq, yeni bir siyasi-iqtisadi sistem yaratmaq heç kəs üçün asan deyildir. Çünki 70 il başqa bir iqtisadi-siyasi sistemdə yaşamış respublikada, insanlarda – bunların hamısında dəyişmə prosesi getməlidir. Bu, elə bir prosesdir ki, birinci növbədə insanların psixologiyasında dəyişiklik getməlidir. İnsanların beynində, psixolo[81-82]logiyasında dəyişiklik bir gündə, iki gündə getmir. Amma biz bunu təmin edirik. Biz bunu onunla təmin edirik ki, xalqımızı artıq inandırmışıq.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini, milli azadlığını əldə edibdir və xalqımız inanır ki, nə qədər çətin olsa da biz ölkəmizi heç vaxt heç kəsin himayəsinə verməyəcəyik, onun heç kəsin müstəmləkəsinə çevrilməsinə imkan verməyəcəyik. Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir və müstəqil də yaşayacaqdır. Biz öz ölkəmizi bundan sonra da inkişaf etdirəcəyik.

Bilirsiniz ki, 1991-ci ildə Sovetlər İttifaqı dağılan zaman Azərbaycan müstəqillik aktı qəbul etdi. 1995-ci ildə qəbul etdiyimiz Konstitusiyada da bu, təsbit olunubdur. Bu, qiymətli sənədlərdir, şübhəsiz ki, həm dövlət, həm xalq üçün bu istiqamətdə fəaliyyət göstərməyə əsas verən sənədlərdir. Amma bu fəaliyyəti yaratmaq, aparmaq, yenə də deyirəm, insanların hamısını buna inandırmaq, eyni zamanda ölkəmizi ayrı-ayrı xarici təzyiqlərdən qorumaq üçün çox işlər görmək lazımdır. Biz bu işləri görürük.

Bilirəm, o illər hamı üçün çətindir, amma Azərbaycan üçün daha da ağır, çətin olubdur. Sən buraya ilk dəfə 1989-cu ildə gəlmişən. O vaxt sən Azərbaycanda vəziyyəti görmüştün. O zaman bir tərəfdə xalq idi, o biri tərəfdə isə kommunist hakimiyyəti idi.

Kommunist hakimiyyəti xalqı artıq idarə edə bilmirdi, ona görə xalq meydanlara tökülürdü, öz etirazını bildirirdi. Bunların da nəticəsində o vaxt, 1990-cı ilin yanvarında sovet hakimiyyəti, Moskva, xüsusən sovet hökumətinin başında duran Qorbaçov Azərbaycan xalqına qarşı böyük bir qəsd, təcavüz etdi, böyük qoşun hissəsini, tankları, silahlı qüvvəni bir gecənin içərisində Azərbaycana sürdü. Günahsız insanlar qətlə yetirildi, qan töküldü, şəhidlər verildi.

Bu o zaman idi ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə gedirdi. Çox təəssüflər olsun ki, o vaxtlar sovet [82-83] hökuməti, başda Moskva olmaqla sovet hakimiyyəti bu münaqişədə Azərbaycana ədalətsiz yanaşmışdı. Məsələn, 1988-ci ilin fevral ayında, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi yaranan zaman Dağlıq Qarabağda ermənilər qalxıb artıq Azərbaycandan imtina edəndə və Dağlıq Qarabağın Ermənistana bağlanması haqqında qərar qəbul ediləndə, şübhəsiz ki, o cür totalitar bir dövlətin, Sovet İttifaqı hökumətinin bu münaqişənin qarşısını almağa imkanı var idi.

Dağlıq Qarabağ vilayəti Azərbaycanda 1923-cü ildə yaranıbdir. O vaxta qədər heç zaman belə bir vilayət olmayıbdir. Azərbaycanın ərazisində ermənilər də, başqa millətlər də yaşayıbdır. Mən hesab edirəm ki, sovet

hakimiyyəti tərəfindən Azərbaycana o vaxt birinci qəsd edilibdir. Bu da ondan ibarətdir ki, sovet hökuməti Azərbaycanın içərisində ermənilər üçün muxtariyyət qurumu yaradıbdır. Nə üçün?

Ermənilər hər yerdə yaşayırlar. Məsələn, Kaliforniyada da çoxlu ermənilər vardır. Amma Amerika onlara muxtariyyət hüququ verirmi? Vermir. Yaxud, əsrin əvvəlində, 1920-ci ilin əvvəllərində Ermənistanda nə qədər azərbaycanlılar yaşayıblar. Onlar da Dağlıq Qarabağda ermənilər yaşayan kimi yığcam, yəni bir ərazidə yaşayıblar.

Yadımdadır, Naxçıvanla Ermənistan arasında rayonlar var. Mən onları yaxşı tanıyıram, qabaqlar oraya çox gedib-gəlmişəm. Məsələn, orada Qəmərli, Vedi, Zəngibasar, Uluxanlı rayonları var idi. Naxçıvanın sərhədindən, Şərur rayonundan Ermənistanın o vaxtkı sərhədinə keçəndən – həmin sərhədi 1920-ci illərdə yaradıblar, əvvəllər belə sərhəd olmayıbdır – ta Yerevana qədər olan bütün rayonlar azərbaycanlı rayonlarıdır. Mən o vaxtlar bu yolu avtomobillə də çox getmişəm, həm də dəmir yolu vasitəsilə getmişəm. Onların hamısı azərbaycanlılarıdır. Gedirdik, orada bir kənd, burada bir kənd, rayon mərkəzlərinin hamısı Azərbaycanındır, orada azərbaycanlılar yaşayırdılar. Hələ mən Ermənistanın bu hissəsini deyirəm. [83-84]

Məsələn, Ermənistanın digər hissəsi, yəni Gürcüstana tərəf hissəsi də var. Orada da azərbaycanlılar yaşayırdılar. Yaxud, Zəngəzuru götürək. Məsələn, Sisyan, Gorus, Qafan rayonları – indi bunların adları Ermənistanda belə adlandırılır, amma onların hamısı Zəngəzura daxil olan torpaqlardır. Orada da yaşayanların əksəriyyəti azərbaycanlılar idi. Amma niyəsə nə orada, nə də bu biri yerdə azərbaycanlılara o vaxt muxtariyyət verilmədi.

Yaxud da ki, Gürcüstanı götürək. Gürcüstan ilə Azərbaycan sərhədində Borçalı qəzası var. Orada azərbaycanlılar çox yaşayırlar. Onlar o vaxt da, indi də orada yaşayırlar. Məsələn, ola bilərdi ki, orada azərbaycanlılara da muxtariyyət veriləydi. Amma verilməyibdir. Ancaq ermənilərə Dağlıq Qarabağda muxtariyyət veriblər və muxtar vilayət yaradıblar.

Bax, burada Azərbaycan xalqına xəyanət edilibdir. Burada bir mina, yəni uzun müddətdən sonra partlayacaq mina qoyulubdur.

Bu tarixin hamısı mənə məlumdur. Mən bunların bir hissəsini tarixdən oxumuşam, bir hissəsinin də canlı şahidiyəm. Məsələn, Dağlıq Qarabağda ermənilər həmişə – 1930-cu illərdə də, 1940-cı illərdə də narahatçılıq ediblər. Mənim yadımdadır, 1950-ci illərdə onlar neçə dəfə məsələ qaldırmışdılar ki, Dağlıq Qarabağı Ermənistana bağlasınlar. Amma sovet hakimiyyəti bunun qarşısını almışdı.

Götürək 1960-cı illəri. O vaxt – 1950-1960-cı illərdə mən burada Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyində işləyirdim. Xatirimdədir, o vaxtlar biz bu məsələlərin qarşısını dəfələrlə almışdıq. Yadımdadır, 1967-ci ildə Dağlıq Qarabağın mərkəzində – o vaxt ona Stepanakert deyirdilər – qanlı bir hadisə oldu. Ermənilər o vaxt yığışib üç nəfər azərbaycanlıyı avtomobilin içərisində yandırdılar. Mən o zaman oraya getdim, on beş gün orada oldum. Böyük bir komissiya yaradılmışdı, mən də həmin komissiyanın tərkibində idim. Dəhşətli bir [84-85] vəziyyət yaranmışdı. Onda da ermənilər qalxmışdılar ki, Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək lazımdır.

Sonra – 1970-ci illərdə mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman ermənilər bir neçə dəfə bu məsələni qaldırmışdılar. Amma biz onun qarşısını almışdıq. Bunu açıq demək lazımdır, biz ona görə qarşısını almışdıq ki, Moskva hökuməti də buna yol vermirdi.

Yadımdadır, 1977-ci ildə SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul olunurdu. O vaxtlar yeni Konstitusiyada hər bir respublikanın adı, səlahiyyəti göstərilirdi. O zamanlar ermənilər Moskvaya məktublar yazmışdılar ki, Dağlıq Qarabağı Ermənistanın tərkibinə keçirsinlər. O vaxt bir Konstitusiya komissiyası yaradılmışdı. Konstitusiya komissiyasının sədri Sovet İttifaqının başçısı Brejnev idi. Mən də həmin Konstitusiya komissiyasının üzvü idim. Biz bir neçə dəfə toplaşmışdıq. Mən Moskvaya, Konstitusiya komissiyasının iclasına gələndə orada bir neçə dəfə həddindən artıq məktublar, kağızlar, sənədlər çıxardılar ki, məsələni belə qoyurlar, bəlkə bu məsələyə baxaq. Mən buna qəti etiraz etdim. Sovet hakimiyyəti öz dövlət quruculuğu sistemini yaratmışdı, - təxminən 1920-30-cu illərdə yaratmışdı, - onu dəyişdirmək istəmirdi. Ona görə də belə məsələlərin qarşısı alınırdı.

Ancaq təəssüflər olsun ki, Dağlıq Qarabağ erməniləri və Ermənistan 1988-ci ildə bu məsələni qaldıranda bunun qarşısı alınmadı. Bu da hərbi münaqişəyə, qanlı müharibəyə gətirib çıxardı. Buna görə də Azərbaycan xalqında sovet hakimiyyətinə qarşı böyük bir etiraz, narazılıq var idi. Bu da əsaslı, ədalətli idi. Çünki Azərbaycana qarşı ədalətsizlik edilmişdi. Birinci ədalətsizlik o vaxt, ikinci ədalətsizlik – həm xəyanət, həm cinayət 1990-cı ilin yanvarında edilmişdi.

Bunlar hamısı Azərbaycanın daxili vəziyyətini gərginləşdirmişdi. Sən yaxşı bilirsən, hamıya məlumdur, - ondan sonrakı dövrdə də torpaqlarımızı qorumaq, ermənilərin qarşısını [85-86] almaq əvəzinə Azərbaycanın daxilində hakimiyyət uğrunda mübarizə gedirdi.

1990-cı ildə Azərbaycanda hakimiyyət dəyişdi və dəyişilməli idi. Çünki həmin hakimiyyət Azərbaycan xalqını gətirib 20 Yanvar faciəsinə çıxardı. Ondan sonra gələn hakimiyyət düzgün siyasət aparmadı. O vaxt hakimiyyətdə Vəzirov idi. O, respublikanı qoyub Rusiyanın təyyarəsində qaçdı. Rusiyanın hərbi qüvvələri onu Moskvaya qaçırdı. Sonra isə Mütəllibov hakimiyyətə gəldi. O da anlamadı, nəticə çıxara bilmədi ki, Azərbaycan xalqının mənafelərini müdafiə etmək lazımdır. Ona görə də iki il hakimiyyətdə qala bilmədi. Onu da xalq qovdu və 1992-ci ilin may ayında o da buradan qaçmağa məcbur oldu. Onu da yenə Rusiya ordusunun hərbi təyyarəsində Bakıdan çıxardılar, ondan sonra gedib Moskvada gizlənir. Vəzirov da Moskvada gizlənir. Onlar qanlı yanvar faciəsinin günahkarlarıdır. Onlar Azərbaycan xalqı qarşısında cavab verməlidirlər. Bu gün də cavab verməsələr, sabah cavab verəcəklər. Tarix bütün bunları onlardan soruşacaqdır. Çünki onlar Azərbaycan xalqına xəyanət ediblər.

Mən hesab edirəm ki, XX əsrdə Azərbaycan xalqına 20 Yanvar xəyanəti kimi heç kəs xəyanət etməmişdir. Bunu Azərbaycan xalqının uzun illər itaət etdiyi sovet hökuməti etdi. Amma buna şərait yaradan, bu hadisəni yaradan o vaxt Azərbaycanın başında duran adamlar – Vəzirov, Mütəllibov kimi adamlar olub.

Bundan sonra yenə də hakimiyyət uğrunda mübarizə tükənmədi. Mütəllibov qovuldu, hakimiyyətə başqaları gəldi. Amma bunlar bir tərəfdən hakimiyyəti saxlaya bilmədilər, digər tərəfdən də ayrı-ayrı qüvvələr yenə çəkişməyə başladılar. Bir ildən sonra Azərbaycanda ictimai-siyasi böhran, dövlət böhranı yarandı.

Sən bilirsən ki, 1993-cü ilin iyun ayında artıq Azərbaycan dağılırdı, parçalanırdı. O vaxt hakimiyyətdə olanlar hamısı [86-87] qaçdı. Baş nazir, Ali Sovetin – Milli Məclisin sədri istefa verdi. Məni dəvət edib iyunun 15-də Ali Sovetə – Milli Məclisə sədr seçdilər. İki gündən sonra prezident öz kürsüsünü qoyub qaçdı. Ölkəmizin cənubunda bir dəstə Azərbaycanı parçalamaq istəyirdi. Bilirsən ki, Surət Hüseynov və başqaları Gəncədə hakimiyyəti əllərinə almışdılar. Azərbaycanın şimalında artıq ölkəmizi çalxalayırtdılar. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi dövrü, çətin bir dövr keçirirdi.

Ondan sonra biz vəziyyəti xırda-xırda normallaşdırmağa, sabitlik yaratmağa başladıq. Ancaq daxildə olan qüvvələr, xaricdən istiqamətləndirilən qüvvələr – şübhəsiz ki, onlar xaricdən istiqamətləndirilənlərdir – yenə də Azərbaycanı parçalamaq, dağıtmaq istədilər. Xatirindədir, 1994-cü ilin oktyabr ayında burada dövlət çevrilişinə cəhd oldu. Bu zaman həmin o daxili, - hakimiyyət uğrunda mübarizə aparən, - həm də xarici qüvvələrin hamısı bir yerdə idi. Qaçıb Moskvada oturan azərbaycanlılar da bu işin içində idilər. Təsadüfi deyildir ki, biz o məsələni yatırandan sonra həmin hadisənin günahkarları Surət Hüseynov, Rəhim Qazıyev və başqaları – hamısı qaçıb Moskvada gizləndilər. Onlara Moskvada sığınacaq verdilər.

Amma yenə də haqq-ədalət özünü göstərdi, onlar orada yaxalandılar, gətirildilər və ədalət məhkəməsinin qarşısında durdular.

Yaxud, ondan altı ay keçməmiş, 1995-ci ilin mart hadisələri. Cinayətkar bir qrup, OMON dəstəsində cinayətkar qrupa çevrilmiş omonçular tək deyildilər. Onlar tək deyildilər, onları da xarici ölkələrin xüsusi xidmət orqanları istiqamətləndirirdi. Amma tək-cə onlar yox. Həmin o mart hadisələrinə görə həbs olunanların içərisində Mütəllibovun da emissarı, Mütəllibovun da göndərdiyi adam vardı, gəlib onlarla hakimiyyət bölüşməsi aparırdı; Əbülfəz Elçibəyin də nümayəndələri vardı və Müsavat Partiyasının da nümayəndələri vardı. Yenə də Azərbaycanı dağıtmaq istəyirdilər. [87-88]

Amma Azərbaycan artıq o Azərbaycan deyildi. Azərbaycan öz qüdrətini müəyyən qədər toplamışdı, - biz bunların qarşısını aldıq. Sonra da Azərbaycanın daxilində sabitliyi pozmağa çalışan qüvvələr oldu. Terror etmək cəhdləri oldu. Məsələn, indi bizim üçün tam aşkar olub, - əvvəl də aşkar idi, - amma indi tamamilə sübut olunubdur ki, 1995-ci ilin avqust, ya sentyabr ayında mən rəsmi səfərdən – Rumıniyadan, Bolqarıstandan qayıdarkən təyyarəni raketlə vurmaq istəyirdilər. Bəli, bu, daxildə yenə hakimiyyət uğrunda mübarizə aparənlər, eyni zamanda, xarici ölkələrin xüsusi xidmət orqanlarının göstərişi ilə idi. Onlar gözləyirmişlər ki, təyyarə vurulandan sonra bir neçə saatin içərisində ayrı-ayrı qüvvələr xaricdən Azərbaycana dolacaqlar. Bu, artıq sübut ediləndir. Başa düşürsənmi?

Ona görə də mən sənə deyirəm ki, Azərbaycanın bu müstəqillik yolu çox ağır, çətin olubdur. Ancaq biz bu yolu şərəflə keçmişik. Şübhəsiz ki, itkilər vermişik, çox əzab-əziyyət çəkmişik. Amma bu yolu şərəflə keçmişik və xalqımıza sübut etmişik, xalqımızı inandırmışığı ki, bizim yolumuz müstəqillik yoludur və Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır, yaşayacaqdır. Heç bir xarici qüvvə, daxildə Azərbaycanın dövlətçiliyinə zidd heç bir qüvvə, dövlətçiliyi pozmaq istəyən qüvvə burada özünə yer tapa bilməyəcəkdir. Hamısı məğlub olacaqdır. Mən bunu qətiyyətlə deyirəm və siz bütün azərbaycanlılara çatdırın.

Bax, biz bu yolla gedirik. Bir də deyirəm, bizim fəaliyyətimizin əsas hissəsi Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq, saxlamaq və irəliyə aparmaqdır.

Bununla yanaşı, şübhəsiz ki, biz iqtisadi məsələləri həll etməliyik. Şübhəsiz ki, bu keçid dövründə insanların bir çoxunun vəziyyəti ağırdır, çətin bir dövr keçirirlər. Bu da təbiidir. Çünki mülkiyyət forması dəyişir. Əvvəl sosialist mülkiyyəti idi, hər şey dövlətin idi. Fabriklər, zavodlar işləyirdi, insanlar [88-89] da hamısı işləyirdi, məvacib alırdılar və məvaciblə yaşayırdılar. Əksəriyyəti də yaxşı yaşayırdı. Kasıblar da vardı, amma əksəriyyəti də yaxşı yaşayırdı.

Ancaq biz o sistemdən imtina etdik. Mülkiyyət forması dəyişilir, özəlləşdirmə gedir, torpaq islahatı gedir. Məsələn, artıq biz torpağı kənddə olan kəndlilərə paylamışıq. Ancaq indi o torpaqdan istifadə etmək asan deyildir. Vaxtilə bunlar dövlət tərəfindən maliyyələşdirilirdi, texnikanı dövlət verirdi, yanacağı dövlət verirdi, başqa ləvazimatları, gübrəni dövlət verirdi. Amma indi dövlət bunları verə bilməz. Çünki indi torpaq artıq şəxsi mülkiyyətdir. Kəndli bu torpağı almağına sevinir, amma ondan istifadə etmək üçün nə qədər çətinliklərlə rastlaşır. Çünki onun torpağı var, amma istənilən qədər vəsaiti yoxdur ki, o torpaqdan istifadə eləsin və gəlir götürsün, öz maddi vəziyyətini daha da yaxşılaşdırsın.

Bu il kəndlilərə, torpaq sahiblərinə şərait yaratmaq üçün mən ciddi bir fərman qəbul etdim. Kənd təsərrüfatında işləyənlərin, kəndlilərin bir çox vergiləri vardı. Biz bu vergilərin hamısını ləğv etdik, mən fərmanımla ləğv etdim.

Yaxud da, məsələn, kəndlilər yanacağı bazar qiyməti ilə alaraq torpaqda bir şey əkib-becərüb satanda qoyduğu sərmayə ilə, pulla qazandığı pul başa-baş gəlir, yaxud hətta onlara zərər verir. Onda da deyir ki, mən niyə bu torpaqdan istifadə edim ki, xeyir götürmürəm. Buna görə də ona bu şəraiti yaratmaq üçün biz 70 min ton yanacaq ayırdıq ki, torpaq sahiblərinə güzəştli qiymətlərlə verilsin, onlar torpaqdan istifadə etsinlər. İndi mən bu işə nəzarət edirəm. Mənə vaxtaşırı məlumatlar verirlər ki, bundan sonra kənddə işlər canlanıb, insanlar torpaqdan daha yaxşı istifadə edirlər. Hesab edirəm ki, bu il kənd təsərrüfatı məhsulları daha da çox artacaqdır.

Yəni, görürsən nə cür çətinliklər var! Yaxud da, biz özəlləşdirmə aparırıq. Məsələn, fabriklərin, zavodların çoxunu ver [89-90] mişik özəlləşdirməyə. Ancaq bunu alıb istifadə etmək üçün çoxlarının pulu, vəsaiti yoxdur. Çünki o zavodların, fabriklərin çoxu köhnədir. Onların bəziləri sovet hakimiyyəti vaxtı lazım idi, amma bu gün lazım deyildir. Məsələn, sovet hakimiyyəti vaxtı bizdə yüngül sənaye vardı. Özümüz pambıq, yun istehsal edirdik. Bəli, burada parça-mahud, başqa şeylər toxuyurduq. Onlardan fabriklərdə paltar tikir, satırdılar. Çünki təkə Azərbaycan üçün yox. Bu malları hazırlayıb verirdilər Sovet İttifaqına, o da birini buraya, birini oraya göndərirdi. Heç kəs də fikirləşmirdi ki, bunu nə cür satacaqdır.

Məsələn, bizim ayaqqabı fabriklərimiz vardı. Mənim xatirimdədir. 70-ci illərin axırında Moskva prospektində gözəl bir ayaqqabı fabriki tikdirdim, - ola bilər, görürsən, - çox gözəl fabrik tikdirdim, müasir avadanlıq gətirdik. Amma iş bundadır ki, o vaxtlar Sovetlər İttifaqı daxilində buraxılan ayaqqabıların hamısı eyni idi. Bəziləri deyirdi ki, Leninqradda hazırlanan ayaqqabı Bakı ayaqqabısından keyfiyyətlidir, ona görə Leninqrad ayaqqabısı ala. Amma çoxları, əksəriyyət Bakının ayaqqabısından istifadə edirdi.

İndi isə sərhədləri açmışıq, dünyanın hər yerindən ayaqqabı gətirirlər. Yadımdadır, o vaxt Çexoslovakiya ayaqqabısı yüksək keyfiyyətli ayaqqabı hesab olunurdu. Ona görə Sovet İttifaqında hamı deyirdi ki, Çexoslovakiya ayaqqabısı almışdıq. Amma indi o yoxdur. Yadımdadır, orada «Batya» fabriki vardı, Batya adam adıdır, hələ Çexoslovakiyada kapitalizm vaxtından fabrik onunku idi, sonra sosialist sistemi qurulanda onlar onu yaxşı işlədirdilər və Sovet İttifaqına çoxlu ayaqqabı göndərirdilər. Amma indi İtaliyada, Almaniyada, başqa ölkələrdə o qədər yüksək keyfiyyətli ayaqqabılar istehsal edilir ki, nəinki bizim ayaqqabılar onlarla ayaqlaşa bilmir, hətta Moskvanın, Leninqradın da ayaqlaşa bilmir. Yəni, bazar iqtisadiyyatına keçidin problemləri çoxdur. [90-91]

Məsələn, o vaxtlar biz burada güclü elektron sənayesi yaratdıq. Elektron sənayesi nədən ötrü lazım idi? Hərbi sənaye üçün lazım idi, demək, silah, təyyarə, raketlər və s. düzəltmək üçün lazım idi. İndi o gözəl-gözəl zavodların, hansılara ki, biz milyonlarla vəsait qoymuşduq, istehsal etdiyi məhsulu satmaq çətindir. Çünki Sovetlər İttifaqının istehsal etdiyi silahlar qədər indi heç yerdə silah istifadə olunmur.

İndi orada, Rusiyada özlərininki var. Biz əvvəl bu zavodların məhsulunu Rusiyanın başqa-başqa mərkəzlərinə göndərirdik, harada ki, hərbi sənaye var idi. Amma indi onlara tələbat yoxdur.

Bax, bu, keçid dövrünün çətinlikləridir. Amma bu çətinliklərə baxmayaraq, geriye dönüş yoxdur. Biz irəliyə gedirik və hesab edirəm ki, Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı inkişaf edir və edəcəkdir.

Xarici investisiyanın cəlb olunması üçün biz neft sahəsində çox böyük işlər görmüşük. Sən bunu bilirsən, 19 müqavilə imzalanıb. Onların iştirakçıları içərisində Amerika şirkətləri çoxdur. O cümlədən, məsələn, «Şevron» şirkətinin iqamətgahı Kaliforniyadadır. Mən Amerikaya gedəndə onlar mənə çox dəvət etdilər ki, Kaliforniyaya gəl, onlar orada yerləşirlər.

Y a q u b Z u r u f ç u: Siz qərar vermişdiniz ki, gələsiniz.

H e y d ər Ə l i y e v: Bəli, bəli, amma imkan olmadı. Bu müqavilələr Azərbaycana böyük sərmayə gətirir. Azərbaycana 2 milyard dollardan artıq sərmayə qoyulubdur. Artıq biz birinci konsorsiumdan bəhrələr götürürük, neft çıxarıyıq. Bu il «Çıraq» platformasından 5 milyon ton neft çıxarılıb ixrac olunacaq və bu, get-gedə artacaqdır. «Şahdəniz» neft-qaz yatağı var, bu yaxınlarda onun imkanlarını açıblar. Oradan azı 700 milyard kubmetr qaz gözlənilir. Amma deyirlər ki, bir trilyondan çox olacaqdır. Demək, biz artıq nəinki böyük neft ölkəsi, həm də böyük qaz ölkəsiyik. Biz iki[91-92]-üç ildən sonra özümüzü də qazla təmin edəcəyik, amma dünyaya da qaz satacağıq. İndi fikirləşirik ki, yeni bir qaz kəməri tikək. Biz bu işlərə qısa müddətdir, - 1994-cü ildə başlamışdıq. Bu ilin sentyabrında həmin müqavilənin beş ili tamam olacaqdır. Amma gör, nə qədər sərmayə gəlibdir, Azərbaycanda nə qədər dəyişikliklər olubdur.

Biz bütün başqa sahələrə də sərmayə cəlb etmək istəyirik. Düzdür, orada bizim nailiyyətlərimiz neftdəki kimi deyildir. Amma orada da işlər gedir. Orada da özəl müəssisələr yaranır, ayrı-ayrı sərmayəçilər gəlir. Doğrudur, gərək mən bu məsələlərlə, nə təhər deyərlər, yaxından məşğul olum. Xarici sərmayəçilər mənə şikayət edirdilər ki, Azərbaycanın bəzi dairələrində, yəni dövlət, hökumət orqanlarındakı bürokratiya cürbəcür maneələrlə sərmayəçilərin çoxunun Azərbaycana gəlməsinin qabağını alır. Bu şikayətlər var.

Y a q u b Z u r u f ç u: Onu mən də bilirəm.

H e y d ər Ə l i y e v: Görürsən, sən də bilirsən.

Y a q u b Z u r u f ç u: Bu gün axşam da mənə biri dedi ki, cənab prezidentlə görüşəndə bildir ki, biz buraya iş görməyə gəlirik. Amma maneəçilik törədirlər.

H e y d ər Ə l i y e v: Görürsən, bunu sən mənə deməzdən əvvəl mən sənə deyirəm. Mən bunları bilirəm. Bizim Nazirlər Kabinetinə, nazirliklərə bu barədə çox göstərişlər vermişəm. Amma çox təəssüf ki, - mən açıq deməliyəm, - bu problem hələ həll olunmayıbdır. Mən bu yaxın zamanlarda sahibkarlarla görüşəcəyəm, xarici investorlarla görüşəcəyəm. Baxacağam, bəlkə də bəzi qanunları, bəzi qaydaları dəyişdirmək lazımdır ki, xarici sərmayəçilərin Azərbaycana gəlməsini yüngülləşdirək. Bu birincisi. İkincisi də, ayrı-ayrı adamların öz şəxsi mənafeyi üçün xarici investorları Azərbaycandan, nə təhər deyərlər, uzaqlaşdırmaq hallarının da qarşısını ala.

Bu da çoxdur. Çünki təəssüflər olsun ki, bizim adamların bəziləri mənafeyyatca çox korlanıbdır. Onlar Azərbaycanın [92-93] mənafeyini güdmür, bəziləri öz mənafeyini güdür. Ona görə də xarici investor gələndə, onun qabağına öz mənafeyi üçün elə şərtlər qoyur ki, o da görür ki, şübhəsiz, bu şərtlə burada iş görə, gəlir götürə bilməz və çıxıb gedir. Belə hallar da var. Artıq bu da mənə gəlib çatıbdır. Mən bunlarla ciddi məşğul olacağam, məşğul olacağam. Biz bunları, nöqsanları da aradan qaldıracağıq.

Yəni, orada yaşayan azərbaycanlılar qoy bilsinlər, - düzdür, Azərbaycanda sərmayənin cəlb olunması üçün çətinliklər var, ancaq bunlar müvəqqəti xarakter daşıyır. Çünki onlar bizim hökumətin siyasəti deyil, dövlətin siyasəti deyil, ayrı-ayrı adamların Azərbaycana xidmət etmək əvəzinə Azərbaycana zərər gətirməsinin, bəlkə də bəzi qanunların nəticəsidir. Məsələn, investorlar bəzən mənə deyirlər ki, bir məsələni həll etmək üçün gərək, nə bilim, yüz dənə imza toplayasan, yüz yerdən icazə alasan. Hər icazə alanda burada bir az gecikdirirlər, orada bir az gecikdirirlər. Başa düşürsən? Ona görə investor da deyir ki, bu nədir, axı belə şey olmaz, sərbəst iqtisadiyyat belə olmaz!

Bununla Azərbaycanın mənafeyini qorumaq yox, Azərbaycana zərər gətirirlər. Bunların da qarşısını alacağıq. Beləliklə, Azərbaycan sərbəst iqtisadiyyat, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir və gedəcəkdir. Qoy Kaliforniyada, Amerikada bizim soydaşlarımız bilsinlər. Bilsinlər ki, Azərbaycanın yolu budur.

Sən Azərbaycanın bugünkü reallığını da görürsən. Sən Azərbaycana gəlib-gedirsən, hər halda, şəhəri görürsən. Hər halda, dəyişiklikləri də görürsən. Məsələn, bu ağır dövrdə bizim özəl sektorda çox tikintilər gedir, çox işlər görülür. Bu da var. Nöqsanlar da var, amma nailiyyətlər də var.

Məsələn, bizim maliyyə sistemi indi yaxşı vəziyyətdədir. Baxmayaraq ki, nöqsanlar vardı. Məsələn, mən maliyyə nazirini işdən götürdüm, yeni nazir təyin eləmişəm. Artıq [93-94] görürəm ki, yaxşı işləyir və güman edirəm ki, yaxşı işləyəcəkdir. Başqa bir dəyişiklik. Məsələn, bizdə vergi müfəttişliyi çox pis vəziyyətdə idi. Neçə dəfə mən Baş Vergi Müfəttişliyinin rəisinə xəbərdarlıq etdim. Ancaq birincisi, o təşkilat zibillənmişdi, ikincisi də, çoxları vergini gizlədirdilər, demək, dövlətə zərər vururdular. Mən hələ keçən il, - deyəsən, oktyabr ayında idi, - Baş Vergi Müfəttişliyinin rəisinə çox ciddi xəbərdarlıq etdim, ona bir az da vaxt verdim. Başa düşürsən, mən insanlara rəhmli yanaşıram. İstəyirəm ki, insanlar öz nöqsanlarını anlasınlar, aradan götürsünlər. Amma baxıb görəndə ki, yox, bunlar düzəlişi adam deyil, yaxud, sadəcə, bacarıqsız adamdır, bacarığı bundan yuxarıya qalxa

bilməz, - şübhəsiz ki, belə adamları dəyişirik. Məsələn, vergi müfəttişliyinin başçısını çıxartdım, yeni bir gənc adam qoymuşam. Sədalər gəlir ki, yaxşı başlayıbdır, yaxşı işləyir.

Yəni bu həyatdır, başa düşürsünüz. Hökuməti, dövləti idarə etmək çox asan məsələ deyildir. Amma bu işlərlə biz gündə məşğul oluruq və məşğul da olacağıq.

Şübhəsiz ki, bizim hamımızı incidən, hamımızı narahat edən, hamı üçün ağır olan problem Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir, bunun nəticəsində Azərbaycanın torpaqlarının 20 faizinin işğal olunmasıdır, bir milyondan artıq soydaşlarımızın yerindən-yurdundan didərgin düşməsidir, çadırlarda yaşamasıdır.

Düzdür, bizim böyük bir nailiyyətimiz odur ki, atəşi dayandırdıq. Beş ildir ki, qan tökülmür. Beş ildir ki, atəşkəs şəraiti yaratmışıq. Əgər biz bu atəşkəs şəraitini yaratmasaydıq, iqtisadiyyatda, həyatımızda bu dəyişiklikləri edə bilməzdik. Bir tərəfdən müharibə apar, insanları gündə göndər oraya, hər gün şəhidlər qəbul elə, o biri tərəfdən də başqa işləri gör – bu, mümkün deyildir! Mümkün deyildir! Ona görə 1994-cü ilin mayında biz atəşkəsə razı olduq – Ermənistan da razı oldu, biz də razı olduq. Buna da riayət edirik. Mən [94-95] dəfələrlə bəyan etmişəm və bu gün də deyirəm ki, biz buna riayət edəcəyik. Riayət edəcəyik ki, məsələni sülh yolu ilə həll edək.

Doğrudur, bu da asan deyildir. Çünki Ermənistan tərəfi bizim torpaqları işğal etdiyinə görə, şübhəsiz ki, öz iddialarından əl çəkmir. Onlar Dağlıq Qarabağı hələ 1988-ci ildə işğal ediblər. Dağlıq Qarabağda Azərbaycanın hakimiyyəti 1988-ci ildən tamamilə fəaliyyətini dayandıırıbdır. Amma Dağlıq Qarabağın ətrafında sırf azərbaycanlılar yaşayan, Dağlıq Qarabağa mənsub olmayan rayonlarımızı da işğal ediblər. İşğal etdiklərinə görə onlar öz iddialarından əl çəkmirlər.

Danışıqlar aparırıq. Bilirsən ki, artıq iki dəfədir – həm Vaşinqtonda, həm də Cenevrədə – Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanla görüşüb çox geniş və gərgin danışıqlar aparmışam. Görünür ki, bu danışıqları da aparmaq lazımdır, bir yol tapmaq lazımdır. Yəni o tərəf də dirəşsin, bu tərəf də dirəşsin, heç kəs bir addım eləməsin – onda heç bir məsələ həll olunmayacaqdır.

Məsələn, Cenevrədən qayıdıandan sonra mən dedim ki, biz hər iki tərəfdən kompromislər axtarıyıq. Bunun özü yaxşı haldır. Güman edirəm ki, əgər o tərəfdən də, bu tərəfdən də kompromis olmasa, məsələni həll etmək çox çətin olacaqdır. Ancaq mən inanıram,- inanıram ki, biz bu məsələni həll edəcəyik. İnanıram ki, biz işğal olunmuş torpaqları azad edəcəyik və inanıram ki, ağır vəziyyətdə yaşayan soydaşlarımız öz yerlərinə-yurdlarına qayıdacaqlar.

Ancaq iş bundadır ki, - sən Amerikada, Kaliforniyada yaşayırsan, - ermənilərin təbliğatı nə qədər güclüdür, nə qədər güclüdür.

Y a q u b Z u r u f ç u: Çox güclüdür.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bu dəfə Vaşinqtona gələndə əvvəlcədən bir proqram düzəldilmişdi ki, Kaliforniyaya [95-96] gedim. Yadındadır, hələ mən gəlməmişdən üç ay qabaq orada ermənilər nə qədər hay qaldırmışdılar. Qəzetlərdə yazırdılar: «Biz Heydər Əliyevi Kaliforniyaya buraxmayacağıq». Yəqin ki, sən bunları qəzetlərdən bilirsən.

Amerikada ermənilərin əksəriyyəti Kaliforniyada yaşayır və Kaliforniya Amerikanın ən zəngin bir yeridir. Orada olan ermənilər də hamısı zəngindir, - sən bilirsən, - Amerikanın hökumətinə təsir edirlər, Konqresdə onların tərəfdarları çoxdur. Bu tərəfdarlar da bu gün yaranmayıbdır. Bunlar on illərlə yaranıbdır. Vaxtilə Amerikada Azərbaycanı tanıyan yox idi. Amma erməniləri tanıyan həmişə olubdur. Çünki ermənilər yüz ildən artıqdır ki, Amerikada yaşayırlar, bəlkə də ondan da çox.

Y a q u b Z u r u f ç u: Dövlətdə çox yerləri var.

H e y d ə r Ə l i y e v: Dövlətdə çox yerləri var. Təkcə Amerikada yox, Fransada da, Avropanın bütün ölkələrində. Hansı ölkəni götürürsən-götür, orada erməni var və ermənilər də hər yerdə təsirlidirlər, güclüdürlər.

Onların təbliğatı da çox güclüdür. Erməninin xüsusiyyəti belədir ki, heç Dağlıq Qarabağın nə olduğunu bilməyən adam, nəsli iki yüz il Amerikada, Kaliforniyada yaşayan adam Dağlıq Qarabağ haqqında düşünür. Amma təəssüf ki, bizim azərbaycanlılarda belələri azdır. Doğrudur, yoxsa yox? Düz deyirəm, yoxsa yox?

Y a q u b Z u r u f ç u: Bəli. Əlbəttə, cənab prezident. Onu deyim ki, oradakı azərbaycanlılar şah dövründə yaşamış azərbaycanlılardır. Məndən yaxşı bilirsiniz ki, şah zamanında yaşamış azərbaycanlılara imkan verilməyib ki, onlarda milli hisslər yaransın. Buna görə onlar özlərini milli məsələdən bir az uzaq göstərirlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: İndi nə edək? Amma bunlar azərbaycanlıdır, biz onlara ümid bəsləyirik. Amma əgər onların milli hissləri yoxdursa, bu da bizim, nə təhər deyərlər...[96-97]

Y a q u b Z u r u f ç u: Amma indi günbəgün düzəlir. O hadisədən 20 il keçib, uşaqları ki, ərsəyə gəliblər, milli hissləri başa düşürlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Başa düşürlər ki, hansı millətə mənsubdurlar.

Y a q u b Z u r u f ç u: Ona görə mən çox çalışdım ki, Sizinlə görüşəm. Doğrudan da, Sizdən çox razıyam ki, bunları açıqladınız.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, sən orada onlara çatdır. Sən özün dedin ki, orada 300-400 minə qədər azərbaycanlı yaşayır. Elədirmi?

Y a q u b Z u r u f ç u: Kaliforniyada ən azı 400 min nəfər azərbaycanlı yaşayır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yalnız Kaliforniyada, ya başqa yerlərdə?

Y a q u b Z u r u f ç u: Yox, ancaq Kaliforniyada.

H e y d ə r Ə l i y e v: Kaliforniyada. Yaxşı, orada erməni nə qədər yaşayır?

Y a q u b Z u r u f ç u: Los-Ancelesdə 500 min erməni yaşayır.

H e y d ə r Ə l i y e v: 500 min. Yaxşı, say etibarilə o qədər fərqli deyildir. Elədirmi? Ancaq ermənilər nə iş görür? İndi mən səndən soruşuram. Məsələn, mən Vaşinqtona gələndə bir proqram düzəldilmişdi ki, Kaliforniyaya gəlim. Ermənilər mənim oraya gəlməyimin əleyhinə o cür qalxdılar. Azərbaycanlılar öz sözlərini dedilər, yoxsa yox?

Y a q u b Z u r u f ç u: Bəli, bəzi insanlar televiziya da çıxış etdilər. Mən özüm də gördüm. Özüm də bir dəfə radio ilə çıxış etdim ki, bu, şəxsi məsələ, şəxsi proqram deyildir. Bu, dövlət səviyyəsində tədbirdir, prezident buraya gəlməlidir və buna heç bir maneə görmürəm. Amma ümumiyyətlə, ermənilər belə düşünə bilmirdilər. Çünki, necə deyərlər, şəxsi mənafeələrini çox nəzərə alırlar. [97-98]

H e y d ə r Ə l i y e v: Necə yəni düşünə bilmirlər? Sadəcə, onlarda milli hiss çox, çox-çox-çox güclüdür. Milli hiss çox güclüdür. Mən Kaliforniyaya gələcəkdim, sadəcə, imkanım olmadı. Gəlib o ermənilərlə üz-üzə duracaqdım. Onlar orada mənim əleyhimə nə qədər mitinq eləşəydilər, yaxud da mənə daş atsaydılar, mən onların qabağına çıxacaqdım. Çıxacaqdım və deyəcəkdim ki, siz ədalətsizsiniz, siz Amerika kimi inkişaf etmiş, demokratiya inkişaf etmiş bir dövlətdə yaşayırsınız, Amerikanın vətəndaşlarısınız, amma nə qədər ədalətsizsiniz! Mən bunları deyəcəkdim. Amma mənim proqramım imkan vermədi, ona görə də oraya gələ bilmədim. Ancaq inşallah, gələcəyəm, gələcəyəm, gələcəyəm! Mən arzu edərdim ki, gəlib orada azərbaycanlılarla da yaxşı görüşə bilim.

Y a q u b Z u r u f ç u: İnşallah, çox gözəl olardı.

H e y d ə r Ə l i y e v: Amma istəyirəm ermənilərlə də üz-üzə durum. Üz-üzə durum, sözlərimi onlara deyim, qoy onlar da mənə sözlərini desinlər. Onların haqqı yoxdur. Amma onların hər yerdə tərəfdaşları çoxdur. Konqresdə tərəfdaşları doludur. İndi burada bizim bəzi müxalifət qəzetləri yazırlar ki, niyə bu qərar keçmədi? Son üç-dörd ildə Amerikanın Senatında, Konqresində bizim tərəfdaşlarımız sıfırdan, ola bilər ki, 50–60 faizə çatıbdır. Sıfırdan! Biz bunu qısa müddətdə eləmişik. Ancaq hələ vaxt, zaman lazımdır onlara sübut edək ki, bəli, onların əksəriyyətinin beyinləri elə dolub ki, guya Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin günahkarı azərbaycanlılardır. Onların beynini elə doldurublar ki, guya azərbaycanlılar Dağlıq Qarabağda erməniləri incidiblər, nə bilim, soyqırımını ediblər. Amma əslində bu yalandır.

Mən Azərbaycana 14 il başçılıq etdiyim zaman bunu dəfələrlə demişəm ki, bu gün də deyirəm: ermənilər Dağlıq Qarabağda Azərbaycanın bütün bölgələrində olan insanlardan yaxşı yaşayırdılar. 1970-ci illərdə və 1985-ci ilə qədər Dağlıq Qarabağın iqtisadi inkişaf sürəti Azərbaycanın ümumi inkişaf [98-99] sürətindən nə qədər üstün idi. Amma ona baxmayaraq onlar yenə də «bizə Ermənistan lazımdır» dedilər.

Hansı ölkədə bizim diasporumuz var idi ki, biz onlarla əlaqə saxlayaq? Amma hələ o vaxt, sovet hakimiyyəti vaxtında mən dəfələrlə Ermənistana getmişdim, onların bayramlarında iştirak etmişdim. Orada bildirirdilər ki, bu, Amerikadan, bu, Fransadan, Avropanın digər ölkələrindən gələn erməni nümayəndə heyətləridir – xarici ölkələrdən ermənilər Ermənistana gəlirdilər. Amma bizə başqa ölkələrdən bir azərbaycanlı gəlirdimi? Heç kəs gəlmirdi. Ona görə də onlar uzun illər öz diasporları, erməni lobbiləri ilə əlaqədar olublar və əlbəttə, müstəqillik əldə edəndən sonra bu əlaqələr genişləniibdir. Şübhəsiz ki, münaqişəni həll etmək üçün bütün bunlar bizə çox çətinliklər yaradır. Amma bunlara baxmayaraq, mən inanıram ki, biz bu məsələni də həll edəcəyik.

Beləliklə, Azərbaycanın çox gözəl gələcəyi vardır. Azərbaycan bir demokratik, hüquqi dövlət, demokratik, dünyəvi cəmiyyət, sivilizasiyalı ölkə kimi günü-gündən inkişaf edəcəkdir və Azərbaycan xalqının rifah halı günü-gündən yaxşılaşacaqdır.

Mənim arzum nədir? Arzum budur ki, azərbaycanlılar harada olurlarsa-olsunlar, onlarda milli hiss daha da çox oyansın. Sizin də, bizim hamımızın da borcu ondan ibarətdir ki, Azərbaycandan kənardə yaşayan azərbaycanlıların milli hissiyyatlarını oyadaq. Nəinki təkə oyadaq ki, onlar yuxudan oyansınlar, həm də onlar güclənsinlər. Bu millilik bizi birliyə gətirir, yaxınlaşdırır. Bu millilik dövlətimizin əsasını yaradıbdır.

Buna görə də xahiş edirəm, sən mənim bu sözlərimi televiziya vasitəsilə çatdırasan. Heç olmasa Kaliforniyada yaşayan azərbaycanlılar qoy məni eşitsinlər, mənim bu sözlərimi eşitsinlər. Mən arzu edirəm ki, onlar Azərbaycana gəlsinlər, Azərbaycanı görsünlər. Görsünlər ki, azərbaycanlıların da [99-100] müstəqil ölkəsi, dövləti vardır. Mən deyirəm, - bu, son əsrlərdə ilk dəfədir. Özü də bu dövlət yaşayır və yaşayacaqdır. Biz artıq dünya birliyində özümüzə yer tutmuşuq. İndi Azərbaycanla hesablaşılar. Azərbaycan bütün beynəlxalq təşkilatlarda öz mövqeyini göstərir. Azərbaycana hörmət, ehtiram vardır. Bunlar hamısı hər bir azərbaycanlıyı ruhlandırmalıdır, hər bir azərbaycanlıda milli hissləri daha da gücləndirməlidir. Mən xahiş edirəm, bunları çatdırasınız.

Əgər sən mənim bu dediklərimi Kaliforniyada yaşayan azərbaycanlılara televiziya vasitəsilə bir dəfə yox, bir neçə dəfə çatdırasan və onlarla görüşlərdə göstərsən, bəlkə də biz sənə bir şeyə nail ola bilərik.

Y a q u b Z u r u f ç u: Cənab prezident, mən məmnuniyyətlə çalışacağam ki, Sizin bu dediklərinizi yayam. Amma ümumiyyətlə, orada Amerika televiziya kanalları – Ey-Bi-Si, SNN televiziya kanalları da gözləyirlər ki, Sizinlə bu müsahibəni ingilis dilinə tərcümə edib versinlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Demək, həmin televiziya kanalları da bu müsahibəni verəcəklər?

Y a q u b Z u r u f ç u: Bəli. Bu, 100 faiz olacaqdır. Sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm ki, mənə vaxt ayırdınız və bu məsələləri çox gözəl açdınız. Azərbaycanlılar, hətta amerikalılar da biləcəklər ki, Azərbaycanın gələcəyi nədir və nə etməlidir.

Mən Sizinlə bu görüşümə çox şadam. Azərbaycan xalqına bu ümidlə çox gözəl gələcək arzulaşıram. Sizinlə görüşmək mənim üçün böyük fəxrdir. Arzum budur ki, gələcəkdə də Sizinlə görüşəm, xalqımızın bir övladı, nümayəndəsi və bir insan kimi Azərbaycanı Amerikada təmsil edəm. Bu, mənim böyük arzumdur, bilirəm ki, Sizin də arzunuzdur. Mən həmişə belə olacağam və heç vaxt da bu yoldan geri dönməyəcəyəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. [100]

DAHİ MUSİQİÇİ MSTİSLAV ROSTROPOVIÇ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı,

22 noyabr 1999-cu il

H e y d ə r Ə l i y e v: Əzizim Slava, - biz sizə bu cür müraciət etmək barədə razılığa gəlmişik, - şadam ki, siz yenidən doğma torpaqda, Azərbaycandasınız. Bilirsiniz ki, biz sizi burada qarşılamağa həmişə şadıq. Xoşdur ki, siz sözlünüzə əməl edirsiniz. Bu, ən başlıcasıdır.

Sözün düzü, siz hər il Azərbaycana gəlmək və burada ustad dərsləri keçmək, başqa işlərlə məşğul olmaq niyyətində olduğunuzu bildirdikdə, şübhəsiz ki, mən bunu çox böyük məmnunluqla və böyük fərəhlə qarşılamışdım. Amma düşündüm ki, siz bu qədər məşğul olduğunuz halda, bütün dünyanı əhatə edən iş cədvəliniz çox sıx olduğuna görə, - bir gün bir ölkədə, başqa gün ayrı ölkədə, üçüncü gün üçüncü ölkədə olursunuz, - bunlar qeyri-real haldır. Ancaq siz sözlünüzə əməl edən adamsınız. Sübut edirsiniz ki, siz planlaşdırdığınızı yerinə yetirirsiniz. Mən buna çox şadam. Bu, bizim üçün, ictimaiyyətimiz üçün, - özü də təkcə musiqi ictimaiyyətimiz üçün yox, - böyük sevincdir, böyük hadisədir.

Siz bizim həmyerlimizsiniz, sizi Azərbaycanla çox şey bağlayır. Amma sizinlə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərdə böyük fasilə olmuşdu. Buna görə də çoxları bütün bu işi müəyyən dərəcədə unutmağa başlamışdı. Lakin burada sizin yubileyinizi qeyd etmək üçün mənim dəvətimlə buraya gəldiyiniz vaxtdan bəri öz vətəninizlə, doğma torpağınızla münasibətlərinizdə yeni mərhələ başlandı. Şadam ki, bu mərhələ çox gözəl nəticələr verir və nəzərdə tutulmuş nə varsa, hamısı həyata keçir, yerinə yetirilir. Bu, olduqca xoşdur.

İndi bizim insanlar müxtəlif televiziya kanalları ilə gah bir, gah da digər ölkədə sizin ifanızı görərkən deyirlər - bax, bizimkidir, bizimkidir! Yeri gəlmişkən, bu yaxınlarda Berlin divarının uçurulmasının on illiyi qeyd edilərkən, - bu isə çox böyük hadisə idi və biz onu ancaq televiziya ilə müşahidə edə bildik, - orada çox böyük orkestrin sizin rəhbərliyiniz altında çaldığını, sizin özünüzün ifanızı gördükdə, açığını deyim, mən heyran qalır və fəxr edirdim ki, Slava yenə də böyük şöhrətə malikdir. Mən bütün bunları televiziya ilə gördükdə çox şad oldum.

Yaxşı ki, siz bizə yenə də gəldiniz, biz üz-üzə oturub söhbət edə bilərik. nəinki söhbətinizi, həm də musiqinizi dinləyə bilərik. Mən sizi salamlayıram.

Mstislav Rostropoviç: Bilirsinizmi, sözümə nə üçün əməl edirəm? Ona görə ki, necə deyirlər, kişi, əsl kişi belə olmalıdır. Bax, buna görə.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz əsl kişisiniz. Bizim Azərbaycanda kişi sözü çox tutumlu sözdür. Bir var ki, «kişi» sözünü elə-belə deyəsən. Amma sözün əsl mənasında «kişi» o deməkdir ki, bu adam sözü bütöv adamdır, sözünün sahibidir, kişilərə xas hər cür ləyaqətə, keyfiyyətlərə malikdir, sözü ilə əməli birdir.

Mstislav Rostropoviç: Əlbəttə, deməliyəm ki, buraya bir həftəliyinə gəldiyimə hamı təəccüblənir. Mən buraya gəlmək üçün bir neçə konsertimi təxirə salmışam. Amma sözümə əməl edirəm.

Berlin divarının dağılması yubileyindən sonra çox çətin dövrüm oldu. Fransada – Lilldə iki konsert, Parisdə bir konsert verdim, bundan sonra İsraildə konsertlə çıxış etdim, oradan Monakoya yollandım, burada daha bir ordenlə təltif olundum. Lakin konsertlərdə çıxış edərkən düşünürdüm – Allaha şükürlər olsun ki, tezliklə Bakıya gedəcəyəm. Odur ki, bizim, Azərbaycan Aviasiya Şirkətinin təyyarəsinə minəndə bu, mənim üçün bayram idi.

Buraya gəlib köhnə dostlarımın hamısını gördüm, elə bu gün ustad dərsi keçdim. Sizdə çox istedadlı uşaqlar var, çox istedadlı. Yadıңызdadırımı, o vaxt mən burada olarkən bir skripkaçı qız ifa etdi? Zənnimcə, o, Sizin köməyinizlə pul aldı ki, gedib Amerikada oxusun.

Heydər Əliyev: Bəli. Onun adı nə idi? Rakçeyeva.

Mstislav Rostropoviç: Sentyabrın 23-də mən Nyu-Yorkda yeni mövsümü açarkən, - orada böyük bayram idi, - mən onu tapdım. O, Culian məktəbində oxuyur və böyük uğurlar qazanır. Mən orada hamıya dedim ki, bu qızdan muğayat olun, mənim qarşımda hesabat verəcəksiniz.

Gördüyünüz kimi, hər şey yaxşıdır. Musiqi sarıdan sizdə burada hər şey olduqca yaxşıdır.

Heydər Əliyev: Şübhəsiz ki, sizin dərsləriniz, ustad dərsləri, bəlkə də kimlərəşə göründüyü kimi, adi bir iş deyildir.

Mstislav Rostropoviç: Bu dərslər konsertlərdən çətindir.

Heydər Əliyev: Məhz sizin ustad dərsləriniz çox görkəmli işdir. Ona görə də kim sizin şagirdiniz olmaq və sizdən mümkün olan hər şeyi öyrənmək şərəfinə nail olursa, bu, onun üçün, şübhəsiz, böyük səadətdir. Sizinlə musiqidə təmasda olanlar üçün, - əlbəttə, istedadı varsa, siz isə istedadsız adamları yaxın buraxmırsınız, - gələcəyə yol açılır.

Sizin proqramınızı bilirəm, yaxşı proqramdır. Əlbəttə, mən həmişə istəyirəm ki, siz burada daha çox olasınız.

Mstislav Rostropoviç: Ayın 29-da Amsterdamda məşqim var. Buradan - Bakıdan Parisə, oradan isə dərhal Amsterdama gedəcəyəm.

Heydər Əliyev: Slava, bir sözlə, mən şadam. Yeri gəlmişkən, biz Jak Şirakla İstanbulda görüşərkən hər ikimiz sizi xatırladıq.

Mstislav Rostropoviç: Bəs o, buraya nə vaxt gələcəkdir?

Heydər Əliyev: O, gəlməyə hazırlaşdı. Onun Ermənistana da, Gürcüstana da, Azərbaycana da səfəri nəzərdə tutulmuşdu. Lakin Ermənistanda Ter-Petrosyan istefaya getdikdən və indiki prezident seçildikdən sonra o, mənə zəng vurub dedi: «Sözün düzü, mən artıq belə bir vəziyyətdə gələ bilmərəm. Əgər Sizə gəlsəm və Ermənistana getsəm, bu, başa düşülməz. Bununla bərabər, indi Ermənistana səfərim sadəcə, alınmır». Buna görə də o, səfərini təxirə salmışdır. Bilirsinizmi, o, ideal insandır, alimdir. Onunla nə qədər çox ünsiyyətdə olursam, necə səmimi və açıq qəlblə insan olduğuna bir o qədər çox əmin oluram. Bundan əlavə, böyük təcrübəyə malik görkəmli dövlət xadimi, siyasi xadimdir. O, sadəcə olaraq səmimi, həm də sözü bütöv insandır. O, mənə zəng vurdu və bunu izah etdi. Mən başa düşdüm və hesab edirəm ki, onun səfəri üçün şərait yaranmasına vaxt gərəkdir. O isə gələcəkdir.

Biz onunla İstanbulda görüşdük. Həmişəki kimi, yenə də çox ətraflı, çox səmimi və dostcasına söhbətimiz oldu. Biz onunla sizi xatırladıq.

Mən İtaliyanın sabiq Baş naziri Romano Prodi ilə görüşəndə də sizi xatırladım. Parisdə sizin yubileyinizdə biz onunla birlikdə olmuşduq, yanaşı oturmuşduq. İndi o, Avropa Birliyinin bütün iqtisadi məsələləri həll edən Avropa Komissiyasının sədridir. İndi həmin vəzifədədir, - bu, böyük beynəlxalq vəzifədir. Mən onunla əvvəlcə Romada, o, Baş nazir olarkən görüşmüşdüm. Sonra isə biz Parisdə, sizin 70 illiyinizi qeyd edərkən görüşdük. İndi də İstanbulda görüşdük. Mən ona Slavanın yubileyindəki görüşümüzü xatırlatdıqda, o sevindi.

Mstislav Rostropoviç: O, çox mehriban insandır. Siz bilirsinizmi ki, Jak Şirak buraya gəlməli olarkən mən ondan Parisdə məktub aldım. O, mənə Fransa nümayəndə heyətinə rəsmən daxil etmişdi. Mən onda düşündüm ki, biz muzey...

Heydər Əliyev: Lakin bu olacaqdır.

Mstislav Rostropoviç: Mən onun yadına salaram.

Heydər Əliyev: Vaxt gələcək və bu da olacaqdır.

Mstislav Rostropoviç: Heydər Əliyeviç, Sizə ağırlı bir sual vermək olarmı? Bilirsinizmi, burada qaçqınlar olmasından çox üzülürəm. Bu məsələnin həllinin bir perspektivi varmı?

Heydər Əliyev: Bilirsinizmi, Slava, bu ağırlı məsələdir, mənim ürəyimdə bir yaradır.

Mstislav Rostropoviç: Mənim də ürəyimdə.

Heydər Əliyev: Bu, mənim ürəyimdə bir yaradır. Doğrudur, aprel ayında ürəyimdə cərrahiyyə əməliyyatı apardılar, özü də çox uğurla. Bu yara sağaldı. Amma qaçqınların taleyi və vəziyyəti ilə, Azərbaycanın indiki ağır vəziyyəti, ərazimizin 20 faizinin işğal edilməsi, öz yerlərindən qovulmuş bir milyon insanın olması ilə bağlı yara isə qalmaqdadır. İnanın ki, mən bu barədə nəinki gecə-gündüz düşünürəm, fikirləşirəm, həm də mümkün olan hər şeyi edirəm. İstanbulda prezident Jak Şirak ilə görüşlərimiz zamanı söhbətimizin 95 faizi məhz bu məsələyə aid idi. Bu, prezident Klintonla, Almaniyanın kansleri Şröderlə, Avropa Komissiyasında həmin məsələ ilə də məşğul olan Romano Prodi ilə, Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəllə, İstanbulda görüşdüyüm digər dövlət başçıları ilə söhbətlərimizin də əsas mövzusu idi.

Lakin mən yenə də ümidlə yaşayıram. Son günlər bizdə yağışlar yağır. Elə leysan olmuşdu ki, Suraxanıda Ramana kəndini, başqa yerləri su basmışdı. Mən bərpa işləri görülməsi üçün xüsusi olaraq vəsait ayırmışam. Dünəndən bəri leysan yağış yağır. Əlbəttə, hər bir insan bundan əziyyət çəkir. Amma siz çadırlardakı adamların vəziyyətini təsəvvür edirsinizmi? Göydən tökülən bu qədər suyu çadır necə saxlaya bilər? Buna görə də vəziyyət çox ağırdır.

Buna baxmayaraq, mən nikbin əhval-ruhiyyədəyəm. Hesab edirəm ki, biz razılaşmaya nail ola biləcəyik. Mən qarşıma belə bir məqsəd qoymuşam – Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh, sülh yaratmaq. Hətta İstanbulda mən Cənubi Qafqazda, yəni Gürcüstanda, Azərbaycanda və Ermənistanda təhlükəsizlik və sülh paktı yaradılması haqqında çox böyük ideya irəli sürdüm. Təbii ki, şərt qoydum ki, bu pakt nə deməkdir, hansı tələbləri əhatə edir. Mən belə bir paktla çıxış edirəm.

Yəni böyük itkilər verməyimizə, ərazimizin işğal edilməsinə, insanların altı ildən artıq bu çadırlarda yaşamasına və sairəyə baxmayaraq, mən sülhə nail olmağa çalışıram. Əlbəttə, ədalətli sülhə. Bununla əlaqədar son vaxtlar Ermənistan prezidenti Koçaryanla bir neçə bilavasitə, şəxsi görüşüm olmuşdur.

Mstislav Rostropoviç: Bax, bu çox vacibdir.

Heydər Əliyev: Yeri gəlmişkən, bu, İstanbul zirvə görüşündə, Qərbdə, Amerikada çox yüksək qiymətləndirilmişdir. Onlar hesab edirlər ki, məsələnin həlli üçün bu, indiyədək görülmüş işlərdən bəlkə də daha çox fayda gətirəcəkdir. Ümumiyyətlə, biz bütün imkanlardan istifadə edirik. Minsk qrupu var, bildiyiniz kimi, onun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransadır. Son il ərzində onlar öz işini zəiflətməmişlər, mən İstanbul zirvə görüşündə onları tənqid etdim. Sonra, görüşlərimiz zamanı razılığa gəldik ki, - yeri gəlmişkən, bu, qəbul etdiyimiz sənəddə də yazılmışdır, - onlar danışıqlar prosesinə yenidən başlamalıdır. Biz o kanaldan da, bu kanaldan da istifadə edəcəyik. Görək nə olacaq. Mən ümid edirəm.

Mstislav Rostropoviç: Bilirsinizmi, rəsm əsərlərini Almaniyaya verməyinizlə əlaqədar xoş məramlı hərəkətinizi artıq indinin özündə çox yüksək qiymətləndirirlər. Çox yüksək qiymətləndirirlər. Hesab edirəm ki, bu, xoş məramın ifadəsi olan gözəl hərəkətdir və dövlət rəhbəri kimi, Sizin ürəyinizin genişliyini göstərir. Belə bir hərəkət hökmən olmalıdır. Görək qaytarmağı bacarasan. Necə ki, Siz rəsm əsərlərini qaytardınız, eləcə də Ermənistan torpaqları Sizə qaytarmalıdır.

Heydər Əliyev: Bəli, kansler Şröder bunu çox yüksək qiymətləndirdi. Bilirsiniz ki, o əsərlərin bir hissəsi oğurlanmışdır və Nyu-Yorkda, məhkəmədədir, bizdə nə varda, hamısını verdik. Mən ona xüsusi məktub yazdım, bu məsələ barəsində sərəncam vermişəm. 1947-ci ildən bəri bizim muzeydə nə saxlanırdısa, biz hamısını Almaniyaya, Bremen muzeyinə verdik.

Mstislav Rostropoviç: Gözəl hərəkətdir. Böyük insanın, böyük rəhbərin hərəkətidir. Deməliyəm ki, bir işi gördükdə və bir şeyi verdikdə bu, adamları düşündürür ki, başqaları da bu cür hərəkət etməlidir.

Heydər Əliyev: Doğrudur.

Mstislav Rostropoviç: Sizin belə bir nümunə göstərməyiniz çox mühümdür. Çox mühümdür.

Heydər Əliyev: Bakı-Ceyhan neft kəmərinə dair mühüm bir layihə imzalamağımız İstanbulda bizim üçün böyük bir tarixi hadisə oldu. Yeri gəlmişkən, biz bununla beş il məşğul olmuşduq, çox əngəllərlə, çətinliklərlə rastlaşdıq. Biz onların hamısını dəf etdik.

Bu layihənin müəllifi, arxitektoru Azərbaycandır. Əgər 1994-cü ildə biz «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan həmin böyük müqaviləni imzalamasaydıq, təbii ki, onda heç nədən söhbət gedə bilməzdi. Biz müqaviləni imzaladıq, bəyan etdik ki, olduqca böyük neft ehtiyatları var və bu nefti 1997-ci ildən bəri çıxarıyıq, onu iki boru kəməri - Şimal və Bakı-Supsa marşrutları ilə ixrac edirik. Doğrudur, indi Şimali Qafqazdakı hadisələrlə əlaqədar şimal marşrutunda çətinliklər var. Digər marşrut Bakı-Supsadır. Lakin böyük neftin ixracı üçün bizə əsas, böyük neft kəməri lazım idi. Biz bu işlə beş il məşğul olduq və onu axıra çatdırdıq, təntənəli şəraitdə sənəd imzaladıq. Onu Klinton da imzaladı. Bütün bu illər ərzində o, bizi nəinki dəstəkləmiş, həm də bu layihənin real olması üçün hər şey etmişdir. Biz onu imzaladıq, bu, böyük hadisədir.

Mstislav Rostropoviç: Yəni, ümid edirəm ki, pul daha çox olacaqdır.

Heydər Əliyev: İndi biz bu boru kəmərinə 2 milyard 400 milyon dollar vəsait qoyacağıq. Gələcəkdə isə, şübhəsiz... Yeri gəlmişkən, biz iri qaz yatağı aşkara çıxarmışıq. Yəqin ki, bir neçə ildən sonra biz həm də qaz ixracısı olacağıq. İmzaladığımız müqavilələrdə Azərbaycana 15 il ərzində təxminən 60 milyard dollar sərmayə qoyulması nəzərdə tutulur. Təbii ki, bu qədər vəsait qoyulduğu halda, daha çox gəlir götürmək lazımdır. Əks təqdirdə sərmayə qoymağın nə mənası var?

Biz bütün bunları gələcək üçün edirik. Ola bilsin ki, mən bütün bunları görməyəcəyəm, çünki vaxt gedir, yaş özünü göstərir. Amma mən bunu özüm üçün etmirəm, xalq üçün, gələcək nəsillər üçün, müstəqil Azərbaycan üçün edirəm. Bu işlər uğurla gedir və mən buna şadam.

Mstislav Rostropoviç: Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun.

UKRAYNA AZƏRBAYCANLILARI KONQRESİNİN BAŞÇISI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Kiyev,

Azərbaycan prezidentinin iqamətgahı

30 noyabr 1999-cu il

T ə l ə t Ə l i y e v: Cənab prezident, xoş gördük Sizi. Ukraynada yaşayan bütün azərbaycanlılar Sizi səmimi-qəlbdən salamlayırlar. Məlumat verim ki, bizim konqres Ukraynanın 15 vilayətində fəaliyyət göstərən Azərbaycan cəmiyyətləri nümayəndələrinin iştirakı ilə bu ilin mart ayında keçirilmiş konfransda yaranmışdır. Konqresin yaranmasında Azərbaycanın Ukraynadakı səfirliyinin də xüsusi əməyi var və biz bunu yüksək qiymətləndiririk.

Cənab prezident, biz Ukraynada Azərbaycan diasporunun yaranmasını bu barədə Sizin ideyanızın həyata keçməsinin nəticəsi hesab edirik. Biz Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü münasibətilə Sizin müraciətinizi özümüz üçün fəaliyyət proqramı qəbul etmişik və bütün işimizi bu proqram əsasında qururuq.

Konqresimiz gənc olmasına baxmayaraq, Ukraynanın 18 vilayətində ilk təşkilatlarımız fəaliyyətə başlayıblar. Allah qoyarsa, gələcək ilin mart ayına, yəni konqresimizin yubileyinə qədər Ukraynanın 27 vilayətinin hər birində öz təşkilatımızı yaradaçağıq. Bizim əsas məqsədimiz Ukraynada yaşayan 500 minə qədər azərbaycanlı konqresimiz ətrafında birləşdirməkdən ibarətdir.

Cənab prezident, konqresimizin rəmzi Yer kürəsində yaşayan bütün azərbaycanlıların həmrəyliyi barədə Sizin ideyanızdan yaranıbdır.

Hörmətli prezident, Ukraynada yaşayan azərbaycanlılar- oğullarınız, qızlarınız Sizinlə fəxr edirlər. Çünki bütün dünya Sizi dahi bir insan, dahi bir siyasi xadim, dövlət xadimi kimi tanıyır. Rusiyanın Baş naziri cənab Putin də bu gün bu barədə danışdı. Biz böyük iftixar hissi keçiririk ki, Sizin kimi dahi bir rəhbərimiz vardır.

Cənab prezident, biz çox seviniirik ki, xalqımızın sizin kimi dahi dövlət xadimi, vətəninə, xalqını sevən müdrik bir oğlu vardır. Onu da bilin ki, Ukraynada yaşayan azərbaycanlılar sizin ideyalarınızı, daxili və xarici siyasətinizi tam dəstəkləyir, ürəkdən bəyənirlər. Biz keçirdiyimiz hər bir iclasda, məclisdə bütün bunlar barədə ürəkdən söhbət açırıq, soydaşlarımızla geniş izahat işləri aparırıq. Onlar Sizin siyasətinizi çox gözəl və dərinləndirən başa düşürlər, ürəkdən qəbul edirlər.

Biz Sizin siyasətinizi həmişə dəstəkləmişik və indən sonra da dəstəkləyəcəyik, ideyalarınızı, xarici və daxili siyasət sahəsində qazandığınız uğurları geniş təbliğ edirik və edəcəyik.

Cənab prezident, məlumat verim ki, bu günlərdə Ukraynada keçirilən prezident seçkilərində biz cənab Leonid Kuçmanın namizədliyini müdafiə etdik. Ukraynada yaşayan azsaylı xalqlar içərisində Azərbaycanlılar Konqresinin nümayəndələri prezident seçkisi kampaniyasında çox böyük fəallıqla iştirak etdilər. Mətbuatda, televiziya, iclaslarda tez-tez çıxışlar etdik, bu barədə fikirlərimizi açıq bildirdik ki, biz Leonid Kuçmanı

dəstəkləyirik. Əsas səbəblərdən danışıarkən onu da bildirdik ki, Leonid Kuçmanın Azərbaycanın dahi rəhbəri Heydər Əliyevlə sıx dostluq əlaqələri vardır. Hər iki ölkənin rəhbərlərinin dostluğu Azərbaycan ilə Ukrayna arasında tarixi əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsinə güclü təkan vermişdir. Ukraynada yaşayan azərbaycanlılar da bu əlaqələrin gündən-günə möhkəmləndirilməsinə çalışacaqlar.

Cənab Leonid Kuçma prezident seçkilərindən sonra bizə minnətdarlıq məktubu göndərdi, konqresimizin üzvlərinə təşəkkürünü bildirdi. O, öz məktubunda yazmışdı ki, Ukraynada yaşayan azsaylı xalqların hamısının bir yerə yığılıb ölkəmizdə hüquqi, demokratik dövlət quruculuğunda yaxından iştirak etməsi məni sevindirir və mən Ukraynanın gələcəyini parlaq görürəm.

H e y d ər Ə l i y e v: Çox sağ olun, verilən məlumata və səmimi sözlərə görə təşəkkür edirəm. Mən bundan çox məmnunam.

Xatirinizdədir, mən Ukraynaya rəsmi səfərə gəldiyim zaman çox arzu edirdim ki, burada yaşayan soydaşlarımız birləşsinlər. Dediniz ki, Ukraynada 500 min nəfər azərbaycanlı yaşayır. Bu, böyük bir qüvvədir. Onlar birləşəndə, birincisi, bir-birinə yardım, kömək edəcəklər, ikincisi, xalqımızın adət-ənənələrini, dilimizi unutmağa qoymayacaqlar.

Bilirsiniz ki, başqa ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar – təkcə azərbaycanlılar deyil, başqa xalqlar da - müəyyən bir müddətdən sonra assimilyasiya prosesinin təsiri altına düşürlər. Təəssüf ki, azərbaycanlılar arasında bu zəiflik daha da çoxdur, yəni onlar assimilyasiya prosesinin təsirinə məruz qalırlar. Ona görə də sizin bir yerdə olmağınız, bir-birinizə kömək etməyiniz, bir-birinizə dayaq olmağınız və Azərbaycanla daim əlaqə saxlamağınız nəticəsində, yenə də deyirəm, dilimizi, mədəniyyətimizi, musiqimizi, adət-ənənələrimizi unutmayacaqsınız. Bu, böyük məsələdir – gərək xalq, millət yaşasın.

Əlbəttə, hər bir ölkənin ayrıca xalqı var. Amma dünyada elə bir ölkə yoxdur ki, orada başqa xalqlar da yaşamasın. Ancaq orada yaşayan xalqın diasporu, birliyi olanda, o diaspor ölkə üçün də yaşayır. Diasporda birlik olanda, demək, orada yaşayan hər bir azərbaycanlının hüququnu qoruya biləcək, ona kömək edəcəkdir. Diasporda birlik olanda ona hökumət tərəfindən münasibət də, əlbəttə, həmişə müsbət olacaqdır.

Mən ötən dəfə bu barədə danışmışdım. Çox məmnunam ki, siz qısa bir zamanda bu işə nail olmusunuz. Sənin burada verdiyin məlumatlar məni çox sevindirdi. Bilirəm ki, Azərbaycanın Ukraynadakı səfirliyi də sizə bu işdə kömək edir. Mən səfirə bu barədə göstəriş vermişdim. Əgər siz özünüz bu işə girişməsəydiniz, səfirlik burada heç bir şey edə bilməzdi. Demək olar ki, siz başqa respublikalara nisbətən bir nümunəsiniz. Rusiyada da azərbaycanlılar çox yaşayır. Orada da bəzi diasporlarda birlik vardır, amma bəzilərində yoxdur. Məsələn, Moskva kimi şəhərdə çoxlu azərbaycanlı yaşayır, amma mən onların birliyini hiss etmirəm. Onlar bəzən də bir-biri ilə ədavət aparırlar. Deməli, siz birlik sahəsində yaxşı nümunəsiniz. Mən çox məmnunam.

Ukrayna ilə Azərbaycan arasında çox yaxın dostluq əlaqələri vardır. Prezident Kuçma ilə mənim şəxsi dostluğum vardır. Bilirsiniz ki, biz sizə əlimizdən gələn köməyi etmişik və edirik. Yay mövsümündə taxıl yığıcı zamanı Ukraynada çox gərgin bir vəziyyət var idi. Biz buraya dərhal lazım olan qədər yanacaq göndərdik. Sonra mənim televiziya ilə müsahibəm olmuşdur. Həmin müsahibə Ukrayna televiziyasında bir neçə dəfə veriləndir. Bu müsahibədə mən Leonid Kuçma barədə öz fikirlərimi dedim və bildirdim ki, Ukrayna xalqı üçün bu seçim daha

əlverişli olacaqdır. Mən çox sevinirəm ki, o seçildi. Məhz mənim ona olan hörmətimə və bizim şəxsi əlaqəmizə görə də mən bu gün buraya gəlmişəm.

Mən noyabrın 27–28-də Türkiyədə səfərdə idim. Dünən Bakıda olmuşam, bu gün də buraya gəlmişəm. Dekabrın 2-də isə Bolqarıstan prezidenti Azərbaycana səfərə gəlir. Yəni işlər çoxdur. Amma buna baxmayaraq, mən buraya gəlməyimi vacib bildim və bundan da çox razıyam.

Azərbaycanla da daim əlaqə saxlayın. Oradan nə lazımdırsa – kitab, material, film və s. göndərsinlər. Mən bunları ona görə deyirəm ki, gərək biz uşaqların təhsilinə xüsusi diqqət yetirək.

Nazim İbrahimov (Azərbaycanın Ukraynadakı səfiri): Cənab prezident, biz burada Azərbaycan dilində iki məktəb açmışıq.

Heydər Əliyev: Bu, çox yaxşı məsələdir. Uşaqlar, ola bilər, gedib rus, Ukrayna dilində oxusunlar, amma gərək öz dilini, ədəbiyyatını, öz şairlərinin əsərlərini unutmasınlar, öz xalqının tarixini bilsinlər. İnsan gərək öz kökünü, tarixini bilsin, öz millətini yaxşı tanıсын. Ümumən, qoy vətənpərvər böyüsünlər, öz milləti, vətəni ilə bağlı olsunlar və yaşadıkları ölkədə daha da yaxşı yaşasınlar.

Sizin indiyə qədər gördüyünüz işləri müsbət qiymətləndirirəm və ümidvaram ki, bu ahənglə getsəniz daha da böyük nailiyyətlər əldə edəcəksiniz.

Tələt Əliyev: Cənab prezident, Kiyevdə böyük bir Azərbaycan ansamblı yaradılıbdır. İnşallah, dekabr ayında Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi günü münasibətilə birinci konsertimiz olacaqdır. Ansamblın bədii rəhbəri bizim azərbaycanlımız, Ukraynanın əməkdar artisti Qurban Abbasovdur. Çalışacağıq ki, bu konserti Ukrayna televiziyası ətraflı işıqlandırsın. Bu gün ansamblın məşqi gedir. Azərbaycanın mədəniyyət naziri bizə müəyyən kömək göstərmişdir.

Ümumiyyətlə, demək istəyirəm ki, Azərbaycan Dövlət Dəmir Yolu İdarəsi, «Azərbaycan Hava Yolları» Dövlət Konserni, respublikanın təhsil və mədəniyyət nazirlikləri bizə böyük məmnuniyyətlə kömək göstərirlər. Biz onlardan çox razıyıq və minnətdarlığımızı bildiririk.

Cənab prezident, bütün bunların hamısı Sizin adınızla bağlıdır. Çünki Sizin kimi dahi bir insanın Azərbaycan dövlətinə rəhbərlik etməsi xalqımızın məğrur bir xalq olmasına gətirib çıxarıb. Siz 1997-ci ildə bizə tövsiyə etdiniz ki, harada olursunuzsa – olun, dilinizi, dininizi, əcdadınızı, ulu babalarınızı unutmayın, qəlbiniz, ürəyiniz həmişə Azərbaycanla döyünsün. Ona görə də biz bu gün burada məktəblər açırıq, ansambl yaradıırıq. Biz çalışırıq ki, burada yaşayan istedadlı azərbaycanlı uşaqları aşkara çıxaraq, Azərbaycan xalqının necə gözəl xalq olduğunu bütün Ukraynada göstərək.

Cənab prezident, biz gördüyümüz bütün bu işləri məhz Sizin tövsiyələrinizdən ruhlanaraq etmişik.

Heydər Əliyev: Çox gözəl. Mən bunlardan çox məmnunam. Sizə təşəkkür edirəm. Ukraynada yaşayan bütün azərbaycanlılara mənim salamımı çatdırın. Mən güman edirəm ki, siz bundan sonra da uğurlar qazanacaqsınız.

Tələt Əliyev: Cənab prezident, Ukraynada yaşayan bütün azərbaycanlılar Sizə çox böyük cənaəti arzu edirlər. Biz arzu edirik ki, xalqımızın Sizin kimi müdrik bir oğlu həmişə ölkəmizə rəhbərlik etsin.

Azərbaycanı, xalqımızı, vətənimizi işıqlı günə çıxaracaq yeganə şəxsiyyət Siziniz, Heydər Əliyevdir. Biz həmişə bu fikirdəyik və bu fikirdə olacağıq. Sağ olun.

Heydər Əliyev: Sağ olun.

VYANADA VƏ ƏTRAF ŞƏHƏRLƏRDƏ YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARIN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

5 iyul 2000-ci il

V a q i f S a d ı x o v (*Azərbaycanın Avstriyadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri*): Hörmətli cənab Prezident!

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli soydaşlarımız!

Azərbaycan ilə Avstriya arasında əlaqələr tarixində bu gün əlamətdar bir gündür. 1991-ci ildə ölkəmiz öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan prezidenti cənab Heydər Əliyev Avstriya prezidentinin dəvəti ilə ilk dəfədir ki, Vyanaya rəsmi səfərə gəlmişdir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev son iki gündə Avstriya Respublikasının federal prezidenti cənab Tomas Klestil ilə, ölkənin digər rəhbərləri ilə görüşlər keçirmiş, danışıqlar aparmışdır. Bu görüşlər zamanı Azərbaycan ilə Avstriya arasında siyasi, iqtisadi, humanitar sahələrdə əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə dair ətraflı söhbətlər keçirilmişdir. Dövlətimizin başçısı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Vyanada yerləşən nümayəndəliyində olmuş, bir sıra beynəlxalq qurumların rəhbərləri ilə görüşlər keçirmiş, danışıqlar aparmışdır.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev səfər proqramının çox gərgin olmasına baxmayaraq, Avstriyanın bir neçə şəhərində yaşayan Azərbaycan icmaları fəallarının arzusunu nəzərə alaraq onlarla görüş keçirməyə imkan tapıbdır.

Bu görüşdə iştirak edən soydaşlarımız Avstriyanın paytaxtı Vyanada və Qrats, Zaltsburq şəhərlərində yaşayan Azərbaycan icmalarını təmsil edirlər. Bizdə olan məlumata görə, Avstriyada təxminən 4 minə qədər azərbaycanlı yaşayır. Onların arasında elm, təhsil, incəsənət xadimləri, iş adamları və digər sahələrdə çalışanlar vardır.

1990-cı ildən etibarən Vyanada Azərbaycan mədəniyyət cəmiyyəti fəaliyyətə başlayıbdır. 1997-ci ildə Qrats şəhərində Avstriya–Azərbaycan İqtisadiyyat Assosiasiyası qurulubdur. 1998-ci ildən etibarən Zaltsburq şəhərində də Azərbaycan cəmiyyəti yaradılıbdır.

Avstriyada yaşayan azərbaycanlıların söyləri nəticəsində Vyana və Zaltsburq şəhərlərində Azərbaycan nəşrləri də fəaliyyət göstərir. Vyanada və digər şəhərlərdə yaşayan soydaşlarımız Azərbaycan ilə Avstriya arasında əlaqələrin genişləndirilməsi, xalqımıza xas olan gözəl xüsusiyyətlərin və yüksək mənəvi dəyərlərimizin təbliğ edilməsi üçün çox böyük işlər görürlər. Mənə elə gəlir ki, onlar öz çıxışlarında bu barədə söhbət açacaqlar.

S ə t t a r P ü r a n (*Vyanadakı Azərbaycan mədəniyyət cəmiyyətinin sədri*): Cənab Prezident, mən Sizi İran azərbaycanlıları adından salamlayıram. Avstriyaya çox xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz!

Biz çox böyük iftixar hissi duyuruq ki, Siz Vyanada Avstriya Respublikasının prezidenti ilə, hökumətin, parlamentin rəhbərləri ilə, digər rəsmi şəxslərlə çoxlu görüşlər keçirdiniz, ölkələrimizin siyasi, iqtisadi, humanitar

sahələrdə əməkdaşlığının daha da genişləndirilməsi barədə danışıqlar apardınız. Çox sağ olun ki, səfər proqramınızın gərgin olmasına baxmayaraq, bizimlə görüşə də vaxt ayırmısınız. Buna görə Sizə dərin təşəkkürümüzü və minnətdarlığımızı bildiririk.

İcazə verin, Avstriyada yaşayan İran azərbaycanlılarının arzularını Sizə çatdırım.

Mənim rəhbərlik etdiyim mədəniyyət cəmiyyəti 1990-cı ildə fəaliyyətə başlamışdır. Bu cəmiyyət 1990-cı ildə Avstriya hökuməti tərəfindən tanınmışdır.

Belə bir cəmiyyət yaratmaqda məqsədimiz o idi ki, Avstriyada yaşayan bütün azərbaycanlıları və azərbaycan-sevərləri bu cəmiyyət ətrafında birləşdirək, üzləşdiyimiz problemləri birgə müzakirə edək, onların həll olunması yollarını müəyyənləşdirək. Allaha şükürlər olsun ki, cəmiyyətimiz xeyli işlər görübür və bizim fəaliyyətimiz bir sıra xarici ölkələrin mətbuat orqanları vasitəsilə geniş təbliğ edilmişdir. Fəxr edirik ki, Azərbaycanın keçmişinin, bu gününün, müstəqil Azərbaycan Respublikasının son illər əldə etdiyi nailiyyətlərin təbliğ olunmasında biz də müəyyən işlər görürük.

Bizim üçün çox xoşdur ki, 1995-ci ildə Vyanada Azərbaycan səfirliyi fəaliyyətə başladı. Mən səfir cənab Vaqif Sadıxova, səfirliyin bütün əməkdaşlarına təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm. Vaqif Sadıxov Vyanaya gəldiyi ilk gündən bizə dedi ki, səfirliyin qapısı Sizin üzünüzdə həmişə açıqdır, əgər müəyyən bir probleminiz olsa, gecə də, gündüz də – istədiyiniz vaxt mənə müraciət edə bilərsiniz. Həqiqətən də elə günlər olurdu ki, biz qarşılaşdığımız problemlər barədə gecə saat 11–12-yə qədər səfirlikdə müzakirələr aparmışıq. Səfirliyin əməkdaşları problemlərin həllində bizə həmişə qardaşlıq köməyi göstərirlər. Bütün bunlardan başqa biz xalqımızın, müstəqil Azərbaycan Respublikasının milli və dövlət bayramlarında həmişə bir yerdə olmuşuq.

Bizim bir sıra problemlərimiz də var. Məsələn, cəmiyyətimizin hələ binası yoxdur. Əgər cəmiyyətimizin yeri olsa, biz orada kitablar nəşr edərdik, xarici ölkələrlə daha sıx əlaqələr qıra bilərdik. Yeri gəlmişkən deyim ki, Avstriyada xalqımızın, müstəqil dövlətimizin geniş təbliğ olunması üçün Azərbaycan dilində kitablar çox azdır. Əgər bizə çoxlu kitab göndərsən, biz Azərbaycanı daha geniş tanıda bilərdik.

Cənab Prezident, Azərbaycan televiziyası və radiosu verilişlərinin Avstriyada da yayılması, mənim fikrimcə, çox böyük fayda verir. Xahiş edirəm, əgər imkan olsa, bu işə kömək göstərsən. Azərbaycan televiziyası və radiosunun verilişlərini burada yaymaq biz xalqımızı, torpağımızı, müstəqil dövlətimizin nailiyyətlərini Avropanın bu bölgəsində geniş təbliğ edə bilərdik.

Bugünkü görüşdə iştirak edənlərin, xüsusilə Sizin vaxtınızı çox almaq istəmirəm. Əziz prezidentimiz, Sizə, bütün azərbaycanlılara cəsarətli, xoşbəxtlik arzu edirəm. Sağ olun.

O r x a n C i f t ç i (*Avstriyada yaşayan iş adamı*): Hörmətli Prezidentim, Avstriyaya xoş gəlmisiniz!

Mənim atam və anam vaxtilə buraya Azərbaycandan, Gəncə bölgəsindən gəlirlər. Doğrudur, mən Türkiyədə doğulmuşam, amma valideynlərim Azərbaycanı, doğma torpağı heç vaxt unutmurdular. Onlar doğma bacı-qardaşdan ayrı düşdülər, qohumlarımızın bir hissəsi Azərbaycanda qaldı, digərləri Türkiyəyə gəldilər, qalanları vəfat etdilər.

Mən hər il Bakıya gedib öz qohumlarımı tapmağa çalışıram. Onların bir hissəsini tapa bildim, qalanlarını isə yox. Sağ olsun səfirimiz, bu işdə mənə yaxından kömək etdi.

Cənab Prezident, Sizin Avstriyaya rəsmi səfərə gəlməyiniz məni ürəkdən sevindirir. Bayaq dediyim kimi, ata-anamız doğma torpağı heç vaxt unutmadılar. Çox şadam ki, ana Vətən də bizi unutmayıb. Azərbaycan nümayəndə heyəti tez-tez Vyanaya gəlir. Biz buna çox sevinirik. İnşallah, bu gəlib-getmələr həmişə davam edəcəkdir. Çox şükür ki, Allah bu günləri bizə qismət etdi.

Mənim atam-anam 45 il Vətəndən heç bir xəbər ala bilmirdilər. Onlar Vətəndən gələn hər bir məktubu bağır-larına basıb ağlayırdılar. Vaxtilə mən Moskvaya, oradan isə Azərbaycana getdim, Balakən rayonunda yaşayan qohumlarımla görüşdüm. Bəli, bizim ailəmiz çox həsrət çəkib. Şükürlər olsun ki, bu günləri gördük.

Cənab Prezident, biz inanırıq ki, Azərbaycan Sizin sayənizdə, kölgəniz altında daha da inkişaf edəcəkdir.

Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, bu yaxınlarda Vətəndə olarkən xahişimi nəzərə alıb, məni Yeni Azərbaycan Partiyasına üzv qəbul etdilər. Dostum Nurəddin Osmanlı bu işdə mənə yaxından kömək göstərmişdir. Mən buradan ona çox böyük hörmətimi bildirir və salamlarımı göndərirəm. Biz burada da bu işi təşkil etmişik, ona görə də Nurəddin Osmanlı qardaşımı Avstriyaya dəvət edirəm. Allah qoysa, Avstriyada da Yeni Azərbaycan Partiyasının ilk təşkilatını yaradıb, onu bütün Avropaya yayacağıq. Təkrar edirəm, Nurəddin Osmanlı ilin axırınadək burada gözləyirəm ki, o gəlsin, biz burada bu işi təşkil edək. Hesab edirəm ki, biz Vətəndən uzaqda Azərbaycan üçün xeyirli iş görsək, ata-anamızın ruhu şad olar.

Cənab Prezident, Sizi təkrarən ürəkdən salamlayıram. Xoş gəlmisiniz!

X o s r o v E l m i y ə (*Opera müğənnisi*): Mənim adım Xosrov Elmiyyədir. Mən 25 ildir ki, Vyanada yaşayıram, burada musiqi təhsili almışam, opera müğənnisiyəm.

Bilirsiniz ki, Avstriya öz zəngin mədəniyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Çox sevinərdim ki, Azərbaycanın gözəl opera müğənniləri, musiqiçiləri tez-tez Vyanaya gəlsinlər. Mənim fikrimcə, incəsənət ustalarının Avstriyaya səfərləri doğma vətənimizin mədəniyyətinin geniş təbliğ edilməsində mühüm rol oynaya bilər. İstərdim ki, Azərbaycandan buraya daha çox klassik musiqi ifaçıları gəlsin. Doğrudur, müğənni Səkinə İsmayılova buraya gəlmişdi. Bu çox yaxşı haldır. Amma mən çox sevinərdim ki, Azərbaycanın orkestrləri, klassik musiqi ustaları Avstriyaya daha çox səfər etsinlər. Çünki avstriyalılar klassik musiqini daha çox sevirilər və onu gözəl başa düşürlər.

Amerikada yaşayan Yaqub Zurufçu mənim uşaqlıq dostumdur. Biz vaxtilə onunla tez-tez televiziya çıxış edərdik.

Təkrar edirəm, Azərbaycanın klassik musiqi ustalarının Avstriyaya səfərləri doğma Vətənimizin daha yaxından tanınmasında çox fayda verə bilər. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

R u h i y y ə Q u l i y e v a (*tələbə*): Cənab Prezident, biz- Azərbaycan Dillər Universitetinin üç tələbəsi Vyana Universitetində təhsilimizi davam etdiririk. Allah qoysa, Bakıya qayıdıb burada hazırladığımız elmi işimizi müdafiə edəcəyik.

Cənab Prezident, bizim üçün şərəf və xoşbəxtlikdir ki, Sizi Vyanada görmək imkanı əldə etdik. Ona görə də Sizə təşəkkür edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz burada hansı ixtisas üzrə təhsil alırsınız?

R u h i y y ə Q u l i y e v a: Cənab Prezident, biz burada germanistika üzrə təhsil alırıq.

Heydər Əliyev: Azərbaycanda hansı ali məktəbdə təhsil alırdınız?

Ruhiyyə Quliyeva: Mən Azərbaycan Dillər Universitetinin magistraturasında təhsil alırdım.

Heydər Əliyev: Alman dilini yaxşı bilirsənmi?

Ruhiyyə Quliyeva: Bəli.

Heydər Əliyev: Çox gözəl, bizə belə gənc kadrlar lazımdır.

Ruhiyyə Quliyeva: Cənab Prezident, biz Vyana Universitetində Azərbaycanı yüksək səviyyədə təmsil etməyə çalışırıq. Məsələn, Yaqut xanım Avstriyada bir azərbaycanlı yazıçı haqqında çıxış etmişdi. Həmin çıxış böyük uğur qazanmışdır.

Biz Vyana Universitetinin germanistika fakültəsində Azərbaycan gecəsi keçirdik və Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında danışdıq. Çalışırıq ki, Azərbaycanı burada yaxşı təmsil edək.

Heydər Əliyev: Sağ olun.

Bəxtiyar Sıracov (BMT-nin Atom Enerjisi Agentliyinin əməkdaşı): Hörmətli Prezident, Avstriyaya xoş gəlmisiniz! Bizim üçün böyük şərəfdir ki, Vyanada Sizinlə görüşürük, öz problemlərimiz barədə fikir mübadiləsi aparırıq.

Səfir Vaqif Sadıxovun məlumat verdiyi kimi, mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Atom Enerjisi Agentliyində çalışıram. Beş ildir ki, orada fəaliyyət göstərirəm, fərdi kompüterlərin proqram təchizatı üzrə mütəxəssisəm.

Bakıdan Vyanaya gələn yüksək səviyyəli qonaqlardan həmişə soruşardım ki, Azərbaycan BMT-nin Atom Enerjisi Agentliyinə nə vaxt üzv olacaqdır? Bu gün, artıq bu sualı vermirəm. Çünki Azərbaycan Respublikasının bu mötəbər agentliyə üzv qəbul edilməsi məsələsi bu gün demək olar ki, həll olundu. Mən buna çox sevinirəm. Çünki beş ildir ki, burada işləyirəm, ancaq Azərbaycanın adı heç bir yerdə çəkilmirdi. Bu hadisənin baş verməsi məni həddindən çox sevindirdi. Mən bu münasibətlə Sizə təşəkkürümü bildirirəm, Azərbaycan xalqını təbrik edirəm. Güman edirəm ki, bu mötəbər təşkilatda Azərbaycanın uca səsi eşidiləcək, ölkəmizin maraqları qorunacaqdır.

Cənab Prezident, biz burada ölkəmizin başını uca etməyə çalışırıq və bu istiqamətdə işimizi bundan sonra da davam etdirəcəyik.

Səttar Püranın və başqalarının burada dediyi kimi, bizim əsas problemimiz vətənlə mənəvi cəhətdən daha möhkəm tellərlə bağlanmaqla əlaqədardır. Əlbəttə, bu qürbət ölkədə Azərbaycan teatri, kinosu yoxdur. Ancaq Avstriyada yaşayan azərbaycanlı ailələr bir-biri ilə sıx əlaqə saxlayırlar. Biz bir-birimizə tez-tez qonaq gedirik, milli adət-ənənələrimizi saxlamağa çalışırıq.

Xosrov Elmiyyənin burada dediyi kimi, çox arzu edərdik ki, heç olmasa ildə bir-iki dəfə Azərbaycandan buraya elm, mədəniyyət, incəsənət xadimləri, şairlər, yazıçılar gəlsinlər.

Burada Azərbaycan dilini öyrənmək istəyənlər lazımi ədəbiyyat olmamasından müəyyən çətinliklər çəkirlər. Amma Vaqif Sadıxov bu işdə bizə həmişə kömək göstərir. Hətta Vyana Universitetində Azərbaycan dili kursları da açılmışdı. Bizim avstriyalı dostlarımız gedib orada təhsil alırdılar. Demək istəyirəm ki, burada Azərbaycan dilini öyrənməyə həvəs göstərilir.

Cənab Prezident, bir daha deyirəm, xoş gəlmisiniz, gözümüz üstə yeriniz var! İnşallah, Sizin rəhbərliyiniz altında Azərbaycanda görülən işlər bundan sonra da uğurla davam edəcəkdir. Bizi səbrlə dinlədiyinizə görə çox sağ olun.

Əli Toyran (*Zaltsburq Azərbaycan dərnişinin sədri*): Cənab Prezident, Zaltsburq Azərbaycan dərnişinin adından Sizi salamlayıram, «Avstriyaya xoş gəlmisiniz!» deyirəm.

Biz, Zaltsburqda yaşayan azərbaycanlılar, xalqımızın üzləşdiyi ağırlı problem – Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi barədə düşünürük, ölkəmizin haqq işini burada geniş təbliğ etməyə çalışırıq.

Biz Zaltsburqdakı bir sıra təhsil müəssisələri ilə danışıqlar apardığımız ki, ayrı-ayrı məktəblərdə Azərbaycan dili tədris edilsin, orada mədəniyyətimiz barədə şənliklər təşkil olunsun.

Cənab Prezident, vaxtınızı çox almaq istəmirəm, Sizinlə görüş bizə şərəf verdi. Sizə bir daha «Xoş gəlmisiniz!» deyirəm. Sağ olun.

Heydər Əliyev: Əziz soydaşlarımız!

Əziz bacılarımız, qardaşlarımız!

Əziz azərbaycanlılar!

Mən üçüncü gündür ki, Avstriyadayam, Vyanadayam. Hətta Avstriyanın dövlət, hökumət adamları mənim səfər proqramımın gərgin olmasına təəccüb edirlər. Səhər tezdən axşama qədər ardıcıl olaraq görüşlər keçirirəm, danışıqlar aparıram. Bəlkə də normal qayda-qanuna riayət etsən, bu görüşləri keçirmək, danışıqları aparmaq üçün 4–5 gün lazımdır. Amma mən bütün bunları iki gün müddətində həyata keçirmişəm, indi də sizinlə görüşürəm. Sabah səhər Azərbaycana dönəcəyəm.

Bizim ölkəmizdə – Azərbaycanda da mənim işim çoxdur. Mən xarici ölkələrdə də çox iş görməyə məcburam və görməliyəm. Burada nə istirahət etməyə, nə gəzməyə imkan yoxdur. Mən Vyanaya birinci dəfədir gəlirəm. Elə avtomobillə ora-bura gedəndə görürəm ki, burada çox gözəl saraylar, binalar, gözəl memarlıq, heykəltəraşlıq abidələri var. Təbiidir ki, bunların əksəriyyətini mən kitablardan, müxtəlif musiqi əsərlərindən, televiziyadan, radiodan bilirəm. Ancaq mən bunları gördükcə şəhərə heyran oldum.

Vyana həqiqətən çox gözəl şəhərdir. Gözəlliyi də ondan ibarətdir ki, o qədər də böyük şəhər deyil, amma vaxtilə, keçmiş zamanlarda bu ölkənin başçıları, rəhbərləri, bizim dilimizdə desək, buranın padşahları, kralları, hersoqları gözəl əsərlər yaradıblar, gözəl irslər qoyublar.

Mənim arzum var ki, məsələn, hər muzeyə gedim, gedib bu binaları daha da yaxından görüm, onlara baxım. Bir də ki, mən incəsənəti, memarlığı, heykəltəraşlığı çox sevən adamam. Ancaq mən bunlardan məhrumam. Təkcə bu ölkədə deyil, hansı ölkəyə, şəhərə gedirəmsə, oranı yalnız avtomobilin pəncərəsindən görürəm. Mənim başqa imkanım olmur. Bunlar hamısı ona görədir ki, biz gənc, müstəqil ölkəmizi, Azərbaycanı yaşatmalıyıq, inkişaf etdirməliyik. Belə səfərlərdə biz vaxta çox qənaət etməliyik.

Beləliklə, Avstriyaya səfər proqramımın gərgin olmasına baxmayaraq, mən sizinlə də görüşməyi çox vacib hesab edirəm. Səfərə gələrkən səfir Vaqif Sadıxova dedim ki, sən çalış, əgər burada yaşayan azərbaycanlılarla görüşmək mümkün olsa, mən onlarla məmnuniyyətlə görüşürəm.

Mən sizin hamınızı Azərbaycan xalqı, torpağı adından salamlayıram. Burada da deyildi, müğənni Yaqub Zürafçunun belə bir mahnısı var ki, «Azərbaycandan sizə salam gətirmişəm». Mən də sizin hamınıza Azərbaycandan salam gətirmişəm.

Məni sevindirən nədir? Azərbaycan xalqı böyük xalqdır. Tarix belə hökm edibdir ki, XX əsrdə bizim xalqımız bir çox dövrlərdə bir-birindən ayrı düşübdir. Xalqımız ayrı-ayrı ölkələrə səpələnibdir. Burada çıxış edən soydaşlarımızdan biri dedi ki, biz 45 il nə məktub yaza bilməmişik, nə də bir məlumat ala bilməmişik, vətəndən ayrı qalmışdıq. Bunun da əsas səbəblərindən biri odur ki, Azərbaycan 70 il Sovetlər İttifaqının tərkibində olubdur. Sovet hökumətinin qayda-qanununa görə heç bir xarici ölkə ilə əlaqə saxlamağa icazə verilmirdi. Kim belə bir əlaqə saxlayırdısa, o çox əzab-əziyyətə düşürdü, bəzən onu həbs edirdilər, cəzalandırırdılar.

Bizim xalqımız belə bir şəraitdə yaşayıbdır. Amma bir-birimizdən nə qədər ayrı, uzaqda olsaq da, qəlbimiz bir-birimizdən heç vaxt uzaqda olmayıbdır. Qəlbimiz bir yerdə olubdur. Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıların qəlbi respublikamızın hüduqlarından kənarda yaşayan soydaşlarımızla bir vurubdur və vətəndən uzaqda yaşayan azərbaycanlıların da qəlbi Azərbaycanla bir vurubdur.

Xalqımız böyük bir ərazidə yaşayır. İranda da, Azərbaycanda da yaşayır. İndi dövlət müstəqilliyini əldə etmiş, dünya Birliyində öz yerini tutmuş respublikamızda da, Türkiyədə, də Amerikada da, Fransada da, Avstriyada da – çox ölkələrdə azərbaycanlılar yaşayır. Tale hərəni bir yerə salıbdır. Amma xalqımızın əksəriyyəti bizim doğma torpaqlarımızda yaşayır.

Azərbaycanlıların hamısı azərbaycanlıdır, hamısı birdir. Yəni bu, eyni kökə, dilə, dinə, adət-ənənələrə bağlı bir millətdir. Bizim millətin özünün tarixi, milli mənəvi dəyərləri vardır. Millətimizin dini, özünün dili, böyük və zəngin tarixi vardır. Bizim millətimiz dünya, bəşəriyyət xəzinəsinə çox dəyərli əsərlər – elm, mədəniyyət əsərləri veribdir. Bu, bir il, yüz il deyil, bu, min illərlə belədir.

İndi Avropanın ən mötəbər kitabxanalarında, muzeylərində Azərbaycan xalqının şairlərinin, yazıçılarının, alimlərinin əsərləri vardır. Məsələn, X əsrdə, yəni min il bundan öncə, XI-XII əsrlərlə, XV əsrdə, yəni 700–800 il bundan öncə yazılmış dəyərli əsərlər bu muzeylərdə indi də qorunub saxlanılır.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan xalqının ulu dastanı olan «Kitabi-Dədə Qorqud»un 1300 illik yubileyini son iki il içərisində qeyd edirdik. Bəli, Azərbaycan xalqının ən qədim yazılı əsəri «Kitabi-Dədə Qorqud»dur. Bu «Kitabi-Dədə Qorqud» məhz Azərbaycan dilində yazılıbdır. Əlbəttə, vaxt var idi ki, heç bir xalqın yazısı yox idi. Ona görə də bəzən daşlarda, qayalarda işarələr olunurdu. Amma Azərbaycanda yazılı ədəbiyyatın tarixi 1300 ildir və bunun da başlanğıcını «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı qoyubdur.

Bu elə bir dastandır, xəzinədir ki, onunla tanış olan, onu oxuyan dərhal dərk edir ki, bəli, bu xalq nə böyük tarixə malik olan xalqdır. Ancaq «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı da özündən bir neçə yüz il əvvəl olan Azərbaycan xalqının qəhrəmanlarının, böyük şəxsiyyətlərinin tarixini yazıbdır. Demək, biz onu götürsək, bu, 1300 il yaşı olan yazılı ədəbiyyatımızın tarixidir. Amma bizim xalqın ondan qabaq da yüz illərlə tarixi var. Azərbaycan xalqının 2000 il, 3000 il, 4000 il tarixi var.

Ona görə də harada olursa-olsun, bizi birinci növbədə birləşdirən azərbaycançılıqdır. Biz hamımız azərbaycanlıyıq. Azərbaycan dünyanın ən qədim diyarlarından biridir. Dünyada insan məskunlaşdığı zaman

Azərbaycan insanların ən qədimdən məskunlaşdığı bir yerdir. Yenə də deyirəm, bizi birləşdirən bizim azərbaycanlı olmağımızdır, kökümüzdür. Amma bizim bu azərbaycanlı kökümüz min illərə gedib çıxır.

Azərbaycan xalqı islam dinini qəbul edəndən sonra bizim islam dinimiz mənəvi dəyərlərimizdən biri olubdur və bu din də bizim hamımızı daha da yaxınlaşdırıbdır. Ancaq bizim elə adət-ənənələrimiz var ki, onlar biz hələ islam dinini qəbul etməmişdən əvvəl var idi.

Yəqin ki, hamınız, məsələn, Novruz bayram kimi qeyd edirsiniz. Elədirmi? Novruz Azərbaycan xalqının ən əziz bayramıdır. Məsələn, biz Sovetlər İttifaqında yaşayanda sovet kommunist ideologiyası bütün dinlərə qarşı idi, bu ideologiya hər bir xalqın tarixi ənənələrini əzmək, dağıtmaq, yaddan çıxarmaq istəyirdi. Nə üçün? Çünki Sovet İttifaqının siyasəti bundan ibarət idi ki, bütün millətləri birləşdirsin, onları milli köklərindən ayırsın. Nəhayət, «Yeni insan cəmiyyəti», «sovet xalqı» adı altında belə bir nəzəriyyə ortaya atılmışdı. Məsələn, sən azərbaycanlısan, gürcüsən, türkmənsən, rüssən, ukraynalısan, belorüssən, tatarsən və sair – Sovetlər İttifaqında yüzdən çox millət yaşayırdı – dəxli yoxdur, demək, bunlar hamısı get-gedə öz milliliyini unutmalı, hamısı bir millət olmalı idi. Onların hamısı deməli idi ki, «biz sovet xalqıyıq, nə azərbaycanlıyıq, nə rusuq» və sair – əlbəttə, burada hegemonluq rusların əlində idi – yeganə dil də rus dili olmalı idi.

Demək, dinimizi əlimizdən almışdılar. Çünki kommunist ideologiyası dinin əleyhinə idi, dini qadağan etmişdi və ateist siyasəti aparırdı. Dinimizi əlimizdən alanda bizim adət-ənənələrimizin də çoxunu – dinlə bağlı olduğuna görə – qadağan etmişdilər. Beləliklə, bizi köklərimizdən ayırırdılar. Ancaq mən sizə deyim, biz 70 il belə bir rejimdə yaşadığımız, nə dinimizi, nə dilimizi, nə də adət-ənənələrimizi unutmadığımız, hamısını saxladığımız.

Biz o hökumət dövründə doğulmuş, yaşamış adamlarıq. Azərbaycanlıların içərisində mən özüm həmin hökumətin dövründə doğulmuş və bu yaşa gəlib çatmış adamlardan biriyəm. Ancaq mən sovet hökumətinə də xidmət etmişəm. Bilirsiniz ki, mən sovet hökumətinin, həmin fəvqəldövlətin ən yüksək səviyyəsinə çatmış, yəni o dövlətin üç-dörd başçısından biri olmuşam, Kremldə işləmişəm. Siyasi Büronun üzvü, Sovet İttifaqı Baş nazirinin birinci müavini olmuşam. Yəni mən yeganə müsəlmanam, azərbaycanlıyam ki, gedib həmin fəvqəldövlətdə yüksək zirvəyə çatmışam. Ancaq mənə nə dilimdən, nə dinimdən, nə də adət-ənənəmdən ayırırlar.

Necə ki, mən gənc olanda anam həmin Novruz bayramını bayram edirdi, plov bişirirdi, yumurta rəngləyirdi, şəkərbura, yaxud da paxlava bişirirdi, ayrı-ayrı şirnilər gətirib bizi sevindirirdi, eləcə də sonralar ailəmdə bunu xanımım, qızım edibdir.

Amma bu Novruz bayramının tarixi islam dininin tarixindən xeyli çoxdur. Deyirlər ki, bu bayramın 3000–4000 illik tarixi vardır. Yəni biz bu qədim adət-ənənəni, bayramı yaşatmışıq, saxlamışıq. Ancaq təbiidir ki, xristianlar bu bayramı qəbul etməyiblər. Bunu müsəlmanlar qəbul ediblər. Müsəlmanların da hamısında bu bayram o qədər də geniş qeyd olunmur. Yəni mən bununla nə demək istəyirəm? Demək istəyirəm ki, xalqımızın çox dərin kökləri vardır. Bu köklərə həmişə hörmət etmək lazımdır, bu kökləri unutmaq lazımdır deyildir.

Əgər biz Sovet İttifaqının, sovet hökumətinin tərkibində, təzyiqlə altında olmuşuqsa, siz də öz ölkənizdən gedib başqa ölkələrdə yaşamağı arzu etmişsiniz, istəmişsiniz. Bu ölkələrə təhsil almağa, işləməyə gəlmisiniz. Bunların heç biri qüsur, günah deyildir. İnsan ancaq öz doğulduğu kənddə, şəhərdə yaşaya bilməz. Dünya böyükdür. Əlbəttə, dünya inkişaf etdikcə insanlar da öz kəndindən çıxıb başqa bir şəhərdə yaşayırlar. Bu çox müsbət haldır.

Məsələn, mən çox sevinirəm ki, azərbaycanlılar təkcə öz kəndində, şəhərində, torpağında yaşamırlar. Azərbaycanlılar Amerikada da, Fransada da, İngiltərədə də, Avstriyada da yaşayırlar. Düzdür, bu ölkədə yaşayan azərbaycanlılar azdırlar. Əgər biz özümüzü başqa millətlərlə müqayisə etsək, bu azdır.

Bizim qonşu olan erməni xalqı var. Biz onlarla 12 ildir ki, qanlı münaqişədəyik. Məsələn, ermənilər dünyanın hər yerinə səpələniblər. Özü də elə ölkə var ki, orada xeyli erməni yaşayır. Məsələn, Amerikada 1 milyon erməni yaşayır. Doğrudur. Amerikanın 280 milyon əhalisinə görə bu, böyük bir şey deyildir. Ancaq bu bir milyon erməninin orada gücü var. Çünki onlar çox çalışıblar, bir olublar. Onlar harada yaşayıblarsa, orada öz kilsələrini qurublar. Onlar öz dillərində məktəblərini yaradıblar, dillərini qoruyublar. Yəni onlar erməniliyini heç vaxt unutmayıblar. Bu ermənilik onları həmişə birləşdiribdir. Amma eyni zamanda onlar yaşadıkları ölkənin mühitinə, şəraitinə də uyğunlaşıblar və böyük işlər görüblər, zəngin olublar.

Bilirsiniz ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi vardır. Ermənistan Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisinə iddia edir ki, guya bu, Ermənistan torpağıdır. Bu isə qəti yalandır. Dağlıq Qarabağ qədim Azərbaycan torpağıdır. Orada bir miqdar ermənilər yaşayıb. Sovet İttifaqı mövcud olan vaxt ermənilər hücum edib, Dağlıq Qarabağı işğal ediblər. Bundan sonra Azərbaycan ərazisinin təxminən 20 faizi bəzi səbəblərdən Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal edilmiş həmin torpaqlardan bir milyondan çox azərbaycanlı öz yerindən yurdundan zorla çıxarılibdir, indi onlar ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayırlar.

Biz bu məsələlərin həll edilməsi üçün müharibə aparmırıq. Altı ildir ki, müharibə getmir, biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Amma eyni zamanda, biz bu münaqişəni özümüz həll edə bilmirik, böyük dövlətlərin vasitəsilə həll etməyə çalışırıq.

Mən, məsələn, Amerikanın prezidenti Bill Klintonla bu barədə bir neçə dəfə danışmışam. O bizə kömək etmək istəyir. Amma deyir ki, bilirsiniz nə var, Amerikada bir milyon erməni yaşayır, onlar böyük kapitalla malikdir, həmin ermənilərin çox böyük təsiri var, onlar seçkilərdə bizə səs verir, ona görə də biz ermənilərlə hesablaşmalıyıq.

Fransada 500 min erməni yaşayır. Fransanın 65 milyon əhalisi var. Ancaq ermənilər orada elə mövqe tutublar ki, Fransanın hökumətinə təsir edə bilirlər. Fransanın prezidenti Jak Şirak mənim dostumdur. Mən onunla bu barədə dəfələrlə danışmışam. O deyir ki, ermənilər bizim qədim dostumuzdur, onlar 200–300 ildir bizimlə birgə yaşayırlar. Amma siz bizimlə yenidən dostlaşmışınız. Biz onları da ata bilmərik, amma sizinlə də dost olmaq istəyirik.

Yəni demək istəyirəm ki, bizim azərbaycanlıların öz yuvasından çıxaraq gedib ayrı-ayrı ölkələrdə məskunlaşması, ya biznes, ya elm, yaxud başqa sahələrdə yaxşı iş görməsi və həmin ölkələrdə Azərbaycan icmalarının yaranması Azərbaycan xalqı üçün çox lazımdır.

Siz burada, Avstriyada yaşayırsınız, iş görürsünüz. Arzu edirəm ki, işiniz daha da yaxşı olsun, daha çox pul qazanasınız, zəngin olasınız, yaxşı yaşayasınız, ancaq doğma Azərbaycan torpağı ilə həmişə bağlı olasınız və öz adət-ənənələrinizi heç vaxt unutmayasınız, burada bir olasınız.

Avstriyada məscidləriniz var, onlardan istifadə edin. Amma ola bilər ki, burada məktəblər də açasınız. Uşaqlarınıza alman dilindən əlavə, Azərbaycan dilini də öyrədin ki, onlar öz doğma dillərini unutmasınlar. Başqa

işlər də görün. Azərbaycanın buradakı səfirliyi bu işləri görəcəkdir. Amma bilin ki, Azərbaycan cəmi doqquz ildir ki, dövlət müstəqilliyi əldə edibdir, gənc bir dövlətdir. Bu gənc dövləti isə yaralayblar. Bəzi ölkələr ermənilərə kömək edib, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal ediblər. Biz müharibəni dayandırmışıq, sülh əldə etmək istəyirik. Bu isə çətin bir problemə çevrilibdir. Amma bilin, biz bu məsələni həll edəcəyik. Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları azad olunacaqdır, ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa ediləcəkdir və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş vətəndaşlarımız öz yerlərinə qayıdacaqlar, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunacaqdır.

Bilin ki, indi sizin müstəqil dövlətiniz var, Azərbaycan dövlətinin bayrağı var. Bu indiyə qədər heç vaxt olmayıbdır. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan 188 ölkədən biri Azərbaycandır. Müstəqil bir dövlət kimi, müstəqil xalq kimi, bizim hər yerdə səsimiz var.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Avstriyaya rəsmi səfərə gəlib, bu mehmanxananın üstündə ölkəmizin bayrağı var. Mənim avtomobilimin üzərində Azərbaycanın bayrağı var. Hara gedirəmsə, görürəm ki, orada Azərbaycanın bayrağı dalğalanır.

İyulun 4-də mən Avstriya Respublikası Federal Prezidentinin Aparatına gəldim, gördüm ki, orada bizim bayrağımız asılıbdır. Federal kanslerin sarayına, sonra parlamentə getdim, gördüm ki, həmin yerlərdə də Azərbaycan bayrağı var. Yaxud, Vyana şəhər Meriyasına getdim. Meriyanın çox hündür binası var, onun üzərində Azərbaycanın çox böyük bir bayrağı dalğalanırdı. Bunları gördükcə mənim ürəyim dağa dönür. Niyə? Çünki əsrlər boyu öz dövlətçiliyindən, öz müstəqilliyindən məhrum olmuş Azərbaycan xalqı, milləti indi Dünya Birliyində öz yerini tutub, onun bayrağı var.

İyulun 4-də Avstriyanın federal prezidenti məni qarşılayanda Prezident sarayında hərbi orkestr Azərbaycanın dövlət himnini çaldı. Mən baxdım ki, Avstriyanın hərbi orkestri Azərbaycanın dövlət himnini çox gözəl çaldı. Mən sonra federal prezidentə dedim ki, sizin orkestriniz Azərbaycanın dövlət himnini çox gözəl ifa etdi.

Bütün bunlar bizim qısa müddətdə – doqquz ildə əldə etdiyimiz nailiyyətlərdir. Bu nailiyyətlər get-gedə artacaq, genişlənəcəkdir. Ona görə də həm Azərbaycanın daxilində xalqımızın birliyi, həm də bütün ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızın birliyi çox vacibdir.

Hər bir ölkədə yaradılmış Azərbaycan icması bir-biri ilə daha da yaxın, dost olsa, bir-birinə yardım etsə, necə deyərlər, şad günündə də, kədərli günündə də bir yerdə olsa, xalqımızın ayrı-ayrı ölkələrdəki icmaları daha da möhkəmlənəcək, inkişaf edəcəkdir.

Bağışlayın ki, indi mənim vaxtım qurtarır. Mən sizinlə çox danışa bilərdim. Amma protokol nümayəndəsi gəlib dedi ki, mən beş dəqiqədən sonra başqa bir tədbirə getməliyəm. Ona görə də ürəyimdə sizə deyiləsi sözlərimin çox olmasına baxmayaraq, mən nitqimi bununla tamamlamaq istəyirəm.

Ancaq qısaca onu deyim ki, Azərbaycan dövləti, prezidenti dünyanın hər bir yerində, ən uzaq güşəsində yaşayan azərbaycanlı haqqında düşünür, ona qayğı göstərir, hər bir soydaşlarımızın həm yaxşı yaşamasını, həm də yaxşı təhsil almasını ürəkdən arzulayır.

Burada sizin qaldırdığınız problemlər haqlı problemlərdir. Sizə çoxlu ədəbiyyat çatdırmaq lazımdır. Bəli, bizim musiqiçilərimiz, incəsənət xadimlərimiz buraya tez-tez gəlməlidirlər. Dediniz ki, müğənni Səkinə

İsmayılova burada olub, Alim Qasımov gəlib Azərbaycanın gözəl muğamlarını burada oxuyubdur. Özü də burada muğamlarımıza böyük həvəs göstərilibdir. Ancaq Azərbaycanda bizim gözəl müğənnilərimiz var, onlar Motsarti da, Bethoveni də, Ştrausu da, başqalarını da ifa edirlər. Azərbaycanda 100 ildir klassik opera var. Qərbin bütün klassik operaları ölkəmizdə tamaşaya qoyulubdur.

İndi müstəqil Azərbaycanda yaşayan millətimiz öz milli mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlayaraq, eyni zamanda, ümumbəşəri dəyərləri, yəni Avropa dəyərlərini, inkişaf etmiş ölkələrin dəyərlərini bir-birinə birləşdiribdir. Azərbaycan dünyəvi dövlətdir. Xalqımız həm öz tarixi kökünə hörmət edir, həm də dünya mədəniyyəti səviyyəsindədir. Ona görə də biz dünyanın hər bir ölkəsinə gəlib, dövlət başçısı ilə baş-başa danışib öz sözumüzü deyirik, fikrimizi ifadə edə bilirik və ölkəmizin mənafeələrini qoruya bilirik.

Mən sizin hamınıza cansağlığı arzulayıram. Azərbaycanla əlaqələrinizi saxlayın, daimi edin. Tez-tez Azərbaycana gəlin. Burada, Avstriyada Azərbaycan icmasını daha da möhkəmləndirin. Sizə cansağlığı, səadət və hər birinizə uzun ömür arzu edirəm. Sağ olun.*

---

* Görüşün sonunda respublikamızın rəhbəri soydaşlarımıza prezidentin həyat və fəaliyyətindən bəhs edən «Heydər Əliyev» kitabını bağışladı.

Avstriyada yaşayan azərbaycanlılar prezident Heydər Əliyevə kitablar və hədiyyələr təqdim etdilər.

İSVEÇRƏDƏKİ AZƏRBAYCAN CƏMİYYƏTİ İDARƏ HEYƏTİNİN BİR QRUP ÜZVÜ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Davos,

30 yanvar 2000-ci il

Siz İsveçrədəki Azərbaycan Cəmiyyətinin nümayəndələrisiniz. Səfir sizin fəaliyyətiniz haqqında mənə danışdı.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan artıq səkkiz ildir müstəqil dövlətdir. Biz müstəqillik şəraitində yaşayırıq. Dünyanın hər yerində olan azərbaycanlılar bizim üçün əzizdir. Nəhayət, azərbaycanlıların müstəqil bir ölkəsi vardır. Əlbəttə, insan doğulandan həyatı tərək edənədək hər bir ölkədə yaşaya bilər. Ancaq hər bir insan üçün vətən, torpaq, ölkə, müstəqil dövlət onun mənəviyyəti, həyatı üçün çox yüksək anlayışlardır. Ona görə də biz bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılarla müstəqil Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıların həmrəyliyi, əlaqələrini çox yüksək qiymətləndiririk. Çünki biz birinci növbədə istəyirik dünyanın hər bir ölkəsində yaşayan azərbaycanlı hiss etsin ki, bu Dünya Birliyində onun dövləti vardır. Dövləti olmayan xalqın Dünya Birliyində yeri yoxdur.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan xalqı böyük tarixə malikdir. Orta əsrlərdə Azərbaycanın dövləti olubdur. Xalqımızın dövlətçilik tarixi böyükdür. Sonra isə – XIX əsrin əvvəlindən Azərbaycan işğal olunubdur, iki yerə parçalanıbdir. Bizim indi yaşadığımız Azərbaycan rus imperatorluğunun tabeliyində olubdur.

1917-ci ildə Rusiyada Oktyabr inqilabı baş verəndən sonra Azərbaycanda olan mütəfəkkir, vətənpərvər insanlar, millətçi insanlar Azərbaycanın müstəqil dövlətini qurmağa çalışıblar və qurublar. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaranıbdir. Bilirsiniz ki, onun qurucuları çoxdur. Amma ən məşhur qurucuları Məmmədəmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Nəsim bəy Yusifbəyli və digərləridir.

Bu cümhuriyyət az – 23 ay yaşayıbdır. Ancaq çox iş görüldübdür. İşin mənası, məzmunu da ondan ibarətdir ki, bütün dünyaya bəyan etdilər ki, Azərbaycan xalqının müstəqil dövləti var və o, demokratik prinsiplər əsasında qurulan bir dövlətdir. Ancaq 1920-ci ildə xalq cümhuriyyəti süqut etdi.

Oktyabr inqilabı baş verəndə, bolşeviklər hakimiyyətə gələndə, təbiidir ki, hər yeri birdən əllərinə keçirə bilmirdilər. Onlar Rusiyada öz hakimiyyətlərini möhkəmləndirəndən sonra demək olar ki, rus imperatorluğunun müstəmləkələrini də yenidən özlərinə birləşdirməyə çalışdılar və birləşdirdilər. Beləliklə, Qafqaz bölgəsində olan Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan 1920-1922-ci illərdə Rusiyaya yenidən birləşdirildi. 1924-cü ildə Orta Asiya ölkələri, Qazaxıstan da Rusiyaya birləşdirildi. Beləliklə, böyük bir Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı yaradıldı. O, 15 müttəfiq respublikadan ibarət idi. Əvvəllər 12 müttəfiq respublika var idi, İkinci dünya müharibəsi zamanı Baltıyanı ölkələr də Sovet İttifaqı tərəfindən ələ keçirildikdən sonra 15 müttəfiq respublika oldu.

Biz 70 il belə vəziyyətdə yaşamışıq. Ancaq bu əsrin sonunda Sovet İttifaqı dağılanda bizim xalqımız, təkcə bizim xalqımız yox, bir çox xalqlar imkan tapıb müstəqilliklərini əldə edib, elan etdilər. Cənubi Qafqazda

Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan, eləcə də Orta Asiya ölkələri, Baltıqyanı ölkələr öz müstəqilliklərini əldə etdilər.

Beləliklə, biz öz müstəqilliyimizi ikinci dəfə əldə etdik. Ancaq bu dəfə biz bu müstəqilliyi əlimizdə möhkəm saxlaya bildik. Doğrudur, onu saxlamaq asan olmayıbdir. Əgər Azərbaycandan xəbəriniz varsa, bilirsiniz ki, 1990,1991,1992,1993-cü illərdə Azərbaycanda daxili vəziyyət həddindən artıq ağır idi. Ermənistan silahlı qüvvələri bundan istifadə edib, Dağlıq Qarabağ münəqişəsini ortaya ataraq Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal etdilər. İndi bizim torpaqlarımızın 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bir milyona qədər azərbaycanlı, bizim soydaşlarımız bu torpaqlardan məcburi surətdə çıxarılıblar. İndi onların çoxu çadırlarda yaşayır.

1994-cü ildə biz müharibəni dayandırdıq. İndi müharibə yoxdur, qan tökülmür. Ancaq daimi sülh də əldə etmək mümkün olmamışdır. Bizim çalışdığımız odur ki, məsələni sülh yolu ilə həll edək.

Mən Davosda çoxlu görüşlər keçirdim. Ermənistan prezidenti ilə mənim təkbətək görüşüm oldu, biz iki saatdan artıq danışdıq. Bu, bizim birinci görüşümüz deyildi. Biz təkcə bu il bir neçə dəfə görüşmüşük. Mən Davosda bir çox dövlət başçıları ilə görüşdüm. O cümlədən, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klintonla görüşüm oldu. Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət katibi xanım Olbraytla da görüşdüm.

Mən bir sıra digər ölkələrin dövlət və hökumət başçıları ilə görüşdüm. Sizin yaşadığınız ölkənin – İsveçrə Konfederasiyasının prezidenti ilə də görüşdüm. O da Ermənistan-Azərbaycan münəqişəsi ilə çox maraqlandı. Mən bu məsələ barədə ona geniş məlumat verdim.

İndi Ermənistan-Azərbaycan münəqişəsinin sülh yolu ilə həlli barədə danışıqlar prosesi davam edir. Güman edirəm ki, biz bu münəqişəni sülh yolu ilə həll edəcəyik, işğal altındakı torpaqlarımız azad olunacaq, qaçqınlarımız, köçkünlərimiz öz yerlərinə qayıdacaqlar.

Ancaq gənc müstəqil ölkəmizin qarşısında çox böyük problemlər vardır. Bizim ən böyük problemimiz Ermənistan-Azərbaycan münəqişəsidir. Əgər bu olmasaydı, bizim ölkəmiz, yəni Azərbaycan indi daha da çox inkişaf etmiş olardı. Təxminən 8 milyonluq əhalinin bir milyonu, yəni səkkizdə biri qaçqındır, çadırlarda yaşayır. Təsəvvür edin, bu nə qədər ağırdır!

Amma Azərbaycanda başqa işlər də, yəni müsbət işlər də var. Biz xarici ölkələrin investisiyalarını respublikamıza cəlb edə bilmişik. Biz dünyanın bir çox neft şirkətlərini Azərbaycanın neft və qaz yataqlarının birgə işlənilməsinə cəlb edə bilmişik. Bilirsiniz ki, Azərbaycan neft ölkəsidir. Keçmişdə, 150 il bundan əvvəl bizdə neft sənaye üsulu ilə hasil edilməyə başlanıbdir. Amma indi Azərbaycan dövlətinin yeni neft strategiyası vardır. 1993-cü ildə bu strategiyani mən ortaya atmışam. Biz 1994-cü ildə böyük bir müqavilə imzalamışıq. Həmin müqavilə əsasında xarici şirkətlərlə birgə 1997-ci ildən neft hasil edirik və ixrac edirik. Yaxın illərdə onun çox böyük gəlirini götürəcəyik. Birinci müqaviləyə «Əsrin müqaviləsi» adı verdilər. Sonra isə ötən bu beş il müddətində biz 19 müqavilə imzaladıq. Bunların hamısı birlikdə Azərbaycanda 60 milyard dollar investisiya gətirəcəkdir. Azərbaycana ildə 60,70,80 milyon ton neft hasil edilib ixrac olunacaqdır.

Azərbaycanda böyük qaz yataqları da vardır. Məsələn, bizimlə əməkdaşlıq edən iki böyük neft şirkətinin prezidentləri – İngiltərənin «British Petroleum» şirkətinin prezidenti Con Braun və Amerikanın «Şevron» şirkətinin prezidenti Riçard Matske gəlib Davosda mənimlə görüşdülər. Mən bu şirkətlərin Azərbaycandakı fəaliyyətini

həmişə izləyirəm və bu barədə məlumatım var. Ancaq onlar Davosda fürsət tapıb mənimlə görüşdülər, yeni məlumatlar verdilər. Bildirdilər ki, görülən işlər nəticəsində əvvəl nəzərdə tutulan həcmdən də çox neft və qaz alınacaqdır. Mənim bu barədə sizə dediklərim hələ proqnozlardır. Amma neft və qaz bundan da artıq olacaqdır. Kiçik bir ölkə üçün belə böyük sərvətlərin hərəkətə gətirilməsi, təbiidir ki, Azərbaycanı zənginləşdirəcək, insanlarımızın rifah halını yaxşılaşdıracaqdır.

İndi biz ağır, çətin dövr keçiririk. Ölkəmiz sosialist iqtisadiyyatından kapitalist iqtisadiyyatına keçir. Məsələn, əvvəllər hər şey dövlətin əlində idi. İndi hər şey özəlləşir, insanlar öz mülkünün sahibi olur. Biz sosialist sistemində 70 il yaşamışdıq, amma bunların heç biri mümkün deyildi.

Mən 14 il Azərbaycanın başçısı olmuşam, sonra 5 il Kremldə işləmişəm. Amma heç bir mülküm, evim, avtomobilim olmayıbdir. Biz belə bir ölkədə yaşamışıq. İndi də şəxsən mənim heç bir şeyim yoxdur. Amma müstəqil dövlətimiz vardır. Xalqımız daha da yaxşı yaşayacaqdır.

Mən bunları deyərkən, istəyirəm siz biləsiniz ki, azərbaycanlıların indi müstəqil dövləti vardır. Hər bir təşkilatda ölkəmizin yeri vardır. Biz buraya gəlmişik, Azərbaycan prezidentinin hər bir yerdə yeri var.

Ötən ilin noyabr ayında İstanbulda ATƏT-in zirvə görüşü oldu. Biz orada Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə böyük bir saziş imzaladıq. Biz beş il idi ki, bu layihənin üzərində işləyirdik. Çünki çıxarılan nefti ixrac etmək lazımdır. Bilirsiniz ki, Türkiyədə, Aralıq dənizində Ceyhan limanı vardır. Biz hasil olunmuş nefti oraya ixrac etmək istəyirik. Amma buna da mane olanlar var idi. Nəhayət, biz bunu etdik və həmin sazişi imzaladıq. Bu sazişi Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl, Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze, Qazaxıstan prezidenti Nursultan Nazarbayev və Amerika prezidenti Bill Klinton imzaladılar. İndi həmin sazişi həyata keçirmək lazımdır. Biz onu həyata keçirəcəyik.

Beləliklə, Azərbaycan artıq o Azərbaycan deyildir ki, onu tanımasınlar. İndi Azərbaycanı dünyanın hər yerində tanıyırlar. İndi hər bir azərbaycanlı qürur hissi keçirə bilər ki, mən azərbaycanlıyam, mənim millətimin dövləti, mənim millətim, ölkəm vardır. İsveçrədə, Almaniyada, Fransada yaşasam da fərqi yoxdur, - mənim xalqım var, mənim xalqımın müstəqil dövləti var və dünya xalqları içərisində mənim yerim vardır. Dünya Birliyində, bütün beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanın yeri vardır. Azərbaycan xalqının əsrin sonunda əldə etdiyi nailiyyət budur.

Biz ölkəmizdə bu işləri apararaq, təbiidir ki, dünyada olan bütün azərbaycanlılar haqqında da düşünürük. Düşünürük ki, onlar necə yaşayırlar, nə iş görürlər, bir-biri ilə necə əlaqə saxlayırlar.

Hər bir ölkədə yaşayan başqa millətlər icma, diaspor yaradırlar. Bilirsiniz ki, dünyada ən böyük diaspor Amerikada yəhudilərdir. Amerikada ikinci yerdə erməni diasporu, sonra yunan diasporu durur. Başqa ölkələrdə də belə diasporlar vardır. Fransanı götürün, orada 500 minə qədər erməni vardır. Amma onlar çox böyük birlik təşkil edirlər. İsveçrənin özündə də ermənilər vardır. Mənə dedilər ki, burada qızıl məmulatı satılan zərgərlik mağazalarında çalışanların hamısı ermənilərdir. Belədir ki, ermənilər əsrin əvvəlindən bütün dünyaya səpələniblər. Amma onlarda birlik, bir-biri ilə yaxınlıq vardır. Harada olurlarsa, öz dillərini unuturlar, öz məktəblərini açırlar, kilsələrini qururlar.

Biz istəyirik ki, harada yaşayırlar-yaşasınlar, azərbaycanlıların da birliyi olsun. Məsələn, azərbaycanlının azərbaycanlı ilə dostluğu o biri millətdən olanla dostluğundan üstündür. Hər bir xalqın öz adət-ənənəsi vardır. Bizim xalqın da toy, yas ənənələri vardır. Xalqımızın başqa ənənələri, bayramları – Qurban, Ramazan, Novruz bayramları vardır. Bunlar bizim bayramlarımızdır. Ancaq hər bir millətin də öz bayramı, öz günü vardır. İnsanlar bayram günü gəlib bir-biri ilə görüşür, bir-birinə hörmət edirlər, bir yerə yığışırlar.

Amma təkcə belə bayramlara görə demirəm, icma bir yerdə olanda, hər hansı bir azərbaycanlının həyatında çətinlik yarananda hamı yığışib ona kömək edir. Kimin vəziyyəti yaxşıdırsa, o, durumu ağır olana kömək edir, əl tutur. Bu, təbii bir şeydir. Ancaq bilirsiniz, azərbaycanlılarda bir az soyuqqanlılıq vardır. Biz bunu hiss edirik.

Məsələn, İrandan çoxlu azərbaycanlı indi bu ölkələrdə – Avropa ölkələrində yaşayır. Amma görürəm ki, onların arasında da o qədər birlik yoxdur. Deyirlər ki, Amerikada İrandan gəlmiş bir milyona yaxın azərbaycanlı var. Amma onların da arasında birlik yoxdur. İstəyirik ki, biz dünyada ilk müstəqil Azərbaycan dövləti kimi, bütün dünyadakı azərbaycanlıların birliyini, həmrəyliyi təşkil edək, təmin edək. Məsələn, dekabr ayının 31-i Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi, birliyi günüdür. Biz bunu elan etmişik. Həmin gün bizdə bayramdır. Mən hər il bütün dünya azərbaycanlılarına müraciət edirəm. Müraciətimin məzmunu əsasən ondan ibarətdir ki, daha da birgə olun, bir-birinizə əl tutun, yardım edin, yaxın olun. Beləliklə, biz dünyadakı azərbaycanlıları daha da sıx birləşdirə bilərik. Əvvəl Azərbaycan dövləti olmadığına görə hər şey pərakəndə, dağınmış idi. İndi Azərbaycan dövləti olduğuna görə birliyə imkan yaranıbdır.

Ölkəmizlə əlaqə saxlayın, vaxtınız olanda gəlin, görün. Görün orada həyat necə dəyişir. Həyat dəyişir, amma çətinliklər də var. Dünən Bill Klinton çıxış edirdi. Məsələn, o deyir ki, dünyada bir milyard çox kasıb yaşayan insan var. Yəni bu, dünyada qlobal bir məsələdir. İndi Azərbaycanda keçid dövrü olduğuna görə bir az təbəqələşmə yaranıb. Məsələn, kasıb, orta yaşayanlar da var. Ölkəmizdə indi biznes yaranır, həmin biznesi yaxşı aparanlar zənginləşirlər. Yəni bunlar bütün ölkələrdə olduğu kimidir. Biz sosialist iqtisadiyyatından imtina etmişik, öz dinimizə, dilimizə qayıtmışıq.

Almaniyada bizim səfirimiz vardır, siz onu tanıyırsınız. Mən İsfəndiyar Vahabzadəni Cenevrədə səfir təyin etmişəm, o, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cenevrə bölməsində Azərbaycanı təmsil edir. Siz onu tanıyırsınız.

Birləşin, əl-ələ verin, bir-birinizə yardım edin və Azərbaycanla da əlaqə saxlayın. Sağ olun.

Fərhad Yıldız (*İsveçrədəki Azərbaycan Cəmiyyətinin idarə heyətinin üzvü*): Cənab prezident, Sizə təşəkkür edirik. Biz 10 ildir ki, Azərbaycanı İsveçrədə yaşadan bir cəmiyyətin üzvləriyik. Biz Azərbaycanı İsveçrədə 10 ildir yaşatmışıq, bundan sonra da yaşadacağıq. Biz heç bir şey gözləməmişik. Amma istəyirik ki, doğma Azərbaycanımızı indən sonra daha möhkəm yaşadaq.

Allaha and olsun ki, biz Azərbaycan təyyarəsini burada görəndə hər birimiz bir insan kimi sanki yenidən dünyaya gəldik. Arzu edərdik ki, bu təyyarə buraya hər zaman uçub gəlsin. Biz İsveçrədə yaşayan azərbaycanlılar arasında daha sıx birlik, həmrəylik yaratmağa çalışacağıq. İnşallah, buna da nail olacağıq. Allah qoysa, buradakı səfirimizin köməyi ilə biz bu işləri daha da yaxşı təşkil edəcəkdir, doğma Azərbaycanımızın daha geniş tanınmasına nail olacağıq.

E r o l Y ı l d ı z (*Cəmiyyətin idarə heyətinin üzvü*): Cənab prezident, Sizin «Biz bir millət, iki dövlət» kəlamınız vətəndən uzaqda yaşayan azərbaycanlılar tərəfindən də böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Bizim qəlbimiz Azərbaycanla döyünür. İnşallah, Azərbaycanın gələcəyi üçün bundan sonra da əlimizdən gələni edəcəyik. Biz Sizin hüzzurunuzda, mətbuat nümayəndələrinin qarşısında buna söz veririk. Sağ olun.

**VYANADA VƏ ƏTRAF ŞƏHƏRLƏRDƏ YAŞAYAN
AZƏRBAYCANLILARIN BİR QRUPU İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

5 iyul 2000-ci il

V a q i f S a d ı x o v (*Azərbaycanın Avstriyadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri*): Hörmətli cənab Prezident!

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli soydaşlarımız!

Azərbaycan ilə Avstriya arasında əlaqələr tarixində bu gün əlamətdar bir gündür. 1991-ci ildə ölkəmiz öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan prezidenti cənab Heydər Əliyev Avstriya prezidentinin dəvəti ilə ilk dəfədir ki, Vyana rəsmi səfərə gəlmişdir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev son iki gündə Avstriya Respublikasının federal prezidenti cənab Tomas Klestil ilə, ölkənin digər rəhbərləri ilə görüşlər keçirmiş, danışıqlar aparmışdır. Bu görüşlər zamanı Azərbaycan ilə Avstriya arasında siyasi, iqtisadi, humanitar sahələrdə əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə dair ətraflı söhbətlər keçirilmişdir. Dövlətimizin başçısı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Vyana yerləşən nümayəndəliyində olmuş, bir sıra beynəlxalq qurumların rəhbərləri ilə görüşlər keçirmiş, danışıqlar aparmışdır.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev səfər proqramının çox gərgin olmasına baxmayaraq, Avstriyanın bir neçə şəhərində yaşayan Azərbaycan icmaları fəalllarının arzusunu nəzərə alaraq onlarla görüş keçirməyə imkan tapıbdır.

Bu görüşdə iştirak edən soydaşlarımız Avstriyanın paytaxtı Vyana və Qrats, Zaltsburq şəhərində yaşayan Azərbaycan icmalarını təmsil edirlər. Bizdə olan məlumata görə, Avstriyada təxminən 4 minə qədər azərbaycanlı yaşayır. Onların arasında elm, təhsil, incəsənət xadimləri, iş adamları və digər sahələrdə çalışanlar vardır.

1990-cı ildən etibarən Vyana Azərbaycan mədəniyyət cəmiyyəti fəaliyyətə başlayıbdır. 1997-ci ildə Qrats şəhərində Avstriya–Azərbaycan İqtisadiyyat Assosiasiyası qurulubdur. 1998-ci ildən etibarən Zaltsburq şəhərində də Azərbaycan cəmiyyəti yaradılıbdır.

Avstriyada yaşayan azərbaycanlıların söyləri nəticəsində Vyana və Zaltsburq şəhərində Azərbaycan nəşrləri də fəaliyyət göstərir. Vyana və digər şəhərlərdə yaşayan soydaşlarımız Azərbaycan ilə Avstriya arasında əlaqələrin genişləndirilməsi, xalqımıza xas olan gözəl xüsusiyyətlərin və yüksək mənəvi dəyərlərimizin təbliğ edilməsi üçün çox böyük işlər görürlər. Mənə elə gəlir ki, onlar öz çıxışlarında bu barədə söhbət açacaqlar.

S ə t t a r P ü r a n (*Vyanadakı Azərbaycan mədəniyyət cəmiyyətinin sədri*): Cənab Prezident, mən Sizi İran azərbaycanlıları adından salamlayıram. Avstriyaya çox xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz!

Biz çox böyük iftixar hissi duyuruq ki, Siz Vyanada Avstriya Respublikasının prezidenti ilə, hökumətin, parlamentin rəhbərləri ilə, digər rəsmi şəxslərlə çoxlu görüşlər keçirdiniz, ölkələrimizin siyasi, iqtisadi, humanitar sahələrdə əməkdaşlığının daha da genişləndirilməsi barədə danışıqlar apardınız. Çox sağ olun ki, səfər proqramınızın gərgin olmasına baxmayaraq, bizimlə görüşə də vaxt ayırmısınız. Buna görə Sizə dərin təşəkkürümüzü və minnətdarlığımızı bildiririk.

İcazə verin, Avstriyada yaşayan İran azərbaycanlılarının arzularını Sizə çatdırım.

Mənim rəhbərlik etdiyim mədəniyyət cəmiyyəti 1990-cı ildə fəaliyyətə başlamışdır. Bu cəmiyyət 1990-cı ildə Avstriya hökuməti tərəfindən tanınmışdır.

Belə bir cəmiyyət yaratmaqda məqsədimiz o idi ki, Avstriyada yaşayan bütün azərbaycanlıları və azərbaycansevərləri bu cəmiyyət ətrafında birləşdirək, üzləşdiyimiz problemləri birgə müzakirə edək, onların həll olunması yollarını müəyyənləşdirək. Allaha şükürlər olsun ki, cəmiyyətimiz xeyli işlər görübür və bizim fəaliyyətimiz bir sıra xarici ölkələrin mətbuat orqanları vasitəsilə geniş təbliğ ediləbdir. Fəxr edirik ki, Azərbaycanın keçmişinin, bu gününün, müstəqil Azərbaycan Respublikasının son illər əldə etdiyi nailiyyətlərin təbliğ olunmasında biz də müəyyən işlər görürük.

Bizim üçün çox xoşdur ki, 1995-ci ildə Vyanada Azərbaycan səfirliyi fəaliyyətə başladı. Mən səfir cənab Vaqif Sadıxova, səfirliyin bütün əməkdaşlarına təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm. Vaqif Sadıxov Vyanaya gəldiyi ilk gündən bizə dedi ki, səfirliyin qapısı Sizin üzünüzdə həmişə açıqdır, əgər müəyyən bir probleminiz olsa, gecə də, gündüz də – istədiyiniz vaxt mənə müraciət edə bilərsiniz. Həqiqətən də elə günlər olurdu ki, biz qarşılaşdığımız problemlər barədə gecə saat 11–12-yə qədər səfirlikdə müzakirələr aparmışıq. Səfirliyin əməkdaşları problemlərin həllində bizə həmişə qardaşlıq köməyi göstərirlər. Bütün bunlardan başqa biz xalqımızın, müstəqil Azərbaycan Respublikasının milli və dövlət bayramlarında həmişə bir yerdə olmuşuq.

Bizim bir sıra problemlərimiz də var. Məsələn, cəmiyyətimizin hələ binası yoxdur. Əgər cəmiyyətimizin yeri olsa, biz orada kitablar nəşr edər, xarici ölkələrlə daha sıx əlaqələr qıra bilərik. Yeri gəlmişkən deyim ki, Avstriyada xalqımızın, müstəqil dövlətimizin geniş təbliğ olunması üçün Azərbaycan dilində kitablar çox azdır. Əgər bizə çoxlu kitab göndərsə, biz Azərbaycanı daha geniş tanıda bilərik.

Cənab Prezident, Azərbaycan televiziyası və radiosu verilişlərinin Avstriyada da yayılması, mənim fikrimcə, çox böyük fayda verir. Xahiş edirəm, əgər imkan olsa, bu işə kömək göstərsin. Azərbaycan televiziyası və radiosunun verilişlərini burada yaymaqla biz xalqımızı, torpağımızı, müstəqil dövlətimizin nailiyyətlərini Avropanın bu bölgəsində geniş təbliğ edə bilərik.

Bugünkü görüşdə iştirak edənlərin, xüsusilə Sizin vaxtınızı çox almaq istəmirəm. Əziz prezidentimiz, Sizə, bütün azərbaycanlılara cənsağlığı, xoşbəxtlik arzu edirəm. Sağ olun.

O r x a n C i f t ç i (*Avstriyada yaşayan iş adamı*): Hörmətli Prezidentim, Avstriyaya xoş gəlmisiniz!

Mənim atam və anam vaxtilə buraya Azərbaycandan, Gəncə bölgəsindən gəlirlər. Doğrudur, mən Türkiyədə doğulmuşam, amma valideynlərim Azərbaycanı, doğma torpağı heç vaxt unutmurdular. Onlar doğma bacı-qardaşdan ayrı düşdülər, qohumlarımızın bir hissəsi Azərbaycanda qaldı, digərləri Türkiyəyə gəldilər, qalanları vəfat etdilər.

Mən hər il Bakıya gedib öz qohumlarımı tapmağa çalışıram. Onların bir hissəsini tapa bildim, qalanlarını isə yox. Sağ olsun səfirimiz, bu işdə mənə yaxından kömək etdi.

Cənab Prezident, Sizin Avstriyaya rəsmi səfərə gəlməyiniz məni ürəkdən sevindirir. Bayaq dediyim kimi, ata-anamız doğma torpağı heç vaxt unutmadılar. Çox şadam ki, ana Vətən də bizi unutmayıb. Azərbaycan nümayəndə heyəti tez-tez Vyanaya gəlir. Biz buna çox seviniirik. İnşallah, bu gəlib-getmələr həmişə davam edəcəkdir. Çox şükür ki, Allah bu günləri bizə qismət etdi.

Mənim atam-anam 45 il Vətəndən heç bir xəbər ala bilmirdilər. Onlar Vətəndən gələn hər bir məktubu bağrılarına basıb ağlayırdılar. Vaxtilə mən Moskvaya, oradan isə Azərbaycana getdim, Balakən rayonunda yaşayan qohumlarımla görüşdüm. Bəli, bizim ailəmiz çox həsrət çəkib. Şükürlər olsun ki, bu günləri gördük.

Cənab Prezident, biz inanırıq ki, Azərbaycan Sizin sayənizdə, kölgəniz altında daha da inkişaf edəcəkdir.

Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, bu yaxınlarda Vətəndə olarkən xahişimi nəzərə alıb, məni Yeni Azərbaycan Partiyasına üzv qəbul etdilər. Dostum Nurəddin Osmanlı bu işdə mənə yaxından kömək göstərmişdir. Mən buradan ona çox böyük hörmətimi bildirir və salamlarımı göndərirəm. Biz burada da bu işi təşkil etmişik, ona görə də Nurəddin Osmanlı qardaşımı Avstriyaya dəvət edirəm. Allah qoysa, Avstriyada da Yeni Azərbaycan Partiyasının ilk təşkilatını yaradıb, onu bütün Avropaya yayacağıq. Təkrar edirəm, Nurəddin Osmanlı ilin axırınadək burada gözləyirəm ki, o gəlsin, biz burada bu işi təşkil edək. Hesab edirəm ki, biz Vətəndən uzaqda Azərbaycan üçün xeyirli iş görsək, ata-anamızın ruhu şad olar.

Cənab Prezident, Sizi təkrarən ürəkdən salamlayıram. Xoş gəlmisiniz!

X o s r o v E l m i y ə (*Opera müğənnisi*): Mənim adım Xosrov Elmiyyədir. Mən 25 ildir ki, Vyanada yaşayıram, burada musiqi təhsili almışam, opera müğənnisiyəm.

Bilirsiniz ki, Avstriya öz zəngin mədəniyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Çox sevinərdim ki, Azərbaycanın gözəl opera müğənniləri, musiqiçiləri tez-tez Vyanaya gəlsinlər. Mənim fikrimcə, incəsənət ustalarının Avstriyaya səfərləri doğma vətənimizin mədəniyyətinin geniş təbliğ edilməsində mühüm rol oynaya bilər. İstərdim ki, Azərbaycandan buraya daha çox klassik musiqi ifaçıları gəlsin. Doğrudur, müğənni Səkinə İsmayılova buraya gəlmişdi. Bu çox yaxşı haldır. Amma mən çox sevinərdim ki, Azərbaycanın orkestrləri, klassik musiqi ustaları Avstriyaya daha çox səfər etsinlər. Çünki avstriyalılar klassik musiqini daha çox sevirlər və onu gözəl başa düşürlər.

Amerikada yaşayan Yaqub Zurufçu mənim uşaqlıq dostumdur. Biz vaxtilə onunla tez-tez televiziya çıxış edərdik.

Təkrar edirəm, Azərbaycanın klassik musiqi ustalarının Avstriyaya səfərləri doğma Vətənimizin daha yaxından tanıtılmasında çox fayda verə bilər. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

R u h i y y ə Q u l i y e v a (*tələbə*): Cənab Prezident, biz- Azərbaycan Dillər Universitetinin üç tələbəsi Vyana Universitetində təhsilimizi davam etdiririk. Allah qoysa, Bakıya qayıdıb burada hazırladığımız elmi işimizi müdafiə edəcəyik.

Cənab Prezident, bizim üçün şərəf və xoşbəxtlikdir ki, Sizi Vyanada görmək imkanı əldə etdik. Ona görə də Sizə təşəkkür edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz burada hansı ixtisas üzrə təhsil alırsınız?

R u h i y y ə Q u l i y e v a: Cənab Prezident, biz burada germanistika üzrə təhsil alırıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanda hansı ali məktəbdə təhsil alırdınız?

R u h i y y ə Q u l i y e v a: Mən Azərbaycan Dillər Universitetinin magistraturasında təhsil alırdım.

H e y d ə r Ə l i y e v: Alman dilini yaxşı bilirsənmi?

R u h i y y ə Q u l i y e v a: Bəli.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl, bizə belə gənc kadrlar lazımdır.

R u h i y y ə Q u l i y e v a: Cənab Prezident, biz Vyana Universitetində Azərbaycanı yüksək səviyyədə təmsil etməyə çalışırıq. Məsələn, Yaqut xanım Avstriyada bir azərbaycanlı yazıçı haqqında çıxış etmişdi. Həmin çıxış böyük uğur qazanmışdır.

Biz Vyana Universitetinin germanistika fakültəsində Azərbaycan gecəsi keçirdik və Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında danışdıq. Çalışırıq ki, Azərbaycanı burada yaxşı təmsil edək.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun.

B ə x t i y a r S i r a c o v (*BMT-nin Atom Enerjisi Agentliyinin əməkdaşı*): Hörmətli Prezident, Avstriyaya xoş gəlmisiniz! Bizim üçün böyük şərəfdir ki, Vyanada Sizinlə görüşürük, öz problemlərimiz barədə fikir mübadiləsi aparırıq.

Səfir Vaqif Sadıxovun məlumat verdiyi kimi, mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Atom Enerjisi Agentliyində çalışıram. Beş ildir ki, orada fəaliyyət göstərirəm, fərdi kompüterlərin proqram təchizatı üzrə mütəxəssisəm.

Bakıdan Vyanaya gələn yüksək səviyyəli qonaqlardan həmişə soruşardım ki, Azərbaycan BMT-nin Atom Enerjisi Agentliyinə nə vaxt üzv olacaqdır? Bu gün, artıq bu sualı vermirəm. Çünki Azərbaycan Respublikasının bu mötəbər agentliyə üzv qəbul edilməsi məsələsi bu gün demək olar ki, həll olundu. Mən buna çox sevinirəm. Çünki beş ildir ki, burada işləyirəm, ancaq Azərbaycanın adı heç bir yerdə çəkilmirdi. Bu hadisənin baş verməsi məni həddindən çox Sevindirdi. Mən bu münasibətlə Sizə təşəkkürümü bildirirəm, Azərbaycan xalqını təbrik edirəm. Güman edirəm ki, bu mötəbər təşkilatda Azərbaycanın uca səsi eşidiləcək, ölkəmizin maraqları qorunacaqdır.

Cənab Prezident, biz burada ölkəmizin başını uca etməyə çalışırıq və bu istiqamətdə işimizi bundan sonra da davam etdirəcəyik.

Səttar Püranın və başqalarının burada dediyi kimi, bizim əsas problemimiz vətənlə mənəvi cəhətdən daha möhkəm tellərlə bağlanmaqla əlaqədardır. Əlbəttə, bu qürbət ölkədə Azərbaycan teatri, kinosu yoxdur. Ancaq Avstriyada yaşayan azərbaycanlı ailələr bir-biri ilə sıx əlaqə saxlayırlar. Biz bir-birimizə tez-tez qonaq gedirik, milli adət-ənənələrimizi saxlamağa çalışırıq.

Xosrov Elmiyyənin burada dediyi kimi, çox arzu edərdik ki, heç olmasa ildə bir-iki dəfə Azərbaycandan buraya elm, mədəniyyət, incəsənət xadimləri, şairlər, yazıçılar gəlsinlər.

Burada Azərbaycan dilini öyrənmək istəyənlər lazımı ədəbiyyat olmamasından müəyyən çətinliklər çəkirlər. Amma Vaqif Sadıxov bu işdə bizə həmişə kömək göstərir. Hətta Vyana Universitetində Azərbaycan dili

kursları da açılmışdı. Bizim avstriyalı dostlarımız gedib orada təhsil alırdılar. Demək istəyirəm ki, burada Azərbaycan dilini öyrənməyə həvəs göstərilir.

Cənab Prezident, bir daha deyirəm, xoş gəlmisiniz, gözümüz üstə yeriniz var! İnşallah, Sizin rəhbərliyiniz altında Azərbaycanda görülən işlər bundan sonra da uğurla davam edəcəkdir. Bizi səbrlə dinlədiyinizə görə çox sağ olun.

Ə l i T o y r a n (*Zaltsburq Azərbaycan dərnişinin sədri*): Cənab Prezident, Zaltsburq Azərbaycan dərnişini adından Sizi salamlayıram, «Avstriyaya xoş gəlmisiniz!» deyirəm.

Biz, Zaltsburqda yaşayan azərbaycanlılar, xalqımızın üzləşdiyi ağırlı problem – Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi barədə düşünürük, ölkəmizin haqq işini burada geniş təbliğ etməyə çalışırıq.

Biz Zaltsburqdakı bir sıra təhsil müəssisələri ilə danışıqlar apardıq ki, ayrı-ayrı məktəblərdə Azərbaycan dili tədris edilsin, orada mədəniyyətimiz barədə şənliklər təşkil olunsun.

Cənab Prezident, vaxtınızı çox almaq istəmirəm, Sizinlə görüş bizə şərəf verdi. Sizə bir daha «Xoş gəlmisiniz!» deyirəm. Sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əziz soydaşlarımız!

Əziz bacılarımız, qardaşlarımız!

Əziz azərbaycanlılar!

Mən üçüncü gündür ki, Avstriyadayam, Vyanadayam. Hətta Avstriyanın dövlət, hökumət adamları mənim səfər proqramımın gərgin olmasına təəccüb edirlər. Səhər tezdən axşama qədər ardıcıl olaraq görüşlər keçirirəm, danışıqlar aparıram. Bəlkə də normal qayda-qanuna riayət etsən, bu görüşləri keçirmək, danışıqları aparmaq üçün 4–5 gün lazımdır. Amma mən bütün bunları iki gün müddətində həyata keçirmişəm, indi də sizinlə görüşürəm. Sabah səhər Azərbaycana dönəcəyəm.

Bizim ölkəmizdə – Azərbaycanda da mənim işim çoxdur. Mən xarici ölkələrdə də çox iş görməyə məcburam və görməliyəm. Burada nə istirahət etməyə, nə gəzməyə imkan yoxdur. Mən Vyanaya birinci dəfədir gəlirəm. Elə avtomobillə ora-bura gedəndə görürəm ki, burada çox gözəl saraylar, binalar, gözəl memarlıq, heykəltəraşlıq abidələri var. Təbii ki, bunların əksəriyyətini mən kitablardan, müxtəlif musiqi əsərlərindən, televiziyanı, radiodan bilirəm. Ancaq mən bunları gördükcə şəhərə heyran oldum.

Vyana həqiqətən çox gözəl şəhərdir. Güzəlliyi də ondan ibarətdir ki, o qədər də böyük şəhər deyil, amma vaxtilə, keçmiş zamanlarda bu ölkənin başçıları, rəhbərləri, bizim dilimizdə desək, buranın padşahları, kralları, hersoqları gözəl əsərlər yaradıblar, gözəl irslər qoyublar.

Mənim arzum var ki, məsələn, hər muzeyə gedim, gedib bu binaları daha da yaxından görüm, onlara baxım. Bir də ki, mən incəsənəti, memarlığı, heykəltəraşlığı çox sevən adamam. Ancaq mən bunlardan məhrumam. Təkcə bu ölkədə deyil, hansı ölkəyə, şəhərə gedirəmsə, oranı yalnız avtomobilin pəncərəsindən görürəm. Mənim başqa imkanım olmur. Bunlar hamısı ona görədir ki, biz gənc, müstəqil ölkəmizi, Azərbaycanı yaşatmalıyıq, inkişaf etdirməliyik. Belə səfərlərdə biz vaxta çox qənaət etməliyik.

Beləliklə, Avstriyaya səfər proqramımın gərgin olmasına baxmayaraq, mən sizinlə də görüşməyi çox vacib hesab edirəm. Səfərə gələrkən səfir Vaqif Sadıxova dedim ki, sən çalış, əgər burada yaşayan azərbaycanlılarla görüşmək mümkün olsa, mən onlarla məmnuniyyətlə görüşərəm.

Mən sizin hamınızı Azərbaycan xalqı, torpağı adından salamlayıram. Burada da deyildi, müğənni Yaqub Zurufçunun belə bir mahnısı var ki, «Azərbaycandan sizə salam gətirmişəm». Mən də sizin hamınıza Azərbaycandan salam gətirmişəm.

Məni sevindirən nədir? Azərbaycan xalqı böyük xalqdır. Tarix belə hökm edibdir ki, XX əsrdə bizim xalqımız bir çox dövrlərdə bir-birindən ayrı düşübür. Xalqımız ayrı-ayrı ölkələrə səpələnibdir. Burada çıxış edən soydaşlarımızdan biri dedi ki, biz 45 il nə məktub yaza bilməmişik, nə də bir məlumat ala bilməmişik, vətəndən ayrı qalmışdıq. Bunun da əsas səbəblərindən biri odur ki, Azərbaycan 70 il Sovetlər İttifaqının tərkibində olubdur. Sovet hökumətinin qayda-qanununa görə heç bir xarici ölkə ilə əlaqə saxlamağa icazə verilmirdi. Kim belə bir əlaqə saxlayırdısa, o çox əzab-əziyyətə düşürdü, bəzən onu həbs edirdilər, cəzalandırırdılar.

Bizim xalqımız belə bir şəraitdə yaşayıbdır. Amma bir-birimizdən nə qədər ayrı, uzaqda olsa da, qəlbimiz bir-birimizdən heç vaxt uzaqda olmayıbdır. Qəlbimiz bir yerdə olubdur. Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıların qəlbi respublikamızın hüduqlarından kənarında yaşayan soydaşlarımızla bir vurubdur və vətəndən uzaqda yaşayan azərbaycanlıların da qəlbi Azərbaycanla bir vurubdur.

Xalqımız böyük bir ərazidə yaşayır. İranda da, Azərbaycanda da yaşayır. İndi dövlət müstəqilliyini əldə etmiş, dünya Birliyində öz yerini tutmuş respublikamızda da, Türkiyədə, də Amerikada da, Fransada da, Avstriyada da – çox ölkələrdə azərbaycanlılar yaşayır. Tale hərəni bir yerə salıbdır. Amma xalqımızın əksəriyyəti bizim doğma torpaqlarımızda yaşayır.

Azərbaycanlıların hamısı azərbaycanlıdır, hamısı birdir. Yəni bu, eyni kökə, dilə, dinə, adət-ənənələrə bağlı bir millətdir. Bizim millətin özünün tarixi, milli mənəvi dəyərləri vardır. Millətimizin dini, özünün dili, böyük və zəngin tarixi vardır. Bizim millətimiz dünya, bəşəriyyət xəzinəsinə çox dəyərli əsərlər – elm, mədəniyyət əsərləri veribdir. Bu, bir il, yüz il deyil, bu, min illərlə belədir.

İndi Avropanın ən mötəbər kitabxanalarında, muzeylərində Azərbaycan xalqının şairlərinin, yazıçılarının, alimlərinin əsərləri vardır. Məsələn, X əsrdə, yəni min il bundan öncə, XI-XII əsrlərlə, XV əsrdə, yəni 700–800 il bundan öncə yazılmış dəyərli əsərlər bu muzeylərdə indi də qorunub saxlanılır.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan xalqının ulu dastanı olan «Kitabi-Dədə Qorqud»un 1300 illik yubileyini son iki il içərisində qeyd edirdik. Bəli, Azərbaycan xalqının ən qədim yazılı əsəri «Kitabi-Dədə Qorqud»dur. Bu «Kitabi-Dədə Qorqud» məhz Azərbaycan dilində yazılıbdır. Əlbəttə, vaxt var idi ki, heç bir xalqın yazısı yox idi. Ona görə də bəzən daşlarda, qayalarda işarələr olunurdu. Amma Azərbaycanda yazılı ədəbiyyatın tarixi 1300 ildir və bunun da başlanğıcını «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı qoyubdur.

Bu elə bir dastandır, xəzinədir ki, onunla tanış olan, onu oxuyan dərhal dərk edir ki, bəli, bu xalq nə böyük tarixə malik olan xalqdır. Ancaq «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı da özündən bir neçə yüz il əvvəl olan Azərbaycan xalqının qəhrəmanlarının, böyük şəxsiyyətlərinin tarixini yazıbdır. Demək, biz onu götürsək, bu, 1300 il yaşı olan

yazılı ədəbiyyatımızın tarixidir. Amma bizim xalqın ondan qabaq da yüz illərlə tarixi var. Azərbaycan xalqının 2000 il, 3000 il, 4000 il tarixi var.

Ona görə də harada olursa-olsun, bizi birinci növbədə birləşdirən azərbaycançılıqdır. Biz hamımız azərbaycanlıyıq. Azərbaycan dünyanın ən qədim diyarlarından biridir. Dünyada insan məskunlaşdığı zaman Azərbaycan insanların ən qədimdən məskunlaşdığı bir yerdir. Yenə də deyirəm, bizi birləşdirən bizim azərbaycanlı olmağımızdır, kökümüzdür. Amma bizim bu azərbaycanlı kökümüz min illərə gedib çıxır.

Azərbaycan xalqı islam dinini qəbul edəndən sonra bizim islam dinimiz mənəvi dəyərlərimizdən biri olubdur və bu din də bizim hamımızı daha da yaxınlaşdırıbdır. Ancaq bizim elə adət-ənənələrimiz var ki, onlar biz hələ islam dinini qəbul etməmişdən əvvəl var idi.

Yəqin ki, hamınız, məsələn, Novruz bayram kimi qeyd edirsiniz. Elədirmi? Novruz Azərbaycan xalqının ən əziz bayramıdır. Məsələn, biz Sovetlər İttifaqında yaşayanda sovet kommunist ideologiyası bütün dinlərə qarşı idi, bu ideologiya hər bir xalqın tarixi ənənələrini əzmək, dağıtmaq, yaddan çıxarmaq istəyirdi. Nə üçün? Çünki Sovet İttifaqının siyasəti bundan ibarət idi ki, bütün millətləri birləşdirsin, onları milli köklərindən ayırsın. Nəhayət, «Yeni insan cəmiyyəti», «sovet xalqı» adı altında belə bir nəzəriyyə ortaya atılmışdı. Məsələn, sən azərbaycanlısan, gürcüsən, türkmənsən, rüssən, ukraynalısan, belorüssən, tatarsən və sair – Sovetlər İttifaqında yüzdən çox millət yaşayırdı – dəxli yoxdur, demək, bunlar hamısı get-gedə öz milliliyini unutmalı, hamısı bir millət olmalı idi. Onların hamısı deməli idi ki, «biz sovet xalqıyıq, nə azərbaycanlıyıq, nə rusuq» və sair – əlbəttə, burada hegemonluq rusların əlində idi – yeganə dil də rus dili olmalı idi.

Demək, dinimizi əlimizdən almışdılar. Çünki kommunist ideologiyası dinin əleyhinə idi, dini qadağan etmişdi və ateist siyasəti aparırdı. Dinimizi əlimizdən alanda bizim adət-ənənələrimizin də çoxunu – dinlə bağlı olduğuna görə – qadağan etmişdilər. Beləliklə, bizi köklərimizdən ayırırdılar. Ancaq mən sizə deyim, biz 70 il belə bir rejimdə yaşadığımız, nə dinimizi, nə dilimizi, nə də adət-ənənələrimizi unutmadıq, hamısını saxladığımız.

Biz o hökumət dövründə doğulmuş, yaşamış adamlarıq. Azərbaycanlıların içərisində mən özüm həmin hökumətin dövründə doğulmuş və bu yaşa gəlib çatmış adamlardan biriyəm. Ancaq mən sovet hökumətinə də xidmət etmişəm. Bilirsiniz ki, mən sovet hökumətinin, həmin fəvqəldövlətin ən yüksək səviyyəsinə çatmış, yəni o dövlətin üç-dörd başçısından biri olmuşam, Kremldə işləmişəm. Siyasi Büronun üzvü, Sovet İttifaqı Baş nazirinin birinci müavini olmuşam. Yəni mən yeganə müsəlmanam, azərbaycanlıyam ki, gedib həmin fəvqəldövlətdə yüksək zirvəyə çatmışam. Ancaq mənə nə dilimdən, nə dinimdən, nə də adət-ənənəmdən ayırırlar.

Necə ki, mən gənc olanda anam həmin Novruz bayramını bayram edirdi, plov bişirirdi, yumurta rəngləyirdi, şəkərbura, yaxud da paxlava bişirirdi, ayrı-ayrı şirnilər gətirib bizi sevindirirdi, eləcə də sonralar ailəmdə bunu xanımım, qızım edibdir.

Amma bu Novruz bayramının tarixi islam dininin tarixindən xeyli çoxdur. Deyirlər ki, bu bayramın 3000–4000 illik tarixi vardır. Yəni biz bu qədim adət-ənənəni, bayramı yaşatmışıq, saxlamışıq. Ancaq təbiidir ki, xristianlar bu bayramı qəbul etməyiblər. Bunu müsəlmanlar qəbul ediblər. Müsəlmanların da hamısında bu bayram o qədər də geniş qeyd olunmur. Yəni mən bununla nə demək istəyirəm? Demək istəyirəm ki, xalqımızın çox dərin kökləri vardır. Bu köklərə həmişə hörmət etmək lazımdır, bu kökləri unutmaq lazım deyildir.

Əgər biz Sovet İttifaqının, sovet hökumətinin tərkibində, təzyiq altında olmuşuqsa, siz də öz ölkənizdən gedib başqa ölkələrdə yaşamağı arzu etmişiniz, istəmişiniz. Bu ölkələrə təhsil almağa, işləməyə gəlmisiniz. Bunların heç biri qüsur, günah deyildir. İnsan ancaq öz doğulduğu kənddə, şəhərdə yaşaya bilməz. Dünya böyükdür. Əlbəttə, dünya inkişaf etdikcə insanlar da öz kəndindən çıxıb başqa bir şəhərdə yaşayırlar. Bu çox müsbət haldır. Məsələn, mən çox sevinirəm ki, azərbaycanlılar təkcə öz kəndində, şəhərində, torpağında yaşamırlar. Azərbaycanlılar Amerikada da, Fransada da, İngiltərədə də, Avstriyada da yaşayırlar. Düzdür, bu ölkədə yaşayan azərbaycanlılar azdırlar. Əgər biz özümüzü başqa millətlərlə müqayisə etsək, bu azdır.

Bizim qonşu olan erməni xalqı var. Biz onlarla 12 ildir ki, qanlı münaqişədəyik. Məsələn, ermənilər dünyanın hər yerinə səpələniblər. Özü də elə ölkə var ki, orada xeyli erməni yaşayır. Məsələn, Amerikada 1 milyon erməni yaşayır. Doğrudur. Amerikanın 280 milyon əhalisinə görə bu, böyük bir şey deyildir. Ancaq bu bir milyon erməninin orada gücü var. Çünki onlar çox çalışıblar, bir olublar. Onlar harada yaşayıblarsa, orada öz kilsələrini qurublar. Onlar öz dillərində məktəblərini yaradıblar, dillərini qoruyublar. Yəni onlar erməniliyini heç vaxt unutmayıblar. Bu ermənilik onları həmişə birləşdiribdir. Amma eyni zamanda onlar yaşadıkları ölkənin mühitinə, şəraitinə də uyğunlaşıblar və böyük işlər görüblər, zəngin olublar.

Bilirsiniz ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi vardır. Ermənistan Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisinə iddia edir ki, guya bu, Ermənistan torpağıdır. Bu isə qəti yalandır. Dağlıq Qarabağ qədim Azərbaycan torpağıdır. Orada bir miqdar ermənilər yaşayıb. Sovet İttifaqı mövcud olan vaxt ermənilər hücum edib, Dağlıq Qarabağı işğal ediblər. Bundan sonra Azərbaycan ərazisinin təxminən 20 faizi bəzi səbəblərdən Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal edilmiş həmin torpaqlardan bir milyondan çox azərbaycanlı öz yerindən-yurdundan zorla çıxarılıbdır, indi onlar ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayırlar.

Biz bu məsələlərin həll edilməsi üçün müharibə aparmırıq. Altı ildir ki, müharibə getmir, biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Amma eyni zamanda, biz bu münaqişəni özümüz həll edə bilmirik, böyük dövlətlərin vasitəsilə həll etməyə çalışırıq.

Mən, məsələn, Amerikanın prezidenti Bill Klintonla bu barədə bir neçə dəfə danışmaq aparmışam. O bizə kömək etmək istəyir. Amma deyir ki, bilirsiniz nə var, Amerikada bir milyon erməni yaşayır, onlar böyük kapitalla malikdir, həmin ermənilərin çox böyük təsiri var, onlar seçkilərdə bizə səs verir, ona görə də biz ermənilərlə hesablaşmalıyıq.

Fransada 500 min erməni yaşayır. Fransanın 65 milyon əhalisi var. Ancaq ermənilər orada elə mövqe tutublar ki, Fransanın hökumətinə təsir edə bilirlər. Fransanın prezidenti Jak Şirak mənim dostumdur. Mən onunla bu barədə dəfələrlə danışmışam. O deyir ki, ermənilər bizim qədim dostumuzdur, onlar 200–300 ildir bizimlə birgə yaşayırlar. Amma siz bizimlə yenicə dostlaşmışınız. Biz onları da ata bilmərik, amma sizinlə də dost olmaq istəyirik.

Yəni demək istəyirəm ki, bizim azərbaycanlıların öz yuvasından çıxaraq gedib ayrı-ayrı ölkələrdə məskunlaşması, ya biznes, ya elm, yaxud başqa sahələrdə yaxşı iş görməsi və həmin ölkələrdə Azərbaycan icmalarının yaranması Azərbaycan xalqı üçün çox lazımdır.

Siz burada, Avstriyada yaşayırsınız, iş görürsünüz. Arzu edirəm ki, işiniz daha da yaxşı olsun, daha çox pul qazanasınız, zəngin olasınız, yaxşı yaşayasınız, ancaq doğma Azərbaycan torpağı ilə həmişə bağlı olasınız və öz adət-ənənələrinizi heç vaxt unutmayasınız, burada bir olasınız.

Avstriyada məscidləriniz var, onlardan istifadə edin. Amma ola bilər ki, burada məktəblər də açasınız. Uşaqlarınıza alman dilindən əlavə, Azərbaycan dilini də öyrədin ki, onlar öz doğma dillərini unutmasınlar. Başqa işlər də görün. Azərbaycanın buradakı səfirliyi bu işləri görəcəkdir. Amma bilin ki, Azərbaycan cəmi doqquz ildir ki, dövlət müstəqilliyi əldə edibdir, gənc bir dövlətdir. Bu gənc dövləti isə yaralayınlar. Bəzi ölkələr ermənilərə kömək edib, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal ediblər. Biz müharibəni dayandırmışıq, sülh əldə etmək istəyirik. Bu isə çətin bir problemə çevrilibdir. Amma bilin, biz bu məsələni həll edəcəyik. Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları azad olunacaqdır, ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa ediləcəkdir və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş vətəndaşlarımız öz yerlərinə qayıdacaqlar, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunacaqdır.

Bilin ki, indi sizin müstəqil dövlətiniz var, Azərbaycan dövlətinin bayrağı var. Bu indiyə qədər heç vaxt olmayıbdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan 188 ölkədən biri Azərbaycandır. Müstəqil bir dövlət kimi, müstəqil xalq kimi, bizim hər yerdə səsimiz var.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Avstriyaya rəsmi səfərə gəlib, bu mehmanxananın üstündə ölkəmizin bayrağı var. Mənim avtomobilimin üzərində Azərbaycanın bayrağı var. Hara gedirəmsə, görürəm ki, orada Azərbaycanın bayrağı dalğalanır.

İyulun 4-də mən Avstriya Respublikası Federal Prezidentinin Aparatına gəldim, gördüm ki, orada bizim bayrağımız asılıbdır. Federal kanslerin sarayına, sonra parlamentə getdim, gördüm ki, həmin yerlərdə də Azərbaycan bayrağı var. Yaxud, Vyana şəhər Meriyasına getdim. Meriyanın çox hündür binası var, onun üzərində Azərbaycanın çox böyük bir bayrağı dalğalanırdı. Bunları gördükcə mənim ürəyim dağa dönür. Niyə? Çünki əsrlər boyu öz dövlətçiliyindən, öz müstəqilliyindən məhrum olmuş Azərbaycan xalqı, milləti indi Dünya Birliyində öz yerini tutub, onun bayrağı var.

İyulun 4-də Avstriyanın federal prezidenti məni qarşılayanda Prezident sarayında hərbi orkestr Azərbaycanın dövlət himnini çaldı. Mən baxdım ki, Avstriyanın hərbi orkestri Azərbaycanın dövlət himnini çox gözəl çaldı. Mən sonra federal prezidentə dedim ki, sizin orkestriniz Azərbaycanın dövlət himnini çox gözəl ifa etdi.

Bütün bunlar bizim qısa müddətdə – doqquz ildə əldə etdiyimiz nailiyyətlərdir. Bu nailiyyətlər get-gedə artacaq, genişlənəcəkdir. Ona görə də həm Azərbaycanın daxilində xalqımızın birliyi, həm də bütün ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızın birliyi çox vacibdir.

Hər bir ölkədə yaradılmış Azərbaycan icması bir-biri ilə daha da yaxın, dost olsa, bir-birinə yardım etsə, necə deyərlər, şad günündə də, kədərli günündə də bir yerdə olsa, xalqımızın ayrı-ayrı ölkələrdəki icmaları daha da möhkəmlənəcək, inkişaf edəcəkdir.

Bağışlayın ki, indi mənim vaxtım qurtarır. Mən sizinlə çox danışa bilərdim. Amma protokol nümayəndəsi gəlib dedi ki, mən beş dəqiqədən sonra başqa bir tədbirə getməliyəm. Ona görə də ürəyimdə sizə deyiləsi sözlərimin çox olmasına baxmayaraq, mən nitqimi bununla tamamlamaq istəyirəm.

Ancaq qısaca onu deyim ki, Azərbaycan dövləti, prezidenti dünyanın hər bir yerində, ən uzaq güşəsində yaşayan azərbaycanlı haqqında düşünür, ona qayğı göstərir, hər bir soydaşlarımızın həm yaxşı yaşamasını, həm də yaxşı təhsil almasını ürəkdən arzulayır.

Burada sizin qaldırdığımız problemlər haqlı problemlərdir. Sizə çoxlu ədəbiyyat çatdırmaq lazımdır. Bəli, bizim musiqiçilərimiz, incəsənət xadimlərimiz buraya tez-tez gəlməlidirlər. Dediniz ki, müğənni Səkinə İsmayılova burada olub, Alim Qasimov gəlib Azərbaycanın gözəl muğamlarını burada oxuyubdur. Özü də burada muğamlarımıza böyük həvəs göstəriləlidir. Ancaq Azərbaycanda bizim gözəl müğənnilərimiz var, onlar Motsarti da, Bethoveni də, Ştrausu da, başqalarını da ifa edirlər. Azərbaycanda 100 ildir klassik opera var. Qərbin bütün klassik operaları ölkəmizdə tamaşaya qoyulubdur.

İndi müstəqil Azərbaycanda yaşayan millətimiz öz milli mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlayaraq, eyni zamanda, ümumbəşəri dəyərləri, yəni Avropa dəyərlərini, inkişaf etmiş ölkələrin dəyərlərini bir-birinə birləşdiribdir. Azərbaycan dünyəvi dövlətdir. Xalqımız həm öz tarixi kökünə hörmət edir, həm də dünya mədəniyyəti səviyyəsindədir. Ona görə də biz dünyanın hər bir ölkəsinə gəlib, dövlət başçısı ilə baş-başa danışib öz sözumüzü deyirik, fikrimizi ifadə edə bilirik və ölkəmizin mənafeələrini qoruya bilirik.

Mən sizin hamınıza cansağlığı arzulayıram. Azərbaycanla əlaqələrinizi saxlayın, daimi edin. Tez-tez Azərbaycana gəlin. Burada, Avstriyada Azərbaycan icmasını daha da möhkəmləndirin. Sizə cansağlığı, səadət və hər birinizə uzun ömür arzu edirəm. Sağ olun.*

* Görüşün sonunda respublikamızın rəhbəri soydaşlarımıza prezidentin həyat və fəaliyyətindən bəhs edən «Heydər Əliyev» kitabını bağışladı.

Avstriyada yaşayan azərbaycanlılar prezident Heydər Əliyevə kitablar və hədiyyələr təqdim etdilər.

ÜMUMRUSİYA «RİFAH» İCTİMAİ-SİYASİ HƏRƏKATININ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

21 iyul 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli dostlar, hörmətli qonaqlar, mən sizi salamlayıram. Məmnunam ki, təşəbbüs göstərmiş və Azərbaycana gəlmisiniz. Mən sizin fəaliyyətinizlə bir qədər tanış olmuşam və görürəm ki, faydalı iş aparırsınız. Azərbaycanda olmağınız, təbii ki, sizə ölkəmizin, həyatımızın, xalqımızın bugünkü reallığına baxmaq imkanı verəcəkdir. Təbii ki, bu da sizə gələcək praktiki fəaliyyətinizdə kömək edəcəkdir.

Əbdülvahid Niyazov (*Ümumrusiya «Rifah» İctimai-Siyasi hərəkatının sədri, Dövlət Dumasının Parlament və İşin Təşkili Komitəsi sədrinin müavini*): Hörmətli cənab Prezident! Səmimi qəbula görə Sizə təşəkkür edirik.

Şübhəsiz ki, dünya siyasətinin patriarxlarından biri, təkcə keçmiş postsovet məkanının, müasir birlik ölkələrinin deyil, həm də ümumən bütün türk, müsəlman dünyasının şəxsiz liderlərindən biri tərəfindən qəbul olunmağımız bizim üçün böyük şərəfdir. Əlbəttə, hesab edirəm ki, bugünkü gün çoxlarımız üçün tarixi bir gün olacaq, biz uşaqlarımıza böyük siyasətçi Heydər Əliyev və Əliyevlə necə görüşdüyümüz barədə danışacağıq. Şübhəsiz, mən və həmkarlarım başa düşürük ki, bu görüş bizə bir növ avans olaraq göstərilən, əlbəttə, Rusiya Federasiyasında yaşayan 20 milyon müsəlmanın hamısına, ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan xalqına qardaş olan ölkəmizə, xalqımıza hörmət əlaməti olaraq göstərilən böyük şərəfdir. Ölkəmizə və xalqımıza sizin necə səmimi hisslər bəslədiyinizi bilirik. Siz görkəmli həyatınızın praktiki olaraq çox hissəsini vahid ölkədə yaşamısınız və şübhəsiz ki, biz bu görüşü məhz belə qiymətləndiririk.

Siz yəqin bilirsiniz, bizim hərəkat çox gəncdir, iki ildən də az bir müddətdir ki, qeydiyyatdan keçmişik, bir ilə yaxındır real siyasi fəallıq rejimində çalışırıq. Ancaq biz Qorbaçovun yenidənqurmasından sonrakı on illik təcrübəyə – müsəlman ictimai fəaliyyətinin mümkün olduğu dövrün təcrübəsinə əsaslanırıq. Hazırda biz həqiqətən ən böyük müsəlman ictimai-siyasi hərəkatıyıq. Bundan əlavə, biz – Rusiyanın yerli türkdilli xalqları da digər xalqlar arasında iş aparılmasına böyük diqqət yetiririk. Çünki həmin 25 milyon həmvətənimiz də Rusiya Federasiyasının 20 milyonluq müsəlmanlarının qarşılaşdıqları problemlərlə üzləşmişdir, onların qarşısında da eyni vəzifələr durur.

Bizim təşəbbüs göstərərək Azərbaycana gəlməyimiz müsəlman ölkəsinə rəsmi, yüksək səviyyədə ilk səfərimizdir. Bununla biz istər hərəkatımızın, istərsə də Rusiya müsəlmanlarının Azərbaycana böyük əhəmiyyət verməsini vurğulayır və ümid edirik ki, yeni prezident Vladimir Vladimiroviç Putin başda olmaqla, Rusiya dövləti də belə addımlar atacaqdır. Biz görürük ki, Xəzər regionu barəsində xarici siyasətə öncül yer verilməsi nəzərə çarpır. Bizim böyük dostumuz, Xarici İşlər nazirinin müavini Viktor İvanoviç Kalyujni prezidentin xüsusi nümayəndəsi təyin edilib və o bu yaxınlarda burada olmuşdur. Biz bilirik ki, siz onunla görüşmüşünüz.

Şübhəsiz ki, bu gün Azərbaycan həm Xəzər regionunun, həm böyük Qafqaz regionunun istər siyasi, istərsə də iqtisadi baxımdan lideridir. Ona görə də ölkələrimizin sabitliyi, iqtisadi və siyasi tərəqqisi də xeyli dərəcədə Rusiyadan və Azərbaycandan asılı olacaqdır. Bizim ölkələrimiz çox ciddi separatizm problemi ilə qarşılaşmışdır və yəqin ki, biz bu ümumi problemdən məhz birlikdə, bəlkə də regionun Gürcüstan kimi digər ölkələri ilə birlikdə çıxmalıyıq.

Təəssüf ki, son vaxtlar istər Rusiya Federasiyasının, istərsə də Azərbaycanın bədxahları Çeçenistandakı, Şimali Qafqazdakı hadisələrlə əlaqədar, ölkəmizin keçirdiyi çətin vəziyyətdən istifadə edərək, ərazisinin xeyli hissəsinin işğal edilməsi və bir milyondan çox qaçqının olması – biz bu gün onların bəziləri ilə görüşdük – nəticəsində Azərbaycanın keçirdiyi çətinliklərdən istifadə edərək, ölkələrimiz arasındakı qarşılıqlı münasibətləri zəiflətməyə cəhd göstərirlər. Mətbuatda vaxtaşırı fitnəkar xarakterli yazılar verilir. Ancaq biz əminik ki, rus xalqı da, Heydər Əliyeviç Əliyev kimi lider başda olmaqla, Azərbaycan Respublikası və Azərbaycan xalqı da bir-birini tərəfdaş kimi görür. Biz yeni prezidentimiz Vladimir Vladimiroviç Putinə çox inanırıq, ilk günlərdən, hələ keçən ilin avqustunda «Yedinstvo» hərəkatı yaradaraq onu birincilər sırasında dəstəklədik.

Əminik ki, mehriban qonşuluq, qardaşlıq münasibətlərinin davam etməsi və möhkəmlənməsi, çox vaxt süni şəkildə yaradılan narahatlıqların aradan qaldırılması üçün iki lider mümkün olan hər şeyi edəcəkdir. Biz – Rusiya müsəlmanları Rusiya – Azərbaycan tandeminin region ölkələrinin rifahı naminə, Müstəqil Dövlətlər Birliyi naminə, böyük Qafqaz regionunda, Xəzər dənizi regionunda yaşayan bütün xalqların rifahı naminə möhkəmlənməsi üçün əlimizdən gələni etməyə hazırıq.

Cənab Prezident, icazə verin, Bakıda olduğumuz iki gün ərzində burada hansı hissləri keçirdiyimizi bəri başdan bildirək.

Axırıncı dəfə biz Bakıda, zənnimcə, 1992-ci ildə olmuşuq. O vaxtkı Bakı və bugünkü Bakı bambaşqa şəhərlərdir. Bugünkü Bakı sürətlə inkişaf edən perspektivli ölkənin gündən-günə dəyişən paytaxtıdır. Adamların üzü gülmür, yeni binalar tikilir, başqa sözlə, ölkə hər cəhətdən gələcəyə doğru istiqamətlənmişdir. Əlbəttə, bütün bunlar xeyli dərəcədə Sizin sayənizdə mümkün olmuşdur. Siz 1993-cü ildə yenidən hakimiyyətə gələndə özünüzdə güc tapdınız və ölkəni məhv olmaq, gələcəyini, bütövlüyünü itirmək təhlükəsindən həqiqətən xilas etdiniz. Bu 7 il ərində görülmüş işlər bizi heyran edir, təəccübləndirir. Hətta bəzən yaxşı mənada qibtə ilə baxırıq və ümid edirik ki, yeni prezidentimiz Vladimir Vladimiroviç Putin də Sizin kimi ağsaqqalların sayəsində, Sizin təcrübənizdən istifadə edərək ölkəmizi ona irs qalmış çətinlikdən çıxara biləcəkdir. Biz bunu çox istəyirik, çünki biz də ölkəmizi güclü, vahid, çox dinamik inkişaf edən, iqtisadi və siyasi cəhətdən sabit ölkə kimi görmək istəyirik. Bizim üçün çox xoşdur ki, hazırda Azərbaycan həqiqətən tanınmış, sabit, demokratik dövlətdir.

Parlament seçkilərinə hazırlıqla əlaqədar biz dünən parlamentin rəhbərliyi – spiker cənab Ələsgərovla və onun müavinləri ilə görüşdük. Hadisələrin necə maraqlı cərəyan etdiyini bilirik. Bu göstərir ki, Azərbaycan həqiqətən demokratik dövlətdir. Onu da qeyd etmək bizə xoşdur ki, bunların hamısında, şübhəsiz, Sizin xidmətiniz var. O da xoşdur ki, Siz bizə, bizim gənc hərəkatımızı, Rusiya müsəlmanlarını, Rusiyada yaşayan türkləri şərəfləndirdiniz və Rusiya dövlətinə bəslədiyiniz xoş münasibəti bir daha nümayiş etdirdiniz. Heyər Əliyeviç, buna görə Sizə çox minnətdarıq.

İcazə verin, nümayəndə heyətini Sizə təqdim edirəm. Nümayəndə heyətimizdə müxtəlif regionlar, təşkilatımızda birləşən bütün qüvvələr təmsil olunmuşdur. Biz ictimai-siyasi hərəkət olsaq da, mənəviyyat və əxlaqa böyük diqqət yetiririk. İndiki prezident Putinin hələ prezident vəzifəsini icra edərkən «Ölkəni bərpa etməyə, dirçəltməyə yeni qanundan və ya vergi məcəlləsindən deyil, mənəviyyatı yüksəltməkdən başlamaq lazımdır» deməsi bizim üçün çox vacib idi. Bizim dini hamilər şuramız var. Ona görkəmli müsəlman dini liderləri, o cümlədən ölkənin çoxdankı dostu, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsində Şeyxülislam Paşazadənin müavini, Şimali Qafqaz Müsəlmanlarının Əlaqələndirmə Mərkəzinin əlaqələndiricisi və rəhbəri, Rusiya Muftiləri Şurasının həmsədri, İnquşetiyanın muftisi şeyx Məhəmməd Alboqaçiyev daxildir.

Məndən sağda «Yedinstvo»nun siyahısı üzrə uzaq Xantı-Mansi mahalından seçilmiş Qurban Əmiroviç Əmirov əyləşibdir. Mahalın inkişafı həmyerliniz Salmanovun sayəsində mümkün olmuşdur. Bu gün biz Elmlər Akademiyasında onu xatırladıq. Qurban Əmirov Bütçə Komitəsinin üzvü, hərəkətimizin İcraiyyə Komitəsinin sədridir.

Hərəkətimizin həmsədri, prezident seçkilərində Vladimir Vladimiroviç Putinin vəkili, Rusiyanın Türk Xalqları Assambleyasının prezidenti Brontoy Yanqoviç Bedyurov da burada bizimlədir. O əvvəllər Altay Respublikası Baş nazirinin müavini olmuşdur. Ora bizim ümumi vətənimizdir, üç il əvvəl islamı qəbul etmişdir. Bundan sonra Altayın bir çox ziyalıları, gəncləri, ictimaiyyətin liderləri də islamı qəbul etmişlər.

Mən Dolores Xaliulini də təqdim etmək istərdim. O, hərəkətimizin beynəlxalq departamentinin rəhbəridir. Onun səfir dərəcəsi var, Rusiya Federasiyasının Ciddədə baş konsuludur. Siz müqəddəs yerlərdə olmusunuz, səfərinizin yekunlarına dair müsahibənizə baxmışıq.

Azərbaycan diasporu ilə yaxından iş aparmağımız bizim üçün çox xoşdur. Yəqin ki, onu icma adlandırmaq daha düzgün olardı, bu, 2 milyonluq icmadır. Onların bir milyona yaxını Rusiya vətəndaşdır, daha bir milyona qədəri isə orada müvəqqəti yaşayır. Lakin onlar da getdikcə Rusiyada daha dərin köklər salırlar və odur ki, Azərbaycan icması hazırda Rusiya Federasiyasının ən iri müsəlman icmalarından biridir. Biz onu ölkəmizin tərkib hissəsi sayırıq və ona görə də Azərbaycan icmasının, Rusiyada yaşayan azərbaycanlıların mənafələrini öz mənafələrimizin, onları elektoratımızın tərkib hissəsi hesab edirik. Bu gün, təəssüf ki, Dövlət Dumasında azərbaycanlı deputat yoxdur, amma siz tam əmin ola bilərsiniz ki, «Rifah»ın Dövlət Dumasındakı 12 deputatı Azərbaycan icmasının, Rusiya Federasiyasında yaşayan 2 milyon azərbaycanlının da mənafələrini layiqincə təmsil edəcəkdir.

Azərbaycan ictimaiyyəti Azərbaycanlıların Ümumrusiya Konqresini yaradanda biz bunu çox yüksək qiymətləndirdik və ruh yüksəkliyi ilə qarşıladıq. Konqresin üzvləri onun yaradılmasında, liderləri ilə ilk görüşdə Sizin şəxsən iştirak etməyinizdən çox ruhlanmışdılar. Bu gün burada Azərbaycanlıların Ümumrusiya Konqresi rəhbərliyinin nümayəndələri – İcraiyyə Komitəsinin sədri Məmməd Bağirov, konqresin vitse-prezidenti hörmətli Oqtay Hüseynov iştirak edirlər. Bizim fəallarımız da buradadırlar, onlar eyni zamanda Azərbaycan icmasının fəalları, onun liderləridir. Burada Dağıstan azərbaycanlılarının lideri, Dərbənddən olan hörmətli Seyran Rəhimov da var. Türkdilli ölkələrlə əlaqələr üzrə müşavirimiz Malik Kərimov və «Azərbaycan tayms» qəzetinin redaktoru, bizim fəal tərəfdarlarımızdan biri Məmməd Nəsimov da buradadır.

Yəni, biz Rusiya Federasiyasında yaşayan Azərbaycan icması ilə həqiqətən çox fəal işləyirik, səfirliklə, Ramiz Həsənoviç Rizayevlə çox sıx ünsiyyət saxlayırıq. Bir də təkrar edirəm, hərəkətimiz cavan olsa da, Siz ona bütünlüklə etibar edə bilərsiniz, biz isə həm Sizin etimadımızı həqiqətən doğrultmağa çalışır, həm də həmvətənlərimizin – Rusiyada yaşayan azərbaycanlıların mənafelərini layiqincə təmsil etməyə söz veririk.

Hörmətli cənab Prezident, biz bu gün Sizinlə görüşü səbirsizliklə gözləyirdik və nümayəndə heyətinin bəzi üzvləri də Sizə cəmi bir neçə kəlmə demək istərdilər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. Sizin buraya gəlməyinizlə əlaqədar mən bir daha məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Mənim xəbərim vardı, ancaq bu gün sizin «Rifah» ictimai təşkilatınız haqqında bəzi məlumatlarla tanış oldum. Hesab edirəm ki, siz düz yoldasınız, düzgün iş görürsünüz, çünki keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olan indiki bütün müstəqil dövlətlərdə dəyişikliklər baş verir, onlar demokratiyanı inkişaf etdirmək, demokratikləşmə, azadlıq yolu, hər bir millətdən olan insana bərabər hüquqlar vermək yolu ilə gedirlər. Siz tamamilə düzgün edirsiniz ki, əvvəla, Rusiyanın ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etmək, ikincisi, Rusiyanın müvafiq seçkili orqanlarında, həm də tək seçkili yox, ola bilsin, icra orqanlarında təmsil olunmaq üçün Rusiya müsəlmanları olaraq səylərinizi bu ictimai təşkilatda birləşdirirsiniz. Digər tərəfdən isə, bunu öz milli ənənələrinizi, milli adətlərinizi inkişaf etdirmək üçün edirsiniz.

Biz hamımız bir ölkədə, Sovetlər İttifaqında yaşamışıq, Sovetlər İttifaqı çoxmillətli ölkə idi. Hamımız deyirdik ki, Sovetlər İttifaqında 100-dən çox millət və xalq yaşayır. Mən Sovetlər İttifaqının, Kommunist Partiyasının xadimlərindən biri idim. 14 il Azərbaycan Kommunist Partiyasına rəhbərlik etmiş, 5 ildən çox Moskvada Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun tərkibində olmuş, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini işləmişəm. Yəni, mən də bu siyasəti həyata keçirənlərdən biri idim, özümü kənara çəkmirəm. Amma həyat göstərdi ki, bu siyasət düzgün olmamışdır. Çünki hər bir xalqın öz tarixi, öz kökləri, öz etnik tərkibi var, hər bir xalq öz əcdadlarının dininə mənsubdur.

Odur ki, bunların hamısını bir yerə cəmləmək, hamısını eyni şəkllə salmaq olmazdı. Təbliğ etdiyimiz belə bir nəzəriyyə var idi ki, Sovetlər İttifaqında insanların yeni birliyi – sovet xalqı yaranır. Hələ vaxtilə Stalinin belə bir nəzəriyyəsi var idi ki, bütün millətlər yaxınlaşmalıdırlar, nə vaxtsa fərqlər olmayacaq, vahid millət və vahid dil olacaqdır. O zaman çoxları buna inanırdı, çünki biz hamımız doğulduğumuz və boya-başa çatdığımız ölkədə təbliğ olunan bu ideologiyaya böyük inam bəsləyirdik. Özü də ölkə qapalı idi və biz başqa bir şey bilmirdik.

Bunların hamısının əsassızlığı və tarixi proseslərə uyğun olmadığı aşkara çıxdı. Yer kürəsi böyükdür, burada, dünyada müxtəlif millətlərə, müxtəlif dinlərə mənsub olan, müxtəlif mənəvi, əxlaqi və milli dəyərlərə malik adamlar yaşayır. Bütün bunları getdikcə itirmək, sıxışdırmaq və hansısa vahid əxlaqi, milli dəyərlər modeli yaratmaq, sadəcə olaraq, mümkün deyildir. Məsələn, xristianlar var, özü də onların arasında da pravoslavlar, katoliklər, protestantlar və b. var. Müsəlmanlar, buddistlər və digərləri vardır. Sovetlər İttifaqında nə qədər dinlər təmsil olunurdu.

Din nə deməkdir? Din – xalqların müxtəlif dövrlərdə qəbul etdikləri əsas yaşayış qaydaları və mənəviyyatının başlıca qaynaqlarıdır. Odur ki, ateist təbliğatı, ateizm o zaman heç bir nəticə vermədi. Doğrudur ki, din rəsmən qadağan edilmişdi, lakin adamların böyük əksəriyyəti qəlbən özünün dinə, milli dəyərlərə mənsub olduğunu

yaddan çıxarmır, dilini unutmurdu. Halbuki Sovetlər İttifaqında hamının ancaq rus dilində, millətlərarası ünsiyyət dilində danışmalı olması, digər dillərin isə getdikcə ölməli olması fikri təlqin edilirdi. Bəli, bunu çoxmillətli ölkədə qəbul etmək olardı, lakin bir şərtlə ki, hər bir xalq öz dilini də inkişaf etdirsən. Çünki dil insanın milli mənsubiyyətini, milli köklərini müəyyənləşdirən mühüm amillərdən biridir.

Bu haqda çox danışmaq olar. Siz yaxşı bilirsiniz ki, bütün bunları mən də görmüşəm və hesab edirəm ki, bu fikirlərin hamısı səhv və həтта zərərli idi. Fikir verin, kommunist ideologiyası səhnədən gedən kimi, Sovetlər İttifaqı dağılan kimi, əvvəla, müttəfiq respublikalar öz dövlət müstəqilliyini, öz azadlıqlarını elan etdilər, ikincisi isə, hər bir insan öz köklərinə, tarixi, milli köklərinə qayıtmağa başladı.

Odur ki, məsələn, əgər sovet hakimiyyətinin ilk dövrlərində insanları xalqların əsrlər boyu topladığı dəyərlərdən zorla məhrum etməyə çalışırdılarsa, indi bütün bunların bərpası prosesi gedir. Özü də tətbiq edilən zorakılıq tədbirləri, əlbəttə ki, sərt repressiyalarla müşayiət olunurdu və bu, dövlət siyasəti idi. Buna baxmayaraq, həmin siyasət uğur qazanmadı. Xalqlar azadlıq qazandıqdan sonra isə heç kim, heç bir dövlət heç bir siyasət yeritmir. Hər bir xalq özü öz tarixi köklərinə, milli köklərinə, milli dəyərlərinə, milli adət-ənənələrinə qayıtmağa başladı və bu çox qısa müddətdə baş verdi.

Yəni, bütün bunları qadağan etmək mümkün deyildi, bu eksperiment çox zərərli oldu. Lakin bəlkə də insan cəmiyyətinin böyük tarixi baxımından, görünür bəşəriyyət bununla da üzləşməli idi ki, belə bir ideologiyanın bir daha yaşamaq hüququ olmadığını yəqin etsin.

İndi, Sovetlər İttifaqı dağılandıqdan sonra Rusiya özünü suveren federativ dövlət elan etmişdir. Biz hamımız – vaxtilə Sovet İttifaqının tərkibinə daxil olan müttəfiq respublikalar öz dövlət müstəqilliyimizi elan etmişik, öz suverenliyimizi elan etmişik və hər birimizdə milli dövlətçilik quruculuğu prosesi gedir. Mən bilirəm ki, keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olan bütün ölkələrdə demokratikləşmə prosesi, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi gedir, iqtisadiyyatda böyük dəyişikliklər baş verir. Dövlət mülkiyyəti öz gücünü itirir, özəl sektor özünə layiq olan yeri tutur. Bu proseslər çətin, mürəkkəbdir. Ona görə də Rusiyada da, Azərbaycanda da, digər ölkələrdə də olduqca çox çətinliklər – iqtisadi xarakterli çətinliklər, əhalinin yaşayış səviyyəsi ilə bağlı çətinliklər, sosial, siyasi xarakterli çətinliklər mövcuddur. Mən deyə bilərəm ki, bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycan bu yolla qətiyyətlə irəliləyir. Azərbaycan görünməmiş dərəcədə fəxr edir ki, biz azad millətlik, azad xalqıq, öz torpağımızda müstəqil dövlətimiz var, Dünya Birliyinə daxillik və öz taleyimizin sahibiyik, öz təbii sərvətlərimizin, hər şeyin sahibiyik.

Rusiya yenə də çoxmillətli dövlət olaraq qalmışdır.

Demokratikləşmənin ən vacib prinsiplərindən biri milli mənsubiyyətdən, dilindən, dərisinin rəngindən, dini etiqadından asılı olmayaraq, hamının hüquq bərabərliyi prinsipidir. Azərbaycanda bu azadlıqların hamısı verilmişdir. Azərbaycan da çoxmillətli dövlətdir, hansı millətə mənsub olmasından asılı olmayaraq, bizdə insanların hamısı bərabər hüquqlardan istifadə edir, onlar vətəndaşlardır. Azərbaycanda üç konfessiya – müsəlman, xristian və yəhudi konfessiyaları var. Onlar tamamilə sərbəst şəkildə, müstəqil fəaliyyət göstərirlər və çox xoşdur ki, müsəlman, xristian və yəhudi konfessiyaları arasında sıx qarşılıqlı əlaqə var.

Rusiya bu baxımdan daha rəngarəngdir, Rusiyada xalqlar daha çoxdur. Rusiya genişdir, ərazisi böyükdür, proseslər daha çətin gedir. Bu mənada sizin «Rifah» ictimai təşkilatını yaratmaq təşəbbüsünüz – mən belə başa düşürəm ki, o, dövlətlə də fəal əməkdaşlıq edir, yeni prezident Vladimir Vladimiroviç Putinin xəttini dəstəkləyir və siz Dövlət Dumasında «Yedinstvo» birliyinə daxilsiniz – çox yaxşıdır. Biz hesab edirik ki, müsbət amildir.

Bax, siz öz mənəvi dəyərlərinizi, öz milli dəyərlərinizi dirçəldirsiniz. Rusiya müsəlmanlarının da dini birdir, ancaq müxtəlif adətlər, mərasimlər, müxtəlif fərqlər var. Amma bunlar onları bir-birindən çox fərqləndirmir. Çünki, hər halda, xalqlarımız islamı qəbul edəndən bəri bu din onların mənəvi həyatında mühüm rol oynamışdır. Davranış normaları da, milli dəyərlər də, adətlər də, mərasimlər də dini prinsiplər əsasında, Quranda yazılmış müddəalar əsasında yaranmışdır.

Ona görə də birləşmək Rusiyanın müsəlman mənşəli xalqlarını daha da zənginləşdirir. Hesab edirəm ki, siz böyük uğurlara nail ola bilərsiniz. Mən bilmirəm, Rusiyada nə qədər müsəlman yaşayır...

Ə b d ü l v a h i d N i y a z o v: Təxminən 20 milyon.

H e y d ə r Ə l i y e v: Kimsə bir nəfər deyirdi ki, çoxdur. Bu az deyildir, həm də milli respublikaları götürsək, Rusiya Federasiyasına daxil olan milli respublikaların əksəriyyəti müsəlman dininə malik respublikalardır. Ona görə də sizin hərəkətin böyük perspektivi, böyük gələcəyi vardır. Əvvəla, mən sizin gördüyünüz işi dəstəkləyirəm və hesab edirəm ki, düz yoldasınız. Ancaq eyni zamanda, əlbəttə, Rusiya ilə müsəlman dövlətləri arasında münasibətlərin inkişafı və möhkəmlənməsi bizim üçün çox vacibdir. Bilirsiniz, hər halda, keçmiş vaxtlarda Rusiyada şovinizm olub, sovet dövründə də daha çox yerli millətçilik haqqında danışrdılar. Yeri gəlmişkən deyim ki, bilmirəm Leninə kim necə yanaşır, amma bu baxımdan Leninin çox düzgün fikirləri var idi. O deyirdi ki, bu da, o birisi də – şovinizm də, millətçilik də təhlükəlidir. Mən bunu bu gün də düzgün hesab edirəm. Amma onun başqa sözləri də var idi. O deyirdi ki, qeyri millətin ruslaşmış nümayəndəsi rus pəzəvəngindən pisdür. Yadınızdadırmı? Bilirsiniz, bu çox dəqiq ifadədir. Rusiyada bəzən başqa millətin nümayəndəsi – hələ çarizm vaxtında, Lenin bunu əsrin əvvəlində demişdi – digər millətdən olan insanlar ruslaşıb daha çox rus olurdular, necə dəyərlər, «Roma papasının özündən də qatı katolik olmaq istəyirdilər». Bu da var. Bizdə hələ elə adamlar var ki, assimilyasiyaya uğrayır, öz milli köklərini, dilini itirirlər.

Biz, milli respublikalar Sovetlər İttifaqının tərkibində heç nə itirmədik. Biz azad deyildik, yəni müstəqilliyimiz, dövlətçiliyimiz yox idi. Amma öz dilimiz vardı, onu qoruyub saxladığ, nəinki saxladığ, həm də zənginləşdirdik. Məsələn, əgər əsrin əvvəlindəki Azərbaycan dilini və bugünkü Azərbaycan dilini müqayisə etsək – bugünkü çox zəngin dildir. Yəni biz öz dilimizi zənginləşdirmişik, dilimiz tədricən inkişaf etmişdir. Biz milli məktəblərimizi, milli mətbuatımızı, milli elmimizi qoruyub saxlamışıq, bütün milli kadrları – hər şeyi qoruyub saxlamışıq. Ona görə də müstəqillik qazananda heç bir problemimiz olmadı. Amma bir üstünlük var, rus dilini yaxşı bilən adamlar vardır – bu da çox lazımdır, o, dünya səviyyəli dillərdən biridir – onlar öz dillərini də yaxşı bilirlər. Doğrudur, elələri var ki, rus dilini öz dilindən yaşı bilir. Bu da var. Amma bu da müvəqqəti haldır. Hesab edirəm ki, onlar da rus dilini yaxşı bilməklə yanaşı, öz milli dilində danışmağı, ondan yaxşı istifadə etməyi öyrənəcəklər.

Ona görə sizin hərəkətin bir əhəmiyyəti də ondadır ki, ümumi dövlətin tərkibində olan, Rusiya Federasiyasının normaları, Konstitusiyası çərçivəsində yaşayan hər bir milli respublikada hər bir xalq Rusiya Federasiyası dövlətinin siyasətinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərə bilsin, eyni zamanda öz milli dəyərlərini – dilini, adətlərini, ənənələrini inkişaf etdirdirsin.

Məsələn, müxtəlif bayramlar var – xristianların bir cür, müsəlmanların başqa cür. Hər ikisinə hörmətlə yanaşmaq lazımdır. Başqa sözlə, bizə qarşılıqlı hörmət lazımdır. Din baxımından sayca böyük xalqlardır, sayca kiçik xalqlardır – heç bir ayrı-seçkilik olmamalıdır. Mənə elə gəlir ki, Vladimir Vladimiroviç Putin prezident seçildikdən sonra Rusiyada məhz bu istiqamətdə çox düzgün siyasət aparılır. Sizin qeyd etdiyiniz kimi, ilk dəfə məhz o, vergi məcəlləsi deyil, əxlaq məcəlləsi yaratmaq lazımdır demişsə, bu çox doğrudur. Hər bir xalqın əxlaqı isə onun mənəvi dəyərlərindən başlayır. Mənəvi dəyərlər isə dinlə, milli köklərlə sıx bağlıdır. Hər bir millətin öz xüsusiyyətləri, öz mərasimləri var. Onları heç vaxt əldən almaq olmaz. Bizi Novruz bayramından məhrum etməyə cəhd göstərirdilər, halbuki o, 3000 ildir mövcuddur və heç bir dini mənası yoxdur. Bu bayramı rəsmən keçirmirdilər, lakin hər bir azərbaycanlı ailəsi onu bayram edirdi. İndi isə Novruz bayramı ümumxalq bayramıdır, hamıya sevinc bəxş edir. Burada pis nə var ki?

Rusiya ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərə gəldikdə isə, biz həmişə çalışmışıq və çalışırıq ki, münasibətlərimiz dostcasına, lakin bərabər hüquq əsasında olsun. Biz müstəqil dövlətlik və Rusiya da müstəqil dövlətdir. Heç bir ölkə, respublika barəsində keçmişdəki kimi diktə olmamalıdır. Hər şey bərabər hüquq və qarşılıqlı surətdə faydalı əsasda olmalıdır. Hesab edirəm ki, bu barədə Rusiya hökuməti də, Azərbaycan hökuməti də eyni mövqedədirlər, aramızda heç bir fikir ayrılığı yoxdur.

Azərbaycanda rus dili çox işləkdir. Çoxlu rus məktəbləri var. Hətta azərbaycanlıların bir çoxu da rus məktəblərində oxuyur. Məsələn, bəlkə də Rusiyanın daha yaxın müttəfiqi sayılan Ermənistanda rus dilində tədris tamamilə qadağan edilmişdir, rus məktəbləri yoxdur. Bizdə isə var. Azərbaycanda təxminən 150 min rus əhali də yaşayır, heç bir problem yoxdur. Onlar öz həyatlarından, öz vəziyyətlərindən razıdırlar. Heç bir şəkildə sıxışdırılmırlar. Yeri gəlmişkən, rusdilli əhaliyə münasibət baxımından Moskvada Azərbaycanı tez-tez nümunə gətirirlər.

İndi münasibətlərimizi genişləndirmək və inkişaf etdirmək üçün yaxşı imkanlarımız var. Tez-tez nümayəndə heyətləri mübadiləsi edirik. Məsələn, bu yaxınlarda Azərbaycanda Rusiya Federasiyası mədəniyyəti günləri, Moskva mədəniyyəti günləri keçirildi. Bütün xalqımız bir neçə gün böyük ruh yüksəkliyi ilə bu tədbirlərdə iştirak etdi. Eyni tədbirlər Moskvada da keçirilir.

Sizin hərəkətiniz bu yöndə bizə kömək edə bilər. Mən bu yaxınlarda Moskvada olanda orada Rusiya azərbaycanlılarının birinci konqresi keçirildi. Mən orada çıxış etdim. Mən onlara çoxlu arzularımı bildirdim. Bu haqda hər şey yazılıbdır. Orada Rusiya Federasiyasında Azərbaycan icmasının olduğu 50 vilayətin nümayəndələri iştirak edirdi. Mən onlara dedim ki, siz Rusiya vətəndaşlarıdır, bir hissəniz Rusiya vətəndaşıdır, bir hissəniz isə orada müvəqqəti yaşayır.

Rusiya vətəndaşları Rusiyanın tam hüquqlu vətəndaşları olmalıdırlar. Başqa sözlə, necə deyirlər, tamamilə Rusiya qanunlarına müvafiq hərəkət etməli və Rusiya vətəndaşlarının bütün hüquqlarından istifadə etməlidirlər.

Orada müvəqqəti yaşayan azərbaycanlılar Rusiya qanunlarına hörmət etməli, bütün qaydalara tabe olmalı və əlbəttə, Azərbaycan ilə Rusiya arasında münasibətlərin möhkəmlənməsinə kömək göstərməlidirlər. Ümumilikdə, bizim arzumuz budur və mən bu vəzifəni Azərbaycan Konqresi qarşısında qoydum.

Siz deyirsiniz ki, Rusiyada 2 milyon azərbaycanlı yaşayır. Belə məlumat bizdə də var. Onların vəzifəsi normal yaşamaq, öz bacarıqlarını gerçəkləşdirmək, uşaqlarına təhsil vermək, Rusiya vətəndaşlarının hüquqlarından və digər hüquqlardan istifadə etmək, Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətləri möhkəmləndirməkdən, bir də Azərbaycan haqqında həqiqəti yaymaqdan ibarətdir. Bilirsiniz, təəssüf ki, Azərbaycan haqqında heç də hər yerdə düzgün təsəvvür yoxdur. Xüsusilə də Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə yaranıqdan sonra.

Axı bu münaqişə hələ 1988-ci ildə, Sovetlər İttifaqı mövcud olduğu dövrdə yaranmışdır. Sovet hökuməti Azərbaycana qarşı olduqca ədalətsizlik etdi. Əgər sovet hökuməti həqiqətən də istəsəydi, bu münaqişənin qarşısını ala bilərdi və o bu qədər insanın ölümünə və qan tökülməsinə səbəb olan müharibəyə çevrilməzdi. Lakin onlar bunu etmədilər və bunda hökumət və dövlət, Siyasi Büro və şəxsən Qorbaçov günahkardır.

Sonra bu münaqişə müharibəyə çevrildi. Bu müharibədə Azərbaycan daha pis vəziyyətə düşdü. Çünki Ermənistan Rusiya qoşunları tərəfindən də – o zaman hələ sovet qoşunları idi – digər qüvvələr, xaricdəki erməni diasporu tərəfindən də yardım olunurdu. Azərbaycana isə heç kim yardım göstərmirdi. Digər tərəfdən isə, təəssüf ki, Azərbaycanın daxilində sabitlik, ölkədə etibarlı rəhbərlik yox idi. Burada böyük mübarizə gedirdi. Bir tərəfdən, Ermənistan Azərbaycan ərazisini işğal edirdi, digər tərəfdən isə, daxildə müxtəlif qruplar, özü də silahlı qruplar hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırdılar. Odur ki, 1988-ci ildən 1993-cü ilə qədər burada hakimiyyət beş–altı dəfə dəyişmişdi. 1993-cü ildə Azərbaycan vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çıxmışdı. Onda mənə buraya çağırıldılar. O vaxtdan biz qayda-qanun yaradıırıq.

Ermənistan silahlı qüvvələri əzəli Azərbaycan torpağı olan Dağlıq Qarabağa, 170 min adamın – bunların 70 faizi ermənilər, 30 faizi azərbaycanlılar idi – yaşadığı kiçik torpağa iddia edərək, ərazimizin 20 faizini işğal etdilər. Dağlıq Qarabağ Azərbaycan ərazisinin mərkəzində yerləşir. Ermənilər oranı Ermənistanla birləşdirməyə cəhd göstərərək, bu münaqişəyə başladılar. Onlar əvvəlcə Dağlıq Qarabağı işğal etməyə, oradan azərbaycanlıları qovmağa nail oldular. Sonra isə təcavüzü daha da genişləndirdilər. Dağlıq Qarabağın ətrafında olan, yalnız azərbaycanlı əhali yaşayan 7 rayonu işğal etdilər və oradan bir milyon adamı qovdular. İndi bu adamlar Azərbaycan ərazisinin müxtəlif yerlərində, çadırlarda yaşayırlar. Təsəvvür edirsinizmi? Bir baxın, hava necə istidir, bu istidə onlar çadırlarda yaşayırlar.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Ermənistan silahlı qüvvələrinin çıxarılması barədə qərar qəbul edir – Ermənistan tabe olmur. ATƏT qərar qəbul edir, onlar tabe olmurlar. Rusiya, Amerika və Fransa başda olmaqla, ATƏT-in Minsk qrupu var. Onlar da heç nə edə bilmirlər.

Baxın, biz belə vəziyyətdəyik. Belə vəziyyətdə ikən, yəni təcavüzə, bu cür itkilərə məruz qalarkən, torpaqlarımızın 20 faizi işğal altında olarkən, erməni diasporu – o, Rusiyada da, Amerikada da, Fransada da və bir çox digər ölkələrdə də çox güclüdür – vəziyyət haqqında yalan informasiya verir. Nəticədə dünyanın bir çox ölkələrində belə təsəvvür yaranır ki, bu işdə təqsirkar ermənilər deyil, azərbaycanlılardır. Başa düşürsünüzmü,

məsələ nə yerdədir? Erməni diasporu Rusiyada da çox böyükdür, özü də o daha sıx birləşmiş, daha güclüdür, dövlətdə və digər orqanlarda bir çox mühüm mövqeləri tutur.

Məsələn, Amerikada bir milyon erməni yaşayır, Amerikanın əhalisi təxminən 280 milyondur, ancaq ermənilərin böyük kapitalı var və Amerika hökumətinə təsir göstərirlər. Eləcə də Fransada.

Biz deyəndə isə, axı belə olmaz, deyirlər ki, sizin dünyada təbliğatınız yoxdur. Bizim Amerikada, Fransada, demək olar ki, diasporumuz olmadığı bir halda, dünyada necə təbliğat aparaq, necə? Dünya Birliyində isə ədalət yoxdur. Ona görə də biz Rusiyadakı Azərbaycan icması qarşısında vəzifə qoyuruq ki, özlərinin bütün ümumi işlərindən əlavə, Azərbaycan haqqında həqiqəti də yaysınlar.

Biz həqiqətdən savayı heç nə istəmirik. Əlbəttə, bununla əlaqədar sizin də köməyinizə müraciət edirik. Sizin böyük imkanlarınız var. Xahiş edirik, adamları göndərin, qoy gəlib qaçqınların necə çətin şəraitdə yaşadıklarını görsünlər. Sizi hətta çadır düşərgələrinə deyil, şəhərdə qaçqınların yanına apara bilərlər.

Əbdülvahid Niyazov: Biz görmüşük, sabah da Gəncəyə gedəcəyik.

Heydər Əliyev: Gəncəyə? Çox yaxşı. Ancaq bizim Baş nazirin müavini Əli Həsənova demək lazımdır ki, təşkil etsin, bu işlərlə o məşğul olur. Mən sizdən çox xahiş edirəm, gedib baxın.

Mən sizi salamlayıram, sizə uğurlar arzulamaq istəyirəm və çox şadam ki, bizim aramızda əlaqə yarandı və bu, davam edəcəkdir. Mən sizinlə söhbəti davam etdirirdim, amma bir az sonra mənim başqa, çox böyük görüşüm olacaq, ona görə də təəssüf ki, söhbəti bitirməliyəm.

Əbdülvahid Niyazov görüşün sonunda dedi:

Siz bizim hamımız üçün çox yaxın insansınız, çünki biz Sizi hələ o vaxtdan, Sovet İttifaqının lideri olan vaxtdan tanıyırdıq. Buradakı qardaşlarımızın çoxu çıxış etmək istəyirdi, ancaq çox inamla irəliləyən, çox vacib regionda – bugünkü Qafqazda, Xəzər regionunda çox şeyi müəyyənləşdirən dövlətin başçısı kimi, Sizin vaxtınızın olmadığını başa düşürük. Bizi qəbul etməyə vaxt tapdığınıza görə qardaşlarımızın hamısının adından Sizə minnətdarlıq etmək istəyirik. Yeri gəlmişkən, nümayəndə heyətimizin üzvlərindən biri oğluna Sizin adınızı vermişdir. Ümid edirik ki, balaca Heydər böyüyəndə Kəlbəcər, Laçın və Qubadlının ərazisinə sakitcə gedə biləcək, o yerlər azad olunacaq və bərpa ediləcəkdir. Əgər biz bu işdə kömək göstərə bilsək, xoşbəxt olacağıq.

Bu gün biz qaçqınlarla görüşdük. Bir qadın dedi ki, əgər Heydər Əliyevlə görüşsəniz ona deyiniz ki, bizə heç bir yardım lazım deyil, qoy mümkün olan hər şeyi etsin ki, doğma ocağımıza qayıdaq.

Heydər Əliyev: Onların hamısı bunu istəyir.

Əbdülvahid Niyazov: Dünən biz parlamentdə görüşərkən dedik ki, Rusiyada erməni diasporunun necə güclü, hazırlıqlı olmasına əminik. Biz orada da tədbirlər görməliyik ki, Rusiya ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı anlaşmanı və mehriban qonşuluğu sarsıdan hansısa qərar və ya müraciət qəbul edilməsin.

MÜASİR DÖVRÜN GÖRKƏMLİ MUSİQİÇİSİ MSTİSLAV ROSTROPOVIÇ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı,

7 oktyabr 2000-ci il

Heydər Əliyev: Vədinizi yerinə yetirdiyinizə görə sağ olun. Bilirəm ki, iş cədvəliniz çox gərgindir, səfər cədvəliniz də gərgindir. Ümumiyyətlə, açığını desək, bütün dünyanı bu qədər çox gəzib-dolaşan və bu qədər işləyən ikinci bir adamı təsəvvürümə gətirmirəm. Biz, dövlət başçıları da səfərlər etməli oluruq, amma bu qədər yox. Özünüzü necə hiss edirsiniz?

Mstislav Rostropoviç: Yaxşı, ona görə ki, buraya gəlmişəm.

Heydər Əliyev: Çox xoşdur. Mən Nyu-Yorkda, Klintonun verdiyi ziyafət zamanı – o, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin sessiyasına gəlmiş dövlət başçıları üçün ziyafət təşkil etmişdi – ümumi dostumuz Vulfensonla görüşdüm. Soruşdum ki, «Slava necədir?». Dedi ki, «Mən onu çoxdandır görmürəm». Dedim ki, «Mən də çoxdandır görməmişəm». Dedi: «Görsəniz, ona salam söyləyin». Dedim, «Yəqin ki, mən onu tezliklə görəcəyəm». Sonra mən Fransanın prezidenti Şirakla da görüşdüm, işgüzar söhbətimiz oldu, soruşdum: «Slava necədir?». Dedi ki, «Çox yaxşıdır».

Şadam ki, sizin hər il Azərbaycana gəlməyiniz və burada ustad dərsləri keçmək barədə üzərinizə götürdüyünüz öhdəliklərin yerinə yetirilməsi möhkəm, sabit ənənə şəklini almışdır. Əlbəttə, siz öz konsertlərinizlə bakılıları və ümumiyyətlə, Azərbaycanda hamını həmişə sevindirirsiniz. Ona görə də hesab edirəm ki, bu dəfəki konsertiniz də Azərbaycanda hadisə olacaq, böyük hadisə olacaqdır. Mən nəinki sizin üçün, həm də sizin musiqinizin üçün darıxmışdım. Təşəkkür edirəm.

Mstislav Rostropoviç: Mən bu dəfə Dvorjakın konsertini ifa edəcəyəm. Dvorjak bizim konsertlərin tacıdır. Onun konserti, ümumiyyətlə, violonçel üçün bəstələnmiş bəlkə də ən mühüm, dramatik konsertdir.

Mən dünən gəldim. Təəssüf ki, başqa təyyarə ilə gəldim, beş saat gecikdim. Hətta ümid edirdim ki, Tofiq Quliyevin dəfn mərasiminə çatacağam. Mən dərhal onun evinə getdim. Bu gün səhər isə Fəxri xiyabanı ziyarət etdim. Bütün dostlarımla məzarlarını ziyarət etdim. Zərifə Əzizovanın məzarını ziyarət etdim. Mən bunu etməyi heç vaxt unutmuram.

Heydər Əliyev: Sağ olun, mənə dedilər. Qalina Pavlovna necədir?

Mstislav Rostropoviç: Hər şey yaxşıdır.

Heydər Əliyev: Uşaqlar, nəvələr necədir?

Mstislav Rostropoviç: İki böyük oğlum Almaniya gediblər, indi kollecə qəbul olunublar. Yeri gəlmişkən, ingilis kraliçası Yelizavetanın əri şahzadə Filipp də orada təhsil almışdır. İspaniya kraliçası Sofiya

da bu məktəbi bitirmişdir. Çox mötəbər məktəbdir. Orada xoşuma gələn budur ki, uşaqlara hətta valideynlərin də pul verməsi qadağandır.

Heydər Əliyev: Onlar pansionda yaşayırlar?

Mstislav Rostropoviç: Bəli, indi dərsləri başlayır, mən oraya gedəcəyəm. Ayın 18-də Danimarkada iki kraliçanın ad günləri qeyd ediləcəkdir. Bu il onlardan birinin – indi taxt-tacda olan II Marqretenin 60 yaşı, onun anasının, çox sevdiyim İnqridin isə 90 yaşı tamam olmuşdur. Mən oktyabrın 12-də Kopenhagendə onların şərəfinə konsert verəcəyəm. Ertəsi gün isə Fransada konsertim olacaqdır. Orada ilk dəfə olaraq musiqi alətləri üzrə ustadlar üçün ümumdünya konfransı keçiriləcəkdir.

Heydər Əliyev: Sizin bütün konsertləriniz möhtəşəmdir, görürsünüz, kraliçalar...

Mstislav Rostropoviç: Bilirsinizmi, mən Çindən yenidən gəlmişəm. Ötən ay ilk dəfə olaraq Çinə getmişdim. Tayvanda dörd dəfə olmuşam, Çinə isə ilk dəfə getmişdim. Ona görə də bir qədər ehtiyatlıydım, çünki onlar sovetləri lap çox xatırladırdılar. Lakin gəlib orada – Şanxayda da, Pekində də ustad dərsləri verdim. Pekinsayağı bişirilmiş ördək əti də yedim. Gördüyünüz kimi, həmişə səfərdəyəm və bütün dünyanı gəzib-dolaşıram.

Heydər Əliyev: Dünyanı sizin qədər gəzib-dolaşan adam çətin ki, tapılsın.

Mstislav Rostropoviç: Bilirsinizmi, vaxt fərqi mənim üçün problem deyildir. Mənim üçün belə şeylər yoxdur.

Heydər Əliyev: Az adam tapılar ki, vaxt fərqi belə asanlıqla dözsün. Yeri gəlmişkən, bu baxımdan mənim üçün də fərqi yoxdur. Məsələn, şikayətlənilər ki, Birləşmiş Ştatlara gedib-gəldim, üç gecə yata bilmədim, çünki vaxt fərqi var. Amma məndən ötrü belə problem yoxdur.

Bildiyiniz kimi, mən Amerikada bir balaca xəstələnmişdim...

Mstislav Rostropoviç: Bilirəm. Mətbuat bunu düzgün şərh etməmişdi. Eşitdikdə ki, Sizin həyatınızla əlaqədar deyilənlər şayiədir – bu, doğrudan da şayiə idi – mən çox sevindim. Bilirsiniz niyə sevindim? Bunun şayiə olduğuna görə. Çünki rusların inancına görə, sağlığında ölüm xəbəri çıxan adam olduqca çox yaşayacaqdır. Bu, rusların inancıdır. Hər şey çox gözəldir. İndi mən Sizin sağlamlığınızı sarıdan arxayınam.

Heydər Əliyev: Bilirsinizmi, bu inanc azərbaycanlılarda da var. Mən hələ Klivlenddə olarkən İTAR-TASS-ın müxbiri mənimlə görüşməyi xahiş etdi. O, yanıma gəldi. Mən ona hər şeyi danışdım və o bunu mənə dedi. Londonda olarkən yenə də moskvalı müxbirlər yanıma gəldilər. Bunu mənə onlardan biri də dedi. Azərbaycanda da belə inanc var. Mən bu yaxınlarda dostum, Türkiyənin sabiq prezidenti Süleyman Dəmirəllə danışdım. O da dedi ki, bizdə, Türkiyədə də belə bir inanc var – kiminsə öldüyü barədə xəbər yayıldıqda, onun ömrü uzanır. Bir sözlə, bu şayiələri yayan adamlar mənə kömək etmiş oldular.

Mstislav Rostropoviç: Mən də istərdim ki, mənim barəmdə də belə şayiələr yaysınlar, ömrüm uzansın.

Heydər Əliyev: Əlbəttə, gözlənilməz hadisə idi. Bilirsinizmi, belə düşünürəm ki, mən həyatda elə hadisələrlə qarşılaşmışam, nəhayət, bunu da hiss etdim. Nə isə, Slava. Hesab edirəm ki, sizin səfər proqramınız gərgindir. İstəyirəm ki, siz bütün proqramı yerinə yetirəsiniz.

Mstislav Rostropoviç: Hələlik hər şey çox gözəl gedir.

Heydər Əliyev: Mən konsertə hökmən gələcəyəm. Axı sizə dedim ki, sizin üçün, sizin ifanız, musiqiniz üçün darıxmışdım. Odur ki, sizin burada vaxtınızın xoş keçməsi üçün nə lazımdırsa, hər şeyi edirik. Mən bizimkilərə həmişə demişəm ki, çalışın, çalışın, çalışın...

Mstislav Rostropoviç: Hər şey öz qaydasındadır. Axı mənim himayədarım buradadır...

Heydər Əliyev: Görürsünüz, siz artıq onu himayədar kimi qəbul edirsiniz...

Mstislav Rostropoviç: Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu da mənim üçün hər şeyi edir. Dünən məni Rusiyanın buraya gəlmiş yeni səfiri qarşıladı. Mən onu tanıyıram, ona inanıram. O elə bu gün mənə Azərbaycana olan məhəbbətindən danışdı.

Heydər Əliyev: Mən onu hələ qəbul etməmişəm, çünki o buraya gələndə burada deyildim. Mən onu bu yaxın günlərdə qəbul edəcəyəm. O öz etimadnaməsini mənə təqdim edib işə başlamalıdır. Yeri gəlmişkən, Amerika Birləşmiş Ştatlarının bizdəki səfiri də yenidir. Mənə dedilər ki, o sizin şərəfinizə ziyafət verəcəkdir. Mən onu da qəbul etməliyəm. Mən bütün bunları yaxın günlərdə həyata keçirəcəyəm.

AZƏRBAYCANLILARIN ÜMUMRUSİYA KONQRESİNİN TƏSİS YIĞINCAĞINDA NİTQ

Moskva,

Azərbaycan Respublikasının səfirliyi

22 iyun 2000-ci il

Əziz həmvətənlər!

Əziz bacılar, qardaşlar, dostlar!

Çox məmnunam ki, bu gün mənə sizinlə görüşmək nəsb olubdur. Sizin hamınızı səmimi-qəlbədən salamlayıram. Sizin simanızda Rusiyada yaşayan bütün azərbaycanlıları, hər bir azərbaycanlıyı ürəkdən salamlayıram, hamınıza cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, ailələrinizə səadət arzu edirəm.

Mən hiss etdim ki, burada toplaşanların əksəriyyəti daha çox rus dilində danışır, rus dilini başa düşür. Ona görə bu gün məqsədim ondan ibarətdir ki, siz mənim sözlərimin hamısını olduğu kimi anlaya bilərsiniz. Azərbaycan dili bizim ana dilimiz, doğma dilimizdir, müstəqil Azərbaycanın dövlət dilidir. Bu dili, yəni anadan gələn dili hər bir azərbaycanlı bilməlidir. Ancaq eyni zamanda, mən bilirəm ki, Rusiyada yaşayan azərbaycanlılar, yaxud da Azərbaycanın özündə yaşayan azərbaycanlılar uzun illər olan ənənəyə görə rusca təhsil alıblar, ailələrində də daha çox rusca danışılar. Ona görə də öz dillərini bilməkdən bir az qüsurları var.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Azərbaycan dili dövlət dili elan olundu. Bundan doqquz il keçir. İndiyə qədər də Azərbaycanda, Bakıda azərbaycanlılar var, hətta dövlət işində çalışan azərbaycanlılar var ki, bizim müxtəlif iclaslarda, toplantılarda xahiş edirlər ki, öz fikirlərini daha dəqiq ifadə etmək üçün onlara imkan verilsin rus dilində danışsınlar. Mən isə neçə dəfə onları xəbərdar etmişəm ki, sizə bir az da vaxt verirəm, ancaq əgər o müddətdə də öz ana dilinizi, dövlət dilinizi öyrənə bilməsəniz, bundan sonra dövlət işini tərk edəcəksiniz. Ondan sonra hansı dildə danışsınız-danışın.

Amma bu sizə aid deyil, Azərbaycanda yaşayan və dövlət işində çalışan azərbaycanlılara aiddir. Eyni zamanda, burada məndən öncə çıxış edənlər də, xüsusən professor Məmməd Əliyev dedi ki, harada olursan-ol, hansı məmləkətdə, hansı xalqın içində yaşayırsan-yaşa – öz kökünü unutmamalısan. Öz dilini nəinki unutmamalısan – bilməlisən, öz adət-ənənələrini nəinki bilməlisən–bunlara həmişə riayət etməli, bunları qorumalısan, saxlamalısan.

Ancaq mən hesab etmirəm ki, indi biz burada hamının qarşısında belə tələblər qoymalıyıq. Yox. Biz müstəqilliyi yeni əldə etmişik. Həm Azərbaycanda yaşayan bir çox azərbaycanlılar, həm də Azərbaycandan kənar, o cümlədən Rusiyada yaşayan azərbaycanlılar rus dilini həmişə əsas dil hesab ediblər. Ona görə də qısa bir müddətdə bunu dəyişdirmək mümkün deyildir.

Ancaq hər kəs harada yaşayır-yaşasın – təkcə Rusiyada yox, lap Avstraliyada, yaxud da, nə bilim, Cənubi Afrikada yaşasa da – gərək nəinki öz dilini unutmasın, onu həmişə bilsin.

Mən Azərbaycanda dəfələrlə çıxış edib demişəm və bunu sizə də deyirəm: mən istəyirəm ki, azərbaycanlılar – bunu xüsusən gənclərə ünvanlayıram – rus dilini də, ingilis dilini də, fransız dilini də, alman dilini də, ərəb dilini də, ispan dilini də yaxşı, təmiz bilsinlər. Amma Azərbaycan dilini də yaxşı bilsinlər. İnsan nə qədər çox dil bilsə, o qədər də zəngindir. Təkcə bir dillə yaşayan adam indiki, müasir dünyada, bütünlüklə bir-biri ilə əlaqədə olan dünyada, təbiidir ki, çətinlik çəkər.

Bunları nəzərə alaraq, sizə hörmət edərək mən çıxışımın sonrakı hissəsini rus dilində davam etdirəcəyəm.

Əziz dostlar, həmvətənlərim!

Mən bugünkü görüşə şadam və sizi, sizin simanızda Rusiyada yaşayan bütün azərbaycanlıları bir daha salamlayıram.

Şadam ki, indi Rusiyada Azərbaycanı layiqincə təmsil edən azərbaycanlılar yaşayırlar. Bununla əlaqədar, hər iki amil – azərbaycanlıların sayı da əhəmiyyətlidir. Lakin bununla yanaşı, Rusiya cəmiyyətində artıq müəyyən yer tutan azərbaycanlılar özlərinin fəaliyyəti – elmi, mədəni, kommersiya və ya hər hansı digər fəaliyyətilə azərbaycanlıların nəyə qadir olduqlarını, Azərbaycan xalqının nəyə qadir olduğunu göstərirlər.

Xalqımız istedadlı, bacarıqlı xalqdır. Xalqımızın bütün tarixi buna parlaq sübutdur. Lakin mən Azərbaycanda işlədiyim əvvəlki vaxtlarda həmişə demişəm və bu, onda da mənim qəti inamım olmuşdur və bu gün də əminəm ki, öz ərazisinin hüdudları, sərhədləri daxilində qapanıb qalan heç bir xalq bütün dünya ictimaiyyətinin, bütün dünya sisteminin sürəti ilə inkişaf edə bilməz. Yəni, mən həmişə milli məhdudluq hissələrinin əleyhinə olmuşam. Bəzən adamlar burada ziddiyyət görürlər, yəni, məsələn bizdə, Azərbaycanda keçmiş vaxtlarda da elə adamlar olmuşlar və bu gün də elə adamlar var ki, deyirlər yox, filankəs azərbaycanlıdırsa, onun hər şeyi azərbaycansayağı olmalıdır. Bəli, əgər o, anadan azərbaycanlı doğulmuşsa, onun hər şeyi üçün azərbaycanlılıq xasdır, başlıcası isə onun damarlarından azərbaycanlı qanı axırsa, onu daha heç cür dəyişdirmək olmaz – o, azərbaycanlı kimi düşünür, onun qəlbi azərbaycanlı qəlbidir. Lakin əgər o yalnız öz kəndində yaşasa, oxusa, inkişaf etsə və öz kəndindən uzağı görməsə, öz genetik dahiliyinə baxmayaraq, çətin ki, çox şeyə nail olsun. Yeri gəlmişkən, güman edirəm dünyada elə adamlar var ki, onlar öz genlərinə görə çox qabiliyyətli doğulurlar və öz inkişafında dahi ola bilərlər, lakin yalnız ona görə dahi olurlar ki, doğulduqları yerin, yaxud yaşadıqları ölkənin hüdudlarından kənara çıxmırlar.

1970-ci illərdə mən Azərbaycanın rəhbəri işləyərkən – bilirsiniz ki, mən 1969-cu ildə Azərbaycanın rəhbəri seçildim və 1982-ci ilin axırlarınadək bu vəzifədə çalışdım, sonra Moskvaya işləməyə getdim – bu prinsipləri əsas tutaraq, bəzən hətta inzibati qaydada çalışırdım ki, gənclərimiz – əlbəttə, artıq 50,60,70 yaşında olan adama deyə bilməzdim ki, dur Moskvaya və Sibirə, yaxud harasa get – cavanlarımız, gənclərimiz təhsil almaq üçün hökmən Sovetlər İttifaqının başqa respublikalarına getsinlər. O vaxtlar bizim Sovetlər İttifaqından, yəni Sovetlər İttifaqının hüdudlarından başqa, ayrı imkanlarımız yox idi. Siz yəqin xatırlayırsınız ki, mən bir çox adamları mütəşəkkil surətdə Moskvaya, Leninqrada, nəinki Rusiyanın, Ukraynanın, eləcə də digər müttəfiq respublikaların şəhərlərinə təhsil almağa göndərirdim – bəlkə də bu adamlardan kimlərsə burdadır – yadınızda olar. Özü də mən bunu güzəştli şərtlərlə edirdim.

Azərbaycan bu baxımdan böyük güzəştlərə nail olmuş yeganə respublika idi. 1970-ci ildən başlayaraq, mən Azərbaycanın hüdudlarından kənara, ən əvvəl Rusiyaya, ən əvvəl Moskvaya, Leninqrada, digər iri ali təhsil

mərkəzlərinə, elm mərkəzlərinə, mədəniyyət mərkəzlərinə daha çox azərbaycanlı göndərilməsini qarşıya bir vəzifə olaraq qoydum.

Əvvəl mənə belə böyük kvota vermirdilər. Yüz adama razılıq verdilər, həm də adam istədiyi yerə özü də gedə bilərdi, bu baxımdan Sovetlər İttifaqında heç bir məhdudiyət yox idi. Amma iş burasındadır ki, hər bir ali məktəbdə müsabiqə olurdu. Azərbaycanlı gənclər isə çox vaxt bu müsabiqədən keçə bilmirdilər. Bir tərəfdən, biz etiraf edirik ki, məsələn, bəzi gənc azərbaycanlıların orta məhsili elə yüksək səviyyədə deyil ki, onlar Moskva Universitetində müsabiqədən keçə bilsinlər. Digər tərəfdən, çox istedadlı gənclər vardı, amma onlar rus dilini kifayət qədər bilmirdilər, doğrudur, riyaziyyatı yaxşı bilirdilər və Moskva Universitetində imtahan verən hər hansı abituriyentlə yarışa girə bilərdilər, amma rus dilini kifayət qədər bilmirdilər. Əlbəttə, onlar bundan ziyan çəkirdilər.

Buna görə də o vaxtlar mən Azərbaycan gənclərinin Sovetlər İttifaqının ali məktəblərinə müsabiqədən kənar qəbul edilməsi hüququnu aldım. Əvvəlcə 100 yer verdilər, artıq 1978–79-cu illərdə isə bu kvotanı 800 nəfərə çatdırı bildim. Özü də bu iş məndən ötrü o dərəcədə mühüm idi ki, respublika rəhbəri üçün bəlkə də daha vacib sayılan bütün digər vəzifələrimlə yanaşı, bununla özüm məşğul olurdum.

Bilirsinizmi, gah oraya köçdüyümə, gah buraya köçdüyümə görə, keçmişimə aid bir çox şeylər arxivimdə qalmayıbdır, bəzən hər şeyi saxlamağa imkanım olmurdu və sadəcə, yerim olmadığımdan ləğv edirdim. Amma hər il Sovetlər İttifaqının müxtəlif şəhərlərinə müsabiqədən kənar göndərilən bu gənclərin jurnalları isə arxivimdə qalmışdır. İndi siz mənim arxivimə baxsanız görərsiniz ki, hansı rayondan, hansı şəhərdən olan hansı adam hansı ildə hansı instituta qəbul edilmişdir. Onların arasında layiqli insanlar çox olmuşdur.

Mən bunu nə üçün edirəm? Əvvəla, ağığımı deyək, Moskva Universitetinin təhsil səviyyəsi Bakı Universitetinin təhsil səviyyəsindən qat-qat yüksəkdir. O vaxtlar da belə olmuşdur, indi də belədir. Mən bir misal çəkdim, bir çox digər misallar da çəkmək olar. İkincisi, bəzi ixtisaslar üzrə bizdə, sadəcə olaraq, ali təhsil yox idi. Deməli, bu profil üzrə mütəxəssislər hazırlamaq üçün digər respublikaların ali məktəblərinin imkanlarından istifadə etmək lazım idi. Üçüncüsü isə, mən məhz ona çalışırdım ki, adamlar öz qınından çıxsınlar. Başa düşürsünüzmü, adamlar bu milli məhdudluq dairəsini qırınsınlar, daha geniş məkana çıxsınlar, başqaları ilə ünsiyyətdə olsunlar. Bu istəsən də, istəməsən də insanı heç olmasa rus dilini öyrənməyə vadar edirdi, çoxları isə burada, Moskvada, Leninqradda, başqa şəhərlərdə rus dili ilə yanaşı, ingilis dilini də, ayrı dilləri də öyrənirdilər.

Yeri gəlmişkən, mən bununla hər il məşğul olurdum və Moskvada təhsil alan tələbələrə bir neçə dəfə buraya, daimi nümayəndəliyə toplamışdım. Ancaq sonra onların sayı o qədər artdı ki, burada daha yer olmadı. Xatirimdədir, o vaxtlar biz Tver bulvarındakı teatra – yeni Moskva Bədaye Akademik Teatrına keçdik, hamını oraya topladıq və mən Moskvanın rəhbərindən tutmuş, bütün Moskva rəhbərliyini, Ali Təhsil nazirini və komsomolun mərkəzi komitəsinin rəhbərliyini və sair, Sov.İKP MK-nın işçilərini, məsul işçiləri dəvət etdim. Orada görüş oldu. Yeri gəlmişkən, görüşün rəsmi hissəsindən sonra onlara hansısa çox yaxşı bir tamaşa göstərdilər.

Mən bunu nə üçün xatırlayıram? Cəbrayıl rayonunun – bu, Azərbaycanın dağlıq rayonudur – ucqar kəndindən olan dördüncü kurs tələbəsi çıxış etdi. Biz onu buraya göndərəndə rus dilini, demək olar, bilmirdi və ya pis bilirdi. O çıxış etdi, rus dilində yaxşı danışdı və məhz ona görə çıxış etdi ki, qiymətlərinin hamısı əla idi. Mənim etdiyim

işlərin nə demək olduğunu elə bu misal əsasında görə bilərsiniz. Mən bu gəncə baxanda sevincdən gözlərim az qala yaşardı. Elə sevinirdim ki. Belələri isə çoxdur. Əgər hər il orta hesabla 800 adam göndərirdiksə, indi hesablayın görün, on beş ildə nə qədər adam göndərmişdik.

O vaxtlar məqsədim bu idi ki, onlar belə yüksək təhsil aldıqdan, o vaxtkı ümumsovet mühitinə – Moskva, Leningrad və ya Kiyev mühitinə uyğunlaşdıqdan sonra Azərbaycana həm daha savadlı, həm daha yüksək mədəniyyətli, həm də daha geniş dünya görüşünə malik adamlar kimi qayıtsınlar. Güman edirdim ki, onların bir qismi qayıtmayacaqdır. Nəyə görə? Ona görə ki, Moskvada yaşamaq onun xoşuna gələcək, qoy Moskvada yaşasın. Hər hansı bir qızla tanış olub, ona evlənəcək, nə olsun, bu da yaxşıdır, qoy öz həyatını istədiyi kimi qursun. Sonra belə də oldu – onların bir qismi qayıtmadı, bir qismi qayıtdı. Buna görə də mənim göndərdiyim və hər halda, özümə doğma bildiyim adamların çoxu Rusiyanın və keçmiş Sovetlər İttifaqının müxtəlif regionlarında yurd saldılar, uğurla yaşayırlar və ailə qurublar.

Mən tarixə bu ekskursu belə bir fikrə yaxınlaşmaq üçün etdim ki, ümumiyyətlə, hər bir xalqın öz vətəni var. Bizim vətənimiz Azərbaycandır, o bizim doğma torpağımızdır. Bu vətən nə dünən, nə də bu gün meydana gəlmişdir. Bu vətən çoxəsrlik tarixə malikdir, bu vətən çoxəsrlik zəngin mədəniyyətə malikdir, bu vətəndə çox zəngin ənənələri, adətləri, öz xarakteri olan xalq yaşayır. Bu, xalqın xüsusiyyətidir, millətin xüsusiyyətidir. Bu olmasa, millət də olmaz. Millət isə olmasa, insan nə dərəcədə ağıllı olsa da, hər halda, naqis insandır. Ona görə də bizim vətənimiz Azərbaycandır. Bəli! Amma vətənimizi intellektual baxımdan daha zəngin, iqtisadi cəhətdən daha zəngin etmək üçün və vətənimizin daha çox tanınması üçün, vətənimizin dünyada hər yerdə məşhur olması üçün insanlar vətənin hüdudlarından uzaqlara getməli və istədikləri yerdə məkan salmalı, istədikləri yerdə yaşamalı, istədikləri yerdə işləməlidir, ancaq vətənlə əlaqələri kəsməməli, vətəni unutmamalı və öz milli köklərini unutmamalıdır.

İndi Rusiyada çoxlu azərbaycanlı yaşayır. İndi daha Sovetlər İttifaqı yoxdur. Biz müstəqil dövlətlik və yeri gəlmişkən, deməliyəm ki, müstəqillik xalqımızın ən böyük tarixi nailiyyətidir. Biz artıq çoxdan, bir çox əsrlər boyunca öz dövlət müstəqilliyimizə malik deyildik. Müstəqilliyə nail olmaq – bu hadisəni lazımınca qiymətləndirmək çətindir. Budur, indi biz artıq müstəqil dövlətin nümayəndələri kimi, artıq öz dövləti olan Azərbaycan xalqının nümayəndələri kimi, Moskvada da, Vaşinqtonda da, Parisdə də, Brüsseldə də və ya hər hansı digər şəhərdə də görüşürük və bu dövlətin Dünya Birliyində, Birləşmiş Millətlər Təşkilatında, bir çox digər beynəlxalq təşkilatlarda öz yeri vardır. Bu çox böyük tarixi nailiyyətdir.

Dünən burada Müstəqil Dövlətlər Birliyinin növbəti sammiti keçirildi. Bəli, mən burada işləmişəm, mən Sovetlər İttifaqının rəhbərlərindən biri olmuşam. Yeri gəlmişkən, Azərbaycan xalqının bütün tarixi ərzində mən Sovetlər İttifaqı kimi böyük fövqəldövlətin rəhbərliyində olmaq şərəfinə layiq görülmüş yeganə azərbaycanlı idim. Bəli, mən burada, Azərbaycanda çox yüksək vəzifələr tutmuşam. Amma indi Azərbaycan prezidenti olaraq, mən bunu keçmişdə malik olduğarımanın hamısından yüksək hesab edirəm.

Mən Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü olmuşam, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini olmuşam, mən Sovetlər İttifaqının bir neçə rəhbərindən biri olmuşam, mən Kremldə oturdum, Kremldə işləyirdim. İndi isə Kremlə başqa dövlətin prezidenti kimi gəlirəm.

Ona görə də xalqımızın, ölkəmizin müstəqilliyi böyük işdir. Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan bərabərhüquqlu 12 dövlət kimi, dünən biz birliyimizin məsələlərini müzakirə etdik. Sonra isə görüşlər, ayrı-ayrı

prezidentlər arasında ikitərəfli görüşlər və Rusiya prezidenti ilə görüşlər keçirildi. Bu gün mənim çox uzun sürən bir görüşüm oldu. Görüşdən çıxanda məni müşayiət edən şəxslər dedilər ki, siz Rusiya prezidenti Vladimir Vladimiroviç Putinlə bir saat qırx dəqiqə söhbət etdiniz. Yeri gəlmişkən, biz ayrılarkən mən ona dedim ki, indi də Azərbaycan icmasının nümayəndələri ilə görüşə gedirəm, səfirin mənə bildirdiyinə görə, onlar Rusiya Federasiyasının 50 vilayətindən gəliblər. O sizə salam yetirməyi xahiş etdi.

Təkrar edirəm, Rusiyada çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Onların hamısı – bəlkə küçə süpürən də, bazarda alver edən də, elmin və ya mədəniyyətin ən yüksək zirvəsində olan da, böyük kommersant olan da bizim üçün doğma adamlardır. Çünki onların hamısı bizim adamlarımızdır. Mən də Azərbaycan prezidenti olaraq, hər bir azərbaycanlıyı özüm üçün əziz adam bilirəm.

Rusiyada nə qədər azərbaycanlı olduğunu söyləmək mənim üçün çətindir. Bəziləri deyirlər, onlar bir milyondur, başqaları deyir ki, iki milyondur. Məncə, heç kim dəqiq hesablamayıbdır. Amma, hər halda, mən belə təsəvvür edirəm ki, azərbaycanlıların bir qismi buradadır, onlar müxtəlif səbəblərə görə çoxdan Rusiyada məskən salmış, öz yerlərini tutmuşlar və elmdə, təhsildə, səviyyədə, mədəniyyətdə, kommersiya strukturlarında çalışırlar, hətta dövlət qulluğunda olanlar da var – mən burada dövlət qulluğundakı bir neçə adamla rastlaşdım, sevindim – müxtəlif sahələrdə – çoxları istehsalatda işləyirlər. Elə götürək Ulyanovskı, orada cəmiyyət var, bilmirəm, burada o cəmiyyətin nümayəndələri var, ya yox. Onlar orada böyük cəmiyyət yaratmışlar və bir neçə dəfə Bakıya gəlmişlər və mən hətta Rusiyadakı Azərbaycan icmasından ilk dəfə hədiyyəni – Ulyanovsk avtomobil zavodunun avtobusunu onlardan almışdım. Onlar bu avtobusu Bakıya gətirərək mənə bağışlamışlar. Təbii ki, mənim avtobusa ehtiyacım yoxdur. Mən onu bu avtobusa ehtiyacı olanlara bağışladım.

Məsələn, mən bunu müsbət amil hesab edirəm. Azərbaycanda bizim bəzi adamlar – bədxahlar da, müxalifətdən olanlar da – bunu xüsusilə şişirdirlər. Deyirlər ki, görürsünüzmü, «Azərbaycandan iki milyon azərbaycanlı çıxıb getmişdir, Rusiyada yaşayır. Ona görə ki, Azərbaycanda yaşamaq çox ağırdır». Müxalifət bizi bunda təqsirləndirmək istəyir. Yaxşı, Rüstəm İbrahimbəyova Azərbaycanda yaşamaq ağır idi, yoxsa, məsələn, Fərman Salmanova Azərbaycanda yaşamaq ağır idi, yaxud Məmməd Əliyevə Azərbaycanda yaşamaq ağır idi? Onlar burada öz layiqli yerini tapmışlar və buna ancaq sevinmək lazımdır.

Məsələn, bu gün səfir bildirdi ki, Rüstəm İbrahimbəyov, Məmməd Əliyev burada işləyərək Rusiya Federasiyasının dövlət mükafatına layiq görülmüşlər. Bu bizim üçün şərəfdir, buna sevinmək lazımdır.

Yeri gəlmişkən, mən bu imkandan istifadə edərək, sizi səmimi-qəlbən təbrik edirəm və istəyirəm ki, mükafatlar daha çox olsun. Rusiyada iki milyon, milyon yarım, bir milyon azərbaycanlının olması müsbət amildir. Azərbaycanda kifayət qədər adam var. Odur ki, narahat olmayın, buna görə Azərbaycan boşalmaz. Çünki bizdə ərazi böyükdür, doğum da yüksəkdir. Ona görə də Azərbaycanda kifayət qədər adam var. Mən bununla demək istəmirəm ki, köçüb gedin. Yox. Lakin kim getmək istəyirsə, qoy getsin. Bəziləri müvəqqəti olaraq işləməyə gedir, digərləri məskən salaraq burada yaşayır, amma vətəni unutmur, gəlirlər, Nizami küçəsində və ya bulvarda gəzir, öz cavanlığını xatırlayır, qohumları ilə ünsiyyətdə olurlar və sair. Bəli, elə kontingent də var ki, onlar pul qazanmağa gedirlər, çoxları bazarlarda çalışır, burada da qəbahətli bir şey yoxdur.

Bilirsiniz ki, 70–80-ci illərdə, bəlkə də bir az əvvəlki illərdə Türkiyədə iqtisadi vəziyyət çətin olduğundan bir çox türklər Almaniya getmişdilər. Almaniyanın isə məhz işçi qüvvəsinə ehtiyacı var idi. Lakin Almaniya – mən o vaxtkı Qərbi Almaniyanı nəzərdə tuturam – həyat səviyyəsi yüksək, çox yüksək olduğuna görə, çox da ixtisaslı olmayan belə işlər üçün onların öz adamları çatışmırdı. Buna görə də bu onlar üçün həтта sərfəli idi. Deməli, öz vətəninə, Türkiyədə özləri üçün lazımı iş tapa bilməyən türklər pul qazanmağa Almaniya gedir və orada pul qazanaraq ailələrini dolandırır dılar. Almaniya isə özü üçün lazımı işçi qüvvəsini artırır dı. İndi Almaniya üç milyon türk yaşayır və Almaniya parlamentində vaxtilə Almaniya pul qazanmağa getmiş türklərdən deputatlar var. Təfəsilatə varib deməyəcəyəm ki, indi Almaniya türklərin gözləndiyindən də çox olmasından narahatdır. Bu başqa məsələdir, bunlar təfərrüatdır və görünür, açıqlamağa lüzum yoxdur. Amma mən bilirəm.

Yaxud yadımdadır, məsələn, Yuqoslaviyadan da Almaniya çoxlu adam işləməyə gədirdi. Bizdə Sovetlər İttifaqı idi və sosialist düşərgəsi idi. Lakin bayaq dediyim kimi, mən Sovetlər İttifaqının rəhbərlərindən biri idim, problemlərlə, xarici işlərlə, o cümlədən sosialist ölkələri birliyinin, sosialist düşərgəsinin möhkəmlənməsi ilə də məşğul olur dım. Mən Yuqoslaviya getmiş və rəhbərlərlə görüşmüş, Sovetlər İttifaqı ilə Yuqoslaviya arasında qarşılıqlı münasibətlər barədə söhbət etməli olmuş dım. O vaxtlar bizim ən mürəkkəb münasibətlərimiz məhz Yuqoslaviya ilə idi. Elə olur dı ki, biz saatlarla müzakirə, mübahisə edirdik, əlbəttə, bu zaman bizdə, sovet rəhbərliyində olan nəzəriyyəni əsas tutur dı. Mən onları qınayaraq deyirdim ki, bu nə olan işdir, siz, sizin vətəndaşlarınız Almaniya gedirsiniz, adamlarınız qara fəhləlik edir, başqa ideologiyanın təsiri altına düşürlər və sair və sair. Mən onları qınayırdım, onlar isə mənə deyirdilər, yoldaş Əliyev, Siz səhv edirsiniz, heç də belə şey yoxdur, bu həтта yaxşıdır. Onların Almaniya işləməsi hesabına hər il banklarımıza ehtiyac duyduğumuz, milyardlarla ölçülən sabit valyuta daxil olur. Bu, bir tərəfdən. Digər tərəfdən isə, onlar orada işləyir, pul göndərir və ya özləri ilə ailələrinə pul gətirirlər və ailələri yaxşı yaşayır.

Mən sizə keçmiş tarixdən, sosializm və kapitalizm düşərgələrinin olduğu dövrdən iki fakt gətirmək istəyirəm. Mən indi heç bir eynilik aparmaq istəmirəm. Sadəcə, bu faktları xatırlayaraq və hər halda, böyük siyasi fəaliyyət təcrübəsinə malik olaraq, məsələn, mən bizdə müxalifətin daim dediyi bu sözlərə fikir vermərəm ki, «görürsünüz, Azərbaycanda vəziyyət necə pisdır, insanlar çıxıb gedir, iki milyon azərbaycanlı Rusiyada yaşayır». Əgər Rusiyada həтта üç milyon azərbaycanlı yaşasa, bu pis deyildir. Azərbaycanda insanlar kifayət qədərdir. Mən istəmirəm ki, biz Rusiyaya ekspansiya təşkil edək. Şübhəsiz ki, bu hər bir kəsin fərdi arzudur, heç kim heç nə təşkil etmir. Mənim təşkil etdiyim yeganə şey gəncləri Rusiyaya təhsil almağa göndərməyim olmuş dır. Bundan savayı heç nə təşkil etməmişəm və bu gün də etmirəm.

Deyərlər ki, burada bazarlarda çoxlu azərbaycanlı var. Bunun nəyi pisdır? Mən yenə keçmişə xatırlayıram. Mən Azərbaycanın rəhbəri işləyəndə deyirdilər ki, azərbaycanlı möhtəkirlər Moskva gedir, gül alveri edir və möhtəkirliyi yayırlar. Təbii ki, bu mənə toxunur dı. Bu gün isə kommersant nüfuzlu adamdır, amma o zaman möhtəkir adlanırdı.

Təbiidir, biz həmin sistem, həmin ideologiya çərçivəsində yaşayırdı. Mən iki-üç dəfə Azərbaycandan böyük milis briqadaları göndərmiş dım ki, Moskvanın bazarlarında azərbaycanlıları tutsunlar, onlar möhtəkirlər kimi, azərbaycanlıların adını batırmasınlar. Başa düşürsünüz mü? Sonra isə Moskvanın bəzi rəhbərləri mənə zəng edirdilər ki, siz nə üçün bunu edirsiniz? Yaxşı, deyək ki, siz onların əlindən hər şeyi aldınız. Axı burada bütün bunlar

moskvalılara lazımdır. Biz 8 martda qadınlarımıza gül bağışlamalıyıq, eləcə də hansısa başqa bir bayramda – siz nə üçün bizi bu imkandan məhrum edirsiniz?

Yaxud da mən Moskvada işləyəndə Rusiyanın bəzi vilayətlərinə gedərkən hökmən bazarlara baş çəkirdim – bu mənim adətim idi. Əlbəttə, mən özüm üçün nə isə almaqdan ötrü bazara yalnız cavanlığımda getmişəm. Rəhbər vəzifədə olanda isə bazarlara, sadəcə, əhval-ruhiyyəni bilmək üçün gedirdim. Obyektiv əhval-ruhiyyəni bazarda həmişə daha çox bilmək olur. Rusiyanın vilayətlərinə gedir və bazarlara baş çəkirdim. Bəzi vilayət partiya komitələrinin birinci katibləri hətta təəccüblənirdilər ki, Əliyev nə istəyir, bazara nə üçün gedir. O, yüksək istehsalatı göstərmək üçün məni zavoda dartır. Mən isə deyirəm ki, oraya gedəcəyəm, amma yolüstü bazara da baş çəkək, görək nə var. Yeri gəlmişkən, mən orada da alver edən azərbaycanlıları görürdüm. Ürəyimdə mən də düşünürdüm ki, onlar həqiqətən bizi gözdən salırlar, möhtəkirliklə məşğul olurlar. Psixologiya belədir. Amma mən hesab edirəm ki, bu həmin sistemin, həmin münasibətin məhsulu idi.

Ticarət isə hər yerdə ticarətdir. Biri supermarketdə alver edir, digəri dükanda, üçüncüsü bazarda – hər yerdə alver edirlər. Əgər bazar olmasa, həyat da olmaz. Onlar məhz ən çalışqan insanlardır. Moskvada – mən burada neçə illər yaşamışam – qışda, iyirmi dərəcə şaxtada bazarda piştaxta arxasında bir neçə saat ayaq üstə dayanıb nə isə satmaq çox ağır zəhmətdir. Nə üçün hesab etməliyik ki, onlar bizi gözdən salan insanlardır? Yox!

Bir dəfə Yuri Lujkov Bakıya gəlmişdi. Mən ona dedim ki, xahiş edirəm, «Qafqaz millətindən olan şəxslər» ifadəsinə son qoyun. Əvvəla, bu təhqiramizdir. Qafqaz millətindən olan şəxslər nə deməkdir? Qafqaz təkcə bizim regionun deyil, dünyanın gözəl bir guşəsidir. Qafqaz bir çox görkəmli insanların vətənidir. Qafqaz bir çox qəhrəmanların vətənidir. Siz nə istəyirsiniz? Onlar Qafqaz millətindən olan şəxslərə cinayətkarlar, hansısa oğrular, fırıldaqçılar damğası vurmuşdular. Mən rəsmi surətdə etiraz etdim və bizdə sarayda Rusiya Federasiyasının mədəniyyət günləri keçirilərkən o, çıxış etdi və mən də çıxış etdim, bu barədə açıq danışdım.

Ona görə də həmin insanlar da bizim həmvətənlərimiz, doğmalarımızdır. O ki qaldı cinayətlərə, cinayətlər bazarda da törədilir, küçədə də törədilir, ən nüfuzlu yerdə də törədilir. Əsla hesab etmək olmaz ki, əgər o, bazarda alver edirsə, deməli, cinayətkardır. Mən ona görə bu mövzuda bir qədər çox danışdım ki, deyəm – hər bir zəhmət şərəflidir. Rusiyada işləyən və öz ailəsini saxlayan, pul qazanan və eyni zamanda bu və ya digər regionun həyatında iştirak edən azərbaycanlı ləyaqətli adamdır və biz onun mənafeələrini müdafiə etməliyik, onu həmişə həmvətənimiz saymalıyıq.

İndi isə azərbaycanlıların ünsiyyəti barədə. Təəssüf ki, biz bir çox digər məsələlərdə olduğu kimi, bu məsələdə də geri qalmışıq. Rusiyada azərbaycanlılar sayca sanki az deyildilər, odur ki, onlar gərək birləşəydilər, sıx birləşəydilər, necə deyərlər, bir-birilə daha yaxından bağlı olardılar, bir-birinə daha çox kömək edəydilər – bir-biri ilə ünsiyyətdə olmaq öz vətənini unutmamağa kömək edir. Məsələn, Novruz bayramında plov bişirirlər, hamı oturub birlikdə yeyir və ya bir-birini dəvət edirlər. Yaxud, məsələn, bir-birinə qonaq gedir, təbrik edir, üstəlik hədiyyələr, paxlava və ya şəkərbura verirlər – bu da ünsiyyət vasitəsidir.

Yəni mən belə düşünürəm və hamı da bu fikirdədir ki, harada yaşayırlarsa yaşasınlar, azərbaycanlılar bir-biri ilə bağlı olmalı, bir-biri ilə əlaqə saxlamalıdırlar. Əvvəla, bu, dilimizin, ənənələrimizin, adətlərimizin qorunub saxlanmasına kömək göstərəcəkdir. İkincisi, bu hər bir azərbaycanlıya kömək edəcəkdir. Azərbaycanlının başına

bir iş gəldikdə, başqası ona kömək edəcəkdir. Əlbəttə, onun rus və ya yəhudi, yaxud hər hansı başqa millətdən olan dostu var, o da dostdur və ona kömək edəcəkdir. Amma hər halda, azərbaycanlı doğmadır, adət-ənənəsinə görə də, xasiyyətinə görə də ona həmişə yaxındır.

Buna görə də istərdim ki, Rusiyada yaşayan azərbaycanlılar bir-biri ilə səmimi münasibətlərdə olsunlar. Bu isə Rusiyanın müxtəlif regionlarında icmalar yaradılması ilə mümkündür. Mən eşidəndə ki, Rusiyanın 50 vilayətində formalaşmış icmalar var və bu icmaların nümayəndələri mənimlə görüşmək üçün buraya, Moskvaya gələ bilirlər, bu məni çox sevindirdi. Rusiyada çoxlu azərbaycanlı olduğu məlumdur. Təkrar edirəm, mən buna müsbət yanaşıram. Lakin bizdə mütəşəkkillik çatışmırdı, ünsiyyət çatışmırdı, əgər indi bu məsələ həll edilmişsə, bu çox yaxşıdır, çox xoşdur.

Bilirsiniz ki, biz, təəssüflər olsun, Ermənistanla qonşuluqdayıq, onunla dostluğumuz heç cür baş tutmur. Siz Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin tarixini bilirsiniz, azərbaycanlılar sülhsevər xalqdır, azərbaycanlılar başqa xalqlara heç zaman pis münasibət bəsləməyiblər. Bizdə tolerantlıq, xalqımızın dini dözümlülüyü yüksək səviyyədədir. Biz günahkar deyilik ki, ermənilər – əlbəttə, onların hamısı deyil, ancaq təcavüzkar separatçılar və ya ekstremistlər və sair – müxtəlif vaxtlarda müxtəlif münaqişələri qızışdırmış və nəhayət, 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini qoparıb özlərinə birləşdirmək üçün birbaşa hücum keçmişlər.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi də bundan başlamışdır. O, indiyədək davam edir və biz bu münaqişəni heç cür həll edə bilmirik. Biz əvvəllər də bilirdik. Ancaq bu münaqişə yarandıqdan sonra biz bu barədə daha çox məlumat almağa başladığımız, yəni ki, bir görün, ermənilər müxtəlif ölkələrdə necə mütəşəkkildir, bir-biri ilə necə yaxındır, necə güclü icmaları var. Məsələn, siyasətlə və dövlət fəaliyyəti ilə uzun illər məşğul olmuş adam kimi, hətta mən də bunun belə olduğunu əvvəllər bu dərəcədə təsəvvür etmirdim. Xatirimdədir, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi yenidən başlanmışdı və Qorbaçov Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk səfərə getmişdi, sovet mətbuatında xəbər verdilər ki, orada o, erməni icmasının nümayəndələri ilə görüşüb. Siz yəqin ki, xatırlayırsınız. Sən onda, mənə, deputat idin. Onlar Qorbaçova hansısa bahalı bir hədiyyə, daha doğrusu, Raisa Maksimovnaya bahalı hədiyyə verdilər. Bu bizdə hiddət doğurdu. Bəli, hiddət doğurdu. Çünki Sovetlər İttifaqının dövlət başçısı olan Qorbaçov ermənilərə də, azərbaycanlılara da eyni münasibət göstərməli idi. Yeri gəlmişkən, dünən mən bir televiziya müsahibə verdim və bunu bir daha dedim. Əgər 1988-ci ildə Qorbaçov və onun ətrafındakılar düzgün mövqe tutsaydılar, bu münaqişə belə şəkil almazdı və bu qədər itki olmazdı, Ermənistan da, Azərbaycan da bugünkü kimi belə düşmənçilik münasibətində olmazdı. Bunun təqsirkarlarından biri o və o vaxtkı sovet rəhbərliyidir.

Bununla yanaşı, Amerikada Azərbaycan icmasının yalnız planı vardır. Yox, burada artıq azərbaycanlıları təqsirləndirmək olmaz, çünki ermənilər artıq bir çox əsrlər ərzində bütün dünyaya səpələnmişlər. İndi dünya bizim hamımızın üzünə açıqdır, biz hər yerə gedib-gəlirik, məsələn, görürük ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında erməni icması üzvlərinin sayına görə böyük deyildir – orada ermənilər bir milyondan artıq deyil – amma onların icması çox güclüdür. Onun hansı yeri tutduğunu demək istəmirəm, hər halda, yəhudi və ya yunan icmalarından sonra ilk yerlərdən birini erməni icması tutur, onun konqresə təsiri var.

1992-ci ildə Amerika Konqresində Azərbaycan barəsində açıq-aşkar ədalətsiz qərar, ayrı-seçkilik qərarı qəbul edildi. Bu qərarla guya o vaxtlar Azərbaycanın Ermənistanı blokadaya alması ilə əlaqədar Amerika hökuməti

tərəfindən Azərbaycana hər hansı yardım göstərilməsinin qadağan olunması nəzərdə tutulur. Bunu erməni diasporu və ermənipərəst konqresmenlər etmişlər. Bu gün də Amerika parlamentində olduqca çox ermənipərəst konqresmenlər var. Son illər biz böyük çətinliklə, gərgin əmək sayəsində – konqresmenlərin müəyyən hissəsi heç də azərbaycanpərəst olmadılar, yox – onlara sadəcə olaraq izah etdik və onlar obyektiv mövqelərdə durdular.

Mən prezident Klintonla dəfələrlə görüşmüşəm. O mənə demişdir ki, bəli, 1992-ci ildə «Azadlığı dəstəkləmə aktı»nın 907-ci maddəsinə Azərbaycan barəsində tətbiq edilmiş düzəliş ədalətsizdir və onu götürmək lazımdır. Bu, 1997-ci ilin avqustunda mən Vaşinqtonda rəsmi səfərdə olarkən hətta Ağ evdə bizim birgə bəyanatımızda da yazılmışdır. Amma o bunu edə bilmir, çünki erməni diasporu çox güclüdür və ermənipərəst konqresmenlər mane olur, bunu etməyə imkan vermirlər.

Mən sizə hətta belə bir əhvalatı danışım. Braunbək adlı bir senator var, ümumiyyətlə, bu məsələnin ədalətli həllini istəyir. Konqresmen Kinq bir dəfə 907-ci maddənin ləğvi haqqında təklif verdi, səsə qoydular, amma keçmədi. Sonra senator Braunbək böyük İpək yolunun bərpasına dair proqram irəli sürdü. Əgər Konqres bu proqramı qanun şəklində qəbul edərsə, deməli, yollar açılır, lakin 907-ci maddə ləğv edilmir, amma bu maddənin bir çox qadağaları avtomatik surətdə götürülür. Ancaq erməni diasporu Konqresdəki öz tərəfdarları vasitəsilə bu qanuna da mane oldu, halbuki onun çox böyük əhəmiyyəti vardı.

Başa düşürsünüzmü, onlar nəinki Amerikada və Fransada, eləcə də Rusiyada, hər hansı digər ölkədə – daha haralarda yoxdular – hər yerdə var və hər yerdə də mütəşəkkildirlər, hər yerdə məktəbləri var. Məsələn, Amerikada onlar Amerika cəmiyyətinə tamamilə daxil olmuşlar. Bu yaxınlarda prezident Klinton erməni icmasına məktub göndərdi və Amerika Birləşmiş Ştatlarının iqtisadiyyatının və mədəniyyətinin və s. inkişafında onların xidmətlərini qiymətləndirdi. Onlar yığcam yaşadıqları yerlərdə məktəblərə, kilsəyə, bir çox digər şeylərə malikdirlər. Siz bilirsiniz, bəzi ştatlarda, məsələn, Nyu-Cersidə, Massaçusetsdə və digər ştatlarda, o cümlədən Los-Anceles şəhərində daha yığcam yaşayırlar və sair. Lakin onlar başqa yerlərdə də, hər yerdə yaşayırlar.

Təkrar edirəm, bu proses heç də bir əsr ərzində getməmişdir. Mən bunu bir misal olaraq deyirəm. Bir amil bizim əleyhimizdir, çünki onlar müxtəlif ölkələrdə imkanlara malik olduqlarına görə, bu münaqişə ilə əlaqədar məsələnin beynəlxalq təşkilatlar vasitəsilə ədalətlə həll edilməsinə imkan vermirlər. Bu bizim üçün zərərlidir. Amma bununla yanaşı, biz müxtəlif ölkələrdəki erməni diasporu ilə heç nə edə bilmirik.

Bu, ermənilərin milli mənafeləri baxımından çox gözəldir. Amma gərək biz də öyrənək. Təkrar edirəm, mən xəyaldan, xülyadan uzağam ki, biz buna qısa vaxtda, bir onillik ərzində nail ola bilərik. Lakin qarşımıza məqsəd qoysaq, bunu edə bilərik. Buna görə də icma olduqda, bu icma bir yerə toplaşır, şükürlər olsun ki, Rusiyanın müxtəlif vilayətlərində yaşayan azərbaycanlılar kasıb deyillər, normal yaşayırlar, birinin imkanı böyükdür, digərinin imkanı azdır, buna baxmayaraq, normal yaşayırlar, onlar dili öyrənmək üçün bazar günü məktəbləri yarada bilərlər. Onlar öz milli musiqisini, milli incəsənətini təbliğ etmək üçün müxtəlif dərnəklər yarada bilərlər. Onlar haradasa toplaşır, ibadət etmək üçün məscid tikdirə bilərlər. Bilirsiniz ki, sovet ideologiyası dövründə biz mənəvi dəyərlərdən məhrum idik. Təkcə biz yox – Sovetlər İttifaqında hamı məhrum idi. Amma indi görün, Rusiyada pravoslav kilsəsi, yaxud da, məsələn, başqa xalqların kilsələri necə gücə malikdir.

Ümumiyyətlə, biz öz mənşəyimizi, öz milli mənşəyimizi və dini mənşəyimizi heç vaxt unutmamalıyıq. Bəli, əcdadlarımız islami hələ VII əsrdə qəbul etmişlər. İslam bir çox yüzilliklər ərzində xalqımızın həyatının mənəvi əsası olmuşdur. Biz başqa dinə tapına və ya onu qəbul edə bilmərik. Əlbəttə, bizim Azərbaycanda üç konfessiya – müsəlman, islam, pravoslav xristian və yəhudi konfessiyaları var. Yeri gəlmişkən, çoxları təəccüblənir ki, Azərbaycanda üç konfessiya belə dostcasına fəaliyyət göstərir. Biz məhz belə xalqıq, təkrar edirəm, biz başqa dinlərə dözümlüyük, lakin, bununla bərabər, milli adətlərimizin, milli mərasimlərimizin ən mühüm mənbələrindən biri olan öz dinimizi unutmamalıyıq.

Buna görə də icmanın böyük əhəmiyyəti var. Əgər icmalar həqiqətən formalaşıbsa, əgər bu icmalar bundan sonra da inkişaf edəcəksə, əgər hər bir icma öz sıralarından ən nüfuzlu adamları irəli sürəcəksə, bu adamlar təşkilat işi ilə məşğul olacaqlarsa və qalanları bu rəhbər işçiyə və ya bu rəhbərlərə hörmət edəcəklərsə, onlarla hesablaşacaqsə, onda, əlbəttə, açıgını deyəcəyəm, Rusiyadakı Azərbaycan icmaları qısa müddətdə çox şeyə nail ola bilərlər.

Əlbəttə, bütün bunlar Rusiya qanunları çərçivəsində olmalıdır, bütün bunlar Rusiyanın bu və ya digər regionunun inkişafı naminə olmalıdır. Mən əvvəldə dedim ki, burada Rusiya vətəndaşlığı olan azərbaycanlılar da var. Bu çox gözəldir. Rusiya çoxmillətli ölkədir. Bizdə, Azərbaycanda hazırda 150 mindən çox rus yaşayır. Onların hamısı Azərbaycan vətəndaşlığına malikdir. Onlar bizim vətəndaşlarımızdır və heç bir ayrı-seçkilik yoxdur, heç bir.

Deməliyəm ki, bilirəm, onlar bir prezident kimi, mənə çox hörmət edirlər, mənim ən fəal tərəfdarlarım, seçicilərimdir. Siz yəqin ki, bilirsiniz, çünki 1989–1990-cı illərdə və s. hüquqlarının pozulmasına görə rusların bir hissəsi, hər halda, Azərbaycandan getmişdir. Lakin – yeri gəlmişkən, özünü tərifi olmasın, mənə düz başa düşün – mən Azərbaycan rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra bir çox ruslar qayıtdılar. Onlar mənimlə hər dəfə görüşərkən çox təşəkkür edirlər, çünki yaxşı yaşayırlar. Onlar Azərbaycanın vətəndaşlarıdır. Rusiya vətəndaşları olan azərbaycanlılar var, bu çox yaxşıdır. Rusiya vətəndaşları olan azərbaycanlılar Rusiyanın dövlət qulluğunda, elmi, mədəniyyət, kommersiya sahələrində və digər sahələrdə işləyirlər. Ancaq azərbaycanlı olduqlarını unutmur və Azərbaycan haqqında düşünür, öz milləti haqqında düşünür, öz xalqı haqqında düşünür.

Bu yaxınlarda gedənlərin isə Rusiya vətəndaşlığı yoxdur, onlara da həyan olmaq lazımdır və qətiyyənlə yol vermək olmaz ki, onların hüquqları tapdalansın. Çünki onlar azərbaycanlıdır. Onlardan kimsə Rusiya vətəndaşı olarsa, qoy olsun. Kimsə Azərbaycan vətəndaşlığını saxlamaq istəyir. Bizdə də, Azərbaycanda da Rusiya vətəndaşı olan ruslar var – heç bir problem yoxdur. Bəziləri də var ki, onlar azərbaycanlı deyil, başqa millətlərə mənsubdur və digər ölkələrin vətəndaşlarıdır, onların da problemləri yoxdur.

Yəni indi biz azərbaycanlıları ayırmamalıyıq ki, filankəs Rusiya vətəndaşıdır, filankəs Rusiya vətəndaşı deyil – hamı azərbaycanlıdır. Rusiya vətəndaşları daha böyük imkanlara malikdirlər, istər Azərbaycan icmalarının dəstəklənməsi üçün, istərsə də Rusiya vətəndaşlığı olmayan azərbaycanlıların mənafeələrinin müdafiəsi üçün onlar Rusiyanın müvafiq dövlət strukturlarından daha çox istifadə edə bilərlər.

Əlbəttə, Rusiya ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərin bizim üçün böyük əhəmiyyəti var. Bu təkcə sizin üçün deyil, Azərbaycanın bütün əhalisi üçün, bütün vətəndaşlarımız üçün də böyük əhəmiyyətə malikdir, çünki siz Rusiyada yaşayırsınız.

Sizə deyə bilərəm ki, Azərbaycan Rusiya ilə dostluq münasibətlərinin inkişafında və möhkəmlənməsində qəti mövqe tutur. Mən bunu dəfələrlə – Rusiyadan gələn müxtəlif nümayəndə heyətləri ilə görüşlər zamanı da, keçmiş vaxtlarda Rusiya rəhbərləri ilə görüşlərim zamanı da demişəm. Bu yaxınlarda, ayın 12-də Rusiyanın Respublika günü qeyd olundu. Mən Rusiyanın Azərbaycandakı səfirliyinə getdim və orada nitq söylədim. Mən bu barədə çox dəqiq danışdım.

Bu gün prezident Vladimir Vladimiroviç Putinlə çox ətraflı söhbətimiz oldu. Bayaq dediyim kimi, biz bir saat 40 dəqiqə söhbət etdik və bu söhbət əsasən münasibətlərimizin bundan sonra necə inkişaf etdirilməsinə həsr olundu. Prezident Vladimir Vladimiroviç Putin Rusiya – Azərbaycan münasibətlərinin inkişafına çox böyük əhəmiyyət verir və bunu ürəkdən istəyir. Biz fikir mübadiləsi apardıq. Dedim ki, buna mən də böyük əhəmiyyət verirəm. Mən dünən bizim iclasımızda da, bu gün də dedim ki, Azərbaycan 200 ildir Rusiya ilə bağlıdır. Əlbəttə, biz öz qədim keçmişimizlə fəxr edirik, öz qədim mədəniyyətimizlə fəxr edirik, öz milli ənənələrimizlə fəxr edirik, ancaq bununla yanaşı, biz heç vaxt unutmamalıyıq ki, XIX–XX əsrlərdə Azərbaycan ümumbəşəri dəyərlərə, Avropa dəyərlərinə məhz Rusiya vasitəsilə, Rusiya mədəniyyəti vasitəsilə, rus təhsili vasitəsilə qovuşmuşdur.

Axı Rusiya da bir çox əsrlər əvvəl belə Rusiya olmayıbdır. Rusiya, məsələn, XIX əsr və ya XVIII əsrdə özünün Avropa ilə fəal əlaqələri, yəni milli Rusiya xüsusiyyətlərinin Avropa, Qərb xüsusiyyətləri ilə sintezi sayəsində belə olmuşdur. Biz isə bu yolu Rusiya vasitəsilə XIX əsrdə də, XX əsrdə də keçmişik, məhz ona görə ki, ziyalılarımızın ən yaxşı nümayəndələri Rusiyada təhsil almışlar. Doğrudur, onların bəziləri Qərb ölkələrində, məsələn, Almaniyada, Fransada və başqa ölkələrdə, digərləri isə Rusiyada təhsil almışlar və bütün bu təhsili öz xalqına gətirmişlər. Elməmiz, ali təhsilimiz artıq XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq məhz Rusiya mədəniyyəti ilə yaxınlığımız sayəsində inkişaf etmişdir.

Elə bizim Üzeyir Hacıbəyovu götürün. O öz məzmununa görə sırf milli adamdır, nəinki bir bəstəkar kimi, həm də bir ictimai xadim, bir mütəfəkkir kimi, Azərbaycan millətinin fəxridir. O, Rusiya təhsili almışdır – Qori seminariyasında, sonra Peterburq Konservatoriyasında oxumuşdur və onun Allah vergisi olan genetik göstəriciləri, istedad və bacarığı belə güclü inkişaf tapmışdır, çünki o, rus dilini, rus ədəbiyyatını, bunun vasitəsilə isə Qərb mədəniyyətini öyrənmiş və əsrimizin əvvəllərində elə böyük əsərlər yaratmışdır ki, bu əsərlərlə Azərbaycanın neçə-neçə nəsilləri, neçə-neçə gələcək nəsilləri fəxr edəcəkdir.

Biz bu barədə çox danışa bilərik. Bu mədəniyyətdən nə əldə etdiyimizi söyləmək üçün mən sizə yalnız bir faktı xatırlatdım. Əlbəttə, bu tarixdə kədərli səhifələr də var, faciəli səhifələr də. Lakin bununla bərabər, biz gərək həmişə çətin yola yekun vuraq, görək nə itirmişik, nə əldə elmişik. Hər halda, çox şey əldə etmişik.

Ona görə də keçmiş tariximizi nəzərə alaraq, coğrafi mövqeyimizi nəzərə alaraq deməliyik ki, artıq indi bir müstəqil dövlət kimi, biz Rusiya ilə dostluq münasibətlərinə məhkumuq. Bu, Rusiyanın da, Azərbaycanın da xeyrinədir. Bu gün biz prezident Vladimir Vladimiroviç Putinlə bu baxımdan yekdil olduq. Ona görə də Azərbaycan icmaları kimi, siz də Rusiyada yaşayaraq, Rusiyada işəyərək, müxtəlif fəaliyyətlə məşğul olaraq Rusiya ilə Azərbaycan arasında dövlətlərarası münasibətlərin daha da möhkəmlənməsinə və inkişaf etməsinə öz töhfənizi verə bilərsiniz.

Yəqin ki, sizi Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə problemi də maraqlandırır. Siz bilirsiniz, bu münaqişə 1987-ci ilin axırlarında–1988-ci ilin əvvəllərində başlanmışdır. Obyektiv və subyektiv səbəblərə görə indi biz belə bir vəziyyətdəyik. Lakin 1994-cü ilin mayında, altı ildən bir qədər əvvəl mən qərar qəbul etdim və Ermənistanla biz sülh danışıqları aparılması üçün atəşkəs haqqında razılığa gəldik. Çünki hərbi əməliyyatlar aparmaqla, müharibə etməklə yanaşı, eyni zamanda məsələnin nizama salınması yollarını axtarıb tapmaq çox çətin idi.

Biz bu işlə o vaxtdan bəri məşğul oluruq. Doğrudur, çətinidir, çox çətinidir. Nəyə görə? Təkrar edirəm, müxtəlif səbəblərə görə. İndi mən təfərrüata varmaq istəmirəm, burada bizim də təqsirimiz çoxdur. Ancaq bununla bərabər, Azərbaycana nisbətən Ermənistana daha böyük yardım göstərən bəzi ölkələr, o cümlədən də onda Sovetlər İttifaqının rəhbərliyindəki bəzi qüvvələr də birtərəfli mövqe tuturdular, məhz Sovetlər İttifaqının rəhbərliyi Azərbaycan barəsində qeyri-obyektiv, ədalətsiz mövqe tutmuşdu. Buna görə də elə oldu ki, ərazimizin 20 faizi erməni silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır, bir milyondan çox azərbaycanlı öz yaşayış yerlərindən didərgin salınmışdır, ağır şəraitdə, əksəriyyəti də çadırlarda yaşayır.

Sülh danışıqları apardığımız bu illər ərzində, xüsusən də Azərbaycan prezidenti ilə Ermənistan prezidenti arasında bir neçə bilavasitə görüşün keçirildiyi axırıncı, 1999-cu ildə biz çox şeyləri sınaqdan çıxardıq. Biz haradasa mövqelərimizi yaxınlaşdırmağa başladığımız. Amma hansı əsasda? Əlbəttə, məsələ Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqeyi üzündən həll olunmur. Ermənistanın fikrincə, onun işğal etdiyi ərazi – «Dağlıq Qarabağ onlara məxsusdur və bu əzəli erməni torpağıdır», halbuki bu, həqiqətə qətiyyənlə uyğun deyil, uydurmadır. Amma onlar nəinki Dağlıq Qarabağın ərazisinin, həm də Dağlıq Qarabağ ətrafındakı 7 rayonu – yalnız azərbaycanlıların yaşadığı rayonları işğal etmişlər.

Münaqişə başlanmadan əvvəl Dağlıq Qarabağda əhalinin nisbəti belə idi – 30 faiz azərbaycanlılar, 70 faiz ermənilər, qalan bütün rayonların əhalisi isə yüz faiz azərbaycanlılardan ibarət idi. Yeri gəlmişkən, münaqişənin başlanması ərəfəsində Dağlıq Qarabağda cəmi 170 min əhali vardı. Bir sözlə, bizim Ağdam rayonunda bütün Qarabağda olduğu qədər əhali yaşayırdı. Bir diqqət yetirin, bu qədər qan tökülməsini və belə ağır vəziyyətə gətirib çıxaran, hazırda dünyada ən mürəkkəb, çətin münaqişələrdən biri sayılan bu münaqişə nəyə görə yaranmışdır.

Əlbəttə, Ermənistan öz inadında, öz qeyri-konstruktivliyində müxtəlif ölkələrdəki bəzi tərəfdarlarına, müxtəlif ölkələrin dövlət qurumlarında sözü keçən diaspora da arxalanır. Ona görə də bu çox çətinidir, başa düşün, son dərəcə çətinidir. Əgər bu kimlərə adi görünürsə, onlar yanılırlar. Bəzən deyirlər ki, Əliyev nə üçün bu məsələni indiyədək həll etmir və ərazilərimizi azad etmir və s.

Mən demişəm və sizə də deyirəm ki, bu məsələnin həlli ilə gecə də, gündüz də məşğulam. Vaxtımın xeyli hissəsi bir çox çətinlikləri olan dövlətimizin digər məsələləri, problemləri ilə yanaşı, buna həsr edilir. Lakin bununla belə, istəmirəm ki, siz bədbinliyə qapılısınız. Hesab edirəm ki, biz bu məsələnin həlli yolunu tapacağıq. Amma burada qarşılıqlı kompromislərsiz keçinmək olmaz. Hər iki tərəfdən kompromislər olmalıdır. Biz Ermənistan prezidenti ilə təxminən bu barədə danışdıq. Sırağagün biz – Ermənistan prezidenti və Azərbaycan prezidenti burada görüşdük. Sonra üç prezidentin – Rusiya, Azərbaycan, Ermənistan prezidentlərinin görüşü

keçirildi. Bundan sonra dörd prezidentin – Rusiya, Gürcüstan, Azərbaycan, Ermənistan prezidentlərinin görüşü oldu.

Biz ilk iki görüşdə Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişənin həlli məsələlərini müzakirə etdik, üçüncü halda, dörd prezident görüşdükdə isə Zaqafqaziyada, Cənubi Qafqazda əməkdaşlığın mümkünlüyü məsələlərini müzakirə etdik. Elə bu gün prezident Vladimir Vladimiroviç Putinlə də uzun sürən görüşüm zamanı söhbətimizin xeyli hissəsi məhz bu məsələyə, bu mövzuya həsr olundu. Ümidvaram ki, Vladimir Vladimiroviç Putin bu məsələ ilə bundan belə daha fəal məşğul olacaq, buna daha böyük diqqət yetirəcəkdir. Mən bunu, hər halda, bu gün hiss etdim.

İndi mən sizə heç bir vəd vermirəm. Amma, hər halda, bu bizim ağrımız, əzab-əziyyətimiz, müsibətimizdir. Keçmişdə Sovetlər İttifaqına daxil olmuş və müstəqilliyə qovuşmuş respublikalardan heç biri Azərbaycan kimi belə vəziyyətə düşməmişdir. Ermənistan da münaqişədədir, amma Ermənistanın bir qarış da ərazisi işğal olunmayıbdır. Gileylənir ki, bilirsinizmi, Azərbaycandan olan qaçqınların müəyyən bir hissəsi Ermənistandadır. Əvvəla, bu ermənilər olduqca azdır. İkincisi isə, onların əksəriyyəti Ermənistandan getmişdir. Yeri gəlmişkən, Ermənistandan olduqca çoxlu adam köçüb gedir, onlar Rusiyada, Qərb ölkələrində, Amerikada məskən salırlar.

Bizim azərbaycanlılar isə, məsələn, Ağdam rayonundan, Füzuli rayonundan, Cəbrayıl rayonundan, Zəngilan rayonundan, Qubadlı rayonundan, Laçın rayonundan, Kəlbəcər rayonundan olan azərbaycanlılar Rusiyaya getməyəcək, Amerikaya getməyəcək, Fransaya getməyəcək, heç yana getməyəcəklər. Xalqımızın psixologiyası belədir. Onların hər biri öz kəndinə, öz doğma torpağına, öz əcdadlarının məzarları yanına qayıtmaq istəyir. Mən də bu cür mövqe tuturam. Biz buna nail olmalıyıq və nail olacağıq!

Nəhayət, demək istəyirəm ki, hesab edirəm bundan sonra sizin üçün – nəinki sizin üçün, eləcə də Rusiyada yaşayanların hamısı üçün – daha yaxşı və daha asan olacaqdır. Çünki Rusiya Federasiyasının rəhbərliyində böyük dəyişikliklər baş vermişdir, yeni prezident seçilmişdir. Deməliyəm ki, Vladimir Vladimiroviç Putin çox layiqli insandır. Gördüyünüz kimi, qısa müddətdə Rusiya üçün daxili həyatda da, xarici siyasətdə də çox işlər görmüşdür. Onun planları, niyyətləri, başlıcası isə fəallığı – həm siyasi fəallığı, həm də dövlət fəallığı, səmimiliyi belə söyləməyə əsas verir ki, Rusiya da son illər düşdüyü bu ağır vəziyyətdən çıxacaqdır. Rusiya demokratik ölkə kimi inkişaf edəcəkdir. Əgər Rusiya inkişaf edərsə, deməli, sizin hər birinizin həyatında da, fəaliyyətində də uğurlar olacaqdır. Deməli, Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərimiz daha yaxşı olacaqdır. Bir sözlə, bu, nəinki bu gün, həm də son vaxtlar – Vladimir Vladimiroviç Putinin seçilməsindən əvvəl də və xüsusən o, prezident seçildikdən sonra da çıxardığım nəticədir. Yeri gəlmişkən, o bilir ki, Rusiyada yaşayan azərbaycanlıların mütləq əksəriyyəti ona səs vermişdir. Buna görə mən sizə minnətdaram.

Mən artıq dedim ki, azərbaycanlılar Rusiyada müxtəlif sahələrdə işləyir və müxtəlif yerlərdə yaşayırlar. Əlbəttə, bizim üçün elmdə işləyən də, təhsildə, mədəniyyətdə, səhiyyədə, humanitar sahələrdə çalışanlar da, kommersiya, ticarət sahəsində çalışanlar da vacibdir. İndi Azərbaycan da, Rusiya da demokratiya, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedirlər. Odur ki, bazar iqtisadiyyatı ölkələrimizin inkişafının əsasını təşkil edir. Biz Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatının inkişafını təmin edən çoxlu islahatlar həyata keçiririk.

Mən istəyirəm ki, Rusiyada Rüstəm İbrahimbəyov, Fərman Salmanov, Məmməd Əliyev, Müslüm Əliyev, Müslüm Maqomayev və bir çox başqaları kimi görkəmli elm, mədəniyyət, təhsil xadimlərimiz olsun. Onların hamısının adını çəkməyə imkanım yoxdur. Mən istəyirəm ki, Rusiyada böyük kapitalla malik, geniş kommertiya fəaliyyəti ilə məşğul olan azərbaycanlı iri kommertiyaçılar, nüfuzlu kommertiyaçılar olsun. Çünki indi bu, bazar iqtisadiyyatının əsasını təşkil edir.

Ancaq eyni zamanda, bunlar hamısı qanun çərçivəsində, Konstitusiya çərçivəsində, Rusiyada mövcud olan qaydalar çərçivəsində olmalıdır. Azərbaycanlılar, ümumiyyətlə, zirək xalqdır. Yeri gəlmişkən, deyəndə ki, Rusiyanın və Moskvanın bazarlarında çoxlu azərbaycanlı var, eyni zamanda deyirlər ki, azərbaycanlılar, ümumiyyətlə, əsrlər boyu ticarətlə məşğul olmuşlar. Bəli, ticarət keçmiş zamanlarda çox şərəfli peşə idi.

«Arşın mal alan» yadınıza salın: Soltan bəy – Gülçöhrənin atası söhbət edəndə deyirdi ki, «doxturdu-moxturdu, incinardı-mincinardı – bunlar heç nədir, əsas tacirdir». Bu da təsadüfi deyil. Üzeyir Hacıbəyov bu əsəri gərək ki, 1913-cü ildə yazıbdır. Amma mən Soltan bəy kimi fikirləşmirəm. Bütün peşələr hörmətlidir. Xalqı daha da yüksəklərə qaldıran həmişə alimlər, mədəniyyət xadimləri, böyük ictimai xadimlər, böyük ziyalılar olubdur. Məsələn, biz tariximizdən danışanda görürük – nə qədər şahlarımız olub, onların hamısı yaddan çıxıbdir. Amma deyirik – Nizami, Füzuli, Nəsimi, Mirzə Fətəli Axundov, Sabir, yaxud da başqaları. Əlbəttə ki, xalqın mədəni səviyyəsini göstərənlər həmişə ziyalılar olubdur. Mən istərdim ki, burada bizim ziyalılar yaxşı inkişaf etsinlər. Amma bütün Dünya Birliyinin gələcəyi bazar iqtisadiyyatı ilə əlaqədar olduğuna görə, mən istərdim ki, bizim çox gözəl azərbaycanlı kommertiyaçılarımız da olsunlar. Onlar öz fəaliyyətləri ilə həm özlərinə xeyir gətirə bilirlər, həm də öz sərvətləri ilə bizim icmaların yaşamasına, inkişaf etməsinə kömək göstərə bilirlər.

Nəhayət, bir fikri də bildirmək istəyirəm. Bilirsiniz, hansı millətdən soruşsan, deyəcək ki, bizim bədbəxtliyimiz ondadır ki, içimizdə dedi-qodu var, birlik yoxdur. Düzdür, hər bir millətin içərisində belə proseslər var. Amma ədalət naminə demək lazımdır ki, bəzi millətlər var, onlarda şəxsi münasibətlər, dedi-qodu olsa da, ancaq prinsiplial məsələlərdə birlik var. Ancaq bəzilərdə isə parçalanma meylləri çox güclüdür.

Gəlin açıq etiraf edək ki, bizim millətimizdə parçalanma meylləri güclüdür. Əgər bu parçalanma meylləri olmasaydı... Nə üçün, azərbaycanlılar ermənilərdən acizdirlərmi? Əgər vuruşa, döyüşə qalsa, azərbaycanlı heç vaxt ermənidən aciz olmayıbdir. Ancaq niyə belə olubdur? Çünki azərbaycanlılar daxildə başladılar bir-birini didməyə, hakimiyyət mübarizəsi aparmağa. Bunun nəticəsində də ermənilər birləşdilər, gəlib Azərbaycanın torpaqlarını işğal etdilər.

Baxın – 1988-ci ildə Ermənistan –Azərbaycan münaqişəsi başlandı. Azərbaycana neçə nəfər rəhbərlik etdi? Mən buraya gələndən sonra Kamran Bağırovu seçmişdilər – düzdür, mən də seçmişdim. Hadisələr başlayan kimi onu çıxartdılar, göndərdilər Vəzirovu. Cəmişi ilyarım işlədi, amma torpağı müdafiə etmək əvəzinə, münaqişəni aradan götürmək əvəzinə daxildə intriqa ilə məşğul olmağa başladı. İlyarımdan sonra xalq onu götürüb atdı. Ondan sonra Mütəllibov gəldi, iki il işləyə bilmədi – yenə də daxili hakimiyyət mübarizəsi. Ondan sonra Xalq Cəbhəsi gəldi, bir il işlədi – yenə də hakimiyyət mübarizəsi. Başa düşürsünüzmü? Prezident olmayanda ayrı-ayrı şəxslərin prezidentin fəaliyyətini həyata keçirdiyini də götürsək, 1988-ci ildən 1993-cü ilə qədər Azərbaycana altı nəfər rəhbərlik edibdir.

1993-cü ildə mənə Azərbaycana dəvət edəndə Azərbaycan vətəndaş müharibəsi içərisində idi. Əzizlərim, bilin, sizin çoxunuz uzaqdasınız, görməmisiniz, bilməmisiniz – vallah-billah, Azərbaycan dağılırdı. Məni Naxçıvandan Bakıya dəvət eləyəndə gəlmək istəmirdim. Baxmayaraq ki, yol yox idi, təyyarə yox idi, nə qədər adam gəlirdi. Hər təyyarədə bizim ağsaqqal adamlardan, ziyalılardan 20–30-u gəlirdi ki, «Heydər Əliyev, Azərbaycan dağılır, Bakıya gəl».

Getmirdim. Ona görə yox ki, mən Azərbaycanı sevmirəm. Çünki bilirsiniz, mənə qarşı ədalətsizliklər çox olmuşdu. Mən də insanam, daş, dəmir deyiləm ki, insanam! Ona görə də mən incimişdim, getmirdim. Deyirdim ki, doğulduğum yerə gəlmişəm, elə orada da həyatımı sona verəcəyəm. Bu mənim qəti fikrim idi.

Dörd gün mənimdə danışıqlar oldu, dörd gün Bakıdan mənim dalımca təyyarə göndərdilər – getmədim. Həmin Əbülfəz Elçibəy gündə üç-dörd dəfə telefon edirdi. Baxmayaraq ki, ondan qabaq hətta Naxçıvanda mənim yaşamağıma imkan yaratmırdılar, orada mənə qarşı terror təşkil edirdilər.

Gəldim. Azərbaycan dağılırdı. Nə çətinliklərlə Azərbaycanı o vəziyyətdən çıxardım. Nə ilə rastlaşdım? Onunla rastlaşdım ki, bu onunla, o bununla vuruşur, bilmirsən ki, silahlı qüvvələr haradadır, hansı dəstə kimin əlindədir. Bundan da istifadə edərək ermənilər irəliləyirdilər.

Nəhayət, vəziyyəti bir az sabitləşdirdik. 1994-cü ilin oktyabrında Surət Hüseynov dövlət çevrilişinə cəhd göstərdi. Xatirinizdədir, mən televiziya ilə xalqa müraciət etdim, xalq gəldi. Onda mənim silahlı qüvvəm, heç bir şeyim yox idi.

Altı ay keçəndən sonra OMON, həm də özbaşına yox, ayrı-ayrı ölkələrin xüsusi xidmət orqanlarının və Xalq Cəbhəsinin bəzi nümayəndələrinin iştirakı ilə çevrilisiz etmək istədi. Onun da qarşısını aldım.

Sonra mən Rumıniyadan qayıdarkən prezidentin təyyarəsini raketlə vurmağa cəhd göstərdilər. Məni Allah qorudu, sadəcə, külək o tərəfdən əsdi, təyyarə raket olan yerdən yox, bu tərəfdən endi.

Kuçma ilə biz gedəndə körpünü partlatmaq istədilər. Sabunçu körpüsü var, bizim keçməyimizdən iki saat qabaq onun altından iki yüz kiloqram trotil tapdılar. Təsəvvür edin, əgər o partlasaydı, təkcə körpü yox, ətrafdakı bütün evlər dağılacıqdı.

Belə bir həyat keçirmişik, başa düşürsünüz mü? Amma vəziyyəti sabitləşdirmişik. Hazırda Azərbaycan sabit, güclü ölkədir. Azərbaycanın daxili sabitliyini pozmaq üçün heç kəs heç bir şey edə bilməz. Ona görə də Azərbaycanın daxilində birlik olmalıdır.

Təbiidir, demokratiyadır, müxalifət də var, olmalıdır – bunsuz demokratiya ola bilməz. Ancaq demokratiya normal olmalıdır, müxalifət normal olmalıdır. Müxalifət hakimiyyət uğrunda normal mübarizə aparmalıdır, amma böhtanla, yalanla, iftira ilə məşğul olmamalıdır.

Azərbaycanın xaricində olan azərbaycanlılar da birləşməlidir. Nəyin naminə? Müstəqil Azərbaycanın naminə. Əgər yeddi ildə biz Azərbaycanı o bələlərdən çıxarıb bu vəziyyətə çatdırmışıqsa, beş-on azərbaycanlı burada, Moskvada yığışsın, qruplaşsın, nə bilim, iyirmi azərbaycanlı orada yığışsın, qruplaşsın, onu dəstəkləsin, bunu dəstəkləsin, bizim içərimizdə olan hakimiyyət mübarizəsini burada, Moskvada da başlasınlar – bu yarayır mı? Yaramaz!

Kim həqiqi azərbaycanlıdırsa, kim öz torpağını, valideynini sevirsə, indi onun üçün bir Azərbaycan var, bir Azərbaycan torpağı var və Azərbaycan dövləti var, Azərbaycanın prezidenti var! Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanın bu prezidenti son nəfəsinə qədər Azərbaycanın müstəqilliyini, daxili sabitliyini qoruyacaq, Azərbaycanın iqtisadiyyatını inkişaf etdirəcək və ən əsası, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olacaqdır. Dedim ki, nəfəsim nə qədər ki, gəlir. Amma hamı bilsin, burada olmayanlar da bilsin – Heydər Əliyevin nəfəsi güc gəlir, güclü gəlir və hələ on illərlə də gələcəkdir!

Əziz dostlar, mən bilmirəm, sizin nə qədər vaxtınızı aldım. Bu gün işim çoxdur, buradan hava limanına gedirəm. Mən çox məmnunam ki, sizinlə görüşdüm. Hamınıza cansağlığı arzu edirəm. Azərbaycanı unutmayın, vətəninizə gəlin-gedin. Nə qədər çox gəlib-getsəniz, mənim dediyim sözlərin də bir o qədər şahidi olacaqsınız, onları təsdiq eləyəcəksiniz. Sağ olun.

**RUSİYANIN «LUKOYL» NEFT ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ
VAHİD ƏLƏKBƏROV BAŞDA OLMAQLA
ŞİRKƏTİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

*Prezident sarayı,
27 mart 2001-ci il*

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli qonaqlar, mən sizi salamlayıram. Rusiya Federasiyasının «LUKOYL»un özünün direktorlar şurasının növbəti iclasını burada – Azərbaycanda, Bakıda keçirməyi qərara alması ağıllı qərardır. Mən bunu «LUKOYL» şirkəti ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığı daha da genişləndirmək arzusunun təzahürü kimi qiymətləndirirəm. Ona görə də bu təşəbbüsü alqışlayıram. Vahid Ələkbərov mənə belə bir qərar olduğunu deyəndə, mən onu dərhal dəstəklədim, çünki Azərbaycan qədim neft məmləkətidir. İndi Rusiya bu baxımdan olduqca böyük imkanlara malikdir. Tarixə nəzər salsaq görürük ki, Rusiya Federasiyasının ərazisində yerləşən bir çox yataqlar vaxtilə Azərbaycan mütəxəssislərinin iştirakı ilə kəşf edilmişdir, çünki ötən əsrin əvvəllərində Rusiyanın tərkibində yalnız Azərbaycanda neft çıxarılırdı və buna görə də sonrakı rayonlar yaddaşımızda beləcə də qalmışdır – ikinci Bakı, üçüncü Bakı, dördüncü Bakı.

Bax, hətta «LUKOYL» şirkətinin prezidenti də burada institutu bitirdikdən sonra Tümenə göndərilmiş və ya özü oraya getmək istəmişdi, orada görkəmli rəhbər işçi, «LUKOYL» şirkətinin prezidenti kimi böyümüşdür. Zənnimcə, sizin qərarınızı məqsədəuyğun edən digər hal isə bundan ibarətdir ki, artıq Rusiyanın və Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində, Azərbaycan özünün müstəqil neft strategiyasını həyata keçirməyə başladığı ilk günlərdən «LUKOYL» Xəzər dənizinə maraq göstərdi, «Azəri–Çırağ–Günəşli» yataqlarına dair ilk iri müqaviləmizin hazırlanmasında fəal iştirak etdi və dünyanın digər ən böyük neft şirkətləri ilə birlikdə müqaviləni imzaladı və bu müqavilə tarixə «Əsrin müqaviləsi» kimi daxil oldu. Sonra o, Azərbaycanda, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda öz fəaliyyət imkanlarını daha da genişləndirdi.

Şadam ki, «LUKOYL» artıq Rusiyanın belə çox iri, dünya əhəmiyyətli neft şirkətinə çevrilmişdir. Eyni zamanda şadam ki, «LUKOYL» öz strategiyasını düzgün müəyyənləşdirir. Mən bunu təkcə Azərbaycanın mənafeləri – hərçənd, bu da var – baxımından deyil, bizə dost olan Rusiyanın da mənafeləri baxımından deyirəm.

Ümumiyyətlə, mən Rusiyada «LUKOYL»dan başqa bir şirkət tanımıram, heç bir ad eşitməmişəm. Bəlkə də siz haradasa belələrinin olduğunu bilirsiniz, dünyanın ən iri neft şirkətləri arasında isə «LUKOYL» əsas şirkətlərdən biridir.

Beləliklə, bu müddət ərzində «LUKOYL» Xəzər hövzəsinə, neft və qaz hasilatı sahəsində onun perspektivlərinə Rusiyanın hər hansı başqa şirkətinə nisbətən daha yaxşı bələd ola bilmişdir.

Ona görə də biz «LUKOYL» ilə də başqa sazişlər bağladığımız kimi «LUKOYL» burada fəal iştirak edir. Deyə bilərəm ki, biz bütün Xəzəryanı ölkələrə Xəzər dənizi hövzəsində fəal işləmək nümunəsi göstərmişik. Bilmirəm, Rusiya Xəzər dənizindəki öz sektorunda qazma işləri aparmağa başlamaq qərarına nə vaxt gəlmişdir. Onu nəzərdə

tuturam ki, biz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda bizə məxsus olan ehtiyatlarımızdan istifadə etmək məsələsini qaldıranda, Rusiyada bir çoxları belə hesab edirdi ki, ümumiyyətlə, sektor haqqında nə söhbət gedə bilər. Lakin tədricən, yavaş-yavaş başa düşdülər ki, sektorlar var. Rusiya da öz sektorunu müəyyənləşdirdi və Ələkbərovun mənə söylədiyi kimi, siz artıq orada quyu qazırırsınız, böyük perspektivə maliksiniz. Odur ki, bu, birgə fəaliyyətimizin mühüm və hesab edirəm, müsbət nəticələrindən biridir, «LUKOyl»un uzaqgörən olduğunu göstərir.

Müstəqil dövlət olaraq Azərbaycan Xəzər dənizində öz fəaliyyətini gücləndirməyə başlayan kimi, «LUKOyl» dərhal özünü buraya yetirmişdir, halbuki o vaxtlar fəaliyyətimizi Rusiyada az-az adam dəstəkləyirdi. Ünvanımıza çoxlu məzəmmətlər söyləyib deyirdilər ki, biz nə üçün Qərbin, Avropanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətlərini buraya dəvət etmişik. Artıq bu gün, demək olar ki, bunlar çox geri qalmış, bəsit fikirlərdir. İndi dünya böyük inteqrasiyaya doğru gedir və ona görə də düşünmək ki, Sovetlər İttifaqında, onun sərhədləri daxilində nəyi bacarırdıqsa, onu da edirdik və belə də davam etməlidir – indi bu, mümkün deyildir.

Buna görə də mən «LUKOyl» barədə bəzi müşahidələrimi, belə bir fikri bir daha təsdiqləmək üçün söylədim ki, «LUKOyl»un direktorlar şurasının növbəti iclasının Azərbaycanda keçirilməsi, görünür, «LUKOyl»un bütün strukturlarına əlavə təkan verəcək və «LUKOyl» ilə Azərbaycanın Dövlət Neft Şirkəti arasında əməkdaşlıq daha da inkişaf edəcəkdir.

Mən sizi salamlayıram. Ümidvaram ki, siz burada çox yaxşı işləmişiniz, işinizin nəticələrindən razısınız və şadam ki, indi sizinlə görüşmək imkanına malikəm.

V a h i d Ə l ə k b ə r o v: Çox hörmətli Heydər Əliyeviç, icazə verin, bizi qəbul etdiyinizə görə, «LUKOyl» şirkətinin direktorlar şurası adından Sizə təşəkkürümü bildirim. İndicə şirkətimizin ünvanına söylədiyiniz sözlərə görə Sizə təşəkkür edirik, əməyimi belə yüksək qiymətləndirdiyinizə görə şəxsən mən Sizə minnətdaram.

Direktorlar şurasının səyyar iclaslarını keçirmək bizdə artıq ənənəyə çevrilmişdir, lakin biz bu iclası Rusiya Federasiyasının hüdudlarından kənarında ilk dəfə keçiririk. Hamı yekdilliklə belə qərara gəldi ki, ilk səyyar iclas Bakı şəhərində, nəinki Sovet İttifaqının, Rusiyanın neft sənayesinin bünövrəsinin qoyulduğu, həm də dünya neft sənayesinin beşiyi olan tarixi yerdə keçirilməlidir.

Direktorlar şurasında üç məsələ müzakirə edildi. Birinci məsələ Xəzər dənizindəki təşəbbüslərimizin inkişaf etdirilməsi, ikinci məsələ «LUKOyl» neft şirkətinin neft məhsullarının emalı və satışı sahəsində beynəlxalq istiqamətdə perspektivləri barədə idi. Üçüncü məsələ o idi ki, direktorlar şurası 1998-99-cu illərdə fəaliyyətimizin auditor yolu ilə öyrənilməsini bəyənmişdir, özü də bu araşdırma mühasibat uçotunun beynəlxalq sistemi üzrə aparılmışdır. Həmin üç mühüm məsələ müzakirə olunmuş və qərarlar qəbul edilmişdir. Direktorlar şurası «LUKOyl» şirkəti idarə heyətinin Xəzər dənizində fəaliyyəti genişləndirmək səylərini dəstəkləmişdir. Siz bilirsiniz ki, indi biz neft hasilatına dair dörd layihə həyata keçiririk. Hazırda Xəzərin Azərbaycan sektorunda investisiyalarımız kifayət qədər böyükdür, təxminən yarım milyard dollardır və əminlik ki, investisiyalarımız həm Azərbaycan sənayesinin dirçəldilməsinə, həm də şirkətimizin mənfəət götürməsinə yönəldilmişdir. Biz pərakəndə ticarəti fəal inkişaf etdiririk, yanacaq doldurma məntəqələrimiz respublikanın avtomobil həvəskarlarının üzünə açıqdır.

Bu gün direktorlar şurasının üzvlərinə sizinlə görüşmək imkanı yarandı. Biz fəaliyyətimiz barədə sizin əməkdaşlardan çoxlu xoş sözlər eşitdik, çünki direktorlar şurasında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin rəhbəri Natiq Əliyev də, onun müavini İlham Əliyev də iştirak edirdilər. Onlar fəaliyyətimizə qiymət verdilər, eyni zamanda «LUKOyl» şirkətinin zəif cəhətlərini də göstərdilər. Son illər biz Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının işlənilməsi üzrə iri konsorsiumlarda iştirak etməkdə o qədər də təşəbbüskar deyilik. Odur ki, biz bunların hamısını nəzərə alacağıq. Ümidvaram ki, bizim buradakı fəaliyyətimiz Azərbaycan xalqının rifahının yüksəlməsinə yönəldiləcəkdir.

Əminəm ki, indi direktorlar şurasının üzvləri öz fikirlərini söyləyəcəklər. Mən Rusiya neft sənayesinin ən görkəmli və layiqli xadimlərindən biri olan Valeri İsaakoviç Qrayferə söz vermək istəyirəm. O, «Qlavtümenneftqaz»a başçılıq etmişdir. Biz hamımız neft işini ondan öyrənmişik və indi o, dünyada ən iri şirkətlərdən birinin direktorlar şurasına haqlı olaraq başçılıq edir.

V a l e r i Q r a y f e r («LUKOyl» şirkəti direktorlar şurasının sədri): Heydər Əliyeviç, mən Sizin hər həftə keçirdiyiniz operativ selektor müşavirələri əla xatırlayıram. Bu müşavirələrdən dərhal sonra qatarlar daha sürətlə hərəkət edir, yüklər daha tez boşaldılırdı. Bunların hamısının necə olduğunu əla xatırlayıram və bu gün Sizi salamlamağıma, sağlam görməyimə çox şadam.

Bu yaxınlarda biz Nikolay Konstantinoviç Baybakovun 90 illiyini qeyd etdik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən ona təbrik göndərdim.

V a l e r i Q r a y f e r: Siz onu mükafatla təltif etdiniz və bu böyük hadisə bir qədər keçmişə qayıtmaq üçün bir növ əsas oldu, çünki Baybakovun tərcümeyi-halı, əgər belə demək mümkündürsə, neft sənayesinin salnaməsidir.

Biz hamımız Azərbaycan xalqının nümayəndəsi, nurlu, çox gözəl insan olan Sabit Atayeviç Orucovu xatırladıq. O bizim müəllimimiz, qayğıkeş adam və parlaq şəxsiyyət idi. Biz hamımız Valentin Dmitriyeviç Şarşini xatırladıq. Bilirəm, ona Siz də böyük rəğbətlə yanaşırdınız.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, biz birlikdə işləmişdik.

V a l e r i Q r a y f e r: 1974-cü ildə biz Sizin qəbulunuzda olmuşduq. Görkəmli alimləri – çoxpilləli qazma turbinin müəllifi Tağıyevi, Ələkbər Bağıroviç Süleymanovu, Mansur Bilaloviç Əhmədovu xatırladıq. Onların hamısı bizim dostlarımız idi. Bu gün biz qəlbimizin hökmü ilə Fəxri xiyabanda olduq, bu insanların məzarlarını ziyarət etdik, ona görə ki, bizi səmimi dostluq telləri bağlayırdı.

Sizə demək istəyirəm ki, Vladimir Vladimiroviç Putinlə görüşünüzə Rusiyada hamı sevindi. Bu bizim hamımız üçün bayram idi. Lakin neftçilər xüsusilə sevinirdilər. Çünki bu bizim üçün, həqiqətən, bayram idi, çünki biz heç vaxt hesab etməmişik ki, müxtəlif tərəflərdəyik. Bakı bizim üçün həmişə Bakı olmuşdur, Siz düz deyirsiniz, ikinci Bakı, üçüncü Bakı. Mən Veteranlar Şurasına başçılıq edirəm və biz hamımız müharibə dövründə Bakının nə kimi rol oynadığını xatırlayacağıq. Ona görə də Sizin görüşünüz bizim üçün, həqiqətən bayram olmuşdur və hesab edirəm ki, bu gün «LUKOyl» tarixi yaddaşın daşıyıcısıdır. Bizim buraya gəlməyimiz və bizi qəbul etməyə razılıq verməyiniz keçmişimiz qarşısında borcun yerinə yetirilməsi demək idi. Üzr istəyirəm, mən bir qədər çox danışdım, amma nə etmək olar, ürək belə hökm edir.

Sözsüz ki, biz əlaqələri inkişaf etdirəcəyik, nəinki yeni layihələrin, bütün təsərrüfatımızın inkişaf nailiyyətlərinin mübadiləsini aparacağıq, həm də qabaqcıl texnologiyaların mübadiləsini aparacağıq. Biz buraya yeni texnologiyalar gətirmək niyyətindəyik, çünki bu texnologiyalar işlənmiş yataqlar – çoxlu su olan, ehtiyatların hələ çox böyük olduğu və hələ çox şey hasil edilə biləcək yataqlar üçün yararlıdır. Biz belə texnologiyalara maliklik, bu məsələlərlə yaxından məşğul oluruq.

İcazə verin, direktorlar şurasının üzvləri adından Sizə təşəkkür edim, respublikaya uzun illər başçılıq etməyinizi arzulayım. Biz isə həmişə burada Sizinlə birlikdə olacağıq.

Heydər Əliyev: Sağ olun. Xatirələrə görə, o vaxtları, yaxşı vaxtları xatırladığınıza görə sağ olun. O vaxtlar biz çox işlər görmüşdük. Əgər o vaxtlar Sovetlər İttifaqının, o cümlədən də Rusiyanın və Azərbaycanın neft sənayesinin bünövrəsini qoya bilməsəydik, indi yaşamaq çox çətin olardı. Heç bir durğunluq olmamışdır, bunların hamısını kimlərisə qınamaq istəyənlər uydurmuşdular.

Vahid Ələkbərov: Hörmətli Heydər Əliyeviç, Rusiya Federasiyasının prezidenti Vladimir Vladimiroviç Putinin yanvarda Azərbaycana tarixi səfəri nəinki siyasi, həm də iqtisadi münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsinin bünövrəsini qoydu. Biz çox şadıq ki, yanvarda burada qəbul olunmuş bütün qərarlara nəzarət etmək tapşırılan idarənin rəhbərinin – Xarici İşlər nazirinin göstərişi ilə bu gün direktorlar şurasının işində Viktor İvanoviç Kalyujni da iştirak edir. O, Xəzərin statusunun nizama salınması üzrə olduqca böyük, nadir bir vəzifəni yerinə yetirir.

Heydər Əliyev: Bəli, o da bizim bakılıdır.

Viktor Kalyujni: Mən artıq bunu hər yerdə deyirəm. Burada, Bakıda olmaq çox xoşdur. Mən bunu buraya hər gelişimdə deyirəm. Biz buraya öz evimizə gəldiyimiz kimi gəlirik, nə kimi problemlərimiz olduğundan, nə ilə yaşadığımızdan danışmaq üçün, hansı istiqamətdə irəliləmək barədə məsləhət almaq üçün gəlirik. Demək istəyirəm ki, mən həmişə Azərbaycanı müdrik, ardıcıl siyasət nümunəsi kimi göstərirəm. Haradasa başqa fikirlər olduqda, sonradan bunları müzakirə edir və ümumi birlik üzrə düzgün addımlar atırıq. Türk-mənistanda zirvə görüşü ilə bağlı bütün sənədləri nəzərdən keçirmək üçün işçi qrupunun rəsmi səfəri aprelin 5-6-da olacaqdır. Xatəminin səfərindən dərhal sonra mən Qazaxıstana getdim və ertəsi gün biz buraya gəlməli idik. Lakin XİN işçiləri sizin Türkiyəyə səfərinizə hazırlıqla məşğul olduqlarına görə – indi bizimkilər Mahaçqalada gözləyirlər – görüşü bu vaxta keçirməyi xahiş etdilər. Ona görə də burada direktorlar şurasında iştirak etməyə imkan oldu və təbii ki, biz Artur Rasizadə ilə görüşdük, Xatəminin səfərindən sonra meydana çıxan bir sıra məsələləri və bəyanatla əlaqədar yaranmış incə mətləbləri müzakirə etdik. Bu bir çox suallar doğurdu. Lakin mən həmişə demişəm ki, bu, kütləvi informasiya vasitələrinin məsələni başa düşməməsi ilə bağlıdır. Tutduğumuz mövqələrdə də dövlətlərimiz arasında fikir ayrılıqları yoxdur. Biz Bakı və Qazaxıstan bəyannamələrində yazılmış razılıqlara tərəfdarıq. Orada nəyinsə gücləndirilməsini müxtəlif cür yozmaq olar, başlıcası budur ki, biz əvvəllər əldə edilmiş mövqələrdən geri çəkilmirik. Bakı bəyannaməsinə görə məni tənqid etmişdilər ki, heç də hamının xoşuna gəlməyən iki bənd yazmışıq. Mən isə deyirəm, əksinə, biz burada, Bakıda irəliyə doğru addım atdıq, hətta Qazaxıstan barəsində mövqeyi gücləndirdik. Xatəminin səfəri oldu və mən də səfərimi İranda başa çatdırıram. Zirvə görüşü barədə bir

qərara gəlmək üçün biz ayın 7-8-də ləngimədən oraya gedəcəyik. Xatəminin gəlişi hər hansı bir ümumi anlaşma üçün qapı açmadı, amma işıq yeri göründü.

Onlar başa düşdülər ki, ən mümkün variant kimi, orta xətt haqqında qərar qəbul etmək lazımdır. Lakin onlar yenə də 20 faizlik zonadan danışmağa başladılar, halbuki Xərrazi ilə söhbət zamanı mən ona demişdim ki, orta xətt 20 faizlik zona vermir. O bunda təkid etmədi və bunu şərh də etmədi, onlar bu işi qəbul etdilər. Bu onu göstərir ki, işi ikitərəfli formatda davam etdirmək lazımdır. Düşünürəm ki, irəliləyiş üçün imkanlar var. Üstəlik, yaxınlaşma yolunda Türkmənistanla da mövqelər daha aydın olmağa başlamışdır.

Mən sabah Türkmənistanla gedirəm. Düşünürəm ki, Xəzərin problemini istənilən halda həll etmək lazımdır. Bu gün direktorlar şurasında çıxışında dedim ki, biz bölgü problemini nə qədər tez həll etsək, «Xəzər sülh dənizidir» çağırışını bir o qədər tez həyata keçirərik.

«LUKOyl» kəşfiyyat işlərində yaxşı nəticələr alır, neft tapılır, ehtiyatlar aşkara çıxarılır. Təbii ki, maraq artır və bölgü məsələləri həll edilməsə, çoxlu problem olacaqdır.

Biz «LUKOyl» şirkətinin direktorlar şurasının iclasında nə üçün iştirak edirdik? Mənə orada olmaq tapşırılmışdı, çünki Xəzərin statusunu müəyyənləşdirmək lazımdır. Bu, Xəzərin ikinci həyatıdır. Siz haqlısınız, heyf ki, indi burada neft hasilatı ilə təkə «LUKOyl» məşğul olur. Mən bu gün ilk dəfə dedim ki, Rusiya konsorsiumu yaradılmışdır. Bax, burada «LUKOyl» gah «Eksson»la, gah «Britiş petroleum»la, gah da «Şevron»la iştirak edir, burada Rusiya şirkətləri yoxdur. Budur, indi «LUKOyl», «Qazprom» və «Yukas» konsorsiumu yaradılmışdır. Biz istərdik ki, bu, Xəzərdə Rusiyanın sıx birləşməsinin başlanğıcı olsun. Biz onlara hər cür kömək göstərəcəyik ki, inkişaf etsinlər və səmərəli işləsinlər. «LUKOyl»un bu strukturda olduğunu nəzərə alaraq, geriye addım atılmayacaqdır. Ona görə ki, «LUKOyl» ancaq irəliyə gedir. Onların hamısı «LUKOyl»un ardınca getməlidir.

Bu, bütövlükdə Rusiya yanacaq-energetika kompleksinin vəzifəsidir. Bu, XİN-in vəzifəsidir, ona görə ki, bu, müsbət haldır. İndi «Rosneft» Dağıstan şelfinə çıxmışdır. Bizə xoşdur ki, onlar Dağıstan şelfində səmərəli və kifayət qədər yaxşı işləməyə başlamışlar. Vahid Yusufoviçin şirkətlə birlikdə işlədiyi sektorda olduğu kimi, oranın da öz imkanları var. Ona görə də Azərbaycan sektorunda əldə edilmiş təcrübənin şimala doğru irəliləməsini istərdik ki, Rusiya şirkətləri Xəzərdə özlərini var qüvvə ilə göstərə bilsinlər. Bu bizim vəzifəmizdir. Amma birinci dərəcəli vəzifə, əlbəttə, Xəzərin bölgüsüdür. Düşünürəm ki, aprelin 5-6-da işlədikdən sonra gəlib vəziyyət barədə Sizə məlumat verəcəyik. Mənə elə gəlir ki, zirvə görüşünün hazırlanmasında bizim Azərbaycanla bağlı xüsusi problemlərimiz yoxdur.

Heydər Əliyev: Mən razılıq vermişəm, lakin sənədlərə baxmaq lazımdır.

Viktor Kalyujni: İranda çoxlu orta mötərizələr qoymuşlar, biz onları burada açacağıq. Ona görə ki, bunu beşərəfli görüşdə etmək çətindir. Bir daha görüşmək və indiki mərhələdə işlərimizin necə getdiyindən, nə kimi planlarımız olduğundan danışmaq imkanına görə sağ olun. Öz qarşımda belə bir vəzifə qoyuram ki, 2001-ci ildə Xəzərin statusu barədə müəyyən bir qərara gəlmək və onu həll etmək lazımdır. Ona görə ki, bu bizim hamımıza, təkə Rusiyaya deyil, eləcə də hamımıza gərəkdir. Düşünürəm ki, Sizin köməyinizlə – Allah canınızı sağ eləsin – biz onlara qalib gələcəyik.

Heydər Əliyev: Mən də belə düşünürəm.

V a h i d Ə l ə k b ə r o v: Heydər Əliyev, Rusiya Federasiyasının hökuməti «LUKOyl» şirkətinin ən böyük səhmdarıdır. Səhmlərin 15 faizi Rusiya Federasiyasına məxsusdur. Ona görə də Rusiya Federasiyasının hökuməti öz qərarı ilə Rusiya naziri, Federal Əmlak Fondunun sədri Vladimir Vladimiroviç Malini «LUKOyl» şirkəti direktorlar şurasının üzvü təyin etmişdir. O, direktorlar şurasında fəaliyyətimizi müşahidə edir, dövlətin mənafehlərini qoruyur. «LUKOyl» dövlətin mənafehlərini hər şeydən üstün tutur, çünki bu bizim ən mühüm mövqeyimizdir. Rusiya Federasiyasının mənafehləri ən böyük səhmdarımızın mənafehləridir. Ona görə də icazənizlə, Rusiya Federasiyası hökumətinin üzvü Vladimir Vladimiroviç Malinə söz vermək istəyirəm.

V l a d i m i r M a l i n: Hörmətli Heydər Əliyev, çıxış etmək imkanına görə çox sağ olun. Mən Bakıya ilk dəfə gəlmişəm və mehribancasına qəbula görə, işləmək imkanına görə, səmimi sözlərə və bütün xalqlarımız kimi, neftçiləri də həmişə birləşdirmiş dostluq tellərinə görə Sizə və bütün əməkdaşlarınıza, respublikanın neft kompleksinin rəhbərlərinə təşəkkür edirəm.

Bu gün iclasda üçüncü məsələ kimi, çox adi səslənən bir məsələyə – beynəlxalq standartlar, Amerika standartları sistemi üzrə mühasibat hesabatına keçilərkən auditorların hesabatının təsdiq edilməsinə baxılmışdır. Xəzərdə fəaliyyətə dair birinci məsələnin müzakirəsi kifayət qədər emosional keçdi. Ona görə də üçüncü məsələ sönük, adi görünürdü, amma bu, «LUKOyl» şirkəti üçün də, ölkə üçün də müstəsna əhəmiyyətli hadisədir. Biz olduqca çox işləyirik – Rusiya Federal Əmlak Fondu şirkətlə birlikdə işləyərək, onu dünya kapital bazarlarına çıxarmağa çalışır. Auditorların işi iki il davam etmişdir – çox böyük auditor firması işləyirdi, iki il ərzində 100 mütəxəssis Rusiyada və bir o qədər mütəxəssis də xaricdə işləmişdir. Bu olduqca böyük, çox zəhmətli işdir. Kifayət qədər əsəbi işdir. Çünki auditorlarla iş heç də həmişə xoşa gələn deyildir, üstəlik, cəsarət tapıb əvvəlki hesabatı göstərmək lazım idi. Qərbdə çoxları inanmırdılar ki, bu iş axıra çatdırılacaqdır. İndi, budur, Rusiya şirkəti ilk dəfə belə bir hesabat almışdır. Bu hesabatla, necə deyərlər, ixtisas rəyi olmadan qiymət verilmişdir, yəni auditorlar şirkətin tam açıq olduğunu təsdiqləmişlər. «LUKOyl» bir çox məsələlərdə birinci idi – Rusiyanın neft şirkətləri arasında ilk səhmdar cəmiyyəti olmuşdur, özəlləşdirməyə birinci başlamışdır, korporativ vasitələrə birinci yiyələnmişdir. Budur, indi Rusiyanın ən iri neft şirkəti nəinki Rusiyanın birinci neft şirkətinə, həm də, ümumiyyətlə, xarici sərmayəçilər üçün tamamilə açıq şirkətə çevrilmişdir. Bu, sərmayəçilərin tamamilə yeni-yeni təbəqələrini şirkətin üzünə açır. Elə iri sərmayəçiləri ki, onlar mühasibat hesabatına diqqətlə yanaşır, bu və ya digər vəsaiti haraya sərf etdiklərini bilirlər. Bu, həqiqətən, əlamətdar hadisədir, zənnimizcə, Rusiyada korporativ idarəetmə dövrünü açır. Yəni bu, şirkətin menecerlərin mənafehi naminə işləməkdən səhmdarların mənafehi naminə işləməyə keçməsi deməkdir. Bu gün şirkətin direktorlar şurasının xaricdə, Azərbaycanda keçirilmiş ilk iclasında həmin iş ümumən yerinə yetirilmişdir. Bu isə korporativ quruculuq işində şirkət üçün, həqiqətən, tarixi hadisədir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. Mən görüşümüzdə şadam və deməliyəm ki, bizim «LUKOyl» ilə lap əvvəldən çox xoş və yaxşı münasibətlərimiz yaranmışdır. Bayaq dedim ki, «LUKOyl» Azərbaycanın yeni neft strategiyasının mənbəyində durmuşdur və durur. Bizim bu yeni strategiyamız isə Xəzəryanı ölkələrin hamısına fayda gətirmişdir. Ümumiyyətlə, bilirsiniz ki, keçmişdə Sovetlər İttifaqında Xəzərdə neft-qaz kəşfiyyatı və hasilatı məsələləri ilə tək-cə Azərbaycan məşğul olurdu. Buna baxmayaraq, 70-ci illərdə biz müttəfiq respublikaların maraqlarını nəzərə alaraq, Xəzəri sektora böldük. Azərbaycan alimlərinin malik olduqları biliklər, yəni Xəzər dənizinin tədqiqinə

dair toplanmış materiallar heç yerdə yoxdur. Aydındır ki, bu işlərlə məşğul olan ittifaq təşkilatı idi və bu materiallar da Moskvadadır. Amma bünövrə buradadır. Ona görə də biz bu işə başladığımızda və digər Xəzəryanı ölkələr də bu işin perspektivli olduğunu hiss etdikdə, böyük maraq göstərməyə başladılar. «LUKOyl» isə bu məsələnin perspektivli olduğunu hamıdan çox hiss etdi və lap əvvəldən bizimlə birlikdədir.

Şadam ki, indi digər Xəzəryanı ölkələr – Qazaxıstan, şimalda Rusiya neft yataqları aşkara çıxarırlar. Mən buna şadam. Xəzər dənizində neft və qaz ehtiyatlarını az göstərməyə çalışan bütün yazılara rəğmən – siz neftçisiniz, mən isə neftçi deyiləm, amma artıq 40 ildir neft sənayesi ilə bağlıyam – əminəm ki, bu ehtiyatlar güman etdiyimizdən xeyli çoxdur. Vahid, sən deyirdin ki, qazma işləri apardığınız yerdə bu qədər neft olacağını heç aqlınıza da gətirmirdiniz. Məsələn, bizim geoloqlar deyirdilər ki, «Şahdəniz» yatağında 400 milyard kubmetr qaz var, lakin orada bir trilyon kubmetrdən də çox qaz olduğu aşkara çıxarılmışdır. Yeri gəlmişkən, bu layihədə payın 10 faizi «LUKOyl»a məxsusdur. Ona görə də şadam ki, indi Xəzər dənizi belə böyük əhəmiyyətə malikdir, dünyanın bir çox ölkələrinin marağını cəlb edir.

Ancaq bu da xoşdur ki, bu məsələlərin həlli üçün konstruktiv dialoqun zəruri olduğunu indi Xəzəryanı ölkələrin özləri dərk etmişlər. Viktor İvanoviçin Rusiya prezidentinin Xəzər üzrə xüsusi nümayəndəsi təyin olunması çox düzgün və əsaslandırılmış qərardır. Rusiya prezidenti Vladimir Vladimiroviç Putin burada rəsmi səfərdə olarkən biz bu məsələni ətraflı müzakirə etdik. Yeri gəlmişkən, bu səfərin olduqca böyük tarixi əhəmiyyəti var. Çünki biz müstəqillik qazandıqdan, Rusiya özünü suveren ölkə elan etdiyi vaxtdan bəri Rusiya prezidentinin Azərbaycana səfəri olmamışdı, halbuki biz burada çoxlu prezident, Baş nazir qəbul edirdik.

Şadam ki, mənim dəvətim qəbul edildi, o buraya gəldi, səfər çox uğurlu keçdi, Azərbaycanda gözəl təsir bağışladı. Deməliyəm ki, səfər dünyada böyük maraq doğurdu və hətta indi də azalmayıbdır. Bir sözlə, Rusiya prezidenti Putin Azərbaycanda oldu. Düzdür, o, MDB-nin digər ölkələrində də olmuşdur, amma onun Azərbaycana səfərinə marağı xüsusi xarakter daşıyır. Xəzər dənizində əməkdaşlıq prinsipləri haqqında imzaladığımız Birgə Bəyanat çox yaxşı sənəddir. Bəlkə də hələlik hər şeyi əhatə etmir, lakin, hər halda, bu məsələni irəlilətmək üçün Qazaxıstanla imzalanmış sənəddən sonra yaxşı sənəddir.

Viktor İvanoviç, düşünürəm ki, Türkmənistana səfəriniz uğurlu olacaqdır. Çünki eşitmişəm ki, orada daha realist mövqe tutmağa başlayıblar. Sonra, siz orada, cənubda nə kimi işlər görüldüyünü də bilərsiniz. Biz bu işlərə qarışmırıq. Biz özümüz hər şeyi doğru-düzgün edəcəyik. Biz öz prinsiplərimizi müdafiə edirik və edəcəyik. Üstəlik, ötən 6 il bizim prinsiplərimizin doğru olduğunu göstərdi. Əvvəl-axır hamı bu prinsiplərlə razılaşır.

Direktorlar şurasının iclasını burada keçirməyinizdən məmnun qaldığımı bir daha bildirmək istəyirəm. Xüsusən də ona görə ki, bu, direktorlar şurasının Rusiyanın hüdudlarından kənardə keçirilmiş ilk iclasıdır. Siz çox uğurla işlədiniz, amma «LUKOyl» da, əlbəttə, yaxşı səviyyədədir. Yaratmaq istədiyiniz konsorsiuma gəldikdə, hesab edirəm ki, bu, yaxşı işdir, əlbəttə, əgər bunu həyata keçirə bilsəniz. Öz ölkənizin şirkətlərindənsə, digər ölkələrin şirkətləri ilə konsorsium yaratmaq asandır. «LUKOyl»un nə qədər tərəfdaşı var. Burada o bəzi layihələrdə iştirak edir. Bu layihələrdə Bi-Pi də, «AMOKO» da, «Statoyl» da, «Acip» də var. Başqa yerlərdə də – Qazaxıstanda da belədir və s. İndi o gedib fars körfəzinə çıxmışdır, orada nə iş edir. Ona görə də neçə-neçə belə müstəqil neft şirkətindən ibarət konsorsiuma malik olmaq, əlbəttə, ölkənin xeyrinədir. Mən sizə uğurlar arzulayıram. Amma siz

burada, görünür, ilk növbədə «LUKoyl»un təcrübəsini öyrənəcəksiniz. Əgər «LUKoyl» bu konsorsiumu öz ətrafında toplaya bilsə, onda bu, baş tutar. Məsələn, Rusiyanın dostu olaraq mən istəyirəm ki, baş tutsun. Mən sizə bir daha uğurlar arzulayıram və Azərbaycan sizin üçün həmişə açıqdır, siz istənilən vaxt əziz qonağımız ola bilərsiniz.

V a h i d Ə l ə k b ə r o v: Heydər Əliyeviç, sağ olun, görüşə görə sağ olun.

**AZƏRBAYCANDA QONAQ OLAN TÜRK DÜNYASININ GÖRKƏMLİ OĞLU,
DÜNYA ŞÖHRƏTLİ ALİM, BİLKƏND UNİVERSİTETİNİN
İDARƏ HEYƏTİNİN SƏDRİ PROFESSOR İHSAN DOĞRAMACI İLƏ
GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏT**

*Prezident sarayı,
24 may 2001-ci il*

Heydər Əliyev: Azərbaycana xoş gəlmisiniz. Mən həmişə Sizi görəndə çox xoşbəxt oluram. Mən bilirəm ki, əlinizə çəlik almağın səbəbi var. Zəhmət çəkib buraya gəlmisiniz. Doğrudan da mənim ürəyim istəyir ki, siz buraya gələsiniz. Ancaq bu qədər yolu keçib zəhmət çəkmək məni bir az incidir. Daha yaxşı olardı ki, mən Ankaraya gəlim, sizinlə görüşüm.

İhsan Doğramacı: Bu ayın 10-cu günü sizin ad gününüz münasibətilə buraya gəlməyi planlaşdırmışdıq. Fəqət ondan iki gün öncə təsadüfən ayağımın baş barmağını itirmişəm. Bu da gənclik çağlarımdakı səhvim üzündən baş vermişdir. Bununla bağlı həkimlər başqa yerə getməyi mənə yasaq etdilər. Onun üçün Sizi ziyarət edə bilmədim.

Heydər Əliyev: Bu təbiidir.

İhsan Doğramacı: Mən Sizin üçün çox darıxmışam. Həkimlərdən izin aldıqdan sonra ilk səfərimi buraya etdim. Çox şadam ki, məni qəbul etdiniz. Hər zaman dediyim kimi, bura mənim ikinci vətənim deyil, iki vətənimdən biridir.

Heydər Əliyev: Elədir.

İhsan Doğramacı: Onun üçün mən burada özümü öz vətənimdə hiss edirəm. Əlinin də, bəlkə eşitmisiniz, bir il bundan əvvəl xərcəng xəstəliyindən müalicəsini Nyu-Yorkda etdilər.

Heydər Əliyev: Bununla əlaqədar mən sizə bir neçə dəfə zəng etmişdim.

İhsan Doğramacı: Elədir, etmişdiniz. Onun müalicəsini Nyu-Yorkda etdilər. Allaha şükür, indi yaxşıdır.

Heydər Əliyev: Çox gözəl. Əli xəstələnəndə mən sizə bir neçə dəfə zəng etdim. Hətta Nyu-Yorka da sizə zəng vurdum.

İhsan Doğramacı: Bəli, zəng etdiniz. Siz Ankarada olarkən biz Sizi Nyu-Yorkda televiziya vasitəsilə seyr edirdik. Səfir dedi ki, prezidentimiz onun ad gününü keçirməyə izin verməz. Ona görə də mən Sizinlə görüşəcəyimiz bu günü gözləyirdim.

Heydər Əliyev: Ankaraya gələndə mən sizi soruşdum, səfir mənə dedi ki, siz Nyu-Yorkdasınız.

İhsan Doğramacı: Amma ondan daha öncə Qurban bayramı ilə əlaqədar bir tədbirimiz var idi. Mən proqramı ona görə hazırlamışdım. Sonra Siz gec gəldiniz.

* Görüşdə xalqımızın böyük dostu İhsan Doğramacının həyat yoldaşı Ayser Doğramacı və oğlu, Bilkənd Universitetinin rektoru Əli Doğramacı da iştirak edirdilər.

Heydər Əliyev: Elədir. Hər halda, xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz.

İhsan Doğramacı: Xoş gününüz olsun.

Heydər Əliyev: Yenə də deyirəm, sizinlə görüşümdən çox məmnunam. Çünki mənim çox əziz dostum, qardaşımsınız. On il müddətində bizim aramızda yaranmış bu dostluq və qardaşlıq əlaqələri o qədər möhkəmdir, mənim üçün o qədər əzizdir ki, hər dəfə sizi görməkdən məmnun oluram.

Ya burada, ya da Ankarada. Ancaq mən onu da unutmuram ki, mən Klivlenddə cərrahiyyə əməliyyatı keçirən zaman siz Türkiyədən təyyarə ilə 18 saat uçub, Çikaqodan keçib gəlmişdiniz. Klivlenddə oldunuz, bir yerdə olduq. Orada mənim doğum günümü bir yerdə qeyd etdik.

İhsan Doğramacı: Mən həyatımda çox mükafatlar almışam. Amma Sizinlə dostluğumu özüm üçün ən böyük mükafat hesab edirəm. Mənim üçün bundan yüksək mükafat ola bilməz.

İcazə versəydiniz, ad gününüz münasibətilə Sizə bu hədiyyəni təqdim edərdim (*İhsan Doğramacı Azərbaycan Respublikasının qızıl təbəqədən hazırlanmış xəritəsini və prezident Heydər Əliyevin kiçik barelyefini göstərərək*):

Əfəndim, bu, Azərbaycan torpağıdır, bu da cənab Heydər Əliyevdir. Bunlar qızıldan hazırlanmışdır. Hədiyyənin üzərindəki bu sözləri oxumaq istəyirəm:

«Bu torpaqların yetirdiyi ən böyük dövlət adamı Heydər Əliyevə sağlıq, uzun ömür və böyük uğurlar arzulayıram.

İhsan Doğramacı».

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Elə sizi görməyimin özü mənə mükafatdır, hədiyyədir.

Amma siz mənim üçün xüsusi bir hədiyyə hazırlamısınız.

Siz həm çox təcrübəli, həm də orijinal adamsınız. Ona görə sizin hədiyyələriniz həmişə xüsusi xarakter daşıyır.

İhsan Doğramacı: Bu, səmimi bir hissdır, ifadə edirik. Bunun maddi qiyməti, bəlkə də çox deyil, amma mənəvi qiyməti var.

Heydər Əliyev: Yox, maddi qiyməti bizim kimi adamlar üçün əhəmiyyətli deyildir. Əsas onun mənəvi tərəfidir, mənasıdır.

İhsan Doğramacı: Bunlar çox səmimi sözlərdir. Allah Sizə ömür versin. Yalnız Azərbaycan üçün deyil, bütün türkdilli ölkələr üçün.

Heydər Əliyev: Bəli, çox gözəl sözlər yazmışınız. Amma mən gərək bundan sonra da çalışsam ki, o sözlərə layiq olam.

İhsan Doğramacı: Əfəndim, dünən yox, srağagün mən Sizi televiziya dan seyr etdim.

Heydər Əliyev: İndi bizim televiziyanın verilişlərini Türkiyədə yayımlayırlar.

İhsan Doğramacı: Bəli, Avropa Şurasının nümayəndə heyəti burada idi. Həmin nümayəndə heyətinə də Almaniyadan olan bir nəfər rəhbərlik edirdi. O, almanca danışırdı. O birilər də ingilis dilində, Fransadan olan nümayəndə isə fransız dilində danışırdı. Fəqət Sizin onlara verdiyiniz cavablar çox mükəmməl, çox xoş idi. Cavablarınızdan birində 10 il bundan əvvəl sovetlərdə «əhkam»dan bəhs edilirdi. Siz dediniz ki, Avropada da «əhkam» olubdur. Almaniyada «nasizm», «faşizm» – onlar əhkam deyildimi? Onlar dedilər ki, bizdə sərbəstlik idi, demokratiya vardı. Siz dediniz ki, «...düzdür, amma bəs faşizm, nasizm nə deyərsiz?»

Ekologiya söhbəti də çox yaxşı oldu.

Heydər Əliyev: Çox gözəl mövzu idi.

İhsan Doğramacı: Təbii, həmişəki kimi, iftixar hissi keçirdim.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Mən çox məmnunam ki, siz bunu çox diqqətlə dinləmişiniz.

İhsan Doğramacı: Sonra Ermənistan mövzusunda da çox gözəl cavab verdiniz. Dediniz ki, onlar bizim ərazimizi işğal ediblər. Yəni onu demək istədiniz ki, əgər lazım gəlsə, qeyri-sülh yolu ilə bu münaqişəni həll edə bilərsiniz. Sizdən bu məlumatları aldılar.

Heydər Əliyev: Bəli, aldılar. «Ehkam» məsələsi belədir ki, onlar gəlmişdilər ki, söhbət edək. Amma mənə dedilər ki, bizim sizə suallarımız var. Mən də onlarla zarafat etdim. Dedim ki, Avropa Şurasına daxil olmaq üçün biz dörd il imtahanlardan keçmişik.

İhsan Doğramacı: Düzdür, belə də dediniz.

Heydər Əliyev: Dedim ki, biz imtahanlardan keçmişik, bütün imtahanları da vermişik. Ona görə də Avropa Şurasına qəbul olmuşuq. İndi Avropa Birliyi gəlibdir. Siz də bizi imtahan etmək istəyirsiniz. Dedim ki, suallarınızı verin. Hər halda, çalışsaram ki, burada da imtahandan keçim.

İhsan Doğramacı: Amma onlar bu imtahandan yaxşı qiymət almadılar.

Heydər Əliyev: Onu da deyim ki, o sualları ki, mənə verdilər, bu həmin məsələlər haqqında fikirlərimi deməyə yaxşı imkan yaratdı.

İhsan Doğramacı: Çox yaxşı oldu.

Heydər Əliyev: Əgər o olmasaydı, mənim onlara «mühazirə» oxumağım yaxşı olmazdı.

İhsan Doğramacı: Onların özləri məruzə istədilər.

Heydər Əliyev: Onların hər bir sualı mənə imkan verdi ki, bu suallardan istifadə edib fikrimi bildirim.

İhsan Doğramacı: Orada hər millətdən – İtaliyadan, Yunanıstandan, Fransadan, Finlandiyadan nümayəndələr vardı. Hamısı orada idi.

Heydər Əliyev: Elədir. O «ehkam» məsələsini heç gözləməirdim. O sualların da heç birisini gözləməirdim. Nə bilərdim ki, mənə elə suallar veriləcək. Dedim «ehkam» doğrudur. Biz 70 il «ehkam»ın içərisində yaşamışıq. Dedim ki, sizdə də ehkam olubdur. Faşizm ehkamı içərisində yaşamısınız. Ehkam təkcə bizimki deyil, həm də sizinkidir. Sizinki bizimkindən də təhlükəlidir.

İhsan Doğramacı: Çox düzgün demisiniz. Onlar gözləməirdilər belə söhbət alınsın.

Heydər Əliyev: Dedim ki, Almaniya da faşizm vardı, İtaliya da, İspaniyada da vardı. Nümayəndə heyətində italyanlar da, almanlar da vardı.

Çox yaxşı danışmışıq oldu. Ekologiya haqqında da. Çünki ekologiya indi çox böyük bir problemdir.

İhsan Doğramacı: Dediniz ki, onların çox sevdiqləri qara kürü tükənəcəkdir. Yaxşı balıqların nəslə kəsiləcəkdir.

Heydər Əliyev: Dedim ki, Xəzər dənizi indi beş ölkəyə mənsubdur. Hərə də bir tərəfdən balıq tutur, o biri tərəfdən də dənizi çirkləndirirlər. Yəni beş il belə getsə, onda sizin ən çox sevdiyiniz qara kürünü görməyəcəksiniz.

İhsan Doğramacı: Bəli.

Heydər Əliyev: Çox məmnunam ki, siz Azərbaycanla həmişə maraqlanırsınız. Azərbaycan televiziyası bu yaxın zamanlarda Türkiyəyə yayımlanmağa başlayıbdır.

İhsan Doğramacı: Harada olursa-olsun, istər televiziyada, istər Avropanın qəzetlərində olsun, mən Azərbaycan haqqında gedən materiallarla maraqlanıram.

Heydər Əliyev: Çox gözəl, çox gözəl.

Ayser xanım da, maşallah çox yaxşıdır. Onu həmişə olduğu kimi, çox gözəl görürəm. Heç dəyişilmir. Heç sən də dəyişilmirsən, o da dəyişilmir.

İhsan Doğramacı: Mən bir az total olmuşam. Amma həkimlər mənə dedilər ki, bu çəliyi iki həftədən sonra atacaqsan. Mənim də iki həftə gözləməyə səbrim çatmır, indi atmaq istəyirəm.

Heydər Əliyev: Əli də, maşallah, çox yaxşıdır. Heç deməzsən ki, xəstə olubdur. Yaxşı müalicə etdirmisiniz.

İhsan Doğramacı: Müalicəsi yaxşı oldu.

Əli Doğramacı: Çox sağ olun. Sizin verdiyiniz mənəvi dəstək sağalmağım üçün mənə qüvvət verdi. Təşəkkür edirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun. Çox sağ olun.

Əziz dostum, mən sənə və Ayser xanıma və bütün ailənizə bir daha təşəkkür edirəm. Bəzi adamlar doğum gününü böyük hadisə hesab edirlər. Amma mən bunu adi bir hadisə hesab edirəm. Mən burada kiməsə dedim ki, mənim bir dəfə doğum günüm olubdur, Naxçıvanda. Orada biz çox ağır şəraitdə yaşayırdıq.

İhsan Doğramacı: Siz doğum günü deyirsiniz, biz isə anadan olma günü deyirik. Anadoluda doğum günü deyirlər.

Heydər Əliyev: Keçmişdə, mən 50, 55, 60 yaşlarında olanda, səhər işə gedirdim, unudurdum ki, mənim anadan olan günümüdü. İşdən hər dəfə evə dönəndə xanıмым, qızım məni qarşılayırdılar. Qapını açırdılar, qızım deyirdi ki, ata, səni təbrik edirəm.

İhsan Doğramacı: Ad günüdür.

Heydər Əliyev: Yox, demirdi ad günüdür, deyirdi təbrik edirəm. Deyirdim, nə üçün təbrik edirsən? O mənə deyirdi ki, bu gün sənin anadan olan günüdür. Görürdüm ki, evdə xanıмым müəyyən şeylər hazırlayıbdir. Mən heç bir qonaq, filan dəvət etməzdim. Amma həyatımda bir dəfə anadan olduğum günü qeyd etmişəm. O da Naxçıvanda. Biz orada çox ağır şəraitdə yaşayırdıq. Mənim də 70 yaşım tamam olmuşdu. Orada mənim ətrafımda olan adamlar dedilər ki, gəlin bunu bir yerdə oturub qeyd edək. Dedim ki, məndə belə bir adət olmayıbdir, etməyəcəyəm. Dedilər ki, sən böyük vəzifələrdə olmusan, ona görə də olmayıbdir. Amma indi burada sadə adamlar toplaşıbdir. Toplaşdıq, ondan bir gün öncə Bakıdan da çox adam gəlmişdi.

İhsan Doğramacı: Naxçıvana?

Heydər Əliyev: Naxçıvana, məni təbrik etməyə. Məcbur oldum. Onda bir məclis düzəldilər, Naxçıvanda da bir-iki yaxşı müğənni, mahnı oxuyanlar vardı. Naxçıvanın da özünəməxsus musiqisi var. Amma

bundan başqa heç bir şey olmayıbdır. Yəni bununla onu demək istəyirəm ki, bu mənim üçün böyük bir təntənə, filan deyildi. Amma Siz oradan buraya gəlməyinizlə məni şərəfləndirdiniz. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Mən Sizə demişəm, 85 yaşınızı bayram etdik.

İhsan Doğramacı: İndi 90 yaşımı gözləyirik.

Heydər Əliyev: İndi 90-ı gözləyirsiniz? 4 il qalıbdır. 4 ildən sonra Azərbaycanda, yenə də...

İhsan Doğramacı: Yenə də Siz prezidentsiniz.

Heydər Əliyev: Bəli, mən prezidentəm. Əlbəttə ki, mən ömrümün axırına qədər prezidentəm.

İhsan Doğramacı: Sizin sağlığınız, varlığınız Azərbaycan üçün, hər birimiz üçün bir nemətdir.

Heydər Əliyev: Ona görə də siz nə qədər yaşayacaqsınızsa, mən də o qədər yaşayacağam.

İhsan Doğramacı: Həyatda daim nikbin olmaq əsas şərtidir.

Heydər Əliyev: Elədir.

İhsan Doğramacı: Mən bütün həyatım boyu nikbin olmuşam.

Heydər Əliyev: Mən də nikbinəm. Baxmayaraq ki, mən həyatda, bilirsiniz, çox çətin yollardan keçmişəm, amma həmişə nikbin olmuşam. Heç vaxt ruhdan düşməmişəm. Ona görə dörd ildən sonra Azərbaycanda yubiley keçiririk. Ondan sonra da o biri yubileyi keçirəcəyik.

İhsan Doğramacı: İnşallah.

**DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ I QURULTAYINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
NİTQİ**

10 noyabr 2001-ci il

Əziz həmvətənlər!

Hörmətli nümayəndələr və qonaqlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizi Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının açılışı münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edirəm, qurultayın işinə uğurlar diləyirəm.

Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı müstəqil Azərbaycanın həyatında, bütün dünya azərbaycanlılarının həyatında tarixi hadisədir. Bütün dünyada yaşayan azərbaycanlıların, Azərbaycan icmalarının nümayəndələri ilk dəfə olaraq Azərbaycana, onun paytaxtı Bakı şəhərinə toplaşmışlar və özlərinin I qurultayını keçirirlər. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının keçirilməsi haqqında qəbul etdiyimiz qərara səs verdiklərinə görə və bu qurultayda iştirak etmək üçün Azərbaycana, Bakıya gəldiklərinə görə bütün nümayəndələrə, qonaqlara, onların təmsil etdikləri müxtəlif ölkələrdə olan Azərbaycan icmalarına təşəkkür edirəm.

Biz, Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlılar öz həmvətənlərimiz haqqında daim düşünmüşük. Uzun illər Sovetlər İttifaqı kimi böyük bir super dövlətin tərkibində ikən xaricdəki soydaşlarımızla, həmvətənlərimizlə əlaqə saxlamaq mümkün olmadığı halda, biz daim düşünmüşük ki, müxtəlif ölkələrdə azərbaycanlılar necə yaşayırlar, nə edirlər və məhdud imkanlardan istifadə edərək onlarla əlaqələr qurmağa çalışmışıq.

1991-ci ildə Sovetlər İttifaqının dağılması və Sovetlər İttifaqının tərkibində olan 15 müttəfiq respublikaların öz müstəqilliyini əldə etməsi, Azərbaycan xalqının milli azadlıq arzularının yerinə yetirilməsi, Azərbaycanın öz istiqlaliyyətini bəyan etməsi və 1920-ci ildə itirilmiş müstəqilliyini bərpa etməsi bizə imkan verdi ki, müxtəlif ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılarla öz əlaqələrimizi genişləndirərək, onlarla həmrəyliyimizi bildirək və dünya azərbaycanlılarının daha da həmrəy olması üçün öz xidmətlərimizi göstərək. Biz hələ müstəqilliyimizin ilk aylarında, 1991-ci il dekabr ayının 31-də "Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü haqqında" qərar qəbul etdik. Biz o vaxtdan bu günü böyük bayram kimi qeyd edirik və o vaxtdan da dünyada yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrimiz tədricən inkişaf etməyə başladı. Bunlar hamısı Azərbaycanın müstəqilliyinin və Azərbaycan xalqının milli azadlığının nəticəsidir.

Azərbaycan xalqı böyük, qədim tarixə malikdir. Çoxəsrlik tariximizdə xalqımız bir çox sınaqlardan çıxmış, yaşamış, öz mənliliyini itirməmiş, öz milliliyini itirməmiş, dünya sivilizasiyasına dəyərli töhfələr vermiş, dünya sivilizasiyasını zənginləşdirmişdir. Ancaq tarixin müxtəlif mərhələlərində azərbaycanlılar bəzi məhrumiyyətlərə düşər olmuşlar. Ona görə də bütün dünyaya səpələnmiş azərbaycanlıların birliyi, həmrəyliyi

indi həm bizim üçün, həm də dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edəndən sonra çox böyük, şanlı-şöhrətli, eyni zamanda məşəqqətli yol keçmişdir. Biz bu günlər Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin elan olunmasının 10-cu ildönümünü böyük təntənə ilə bayram etdik. Biz on il ərzində keçdiyimiz yolu bir də təhlil etdik, eyni zamanda qarşımızda duran vəzifələri müəyyən etdik. Hələ həll olunmamış bir çox problemləri təhlil edib, onların həll olunması üçün lazımı tədbirlər görməyə başladıq.

Azərbaycanın müstəqilliyi və on il müstəqil dövlət kimi yaşaması bizim çoxəsrlik tariximizdə ən əhəmiyyətli, ən vacib, ən dəyərli bir hadisədir. Bizim üçün, müstəqil Azərbaycan üçün bu 10 il asan yol olmayıbdır. Biz Azərbaycanda yeni həyat qurmağa başlamışıq. Azərbaycanın demokratiya yolu ilə getməsinə bəyan etmişik. Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurulması işinə başlamışıq. Azərbaycanın iqtisadiyyatını dünya iqtisadiyyatı, inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatı ilə inteqrasiya etmək, bazar iqtisadiyyatı sisteminə keçmək prosesinə başlamışıq. Bunlar hamısı Azərbaycanın ağır və çətin bir şəraitdə yaşadığı zaman baş vermişdir.

Məlumdur ki, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edərkən, yəni bəyan edərkən Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalmışdı və dörd il idi ki, Ermənistan, Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi davam edirdi. Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Dağlıq Qarabağ bu illərdə demək olar ki, Azərbaycanın nəzarətindən çıxmış, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş və onun ətrafında olan yaşayış məntəqələrinə də təcavüzlər başlanmışdı. Məhz belə bir tarixi şəraitdə müstəqil dövlət qurmaq çox ağır və çətin bir iş idi. Eyni zamanda, həm müstəqilliyini elan etməsi ərəfəsində, həm də özünü müstəqil dövlət elan etdikdən sonra Azərbaycanın həyatında çox mürəkkəb proseslər baş vermişdir. Ermənistan silahlı qüvvələri torpaq iddiası ilə çıxış edərək, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ vilayətini əlinə keçirmək məqsədi ilə hərbi əməliyyatlara başladığı və ermənilərin hamısı bu amal ətrafında bir yumruq kimi birləşdiyi bir halda, təəssüf ki, bu, Azərbaycanda olmamışdır.

Çünki o illər Azərbaycanda bütün xalqı birləşdirib, səfərbər edib torpaqlarımızı qorumaq və Ermənistan silahlı qüvvələrinə lazımı cavabı vermək əvəzinə, hakimiyyət mübarizəsi getmiş, daxili çəkişmələr mövcud olmuş, ayrı-ayrı siyasi qüvvələrə məxsus silahlı dəstələr meydan sulamışlar. Bu da təbii ki, Azərbaycanın, xalqın birliyini zəiflətməmiş və nəhayət, 1993-cü ildə Azərbaycan vətəndaş müharibəsi ilə üzləşmiş, Azərbaycanın varlığı təhlükə altına düşmüş və ölkəmizin parçalanması artıq başlanmışdır. Buna görə də müstəqillik elan olunandan sonra Azərbaycanda dövlət quruculuğu işi çox zəif getmişdir.

Bunlar hamısı Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi pozmuş, xalqın rifah halını ağırlaşdırmışdır. Bizim üçün bunların ən zərərli nəticəsi o idi ki, bu fürsətdən istifadə edən Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ətrafında olan inzibati rayonlarının bir neçəsini işğal etmiş, o torpaqlarda yaşayan azərbaycanlıları zorla öz yerindən-yurdundan çıxarmışdır. Beləliklə, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altına düşmüş, həm Ermənistan ərazisindən çıxarılmış, həm də işğal olunmuş torpaqlardan çıxarılmış bir milyondan artıq azərbaycanlı indiyədək ağır vəziyyətdə, çadırlarda yaşayır. Azərbaycan belə bir

şəraitdə müstəqil dövlət kimi ilk illərini yaşamışdır. Ona görə də bizim qarşımızda duran vəzifə ondan ibarət idi ki, mənfi proseslərin qarşısı alınsın, Azərbaycanın torpaqlarının müdafiə olunması üçün bütün güclər, səylər səfərbər olunsun və Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşasın, inkişaf etsin.

Azərbaycanda ondan sonrakı dövr ictimai-siyasi sabitliyin yaranması dövrü olubdur. Biz ondan sonra da - 1994-cü ilin oktyabrında, 1995-ci ilin martında hakimiyyəti silahla devirmək cəhdləri ilə rastlaşdıq. Bunların qarşısı alındı, ancaq bunlar da Azərbaycana zərbələr vurdu.

Biz Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll edilməsi ilə ciddi məşğul olaraq, 1994-cü ilin mayında atəşkəs haqqında razılığa gəldik. İndi 7 ildən artıqdır ki, müharibə getmir, qan tökülmür. Ancaq eyni zamanda, Azərbaycanın torpaqlarının bir qismi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır və o torpaqlardan çıxarılmış qaçqınlar, köçkünlər ağır vəziyyətdə yaşayırlar.

Azərbaycanın müstəqilliyinin 10 ilinin sonrakı mərhələsi ölkəmizin daxilində ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirməkdən, Azərbaycanın dünyada mövqeyini möhkəmləndirməkdən, Azərbaycanı bir müstəqil dövlət kimi yaşatmaq və inkişaf etdirməkdən ibarət olubdur. Biz çox çətin, ağır yollardan keçərək ötən on il müddətində buna nail olmuşuq. İndi dünyada on yaşı olan müstəqil Azərbaycan dövləti var. Onun milli dövlət bayrağı var, milli himni var, milli gerbi var. Azərbaycan dünya birliyində özünə layiq yer tutubdur. Azərbaycanın dövlət bayrağı bütün beynəlxalq təşkilatların iqamətgahları qarşısında dalğalanır, müstəqil Azərbaycanın başı üstündə dalğalanır və daim dalğalanacaqdır, bu yüksəkliklərə qalxmış bayraq bundan sonra heç vaxt enməyəcəkdir.

Güman edirəm ki, bizim qonaqlarımız, xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar Azərbaycanın həyatı ilə maraqlanırlar, Azərbaycanda gedən prosesləri izləyirlər və bizim əldə etdiyimiz nailiyyətlərdən xəbərdardırlar. Ancaq eyni zamanda, bu gün birinci qurultayda mən bir daha demək istəyirəm ki, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi, özünün dövlət quruculuğu prosesini həyata keçirir.

Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurulubdur. Azərbaycan tarixdə ilk dəfə özünün milli Konstitusiyasını qəbul edibdir, azad seçkilər vasitəsilə Milli Məclisini - parlamentini seçibdir, ölkənin Prezidentini seçibdir. Azərbaycanda bütün sahələrdə islahatlar həyata keçirilir.

Məlumdur ki, Azərbaycan 70 il SSRİ kimi böyük dövlətin tərkibində olmuş və başqa ölkələrdəkindən tamamilə fərqli olan siyasi-iqtisadi sistem şəraitində yaşamışdır. Bu gün qeyd etmək lazımdır ki, o illər biz müstəqilliyimizdən məhrum olsaq da, Azərbaycan xalqımızın, millətimizin daxili potensialını hərəkətə gətirərək inkişaf etmiş, böyük nailiyyətlər əldə etmiş və müstəqilliyi elan edərkən böyük iqtisadi və intellektual potensiala malik olmuşdur. Azərbaycanın müstəqil dövləti onun böyük iqtisadi və intellektual potensialı üzərində qurulubdur. Ancaq indi biz tamamilə başqa iqtisadi-siyasi sistem yolu ilə gedirik. Keçmişdəkiləri dəyişdirmək, onlardan imtina etmək, yeni sistemdə iş qurmaq, onu həyata keçirmək - bu ağır, çətin bir prosesdir. Bu, bizim keçid dövrümüzdür və keçid dövrümüzün böyük problemləri var.

Birincisi, insanların şüurunda çox böyük dəyişikliklər baş verməlidir. İkincisi, yeni iqtisadi siyasət uğurla getməlidir. Bunun üçün isə gərək, keçmiş iqtisadi şəraitdən yeni iqtisadi şəraitə keçid uğurlu olsun. Biz bütün bunlar üçün islahatlar həyata keçiririk. Siyasi, iqtisadi, sosial, humanitar sahələrdə bir çox islahatlar həyata keçirmişik və onların müsbət nəticələrini əldə etmişik. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, biz yeni iqtisadi siyasətin

həyata keçirilməsində uğurlar qazanmışıq. Özəlləşdirmə proqramını həyata keçirmişik və keçiririk. Azərbaycan üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edən torpaq islahatı aparmışıq.

Məlumdur ki, Azərbaycan əhalisinin təxminən yarısı kənd yerində yaşayır və kənd təsərrüfatı ilə məşğuldur. 70 il hökm sürən kolxoz-sovxoç sistemini dağıtmaq, torpağı sahibinə - kəndlilərə vermək, onlar üçün torpaqdan səmərəli istifadə etmək şəraiti yaratmaq - bunlar hamısı çox ağır və çətin proseslərdir. Ancaq biz buna nail olmuşuq. Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı inkişaf edir. Beləliklə, Azərbaycan 1990-cı ildən başlamış iqtisadi tənəzzülün qarşısını 1995-1996-cı illərdə ala bilmiş, ondan sonrakı dövr isə Azərbaycanın həyatında inkişaf dövrü olmuşdur.

Biz inkişaf edirik. Azərbaycanda iqtisadiyyatın bütün sahələri uğurla inkişaf edir. Bu, təkcə bizim fikrimiz deyil, beynəlxalq iqtisadi-maliyyə mərkəzlərinin, yəni bu işlərə nəzarət edən mərkəzlərin də fikridir. Ancaq hələ bizim qarşımızda çox böyük problemlər və böyük çətinliklər var. Hələ ki, biz Azərbaycanda əhalinin rifah halını istənilən səviyyəyə qaldıra bilməmişik.

Sovetlər İttifaqı vaxtı Azərbaycanda yaradılmış böyük sənaye müəssisələrinin bir qismi indi işləmir, bir qismi isə çox az gücü ilə işləyir. Bu, böyük işsizlər dəstəsi yaradıbdır. Bu da Azərbaycanın əsas problemlərindən biridir. Qeyd etdiyim kimi, bir milyondan artıq qaçqının, köçkünün bir tərəfdən, yaşamaq üçün lazımi şəraiti yoxdur, ikinci tərəfdən, onlar işlə təmin olunmayıblar və dövlətin yardımı, humanitar təşkilatların yardımı ilə yaşayırlar. Bu da bizim üçün böyük bir problemdir. Ancaq biz bu problemləri ardıcıl surətdə həll edirik. Biz əldə etdiyimiz nailiyyətlər haqqında danışarkən, eyni zamanda, heç də həyatımızda olan çətinlikləri, problemləri, çatışmazlıqları, nöqsanları gizlətmək məqsədi daşmırıq. Biz onları Azərbaycanın vətəndaşlarına da, bütün dünyaya da açıq-aydın etiraf edirik. Məhz bu yol ilə biz Azərbaycanın qarşısında duran problemləri həll edə və ölkənin inkişafını daim təmin edə biləcəyik.

Bu sahədə görülən işlər sırasında Azərbaycanın dövlət neft strategiyasının xüsusi əhəmiyyəti var. Biz bu strategiyayı 1993-1994-cü illərdə hazırlayıb həyata keçirməyə başlamışıq. Azərbaycanın zəngin sərvətləri olan neft və qaz yataqlarının dünyanın böyük, müasir texnikaya, texnologiyaya malik olan neft şirkətləri ilə müştərək işlənilməsinə təmin etmişik. İndi bu işlər gedir. Azərbaycanın Xəzər dənizindəki yataqlarının, ümumiyyətlə, Azərbaycan ərazisində olan neft-qaz yataqlarının müştərək işlənilməsi üçün 21 müqavilə imzalanıbdır, xarici ölkələrdən 32 böyük neft şirkəti bu müqavilələrin iştirakçısıdır. Artıq biz gördüyümüz işlərin, neft strategiyasının real nəticələrini əldə etmişik. Artıq biz nefti yeni yerlərdən hasil edirik, xarici şirkətlərlə bərabər dünya bazarlarına çıxarıyıq. Bunun üçün çox əhəmiyyətli olan neft və qaz kəmərləri yaradıyıq. İki neft kəməri - biri şimal istiqamətində Bakı-Novorossiysk, biri də qərb istiqamətində Bakı-Supsa - yaranıbdır və Azərbaycan neftini ixrac edir.

Son illər çox böyük layihə üzərində işləmişik və Azərbaycanın gələcəkdə hasil olunacaq böyük həcmli neftinin dünya bazarlarına ixracı üçün Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin inşasına artıq başlamışıq. Azərbaycanın zəngin Şahdəniz yatağından hasil olacaq qazın da Türkiyəyə ixracı üçün lazımi müqavilələr imzalamışıq və qaz kəmərinin inşasına başlayırıq. Bizim neft strategiyamız təkcə bilavasitə neft hasilatı ilə məşğul olan şirkətlərin yox, eyni zamanda bir çox başqa şirkətlərin Azərbaycanda çalışması üçün və beləliklə, ölkəyə

külli miqdarda xarici investisiyanın daxil olması üçün şərait yaradıbdır. Bu, Azərbaycanın yeni mənzərəsidir. Bu, ancaq və ancaq Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində ola bilərdi.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan nefti dünyada məşhurdur. Hələ 150 il bundan öncə dünyada ilk dəfə Azərbaycanda sənaye üsulu ilə neft hasil olunubdur. Sonrakı illərdə neft hasilatı artıb, ancaq bu, Azərbaycan xalqına məxsus olmayıbdır. Bizim hasil etdiyimiz zəngin neft və qaz 70 il Sovetlər İttifaqının ümumi iqtisadiyyatına qatılıbdır. Biz bundan lazım olan bəhrələri götürə bilməmişik. Məhz dövlət müstəqilliyi, milli azadlığımız, taleyimizi özümüzün həll etmək imkanları bizə bu şəraiti yaradıbdır və biz də bu şəraitdən səmərəli istifadə edirik.

Azərbaycan çox mühüm bir coğrafi-strateji mövqeyə malikdir. Bunun həm iqtisadi əhəmiyyəti var, həm də siyasi əhəmiyyəti var. Bu baxımdan, biz Avropa Birliyi ilə, başqa beynəlxalq təşkilatlarla müştərək işlər görürük. Bu sırada Avropa Birliyinin TRASEKA proqramının həyata keçirilməsi, tarixi Böyük İpək Yolunun bərpa olunması sahəsində Azərbaycan çox işlər görmüşdür və biz bunun müsbət nəticələrini əldə edirik. Ancaq gələcəkdə bu proqram çox böyük müsbət nəticələr verəcəkdir.

Böyük İpək Yolunun bərpası, TRASEKA proqramının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar 1998-ci ildə Azərbaycanda Avropa Birliyi ilə ilk beynəlxalq konfrans keçirildi. Şərqdə Yaponiya, Qərbdə İspaniyaya qədər olan 32 dövlətin, 14 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri bu konfransda iştirak etdilər və biz İpək yolunun bərpası, TRASEKA proqramının həyata keçirilməsi üçün ilk sazişin imzalanmasının şahidi olduq. Bu sahədə görülən işlər, yenə deyirəm, gələcəkdə böyük nəticəsini verəcəkdir.

Bunlar Azərbaycanın həyata keçirdiyi qlobal layihələrdir. Ancaq Azərbaycanın gündəlik həyatında çoxsaylı işlər görülür və güman edirəm ki, siz burada olduğunuz zaman təqdim edilən materiallardan və başqa vasitələrdən bunları özünüz görə bilərsiniz və bunlarla tanış olacaqsınız.

Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının keçirilməsi həm Azərbaycan üçün, həm də bütün dünya azərbaycanlıları üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanlılar dünyada gedən miqrasiya prosesi nəticəsində bir çox ölkələrə səpələnmişlər. Bu, təbii bir prosesdir, onun qarşısını almaq olmaz, almaq da lazım deyil və ümumən müsbət xarakter daşıyır. Doğrudur, indi müstəqil dövlət olandan sonra bəzi müxalifət dairələri bizi tənqid edirlər ki, Azərbaycan əhalisinin xeylisi - biri deyir 1 milyon, biri deyir 2 milyon - kənardə yaşayır. Ancaq mən bunu heç də mənfi bir hadisə kimi qəbul edə bilmirəm. Çünki hər bir millət, hər bir xalq yalnız öz doğma torpağı çərçivəsində, milli məhdudiyət şəraitində yaşaya bilməz. Bir də qeyd edirəm, dünyada miqrasiya prosesi bütün ölkələrə, xalqlara aiddir. Əgər azərbaycanlılar bu proses nəticəsində dünyanın bir çox ölkələrində məskunlaşıblarsa, orada özləri üçün həyat qurublarsa, özlərinin həyat şəraitini təmin ediblərsə - bunlar hamısı dünyada azərbaycanlıların nə qədər geniş şəkildə yayıldığını göstərir.

Biz hesab edirik ki, müxtəlif ölkələrdə yaşayan azərbaycanlıların hər biri yaşadığı ölkədə həyatını özü istədiyi kimi qurub yaşayır. Yaşadığı ölkənin vətəndaşıdır, onun qanun-qaydaları ilə yaşamalıdır və istədiyi yol ilə getməlidir.

Ancaq eyni zamanda, indi azərbaycanlıların bir müstəqil dövləti mövcud olduğu halda, dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlıların bir-biri ilə daha da sıx əlaqə qurması, öz həmrəyliklərini bəyan

etməsi və müstəqil Azərbaycan dövləti ilə əlaqələr yaratması tarixin bu mərhələsində çox əhəmiyyətli bir vəzifə kimi meydana çıxır. Bizim vəzifəmiz, Azərbaycan dövlətinin vəzifəsi ondan ibarətdir ki, bütün ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılara mümkün olan qayğıyı, diqqəti göstərsin, onların həyatı ilə maraqlansın və dövlətimizlə ayrı-ayrı ölkələrdə olan Azərbaycan icması arasında əlaqələri daha da inkişaf etdirdirsin. Azərbaycanın xaricində yaşayan azərbaycanlılar isə gərək, indi müstəqil Azərbaycan ilə daha da sıx əlaqələr qursunlar. Bunlar hamısı dünyada olan bütün azərbaycanlıların birliyinin, həmrəyliyi təmin olunması üçün əsas şərtlərdir.

Biz indi böyük məmnuniyyətlə qeyd edə bilərik ki, dünyanın bir çox ölkələrində - Avropada, Şimali Amerikada artıq böyük Azərbaycan icmaları yaranıb. Son illər bu icmalar get-gedə təşkilatlanır, genişlənir və azərbaycanlıların yaşadığı ölkələrdə onların birliyini, həmrəyliyi təmin edir. Son illər bu proses sürətlə gedir. Azərbaycanın varlığı bu həmrəyliyin inkişafının əsasını təşkil edir.

Biz istəyirik ki, müxtəlif ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar həmin ölkələrin vətəndaşı kimi, istədikləri kimi yaşasınlar. Ancaq heç vaxt öz milli köklərini, milli mənsubiyyətlərini itirməsinlər. Bizim hamımızı, azərbaycanlıları birləşdirən milli mənsubiyyətimizdir, tarixi köklərimizdir, milli-mənəvi dəyərlərimizdir, milli mədəniyyətimizdir - ədəbiyyatımız, incəsənətimiz, musiqimiz, şerlərimiz, mahnılarımız, xalqımıza mənsub olan adət-ənənələrdir.

İnsan hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq, gərək öz milliliyini qoruyub saxlasın. Dünyada eyni zamanda assimilyasiya prosesi də var. İnsanlar - mən azərbaycanlılar haqqında danışım - gərək, yaşadığı ölkədə, yenə deyirəm, o şəraitə mənimsəyərək, orada özləri üçün yaxşı mövqelər tutsunlar. Ancaq daim öz milli-mənəvi dəyərlərinə, milli köklərinə sadıq olsunlar. Bizim hamımızı birləşdirən məhz bu amillərdir. Bizim hamımızı birləşdirən, həmrəy edən azərbaycançılıq ideyasıdır, azərbaycançılıqdır.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra azərbaycançılıq aparıcı ideya kimi həm Azərbaycanda, həm də bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar üçün əsas ideya olubdur. Biz həmişə bu ideya ətrafında birləşməliyik. Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərlə sintezindən inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir.

Bizim bu qurultayı keçirməkdə məqsədimiz məhz bundan ibarət olmuşdur. Güman edirəm ki, qurultay nümayəndələri, dünyanın bir çox uzaq ölkələrindən Azərbaycana, doğma Vətənə gəlmiş soydaşlarımız burada, qurultay günlərində bir-biri ilə daha da sıx ünsiyyətdə olacaqlar, bir-birini anlamağa çalışacaqlar, müxtəlif ölkələrdə olan icmaların bir diaspor kimi formalaşmasında daha fəal iştirak edəcəklər və Azərbaycan ilə dünyada, digər ölkələrdə olan azərbaycanlıların əlaqələrini möhkəmləndirəcəklər. Hesab edirəm ki, qurultay bu sahədə, azərbaycançılıq ideyalarının həyata keçirilməsi üçün, dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün çox mühüm tarixi bir mərhələdir.

Ümid edirəm ki, bu qurultay bizim qarşımızda duran vəzifələrin yerinə yetirilməsində çox böyük rol oynayacaqdır, öz xidmətlərini göstərəcəkdir.

Müstəqil dövlət kimi Azərbaycan öz milli mənafeələrinə uyğun olan müstəqil xarici siyasət aparır. Müstəqil xarici siyasət aparmaq müstəqilliyi daha da möhkəmləndirmək deməkdir. Biz həm xarici əlaqələrdə, həm də

Azərbaycanın daxilində bir çox çətinliklərlə rastlaşmağımıza baxmayaraq, öz müstəqilliyimizi qoruyaraq dünyada müstəqil siyasət aparırıq.

Azərbaycan sülhsevər dövlətdir. Biz dünyanın bütün ölkələri ilə lazım olan səviyyədə iqtisadi, siyasi, ictimai, elmi, humanitar əlaqələr yaratmışıq, yaradıırıq və bu əlaqələri inkişaf etdiririk və etdirəcəyik. Ancaq Azərbaycan heç vaxt öz müstəqil siyasətindən geri çəkilməyəcəkdir. Onun müstəqil xarici siyasəti Azərbaycanın müstəqilliyinin əsas rəmzidir, əsas göstəricisidir.

Azərbaycan dünyanın bütün beynəlxalq təşkilatlarının üzvüdür. Bilirsiniz ki, bu ilin əvvəlində Azərbaycan mötəbər Avropa Şurasının da həqiqi üzvü seçilibdir. Bunlar Azərbaycanın xarici siyasətinin, eyni zamanda Azərbaycanın həyatında aparılan demokratik dəyişikliklərin, bütün sahələrdə tətbiq olunan islahatların məntiqi nəticəsidir.

Azərbaycan dünyəvi dövlətdir və dünyəvi dövlət kimi dünyada öz yerini tutubdur. Bu, bizim strateji yolumuzdur. Hüquqi, demokratik və dünyəvi dövlət - bizim dövlət quruculuğunda əsas prinsipimiz budur. Həyatımızda əsas prinsiplər budur. Biz bu yol ilə gedirik və bundan sonra da gedəcəyik.

Sizə deyə bilərəm ki, biz bir çox ağır və çətin məsələləri həll etdik və qarşıda duran üfüqləri də çox yaxşı görürük. Azərbaycanın böyük təbii sərvətləri, əlverişli coğrafi-strateji mövqeyi, güclü iqtisadi, intellektual potensialı və azərbaycanlıların yüksək mədəni səviyyəsi müstəqil ölkəmizin gələcəyinin çox xoşbəxt və firavan olmasını təmin edəcəkdir. Əmin ola bilərsiniz ki, bu yol, qarşıda duran üfüqlər, perspektiv tam realdır. Apardığı iqtisadi siyasət sayəsində bir neçə ildən sonra Azərbaycan zəngin ölkələrdən biri olacaqdır. Azərbaycan xalqının rifah halı çox yaxşılaşacaqdır. Azərbaycanda hər kəs sərbəst, azad yaşayacaqdır. Azərbaycanda demokratik quruculuq işləri, söz azadlığı, insan azadlığı, vicdan azadlığı, mətbuat azadlığı - bütün azadlıqlar təmin olunub və bundan sonra da təmin olunacaqdır. Yəni siyasi dünyagörüşündən asılı olmayaraq, hər bir Azərbaycan vətəndaşı burada, doğma vətəninə rahat, özü istədiyi kimi yaşayacaqdır.

Ancaq bizim üçün ən çətin problem, bizi ən çox narahat edən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. İşğal edilmiş torpaqlarımızın azad olunması, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsidir. Biz bu sahədə çox işlər görmüşük. Bütün beynəlxalq təşkilatlarda bu məsələləri qaldırmışdıq və lazımı qərarlar qəbul olunubdur. 1993-cü ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal etdiyi torpaqlardan qeyd-şərtsiz çıxması barədə dörd qətnamə qəbul etmişdir. Təhlükəsizlik Şurası sədrinin altı bəyanatı var. Ancaq Ermənistan bunlara məhəl qoymur.

1996-cı ilin dekabr ayında ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunması və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli haqqında çox əhəmiyyətli bir sənəd qəbul edilmişdir. ATƏT-in tərkibində olan 54 dövlətdən 53-ü buna səs vermiş, təkcə Ermənistan etiraz etmişdi. Ancaq təəssüflər olsun ki, bu mötəbər təşkilatın, ATƏT-in zirvə görüşünün irəli sürdüyü qərar yenə də Ermənistan tərəfindən qəbul olunmur.

Biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək üçün daim çalışırıq. Bilirsiniz ki, hələ 1993-cü ildə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün ATƏT-in Minsk qrupu yaranıbdir. Minsk qrupuna 1997-ci ilin əvvəlindən üç böyük dövlət - Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa rəhbərlik edir. Biz ötən illər bu

təşkilatla, Minsk qrupu ilə, onun həmsədrləri ilə çox işlər görmüşük. Üç-dörd gün bundan öncə həmsədrlər - Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının və Fransanın təmsilçiləri yenə də bölgəmizdə olmuş, bizimlə görüşüb danışıqlar aparmış, Ermənistanda olmuşlar. Biz bir daha bəyan etmişik ki, məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıyıq və bunu hər iki tərəfdən müəyyən kompromislər nəticəsində həll etmək olar. Ancaq bu, beynəlxalq hüquq normaları əsasında, dünyada hamı tərəfindən tanınmış prinsiplər - ölkələrin ərazi bütövlüyü, suverenliyi və sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsipləri əsasında həll olunmalıdır. Biz bu işi davam etdirəcəyik. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, biz bu münaqişənin də ləğv olunmasına, aradan götürülməsinə nail olacağıq, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunacaqdır, işğal olunmuş torpaqlar azad ediləcək, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş qaçqınlar öz doğma torpaqlarına qayıdacaqlar.

Təbiidir ki, bu sahədə beynəlxalq təşkilatlarla yanaşı, Azərbaycan diasporuna da böyük ehtiyacımız var. Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, Azərbaycan diasporu son illər təşkilatlanır və Azərbaycan icmaları, diasporu yaşadıkları ölkədə, ümumiyyətlə, beynəlxalq aləmdə artıq özlərini göstərirlər. Amma bu, bizim diasporun formalaşmasının ilkin mərhələsidir. Hamımız - siz də, biz də çox iş görməliyik ki, Azərbaycanın güclü diasporu yaransın. Müxtəlif ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar daha da güclənsinlər. İqtisadi cəhətdən daha da möhkəmlənsinlər, yaşadıkları ölkələrin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edə bilsinlər. O ölkənin həyatına öz təsirlərini göstərə bilsinlər. Beləliklə də müxtəlif ölkələrdə də Azərbaycanın müstəqilliyini, onun xarici siyasətini təbliğ etməklə yanaşı, Azərbaycanın problemlərinin həll olunmasına yardım etsinlər. Hesab edirəm ki, dünya azərbaycanlıları bu yol ilə getməlidir və bu yolda hələ istifadə olunmamış böyük imkanlar vardır. Bu gün işinə başlayan qurultay da məhz bu məqsədi daşıyır.

Bir də qeyd edirəm, biz dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlıların hər birinin öz ölkəsində yaxşı yaşamasını, öz mövqeyini möhkəmləndirməsini, öz rifah halını yaxşılaşdırmasını arzulayırıq. Arzulayırıq ki, hər bir azərbaycanlı yaşadığı ölkədə ictimai-siyasi həyatda fəal iştirak etsin, özünə görkəmli bir yer tutsun, müəyyən təsir imkanına malik olsun. Biz bunları arzu edirik.

Bu barədə müəyyən xidmətlər göstərmək üçün biz dövlətimizin tərkibində Azərbaycan diasporu ilə iş üçün xüsusi bir orqanın yaradılması haqqında da qərar qəbul edəcəyik. Güman edirəm ki, belə mərkəzləşmiş bir orqan, yəni Azərbaycan icmaları ilə daim əlaqə saxlayan orqan həm icmaların və ümumiyyətlə, Azərbaycan diasporunun formalaşmasına, həm də bizim əlaqələrimizin daha da inkişafına xidmət edəcəkdir.

Əziz həmvətənlər!

Öz ürəyimdən gələn fikirləri bir daha bildirmək istəyirəm ki, hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılığı - Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq. Azərbaycan dilinin inkişafı haqqında bizim qəbul etdiyimiz geniş qərar məhz bu məqsədi daşıyır. Biz Azərbaycanın latın əlifbasına keçməsi haqqında qərar qəbul etdik. İndi Azərbaycanda hamı, bütün dövlət orqanları yalnız latın əlifbasından istifadə edir. Bu da bizim milliliyimizi,

azərbaycançılığımızı göstərən çox mühüm bir amildir. Biz bundan sonra da Azərbaycan dilinin inkişaf etdirilməsi üçün səylərimizi davam etdirəcəyik.

Bilirsiniz, hər bir millətin dili onun üçün çox əzizdir. Bizim üçün Azərbaycan dili, ana dilimiz həddindən artıq əzizdir. Çünki çox illər ana dilimiz, Azərbaycan dili həyatımızda geniş yer ala bilməmişdir. Amma buna baxmayaraq, hər bir azərbaycanlı dilin qorunub saxlanması az da olsa, çox da olsa, öz xidmətini göstərmişdir. Xüsusən, bizim yazıçılarımız, ədəbiyyatçılarımız, şairlərimiz o ağır dövrdə Azərbaycan dilinin yaşamasında böyük xidmətlər göstərmişlər.

Mən bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, Azərbaycan dili XX əsrdə böyük inkişaf yolu keçmişdir. İndi baxın, bizim dilimiz nə qədər zəngindir, nə qədər məlahətlidir, nə qədər şirindir və bütün fikirləri ifadə etməsi üçün nə qədər böyük söz ehtiyatına malikdir.

Biz Azərbaycanda Azərbaycan dilinin hakim olmasını, Azərbaycan dilinin getdikcə inkişaf etməsini təmin edəcəyik. Ancaq eyni zamanda arzu edirik ki, hansı qitədə, hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlı o ölkənin dilini də mənimsəsin, o ölkənin adət-ənənələrindən də istifadə etsin, o ölkənin şəraitinə uyğunlaşsın. Amma Azərbaycan dilini yaşatsın və inkişaf etdirdsin.

Xalqları dil qədər, milli-mənəvi ənənələr qədər, dəyərlər qədər birləşdirən başqa bir vasitə yoxdur. Biz bu vasitədən daim istifadə etməliyik. Xüsusən, başqa ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar. Ona görə də mən arzu edərdim ki, hər bir ölkədə Azərbaycan icmasında azərbaycanlılar həmrəy olsunlar, bir-birinə dayaq olsunlar, bir-birinə yardım etsinlər, bir-birinin dərdinə yansınlar və bizim milli adət-ənənələrimizi, milli dəyərlərimizi birlikdə gözləsinlər, milli bayramlarımızı qeyd etsinlər. Təkcə müstəqillik bayramını, Novruz bayramını deyil, bütün başqa bayramları da qeyd etsinlər. Azərbaycan dilini yeni nəslə, uşaqlara çatdırmaq üçün müəyyən tədris imkanları yaratsınlar. Biz bu barədə kömək edəcəyik ki, bizdən sonra gələn nəsillər, sizin övladlarınız, bizim övladlarımız azərbaycançılığı daha da yüksəklərə qaldırsınlar. Azərbaycan dilini, milli-mənəvi dəyərlərimizi daim yaşatsınlar.

Əziz dostlar!

Əmin ola bilərsiniz ki, müstəqil bir dövlət kimi Azərbaycan on ildir ayaq üstə möhkəm durubdur. Ötən dövrdə biz Azərbaycanın müstəqilliyini inkişaf etdirmişik və bu gün bəyan edirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir, dönməzdir və daimidir.

Əziz dostlar, müstəqil Azərbaycan həmişə sizin dayaq yeriniz olacaq, pənah gətirdiyiniz yer olacaqdır və təbiidir ki, Azərbaycanda biz də sizi özümüzün elçiləri hesab edirik, sizə çox ümidlər bəsləyirik, sizə arxalanırıq, sizi özümüzdə dayaq hesab edirik.

Müstəqil Azərbaycan dövləti gənc olduğu kimi, Azərbaycanın həmrəyliyi də, dünya azərbaycanlılarının birliyi də, müxtəlif ölkələrdəki Azərbaycan icmaları da gəncdirlər. Ancaq indi biz yeni bir mərhələyə keçmişik. Biz formalaşırıq, müstəqilliyimiz möhkəmlənir, xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar daha sürətlə təşkilatlanır və bizim hamımız birlikdə azərbaycançılığı yaşadacağıq, daimi edəcəyik, əbədi edəcəyik.

Əziz dostlar!

Mən sizin hamınıza cansağlığı və səadət arzulayıram. Xarici ölkələrdən gəlmiş nümayəndələrdən və qonaqlardan xahiş edirəm ki, Azərbaycan xalqının, onun dövlətinin, Prezidentinin salamlarını, sevgisini, məhəbbətini bütün Azərbaycan icmalarına, hər bir azərbaycanlıya çatdırasınız.

Sizin hər birinizə işlədiyiniz sahədə, gördüyünüz işdə, yaşadığınız yerlərdə uğurlar arzulayıram. Harada yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir ailəyə, hər bir azərbaycanlıya xoşbəxt həyat və xoşbəxt gələcək arzulayıram. Qoy, çaylarımız qurumasın! Qoy, ağaclarımız kəsilməsin! Qoy, çırağımız sönməsin!

Azərbaycan xalqına eşq olsun!

Yaşasın müstəqil Azərbaycan, Azərbaycan, Azərbaycan!

**"GÜLÜSTAN" SARAYINDA DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ
I QURULTAYININ İŞTİRAKÇILARI ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ
RƏSMİ QƏBULDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
NİTQİ**

«Gülüstan» sarayı

10 noyabr 2001-ci il

- Əziz həmvətənlər!

Hörmətli nümayəndələr, qonaqlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Dünya Azərbaycanlılarının 1 Qurultayı Öz işini bitirdi. Biz tam qətiyyətlə deyə bilərik ki, qurultay qarşısına qoyulmuş vəzifələri uğurla yerinə yetirdi. Qurultay dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi və birliyi daha da inkişaf etdirmək üçün çox əhəmiyyətli sənədlər qəbul etdi. Qurultayın ab-havası, nümayəndələrin əhval-ruhiyyəsi, onların qurultaydakı çıxışları, ayrı-ayrı komissiyalarda aparılan çox gərgin iş qurultayın uğurla başa çatmasına şərait yaratdı.

Mən Dünya Azərbaycanlılarının 1 Qurultayının uğurla başa çatması münasibətilə sizi təbrik edirəm, qurultayın işində iştirak etdiyinizə və onun sənədlərinin uğurla qəbul olunmasına görə hər birinizə təşəkkürlərimi bildirirəm.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi, birliyi yaranması və inkişaf etməsi sahəsində 1 qurultay mühüm əhəmiyyətə malikdir və demək olar ki, dünya azərbaycanlılarının həyatında, müstəqil Azərbaycanın həyatında tarixi bir hadisə olmuşdur və dünya azərbaycanlılarının bundan sonra daha da həmrəy olması, daha da təşkilatlanması üçün yeni bir mərhələnin başlanğıcıdır.

Siz razı olarsınız ki, bu qurultay bizim hamımıza - həm müstəqil Azərbaycan dövlətinə, həm Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlılarla, bütün Azərbaycan vətəndaşlarına, həm də qurultaya gəlmiş nümayəndələrə, böyük nümayəndə heyətlərinə çox faydalı oldu. Biz bür-birimizlə bilavasitə yaxından görüşdük. Dünyanın müxtəlif ölkələrində məskunlaşmış və yaşayan azərbaycanlılar, qurultayda deyildiyi kimi, təşkilatlanırlar, icmalar formalaşır və artıq çox ölkələrdə mütəşəkkil Azərbaycan icmaları yaranıb. Bu icmalar bəzi yerlərdə bir neçə təşkilatdan ibarətdir, amma hamısı Azərbaycanın, azərbaycanlıların icmalarıdır. Bu iş Azərbaycan dövlət müstəqilliyini, əldə edəndən sonra tədricən irəliyə gedib, inkişaf edib və bunun nəticəsində, indiyə qədər görülən işlərin nəticəsində, Azərbaycan dövləti ilə, müstəqil Azərbaycan ilə dünyada yaşayan azərbaycanlıların, bizim həmyerlilərimizin əlaqələrinin inkişaf etməsi nəticəsində, 1 qurultayın çağırılması mümkün oldu. Demək, biz birinci mərhələni yaşadığımız. Bu birinci mərhələ, demək olar ki, təşəbbüslər nəticəsində meydana çıxmışdır. Ayrı-ayrı ölkələrdə azərbaycanlılar bir çox ildir təşkilatlanıblar, həmrəy olmağa çalışıblar və

həmrəy olublar, Azərbaycan ilə əlaqələr qurublar. Azərbaycan dövləti isə müstəqil dövlət kimi, ayaq üstündə möhkəm duraraq, dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan həmyerlilərimizi daha da təşkilatlanmağa çağırıb. müəyyən yardımlar edib və bu məsələni, bu işi daha da yüksək səviyyəyə qaldırmaq üçün biz I qurultayın çağırılmasını lazımlı hesab etdik.

Mən çox məmnunam ki, dünyanın bir çox ölkəsindən bizim həmyerlilərimiz, azərbaycanlılar doğma torpağa gəldilər, Azərbaycana gəldilər, Azərbaycanın bugünkü həyatı ilə tanış oldular, Azərbaycanda çox adamlar ilə təmaslar qurdular və eyni zamanda ayrı-ayrı ölkələrdə olan azərbaycanlılar, Azərbaycan icmaları, hesab edirəm ki, qurultay zamanı bir-biri ilə daha da yaxın əlaqələr qurdular. Bu da çox vacibdir. Çünki hər ölkədə olan bizim həmyerlilərimiz öz icmalarını bu, ya digər şəkildə təşkil ediblər. Amma onların bir-biri ilə, yəni digər ölkələrdə yaşayan həmyerlilərimizlə əlaqələr qurması və bu əlaqələrin nəticəsində dünya azərbaycanlılarının həm-rəyliyini, birliyini təmin etməsi çox əhəmiyyətlidir. Bu, təkcə bizdən asılı deyil, bu, sizdən də asılıdır. Ancaq eyni zamanda bax, siz də, biz də bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün bu qurul-tayda bütün ölkələrdə olan azərbaycanlıların bir-birinə yaxınlaşmasına, icmaların bir-biri ilə əlaqə qurmasına şərait yaratdıq. Güman edirəm ki, siz bu şəraitdən səmərəli istifadə etdiniz. İndi artıq bundan sonra qurultayın qəbul etdiyi sənədlər əsasında və xüsusən, burada, qurultay zamanı keçirdiyiniz günlər nəticəsində siz, əziz həmvətənlər, həmrəyliyinizi daha da artıracaqsınız.

Qurultayda dediyimiz kimi, biz işimizi bundan sonra daha da gücləndirəcəyik. Azərbaycan diasporunun müxtəlif ölkələrdə təşkil olunması üçün və qurultayda sizin irəliyə sürdüyünüz arzuların, istəklərin yerinə yetirilməsi üçün lazımi tədbirlər görəcəyik. Mən qurultayın sonunda belə bir nəticəyə gəldim ki, həqiqətən, Azərbaycanda Azərbaycan diasporu ilə iş üçün xüsusi bir dövlət orqanı yaranmalıdır. Güman edirəm ki, biz bu günlərdə belə bir orqanı yaradacağıq və əlaqələr daha da genişlənəcək, daha da inkişaf edəcək, daha da irəliyə gedəcəkdir.

Hər bir xalq, hər bir millət, hər bir ölkənin vətəndaşı çalış-malıdır ki, öz doğma torpağına xidmət etsin. Biz burada öz xidmətlərimizi göstəririk. Sizdən isə çox şey tələb olunmur. Sadəcə, siz unutmamalısınız ki, dünyada müstəqil Azərbaycan dövləti var. Unutmamalısınız ki, bu torpaq bütün azərbaycanlıların doğma torpağıdır. Unutmamalısınız ki, Azərbaycan dövləti mümkün olan çərçivədə hər birinizin hüquqlarınızın qorunması üçün lazımi işlər görəcəkdir və bilməlisiniz ki, biz dünyanın müxtəlif ölkəsində yaşayan azərbaycanlılar haqqında daim düşünürük, maraqlanırıq, hər bir həmvətənlimizin yaxşı, firavan yaşamasını istəyirik, yaşadığı ölkədə özünə layiq yer tutmasını istəyirik. Azərbaycanlı, bizim həmvətənlimiz, həmyerlimiz gərək yaşadığı hər yerdə digər xalqlara, millətlərə, yaşadıkları Ölkənin vətəndaşlarına daim çatdırsınlar ki, bu gün Azərbaycan nədir, Azərbaycanın keçmişi nə olubdur, Azərbaycanın bu günü nədir, Azərbaycanın gələcəyi nədir.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etməmişdən bir çox ölkələrdə, xüsusən bizdən uzaq ölkələrdə belə bir diyarın olmasını çoxları bilmirdi. Ancaq biz müstəqilliyimizi elan etdik. Ondan sonra isə öz xarici siyasətimizi ardıcıl surətdə həyata keçirməyə başladıq. Azərbaycan beynəlxalq təşkilatların tərkibinə daxil oldu və beləliklə, Azərbaycan indi dünyanın hər yerində tanıyırlar. Biri az, digəri çox. Ancaq əsas nəticə bundan ibarətdir ki, Azərbaycanı tanıyırlar. Bizim iqtisadi siyasətimiz, Azərbaycana dünyanın bir çox şirkətlərinin dəvət olunması, investisiyaların cəlb edilməsi, burada apardığımız müştərək işlər, Azərbaycanda xarici ölkə vətəndaşlarının sayını

xeily artırılmışdır. Onlar bizim vətəndaşlarımızla birgə işləyirlər və onlar da Azərbaycanı artıq dünyaya tanıdılar. Ancaq hələ bunlar bizim işimizin başlanğıcıdır.

Görək biz, hamımız birlikdə çalışaq ki, müstəqil Azərbaycan dövləti, onun daxili siyasəti, Azərbaycanda gedən demokratik proseslər, Azərbaycanda gedən iqtisadi islahatlar, Azərbaycanda həyata keçirilən hüquq islahatları, insan hüquqlarının təmin olunması, Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlətin yaranması və inkişaf etməsi bütün dünyaya çatsın və tanınsın.

Təbiidir ki, siz burada bugünkü Azərbaycanı öz gözlərinizlə gördünüz. Mən dünən də dedim, bizim problemlərimiz çoxdur, Ancaq eyni zamanda xalqımız indi rahat yaşayır, xalqımız azaddır, müstəqildir, Öz taleyinin sahibidir. Siz bunları gördünüz. Hesab edirəm ki, bunlar hamısı bizim hər bir həmyerlimizin, həmvətənlimizin ürəyində böyük qürur hissi doğurur.

Biz arzu edirik ki, siz haramız, hərəniz öz yerində yaxşı yaşayasınız. Biz arzu edirik ki, yaşadığınız ölkələrdə olan icmalarda bir-birinizlə mehriban olasınız, dost dolasınız, bir-birinizə yardım edəsiniz. Bir-birinizə paxıllıq etməməlisiniz. Çünki onsuz da, bizə paxıllıq edənlərin sayı çoxdur. Bir-birinizə mehriban olmalısınız. Mən Azərbaycanda xalqımızı buna dəvət edirəm ki, xalq daha da yekdil olmalıdır, daha da həmrəy olmalıdır, daha da bir olmalıdır.

Təbiidir ki, demokratik ölkədə ayrı-ayrı adamların müxtəlif siyasi dünyagörüşləri, dünyabaxışları var. Bu, təbiidir və buna heç kəsin etirazı ola bilməz. Ancaq ümummilli məsələlərin həllində, Azərbaycanın milli mənafələrinin qorunmasında Azərbaycanın bütün vətəndaşları həmrəy olmalıdır, bir olmalıdır bir-biri ilə toqquşmamalıdır. Mən bunu eyni zamanda sizə arzu edirəm. Hər bir Azərbaycan icmasında mehriban əhval-ruhiyyə olsun.

Bilirsiniz, nə olur olsun, siz qürbətdə yaşayırsınız. İnsan Öz doğma torpağında yaşayanda, nə qədər çətin olsa da, yenə də torpaq ona güc verir, necə deyərlər, torpaq ona iradə verir. Amma siz qürbətdə yaşayırsınız. Mən bunu o mənada demirəm ki, qürbətdə yaşamaq pis şeydir. Yox. Ancaq bu anlayış da bütün dünyada da var, bizdə də var. Ona görə də qürbətdə yaşayan insanlar gərək bir-birinə daha da çox dayaq olsunlar, bir-birinə daha da çox əl tutsunlar. Mən güman edirəm ki, bizim sizinlə bir yerdə keçirdiyimiz birinci qurultay məhz bu vəzifələri yerinə yetirmək üçün olubdur və qurultay bu vəzifələrin yerinə yetiril-məsində bizim hamımıza - sizə də, bizə də yardıma edəcəkdir.

Mən Azərbaycana gəlmiş nümayəndələrə, qonaqlara Azərbaycanı ziyarət etdiyinizə görə bir daha təşəkkür edirəm. Qurultayın işində fəal iştirak etdiyinizə görə bir daha təşəkkür edirəm. Qurultayın uğurla sona çatmasında hər birinizin xidmətini qiymətləndirirəm və təşəkkür edirəm. Dünyanın hansı qitəsində, hansı ölkəsində olmasından asılı olmayaraq, hər bir həmyerlimizə, həmvətənlimizə xoşbəxtlik arzu edirəm, cəsağlığı, səadət arzu edirəm, işlərində uğurlar arzulayıram.

Siz qurultaydan sonra yaşadığınız ölkələrə gedəcəksiniz. Xahiş edirəm, bizim salamımızı, hörmət - ehtiramımızı və məhəbbətimizi bütün həmyerlilərimizə çatdırasınız. Onlara çatdırasınız ki, Azərbaycan bütün imkanlardan istifadə edib həmyerliləri haqqında, həmvətənliləri haqqında daim düşünür və bundan sonra da düşünəcəkdir,

Təklif edirəm, qədəhlərimizi müstəqil Azərbaycanın şərəfinə, dünyada yaşayan hər bir azərbaycanlının şərəfinə, bizim doğma həmyerlilərimizin şərəfinə, Azərbaycan xalqının şərəfinə, hər bir azərbaycanlının və hər bir həmyerlimizin sağlığı şərəfinə qaldıraq!

Sağ olun.

AZƏRBAYCAN DİASPORUNUN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ

Sankt-Peterburq,

«Astoriya» mehmanxanası

9 iyun 2002-ci il

Əziz həmvətənlər!

Əziz bacılar, qardaşlar!

Mən sizi və sizin simanızda Sankt-Peterburqda yaşayan bütün azərbaycanlıları səmimi-qəlbədən salamlayıram. Sizinlə bugünkü görüşümə görə çox şadam, çox sevinirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, bütün işlərinizdə uğurlar arzu edirəm.

Bilirsiniz ki, mən buraya qısamüddətli səfərə gəlmişəm. Səhər saat 10-dan biz ayaq üstəyik. Sizin də çoxunuz bizi müşayiət edirsiniz. Gün sona çatır, mən Bakıya qayıtmalıyam. Bu gərgin proqramda mən əvvəlcədən də xəbərdarlıq etmişdim ki, diasporun nümayəndələri ilə görüşüm mənim üçün çox vacibdir, çox zəruridir. Şadam ki, belə bir görüş indi keçir.

Mən sizi dinlədim. Sizin sözlərinizdən, ifadələrinizdən anladım ki, Sankt-Peterburqdakı Azərbaycan diasporu, ümumən, sağlam əhval-ruhiyyədədir, Azərbaycan millətinin, xalqının adını uca tutur və burada azərbaycanlılar bir-biriləri ilə, ümumən, yaxşı əlaqədədirlər və təbiidir ki, bu əlaqələr də buradakı hər bir azərbaycanlının normal yaşaması, işləməsi, öz ailəsini təmin etməsi üçün imkanlar yaradır.

İndi ölkəmizdən kənarında yaşayan azərbaycanlılar az deyildir. Bilirsiniz ki, biz dünya azərbaycanlılarının I qurultayını keçirdik və çox böyük məlumatlar aldığımızı. Qurultay çox böyük iş gördü. İlk dəfə olaraq dünya azərbaycanlılarının nümayəndələri – dünyanın hər yerindən olmasa da, bir çox ölkələrdən – Azərbaycana, doğma torpağa topladılar, bir-biriləri ilə görüşdülər, tanış oldular, əlaqələr qurdular və Vətənin bugünkü gününü gördülər. Hesab edirəm ki, mənəvi cəhətdən daha da zənginləşərək, öz yaşadıkları yerlərə döndülər. Bu bizim ilk addımımızdır.

Mən etiraf edirəm ki, biz bir çox işlərlə məşğul olduğumuza görə, vaxtilə bu məsələyə lazımı qədər fikir vermə bilməmişik. Ancaq dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi, birliyi bizim millətimiz, xalqımız üçün çox vacibdir. Siz bilirsiniz ki, mən Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü idim. SSRİ kimi böyük bir super dövlətin Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini idim və SSRİ miqyasında, təkcə SSRİ miqyasında yox, onun hüdudlarından kənarında da çox böyük işlər görürdüm. Ancaq 1987-ci ilin sonunda məni yüksək vəzifələrdən kənarlaşdırdılar. Mən bir müddət Moskvada çox qapalı həyat sürdüm. Sonra isə Vətən məni çəkib apardı. Gördüm ki, Moskvada mənzilim də, başqa şeylər də nə qədər yaxşı olsa da, ancaq Vətənin, Vətən torpağının əvəzini vermirdi.

Siz mənim tərcümeyi-halımı bilirsiniz. Bakıya gəldim, orada da nadanlar, vaxtilə – 1970–80-ci illərdə mənim böyütdüyüm, ərsəyə gətirdiyim, vəzifələrə qaldırdığım insanlar məndən üz döndərdilər. Nə üçün? Çünki o vaxt mənimlə Qorbaçov arasında böyük ziddiyyətlər vardı. Onlar da qorxurdular ki, əgər Heydər Əliyevlə danışıq, Qorbaçov görəcək, sonra ya bizi işdən çıxaracaq, ya da ki, başqa bir şey olacaqdır. Ona görə mənə Bakıda yaşamağa imkan vermədilər və məcbur olub doğulduğum yerə – Naxçıvana getdim. Naxçıvan o vaxt blokadada idi, indi də blokadadadır. Orada çox ağır şəraitdə yaşadım. Bu barədə ona görə danışırım ki, 1991-ci ildə Sovet İttifaqı dağılandan, Azərbaycan müstəqilliyini əldə edəndən sonra Naxçıvanın parlamenti – ali orqanı yarandı və xalq məni yenidən işə dəvət etdi. Ali Məclisin sədri seçdilər. Ali Məclisin ilk iclaslarında mənim təşəbbüsümlə belə bir qərar qəbul olundu: 31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü elan edilsin. Bunu biz Naxçıvanda qəbul etdik. Naxçıvan Ali Məclisinin qərarı ancaq Naxçıvan ərazisində tətbiq oluna bilər. Ancaq biz o vaxt Azərbaycanın Ali Soveti qarşısında vəsatət qaldırdıq ki, onlar da bu qərarı qəbul etsinlər. Onlar da bu qərarı qəbul etdilər. Bunu ona görə xatırlayıram ki, dünya azərbaycanlıları məsələsi məni həmişə düşündürmüşdür. Mən Moskvada yüksək vəzifələrdə işləyəndə həmişə bütün azərbaycanlılar haqqında düşünürdüm. Təkcə Azərbaycanda yaşayanlar yox, Sovetlər İttifaqının hər yerində yaşayan azərbaycanlılar haqqında düşünürdüm. Onda mən Rusiyanın bir çox regionlarına gedirdim. Haraya gedirdimsə, vilayətlərin rəhbərləri, təbiidir ki, məni yüksək səviyyədə qarşılayırdılar. Başqa məsələlərlə məşğul olandan sonra deyirdim burada azərbaycanlılar var, ya yoxdur? Maraqlanırdım ki, nə qədər var, nə iş görürlər. Bu iş mənim şəxsi münasibətim belə olubdur. Amma indi bu bizim müstəqil Azərbaycan dövlətinin siyasətidir və bu siyasəti həyata keçiririk. Ona görə də biz Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayını çağırdıq, bu, böyük təkan oldu. İndi biz bir çox tədbirlər hazırlamışıq və bu işi bütün regionlarda gücləndirəcəyik. Sizin vasitənizlə gücləndirəcəyik. Hər regionda olan Azərbaycan diasporunun, Azərbaycan təşkilatlarının, cəmiyyətlərinin vasitəsilə gücləndirəcəyik.

Qubernator Yakovlev məni danışdı ki, burada – Sankt-Peterburqda qeydiyyatda olan 100 min azərbaycanlı yaşayır. Amma qeydiyyatda olmayanlar nə qədər çoxdur, 380 mindir. İndi görürsünüzmü, burada doğru deyildi ki, bunların bir qismi Rusiya vətəndaşlarıdır, o qədər böyük problemləri yoxdur. Digər qismi isə Azərbaycan vətəndaşıdır, amma burada yaşayır, burada işləyir. Burada yaşamaq, işləmək onlar üçün bəlkə də daha əlverişlidir, nəinki Azərbaycanda.

Mən sizə bir şey deyim. Bilirsiniz də, Azərbaycan demokratik dövlətdir, fikir, söz azadlığı var, siyasi partiyalar var. Sizin canınız qurtarıbdır ki, burada siyasi partiya və sair yoxdur. İndi mən dostum Putinə deyirəm ki, sizdə elə bil, müxalifət də yoxdur. Bilirsiniz, ölkə, millət nə qədər kiçik olursa, onun içərisində belə şeylər bir o qədər çox olur. Amma ölkə böyük olanda, xalq, millət böyük olanda, belə xırda-xuruş işlərlə elə xırda-xuruş adamlar məşğul olur. Düzdür, bizdə də o müxalifət xırda-xuruş adamlardır. Ancaq, hər halda, var. Tənqid edirlər, qəzetlər yazırlar. Bilirsiniz, bizdə nə qədər qəzetlər var... Hər kimin pulu var, gedib sabah bir qəzet buraxır. Məsələn, indi mən eşitdim – adın İsmayıldır, hə, sən burada fabrikanın direktorusan?

İsmayıl Rəhimov: Bəli.

Heydər Əliyev: Özü də yəqin ki, pulun da var. Amma qəzet buraxmırsan. Onda xahiş edirəm, pulundan bizə, mənim hesabıma göndər... Zarafat edirəm. Yəni bunu nə üçün deyirəm? Bizi tənqid edirlər ki, iki milyondan

çox azərbaycanlı ölkəmizdən kənarında yaşayır, demək, bu, dövlətin günahıdır. Dövləti buna görə tənqid edirlər. Mən də hərdən eşidirəm, fikir vermirəm. Çünki tamamilə əsassız bir şeydir. Əksinə, mənim fikrim belədir ki, Azərbaycanda, bizim torpağımızda coğrafi vəziyyətimizə, ərazimizə görə əhalimiz yetərlidir. Allaha şükür ki, bizim millətimizin artımı da yaxşıdır. Başqa yerlərdə bu yoxdur. Ona görə də bizim millətimizin bir hissəsi gəlib Sankt-Peterburqda yaşayır. Burada özünə yaxşı şərait yaradıbdır, güzəranı, vəziyyəti yaxşıdır. Bizim o xırda-xuruş adamların da üzünü görmürlər ki, qanları qaralsın. Yaxşı, mən bundan niyə narahat olum? İndi İsmayıl, Vaqif, konsul, yaxud da başqaları çıxış edəndə dedilər ki, vaxtilə, 1970–80-ci illərin əvvəllərində mən Azərbaycanda rəhbər olarkən – mən 14 il rəhbər oldum – gənclərimizi bir qədər zorla Azərbaycandan çıxarıb bütün SSRİ-yə səpələdim. Bilirsiniz, hər millətin öz xüsusiyyəti var. Bizim millətin bir xüsusiyyəti var ki, elə kəndini sevir, deyir ki, bundan ayrısı yoxdur. O birisi şəhəri sevir, deyir bundan yaxşısı yoxdur. Görməyib ki, dünyada nə var, nə yoxdur. Digəri də respublikasını sevir, deyir bundan yaxşı nə var ki. A kişi, get Moskvaya, gör dünyada nə var, nə yox. Get Urala, get, nə bilim, başqa yerə. Gör orada nə var, insanlar orada necə yaşayırlar. Bu birincisi.

İkincisi, mən istəyirdim ki, bizim insanlar daha da yüksək təhsil alsınlar. Təbiidir, bizim Azərbaycanda yaxşı universitetlər və sair var. Amma gəlin açıq danışaq. Bizdə Moskva Universitetinə, yaxud Leninqrad Universitetinə bərabər universitet yox idi axı. İndi də yoxdur. Amma təkcə Moskva, Leninqrad universitetləri deyil. Moskvada, Leninqradda, yaxud da ki, Rusiyanın başqa şəhərlərində, Kiyevdə, başqa yerlərdə müxtəlif profilli ali məktəblər var idi ki, orada hazırlanan mütəxəssisləri biz Azərbaycanda hazırlaya bilməzdik. Ona görə də mən hər il azərbaycanlıları göndərirdim ki, gedib oxusunlar. Bu da asan deyildi. Çünki azərbaycanlıların bəziləri rus dilini yaxşı bilmirdi və gəlib Moskvada başqaları ilə bərabər müsabiqədən keçib universitetə daxil olmaq mümkün deyildi.

Onda mən nə etdim? Bunu bilin, unutmayın, uşaqlarınıza da deyin.

Mən o vaxt SSRİ-dən böyük çətinliklərlə ilbəl kvota alırdım. Birinci il 100 yer verdilər ki, onlar imtahansız qəbul ediləcəklər. Yəni imtahanı Azərbaycanda verəcəklər, gəlib Moskvada imtahan verməyəcəklər.

İkinci il 200, sonra 300, daha sonra bu rəqəm 800-ə qalxdı. Axır vaxtlar biz ildə 800 gənc göndərirdik. Əgər burada onlardan varsa, ola bilər, xatirlərindədir. Lenin sarayında, indi Respublika sarayı adlanır, hər il onlarla görüş keçirirdik. Sən də orada idin?

Q a s ı m ə l i Q a s ı m o v: Bəli, cənab Prezident, 1970-ci illərdə Sizin Azərbaycandan kənara ali təhsil almağa göndərdiyiniz gənclərdən biri də mənəm. Siz mənə Azərbaycanın təhsil əlaçısı nişanı verdiniz, 100 manat yol pulumuzu verdiniz. Mən buna görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: 17-18 yaşlı 2500 gənci avqust ayında biz Respublika sarayına yığırdıq, hamısına ağ köynəklər, qalstuk geyindirirdik, hərəsinə yol pulu, bir aylıq təqaüd verirdik. Mən də harada olsam da, avqust ayının ya 29-u, ya da 30-u gərək mütləq Bakıda olaydım. Çünki mən özüm onlarla görüşməli idim. İnanın, mən hər bir gəncə öz övladım kimi baxırdım. Mənim arxivimdə çox şeylər var. Bir çox şeyləri də mən Moskvaya köçəndə Bakıda qoyub getdim. Sonra biri Azərbaycana gəlmiş, mənim arxivimin Bakıda qalan hissəsini yandırmışdı. Əvvəl kranı açıb otaqlara su tökmüşdü, arxivdəkilər xarab olandan sonra çıxarıb yandırmışdı. Amma o şeyləri ki, mən Moskvaya aparmışdım, indi də qalır.

Hər il 800 adam ki, SSRİ-nin bütün ali məktəblərinə müsabiqədənkənar qəbul olunurdu, onların siyahısı mənim arxivimdədir. Nə üçün? Çünki bilirsinizmi, bu mənim əsərimdir. Bunlar mənim övladlarımdır. İndi kim bunu qiymətləndirirsə, qoy qiymətləndirsin, kim unudursa, qoy unutsun. İnsanın doğma övladlarının da bəziləri, görürsən, sonra atasını unudur. Amma mən bunların hamısına övladlarım kimi baxmışam. Sözü nəyə gətirirəm? Biz hətta bu cür edirdik. Amma indi, əgər müəyyən miqrasiya gedirsə, azərbaycanlılar gəlib Rusiyada yerləşiblərsə, bunun nəyi pisdir? İndi Rusiyada bizim iki milyonluq diasporumuz var.

Biz həmişə ürək ağrısı ilə deyirik ki, ermənilərin hər yerdə diasporu var, bizim yoxumuzdur. Əlbəttə ki, biz o səviyyəyə çatmamışıq. Bizim diasporumuz hələ istənilən səviyyədə formalaşmayıbdır. Soydaşlarımız yaşadıkları ölkələrdə, vilayətlərdə yüksək vəzifələr tutmayıblar. Amma bu da olacaq. Çünki azərbaycanlılar istedadlı adamlardır. Aza xanımı görürsünüzmü, Sankt-Peterburqda qubernatorun müşaviridir. Bu, kiçik şey deyildir. Ona görə bizim diaspor lazımdır. Mən sizə nə demək istəyirəm? Sizə xeyir-dua verirəm ki, istəyinizi, arzunuzu həyata keçirirsiniz, Sankt-Peterburqda özünüzə məskən tapmısınız. Yaşayın, Rusiyanın vətəndaşı olun, işləyin, yaxşı işlər görün.

Qazanın, yaxşı iş adamı olun, layiqli vətəndaş olun. Bayaq dedim, bir də deyirəm: Azərbaycanın adını uca tutun. Bilirsiniz, sizin hər biriniz Azərbaycanı təmsil edirsiniz. Sizin hər birinizi görən adamda, burada sizinlə danışan, söhbət edən hər kəsdə sonra təəssürat yaranır ki, bu azərbaycanlıdır. Deməli, həmin adamlarda Azərbaycan xalqı, milləti haqqında təəssürat yaranır. Siz çalışın ki, Azərbaycan xalqının yüksək mənəvi, insani keyfiyyətlərini həm özünüzdə formalaşdırırsınız, həm də hər yerdə onları nümayiş etdirə bilərsiniz ki, kiminlə görüşürsünüzsə görüşün, bilsinlər ki, Azərbaycan, azərbaycanlı nə deməkdir. Hiss edirəm ki, sizin çoxunuz buna nail olmusunuz və uğurlarınız da var.

Çox məmnun qaldım ki – burada dediniz – sizin diasporada birlik, həmrəylik var. Bilirsiniz, elə olur ki, bir ailədə də bəzi adamlar bir-biri ilə yola getmirlər. Bu olur. Ailədə necə yola gedirsiniz, bu sizin öz şəxsi işinizdir, arzu edirəm ki, yaxşı yola gedəsiniz. Amma çalışın diasporada bir-birinizə yardım edəsiniz. Bir-birinizi öyrətməyə, doğru yol göstərməyə çalışın. Kimin səhvi varsa, çalışın ki, onu dostcasına, qardaşcasına başa salın ki, belə etməsin. Deyin ki, düz yolda deyilsən, yolunu dəyiş. Bir-birinizə paxıllıq etməməlisiniz. Ümumiyyətlə, paxıllıq insana xas olan xüsusiyyətdir. Amma deyirlər ki, bizim millətdə paxıllıq çoxdur. Bilmirəm, başqalarında nə qədərdir, çoxdur, yoxsa azdır. Mən çox xahiş və arzu edirəm ki, bir-birinizə paxıllıq etməyəsiniz. Siz burada nə qədər yaxşı yerləşmiş olsanız da, yenə də qürbətdəsiniz. Ona görə də gərək bir-birinizə paxıllıq etməyəsiniz, bir-birinizin səhvini bağışlayasınız. Bir-birinizə qardaş, dost olasınız. Bax, bu birlik lazımdır. Biz Azərbaycanda bu birliyi yaratmağa çalışırıq, yaradırıq və yaratmışıq da.

Bu gün iyunun 9-dur. Doqquz il bundan öncə, iyunun əvvəlində Azərbaycanda böyük siyasi-iqtisadi böhran yaranmışdı. Azərbaycan dağılırdı. Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlamışdı. Hakimiyyətdə olan Xalq Cəbhəsi artıq xalqı idarə etmirdi. Xalq həmin hakimiyyətin əleyhinə çıxdı. Onlar bir il ərzində xalqın etimadını itirdilər və nə oldu? Azərbaycan elə bir vəziyyətə düşdü ki, böyük bir faciə qarşısında qaldı. O vaxt mən Naxçıvanda yaşayırdım. Əlbəttə, mənim ürəyim Azərbaycanla döyünürdü. Çünki Azərbaycan mənim həyatımdır. Mənim gəncliyim, təhsil illərim Bakıda, Azərbaycanda keçibdir. 14 il Azərbaycana rəhbərlik etmişəm. Beş ildən

artıq Moskvada oturmuşam, həmişə Azərbaycana himayəçilik etmişəm. Sonra Naxçıvanda olarkən yenə də Azərbaycanla yaşamışam. Ancaq mən kənardaydım. Nə oldu? Xalq və o vaxtki hakimiyyət də mənə Bakıya dəvət etməyə məcbur oldu. İyunun 9-da mənim Naxçıvandan Bakıya gəlməyimin 9 ili tamam olur.

Bu illər mənim həyatımda müəyyən qədər dönüş illəri olubdur. Mən gəlib odun içinə düşdüm. Parçalanan Azərbaycana rəhbərlik etməli idim, hamı qaçıb dağılmışdı, ortada tək qalmışdım. Bu tarix sizə məlumdur. Əgər məlum deyilsə, bunu danışmaq üçün gərək bir neçə saat burada oturaq. O vaxt mən xalqı bir yerə yığa bildim. Xalq, millət mənim ətrafımda birləşdi. Ona görə də mən hamıya qalib gəldim, təmizlədim. Nəhayət, sizin tanıdığınız, yaxud da adını eşitdiyiniz Surət Hüseynov 1994-cü ildə mənim hakimiyyətimə qarşı silahlı çevriliş cəhdi etdi. Artıq Gəncədə hakimiyyəti ələ almışdılar və bunu Bakıda da etmək istəyirdilər. Ordu onların əlində idi. Mən hələ orduya o qədər rəhbərlik edə bilmirdim. Mən axşam saat 10-da televiziya ilə xalqa müraciət etdim. Bizim Prezident sarayı var, yəqin ki, tanıyırsınız, hündür ağ evdir, onu da vaxtilə mən ucaltmışam, iki saatdan sonra, gecə saat 12-də onun qarşısında yarım milyon adam topladı. Mən oraya çıxdım, ayaqyalın qoca qadınlar, südəmər uşaqla gələn qadınlar da vardı. Təsəvvür edin, axı orada təhlükə yarana bilərdi. Ancaq bu insanlarda dövlətimizə, millətimizə sevgi nə qədər idisə, unutmuşdular ki, 3-4 aylıq uşağı ilə orada həlak ola bilərdilər. Bakının harasındansa gələrək orada durmuşdular, dövləti, Heydər Əliyevi müdafiə edirdilər. Mən bu birliyi yaratdım. Ondan sonra da bizdə belə çevriliş cəhdləri oldu, qarşısını aldığımız. İndi də bu birlik var.

Azərbaycanda müxalifətin olması təbii haldır. Siz bunu başqa cür qəbul etməyin. Hər demokratik ölkədə iqtidara qarşı müxalifət təbii haldır. Ancaq dərd bundadır ki, bizim müxalifət normal müxalifət deyil. Bilirsiniz, hər şey normal olanda narahatçılıq üçün əsas olmur. Lap xoşuna gəlməyən bir şeyi də normal hesab etmək olar. Amma bizim müxalifət normal müxalifət deyil və Azərbaycan xalqının birliyi üçün, müstəqil Azərbaycanın dövlətçiliyi üçün heç bir təhlükə kəsb etmir. Bundan narahat olmayın. Azərbaycanda xalqın həmrəyliyi, birliyi var və Azərbaycan dövlətçiliyi, Azərbaycan prezidenti ətrafında xalqın sıx birliyi təmin olunubdur. Buna arxayın ola bilərsiniz.

Mən arzu edirəm ki, hər yerdə belə birlik olsun. Təbii ki, burada müxalifət lazım deyildir. Azərbaycanda bizə lazımdır, amma burada müxalifət lazım deyildir, istəyirik ki, hər yerdə birlik olsun. Yəni, azərbaycanlılar hər yerdə böyük diaspor kimi yaşayırlarsa, qoy bir olsunlar, həmrəy olsunlar, bir-biri lərinə kömək etsinlər.

Bu gün buradakı mühiti görürkən mən Sankt-Peterburqdakı azərbaycanlılar üçün arxayınam. Güman edirəm ki, sizin diasporun bugünkü vəziyyəti bir çox başqalarına nümunə ola bilər. Mən sizə tövsiyə edirəm ki, bu yolla uğurla gedəsiniz. Bir daha deyirəm, çalışın burada, bu böyük şəhərdə Azərbaycanın adını ucalara qaldırın.

Gələn ilin mayında Sankt-Peterburqun 300 illik yubileyi olacaqdır. Ola bilər ki, mən də buraya gəlim, yenə də görüşək. Görüşsək də, görüşməsək də mən sizinləyəm, ürəyim sizinlədir. Hər bir azərbaycanlı ilədir.

Mən müstəqil Azərbaycanın prezidentiyəm. Doqquz ildir bu ağır vəzifəni daşıyıram. Keçmişdə Azərbaycan üçün nə etdiyim hamıya məlumdur. Ona görə hər bir azərbaycanlı mənim üçün əziz və qiymətlidir. Sizin hamınıza cansağlığı, işlərinizdə uğurlar arzu edirəm. Həmişə Azərbaycanla bir yerdə olun. Sağ olun.

**ÜMUMRUSİYA AZƏRBAYCAN KONQRESİNİN PREZİDENTİ
MƏMMƏDBAĞIR ƏLİYEV BAŞDA OLMAQLA RUSİYADAKI
AZƏRBAYCAN DİASPORUNUN
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞ**

*Prezident sarayı,
4 aprel 2002-ci il*

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev qonaqları səmimiyyətlə salamlayaraq dedi ki, bilirəm, işləriniz çoxdur, amma gəlib-gedin, Vətəni yaddan çıxarmayın. Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, Moskvada Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin yaradılmasından və Bakıda Dünya azərbaycanlılarının birinci qurultayı keçiriləndən sonra Azərbaycan diasporu hər yerdə, o cümlədən Rusiyada da canlanmış, fəaliyyəti genişlənməmişdir. Lakin bu sahədə görülən işlərə diqqət daha da artırılmalı, Azərbaycan diasporunun mütəşəkkil bir qüvvəyə çevrilməsi üçün müntəzəm və məqsədyönlü fəaliyyət göstərilməlidir.

Prezident Heydər Əliyev xüsusi nəzərə çatdırdı ki, Vətəndən uzaqlarda yaşayan azərbaycanlıların xalqımızın milli adət və ənənələrini, ilk növbədə gözəl, doğma ana dilini unutmasına böyük diqqət yetirilməlidir. Müasir dövrdə dünyanın ən geniş yayılmış dillərini bilmək yaxşıdır, amma hamı ilk növbədə öz doğma dilini dərinləndirib öyrənməli, bilməlidir.

Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin prezidenti, Rusiya Dövlət mükafatı laureatı, tibb elmləri doktoru, professor Məmmədbağır Əliyev vaxt ayıraraq nümayəndə heyətini qəbul etdiyinə görə prezident Heydər Əliyevə minnətdarlığını bildirdi, ona möhkəm cansağlığı arzuladı.

Məmmədbağır Əliyev Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin fəaliyyəti haqqında qısa məlumat verərək dedi ki, təşkilindən cəmi yarım ilə yaxın vaxt keçməsinə baxmayaraq, Konqres qeyri-peşəkar qurumdan peşəkar struktura çevrilmişdir. Hazırda onun konkret vəzifələri yerinə yetirən 9 komitəsi, ştatlı icra aparatı var. Rusiya Federasiyasının rəhbərliyi ilə yaxından əlaqələr yaradılmışdır. Konqres respublikamızın Moskvadakı səfirliyi ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərir.

Daha sonra Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin işi, Rusiyadakı Azərbaycan diasporunun fəaliyyəti ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

QARSDA YAŞAYAN AZƏRBAYCANLILARLA GÖRÜŞ

28 iyun 2002-ci il

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev iyunun 28-də Qarsda səfərdə olarkən şəhər ictimaiyyətinin nümayəndələri və burada yaşayan azərbaycanlılarla görüş keçirdi. Salona toplaşanlar Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevi hərarətli alqışlarla, hədsiz sevinc və qürur duyğuları ilə qarşıladılar, dövlətimizin başçısı ilə görüşdən böyük şərəf duyduqlarını bildirdilər.

İş adamları, ziyalılar prezident Heydər Əliyevin Türkiyəyə işgüzar səfəri çərçivəsində Qars şəhərinə gəlməsini respublikamızın rəhbərinin onlara göstərdiyi diqqət və qayğının ifadəsi kimi dəyərləndirdilər.

Azərbaycan prezidenti Qarsda Heydər Əliyev parkının açılışı mərasimində və Qafqaz Universitetində keçirilən görüşdə bu qədim şəhər barədə söylədiyi fikirləri xatırlatdı, burada yaşayan soydaşlarımıza gələcək işlərində böyük uğurlar arzuladı.

Görüşdə çıxış edənlər Qarsda Azərbaycan konsulluğunun açılması, Bakı ilə Qars arasında nəqliyyat əlaqələrinin daha da yaxşılaşdırılması və bir sıra digər məsələlər barədə öz arzu və təkliflərini bildirdilər.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev görüşdə qaldırılan bu məsələlərin araşdırılaraq, müvafiq tədbirlər görülməyini vurğuladı, soydaşlarımıza dəyərli tövsiyələr verdi.

* * *

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev elə həmin gün Qars şəhər valiliyinə gəldi. Burada dövlətimizin başçısı Heydər Əliyevi vali Nevzat Turhan və digər rəsmi şəxslər böyük hörmət, rəğbətlə qarşıladılar. Nevzat Turhan görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ilə görüşdən böyük şərəf duyduğunu bildirdi.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev valiliyin rəsmi qonaqlar kitabına imza atdı.

Sonra respublikamızın rəhbəri Heydər Əliyevə xatirə hədiyyələri təqdim edildi. Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev də Qars valiliyinə Bakının mənzərəsini əks etdirən rəsm əsəri bağışladı.

* * *

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev iyunun 28-də axşam Türkiyəyə işgüzar səfərini başa çatdıraraq hava limanına gəldi.

Qars valisi Nevzat Turhan, şəhərin bələdiyyə başqanı Naib Əlibəyoglu və digər rəsmi şəxslər Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev ilə təyyarənin pilləkənləri yanında səmimiyyətlə sağollaşdılar.

Respublikamızın rəhbəri həmin gün gecə vətənə qayıtdı.

UKRAYNADA YAŞAYAN SOYDAŞLARIMIZLA GÖRÜŞ

Yalta

20 iyul 2002-ci il

Tələt Əliyev (*Azərbaycanın Ukraynadakı səfiri*): Çox hörmətli cənab Prezident!

İcazə verin, bu gün Sizinlə görüşə toplaşan Ukraynada yaşayan azərbaycanlılar adından «Ukrayna torpağına xoş gəlmisiniz!» deyim və Sizə ən xoş arzularımı çatdırım, GUÖAM təşkilatına daxil olan ölkələr arasında iqtisadi əməkdaşlıq məsələlərinin belə yüksək səviyyədə müzakirə edilməsi üçün göstərdiyiniz səylərə görə Sizə hamımızın təşəkkürünü yetirim, Azərbaycan xalqının rifahı, Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişaf etdirilməsi və möhkəmləndirilməsi naminə, dünyada özünə layiq yer tutması üçün sərf etdiyiniz tükənməz əməyə görə Sizə öz minnətdarlığımızı bildirim. Allah-təaladan Sizə möhkəm cansağlığı və uzun ömür arzulayırıq.

Ukraynada yaşayan yarım milyon azərbaycanlı, diasporumuz adından bildirmək istəyirəm ki, biz Sizin daxili və xarici siyasətinizi dəstəkləyirik. 2003-cü ildə prezident seçkilərində Sizin qalib gəlməyiniz üçün – buna heç kəsin şübhəsi yoxdur – var qüvvəmizlə çalışacağıq. Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayında verdiyimiz tövsiyələr əsasında diasporumuzu daha da gücləndirəcəyik və həmişə Sizə dayaq olacağıq.

Cənab Prezident, bu gün burada yığışanların çoxu Sizin 1970-ci illərdə, Azərbaycanın rəhbəri olarkən SSRİ-nin ən məşhur universitetlərinə göndərdiyiniz insanlardır. Bunların hamısı Sizin yetirmələrinizdir, ardıcılırlarıdır. Onlar bununla fəxr edirlər. Çox əlamətdar haldır ki, Ukrayna Azərbaycanlıları Konqresini yaradanlar məhz Sizin yetirmələrinizdir.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Vaxtımız azdır, ona görə mən sizə bir neçə sual verəcəyəm. Onlara cavab alandan sonra da öz fikirlərimi sizə bildirəcəyəm.

Burada toplaşanlar yalnız Krım vilayətindəndir, yoxsa Ukraynanın başqa vilayətlərindən də var?

Tələt Əliyev: Bu gün burada Ukraynanın 15-dən çox vilayətindən gəlmiş azərbaycanlılar var. Bunlar Konqresin regional təşkilatlarının fəallarıdır.

Heydər Əliyev: Yaxşı, bu, az deyildir. Krım vilayətində nə qədər azərbaycanlı yaşayır?

Tələt Əliyev: Krım vilayətində 15 minə qədər azərbaycanlı yaşayır.

Heydər Əliyev: Onların neçə nümayəndəsi burada iştirak edir?

Tələt Əliyev: Onların burada 4 nümayəndəsi var.

Heydər Əliyev: Ayağa qalxsınlar. Öyləşin. İndi sənin mənə deyiləcək başqa sözün varmı?

Tələt Əliyev: Mən xahiş edirəm ki, icazə versəydiniz, Konqresin sədri Sizi salamlayardı, Konqresin fəallarından da bir-iki nəfər ürək sözlərini deyərdi.

Heydər Əliyev: Buyursunlar.

Tələt Əliyev: Oqtay Əfəndiyev.

O q t a y Ə f ə n d i y e v (*Ukrayna Azərbaycanlıları Konqresinin sədri*): Möhtərəm cənab Prezident, birinci növbədə, bütün 500 minlik diaspor adından Sizi salamlayır və bildirirəm ki, azərbaycanlıların hər biri Sizin kimi dahi şəxsin bizimlə görüş üçün vaxt ayırmasını böyük şərəf sayır və buna görə Sizə dərin minnətdarlığımızı yetiririk. Siz 1997-ci ildə Ukraynaya səfəriniz zamanı diasporun nümayəndələri ilə görüşmüşdünüz. Bizim Konqres o vaxt verdiyiniz tövsiyələr və məsləhətlər əsasında Azərbaycandan kənarada yaradılmış birinci qurum idi. Bundan əlavə, mən fərəh hissi ilə onu da demək istəyirəm ki, Konqres Ukrayna azərbaycanlılarının milli prinsip əsasında qurulmuş yeganə təşkilatıdır, alternativini yoxdur və mərkəzləşdirilmiş prinsiplər əsasında işləyir. Konqres vilayətlərlə çox sıx ünsiyyətdə işləyir və bu, azərbaycanlılar arasında həmrəyliyin təmin olunmasına imkan verir.

Bundan əlavə, Konqres səfirliklə də sıx əlaqədə işləyir. Biz hər gün Tələt müəllimlə görüşürük. Azərbaycan dövlətinin, Sizin tutduğunuz istiqamətdə fəaliyyət göstəririk. Konqresin mətbu orqanları vasitəsilə biz nail oluruq ki, Ukraynada yaşayan hər bir soydaşımız Azərbaycanda baş verən hadisələr barədə həmin gün məlumat alır. Bu bizim həmrəyliyimiz üçün yaxşı şərait yaradır.

İmkanım olsaydı, mən uzun-uzadı danışardım.

H e y d ə r Ə l i y e v: Uzun-uzadı lazım deyil, sual verəcəyəm. Sən Ukrayna Azərbaycanlıları Konqresinin başçısısan?

O q t a y Ə f ə n d i y e v: Bəli.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl. Özün Kiyevdə yaşayırsan?

O q t a y Ə f ə n d i y e v: Bəli, Kiyevdə yaşayıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Nə işdə işləyirsən?

O q t a y Ə f ə n d i y e v: Mən Konqresdəki işimdən əlavə, Ukrayna prezidenti yanında milli məsələlər üzrə Şuranın Rəyasət Heyətinin üzvüyəm. Bakıda keçirilmiş qurultayda yaradılmış Dünya Azərbaycanlılarının Əlaqələndirmə Şurasının üzvüyəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl. Sən ixtisasın üzrə bir iş görürsənmi?

O q t a y Ə f ə n d i y e v: Mən iş adamıyam. İnvestisiya şirkətim var. Amma Konqresdə işim çox olduğuna görə, təəssüf ki, bunun üçün o qədər də vaxt ayıra bilmirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: İş adamı kimi iş görürsən, ya yox?

O q t a y Ə f ə n d i y e v: Bəli çalışıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Şirkətin vəziyyəti necədir? Gəlirin, filanın var? Heç kəs nəyi isə gizlətməsin. Bu, həyatımızın reallığıdır. Mən istərdim ki, burada bizim azərbaycanlılar dövlət strukturunda da vəzifə tutsunlar. Amma ondan daha da yaxşı, istərdim ki, bacarıqlı biznesmen olsunlar. Çünki biznesmen olsa, həm öz diasporuna daha çox fayda verəcək, həm öz yaşayışı yaxşı olacaq və xalqımıza da faydası çox olacaqdır. Ona görə də sən mənim bu suallarına utanmadan, sərbəst cavab ver.

O q t a y Ə f ə n d i y e v: Cənab Prezident, mənim şirkətimin yaxşı gəliri var və yaxşı pul qazanıram. Şirkətimdə çoxlu azərbaycanlı çalışır.

Heydər Əliyev: Aydındır, kasıb deyilsən. Bilirəm ki, Konqres Ukraynanın bütün 25 vilayətində olan azərbaycanlıları birləşdirir. Sən dediyin kimi, alternativ təşkilat yoxdur. Bu, çox gözəl haldır. Ümumiyyətlə, Ukraynada azərbaycanlıların təşkilatlanması, demək olar ki, keçmiş SSRİ-nin başqa yerlərinin hamısından tez və daha da keyfiyyətli keçibdir. Bir sualım da var. Konqresdən yerli seçkili hakimiyyət orqanlarında kimsə var, yoxsa yox?

Oqtay Əfəndiyev: Cənab Prezident, bu yaxınlarda Ukraynada yerli seçkilər və Ali RADA-ya – parlamentə seçkilər keçirildi. Konqresin 9 nümayəndəsi rayon, şəhər və vilayətin deputatı oldu.

Heydər Əliyev: Bəs Ukrayna parlamentinin deputatı var?

Oqtay Əfəndiyev: Təəssüf ki, hazırda Ukrayna parlamentində azərbaycanlı deputat yoxdur. Biz alimizdən gələnı edirik ki, gələn dəfə bir neçə azərbaycanlı Ukrayna parlamentində təmsil olunsun.

Heydər Əliyev: Diaspor kimi, sayına görə siz Ukraynada ruslardan sonra təxminən neçənci yerdəsiniz?

Oqtay Əfəndiyev: Üçüncü yerdəyik. Birinci yerdə rus, ikinci yerdə tatar, üçüncü yerdə Azərbaycan diasporudur.

Heydər Əliyev: Rus diasporu heç, onu kənara qoyaq. Bəs erməni diasporu?

Oqtay Əfəndiyev: Cənab Prezident, Ukraynada erməni diasporu çox zəifdir. Mən maraqlanmamışam, bilmirəm onların sayı nə qədərdir. Onların elə bir güclü, milli prinsip əsasında qurulmuş təşkilatı yoxdur.

Heydər Əliyev: Bu elə sənın səhvindir ki, maraqlanmamısan. Gərək maraqlanaydın.

Oqtay Əfəndiyev: Bildiyimə görə, bu yaxınlara kimi onların tanınmış, milli prinsip əsasında qurulmuş təşkilatı yoxdur.

Heydər Əliyev: Ola bilər, bütün Ukrayna üzrə yoxdur, amma mən burada prezident Kuçma ilə söhbət edirdim, o mənə dedi ki, ermənilər Yaltada hakimiyyəti əllərinə keçirmək istədilər. Sizin bundan o qədər xəbəriniz yoxdur. Seçkidə hakimiyyəti əllərinə almaq istəyiblər. Kuçma dedi ki, mən prezidentin xüsusi nümayəndəsini Yaltaya göndərdim, bütün bunların qarşısını aldı. İndi sən deyirsən ki, ermənilərin elə bir gücü yoxdur. Əgər gücü yoxdursa, Yalta kimi şəhərdə – özü də erməni şəhəri deyil, burada çoxlu ruslar, ukraynalılar, qədimdən də çoxlu tatarlar yaşayırlar – bu yaxın vaxtlarda istəyirlər ki, hakimiyyəti ələ keçirsinlər. Sizin bundan heç xəbəriniz yoxdur. Bu onu göstərir ki, sizin informasiyanız çox azdır və ermənilərin sayının nə qədər olmasını bilməməyin və bununla maraqlanmamağın da mənı razı salmır. Çünki bilin, bütün ölkələrdə diaspor nöqtəyi-nəzərindən Azərbaycanın rəqibi – mən bunu daha yumşaq deyirəm, əslində düşməni – ermənilərdir.

Məsələn, Ukraynada gürcü diasporu nə qədərdir?

Oqtay Əfəndiyev: Çox azdır. Amma Ukrayna parlamentində gürcü millətindən olan 5 deputat var.

Tələt Əliyev: Cənab Prezident, 5 nəfər yox, 2 nəfər.

Heydər Əliyev: Beşdir.

Tələt Əliyev: Onların içərisində osetin də, acar da var.

Heydər Əliyev: Xeyr, beşdir. Bunu bu gün mənə Kuçma da deyib, Şevardnadze də deyibdir. Görürsünüzmü, mənım məlumatım sizinkindən çoxdur.

Bilirsiniz, mənim bu kəskin suallarımın narahat olmayın və bu sizi incitməsin, məyus olmayın və düşünməyin ki, Heydər Əliyev gəldi, bizi tənqid etməyə başladı. İş ondadır ki, mən istəyirəm siz gördüyünüz işlərlə bərabər, biləsiniz ki, bundan da çox görməlisiniz.

Sizi daha çox dinləməyə vaxt yoxdur. Öz fikirlərimi sizə deyəcəyəm. Bunlar Dünya Azərbaycanlılarının qurultayında səslənibdir. Ancaq konkret olaraq sizin üçün – Ukraynada yaşayan azərbaycanlılar üçün bunu demək istəyirəm. Qeyd etdim ki, Ukraynada yaşayan azərbaycanlılar, həqiqətən, keçmiş Sovetlər İttifaqının respublikalarında yaşayan azərbaycanlılara nisbətən daha tez təşkilatlanıblar. Bu təşkilatlandırma da sağlam gedibdir. İndi də görürəm ki, sizin Konqresiniz sağlamdır. Yəni burada çəkişmə, qrupbazlıq, bir-biri ilə əsassız rəqabət, biri-birinin paxıllığını çəkmək və sair yoxdur. Bəlkə səhv edirəm?

O q t a y Ə f ə n d i y e v: Düzdür.

H e y d ə r Ə l i y e v: Amma olsa da, bəlkə o qədər azdır ki, mən bunu görə bilmirəm. Bu xüsusiyyətlər, ümumiyyətlə, hər bir insana xasdır. Azərbaycanlılar üçün olduqca xasdır. Ona görə mən bunları deyirəm. Bir də ona görə deyirəm ki, başqa yerlərdə, məsələn, Rusiyada biz belə hallarla çox rastlaşırıq. Moskvanın özündə hərə özünə bir Azərbaycan cəmiyyəti yaradıbdır. Belə şey olmaz axı. İş adamıdır, pulu var, filanı var, çox yaxşı. Amma bilməlidir ki, gördüyü iş nə məqsəd daşıyır. Əgər artıq başına müəyyən qədər azərbaycanlıları yığıb öz işlərini görmək istəyirsə, onda bu, cəmiyyət deyildir. O, firma yaratsın, filan etsin, öz işini görsün. Həqiqətən öz vətəni, xalqı, milləti üçün, müstəqil Azərbaycan üçün bir iş görmək istəyirsə, onda belə prinsiplə hərəkət etmək olmaz. Yəni bu nöqteyi-nəzərdən sizin vəziyyətiniz müsbətdir. Mən əvvəldən də hiss edirdim, əvvəllər də buraya gələndə söhbətlərdən hiss etmişəm, səfirlə də söhbətdən hiss etmişəm, indi Konqresin başçısı da ilk sözlərindən bunu bürüzə verdi ki, burada hər şey yaxşıdır.

Bilirsiniz, qürbətdə yaşamaq asan deyildir. Hər bir insan doğulur, böyüyür, onun kökü var, qohum-əqrəbası var, doğma torpağı var. Hər kəs o yerlərə bağlı olur. Amma bu, yüz il bundan əvvəl olan əhval-ruhiyyədir. Son əsrdə dünya elə dəyişibdir ki, insanlar çox böyük miqrasiya edirlər. Bu, təkcə bizim bölgədə, keçmiş sovetlər məkanında deyil, dünyanın hər yerində belədir. İndi dünyada gedən proseslərdir və bu prosesləri də heç kim idarə etmir. Bunlar obyektiv proseslərdir. Biz azərbaycanlılar da bu proseslərdə istər-istəməz iştirak edirik. Məsələn, mən hesab edirəm ki, bizim azərbaycanlılar üçün belə miqrasiya prosesinin meydana çıxması və azərbaycanlıların öz ərazisindən, öz torpağından çıxaraq dünyanın başqa ölkələrində yaşaması, məskən salması, özü üçün orada iş yaratması, həyat qurması, oradakı cəmiyyətdə özünə yer tutması – bunların hamısı bizim ümumi milli mənafeyimizə xidmət edən hallardır. Ona görə də mən sizə deyəndə ki, qürbətdə yaşamaq çətinidir, bunu mən köhnə fikirlərlə deyirdim. Amma indi çətin bir şey yoxdur. İnsan üçün harada xoşdursa, orada da yaşayır. Harada o daha yaxşı yaşayırsa, bunu da edir. Harada ailəsi üçün daha yaxşı şərait əldə edirsə, orada da yaşayır. Bunların hamısı təbii, insani keyfiyyətlərdir. Ancaq insan gerək heç vaxt öz milli kökünü, torpağını, vətəni, öz dilini unutmasın. Öz dinini yaddan çıxarmasın. Öz milli-mənəvi ənənələrini unutmasın. Özü də, bir var ki, onu unutmuram, mənim xatirimdədir, hafizəmdədir, bəli, bu mənim millətimin xüsusiyyətidir, millətimin bu adəti var, bir də var ki, onu yaşatsın.

İndi bizim müstəqil Azərbaycanda prinsipimiz belədir. Biz Avropa dövlətiyik. Amma kökünü götürsək, biz müsəlman aləminə mənsubuq. Uzun əsrlər boyu biz müsəlman dini, müsəlman millətinin milli mənəvi dəyərləri ilə yaşayıb böyümüş adamlarıq. Ancaq XIX əsrdə Azərbaycan Rusiyanın tərkibinə daxil olandan sonra və Azərbaycanda, xüsusən də neft sənayesi inkişaf edəndən sonra Bakıya, Azərbaycana Avropadan böyük maraq olubdur. Buraya gələn iş adamlarının sayı artandan sonra Azərbaycanda Avropa mənəvi dəyərləri, ümumbəşəri dəyərlər kök salmağa, inkişaf etməyə başladı. Bizim o vaxtkı mütərəqqi insanlarımız – onlar məhz ona görə mütərəqqi insan hesab edirlər ki, keçmişdə – 200, 300, 400 il əvvəl yaşamış ənənələri bərk-bərk saxlayıb, ondan ayrılmamaq hissi ilə yaşayandan sonra fikirləşdilər ki, gərək qollarımı açım, görək burada mənim öz milli dəyərlərimdən savayı başqa nə yerləşər? Avropa dəyərləri, ümumbəşəri dəyərlər... Ona görə də biz get-gedə avropalaşdıq. Biz coğrafi nöqteyi-nəzərdən Avropadayıq. Amma Avropanın başqa millətlərindən fərqimiz ondan ibarətdir ki, bizim min illərdən çox tarixi olan köklərimiz var. Azərbaycan xalqının ən üstün xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, bunlara baxmayaraq, tarixi nöqteyi-nəzərdən qısa bir zamanda onun mütərəqqi insanları Avropa dəyərlərini, ümumbəşəri dəyərləri mənimsəyə bildilər, xalqımızı oyatdılar, Avropaya yaxınlaşdırdılar.

XIX əsrin sonunda yaşayan mütəfəkkir insanlarımızın, yazıçılarımızın, şairlərimizin hamısının adını çəkmək istəmirəm. Əgər təkcə Üzeyir Hacıbəyovu götürsək, bütün millətimiz üçün bəsdir. O bizim üçün nələr yaratdı! Qadınları çadranın altından çıxmağa qoymayan, mövhumat içərisində yaşayan xalqın Üzeyir Hacıbəyov kimi nümayəndəsi 1908-ci ildə özünün məşhur «Leyli və Məcnun» operasını yaratdısa – opera Avropa dəyərlərinə mənsub olan bir janrdır – yaxud da ki, «Arşın mal alan» operettasını, «O olmasın, bu olsun» əsərini yaratdısa, başqa əsərlər yaratdısa, ona görə yaratmadı ki, insanları ağlatsın, yaxud güldürsün.

«Leyli və Məcnun», təbiidir ki, qədim Şərq əfsanəsidir. Füzulinin böyük poemasının əsasında o bu əsəri yazıb tamaşaçılara göstərməklə Şərq fəlsəfəsinin, Şərq aləminin dərinliyini, insanın nə qədər sədaqətli məxluq olduğunu nümayiş etdirdi. O vaxtlar «Leyli və Məcnun»u oxuyanları barmaqla saymaq olardı. Amma 1908-ci ildə, hələ mövhumatın hökm sürdüyü dövrdə operanı səhnəyə qoymaqla, insanlara o sevgini, məhəbbəti, saf, ülvi hissiyyatları bildirməklə göstərdi ki, xalqımızın mənəvi kökləri nə qədər sağlamdır.

O, «Arşın mal alan» operettasını gülmək üçün yox, yaxşı mahnılarla insanlara zövq vermək üçün yaratmadı. O göstərdi ki, bəli, bizim o vaxtkı adət-ənənələrimiz imkan vermədi ki, insan sərbəst olsun. Hətta həyat yoldaşını seçmək üçün də onu görə bilməzdin. Onu gərək ya xalası, bibisi, ya da, nə bilim, kimisə gedib görəydi, seçəydi, gətirəydi oğlanın evinə. İndi siz belə, sevgisiz kiminləsə həyat qura bilərsinizmi? Nəinki həyat qurmaq, hətta bir müddət görüşmək üçün, yəqin ki, hissiyyatınız olmasa, bunu etməzsiz. Bizim xalqımız «Arşın mal alan», yaxud da ki, «O olmasın, bu olsun» kimi əsərlərin köməyi ilə oyandı, ondan sonra da böyük əsərlər yarandı. Təkcə musiqidə yox, elmdə, ədəbiyyatda, bütün sahələrdə – texnikada, sənayedə biz avropalaşdıq, Avropa ölkəsi olduq. Avropa ölkəsi olduğumuz üçün də istəyirik ki, soydaşlarımız Ukraynada, Rusiyada, Almaniya, harada istəsələr yaşasınlar, amma öz milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlasınlar. Dinini, adət-ənənəsini unutmasınlar, eyni zamanda yaşadıkları ölkənin də dilini bilsinlər. Həmin ölkənin adət-ənənələrindən də xəbərdar olsunlar. Onu da, bunu da bilsinlər. Bu halda biz daha zəngin oluruq. Əgər burada bir ukraynalı öz dilini və adət-ənənələrini bilirsə, sizin çoxlarınız həm Ukrayna dilini, həm rus dilini, həm də öz dilinizi bilirsiniz. Siz Ukraynanın ərzaq

məhsullarının, içkilərinin də dadını bilirsiniz, ətirli Azərbaycan çayının da. Biri bizim adətimizdir, o biri də onların.

Beləliklə, mən istəyirəm ki, siz burada qaynayıb-qarışasınız. Bu mənim siyasətimdir. Mən 33 il bundan öncə, 1969-cu il iyul ayının 14-də, belə isti bir gündə Azərbaycanın başçısı təyin olunmuşdum. O vaxtdan indiyə qədər mən istəyirəm ki, öz xalqımı, azərbaycanlıları, Azərbaycan millətini inkişaf etdirim, qaldırım. Bunun yollarından birini də onda görürəm ki, azərbaycanlı təkcə Şamaxıda oturmasın, Naxçıvanda, Kəlbəcərdə, yaxud da ki, Maştağada oturmasın. Qoy Maştağada da olsun, amma getsin Zaporozhyedə işləsin, nə bilim, filan yerdə olsun, getsin-gəlsin, qohumlarını aparsın-gətirsin. Bizim bu Konqresin başçısı kimi. Yaxşı pul qazanıbdır, gəliri də var, heç bir şeyə ehtiyacı da yoxdur. Sabah ehtiyacı olan adama, yəqin ki, əl də tutar. Elədirmi?

Yerdən səslər: Tuttur da...

Heydər Əliyev: Tuttur da. İndi sərbəst iqtisadiyyatdır, bazar iqtisadiyyatıdır. Kim bacarıqlı çıxdı, o, bazar iqtisadiyyatında uğur qazanacaqdır.

Uğur qazanır, deməli, özünə sərvət toplayır. Sonra o sərvəti dövrüyyəyə buraxır, gəlir əldə edir, daha da zənginləşir. Ondan sonra millətində, xalqına yaxşılıq etmək imkanları yaranır. Ona görə də burada yaşayın. Bunun üçün mən sizə xeyir-dua verirəm. Azərbaycana qayıtmağa tələsməyin. Bilmirəm, Azərbaycandan xəbəriniz varmı? Mən 9 ildir ki, müstəqil Azərbaycanın prezidentiyəm. Bir ildən sonra bizdə seçkilər olacaqdır. Mənim on ilim tamam olubdur. Amma Konstitusiyaya görə mənim 5 il də prezident seçilmək haqqım var. Bu haqqımdan istifadə edəcəyəm və 2003-cü ildə də prezident seçilmək üçün öz namizədliyimi irəli sürəcəyəm. Güman edirəm ki, xalqımız yenə də mənə etimad göstərəcəkdir. Çünki mən onun etimadını, görürsünüz ki, doğrulduram. Azərbaycan inkişaf edəcəkdir. Amma bizdə müxalifət də var. Özü də çox çirkin müxalifətdir. Bilmirəm, müxalifət qəzetləri sizin əlinizə düşür, ya yox. Elə qəzetlər var ki, 24 səhifəsinin bütün səhifələrində Heydər Əliyev haqqında yalanlar, uydurmalar, böhtanlar, nələr yoxdur. Mən bir belə yaşamışam, indiyə qədər insanlarda çox mənfi, çirkin keyfiyyətlər görmüşəm. Amma indi meydana çıxmış söz, mətbuat azadlığı şəraitində müxalifət qəzetlərində verilən yazılar kimi çirkin şeyləri hələ tarixdə görməmişəm.

Bəziləri məni qınayırlar, deyirlər ki, «Cənab Heydər Əliyev, siz buna necə dözsünüz? Siz belə bir insansınız, tarixi şəxsiyyətsiniz». Həqiqətən də, hər yerdə bu sözləri deyirlər. Biri var Azərbaycanın prezidenti, biri də var Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Mənim şəxsiyyətimə hər yerdə böyük hörmət var. Çünki bir-iki il deyil siyasətdəyəm. Dünyada elə bir adam yoxdur ki, böyük siyasətdən, Kremlədən, onun ən yüksək zirvəsindən uzaqlaşdırsınlar və sonra əzsinslər, sonra isə yenidən gəlib Azərbaycan xalqının – buna ehtiyac olduğuna görə – rəhbəri seçilsin, prezidenti olsun. Mən həm sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycanın başçısı olmuşam, həm də müstəqil Azərbaycanın prezidentiyəm. Mənə hər yerdə hörmət edirlər. Mənə bəziləri deyirlər ki, «Cənab Heydər Əliyev, məsuliyyət tələb edin». Onlara deyirəm ki, nə edim, mən demokratiya, söz azadlığı elan etmişəm. Söz azadlığını kim necə başa düşsə, o cür hərəkət edir. Mən onlara artıq düzəliş verə bilmərəm. İndi mənim aqibətim elədir ki, gördüyüm bu işlərin naminə, xalqa xidmətimi davam etdirmək naminə bütün böhtanlara dözürəm. Ancaq hər gün öz işimlə, əxlaqla, öz mənəviyyətimlə sübut edirəm ki, bu yalanların, uydurmaların heç biri mənə yapışmaz. Xalq heç vaxt bunlara inanmayıb və inanmır.

Bunları sizə deyərək onu da bildirmək istəyirəm ki, mənə tənqid edənlərin ağzına bir şey düşübdür: Azərbaycanın əhalisi ağır vəziyyətdədir, yeməyə çörək tapmır, yaşayışı pisdir. Siz Bakıya gəlirsiniz, bizim yaşayışımızı görürsünüz. Buna pis yaşayış demək olarmı?

Üç gün bundan əvvəl Beynəlxalq Valyuta Fondunun yüksək nümayəndəsi Bakıya gəlmişdi. Dedi ki, MDB ölkələri içərisində iqtisadi göstəricilərinə görə Azərbaycan birinci yerdədir. Bu bizim fikrimiz deyil, Vaşinqtonda oturan, dünya maliyyə sisteminə rəhbərlik edən Beynəlxalq Valyuta Fondunun fikridir. Onlar belə deyir, amma bunlar da deyirlər ki, Azərbaycan xalqı acından ölür, buna görə də 2 milyon azərbaycanlı ölkəmizdən kənar da yaşayır. Onlara deyirəm ki, azərbaycanlıların respublikamızdan kənar da yaşaması barədə siyasətimi mən 30 il bundan öncə başlamışam. O vaxt belə şey yox idi. Amma mən o vaxt istəyirdim ki, azərbaycanlıların bir qismi, kimlərin ki, imkanı var, qoy Azərbaycandan kənar da yaşasınlar. Qoy Ukraynada, Belarusda, Almaniyada, harada istəyirlərsə, orada yaşasınlar, Azərbaycanı tanıtsınlar. Başa düşürsünüzmü? Cənubi Qafqazda biz sayca çoxuq. Amma təəssüf ki, bizi qonşu millətlərlə müqayisə edəndə, onları hər yerdə bizdən yaxşı tanıyırlar. İndi mən burada sizə deyirəm ki, bir neçə müddət bundan əvvəl ermənilər Yaltada hakimiyyəti ələ keçirmək istəyirdilər, bu, təsadüfi bir şey deyildir. Amma eyni zamanda, Leonid Kuçma mənə dedi ki, burada ermənilərin bir neçə quldur dəstələri var, bir-biriləri ilə vuruşurlar. O quldur dəstələrindən özünüzlə gözləyin, qoruyun.

Gürcülər Ukraynada sizdən qat-qat azdır, amma parlamentdə 5 gürcü deputat var. Qoy olsun, gürcü xalqı bizim dostumuzdur, mən buna sevinirəm. Amma bir-iki deputat da siz seçin.

Bilirsiniz, bizim azərbaycanlılar hələ öz kəndindən, daxmasından, öz küçəsindən, öz şəhərindən kənar da yaşamağa o qədər də öyrəşməyiblər. Çoxları belədir. Yadımdadır, vaxtilə Bakıda işləyəndə, 1970-ci illərdə bir adamı götürürdüm, Moskvaya göndərirdim, orada bir işə düzəldirdim, ev verdirirdim və sair. Həmin adam bir ildən sonra gəlirdi, söyləyirdi ki, anam deyir ki, mən burada sənsiz tək qala bilmirəm, arvadı deyirdi ki, bacısız yaşaya bilmir. Soruşurdum, nə istəyirsən? Deyirdi ki, mənə geri qaytar. Mən bu adamları geri qaytarmadım. Amma mən gedəndən sonra onlar geri qayıtdılar. Yəni bunlar həqiqi azərbaycanlı deyillər. Bax, siz həqiqətən, azərbaycanlısınız. Deyirsiniz ki, sizin bir qisminizi mən oxumağa göndərmişəm. Çox gözəl. Bu təbəqəni mən çox sevirəm. Çünki siz o vaxt həmin hadisələrdə iştirak etmişsiniz. Bilirsiniz, mən nə qədər əziyyət çəkmişəm ki, ildə 800 nəfəri, demək olar ki, imtahansız oxumağa göndərək. Məsələn, Dnepropetrovsk İnstitutunda müsabiqədən keçmək azərbaycanlı üçün mümkün olan şey deyildi. Burada o institutu bitirənlərdən var?

Y e r d ə n s ə s l ə r: Bəli, var, özü də deputatdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Elədirmi? Bax, sənə Bakıda Politeknik İnstitutunda müsabiqədən keçirdik, yadımdadır və imtahansız oraya göndərdik. Gedib oxudun, sən də o vaxt respublikamızdan kənara göndərilən tələbələrəndənsən, çox sağ ol. O vaxt mən sizə nə deyirdim? Deyirdim ki, biz ildə 800 nəfəri oxumağa göndəririk. Mən bilirəm ki, bunun bir qismi, ola bilər, axıra qədər oxumasın. Çünki niyə? İnsandır, xəstələnir, bu, təbii haldır. Ola bilər ki, bir qismi oxuduğu ölkəni sevsin, təhsilini qurtarandan sonra elə orada qalsın. Bu da təbiidir. O vaxt deyirdim ki, bundan narahat olmayın, əgər siz orada qalıb yaxşı işləsəniz, öz vətəninizə qayıtmasanız, bu da mənə üçün xoşdur. Bir qismi, ola bilər 5 illik təhsil müddətində özünə ukraynalı və yaxud rus, moldovan qızı tapsın, evlənsin, onunla yaşasın. Arvad da, axı kişini öz yerinə, yurduna çox cəzb edir. Yəqin ki, sizin içərinizdə də belələri var.

İnstitutu qurtaranda arvadı deyəcək ki, bilirsən nə var, gəl hələ bir-iki il burada işləyək, sonra sənin vətəninə gedərik. Bir-iki il işləyəndən sonra xoşuna gələcək, deyəcək ki, bir az da işləyək. Mən o vaxt deyirdim ki, bu da yaxşıdır. Siz o yerlərdə kök salacaqsınız, oralarda qalacaqsınız. Orada təkcə ukraynalılar yox, həm də azərbaycanlılar yaşayacaqdır. Arvadı qoy ukraynalı olsun, amma uşaqlarındakı qan azərbaycanlı qanıdır. Elədir-mi?

Mən bunları görə-görə belə edirdim. O vaxt mən gəncləri əziyyətlə oxumağa göndərirdim. Onlara deyirdim ki, kim qayıtmaq istəmirsə, orada qalsın.

İndi kimsə Bakıda özünə yaxşı iş tapa bilmirsə və gedib İrkutskda iş tapırsa, mən ona deməliyəm ki, bu günahdır? Niyə günah olur? Yaxud mənə günahlandırırlar ki, Azərbaycanda onlar özlərinə iş tapa bilmirlər, amma gedib kənardə işləyirlər. Yaxşıdır ki, kənardə işləyirlər. Azərbaycanda işləyənlər çoxdur, hamısı da azərbaycanlıdır. Amma tutaq ki, İrkutskda və yaxud Tüməndə və ya Ulyanovskda, o cümlədən sizin yaşadığınız vilayətlərdə azərbaycanlı azdır. Qoy azərbaycanlılar çoxalsın. Nə qədər çoxalsanız, sizin hüquqlarınız da bir o qədər artacaqdır. Deputat seçilməyə daha çox imkanınız olacaqdır. Hakimiyyət orqanlarında işləmək üçün imkanlar əldə edəcəksiniz, təcrübə toplayacaqsınız. Təcrübə toplamaq, yaxşı bizneslə məşğul olmaq üçün imkanınız olacaqdır. Bax, mənə sizdən istədiyim budur. Xahiş edirəm, sözlərimi yadınızda saxlayın.

Azərbaycana gəlməyə tələsməyin. İşləyirsiniz, böyüyürsünüz, uşaqlarınız, nəvələriniz olar, zənginləşərsiniz. Gələrsiniz Azərbaycana, bir yaxşı ev tikərsiniz, özünüzə mülk ucaldarsınız. Deyərsiniz ki, qoy mənə vətənimdə də evim olsun. Mən bununla sizi Azərbaycandan uzaqlaşdırmaq istəmirəm. Mən, sadəcə, azərbaycanlıların dünyada geniş yayılmasını istəyirəm. Başa düşürsünüzmü? Geniş yayılmasını arzulayıram. Buralarda gərək bizim mahnılarımızı, adətlərimizi də bilsinlər. Sizin hamınızdan xahiş edirəm, azərbaycanlı olduğunuzu unutmayın. Azərbaycanlılarda assimilyasiyaya meyl başqa millətlərdən çoxdur. Bizim azərbaycanlı, tutaq ki, rus dilini daha yaxşı biləndə Azərbaycan dilinə kinayə ilə baxmağa başlayır. Mən belə hallardan çox inciyirəm. Bizim çox gözəl, zəngin dilimiz var. Azərbaycan dili şeiriyyət dilidir. İkinci belə dil tapa bilməzsən. Ona görə bu dili yaxşı bilmək lazımdır. Nəinki dilimizi bilmək, ondan istifadə etmək lazımdır, gərək sizin uşaqlarınız, nəvələriniz də bu dili bilsinlər. Evinizdə gərək Azərbaycan adətləri olsun.

Bilirəm, Novruz bayramını, yaqın ki, Qurban bayramını da keçirirsiniz.

Siz deyirsiniz ki, bazar günləri Azərbaycan məktəbləri açırınsınız. Çalışın bunları açın. Ansambl yaradın, musiqi çox olsun. Bizim Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu orada oturubdur. O hər yerə gedir, Ukraynada da olubdur. Ondan nə istəyirsinizsə, tələb edin. Çünki mədəniyyət və dil qədər insanın millətini ucaldan şey yoxdur. İki şey insanın milliliyini, millətini ucaldır. Onun biri dilidir, ikincisi mədəniyyətidir. Elm, başqa xüsusiyyətlər öz yerində. Tutaq ki, Polad Bülbüloğlu böyük bir kibernetik olardı. Onu kim tanıyacaqdı? Hansısa kibernetika laboratoriyasında qurdalanacaqdı. Amma o, atasının yolu ilə gedir, həm mahnı oxuyur, həm musiqi bəstələyir. Xalqını tanıdır. Polad Bülbüloğlu Kibernetik olsaydı, onu heç kim tanımayacaqdı. Ona deyəcəkdilər – Polad Məmmədov. İndi nə üçün o, Polad Bülbüloğlu olubdur? Çünki Bülbülün oğludur. Bülbül də atasının əsl adı deyil, çox yaxşı oxuyan olduğuna görə ona Bülbül deyiblər. Onun əsl adı Murtuzadır. Amma o, vaxtilə Şuşada və bütün Qarabağda, Azərbaycanda o qədər yaxşı oxuyubdur ki, hamı ona bülbül deyibdir. Adı Bülbül qalıbdır – Bülbül

Məmmədov. Ondan sonra o, Murtuza adını yaddan çıxarıbdır. İndi oğlu da adını Polad Bülbüloğlu qoyubdur ki, özünün bülbüllüyü çatmasa, heç olmasa, atasının adından da istifadə etsin.

Mən indi tələsirəm, yol üstəyəm, işim çoxdur. Bu sözləri xoş əhval-ruhiyyə ilə sizə deyərək istəyirəm ki, biləsiniz: Sizin arxanızda müstəqil Azərbaycan var. Bu, tarixi bir şeydir. Bu gün mən geniş tost dedim – Polad orada idi – xaricdən olanlar, ukraynalılar heyran qaldılar. Tost Ukraynanın müstəqilliyi barədə idi. Ukrayna kimi böyük dövlət, böyük xalq müstəqil deyildi. Müstəqil olmadığına görə Ukrayna milliliyini itirmişdi. Təkcə Ukrayna belə deyildi. Biz də belə idik.

Hələ bizə nisbətən Ukrayna yaxşı idi, onlar slavyan xalqlarındandır, ruslarla bir-birinə daha yaxındırlar. Amma biz müsəlman olduğumuza görə daha uzaq idik. İndi Ukrayna müstəqil dövlətdir. Mən Kiyevə gedirəm, Ukraynanın başqa yerlərində oluram, görürəm ki, Ukrayna dili işləyir. Amma əvvəllər buraya gələndə Ukrayna dilində danışmaq eşitməzdim. Bir-iki Ukrayna mahnısı eşidərdim. Qalan hamısı rus mahnısı idi. Amma indi hər yerdə Ukrayna mahnıları, musiqisidir.

Dünən axşam biz Ukrayna prezidentinin iqamətgahında kiçik bir konsertə qulaq asdıq. Orada operanın gənc solistləri, ukraynalı qızlar Ukrayna dilində, milli əhval-ruhiyyədə çox gözəl mahnılar ifa etdilər.

Azərbaycan müstəqillikdən bundan da çox qazanıbdır. Çünki bizi hər tərəfdən əzirdilər. Bizi əzirdilər ki, 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağ hadisəsini başımıza gətirdilər və indiyə qədər də bundan qurtara bilmirik. Başa düşürsünüzmü? Bizi əzirdilər; dilimizi saymırdılar. Mənim yadımdadır, Mərkəzi Komitənin büro iclasları olurdu. Başqa iclaslarda mən, əlbəttə, həm Azərbaycan, həm rus dillərində danışırıdım. Büro üzvləri 7-8 nəfər idi, hamısı da rus dilini bilirdi. Bəzən Azərbaycan dilində danışmağa başlayırdım. Bizim ikinci katib rus idi. Bir də görürdüm ki, durub kabinetdən çıxır. Adam göndərirdim ki, çağır gəlsin. Sənin nə ixtiyarın var ki, büro iclasından çıxırsan? O mənim qarşımda cavab verməliydi. Nə olsun ki, ikinci katib idi. Gəlirdi, soruşurdum ki, niyə iclasdan çıxmısan, deyirdi ki, Heydər Əliyev, mənə bağışlayın, papiros çəkmək istəyirdim. Soruşurdum ki, bəs sən icazə istəməli deyildin? Deməli, onun iclasdan çıxması iclasın Azərbaycan dilində aparılmasına etiraz əlaməti idi. Yəni nə üçün Azərbaycan millətinin başçısı, Azərbaycan Respublikasının rəhbəri burada Azərbaycan dilində danışır. Çünki hamı Azərbaycan dilini bilir, təkcə o bilmir. Dili bilmirsən, yanındakı yoldaşından soruş, tərcümə etsin. Bax, hakim millətçilik elə budur.

İndi ölkəmiz müstəqildir. Düzdür, biz «yaralıyıq». Torpaqlarımızın 20 faizi işğal altındadır. Bu məsələni də həll etməyə çalışırıq. Bu gün mən GUÖAM-ın iclasında o barədə çox sərt çıxış etdim. Həm beynəlxalq təşkilatların, həm də böyük dövlətlərin, həm Minsk qrupunun ünvanına çox sərt çıxış etdim. Ola bilər ki, hər adamın bu cür çıxış etməyə hünəri çatmaz. Mən sərt çıxış etdim. Niyə? Çünki mən xalqımın mənafeyini qoruyuram, başqa bir şey istəmirəm, ədalət istəyirəm. Mən tələb edirəm ki, beynəlxalq hüquq normaları yerinə yetirilsin və işğal edilmiş torpaqlarımız azad olunsun.

Əgər böyük dövlətlər bəyanat verirlərsə ki, biz Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyıyıq, sonra da Azərbaycanın ərazisinin 20 faizinin Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altında olmasını görür və buna göz yumurlarsa və hətta deyirlərsə ki, özünüz dil tapın, danışın, deməli, bunlar ikiüzlülük edir, məsələyə ikili standartlarla yanaşırlar.

Bizim neft strategiyamız, neft layihələrimiz Azərbaycana böyük faydalar gətirir, respublikamız inkişaf edir. Bu gün prezidentlərlə söhbətim zamanı mən deyəndə ki, bizdə keçən il ümumi daxili məhsul 10 faiz, ötən yarım ildə 8 faiz artmışdır, onlar məəttəl qaldılar. Ümumi daxili məhsul əvvəlki illərdə 3-4 faiz artırdı, amma keçən il 10 faizə qalxmışdır.

Bayaq mən Beynəlxalq Valyuta Fondunun verdiyi qiymət barədə danışdım. Yəni Azərbaycan gündən-günə möhkəmlənir. Azərbaycan demokratiya yolu ilə, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir. Biz iş adamlarına şərait yaradıırıq. Eşitmisiniz, mən bu il Azərbaycanda iş adamları ilə iki dəfə – birinci dəfə yerli iş adamları ilə, ikinci dəfə xarici iş adamları ilə görüş keçirmişəm. İndi biz üçüncü görüşə hazırlaşırıq. Həmin görüş respublikamızın dövlət məmurları ilə olacaq və mən orada çox ciddi tədbirlər görəcəyəm. Həyata keçirdiyimiz bütün bu tədbirlərin hamısı sahibkarlığı inkişaf etdirmək, özəl sektora kömək etmək üçündür. Özəl sektor bizim iqtisadiyyatımızın aparıcı qüvvəsidir və gələcəyidir. Biz bu yolla gedirik və gedəcəyik, bütün çətinliklərin öhdəsindən gələcəyik. 3-4 ildən sonra Azərbaycan iqtisadi-sosial cəhətdən inkişaf etmiş ölkə olacaqdır.

Mən sizə cənaətlığı, işlərinizdə uğurlar arzu edirəm. Vaxtınız olanda gəlin, Azərbaycanı görün. Görün biz orada necə işləyirik. Siz də burada Azərbaycanı yaxşı təmsil edin. Sağ olun.

Tələt Əliyev: Hörmətli cənab Prezident, icazə verin, bu gün bu görüşə gəlmiş soydaşlarımız adından Sizə bir daha dərin təşəkkürümüzü bildirim. Hörmətli Prezident, gözəl nitqinizə, bizə verdiyiniz tövsiyələrə, xeyir-dualara görə Sizə minnətdarıq. Biz həmişə dua edirik ki, Allah-təala Sizi Azərbaycan xalqına çox görməsin.

* * *

Sonra Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevə Ukraynada yaşayan soydaşlarımız adından hədiyyələr təqdim edildi. Dövlətimizin başçısı görüş iştirakçıları ilə xatirə şəkli çəkirdi.

Səfər başa çatdı

İyulun 20-də axşam Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Yaltadakı dövlət iqamətgahından maşın karvanının müşayiəti ilə «Belbek» hava limanına gəldi. Hava limanında dövlətimizin başçısının şərafinə fəxri qarovul dəstəsi düzülüşdü. Respublikamızın rəhbəri fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdi.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev onu yola salmağa gəlmiş azərbaycanlı icmasının nümayəndələri ilə səmimiyyətlə sağollaşdı. Uşaqlar Azərbaycan rəhbərinə gül dəstəsi təqdim etdilər.

Prezident Heydər Əliyevi hava limanından Ukraynanın, habelə Krım Muxtar Respublikasının yüksək vəzifəli şəxsləri, Azərbaycanın Ukraynadakı səfiri Tələt Əliyev və digər rəsmi şəxslər yola saldılar.

Dövlətimizin başçısı elə həmin gün gecə Vətənə qayıtdı.

ŞƏRQİ AZƏRBAYCAN O STANDARI MƏHƏMMƏDƏLİ SÜBHANULLAHI BAŞDA OLMAQLA İRAN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞ

Prezident sarayı,

10 iyul 2002-ci il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev qonaqları səmimiyyətlə salamlayaraq, Şərqi Azərbaycanın yeni təyin olunmuş ostandarının ölkəmizə səfərindən məmnun qaldığını söylədi. Azərbaycan prezidenti xatırlatdı ki, bu yaxınlarda İranda rəsmi səfərdə oldum, səfərim çox yaxşı keçdi. Yaxşı görüşlərimiz, söhbətlərimiz oldu. İranın prezidenti ağayi Xatəmi çox gözəl qonaqpərvərlik göstərdi. Dini rəhbərlə də görüşdüm. Bir çox məsələlər ətrafında danışdıq. Əsas odur ki, ilk dəfə ölkələrimiz arasında ümumi müqavilə imzaladıq. İndiyə qədər bu yox idi. İqdisadi sənədlər də imzaladıq. Bəzi məsələləri hələ həll edə bilmədik, güman edirəm ki, onları da həll edəcəyik. Hər halda, hesab edirəm ki, səfərim Azərbaycan üçün, bizim üçün çox əhəmiyyətli oldu. İndi mən hörmətli prezident Xatəminin Azərbaycana səfərini gözləyirəm. Güman edirəm ki, bu da olacaq, əlaqələrimiz daha da yaxşı inkişaf edəcəkdir.

Səmimi qəbul üçün təşəkkürünü bildirən cənab Məhəmmədəli Sübhanullahi ölkəmizdə onlara göstərilən qonaqpərvərliyə görə minnətdarlıq etdi.

Mən burada özümü vətənimdə olduğu kimi hiss edirəm. Ona görə ki, bura Azərbaycandır və mən də azəriyəm. Biz də fəxr edirik ki, Azərbaycan inkişaf etmiş, müstəqil ölkədir.

Bakıya səfərinin təşkilinə görə Azərbaycanın iqtisadi inkişaf nazirinə və Tehrandakı səfirinə razılıq edən qonaq prezident Heydər Əliyevin İrana səfərinin nəticələrini yüksək qiymətləndirdi və ümidvar olduğunu söylədi ki, prezident Xatəminin də Azərbaycana səfəri baş tutacaq və hər iki ölkənin əməkdaşlığı üçün qapılar daha geniş açılacaqdır.

Cənab Sübhanullahi dedi ki, biz Azərbaycan prezidentinin Təbrizə səfərini səbirsizliklə gözləyirdik, qarşılamağa hazır idik. İnşallah, növbəti səfəriniz tezliklə baş tutacaq və Sizi Təbrizdə görə biləcəyik. Cənab Prezident, bilirsiniz ki, iki ölkənin ortaq xüsusiyyətləri çoxdur. Nizami, Füzuli, Şəhriyar həm sizin, həm də bizim şairlərimizdir. Azərbaycan müstəqillik əldə edərkən mən buraya gəlmişdim və universitetdə professor-müəllim heyəti ilə görüşüm olmuşdur. Görüş zamanı Təbrizin adı çəkiləndə onların çoxu qeyri-ixtiyari olaraq ağlayırdı. O vaxt keçirdiyim hissləri heç vaxt unutmaram.

Bu iki gündə faydalı görüşlərimiz oldu. Sumqayıtda sənaye müəssisələri, xüsusilə neft kimyası kompleksi ilə yaxından tanış olduq. Təbrizdə də böyük neft kimyası kompleksi var və biz bu sahədə geniş əməkdaşlıq edə bilirik. Nümayəndə heyətimizin üzvləri burada qənnadı fabrikinə, digər müvafiq müəssisələri bərpa etməyə razıdılar. Bir aydan sonra Təbrizdə açılacaq beynəlxalq sərgidə sənayenin bu sahəsinə aid məhsullarını nümayiş etdirmək üçün təmənnasız olaraq pavilyon ayırmaq qərarına gəlmişik.

Nümayəndə heyətinin başçısı Bakıda keçirdikləri digər görüşlərdən də söhbət açdı, indiki səfərində Azərbaycan paytaxtının həqiqətən çox dəyişməsinin, gözəlləşməsinin şahidi olduğunu vurğuladı.

Qonaq daha sonra dedi ki, nümayəndə heyəti İqtisadi İnkişaf naziri Fərhad Əliyevlə də görüşmüşdür. Qərara almışdı ki, iqtisadiyyatın bir çox sahələrində əməkdaşlıq edək, bütün bunlar barədə memorandum imzalayaq. Təbrizin mövcud potensialı sıx və qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq etməyə zəmin yaradır. İran Culfasındakı gömrük məntəqəsi fasiləsiz işləyir, Naxçıvandan gün ərzində üç min nəfər onun xidmətindən istifadə edir. Biz əvvəllər də Naxçıvana hər cür kömək göstərmişik və bundan sonra da əlimizdən gələni etməyə hazırıq. İndi İran Culfasında çox böyük terminal tikilir. Yaxşı olardı ki, əlaqədar şəxslər onun açılışında iştirak etsinlər. Nümayəndə heyətinin başçısı İmişlidən və Parsabaddan keçməklə İranla birbaşa dəmir yolu rabitəsi yaradılması, İran, Azərbaycan və Türkiyənin iştirakı ilə avtomobil ehtiyat hissələrinin birgə istehsalına dair müştərək müəssisəsinin yaradılması, Sovet İttifaqı dövründə İrandan Bakıya çəkilmiş qaz kəmərinin bərpası barədə təkliflərini də açıqladı.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev qonağın verdiyi məlumatı və irəli sürdüyü təklifləri müsbət qiymətləndirərək dedi ki, mən Tehranda səfərdə olanda da bildirmişəm ki, biz İran ilə bütün sahələrdə əlaqələrimizi sürətləndirməli və genişləndirməliyik. Təbiidir ki, burada iqtisadiyyat xüsusi yer tutur və bütün bu işlərin əsasını təşkil edir. Ona görə də güman edirəm ki, siz təkliflərinizi birlikdə müzakirə edəcəksiniz. Bu işlərlə bizim tərəfdən İqtisadi İnkişaf naziri məşğul olur. Eyni zamanda o, Azərbaycan–İran müştərək komissiyasının ölkəmiz tərəfindən sədridir, siz gəlməmişdən əvvəl mən ona tapşırıq vermişəm ki, bu işlərlə ciddi məşğul olsun.

Dəmir yolu çox əhəmiyyətli məsələdir. İran üçün də, təbiidir ki, Azərbaycan üçün də ən əsas məsələdir. Beş il bundan əvvəl biz sizinlə Qəzvin–Astara dəmir yolunun çəkilməsi barədə söhbət aparırıdım, hər dəfə deyirdiniz ki, pulumuz yoxdur, çətindir və sair. Bu dəfə mən Tehranda olanda bildim ki, Qəzvin–Astara yolunun tikintisi üçün büdcədə pul ayrılıbdır və yol çəkilir. Amma Miyanə–Ərdəbil–Parsabad xətti daha yaxın yoldur. Əgər siz burada dəmir yolu çəksəniz, çox yaxşı olacaqdır. Onda dəmir yolu Parsabad və Ərdəbildən keçərək Miyanəyə gələcək və oradan Təbrizə, Tehrana, Bəndər Abbasa, Hindistana da gedəcəkdir.

Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, hər ölkədə problemlər çoxdur, amma hamısını həll etməyə vəsait, pul çatmır. Ona görə də həmişə belə fikirdə olmuşam ki, bu problemlərdən ən vaciblərini seçib vəsaiti bu sahəyə yönəltmək, sonra da digər işləri görmək lazımdır. Dünən mən televiziya ilə qulaq asırdım. Şimal–Cənub dəhlizi barədə Siz Hindistanla, Omanla, Rusiya ilə birlikdə müqavilə bağlamısınız. Biz də bəyanat vermişik ki, Azərbaycan bu işə qoşulur. Gərək ki, bu məsələ Sankt-Peterburqda həll olunmalı idi. Bilmirəm, həll olundu, yoxsa yox. Ancaq mən Tehranda da dedim, indi də deyirəm: Siz istəyirsiniz ki, Avropadan yükləri Baltik dənizindən gəmilərlə gətirəsiniz. Gəmilər Volqa çayından keçib Həştərxana, oradan Ənzəliyə gəlsin, burada yükləri boşaldıb dəmir yolu vaqonlarına yükləyəsiz. Əlbəttə ki, bu, əlverişli yoldur. Amma digər sərfəli marşrut odur ki, Avropanın istənilən ölkəsindən yüklər Rusiyaya, ordan isə Azərbaycana gətirilir. Azərbaycandan isə ya Astaraya, ya da Parsabada gətirilir, oradan da birbaşa Hindistana, yaxud da Bəndər Abbasa göndərilir.

İndi hamı çalışır ki, iş görsün, amma bu, ucuz başa gəlsin. Mən İranda da demişəm: Şimal–Cənub layihəsinə, yəni Volqa–Xəzər marşrutu ilə bağlı layihəyə biz qoşuluruq. Amma bundan da yaxşısı dəmir yollarından istifadə edilməsidir. Mən bunu sizə təklif edirəm. Siz bunun üzərində işləyin. Bilirsiniz ki, çox böyük gəmilər Volqadan keçə bilmirlər. Amma dəmir yolu ilə istəyirsənsə, 100 vaqonu bir-birinə qoş, yola sal. Bunlar öz yerində, amma Parsabaddan

keçən dəmir yolunun tikilməsini mən çox yüksək qiymətləndirirəm. Biz hələ Şimal–Cənub dəhlizi layihəsi həll olunana qədər burada çox işləri görmüş olacağıq.

Təbriz bizim üçün əzizdir. Dediniz ki, burada universitetdə görüş keçirərkən Təbriz deyəndə hamının gözləri yaşardı. Niyə? Ona görə ki, Təbrizə məhəbbətləri var. Bu məhəbbət həmişə var. Bunu yaddan çıxarmaq olmaz. Burada adamlar var ki, övladının adını Təbriz qoyublar. Təbriz adı verilmiş nə qədər binalar var. Xatirimdədir, 1975-1976-cı illərdə mən Azərbaycanda işləyəndə Naxçıvanda hündür mehmanxana tikdik, adını «Təbriz» qoyduq. Onda yollar bağlı idi, amma Təbriz qəlbimizdə idi. Bu şəhərin adı hamının qəlbindədir, mənim də qəlbimdədir. İndi deyirsiniz ki, Təbrizə gəlim. Azərbaycanın Təbrizdə konsulluğunun açılmasında gəlib sizinlə birlikdə iştirak edəyəm.

Görüşün sonunda prezident Heydər Əliyevə xatirə olaraq Səhənd dağının mənzərəsini əks etdirən tablo hədiyyə olundu.

**DÜNYA VOKAL SƏNƏTİNİN MƏŞHUR İFAÇILARI, XALQ ARTİSTLƏRİ
MÜSLÜM MAQOMAYEV VƏ
TAMARA SİNYAVSKAYA İLƏ
GÖRÜŞ**

Prezident sarayı

21 dekabr 2002-ci il

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev dekabrın 21-də Prezident sarayında vokal sənətinin məşhur ustalarını – Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri, xalq artistləri Fidan və Xuraman Qasımovaların yaradıcılığının 25 illiyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə iştirak etmək üçün Bakıya gəlmiş SSRİ və Azərbaycanın xalq artistləri Müslüm Maqomayevi və onun xanımı Tamara Sinyavskayanı qəbul etmişdir.

Səmimi qəbul üçün minnətdarlıq edən sənətçilər Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin təntənəli mərasimdəki parlaq və məzmunlu nitqindən aldıkları təəssüratlarını bölüşərək dedilər ki, həmin nitqdə prezidentin mədəniyyət və incəsənət xadimlərinə sonsuz diqqət və qayğısı bir daha öz ifadəsini tapmışdır.

Müslüm Maqomayev vurğuladı ki, çox yüksək səviyyədə olan təntənəli mərasimdə Azərbaycan opera sənətinin tarixi bir daha hamının gözü önündən keçdi.

Prezident Heydər Əliyev Azərbaycan opera sənətinin tarixini xatırlayaraq bildirdi ki, ölkəmizdə SSRİ Xalq artisti adına layiq görülmüş ilk azərbaycanlı opera müğənnisi Şövkət Məmmədova olmuşdur. O, 1938-ci ildə, Moskvada ilk dəfə Azərbaycan mədəniyyəti oğunlüyü keçirildikdən sonra bu adı almışdı. Həmin vaxt dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyov və mədəniyyətimizin digər nümayəndələri də bu yüksək ada layiq görülmüşdülər. Dövlətimizin başçısı onu da vurğuladı ki, Üzeyir Hacıbəyovun «Koroğlu» operasında Nigarın partiyasını ifa edən ilk azərbaycanlı müğənni SSRİ Xalq artisti, bu yaxınlarda prezident təqaüdünə layiq görülmüş Firəngiz Əhmədova olmuşdur. Ondan sonra isə Nigar rolunda Fidan Qasıмова çıxış etmişdir.

Görüşün sonunda qonaqlar Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevlə xatirə şəkli çəkildilər.

Xaricdə yaşayan soydaşlarımıza müraciətlər

- **Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciət** (30 dekabr 1995-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü münasibətilə müraciəti** (28 dekabr 1996-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarına** (25 dekabr 1997-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarına** (24 dekabr 1998-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarına** (28 dekabr 1999-cu il)
- **Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü münasibətilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin müraciəti** (26 dekabr 2000-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarına** (29 dekabr 2001-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarına** (26 dekabr 2002-ci il)

**DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ
HƏMRƏYLIYI GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ
AZƏRBAYCAN XALQINA
MÜRACİƏT**

Hörmətli soydaşlarımız! Əziz azərbaycanlılar!

Dekabrın 31-i – Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü münasibətilə hamınızı ürəkdən salamlayır, sizə ən xoş arzularımı yetirirəm.

Artıq beşinci ildir ki, Azərbaycan xalqı on illərlə həsrətini çəkdiyi, uğrunda ardıcıl mübarizə apardığı tarixi haqqına – milli müstəqilliyinə qovuşmuşdur. Müstəqilliyə aparıcı yol hamar olmamış, xalqımız tarixin müxtəlif keşməkeşli mərhələlərindən keçərək bir çox ağır sınaqlarla qarşılaşmışdır. Lakin Azərbaycan azadlıq, suverenlik uğrunda mübarizə əzmini həmişə qoruyub saxlamış, bu yolda böyük məhrumiyyətlərə düşər olsa da, qurbanlar versə də mətin iradəsi sarsılmamışdır.

Öz taleyinin sahibi olmuş xalqımız hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu yolundadır və əmin ola bilərsiniz ki, heç bir qüvvə onu bu yoldan döndərə bilməyəcəkdir. Azərbaycan Respublikası dünya birliyinin tam və bərabərhüquqlu üzvü kimi müstəqil daxili və xarici siyasət yeridir.

Bu gün Azərbaycanın müstəqilliyə qovuşmasında yaxın-uzaq xaricdə yaşayan soydaşlarımızın da diqqətəlayiq xidmətləri vardır. Harada yaşamasından asılı olmayaraq, öz ənənələrinə sadıq qalan, milli-mənəvi köklərinə bağlı olan vətənpərvər soydaşlarımız tarixi Vətənə – Azərbaycana müqəddəs övladlıq borcunu ləyaqətlə yerinə yetirir, Azərbaycan həqiqətinin, xalqımızın haqq səsinin dünyaya obyektiv çatdırılmasında ardıcıl fəaliyyət göstərir, dərdimizə, sevincimizə şərik olurlar. Məhz bu mənəvi birlik və milli həmrəylik dövlət müstəqilliyimizin daha da möhkəmləndirilməsinə və bu yolda yeni uğurlar qazanılmasına xidmət edir.

Bu əlamətdar gündə sizi bir daha əmin etmək istəyirəm ki, dünyanın müxtəlif guşələrində yaşayan bütün soydaşlarımızın mənəvi Vətəni olan Azərbaycanın qapıları öz övladlarının üzünə həmişə açıqdır. [238-239]

Əziz soydaşlarımız!

Hamınızı Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günündə bağrıma basır, hər birinizə cansağlığı, xoşbəxtlik və işlərinizdə uğurlar arzulayır, Vətənimizin çiçəklənməsi naminə sizi əməl və amal birliyinə dəvət edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

30 dekabr 1995-ci il [239-140]

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ HƏMRƏYLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ MÜRACİƏTİ

Hörmətli həmvətənlər! Əziz soydaşlarımız!

31 Dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günüdür. Bu ümummilli bayram münasibətilə hamını ürəkdən salamlayır, ən səmimi arzularımı yetirirəm.

Suverenliyin və dövlət müstəqilliyinin altıncı ilini yaşayan xalqımız ötən dövr ərzində ağır sınaqlarla qarşılaşsa da, haqq yolundan dönməmiş, öz taleyinin sahibi olduğunu, demokratik, hüquqi prinsiplərə və milli dövlətçiliyə sadıqlığını dünyaya sübut etdirmişdir.

Azərbaycan Respublikası milli dövlət quruculuğu yolunda uğurlar qazanaraq, böyük gələcəyə doğru inamla addımlayır. Azərbaycan dövlətinin daxili və xarici siyasəti xalqımızın iradəsinin beynəlxalq aləmdə təsdiqinə, qarşıda duran tarixi vəzifələrin dönmədən həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Əziz soydaşlar!

Azərbaycan bütün dünya azərbaycanlılarının tarixi Vətəni, doğma ata-baba ocağıdır. Xalqımızın milli müstəqillik uğrunda çoxəsrlik mübarizəsində dünyanın bütün ölkələrində yaşayan soydaşlarımızın da diqqətəlayiq xidmətləri, haqq-sayları vardır.

Suverenliyimizi daim yaşatmaq, dövlət müstəqilliyimizi əbədi etmək üçün harada yaşamasından asılı olmayaraq, bu gün hər bir azərbaycanlıdan müqəddəs Azərbaycan qayəsi ətrafında əməl və əqibə birliyi, sarsılmaz həmrəylik tələb olunur. Zaman-zaman qəlbimizdə yaşatdığımız müstəqillik və azadlıq ideallarının həyata keçdiyi bu tarixi sınaq anlarında dünyanın müxtəlif guşələrində soydaşlarımızın Vətən təəssübkeşliyinə, övladlıq haqqına dərin inamını ifadə edərək, Sizi azad, müstəqil, qüdrətli, demokratik Azərbaycan dövləti uğrunda səfərbər olmağa və milli həmrəyliyə çağırıram.

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 28 dekabr 1996-cı il

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARINA

Hörmətli həmvətənlər!

Əziz soydaşlarımız!

31 Dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günüdür. Bu ümummilli bayram münasibətilə hamınızı ürəkdən təbrik edir, hər birinizə səmimi arzularımı yetirirəm.

Azərbaycan xalqı dünya mədəniyyətində öz dəst-xətti ilə seçilən xalqlardandır. Onun əsrlər boyu yaratdığı mədəniyyət və ədəbiyyat nümunələri həyat eşqi, azadlıq və müstəqillik duyğuları ilə aşılanmışdır. Xalqımızın “Kitabi-Dədə Qor-qud”, “Koroğlu” dastanları kimi möhtəşəm sənət abidələri, dünya sivilizasiya tarixində silinməz iz qoymuş Nizami Gəncəvi, Əfzələddin Xaqani, Xətib Təbrizi, İmaməddin Nəsi-mi, Qətran Təbrizi, Məhəmməd Füzuli kimi korifeylərinin yaradıcılığı bəşəri ideyaların tərənnümünə, haqqın, ədalətin, humanist idealların bərqərar olmasına xidmət etmişdir. Səfiəddin Urməvinin, Əcəmi Naxçıvanının, Sultan Məhəmməd Təbrizinin dünya mədəniyyəti xəzinəsinə verdikləri incilər sənətsevərləri indi də heyran qoyur.

Xalqımızın dünya elminə bəxş etdiyi töhfələrlə fəxr etməyə haqqı var. Nəsirəddin Tusinin, Əbülhəsən Bəhmənyarın, Mirzə Fətəli Axundovun, Abbasqulu Ağa Bakıxanovun və digər mütəfəkkirlərin adları dünya elm aləminə yaxşı tanışdır.

Cavanşir və Babək kimi sərkərdələrin qəhrəmanlıqları böyük vətənpərvərlik məktəbinə çevrilmiş, vətənin bütövlüyü, xalqın birliyinin təcəssümü olmuşdur. Məhəmməd Cahən Pəhləvanın, Qızıl Arslanın, Uzun Həsənin, Şah İsmayıl Xətəinin və başqa dövlət xadimlərimizin həyat və fəaliyyəti xalqın [6-7] vətən sevgisi və dövlətçilik hissini daha da inkişaf etdirmiş, onu həyatın ən vacib, ən ümdə məqsədinə çevirmişdir.

Keçən əsrdə milli maarifçilik ideyalarının gerçəkləşməsi sayəsində Azərbaycanda demokratik mətbuat, ana dilli məktəb, dünyəvi teatr yaranaraq milli şüurun formalaşmasına güclü təkan verdi. Bakının qısa bir müddət ərzində dünyanın neft paytaxtına çevrilməsi iqtisadiyyatla yanaşı, ictimai-siyasi və mədəni həyatda köklü dəyişikliklər üçün möhkəm zəmin yaratdı.

Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri müstəqillik ideyası ətrafında birləşərək 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasına nail oldular. Lakin Azərbaycan demokratik dövləti çox yaşaya bilmədi, xarici müdaxilə nəticəsində süqut etdi.

Bundan sonra Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulmuşdur. 1922-ci ildə isə respublikamız SSRİ-nin tərkibinə daxil edilmişdir. Tariximizin sovet dövründə ölkəmiz müstəqil yaşamasa da, Azərbaycanın dövlət rəmzləri - bayrağı, himni, gerbi və sair dövlətçilik atributları mövcud olmuş, xalqımız öz milli-mənəvi dəyərlərini, dilini, dinini, adət-ənənələrini qoruyub saxlamış, iqtisadiyyatını, elmini, mədəniyyətini daha da inkişaf etdirmişdir. Həhayət, altı il bundan öncə xalqımız öz istiqlaliyyətini əldə etmiş və Azərbaycan Respublikasını yaratmışdır.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulması bizim həyatımızda mühüm tarixi hadisədir. Doğrudur, müstəqillik yolu bizim üçün hamar olmayıb və biz ağır sınaqlara məruz qalmışıq. Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü, erməni qəsbkarlarının ərazimizin 20 faizini işğal etməsi bir milyondan çox həmvətənimizi doğma yurd-

yuvasından didərgin salaraq qaçqın və köçkünə çevirmişdir. Müstəqil dövlətçiliyimizə mane olmağa çalışan daxili və xarici qüvvələrin təxribatları, keçmiş iqtisadi əlaqələrin pozulması, keçid dövrünün [5-6] sosial-iqtisadi çətinlikləri və sair problemlər də bizim müstəqillik yolumuzu xeyli çətinləşdirmişdir. Lakin bütün bunlar xalqımızın öz müstəqil dövlətçiliyinə inamını, mübarizə əzmini və qətiyyətini nəinki sarsıtmamış, əksinə, daha da möhkəmlətməmişdir.

Son illərdə aparılan məqsədyönlü siyasət nəticəsində ölkənin həyatında əldə edilmiş nailiyyətlər göz qabağındadır. Ermənistanla 1988-ci ildən bəri davam edən müharibə üç il yarımından artıqdır ki, dayandırılmış, atəşkəsə nail olunmuşdur. Ölkə daxilində qeyri-qanuni silahlı dəstələrin fəaliyyətinə birdəfəlik son qoyulmuş, siyasi hərc-mərcliyin qarşısı alınmışdır. Qətiyyətlə deyə bilərəm ki, hal-hazırda Azərbaycan Respublikası tam siyasi sabitlik şəraitində yaşayır. Bu da ölkə həyatının müxtəlif sahələrində köklü dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üçün möhkəm zəmin yaradır.

Azərbaycan Respublikası müstəqil bir ölkə kimi demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu yolu ilə gedir. Cəmiyyətimiz dünyada sınaqdan çıxmış və xalqımızın milli xüsusiyyətlərinə uyğun gələn demokratik prinsiplər əsasında formalaşır. Xalqımızın tarixi arzusu olan müstəqil dövlətimizin ilk konstitusiyası ümumxalq referendumu nəticəsində qəbul edilmişdir. Konstitusiya Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin, suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün qorunmasını, vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsini Əsas Qanun şəklində təsbit etdi. Konstitusiyanın müddəaları əsasında çoxpartiyalı, demokratik seçkilər yolu ilə parlament yaradılmış, siyasi plüralizmə nail olmaq, cəmiyyətimizdə demokratik prinsipləri inkişaf etdirmək üçün qanunlar qəbul edilmişdir.

Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi həyatımızın bütün sahələrində yaşaması və inkişafına hərtərəfli şərait yaradılmış, onun zənginləşməsi və dünya dilləri arasında layiqli mövqə tutması üçün daha geniş perspektivlər açılmışdır. [7-8]

İndi Azərbaycanda fikir müxtəlifliyi, söz, mətbuat, vicdan azadlığı, insan hüquqlarının qorunması cəmiyyətimizin əsas və dönməz prinsiplərini təşkil edir. Xalqımız öz həyatını qanunların aliliyi, tarixi, milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və inkişafı şəraitində qurur və bundan sonra da bu yolla gedəcəkdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatı böyük dəyişikliklər və islahatlar dövrünü yaşayır. Bazar münasibətlərinə keçid və dünya iqtisadi sisteminə inteqrasiya olunmaq siyasətimizin əsas istiqamətlərini təşkil edir. Ölkədə makroiqtisadi sabitlik təmin olunmuş, 80-ci illərin sonundan iqtisadiyyatda baş verən geriləmə hallarının qarşısı alınmış, bəzi sahələrdə isə nəzərəcarpacaq irəliləyiş əldə edilmişdir.

Bu gün ölkədə aparılan iqtisadi islahatlar keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. İqtisadiyyatın strukturunda köklü dəyişikliklər baş verir, yeni təsərrüfat sisteminin tələb-lərinə uyğun təsisatlar və iqtisadi münasibətlər formalaşır. Hazırda sənayenin, ticarətin, nəqliyyatın, məişət xidməti sahələrinin özəlləşdirilməsi, bank-maliyyə sisteminin, istehsalın yenidən qurulması, dünyanın ən böyük dövlət və özəl qurumları ilə müştərək layihələrin həyata keçirilməsi və sair Azərbaycanın iqtisadiyyat sahəsində əldə etdiyi uğurlar-dandır.

Dünyanın inkişaf etmiş nüfuzlu şirkətləri ilə neft müqavilələrinin bağlanması, bu müqavilələrin işə başlaması, ilkin neftin artıq Qərb bazarlarına nəql edilməsi ölkə iqtisadiyyatında böyük dəyişikliklərə zəmin yaratmışdır.

İslahatlar iqtisadiyyatın digər sahələrinə nisbətən aqrar sahədə daha sürətlə gedir. Kənd təsərrüfatında aparılan radikal islahatlar – ictimai və dövlət mülkiyyətində olan əmlakın özəlləşdirilməsi, torpaqların xüsusi mülkiyyətə verilməsi, mülkiyyət formalarının dəyişdirilməsi, kəndlidə həqiqi sahibkarlıq hissələrinin yaradılması öz müsbət nəticələrini vermiş və [8-9] Azərbaycanda ərzaq problemi birdəfəlik aradan qaldırılmışdır.

Ölkə iqtisadiyyatında həyata keçirilən dəyişikliklər və bunun nəticəsində nail olduğumuz inkişaf dövlətə əhalinin sosial vəziyyətini yaxşılaşdırmaq, elmə, mədəniyyətə, təhsilə daha çox vəsait cəlb etmək imkanı yaradır.

Azərbaycan bu gün müstəqil bir dövlət kimi bütün dünyada tanınır və özünəməxsus nüfuza malikdir. İstiqalaliyyət əldə etdikdən sonra dövlətimiz qısa müddətdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının, İslam Konfransı Təşkilatının, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin, Türk Dövlətləri Birliyinin, Qara Dəniz Ölkələri İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Ümumdünya Bərpa və İnkişaf Bankının, İslam İnkişaf Bankının üzvü olmuş, Parlamentlərarası İttifaq, Avropa Şurası, Avropa Birliyi, Avropa Parlamenti, NATO və başqa beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı faydalı əlaqələr yaratmışdır.

Azərbaycan diplomatiyası dövlətimizin müstəqilliyinin, təhlükəsizliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin olunması, bütün ölkələrlə hərtərəfli, bərabərhüquqlu və qarşılıqlı faydalı münasibətlər qurmaq sahəsində mühüm uğurlar qazanmışdır.

Bu gün dövlətimizin ən ağırlı problemi olan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və Dağlıq Qarabağ probleminin həlli ilə bağlı Azərbaycanın haqq səsi dünya dövlətləri, beynəlxalq və regional qurumlar tərəfindən dəstəklənir. İnanıram ki, yaxın zamanlarda bu problem sülh yolu ilə özünün ədalətli həllini tapacaq və ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa olunacaqdır.

Biz dəfələrlə bəyan etmişik ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi dinc yolla həll olunmalıdır. Biz müharibə istəmirik. Biz sülh tərəfdarıyıq. Azərbaycanda, bütün Qafqaz regionunda və bütün dünyada sülhün bərqərar olması bizim ən ümdə arzumuzdur. Azərbaycan sülhsevər ölkə olaraq bütün dövlətlərlə və xalqlarla, ələlxüsus öz qonşuları ilə qarşılıqlı anlaşma, mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq şəraitində yaşamaq istəyir.

Qoy Azərbaycanın müstəqilliyinə qəsd etmək niyyətində olan bütün xarici və daxili qüvvələr bilsinlər ki, öz suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda minlərlə qurban vermiş Azərbaycan xalqı hər bir təcavüzkarə, hər bir qara qüvvəyə, hər bir tərxiatçıya və onların əlində alətə çevrilən şəxslərə layiqincə cavab verəcəkdir.

Əziz soydaşlarımız!

Azərbaycan bütün dünya azərbaycanlılarının tarixi Vətəni, doğma ata-baba yurdudur. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, dünyanın bütün ölkələrində yaşayan və qəlbi doğma Azərbaycanla bir döyünən həmvətənlərimizin də xalqımızın milli azadlıq mübarizəsində, ölkəmizin tərəqqisi və inkişafı yolunda önəmli xidmətləri vardır.

Bu gün harada yaşamasından asılı olmayaraq Azərbaycanı özlərinin tarixi vətəni sayan bütün insanlar ölkəmizin müstəqilliyini qoruyub saxlamaq naminə dövlətçilik ideyaları ətrafında sıx birləşməli, sarsılmaz həmrəylik nümayiş etdirməlidir. Vətəni, millətini, xalqını sevən hər bir azərbaycanlı Azərbaycanın müstəqilliyinin dönməz olması üçün səy göstərməlidir. Bütün azərbaycanlılara, bu və ya digər tellərlə ölkəmizlə bağlı olan hər bir şəxsə azərbaycançılıq, vətənpərvərlik hissələri, tarixi torpağımıza, yurdumuza, mədəniyyətimizə

məhəbbət aşılamaq hamımızın ümdə vəzifəsidir. Vətənimizin, respublikamızın taleyi hər bir soydaşımızın taleyi olmalıdır.

Müstəqil Azərbaycanın dövlət rəmzləri – bayrağı, gerbi, himni ilə bütün dünya azərbaycanlıları fəxr edə bilər. Azərbaycanın müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü, təhlükəsizliyi, bu günü və gələcəyi hər bir soydaşımızı, milli mənsəbiyyətdən [10-11] və dini etiqadından asılı olmayaraq hər bir həmvətənimizi düşündürməlidir. Bütün dünya bilməlidir ki, Azərbaycan xalqının müstəqillik əzmi və iradəsi qarşılaşdığımız hər bir çətinliyə qalib gələcəkdir. Xalqımızın müdrikliyi, yenilməzliyi və qəhrəmanlığı müstəqil dövlətimizin yaşamasının və inkişafının əsasını təşkil edir.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılar üçün doğma vətəndir. Hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq azərbaycanlı öz ana dilini, dinini, milli ənənələrini heç zaman unutmamalıdır. Hər bir azərbaycanlı fəxr etməlidir ki, onun böyük tarixə, qədim zəngin mədəniyyətə malik olan Azərbaycan kimi vətəni vardır. Hər bir azərbaycanlı bilməlidir ki, onun arxasında Azərbaycan Respublikası kimi müstəqil bir dövlət durur.

İnanıram ki, əsrlərdən bəri arzusunda olduğumuz və uğrunda mübarizə apardığımız müstəqil və azad Azərbaycan ideallarının həyata keçdiyi bu tarixi sınaq anlarında dünyanın hər bir guşəsində yaşayan həmvətənlərimiz bizim ümummillə məqsədlərimizin tam gerçəkləşməsi üçün daha böyük əzmlə çalışacaqlar. Qətiyyətlə bəyan edirəm ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədidir və heç bir qüvvə bizi bu yoldan döndərə bilməyəcəkdir.

Hamınızı azad, müstəqil, demokratik Azərbaycan dövlətinin daha da möhkəmlənməsi naminə həmrəyliyə və millə birliyə çağırıram.

Ulu Tanrıdan bütün dünya azərbaycanlılarına səadət və əmin-amanlıq diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 dekabr 1997-ci il

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARINA

Hörmətli həmvətənlər!

Əziz soydaşlarımız!

31 dekabrın Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü kimi qeyd edilməsi artıq ənənəyə çevrilmişdir. Bu bayram qədim tarixə və böyük mədəniyyətə malik olan Azərbaycan xalqının müstəqillik əldə etdiyi andan bütün dünya azərbaycanlılarına bəxş etdiyi, ümummilli əhəmiyyət kəsb edən, yeni və çox ümidverici bir bayramdır.

Dünya azərbaycanlılarının birliyi və həmrəyliyi ideyasının əsasını Azərbaycan dövlətçiliyinə, xalqımızın dilinə, milli-mənəvi varlığına və ümumbəşəri dəyərlərə hörmət təşkil edir.

Heç kəsə sirr deyil ki, hal-hazırda bütün dünya azərbaycanlılarının milli-mənəvi varlığını yaşadan bir dövlət var. Bu dövlət Azərbaycan Respublikasıdır. Onun müstəqilliyini dönməz etmək, dövlətçiliyini qorumaq, ərazi bütövlüyünü, təhlükəsizliyini və sərhədlərinin toxunulmazlığını təmin etmək, bütün ölkələrlə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığa nail olmaq tək Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının deyil, bütün dünya azərbaycanlılarının övladlıq borcudur. Bu sahədə ilkin vəzifə işğal olunmuş torpaqlarımızın geri alınması, öz vətənlərində qaçqın və köçkünə çevrilmiş insanların doğma ocaqlarına qaytarılmasıdır.

Xalqımızın mədəniyyətini, dilini, milli adət-ənənələrini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və bütün dünyada tədlig etmək bizim hər birimizin üzərinə düşən çox məsuliyyətli bir tarixi yüküdür.

Azərbaycan Respublikasından kənar da on milyonlarla soydaşımız yaşayır. Onların içərisində çoxlu məşhur elm və [457-458] mədəniyyət xadimləri, iş adamları, yüksək mənsəb sahibi olan insanlar vardır. Onları dünyada və Azərbaycanda tanımaq hamımızın borcu olduğu kimi, bizim də onlardan öz tarixi vətənləri, doğma ata-baba yurdları üçün qayğıkeş və təəssübkeş olmağı tələb etməyə haqqımız var.

Hal-hazırda qarşımızda duran ən vacib və taleyüklü vəzifələrdən biri əl-ələ verərək dünya azərbaycanlılarının hər hansı bir ölkədə və mühitdə yaşamaq, fəaliyyət göstərmək, özünün milli-mənəvi dəyərlərini qorumaq, inkişaf etdirmək, beynəlxalq aləmdə mədəni, istedadlı, qədim tarixə və demokratik dövlətə malik olan xalq kimi təmsil olunmaq hüququnu təmin etməkdir.

XXI əsrin astanasında dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinə daha böyük ehtiyac vardır. Sayca dünyanın ən iri millətləri ilə müqayisə olunan xalqımızı qarşıdan gələn yeni yüzillik və minillikdə ciddi və müqəddəs mübarizələr gözləyir. Biz nəinki tək-cə müstəqil Azərbaycanın dövlətçiliyinin qorunması, möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi uğrunda, eyni zamanda bütün dünya azərbaycanlılarının milli hüquqlarının, tarixi haqlarının həyata keçməsi ilə bağlı ciddi iş aparmalıyıq. Bütün bu müqəddəs vəzifələrə nail olmaq üçün biz azərbaycançılığın dövlət rəmzlərini yaşadan müstəqil dövlətimiz ətrafında daha sıx birləşməliyik. Vətəni, xalqını sevən hər bir soydaşımız, bu və ya digər tellərlə ölkəmizlə bağlı olan bir şəxs Azərbaycan dövlətini öz arxasında hiss edərək azərbaycançılıq, vətənpərvərlik hissləri ilə tarixi torpaqlarımıza, yurdumuza, mədəniyyətimizə məhəbbət aşılamalıdır. Vətənimizin, respublikamızın taleyi hər bir azərbaycanlının taleyinə çevrilməlidir.

İnanıram ki, hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlı əsrlərdən bəri arzusunda olduğumuz və uğrunda mübarizə apardığımız müstəqil və azad Azərbaycan ideyasının, ümummilli

məqsədlərimizin tam gerçəkləşməsi [458-459] üçün daha sarsılmaz həmrəylik nümayiş etdirəcək. Xalqımızın müstəqillik əzmi və iradəsi, sıx birliyi qarşılaşdığımız hər bir çətinliyə qalib gələcəkdir.

Sizi bu ümummilli bayram münasibətilə ürəkdən təbrik edir və ali məqsədlərimizin reallaşması naminə yenilməz birliyə, həmrəyliyə çağırıram.

Ulu Tanrıdan hamınıza səadət və əmin-amanlıq diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 dekabr 1998-ci il

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARINA

Hörmətli həmvətənlər!

Əziz soydaşlarımız!

31 Dekabr – Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik gününün dövlət bayramı kimi qeyd edilməsi xalqımızın milli azadlıq mübarizəsinin məntiqi nəticəsi olaraq artıq xoş ənənəyə çevrilmişdir.

Qədim və zəngin tarixə malik olan Azərbaycan xalqının dirçəlişini, tərəqqisini və milli birliyini əks etdirən, onu müstəqil dövlətçilik uğrunda müqəddəs və məsuliyyətli mübarizəyə səfərbər edən həmrəylik günü hər bir azərbaycanlı üçün inam və ümid amıdır.

Hal-hazırda dünyanın müxtəlif ölkələrində milyonlarla soydaşımız yaşayır, işləyir, fəaliyyət göstərir. Buna baxmayaraq, onların milli-mənəvi varlığını yaşadan yeganə bir dövlət var. Bu, müstəqil, suveren Azərbaycan Respublikasıdır. Dünya azərbaycanlılarının birliyi və həmrəyliyi ideyasının əsasını da məhz Azərbaycan dövlətçiliyinə, xalqımızın dilinə, dininə, milli-mənəvi varlığına və ümumbəşəri dəyərlərə hörmət, onların daim qorunmasına, yaşamasına qayğı təşkil edir.

Bu gün harada yaşamasından asılı olmayaraq, Azərbaycanı özlərinin tarixi vətəni sayan bütün insanlar ölkəmizin müstəqillik və dövlətçilik amalları, doğma respublikamızın qayğıları, problemləri ilə yaşamalılı, vətən qarşısında övladlıq borcunu dərk etməlidir.

Bütün azərbaycanlılara, bu və ya digər tellərlə ölkəmizlə bağlı olan hər bir şəxsə azərbaycançılıq, vətənpərvərlik hissləri, tarixi torpağımıza, dilimizə, mədəniyyətimizə, mədəni irsimizə və dövlət rəmzlərimizə məhəbbət aşılamaq hamımızın ümdə vəzifəsidir.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi XXI əsrin astanasında daha böyük mənə və əhəmiyyət kəsb edir. Müstəqillik qazandıqdan sonra ölkəmizdə dövlət quruculuğunun bütün sahələrində əldə olunan mühüm nailiyyətlər Azərbaycanın Dünya Birliyində layiqli yer tutmasına, eyni zamanda bütün dünya azərbaycanlılarının milli hüquqlarının, beynəlxalq haqlarının həyata keçməsinə geniş imkanlar açır. Bütün bu nailiyyətlərin inkişaf etdirilməsi üçün biz azərbaycançılığın dövlət rəmzlərini yaşadan müstəqil dövlətimiz ətrafında daha sıx birləşməli, onun tərəqqisi üçün əlimizdən gələni əsirgəməməliyik.

İnanıram ki, gələcəyin güclü, qüdrətli Azərbaycanı dünya azərbaycanlılarının bu günlərimizdə əsası qoyulan və getdikcə mətinləşən həmrəyliyinə möhkəm bünövrəsi üzərində qurulacaqdır.

Sizi bu ümummilli bayram münasibətilə səmimi-qəlbədən təbrik edir və ali məqsədlərimizin reallaşması naminə yenilməz birliyə, həmrəyliyə çağırıram.

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 28 dekabr 1999-cu il

**DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ HƏMRƏYLİK GÜNÜ
MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN
MÜRACİƏTİ**

Hörmətli həmvətənlər!

Əziz soydaşlarımız!

Artıq on ildir ki, 31 Dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü dövlət bayramı kimi Azərbaycan Respublikası vətəndaşları və dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan soydaşlarımız tərəfindən təntənəli şəkildə qeyd olunur.

Hər bir azərbaycanlı üçün vacib olan birlik və həmrəylik xalqımızın milli şüurunun güclənməsinin və azadlıq mübarizəsinin məntiqi nəticəsi kimi meydana çıxmışdır. Bu bayram qədim və zəngin tarixə malik olan Azərbaycan xalqının dirçəlişini, tərəqqisini və milli birliyini əks etdirir, hər bir azərbaycanlıyı öz tarixi Vətəni, milli varlığı, ölkəsinin və soydaşlarının taleyi üçün düşünməyə dəvət edir.

Azərbaycan xalqı bu gün öz tarixinin məsuliyyətli, çətin və şərəfli bir dövrünü yaşayır. Bir neçə gündən sonra XX əsr, ikinci minillik sona çatır, bəşəriyyət XXI əsrə, üçüncü minilliyə qədəm qoyur. Azərbaycan doqquz ildir ki, müstəqil yaşayır. Biz XX əsri müstəqil və dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvü kimi başa vururuq, yeni əsrə və minilliyə inamla daxil oluruq. Ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi gedir, qabaqcıl dünya təcrübəsində sınaqdan çıxmış və xalqımızın milli xüsusiyyətlərinə uyğun gələn demokratik prinsiplər, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, çoxpartiyalı sistem, siyasi plüralizm ictimai həyatımızın gündəlik normasına çevrilir. Azərbaycan dünyanın böyük iqtisadi və enerji mərkəzlərindən biri kimi inkişaf edir. Ölkəmizdə iqtisadi islahatlar cəsarətlə və uğurla həyata keçirilir. Azərbaycan Respublikası yeni minilliyə mühüm nailiyyətlərlə bərabər, həm də, təəssüf ki, Dağlıq Qarabağ problemi, ərazi bütövlüyünün pozulması, yüz minlərlə insanın qaçqın və köçkünə çevrilməsi kimi çətin problemlərlə daxil olur.

Azərbaycan Respublikası bütün dünya azərbaycanlıları üçün istinad və cazibə mərkəzi, onların ümid və məhəbbətlə üz tutduqları müqəddəs məkandır. Buna görə də bütün azərbaycanlılar müstəqil dövlətimizin ətrafında daha sıx birləşməli, onun azad, firavan, daha da güclü və qüdrətli olması üçün əllərindən gələni etməlidirlər. Azərbaycan Respublikası etnik və dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, ölkəmizdə və onun hüdudlarından kənarında yaşayan bütün azərbaycanlıların vahid vətənidir. Harada yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlı Vətən qarşısında övladlıq borcunu hiss etməli, respublikanın qayğıları, problemləri ilə yaşamalı, Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmalıdır. Hər bir azərbaycanlı bilməlidir ki, onun arxasında yalnız güclü, nüfuzlu və müstəqil Azərbaycan dövləti dayanır. Bu gün milyonlarla azərbaycanlı dünyanın müxtəlif ölkələrində toplumlar halında yaşayır. Onlar ölkənin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etməklə, elmin, mədəniyyətin inkişafına töhfələr verməklə yanaşı, həm də Azərbaycan xalqının, millətimizin milli-mənəvi dəyərlərini, dilini özündə yaşatmalı, onun tarixi, mədəniyyəti, mütərəqqi ənənələri ilə fəxr etməlidir. Hər bir azərbaycanlı fəxr etməlidir ki, o yaşadığı ölkənin layiqli vətəndaşı olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycanı, onun mədəniyyətini, milli xüsusiyyətlərini təmsil edir.

Xarici ölkələrdə təşkilatlanma prosesinin ilk mərhələsini keçən azərbaycanlı icmaların, mədəniyyət mərkəzlərinin və dostluq cəmiyyətlərinin imkanlarından geniş istifadə olunmalıdır. Yaxın-uzaq ölkələrin tarixi əyani şəkildə sübut edir ki, mütəşəkkil icmalar halında dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan, məqsədyönlü fəaliyyət göstərən, özünəməxsus milli ideyalar ətrafında birləşən, öz mütərəqqi adət-ənənələrini qoruyub saxlayan soydaşlar öz ölkələrinə böyük kömək göstərir, yaşadıkları ölkələrlə tarixi vətənləri arasında qarşılıqlı faydalı münasibətlərin qurulmasında daha güclü amil kimi çıxış edirlər. Bu sahədə bizim istifadə olunmamış geniş potensialımız var və bu potensial mütləq hərəkətə gətirilməlidir.

İnanıram ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının gətdikcə güclənməsi, azad, varlı və demokratik bir ölkəyə çevrilməsi həm dünya azərbaycanlılarının milli birliyinə, Azərbaycan xalqına və dövlətinə mənsubluq hissinə mütəşəkkillik, yenilik və daimilik gətirəcək, həm də bütün dünyada onların vətəndaş və milli haqlarının daha dolğun təmin olunmasına, qorunmasına təkan verəcəkdir.

Hörmətli həmvətənlər! Əziz dostlar!

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi mən bu əziz bayram günündə ölkənin tarixi müqəddəratını düşünərək, onun tərəqqisinə və firavan gələcəyinə çalışaraq, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarını və dünya azərbaycanlılarını milli birliyə və sarsılmaz həmrəyliyə dəvət edirəm.

Hamınızı bu ümummilli bayram münasibətilə təbrik edir, hər birinizə möhkəm cansağlığı, ailələrinizə səadət və əmin-amanlıq arzulayıram.

Heydər ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı, 26 dekabr 2000-ci il

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARINA

Əziz azərbaycanlılar!

Hörmətli soydaşlarımız, həmvətənlərimiz!

Artıq on ildən çoxdur ki, 31 dekabr, Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü dövlət bayramı kimi Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan soydaşlarımız tərəfindən təntənəli şəkildə qeyd edilir.

16 dekabr 1991-ci il Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi 31 dekabrı Dünya Azərbaycanlılarının həmrəylik və Birlik bayramı kimi qeyd etmək haqqında qərar qəbul etdi. Sonra isə həmin gün bütün Azərbaycan Respublikasında dövlət bayramı kimi qeyd olunmağa başladı.

Hər bir azərbaycanlı üçün əziz olan bu tarixi gün milli şüurumuzun və azadlıq mübarizəsinin güclənməsinin məntiqi nəticəsi olaraq meydana çıxmış, xalqımızın dirçəlişini, tərəqqisini və milli birliyini əks etdirərək, soydaşlarımızı öz tarixi vətəni, milli mənlisi, öz taleyi üçün düşünməyə dəvət edir.

Bu il müstəqil Azərbaycan Respublikasının tarixində əlamətdar hadisələr baş vermişdir. Azərbaycan Respublikası azad, demokratik bir ölkə, Avropa xalqları ailəsinin tam- hüquqlu üzvü kimi, dövlət müstəqilliyinin onilliyini təntənə ilə qeyd etmiş, həyatın bütün sahələrində – dövlət quruculuğunda, iqtisadiyyatda, demokratiyanın və insan haqlarının təmin olunmasında qürur doğuran nailiyyətlər qazanmış, Avropa Şurasına daxil olmuşdur. Azərbaycanı dünya enerji- iqtisadi layihələrinin mərkəzlərindən birinə çevirən Azərbaycan dövlətinin neft strategiyası öz real bəhrələrini verməyə başlamışdır, Bakı – Tbilisi – Ceyhan neft, Bakı – Tbilisi – Ərzurum qaz kəmərlərinin çəkilişi artıq günümüzün gerçəklidir. Bakıda böyük təntənə ilə xalqımızın müasir tarixində mühüm hadisə olan dünya azərbaycanlılarının I qurultayı keçirilmiş, həmvətənlərimizin təşkilatlanması və mütəşəkkilliyinin güclənməsi işi yeni mərhələyə qalxmışdır.

Xalqımızın tarixi müqəddəratının təxirəsalınmaz vəzifəsi olan dünya azərbaycanlılarının birliyi və həmrəyliyinin əsasını azərbaycançılıq və Azərbaycan dövlətçiliyi ideyaları təşkil edir. Azərbaycançılıq ideyası hər şeydən əvvəl azərbaycanlıların milli mənlilik şüurunun, milli-mənəvi dəyərlərinin, dilinin, mədəniyyətinin, əsrlərin sınağından çıxmış adət-ənənələrinin yaşadılmasını, bu ideya əsasında azərbaycanlıların tarixi Vətənlə və öz aralarında birliyinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Eyni zamanda müstəqil Azərbaycan dövləti dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinin güclü faktoru, onların təşkilatlanması, beynəlxalq aləmdə nüfuzlu bir qüvvə kimi çıxış etməsi üçün etibarlı dayaq nöqtəsidir. Azərbaycan dövləti dünya azərbaycanlılarının insan hüquqlarının, qanuni maraq və mənafeələrinin müdafiəçisi kimi çıxış edir. Azərbaycan dövləti xalqımızın tarixən dünya mədəniyyətinə verdiyi zəngin maddi, mənəvi-əxlaqi, intellektual sərvətlərin, Azərbaycan adının etibarlı müdafiəçisi və sahibidir.

Dünya azərbaycanlılarının ən mühüm, müqəddəs vəzifələrindən biri Azərbaycan xalqının tarixi nailiyyəti, bütün dünya azərbaycanlılarının mənəvi-siyasi iradəsinin nəticəsi olan müstəqil dövlətçiliyi qoruyub saxlamaqdan, milli dövlətimizin Dünya Birliyində özünəməxsus yer tutmasına çalışmaqdan ibarətdir.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin mövcudluğu, onun demokratik, dünyəvi, hüquqi cəmiyyət yaradılması yolu ilə inamla irəliləməsi yalnız Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının deyil, bütün dünya azərbaycanlılarının milli müstəqillik və dövlətçilik təfəkkürünün inkişafına, onların həmrəyliyinə təkan verir.

Soydaşlarımız Azərbaycan dövlətçiliyi ideyaları ətrafında sıx birləşməli, ümummilli məsələlərdə sarsılmaz həmrəylik nümayiş etdirməli, bu məqsədlə azərbaycanlı icmalarının, mədəniyyət mərkəzlərinin və dostluq cəmiyyətlərinin imkanlarından geniş istifadə olunmalıdır. Dünya azərbaycanlılarının birliyi, həmrəyliyi onların daimi yaşadığı ölkələrdə və bütün dünyada güclü və monolit bir qüvvə kimi çıxış etmələrinə, öz milli və vətəndaş haqlarını daha dolğun qorumalarına da əhəmiyyətli təsir göstərəcəkdir.

Bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasında dünya azərbaycanlılarının milli birlik və həmrəylik problemi dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılmış, Azərbaycan diasporunun formalaşdırılması dünya azərbaycanlılarının bir-biri ilə və tarixi Vətənlə əlaqələrinin yaradılması və möhkəmləndirilməsi məsələləri bilavasitə gündəliyə gətirilmişdir. Dünya azərbaycanlılarının əsl milli özünüdərk və ümummilli ideya – azərbaycançılıq və müstəqil dövlətçilik və milli-mənəvi dəyərlər ətrafında birləşməsi prosesi başlanmışdır.

Dünya azərbaycanlılarının I qurultayı bu istiqamətdə əsl mərhələ olmuş, milli birliyimiz, həmrəyliyimiz, xaricdə yaşayan azərbaycanlıların diaspor şəklində təşkilatlanması və öz maraqlarını, hüquqlarını, azərbaycançılıq ideyalarını beynəlxalq miqyasda müdafiə etmələri üçün əsl strateji proqram müəyyən etmişdir. İnanırıq ki, xaricdə yaşayan azərbaycanlıların mütəşəkkilliyi, diaspor hərəkəti getdikcə güclənəcək, təşkilatlanma səviyyəsi yüksələcək və bütün dünya azərbaycançılıq ideyaları qorunacaqdır. Bu həm də dünyada dövlətlərinin ictimai-siyasi, iqtisadi-mədəni həyatında, siyasi dairələrində azərbaycanlıların təsirini getdikcə gücləndirəcəkdir.

Bu gün öz tarixinin məsul və şərəfli oyanış mərhələsini yaşayan dünya azərbaycanlıları vahid bir xalqı, bir milləti, bir tarixi Vətəni təmsil edir. Azərbaycanlılar dünyanın bütün ölkələrində Azərbaycan mədəniyyətinin, dilinin, adət-ənənələrinin, mentalitetinin layiqli daşıyıcıları kimi çıxış etməlidirlər. Buna görə də harada yaşamasından asılı olmayaraq, sağlam milli adət-ənənələrin, mədəni-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması, gənc nəslə ötürülməsi dünya azərbaycanlılarının tarixi Vətən qarşısında müqəddəs borcudur. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bütün bu şərəfli vəzifələrin, eyni zamanda dünya azərbaycanlılarının I qurultayının qəbul etdiyi mühüm qərarların davamlı şəkildə həyata keçirilməsi yolunda hər bir azərbaycanlı öz səylərini əsirgəməyəcəkdir.

Sizi bir daha qarşıdan gələn Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik bayramı münasibəti ilə təbrik edir, hər birinizə səadət, rifah və əmin-amanlıq arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 dekabr 2001-ci il

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARINA

Əziz azərbaycanlılar!

Hörmətli soydaşlarımız, həmvətənlərimiz!

31 dekabrın – Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik gününün Azərbaycan Respublikası vətəndaşları və bütün dünya azərbaycanlıları tərəfindən hər il ümummilli bayram kimi qeyd edilməsi artıq xoş bir ənənə halını almışdır. Bu milli birlik və həmrəylik bayramı azərbaycanlıların tarixi köklərə bağlılığını, milli yüksəlişini, azadlıq mübarizəsinin qanunauyğun nəticəsi kimi meydana çıxmaqla yeni tarixi şəraitdə xalqımızın mənəvi dirçəlişini və tərəqqisini əks etdirir.

XX əsrin əvvəlində müsəlman Şərqi ilk demokratik respublika yaratmış Azərbaycan xalqı əsrin sonunda müstəqilliyini bərpa edərək, öz inkişafının keyfiyyətə yeni mərhələsinə daxil oldu. Bu gün müstəqil Azərbaycan Dünya Birliyinin, beynəlxalq və regional təşkilatların tamhüquqlu üzvü və təmsilçisidir. Ölkəmizdə hüquqi dövlət, demokratik və azad vətəndaş cəmiyyəti qurulmuşdur. Respublikamız ictimai-siyasi birliyin, vətəndaş həmrəyliyin və sabit iqtisadi tərəqqinin təmin edilməsində bir çox başqa ölkələrə nümunə ola biləcək nailiyyətlər qazanmışdır. Azərbaycanın yeni neft strategiyası artıq öz bəhrələrini verir, əsrin ən böyük layihələrindən biri olan Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri reallığa çevrilir, Bakı–Tbilisi–Ərzurum qaz kəməri layihəsi həyata keçirilmək üzrədir. Ölkəmizin, regionun və bütün ətraf ölkələrin inkişafına müsbət təsir göstərəcək bu nəhəng tikintilərin perspektivlərinə olan beynəlxalq maraq getdikcə artmaqdadır.

Xalqımız əsrlərin sınağından çıxmış mütərəqqi milli xüsusiyyətlərini qoruyaraq, eyni zamanda sivil bəşəri dəyərləri mənimsəyir, ölkəmiz dünya xalqları ailəsinə daxil olur, qlobal iqtisadi, hüquqi, siyasi məkana inteqrasiya olunur. Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq nüfuzu, iqtisadi, siyasi və mənəvi potensialı sürətlə artmaqdadır. Lakin təəssüf hissi ilə qeyd olunmalıdır ki, keçən dövrdə xalqımızın müstəqil dövlət quruculuğu prosesi Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, ərazi bütövlüyümüzün pozulması, yüz minlərlə soydaşımızın qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə salınması kimi ağır problemlərlə müşayiət olunmuşdur.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinə əsas və güclü dayaqdır. Bu həmrəyliyin qayəsini təşkil edən azərbaycançılıq və Azərbaycan dövlətçiliyi ideyaları məhz müstəqil dövlətimizin yaranması ilə inkişaf etmiş, şüurlarda özünə möhkəm yer tutmuş, soydaşlarımızı birləşdirən milli məfkurəyə çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikası indi dünya azərbaycanlılarının birliyi və həmrəyliyi ideyalarının əsas daşıyıcısıdır, müxtəlif vaxtlarda tarixi vətənimizdən uzaq düşmüş soydaşlarımızın milli şüurunun güclənməsinin başlıca mənbəyidir. Dövlətimiz bu gün xaricdə yaşayan azərbaycanlıların insan və vətəndaş hüquqlarının müdafiəçisi və qorantı rolunda çıxış edir.

2001-ci ilin noyabrında Dünya azərbaycanlılarının I qurultayının keçirilməsi, 2002-ci ilin iyulunda Xaricdə Yaşayan Azərbaycanlılarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, soydaşlarımızın birliyinin və həmrəyliyinə güclənməsi istiqamətində atılan digər addımlar öz müsbət nəticələrini verməkdədir. Hazırda bütün azərbaycanlıların vahid amal və ideya ətrafında birləşdirilməsi, soydaşlarımızla əlaqələrin gücləndirilməsi dövlət

siyasəti səviyyəsinə qaldırılmış, bütün rəsmi və qeyri-rəsmi strukturların diqqəti bu istiqamətə yönəldilmişdir. Məmnunluqla qeyd edirəm ki, soydaşlarımızla əlaqələrin genişləndirilməsi, onların arasında birlik və həmrəyliyin gücləndirilməsi intensiv və məqsədyönlü şəkildə gedir. Xaricdəki azərbaycanlı cəmiyyət və icmaların mövcud ölkələrin siyasi və mədəni həyatında iştirakı daha artıq hiss olunmaqdadır.

Düşünürəm ki, xaricdə yaşayan soydaşlarımız həmişə ümumbəşəri dəyərlərin və mütərəqqi milli ənənələrimizin, dilimizin, mədəniyyətimizin daşıyıcıları olacaq, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması, tarixi vətənlə yaşadıkları ölkələr arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsi işinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək göstərəcəklər. Bunun üçün bütün soydaşlarımız ümummilli məsələlərdə vahid mövqedən çıxış etməli, Azərbaycanın mənafelərinin, siyasi və iqtisadi maraqlarının, mədəniyyətinin, mənəvi dəyərlərinin qorunmasında xüsusi fəallıq göstərməlidirlər. Xaricdəki Azərbaycan icmalarının, diasporumuzun potensialı, istifadə olunmamış imkanları xeyli böyükdür və bu sahə əsl vətənpərvər insanlarımız üçün geniş yaradıcılıq və fəaliyyət sahəsidir.

Bütün soydaşlarımızı və həmvətənlərimizi bu bayram münasibəti ilə bir daha təbrik edir, onların hər birinə firavanlıq, xoşbəxtlik arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 dekabr 2002-ci il

Diaspor təşkilatlarına və soydaşlarımıza məktubları

- **Xalq rəssamı Tahir Salahova** (15 dekabr 1993-cü il)
- **Türk xalqlarının dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayının iştirakçlarına təbrik** (20 oktyabr 1994-cü il)
- **Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə Azərbaycan xalqına təbriki** (30 dekabr 1994-cü il)
- **Türk xalqlarının III dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayının iştirakçlarına** (30 sentyabr 1995-ci il)
- **Nikolay Konstantinoviç Baybakova** (5 mart 1996-cı il)
- **Türk dövlət və icmalarının IV dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayının iştirakçlarına** (24 mart 1996-cı il)
- **"LUKOyl" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin prezidenti Vahid Yusif oğlu Ələkbərov cənablarına** (30 avqust 1996-cı il)
- **Zəmanəmizin görkəmli musiqçisi Mstislav Leopoldoviç Rostropoviçə** (27 mart 1997-ci il)
- **Azərbaycanın Xalq artisti Lyüdmila Georgiyevna Zıkinaya** (26 aprel 1997-ci il)
- **Azərbaycanın Xalq artisti Müslüm Maqomayevə** (17 avqust 1997-ci il)
- **Zahid Xan Xoyskinin Ailəsinə**(24 sentyabr 1997-ci il)
- **Gürcüstanda çıxan «Gürcüstan» qəzetinin kollektivinə** (22 oktyabr 1997-ci il)
- **Türk dövləti və topluluqlarının VI dostluq, qardaşlıq və işbirliyi qurultayının iştirakçlarına** (18 mart 1998-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarının Vaşinqton şəhərində keçirilən II Konqresinin iştirakçlarına** (27 may 1998-ci il)
- **Xalq rəssamı Tahir Salahova** (28 noyabr 1998-ci il)
- **Görkəmli alim və ictimai xadim İhsan Doğramacıya** (14 yanvar 1999-cu il)
- **Türk dövlətləri və topluluqlarının VII dostluq, qardaşlıq və işbirliyi qurultayına** (29 iyun 1999-cu il)
- **Türk dövlət və topluluqlarının VIII dostluq, qardaşlıq və işbirliyi qurultayına** (18 mart 2000-ci il)
- **«LUKOyl» neft şirkətinin prezidenti cənab V.Y.Ələkbərova** (29 avqust 2000-ci il)
- **Gürcüstanın Marneuli rayonunun Kəpənəkçi kəndinə** (27 oktyabr 2000-ci il)
- **Professor Fərman Salmanova** (26 iyul 2001-ci il)

- **Ümumrusiya - Azərbaycan Konqresinin birinci qurultayına** (2 oktyabr 2001-ci il)
- **Türk dövlət və topluluqların IX dostluq, qardaşlıq və işbirliyi qurultayına** (19 dekabr 2001-ci il)
- **Müasir dövrün görkəmli musiqçisi Mstislav Leopoldoviç Rostropoviçə** (3 mart 2002-ci il)
- **Azərbaycanın xalq artisti Müslüm Maqomayevə** (17 avqust 2002-ci il)
- **Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü və Yeni İl münasibətilə Azərbaycan xalqına təbrik** (31 dekabr 2002-ci il)
- **Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Tamara Sinyavskayaya** (5 iyul 2003-cü il)
- **Azərbaycan Respublikasının xalq artisti yuli Solomonoviç Qusmana** (4 avqust 2003-cü il)

XALQ RƏSSAMI TAHİR SALAHOVA

Hörmətli Tahir Teymur oğlu!

Sizi anadan olmağınızın 65 illiyi ilə əlaqədar ürəkdən təbrik edirəm!

Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Siz bundan sonra da xalqımızın mədəniyyətinin dünya miqyasında təbliğ edilməsi, onun mənəviyyatının, bədii-estetik zövqünün zənginləşdirilməsi, gənc rəssamlarımızın böyük sənətə cəlb olunması naminə səylərinizi əsirgəməyərək, ənənələrlə zəngin olan Azərbaycan təsviri sənətinə yeni töhfələr verəcəksiniz.

Dərin hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

15 dekabr 1993-cü il

**TÜRK XALQLARININ DOSTLUQ, QARDAŞLIQ
VƏ ƏMƏKDAŞLIQ QURULTAYININ
İŞTİRAKÇILARINA TƏBRİK**

Hörmətli qurultay iştirakçıları!

Türk xalqlarının dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayının keçirilməsi münasibətilə Sizi ürəkdən salamlayır və uğurlar arzulayıram.

Türk xalqları tarixin ağır sınaqlarından çıxmış, elmi, mədəni, iqtisadi və siyasi əlaqələrini inkişaf etdirərək qədim dünyanın və orta dövr tarixinin mühüm hərəkətverici qüvvələrindən olmuşdur. Həmin dövrlərdə tarixə türk xalqlarının adından yazılmış bir çox qəhrəmanlıq salnamələri və bəşəri nümunələr ümumdünya sivilizasiyasının şanlı səhifələrinə və bütün dünyanın iftixar mənbəyinə çevrilmişdir.

Özünün yeni yüksəliş dövrünü yaşayan çağdaş türk dünyası bəşər sivilizasiyasına yeni misilsiz nümunələr vermək iqtidarındadır. Bu gün öz suverenliyini əldə etmiş bir çox türk cümhuriyyətlərinin bu sıraya qoşulması türk dünyasının gələcəyinə işıqlı ümidlər oyadır. İqtisadi, siyasi və mədəni həyatın sıx telləri ilə birləşməyə başlamış türk xalqları yeni dünyanın mühüm amillərindən birinə çevrilməkdədir.

Ümidvaram ki, türk xalqlarının növbəti qurultayı bu ülvi arzuya yeni təkan verəcəkdir.

Bu günlərdə öz müstəqilliyinin üçüncü ildönümünü qeyd etmiş müstəqil Azərbaycan Cümhuriyyəti türk xalqlarının qardaşlıq ailəsinin möhkəmləndirilməsi üçün əlindən gələni edəcəkdir. Tarixi inkişafın yeni yoluna qədəm qoymuş türk xalqlarının sarsılmaz dostluğunun bundan sonra daha da möhkəmlənəcəyinə heç bir şübhəm yoxdur. Ulu Tanrıdan bütün türk xalqlarına sülh, əmin-amanlıq və rifah arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

20 oktyabr 1994-cü il

**DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ
HƏMRƏYLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ
AZƏRBAYCAN XALQINA
TƏBRİKİ**

Əziz soydaşlarımız!

Dekabrın 31-i Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi günüdür.

Azərbaycan xalqı uzun əsrlər boyu yadelli işğalçıların zülmünə məruz qalmış, öz şərəfli tarixini şəhidlərinin al qanı ilə yazmışdır. Bu ağır zərbələrə ləyaqətlə sinə gərən soydaşlarımız bir çox hallarda doğma torpaqlarından uzaq düşmüş, Vətəmindən ayrı yaşamağa məcbur olmuşlar. Lakin öz xalqının taleyini, gələcəyini düşünən qardaş və bacılarımız Azərbaycanın istiqlal mücadiləsini bir an belə yaddan çıxarmamış, müstəqil dövlətçiliyimiz uğrunda fəal mübarizə aparmışlar.

Xaricdə yaşayan həmvətənlərimiz bu gün də müstəqil Azərbaycan Respublikasının ictimai həyatı ilə dərinədən maraqlanırlar, Vətənimizin çiçəklənməsi naminə əllərindən gələni əsirgəməirlər. İşğal olunmuş ərazilərimizin azad edilməsi uğrunda apardığımız mübarizə, ölkədəki iqtisadi və sosial dəyişikliklər, respublikamızın yeritdiyi ardıcıl müstəqillik xətti daim onların diqqət mərkəzindədir.

Bu əlamətdar gündə bütün Dünya Azərbaycanlılarını Milli Həmrəylik Günü münasibətilə ürəkdən təbrik edir, müstəqil Azərbaycan dövlətinin daha işıqlı gələcəyi, xalqımızın birliyi və həmrəyliyi naminə hamınıza uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

30 dekabr 1994-cü il

**TÜRK XALQLARININ III DOSTLUQ,
QARDAŞLIQ VƏ ƏMƏKDAŞLIQ
QURULTAYININ İŞTİRAKÇILARINA**

Möhtərəm qurultay iştirakçıları!

Sizi türk xalqlarının III dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayının açılışı münasibətilə ürəkdən salamlayır və sizə işinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Tarixin ağır sınaqlarına zaman-zaman sinə gərmiş türk xalqları qarşılıqlı elmi, mədəni, iqtisadi və siyasi əlaqələrini qoruyub saxlamış, bəşər tarixində daim önəmli mövqe tutmuşlar.

Müasir türk dünyası yeni yüksəliş mərhələsini yaşayır. Bu gün suverenlik əldə etmiş gənc türk cümhuriyyətlərinin bir sırada inamlı addımları türk dünyasının xoşbəxt sabahından soraq verir. Əminəm ki, türk xalqlarının III qurultayı da bu müqəddəs arzu və istəklərin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoyan Azərbaycan Cümhuriyyəti də suverenliyini əldə etdiyi ilk gündən türk dünyasının möhkəmlənməsinə sədaqətlə xidmət etmiş və bundan sonra da edəcəkdir.

Bütün türk xalqlarına sıx dostluq və qardaşlıq telləri ilə bağlı olan Azərbaycan xalqı adından sizin mötəbər məclisinizə öz işində uğurlar diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

30 sentyabr 1995-ci il

NIKOLAY KONSTANTİNOVIÇ BAYBAKOVA

Möhtərəm Nikolay Konstantinoviç!

Sizi, görkəmli dövlət xadimini və ictimai-siyasi xadimi əlamətdar yubileyiniz – anadan olmağınızın 85 illiyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Əminəm ki, bu yubiley gününüzdə siz uşaqlıq çağlarınızı və Bakı Neft İnstitutunda təhsil aldığınız illəri, Balaxanı mədənlərində neftçi kimi yetişdiyiniz dövrü, sizə böyük siyasətə yol açmış neftçilərin Bakıda keçirilmiş Ümumittifaq müşavirəsini dəfələrlə xatırlayacaqsınız.

Sovetlər İttifaqı hökumətinin tərkibində olduğunuz qırx ilin hamısı sizin üçün insan qüvvəsi və imkanlarının son həddində olan gərgin əməkdə keçmişdir. İnkişafımızın müxtəlif tarixi dövrlərinə nə kimi siyasi damğalar vurulsa da, bu dövrlər necə səciyyələndirilsə də, bu, sizdən ötrü hər şeydən əvvəl iş – Vətənin faşizm təhlükəsindən müdafiəsi naminə, insanların rifahı üçün iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək naminə iş olmuşdur.

Siz məhz öz Vətəninizdə, Azərbaycanda deputat seçilərək qırx üç il ölkənin ali qanunvericilik orqanının üzvü olmusunuz. Bu illər bizdən ötrü sizinlə əməkdaşlıq və ünsiyyət illəri idi. Azərbaycanda minlərlə adam ölkəmizin iqtisadiyyatının inkişafı üçün gördüyünüz konkret işlər barədə xatirəni qəlbində ehtiramla yaşadır. İndiki dövrdə bu ənənələri sizin başçılıq etdiyiniz Rusiya – Azərbaycan Dostluq Cəmiyyəti ahəngdar şəkildə davam etdirir.

Siz canlı bir tarixsiniz və geniş tərcümeyi-halınızın hər bir səhifəsi bizim üçün əzizdir. Bizim bir məsələdə şübhəmiz yoxdur – "Baybakov üsulu" – bu, təkcə neft laylarının problemləri deyil, hər şeydən öncə yüksək peşəkarlığın tükənməz əməksevərliklə və seçdiyi işə sədaqətlə vəhdətidir.

Qeyri-adi fitri ixtiraçılıq və alimlik istedadınız sizə bu gün də dənizdə və quruda neft yataqlarının işlənməsi sahəsində fəal axtarışlarınızı davam etdirməyə, neftçi alimlərin sırasında qalmağa imkan verir.

Siz həm keçmiş İttifaqın, həm də Qarşılıqlı İqtisadi Yardım Şurasının üzvü olan ölkələrin çoxsaylı yüksək mükafatlarını almısınız. Bunların bir hissəsi Azərbaycanın neft mədənlərində işinizə görə, "İkinci Bakı"ya, "Üçüncü Bakı"ya görə verilmişdir. Bu gün biz "Birinci", yeganə və bənzərsiz Bakıdan sizi müstəqil Azərbaycan Respublikasının "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunmağınız münasibətilə təbrik edirik.

Əziz Nikolay Konstantinoviç!

Hamımız üçün əlamətdar olan bu gündə sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, səadət və uğurlar diləyirik. Dərin hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

5 mart 1996-cı il

**"LUKOYL" AÇIQ SƏHMDAR
CƏMIYYƏTİNİN PREZİDENTİ
VAHİD YUSİF OĞLU ƏLƏKBƏROV
CƏNABLARINA**

Hörmətli Vahid Yusifoviç!

"LUKOYL" şirkətinin yaradılmasının beş illiyi ilə əlaqədar sizi və şirkətin bütün kollektivini yubiley münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Öz fəaliyyətinin qısa müddəti ərzində "LUKOYL" şirkəti dünya neft sənayesinin tanınmış liderlərindən biri olmuş, özünü etibarlı və sədaqətli tərəfdaş kimi göstərmişdir.

Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft ehtiyatlarının birgə işlənməsində şirkətin geniş iştirakı Rusiya-Azərbaycan uğurlu işgüzar əməkdaşlığına nümunəvi misaldır.

Sizə və "LUKOYL" şirkətinin bütün kollektivinə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik və fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 avqust 1996-cı il

**TÜRK DÖVLƏT VƏ İCMALARININ
IV DOSTLUQ, QARDAŞLIQ
VƏ ƏMƏKDAŞLIQ QURULTAYININ
İŞTİRAKÇILARINA**

Möhtərəm qurultay iştirakçıları!

Sizi türk dövlət və icmalarının IV dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayının açılışı münasibətilə səmimi qəlbdən salamlayıram.

Bir kök üzərində şaxələnən türk xalqları dünyanın müxtəlif yerlərində məskunlaşaraq böyük və şərəfli bir tarix yaşamış, neçə-neçə qüdrətli dövlət yaratmışlar. Bu gün müasir türk xalqları öz qədim tarixlərinə sadıq qalaraq elmi, mədəni, iqtisadi və siyasi əlaqələrini daha da genişləndirir, qarşılıqlı münasibətlərin yeni bir inkişaf dövrünə qədəm qoyurlar.

Əminəm ki, məhz həmin məqsədlərə xidmət edən bu ali məclisiniz türk dövlət və icmaları arasında dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq sahəsində yeni bir mərhələ olacaq, xalqlarımızın yaxınlaşması, türk dünyasının çiçəklənməsi yolunda mühüm rol oynayacaqdır.

Bir çox iqtisadi və siyasi problemlərin mövcud olduğu bir zamanda bütün türk dövlət və icmalarının nümayəndələrinin bir yerdə toplanması, geniş fikir mübadiləsi aparması, yeni mədəni və iqtisadi münasibətlərin yaranması üçün şərait yaratdığına görə Türkiyə dövlətinə və onun prezidenti möhtərəm Süleyman Dəmirəl cənablarına öz təşəkkürümü bildirirəm.

Əziz qurultay iştirakçıları!

Türk dünyasının ayrılmaz bir hissəsi olan Azərbaycan dövləti adından sizi təbrik edir, qurultayın işində sizə uğurlar diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

24 mart 1996-cı il

ZƏMANƏMİZİN GÖRKƏMLİ MUSİQİÇİSİ
MSTİSLAV LEOPOLDOVIÇ
ROSTROPOVIÇƏ

Möhtərəm Mstislav Leopoldoviç!

Sizi 70 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, Sizə cənsağlığı, xoşbəxtlik və çoxşaxəli fəaliyyətinizdə yeni uğurlar arzulayıram.

XX əsrin musiqi sənətində və ictimai həyatında müstəsna yer tutan şəxsiyyətiniz istər mədəniyyət xadimlərinin, istərsə də siyasətçilərin daim diqqət mərkəzindədir. Bu gün dünyanın ən sanballı simfonik orkestrləri Sizinlə birlikdə verdikləri konsertlərlə fəxr edir. Sizin Berlin divarları önündə və Moskvada Ağ evin qarşısındakı siyasi çıxışlarınız isə totalitarizmin bütün formalarına qarşı mübarizə rəmzinə çevrilmişdir.

Siz violonçel sənəti tarixinə bu alət haqqındakı təsəvvürü kökündən dəyişdirmiş bir ustad kimi əbədi daxil olaraq öz ifaçılıq, dirijorluq, bəstəkarlıq və pedaqoji fəaliyyətinizlə elə bir təzahürü nümayiş etdirə bildiniz ki, onu cəsarətlə Rostropoviç fenomeni adlandırmaq olar. Müxtəlif dövrlərin və xalqların Sizin ifanızda səslənən musiqisi ülvə bəşəri dəyərlərə sədaqəti ilə ürəkləri fəth edən əsl sənətin gücünü bir daha dünyaya göstərdi.

Dünya mədəniyyətini zənginləşdirən yaradıcılığınızla Siz sübut etdiniz ki, yalnız nadir istedadlar öz fitri qabiliyyəti, fədakar əməyi, musiqiyə hədsiz məhəbbəti sayəsində incəsənətin qüdrəti ilə dünyanın simasını dəyişdirməyə qadirdir.

"Mənən azad olmayan sənətkar yarada bilməz" müddəasını özündə əks etdirən yaradıcılıq əqidəniz insan haqlarının müdafiə olunması sahəsindəki fəaliyyətinizdə də öz ifadəsini tapmışdır. Sizin sənətin özü kimi zaman və məkan hüdudları bilməyən şəxsiyyətinizi Yer kürəsinin vətəndaşı olaraq formalaşdıran bir tərəfdən bəşəriyyətin müqəddəratı üçün hər bir şəxsin dərin məsuliyyət daşdığına dərk etmək hissəiniz, digər tərəfdən isə demokratiya və azadlıq ideallarına sonsuz sədaqətiniz olmuşdur.

Sənətdə hədsiz müasir olmaqla yanaşı Siz yaradıcılığınızda varisliyin novatorluqla bənzərsiz vəhdətinə nail ola bildihsiniz. Təbii ki, burada valideynlərinizin də xidmətləri böyük olmuşdur. Sizin atanız professor Leopold Vitoldoviç Rostropoviçin Azərbaycanda violonçel məktəbinin yaradılmasındakı böyük rolunu doğma şəhəriniz Bakıda minnətdarlıqla xatırlayırlar.

Respublikanın musiqi ictimaiyyəti valideynlərinizin və şəxsən Sizin Azərbaycan musiqiçilərinin bir neçə nəslinin yetişdirilməsi sahəsindəki fəaliyyətinizi yüksək qiymətləndirir.

Ədəbiyyat və mədəniyyət sahələrində bəşəriyyətə bir çox dühalar bəxş etmiş qədim Azərbaycan torpağı ləyaqətli oğlu kimi Sizinlə haqlı olaraq fəxr edir.

Sizi bağırama basıram.

Səmimiyyətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 mart 1997-ci il

AZƏRBAYCANIN XALQ ARTİSTİ
LYÜDMİLA GEORGIYEVNA ZİKİNAYA

Hörmətli Lyudmila Georgiyevna!

Sizi yaradıcılıq fəaliyyətinizin 50 illik yubileyi münasibətilə təbrik edir, sizə cansağlığı, firavanlıq və yeni- yeni uğurlar arzulayıram.

Sizin yaradıcılığınız gözəlliyə və insanlığa hədsiz sədaqətlə xidmət etmək nümunəsi kimi rus musiqi mədəniyyətinin inkişafında bütöv bir mərhələ olmuşdur. Özün rus mahnılarında əksini tapan xalqın dühası həyat və ölüm, məhəbbət və səadət kimi əbədi problemlərin dərk olunmasına həmişə xidmət etmişdir. Sizin ifanızda bu mahnılar əxlaq dərsi kimi səslənəcək, müasirlərimizin mənəvi aləminin formalaşmasına amiranə təsir göstərmişdir.

Rusiya ilə, vətən və dünya mədəniyyəti ilə min tellərlə bağlanan sizin yaradıcılığınız dünyanın bütün guşələrində milyonlarla insanın qəlbinə hakim kəsilmişdir. Siz öz misilsiz səsinizin gücünə və rus mahnısının mənəvi qüdrətinə arxalanaraq, rus incəsənətinin təbliğində heyrətamiz müvəffəqiyyətlər qazanmışınız.

Sizin yaradıcılığınız rus musiqisinin üzgünlüyünün çox parlaq ifadəsi kimi bir çox xalqlara müyəssər, anlaşılıq və yaxın olmuş. geniş şöhrət və nüfuz qazanmış, ümumbəşəri sərvətə çevrilmişdir. Azərbaycanda sizin gözəl mahnılarınız, unudulmaz səsiniz, təkraredilməz şəxsiyyətiniz xüsusi məhəbbət və ehtirama malikdir. Sız Rusiya-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin inkişafına, Azərbaycan və rus xalqları arasında dostluğun möhkəmlənməsinə böyük töhfə vermişiniz. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk ki, siz 25 ildir Azərbaycanın xalq artisti fəxri adını daşıyırsınız.

İnsana, xalqın həyatı qüvvəsinə, ümumbəşəri dəyərlərə inam aşılannmış mahnılarınız indiki ağırlı-acılı və ölümlü-itimli günlərdə bizim üçün xüsusi mənə kəsb edir. Siz öz səmimi, dərin milli sənətinizlə humanizm amallarına daim xidmət edərək, xeyir və sülhdən ibarət olan öz yaradıcılıq öyüdünüzü gələcək əsrə yönəldirsiniz.

Ömrünüz uzun olsun.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 aprel 1997-ci il

ZAHİD XAN XOYSKİNİN AİLƏSİNƏ

Əziz Tereza xanım!

Əziz Yeganə xanım!

Azərbaycanın vəfalı, sadıq oğlu Zahid Xan Xoyskinin vəfatı haqqında kədərli xəbər bütün Azərbaycan xalqını sarsıtdı. Bu, hamımız, habelə dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılar üçün ağır bir itkidir. Vətəndən uzaqda olduğuna baxmayaraq, Zahid xan ömrü boyu öz millətinə, öz xalqına sədaqətlə xidmət edib və onun adını daim ucaldıb.

Azərbaycanın qarşısında böyük xidmətləri olan Xoyski ailəsinin üzvü Zahid xan öz məşhur əmisi, birinci müstəqil Azərbaycan Demokratik Respublikasının görkəmli xadimi Fətəli Xan Xoyskinin layiqli davamçısı kimi bütün azərbaycanlıların xatirəsində daim qalacaqdır.

Bu ağır gündə Azərbaycan xalqı, Azərbaycan Respublikasının hökuməti adından və şəxsən öz adımdan sizə dərin hüznə başsağlığı verirəm.

Allah rəhmət eləsin!

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 sentyabr 1997-ci il

AZƏRBAYCANIN XALQ ARTİSTİ MÜSLÜM MAQOMAYEVƏ

Əziz Müslüm!

Sizi – zəmanəmizin görkəmli müğənnisini yubileyiniz münasibətilə təbrik edirəm, sizə səadət, cansağlığı və yeni-yeni yaradıcılıq müvəffəqiyyətləri arzulayıram.

Sizin novatorluqla varisliyi ahəngdar şəkildə birləşdirən sənətiniz həyatımızda xüsusi yer tutur. İyirminci əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyov ilə birlikdə peşəkar Azərbaycan musiqisinin təməlini qoymuş babanız Müslüm Maqomayevin ənənələrini davam etdirərək siz bizim musiqi mədəniyyətinin çox zəngin imkanlarını daha da artırmısınız.

60-cı illərdə sizi gənclərin sevimlisinə çevirmiş istedadınız bu gün də Yer kürəsinin bütün guşələrində adamların qəlbini fəth edir. Sizin ifanızda hər bir mahnı həyatın, məhəbbətin və xeyrin tərənnümünə çevrilir, zaman və məkan hüdudlarından kənara çıxır.

Güclü səsiniz, coşğun temperamentiniz və yüksək vokal mədəniyyətiniz, üstəlik daim təkmilləşməyə can atmağınız sizi sönməz ulduza çevirmişdir. Çoxcəhətli istedadınız sayəsində siz hər mahnıya təkraredilməz rəvnəq verirsiniz, onun ifasını bir aktyorun teatrına çevirirsiniz. Məhz bu məziyyət xüsusi olaraq sizin ifanız üçün yazılmış çoxlu mahnının yaranmasına səbəb olmuşdur. Bəstəkarlıq fəaliyyətiniz isə dövrün rəmzinə çevrilən, doğma diyarımız Azərbaycanı təcəssüm etdirən əsərlər meydana gətirmişdir.

Səhnə ifaçılığı, istedadınız bizə həm gözəl tamaşalar və mahnılar, həm də kinematoqrafda unudulmaz rollar bəxş etmişdir. Sizin estrada-simfonik orkestri yaratmağınız Azərbaycan mədəniyyətinin şanlı səhifələrindən birini təşkil edir.

Azərbaycanın musiqi mədəniyyətinin inkişafına çox böyük töhfə vermiş yaradıcılığınız, şübhəsiz, millətin qızıl fonduna daxil olmuşdur və hələ uzun illər ülvi sənətə xidmət etməyin parlaq timsalı olacaqdır. Layiq görüldüyünüz çoxsaylı təltiflər və mükafatlar arasında ən qiymətli, şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqının məhəbbətidir. Məhz bu məhəbbət sizi musiqi sənətinin canlı əfsanəsi etmişdir.

Ömrünüz uzun olsun. Sizi bağrıma basıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 avqust 1997-ci il

GÜRCÜSTANDA ÇIXAN «GÜRCÜSTAN» QƏZETİNİN KOLLEKTİVİNƏ

Hörmətli soydaşlar!

«Gürcüstan» qəzetinin çapdan çıxmasının 75 illiyi münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Ötən illər ərzində qəzetiniz qonşu Gürcüstanın, o cümlədən orada yaşayan azərbaycanlıların həyatında baş verən hadisələrin işıqlandırılmasında, Gürcüstan və Azərbaycan xalqları arasında tarixən mövcud olan mehriban qonşuluq və qardaşlıq münasibətlərinin möhkəmləndirilməsində əməli xidmətlər göstərmişdir. Mən qəzetin yaradıcı kollektivinin əməyini yüksək qiymətləndirirəm.

Ümidvaram ki, redaksiyanın əməkdaşları dövlətlərimizin ənənəvi dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin daha da inkişaf etməsi, ölkələrimizdə dövlət quruculuğu sahəsində gedən proseslərin obyektiv işıqlandırılması üçün bundan sonra da əzmlə çalışacaqlar

Sizə cansağlığı və səadət, yaradıcılıq fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 oktyabr 1997-ci il

**TÜRK DÖVLƏTİ VƏ TOPLULUQLARININ
VI DOSTLUQ, QARDAŞLIQ VƏ
İŞBİRLİYİ QURULTAYININ
İŞTİRAKÇILARINA**

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizi – türk dövlət və topluluqlarının VI dostluq, qardaşlıq və işbirliyi qurultayının iştirakçılarını ürəkdən salamlayır, hamınıza ən xoş arzularımı yetirirəm.

Türk xalqları insanlığın min illər boyu yaratdığı sivilizasiyaya əvəzsiz, tarixi töhfələr veriblər. Demokratizm, haqqa-ədalətə sonsuz inam, milli, dini, irqi ayrı-seçkiliyə qarşı barışmazlıq, vətənpərvərlik və sülhsevərlik xalqlarımızın səciyyəvi cəhətləridir. Çətin mübarizə yollarında və saysız-hesabsız şəhid qanları hesabına qazandığımız azadlığımızın, müstəqilliyimizin əbədi olmasında, milli dövlət quruculuğunun dönməz xarakter almasında biz məhz belə bəşəri dəyərlərə istinad edirik.

Hazırda türk dövlətləri və xalqları şanlı keçmişi, zəngin milli-mədəni irsi, tükənməz potensialı, beynəlxalq hüquq normalarına ehtiramı ilə Dünya Birliyinin bərabərhüquqlu üzvləridir. Biz türk cümhuriyyətləri arasındakı qarşılıqlı əlaqələri ortaq mədəni, mənəvi dəyərlər əsasında inkişaf etdirməklə yanaşı, beynəlxalq aləmlə də bütün sahələrdə sıx münasibətlər yaratmağa çalışırıq.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası xalqlarımızın nicat yolunu birlikdə, əməkdaşlıqda və qarşılıqlı hörmətdə görür. İnanıram ki, vətən qarşısında məsuliyyətini dərk edən ölkələrimizin hər bir ziyalı və dövlət adamı, hər bir vətəndaşı aydın sabahımız naminə əlindən gələni əsirgəməyəcəkdir.

Əziz dostlar!

Xalqlarımızın gələcəyini düşünən fikir adamlarının söhbətlərinə həmişə maraq göstərdiyim üçün özümü sizlərlə bir yerdə hiss edir, toplantınızın işinə böyük uğurlar diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 mart 1998-ci il

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ VAŞİNQTON ŞƏHƏRİNDƏ KEÇİRİLƏN II KONQRESİNİN İŞTİRAKÇILARINA

Əziz soydaşlarım!

Hörmətli Konqres iştirakçıları!

Sizi – Dünya azərbaycanlılarının Vaşinqton şəhərində keçirilən II Konqresinin iştirakçılarını ürəkdən salamlayır, Azərbaycan milləti və dövləti naminə xeyirxah fəaliyyətinizdə hamınıza uğurlar arzulayıram.

Azərbaycan xalqı zaman-zaman tarixin amansız sınaqları ilə üz-üzə gələrək yabançı rejimlər, ağır repressiyalar şəraitində yaşamağa məcbur olsa da öz müqəddəs varlığını, milli-mənəvi bütövlüyünü, ana dilini, dinini qoruyub saxlamış, azad və müstəqil yaşamaq haqqına malik olduğunu sarsılmaz inam və qətiyyətlə bütün dünyaya sübut etmişdir.

Müstəqillik yolu bizim üçün hamar olmayıb və biz ağır sınaqlara məruz qalmışıq. Milli azadlıq uğrunda kəşmə-kəşli mübarizə yollarında qurbanlarımız da az olmamış, müqəddəs torpaqlarımız şəhidlərimizin al qanları ilə suvarılmışdır.

Artıq tarixi haqqına qovuşaraq öz taleyinin sahibi olan xalqımız müstəqilliyin şərəfli və məsuliyyətli dövrünü yaşayır. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulması bizim həyatımızda mühüm tarixi hadisədir. Bu gün ölkəmizdə demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu yolunda ardıcıl və inamlı addımlar atılır, Azərbaycan xalqının milli maraqlarının layiqli təmsilçisi kimi, suveren Azərbaycan dövlətinin dünya miqyasında nüfuzu günü-gündən artmaqdadır. Torpaqlarımızın düşmən tapdağından azad edilməsi, dövlət müstəqilliyimizin [414-415] qorunub saxlanması və daha da möhkəmləndirilməsi naminə yeridilən müstəqil daxili və xarici siyasət xətti beynəlxalq aləmdə diqqət və rəğbətlə qarşılır. İndi milli taleyimizlə bağlı bir həqiqəti bəyan etməkdən şərəf duyuram: Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədidir və heç bir qüvvə onu bu yoldan döndərə bilməyəcəkdir!

Əziz soydaşlarım!

Azərbaycan bütün Dünya azərbaycanlılarının tarixi vətəni, doğma ata-baba yurdudur. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, qürbətdə yaşayan, lakin qəlbi doğma Azərbaycan eşqi ilə döyünən soydaşlarımızın da xalqımızın milli azadlıq mübarizəsində, tərəqqisi və inkişafı yolunda diqqətəlayiq xidmətləri, zəhmətləri vardır.

Bu gün harada yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlı müqəddəs vətən amalı və Azərbaycan dövlətçiliyi ətrafında əməl və əqidə birliyi, sarsılmaz həmrəylik nümayiş etdirməli, ay-ulduzlu üçrəngli bayrağımız bütün soydaşlarımızın müqəddəs and yerinə çevrilməlidir. Bu, bizim hamımızın ümumtələ işimiz, vətənə övladlıq borcumuzdur. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, xeyirxah və nəcib niyyətlərlə bir araya gəldiyiniz toplantı günlərində ümummilli problemlərimiz müzakirə ediləcək, xaricdəki çoxmilyonlu Azərbaycan diasporunun təşkilatlanması, tarixi vətənlə daimi və davamlı əlaqələrin zəruriliyi barədə geniş, ciddi fikir mübadilələri aparılacaqdır.

Azərbaycan hazırda çətin problemlər qarşısındadır. Ermənistanın ölkəmizə qarşı hərbi təcavüzü, erməni qəsbkarlarının torpaqlarımızın 20 faizini işğal etməsi bir milyondan artıq həmvətənimizi doğma yurd-yuvasından didərgin salaraq qaçqın və köçkünə çevirmişdir. Müstəqil dövlətçiliyimizə mane olmağa çalışan daxili və xarici

qüvvələrin təxribatları, keçmiş iqtisadi əlaqələrin pozulması, keçid dövrünün sosial-iqtisadi çətinlikləri və sairə problemlər də bizim müstəqillik [415-416] yolumuzu xeyli çətinləşdirmişdir. Lakin bütün bunlar xalqımızın öz müstəqil dövlətçiliyinə inamını, mübarizə əzmini və qətiyyətini sarsıda bilməmişdir. Azərbaycan dövləti hazırda bütün siyasi-diplomatik fəaliyyətini bu ağır problemlərin xalqımızın milli mənafeyinə uyğun ədalətli həlli üçün səfərbər etmişdir. Əmin ola bilərsiniz ki, haqq işimizin qələbəsi və Azərbaycan xalqının layiq olduğu xoşbəxt sabaha, firavan həyata qovuşacağı gün uzaqda deyildir.

Əziz azərbaycanlılar!

Əsrlərdən bəri arzusunda olduğumuz müstəqillik və azadlıq ideallarının həyata keçdiyi bu tarixi sınaq anlarında dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan yurddaşlarımızın vətən təəssübkeşliyinə və onların ana dilimizi, tarixi-mədəni irsimizi, milli-mənəvi dəyərlərimizi bundan sonra da göz bəbəyi kimi qoruyacağına dərin inamımı ifadə edərək, hamınızı müstəqil, qüdrətli, demokratik Azərbaycan dövləti naminə səfərbər olmağa və milli həmrəyliyə çağırıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 may 1998-ci il

XALQ RƏSSAMI TAHİR SALAHOVA

Hörmətli Tahir Salahov!

Sizi – dünya şöhrətli Azərbaycan rəssamını 70 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edirəm.

Milli mədəniyyətimizin inkişafında yeni bir mərhələ təşkil edən yaradıcılığınız mövzu və janr zənginliyi, bədii forma rəngarəngliyi və estetik kamilliyi ilə səciyyələnilir. İncəsənətimizin zəngin ənənələrini Avropa rəssamlıq sənətinin nailiyyətləri ilə birləşdirən əsərləriniz özündə Qərb və Şərq mədəniyyətlərinin üzvü vəhdətini təcəssüm etdirir.

Siz sənət aləminə öz dünyagörüşü olan, həyatın və zamanın nəbzini duyan kamil sənətkar kimi inamla qədəm qoymusunuz. Hələ ali təhsili başa vurarkən yaratdığınız «Növbədən qayıdanlar» diplom əsəri təsviri sənətimizə böyük bir istedadın gəldiyini xəbər verdi. Yaradıcı əməyin romantikasını, insanın cismani və mənəvi gözəlliyini, intellekt və qüdrətini tərənnüm edən tablolarınız qurub-yaratmaq, layiqli bəşər övladı olmaq əhval-ruhiyyəsi aşılayır.

Yaradıcılığınızda insan kainatın ən başlıca, ən böyük dəyəri kimi həmişə ön plandadır. Portretlərinizdə qəhrəmanlarınızın mürəkkəb daxili aləmi ilə yanaşı, müasiri olduqları əsrin cizgiləri mütəfəkkir sənət salnaməçisinin fırçası ilə öz əksini tapmışdır. Mirzə Ələkbər Sabir, Dmitri Şostakoviç, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Rəsul Rza və başqa görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri tək-cə obrazların möhtəşəmliyini, onların mənəvi-fəlsəfi düşüncələrini deyil, eləcə də sizin özünüzdün insana, yaşadığımız dövrə olan münasibətini açıqlayır. [278-279]

Azərbaycanın təbiətini və insanlarını vəsf edən tablolarınız doğma diyara bəslədiyiniz səmimi və dərin övlad məhəbbətindən xəbər verir. Yaratdığınız mənzərə və natüromortlar ətraf mühitlə, təbiətlə təmasdan doğan hədsiz sevinc və nikbinlik duyğularını ifadə edir.

Sizin istedadlı teatr rəssamı kimi xidmətləriniz böyükdür. Səhnə əsərlərinə verdiyiniz tərtibat obrazların parlaqlığı, bu janrın mürəkkəb məsələlərinin həllində böyük məharət, hadisələrin cərəyan etdiyi dövrün xüsusiyyətlərini duymaq bacarığı ilə səciyyələnilir.

Dünyanın bir çox ölkələrində nümayiş etdirilmiş fərdi sərgiləriniz, məşhur muzeylərdə qorunub saxlanılan əsərləriniz dünya təsviri sənətinin inkişafına xidmət etməklə sizə, eləcə də Azərbaycan Rəssamlıq Məktəbinə böyük şöhrət gətirmişdir.

Sizin ictimai fəaliyyətiniz də yaradıcılığınızla həmişə sıx bağlı olmuşdur. Aldığınız fəxri ad və mükafatlar, müxtəlif orden və medallar sənətinizə və ictimai fəaliyyətinizə verilən yüksək qiymətin aydın ifadəsidir.

Əminəm ki, öz dəst-xətti ilə dünya mədəniyyətində layiqli yer tutmuş sənətkar kimi Azərbaycan incəsənətinin şöhrətini daha da artırmaq üçün bundan sonra da var qüvvənizi sərf edəcək, yaradıcılığınızın pərəstişkarlarını yeni əsərlərinizlə sevindirəcəksiniz.

Sizə cansağlığı və xoşbəxtlik, sənət yollarında daha böyük uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 28 noyabr 1998-ci il

**GÖRKƏMLİ ALİM VƏ İCTİMAİ XADİM
İHSAN DOĞRAMACIYA**

Əziz dostum və qardaşım!

Sizi Avropa Birliyi və Avropa Şurasının müştərək təsis etdikləri «Xeyirxahlıq» mükafatı ilə təltif olunmağınız münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Bu mükafat sizin humanizm idealları naminə çoxşaxəli fəaliyyətinizə verilmiş yüksək və layiqli qiymətdir.

Sizə möhkəm cansağlığı və fədakar işinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram!

Hörmətlə

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 14 yanvar 1999-cu il

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ VƏ TOPLULUQLARININ VII DOSTLUQ, QARDAŞLIQ VƏ İŞBİRLİYİ QURULTAYINA

Hörmətli qurultay iştirakçıları!

Türk dövlətləri və topluluqlarının növbəti VII toplantısını ürəkdən salamlayır, hamınıza ən səmimi arzularımı yetirirəm.

Türk xalqlarının dostluq, qardaşlıq və işbirliyi qurultayları artıq gözəl ənənəyə çevrilmişdir. 1993-cü ildən bəri hər il qardaş Türkiyə Cümhuriyyətinin himayəsi ilə keçirilən bu forumlar eyni etnik soykökə, müştərək tarixə, dil və mədəniyyətə malik xalqlarımızın bir-birinə daha da yaxınlaşmasına, hərtərəfli əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə və türk dünyasının milli-mənəvi bütövlüyünə xidmət edir.

Antitürk siyasəti yeridən müxtəlif qüvvələr uzun illər qardaş xalqlarımızı bir-birindən ayrı salmağa, təkləməyə, bizi möhtəşəm bir tarixi keçmişdən və böyük mədəni irsimizdən təcrid etməyə çalışmışdır. Lakin tarix boyu bəşər sivilizasiyasında misilsiz rol oynamış yenilməz türk əzmini qırmaq, türk ruhunu sarsıtmaq heç kimə müyəssər olmamışdır.

Bu gün – iyirminci yüzilliyin sonlarında xalqlarımız tarixi haqqına qovuşaraq müstəqillik əldə etmişdir. Hər birimizin qəlbini sonsuz qürur duyğularıyla döyündürən milli dövlətçilik atributlarımızı, türklüyün zəngin maddi və mənəvi dünyasını nümayiş etdirən tarixi abidələrimizi, ümumbəşəri dəyərlərimizi maneəsiz inkişaf etdirmək üçün hər cür şərait yaranmışdır. Bu böyük nailiyyəti qoruyub saxlamaq, dövlət müstəqilliyimizi daha da möhkəmləndirmək, ölkələrimiz və xalqlarımız arasında suverenlik, qarşılıqlı etimad və qardaşlıq prinsiplərinə əsaslanan hərtərəfli əlaqələrə nail olmaq hər birimizin gələcək nəsillər qarşısında müqəddəs borcumuzdur. Sevindirici haldır ki, indi bizim əməkdaşlığımız təkcə rəsmi dövlətlərarası əlaqələrlə yekunlaşmır. Son illərdə bütöv xalqlarımız, ayrı-ayrı vətəndaş təsisatları, elm, təhsil, mədəniyyət və düşüncə adamları arasında sarsılmaz dostluq münasibətləri yaranmışdır.

Eyni tarixi taleyi bölüşən xalqlarımızın və dövlətlərimizin ümumi mənafeləri naminə strateji əməkdaşlığı etibarlı təməllər üzərində inkişaf etdirmək günümüzün zərurətidir. Qlobal siyasi hadisələrlə zəngin çağdaş dünyamızda üzərimizə düşən tarixi məsuliyyəti hər birimiz aydın dərk edərək işdə, əməldə, fikirdə birlik ideyasının gerçəkləşməsi üçün əlimizdən gələni yardım göstərməliyik. Əmin ola bilərsiniz ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası öz daxili və xarici siyasətində daim bu mövqeyə sadıq qalaraq türk dünyasının siyasi, iqtisadi və mədəni yüksəlişinə xidmət edəcəkdir.

Əziz dostlar!

Planetimizdə mühüm strateji mövqələrə, zəngin iqtisadi, elmi, mədəni potensiala malik dövlətlərimizin və xalqlarımızın parlaq sabahına dərin inamımı bir daha ifadə edərək sizə türk dünyasının tərəqqisi və böyük gələcəyi naminə gərəkli fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 iyun 1999-cu il

TÜRK DÖVLƏT VƏ TOPLULUQLARININ VIII DOSTLUQ, QARDAŞLIQ VƏ İŞBİRLİYİ QURULTAYINA

Hörmətli qurultay iştirakçıları!

Sizə – türk dövlət və topluluqlarının Samsunda keçirilən növbəti qurultayının nümayəndələrinə səmimi salamlarımı, ən xoş arzularımı yetirməkdən sonsuz qürur duyuram.

Bəşər tarixinə silinməz səhifələr yazmış, dünya sivilizasiyasının təşəkkülündə və inkişafında misilsiz rol oynamış türk xalqları zaman-zaman qlobal antitürk siyasəti ilə üzləşmişlər. Bizi uzun müddət bir-birimizdən ayrı salmağa, təkləməyə, möhtəşəm tarixi keçmişimizdən təcrid etməyə çalışmışlar. Lakin türk əzminin böyüklüyü, türk ruhunun əbədiyaşarlığı xalqlarımızın mənəvi bütövlüyünün parçalanmasına imkan verməmişdir. Biz əyilməmişik, sınımamışıq, tarixi türk kökümüzdən qaynaqlanaraq daim gələcəyə inamla baxmağı bacarmışıq. Bu gün öz taleyinin sahibi olan azad xalqlarımız və müstəqil cümhuriyyətlərimiz beynəlxalq aləmdə layiqli yerini tutur, başımız üstündə dalğalanan ay-ulduzlu mübarək bayraqlarımız basılmaz türk ruhunun təntənəsini dünyaya nümayiş etdirir.

Əziz dostlar!

Bildiyiniz kimi, türkdilli dövlətlərin zirvə görüşləri də gözəl bir ənənəyə çevrilmişdir. Növbəti zirvə toplantısı aprel ayında Bakıda keçiriləcəkdir. Dövlət rəhbərləri, ictimai-siyasi xadimlər, nüfuzlu elm, mədəniyyət adamları həmçinin ümummilli sərvətimiz olan «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanlarının həmin günlərdə keçirilən yubiley təntənələrinə – Dədə Qorqud ocağına yığısacaqlar. Zirvə toplantısında ümummilli problemlərimiz qarşılıqlı münasibətlərimiz, xalqlarımız arasında hərtərəfli işbirliyinin perspektivləri, dövlətlərimizin sivilizasiyalı beynəlxalq aləmə inteqrasiyası yolları araşdırılacaqdır.

Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, türk dünyasının düşüncə adamlarının toplaşdığı növbəti dostluq, qardaşlıq və işbirliyi qurultayı da əməldə, fikirdə birlik kimi, ümumtələ işimizə, xalqlarımızın milli-mənəvi bütövlüyünə öz layiqli töhfəsini verəcəkdir.

Qardaş xalqlarımızın bir-birinə daha da yaxınlaşmasında, mənəvi birliyimizin möhkəmlənməsində, milli, mədəni, tarixi dəyərlərimizin bizə bəxş etdiyi imkanların türk dünyasının ümumi mənafe işinə səfərbər olunması yolunda göstərdiyiniz fəaliyyəti yüksək qiymətləndirir, bu şərəfli yolda hər birinizə böyük uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 mart 2000-ci il

**«LUKOYL» NEFT ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ
CƏNAB V.Y.ƏLƏKBƏROVA**

Hörmətli Vahid Yusifoviç!

Sizi 50 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edirəm, Sizə cansağlığı, firavanlıq və fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Sizin başçılıq etdiyiniz neft şirkəti dünyanın ən iri neft şirkətləri ilə birlikdə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda beynəlxalq layihələrin işlənilib hazırlanmasında və həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. Sizin şirkətinizin bu mühüm layihələrdə iştirakı həm Azərbaycanın neft və yanacaq-energetika kompleksinin inkişafında, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasında, həm də Azərbaycanla Rusiya arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafında və möhkəmlənməsində xeyli rol oynayır.

Sona yetməkdə olan yüzilliyin tarixinə əfsanəvi neft diyarı kimi həmişəlik daxil olan Azərbaycan Sizin formalaşmağınızda böyük rol oynamışdır. Siz Azərbaycanın neft məktəbini Tümen kimi mürəkkəb neft hasilatı bölgəsində şərəflə təmsil edərək, neftçilər arasında böyük nüfuz qazana bildiniz. Postsovet dövrünün yeni şəraitində – neftin güclü coğrafi-siyasi amilə çevrildiyi şəraitdə Siz iri sərmayə layihələrinin həyata keçirilməsinə fəal surətdə qoşulduunuz və beynəlxalq birliyin işgüzar dairələri ilə səmərəli qarşılıqlı əlaqəni təmin etdiniz. Bərabər başlanğıc şəraitində, bütün neft şirkətlərinə sovet dövrünün neft sənayesindən köhnəlmiş avadanlığın və əməyin səmərəsiz təşkilinin miras qaldığı bir zamanda Siz nymayış etdirdiniz ki, qısa müddət ərzində dünya standartları səviyyəsində işləyən, beynəlxalq bazarda rəqabət qabiliyyətinə malik şirkət yaratmaq mümkündür.

İndi, «LUKOYL»un ən iri neft şirkətləri ilə bir sırada durduğu, qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətləri sahmana sadığı, neft iqtisadiyyatının dünya bazarlarına çıxarılması yollarını, dünya iqtisadi sisteminə çıx iteqrasiyanı təmin etdiyi bir vaxtda demək olar ki, sizin seçdiyiniz inkişaf strategiyası öz bəhrələrini vermişdir.

Bütün Azərbaycan xalqı ilə birlikdə Sizin uğurlarınızla fəxr edirəm və ümidvaram ki, fəaliyyətiniz Rusiya ilə Azərbaycan arasında dostluq əlaqələrinin formalaşmasına və möhkəmlənməsinə bundan sonra da xidmət edəcəkdir.

Səmimi arzularla,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 avqust 2000-ci il

**GÜRCÜSTANIN MARNEULİ RAYONUNUN
KƏPƏNƏKÇİ KƏNDİNƏ**

Azərbaycan aşıq sənətinin görkəmli nümayəndəsi, respublikanın Əməkdar mədəniyyət işçisi aşıq Kamandarın vəfat etməsi xəbəri məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu itki münasibətilə Azərbaycan xalqına, Gürcüstanda yaşayan soydaşlarımıza, mərhumun ailəsinə və yaxınlarına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

Allah rəhmət eləsin!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 oktyabr 2000-ci il

PROFESSOR FƏRMAN SALMANOVA

Hörmətli Fərman Salmanov!

Sizi 70 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, cansağlığı, xoşbəxtlik və yeni uğurlar arzulayıram.

Siz bütün həyatınızı neft və qaz yataqlarının işlənməsinə həsr etməklə, Tümenin zəngin təbii sərvətlərinin ilk kəşfiyyatçılarından biri kimi, tarixə həmişəlik daxil olmusunuz. Yüzdən çox yatağın kəşf olunması ilə nəticələnmiş əməli fəaliyyətiniz əməyi bütün həyatının mənasına çevrilmiş nadir insanlardan olduğunuza dəlalət edir.

Azərbaycanda təhsilinizi başa vurduqdan sonra siz neft Bakısının ənənələrini Qərbi Sibirdə davam və inkişaf etdirərək, olduqca qısa müddət ərzində böyük nailiyyətlər əldə edə bildiniz. Məhz sizin kimi görkəmli şəxsiyyətlərin səyləri sayəsində Qərbi Sibir bütün dünya üçün ən iri neft və qaz mənbələrindən biri oldu, SSRİ isə 80-ci illərdə neft hasilatı və təbii qaz ixracı üzrə ən iri ölkəyə çevrildi.

Şəxsiyyətinizdə tədqiqatçı alim səriştəsi, peşəkar neftçi istedadı, dövlət və ictimai xadim təcrübəsinin birləşməsi sizə layiqli şöhrət qazandırmışdır. Sovet İttifaqının bir çox yüksək adlarına layiq görülməyiniz, müxtəlif orden və medallarla təltif edilməyiniz neft sənayesinin inkişafı işindəki xidmətlərinizə verilən qiymətin ifadəsidir. Elmi axtarışlarınızın nəticələri də yüksək dəyərləndirilmişdir.

Azərbaycanda fəaliyyətinizi daim maraq və rəğbətlə izləyirlər. Sizin uğurlarınız hər bir azərbaycanlının qəlbini həmişə iftixar hissi ilə doldurur.

Siz topladığımız zəngin təcrübə və elmi biliklərdən dolğun istifadə edərək, bu gün də əvvəlki enerji və həvəslə çalışmaqdasınız. İnanıram ki, öz səmərəli fəaliyyətinizlə bundan sonra da dünya yanacaq-enerji kompleksinin inkişafına xidmət edəcək, yeni elmi uğurlar qazanacaq və Azərbaycanla Rusiya arasındakı hərtərəfli əlaqələrin möhkəmləndirilməsi işinə hər cür kömək göstərəcəksiniz.

Sizə uzun ömür diləyirəm.

Dərin ehtiramla,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 iyul 2001-ci il

ÜMUMRUSİYA–AZƏRBAYCAN KONQRESİNİN BİRİNCİ QURULTAYINA

Hörmətli qurultay iştirakçıları!

Əziz söydaşlarım!

Sizi – Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin Moskva şəhərində keçirilən Birinci qurultayının iştirakçılarını ürəkdən salamlayır, hər birinizə ən səmimi arzu və diləklərimi yetirirəm.

Hazırda dünyanın müxtəlif ölkələrində çoxmilyonlu Azərbaycan diasporu yaşayır. Həmin ölkələr sırasında azərbaycanlıların ən çox məskunlaşdığı dövlət, şübhəsiz ki, Rusiya Federasiyasıdır. Bu, hər şeydən əvvəl, iki əsrə yaxın bir müddət ərzində ölkələrimizin eyni siyasi-coğrafi məkana mənsub olması ilə əlaqədardır.

Azərbaycan–Rusiya münasibətlərinin dərin tarixi kökləri vardır. Xalqlarımız öz milli müstəqilliyinə nail olduqdan sonra bu münasibətlər yeni tarixi mərhələyə qədəm qoymuşdur. Artıq müstəqil dövlətlər olaraq Azərbaycan Respublikası ilə Rusiya Federasiyası arasında tarixi ənənələrə söykənən dostluq və mehriban qonşuluq münasibətləri, bərabərhüquqlu qarşılıqlı əməkdaşlıq durmadan inkişaf edir. Prezident Vladimir Putinin bu ilin yanvarında Azərbaycana səfərini dövlətlərarası əlaqələrimizi forma və məzmunca zənginləşdirən, ona yeni nəfəs verən əhəmiyyətli hadisə kimi dəyərləndirirəm. Biz beynəlxalq normalara, qarşılıqlı hörmət və etimad prinsiplərinə əsaslanan münasibətlərimizin ardıcıl, dinamik inkişafında maraqlıyıq və bu işdə əlimizdən gələni əsirgəməyəcəyik.

Əziz dostlar!

Xalqlarımızın və dövlətlərimizin bir-birinə daha da yaxınlaşmasında xalq diplomatiyasının böyük rolunu xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu baxımdan, Rusiyada Azərbaycan icmasının təşkilatlanması və ictimai nüfuzunun yüksəlməsi bizi ürəkdən sevindirir. Fərəhli haldır ki, sıralarında çoxsaylı ictimai təşkilatları və görkəmli soydaşlarımızı birləşdirən Ümumrusiya Azərbaycan Konqresi Rusiyada yaşayan azərbaycanlıların mənəvi-mədəni və intellektual güc mərkəzinə çevrilməkdədir.

Bu həm də onunla əlamətdardır ki, Ümumrusiya Azərbaycan Konqresi tarixi vətəndən kənarında millətimizi və ölkəmizi ləyaqətlə təmsil etmək, Rusiya kimi böyük bir dövlətin ictimaiyyətində Azərbaycan haqqında obyektiv və doğru-dürüst fikir formalaşdırmaq missiyası ilə fəaliyyətə başlamışdır. Bu çox gərəkli və məsuliyyətli bir işdir. Çünki sizlərin hər biri min illərcə şərəfli tarixi keçmişi olan, bəşər sivilizasiyasına ölməz dühalar bəxş etmiş böyük bir millətə mənsubsunuz. Milli-mənəvi dəyərlərimizə bağlılıq, doğma dilimizə və mədəniyyətimizə, adət-ənənələrimizə sədaqət və xalqımızın yüksək milli keyfiyyətlərinin təbliği, harda yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlının müqəddəs borcu və şərəfli vəzifəsidir. İnanıram ki, dünya azərbaycanlılarının Bakıda keçiriləcək I qurultayı ərəfəsində təşkil olunmuş toplantınız bu vəzifənin yerinə yetirilməsi yolunda mühüm bir addım olacaqdır.

Bu gün Rusiya Federasiyasında böyük tarixi yeniləşmə, vüsətli hüquqi-demokratik proseslər gedir və onun beynəlxalq nüfuzu durmadan artır. Bütün bunları biz diqqətlə izləyir və tarixi qonşumuzun, dost ölkənin hər bir uğuruna ürəkdən sevinirik. Mənim üçün çox xoşdur ki, çoxminli Azərbaycan icması da bu qaynar tarixi

proseslərdən kənar da deyil və Rusiyanın ictimai-siyasi, elmi-mədəni, sosial-iqtisadi həyatında yaxından iştirak edir, soydaşlarımız yaşadıkları ölkə qarşısında vətəndaşlıq borcunu ləyaqətlə yerinə yetirirlər. Rusiya elminə, mədəniyyətinə, ədəbiyyat və incəsənətinə, iqtisadiyyatına sanballı töhfələr verən Azərbaycan övladları ilə, dünya şöhrətli soydaşlarımızla haqlı olaraq fəxr edirik.

Hörmətli qurultay iştirakçıları!

Xalqlarımızın və dövlətlərimizin bir-birinə daha da yaxınlaşması, tarixi qonşuluq və dostluq əlaqələrimizin möhkəm təməllər üzərində inkişafı naminə göstərdiyiniz şərəfli fəaliyyəti yüksək qiymətləndirirəm. Ümidvaram ki, bu nüfuzlu tədbir Rusiyanın ictimai-siyasi həyatında və soydaşlarımızın həyatında böyük hadisə olacaq, xoşməramlı Rusiya–Azərbaycan münasibətlərinə yeni stimül və təkan verəcəkdir. Bu yolda hər birinizə möhkəm cansağlığı və böyük uğurlar, ailələrinizə əmin-amanlıq və xoşbəxtlik arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 oktyabr 2001-ci il

TÜRK DÖVLƏT VƏ TOPLULUQLARIN IX DOSTLUQ, QARDAŞLIQ VƏ İŞBİRLİYİ QURULTAYINA

Hörmətli qurultay iştirakçıları!

Sizi – Türk dövlət və topluluqlarının İstanbulda keçirilən növbəti qurultayının iştirakçılarını ürəkdən salamlayıram, hamınıza ən səmimi arzu və diləklərimi yetirməkdən böyük məmnunluq duyuram.

Ortaq tarixi keçmişə, eyni etnik soy-kökə və mili-mənəvi dəyərlərə malik olan xalqlarımızın dəyərli təmsilçilərinin bir araya gəlməsi 1993-cü ildən başlayaraq mütərəqqi ənənəyə çevrilmişdir. Xalqlarımızı bir-birinə daha da yaxınlaşdıran, türk dünyasının milli-mənəvi bütövlüyünə xidmət edən belə toplantıları ölkələrimizin həyatında əlamətdar hadisə kimi qiymətləndirirəm.

Ötən yüzillikdə türk xalqları keşməkeşli bir tarix yaşamışlar. Lakin XX əsrin sonlarında nəhəng sovet imperiyasının dağılması və qardaş xalqlarımızın azadlığa, dövlət müstəqilliyinə qovuşması bizim hər birimizin, ümumən türk dünyasının möhtəşəm nailiyyəti, tarixi qələbəsidir. Artıq on ildir ki, qardaş ölkələrimiz dünyanın siyasi xəritəsində özünə layiqli yer tutaraq müstəqilliyin çətin, lakin şərəfli yolu ilə öz böyük gələcəyinə doğru inamlı, qətiyyətli addımlar atmaqdadır. Biz tarixin verdiyi bu imkanı – çağdaş siyasi gerçəkliyi, yeni dünya nizamını aydın dərk etməli, müstəqilliyimizi və birliyimizi daha da möhkəmləndirərək xalqlarımızın azadlığını daim yaşatmağı bacarmalıyıq. Bunun üçün ortaq milli-mənəvi dəyərlərimizi, elmi-intellektual və mədəni potensialımızı, siyasi-iqtisadi gücümüzü türk dünyasının birliyi və bütövlüyü kimi müqəddəs məqsədə səfərbər etməliyik. Bu şərəfli işin tarixi məsuliyyəti türk dünyasının siyasət və fikir adamlarının üzərinə düşür.

Hazırda dünyada gedən qloballaşma və inteqrasiya proseslərində uğurlarımız müstəqil dövlətlərimizin sıx əməkdaşlıq etməsindən çox asılıdır. Yeni tarixi şəraitdə bu siyasi zərurət Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq münasibətlərində, o cümlədən qardaş türk ölkələri ilə əlaqələrində prioritet xətt təşkil edir. Biz bundan sonra da bu mövqeyə sadıq qalaraq türk dünyasının siyasi, iqtisadi və mədəni tərəqqisi üçün səylərimizi, xalqlarımızın ümumi mənafeyinə xidmət edən əməkdaşlığımızı daim davam etdirəcəyik.

Əziz dostlar!

Əmin olduğumu bildirirəm ki, Türk dövlət və topluluqlarının IX qurultayı Avrasiya məkanında mühüm coğrafi-strateji mövqelərə malik olan dövlətlərimizin və xalqlarımızın XXI yüzillikdə qarşıda duran problemlərinin çözülməsi və əməldə, fikirdə birlik ideyasının gerçəkləşməsi işində öz layiqli sözünü deyəcəkdir. Türk dünyasının tərəqqisi və böyük gələcəyi naminə bu xeyirxah fəaliyyətinizdə hər birinizə böyük uğurlar, cansağlığı və xoşbəxtlik arzulayıram.

Yaşasın türk xalqlarının sarsılmaz birliyi və həmrəyliyi!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 19 dekabr 2001-ci il

MÜASİR DÖVRÜN GÖRKƏMLİ MUSIQİÇİSİ MSTİSLAV LEOPOLDOVIÇ ROSTROPOVIÇƏ

Əziz Mstislav Leopoldoviç!

Sizi – müasir dövrün görkəmli musiqiçisi və ictimai xadimini 75 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, sizə səadət, xoşbəxtlik və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Sənətinizə xas olan virtuoz ustalığı dünya musiqi mədəniyyəti tarixində bütöv bir mərhələni təşkil edir, müxtəlif xalqların və dövrlərin musiqisinin müasir ifaçıları qarşısında tamamilə yeni vəzifələr qoyur. Bənzərsiz musiqiçi və böyük humanist kimi, siz öz çoxşaxəli fəaliyyətinizlə bir çox ölkələrin mədəni və ictimai-siyasi həyatına böyük töhfələr verirsiniz. Qloballaşma dövründə mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların son dərəcə aktual olan dialoqu sizin söyləriniz sayəsində konkret cizgilər kəsb edərək, həyatımızın real fenomeninə çevrilir. Son illərdə siz Azərbaycanın beynəlxalq mədəni əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində və musiqi sənətinin inkişafında böyük rol oynamısınız. Sizin Üzeyir Hacıbəyov adına Dövlət Simfonik Orkestri ilə gərgin işiniz, Bakı Musiqi Akademiyasında apardığınız ustad dərsləri böyük əks-səda doğurmuş və əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bütün bunlar Azərbaycan musiqiçilərinin böyüməkdə olan nəsillərinin tərbiyə edilməsində keyfiyyətə yeni səviyyəyə nail olmağa kömək edir.

Siz öz yaradıcılığınızda yüksək zirvələrə qalxaraq, Dünya Birliyinin həyatının bir çox sahələrində özünüifadə qabiliyyətinizi qoruyub saxlamısınız. Dövrümüzün gözəl müğənnisi Qalina Pavlovna Vişnevskaya ilə birgə yaratdığımız fond müxtəlif ölkələrdə çoxsaylı humanitar problemlərin həlli sahəsində son dərəcə mühüm fəaliyyət göstərərək, daim xeyirxahlıq, sülh və ədalət kimi yüksək idealların bərqərar olması işinə xidmət edir.

İnsan və şəxsiyyət hüquqlarının hər hansı şəkildə pozulması cəhdlərinə qarşı yönəldilmiş fəaliyyətiniz bütün dünyada geniş şöhrət qazanmışdır. Qonşu Ermənistan Respublikası tərəfindən Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinin işğal edilməsi ilə bağlı sizin vətəndaş mövqeyiniz, Dağlıq Qarabağ ətrafında Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin ədalətli həll ediləcəyinə olan inamınız Azərbaycana səfərləriniz zamanı getdiyiniz qaçqın düşərgələrindəki sakinlərin ürəklərində xüsusi ümid doğurur.

Ümidvaram ki, sizin böyük istedadınız və tükənməz enerjiniz gələcək fəaliyyətinizdə də öz layiqli təcəssümünü tapacaq və sənətinizin bütün pərəstişkarlarına bol sevinc gətirəcəkdir.

Ən xoş arzularla,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 3 mart 2002-ci il

AZƏRBAYCANIN XALQ ARTİSTİ MÜSLÜM MAQOMAYEVƏ

Əziz Müslüm!

Sizi – müasir mədəniyyətin görkəmli xadimini 60 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, Sizə xoşbəxtlik, cansağlığı və səadət arzulayıram.

Sizin yaradıcılığınız tariximizin bütöv bir dövrünün rəmzi olaraq, bütün dünyada milyonlarla insanın rəğbət və məhəbbətini qazanmış, bəşər mədəniyyətində hadisəyə çevrilə bilmişdir. Nadir səsiniz, məftunedici səhnə istedadınız, yüksək musiqi mədəniyyətiniz Sizə ifaçılıq sənətinin klassik opera və estrada sahələrində təkrarsız incilər yaratmaq imkanı vermişdir. Uzun illər keçsə də, həmin incilər bu gün də vokal ifaçılığının zərgər dəqiqliyi ilə cilalanmış gözəlliyi ilə ruhumuzu oxşamaqda davam edir.

İncə musiqi duyumunuz, müxtəlif xalqların və dövrlərin mədəni irsini yaradıcılığınızda əks etdirmək qabiliyyətiniz səhnəyə gəldiyiniz ilk günlərdən Sizi musiqi mədəniyyətinin pərəstiş olunan xadimlərindən birinə çevirmişdir. Siz yaradıcılığınızda klassik ənənələrə xas olan nurlu və humanist obrazları qoruyub saxlayaraq, zamanın tələblərinə də layiqincə cavab verməyi bacarmısınız. Sizin müasir musiqi mədəniyyəti problemlərini özünüə məxsus baxımdan əks etdirən yaradıcılığınız məhz təkrarsız Maqomayev üslubunda öz təcəssümünü tapmışdır. Bu üslub Azərbaycan Opera və Balet Teatrının səhnəsində olduğu kimi, Sizin tərəfinizdən yaradılmış Azərbaycan Dövlət Estrada-Simfonik Orkestrinin fəaliyyətində də özünü parlaq şəkildə büruzə vermişdir.

Sizin estrada, teatr və kinodakı çoxşaxəli fəaliyyətiniz çoxları üçün məhəbbət, ümid və xeyirxahlıq ideallarını tərənnüm edən bütöv bir mənəvi aləmin ardıcıl olaraq təşəkkül tapmasına xidmət etmişdir. Bu ideallar Sizin bəstələdiyiniz musiqi əsərlərində də öz təcəssümünü tapmışdır. Günəşli Azərbaycanın şərəfinə bəstələdiyiniz mahnı ölkəmizi dünyaya tanıdan bir rəmzə çevrilmişdir.

Sizin bütün yaradıcılıq fəaliyyətiniz yüksək incəsənətə əsl xidmətin ən parlaq təzahürüdür. Görkəmli müğənni Tamara Sinyavskaya ilə ailə duetiniz 25 ildən artıqdır ki, pərəstişkarlarınızı sevindirir. Bizim hamımız üçün Sizin sənətiniz hələ kamilləşməkdə olan dünyamızda yetkinliyin təcəssümü olaraq qalmaqdadır.

Azərbaycan xalqı mədəniyyətimizin ən parlaq nümayəndəsi kimi, Sizinlə haqlı olaraq fəxr edir. Ümidvaram ki, Sizin nadir istedadınız təşəkkülün banilərindən biri də babanız böyük Müslüm Maqomayevin olduğu Azərbaycan professional musiqisinin inkişafına kömək edəcəkdir.

Ən xoş arzularla,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 avqust 2002-ci il

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ HƏMRƏYLİK GÜNÜ VƏ YENİ İL MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK

Əziz həmvətənlər, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları! Sizi qarşıdan gələn 2003-cü il münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Biz 2002-ci ilin son dəqiqələrini yaşayırıq. İftixar hissi ilə deyə bilərik ki, 2002-ci il Azərbaycan xalqı üçün, ölkəmiz üçün uğurlu olmuşdur. Bu ildə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi möhkəmlənmiş, qurduğumuz, yaratdığımız hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət inkişaf etmiş, Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti bərqərar olmuş, mətbuat azadlığı, insan haqlarının qorunması Azərbaycan dövlətinin siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olmuşdur. Azərbaycanda iqtisadiyyat ardıcıl surətdə inkişaf edir. İqtisadi islahatlar həyata keçirilir və bunların nəticəsində Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı artıq geniş yer almışdır. Sahibkarlıq fəaliyyəti bütün imkanları əldə etmişdir. Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafını sübut edən göstəricilər çoxdur. Mən bir neçəsini qeyd etmək istəyirəm.

Ümumi daxili məhsul 10,5 faiz artmış, kənd təsərrüfatı istehsalı 6 faiz artmışdır. Sənaye istehsalı 3,5 faiz artmışdır. Ən sevindirici göstərici odur ki, bir il müddətində Azərbaycana 2 milyard dollar həcmində investisiya qoyulmuşdur. Onun 1 milyard 700 milyon dolları xarici investisiya, 300 milyon dolları isə daxili investisiyadır. Bu, gələcəkdə iqtisadiyyatın inkişafı üçün böyük bir amildir. Bütün bunların nəticəsində xalqımızın rifah halı yaxşılaşmışdır. Orta hesabla, işləyənlərin əmək haqqı 20 faiz, pensiyalar 20 faiz artmışdır.

Azərbaycanın ordusu daha da güclənmiş, Azərbaycan dövlətçiliyinin və xalqın, vətəndaşların hüquqlarının müdafiəsini təmin edən hüquq-mühafizə orqanlarının işi təkmilləşmişdir.

Beləliklə, ölkəmiz ötən ildə böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Azərbaycanda çox xoş əhval-ruhiyyə yaranmış və belə əhval-ruhiyyə ilə biz 2003-cü ili qarşılayırıq. 2003-cü il Azərbaycan üçün daha uğurlu olacaqdır. Çünki həm 2002-ci ildə, həm də əvvəlki illərdə görülən işlər, həyata keçirdiyimiz daxili və xarici siyasət Azərbaycanı ilbəl inkişaf etdirir.

Xarici siyasət sahəsində bizim nailiyyətlərimiz Azərbaycanın mövqelərini daha da möhkəmləndirməkdən ibarət olubdur. Azərbaycan bütün beynəlxalq təşkilatlarda təmsil olunub, beynəlxalq təşkilatların keçirdikləri müxtəlif toplantılarda Azərbaycan öz mövqelərini bəyan edib, onları müdafiə edib və onların tanınmasına nail olubdur.

2003-cü ildə Azərbaycanın sürətli inkişafını qarantı qəbul etdiyimiz dövlət büdcəsidir. Dövlət büdcəsi artıq elan olunub, onun icrası üçün lazımı fərmanlar imzalanıb və 2003-cü ilin əvvəlindən onun icrası təmin edilməlidir. İnanıram ki, dövlət büdcəsinin ardıcıl surətdə həyata keçirilməsi Azərbaycanda iqtisadiyyatı daha da inkişaf etdirəcək və əhalinin rifah halını daha da yaxşılaşdıracaqdır. Azərbaycanın 2003-cü il üçün dövlət büdcəsi 1 milyard 200 milyon dollar həcmindədir. Müqayisə üçün demək istəyirəm ki, 1994-cü ildən bəri Azərbaycanın dövlət büdcəsi 17 dəfə artmışdır. 1996-cı ildə Azərbaycanın büdcəsi 640 milyon dollar həcmində olmuşdur. İndi isə, gördüyünüz kimi, 1 milyard 200 milyon dollardır. Bu onu göstərir ki, ilbəl Azərbaycanda iqtisadiyyat inkişaf edir və ölkənin gəlirləri artır. Bu da bizə qarşımızda duran vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün əsas yaradır.

Bizim problemlərimiz də çoxdur. Hər sahədə problemlər var, bu, təbii bir haldır. Bu gün həll olunan məsələ artıq sabah günün tələblərinə cavab vermir. Ona görə də daim hərəkətdəyik, daim inkişafdayıq. Ancaq bir problem, Azərbaycanın, demək olar ki, yarasıdır, bu da Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir və onun indiyə qədər həll olunmamasıdır. 2002-ci ildə bu sahədə çox işlər görüldü. Birincisi, Minsk qrupunun həmsədrlərinin fəaliyyətini mən müsbət qiymətləndirirəm. Bundan başqa, Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında bilavasitə görüşlər keçirilir. Onu demək istəyirəm ki, Azərbaycan prezidenti hansı beynəlxalq təşkilatda olursa, hansı ölkəni ziyarət edərsə, ya Azərbaycanda, yaxud da digər ölkələrdə hansı dövlət başçısı ilə görüşsə, danışıqların əsas hissəsini Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi, Dağlıq Qarabağ problemi təşkil edir. Deyə bilərəm ki, bu yaxınlarda Praqada NATO-nun toplantısında hər bir nətiqə beş dəqiqə söz demək hüququ verilmişdi. Mən bu beş dəqiqədən bir az da artıq danışdım, ancaq bütün danışığımın hamısını məhz bu problemə, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının azad edilməsinə, ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasına, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş soydaşlarımızın öz yerinə qayıtmasına həsr etdim.

Güman edirəm ki, 2003-cü ildə bu sahədə işlərimiz davam edəcək və biz bu məsələ ilə daha sürətlə, daha böyük səylə məşğul olacağıq və əminəm ki, məsələni sülh yolu ilə həll edəcəyik. Buna heç kəsin şübhəsi olmasın. Bəzən bizim cəmiyyətdə bu məsələni müharibə yolu ilə həll etmək fikirləri meydana çıxır. Bu yol heç vaxt inkar olunmur. Ancaq biz hələ çalışmalıyıq ki, sülh yolunun imkanlarından sona qədər istifadə edək. Güman edirəm ki, biz bu yolla gedərək istədiyimizə nail ola biləcəyik.

Biz 2003-cü ilə böyük nikbinliklə baxırıq. Ölkəmizdə yaranmış ictimai-siyasi sabitlik davam edir. Biz insanlara rahat yaşamaq imkanı yaratmışıq və insanların həyat tərzinin ilbəlil, aybaay yaxşılaşması üçün çalışırıq və bundan sonra da çalışacağıq. Ümidvaram ki, bizim hamımızın birlikdə göstərdiyimiz səylər 2003-cü ildə öz gözəl nəticələrini verəcəkdir.

Bu gün Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günüdür. Mən bu münasibətlə Azərbaycan xalqını, vətəndaşlarımızı və bütün dünyada yaşayan azərbaycanlıları təbrik edirəm və onları bir daha, bir daha birliyə, həmrəyliyə dəvət edirəm.

Əziz dostlar, Yeni iliniz mübarək olsun!

Sağ olun.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ XALQ
ARTİSTİ TAMARA SİNYAVSKAYAYA**

Əziz Tamara İlyiniçna!

Sizi – görkəmli müğənnini və gözəl insanı əlamətdar yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, Sizə səadət, cansağlığı və yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Heyrətamiz gözəlliyə və nadir tembrə malik səsiniz, demək olar, qırx ildir teatr və konsert səhnələrindən gələrək, istedadınızın pərəstişkarlarının sayını artırır. Sənətdə ilk addımlarınız mötəbər beynəlxalq müsabiqələrin bir sıra mükafatları ilə dərhal qeyd olunmuşdur. Bütün sonrakı fəaliyyətiniz isə belə bir əbədi həqiqəti bir daha təsdiqləmişdir ki, insanların yaddaşında doğrudan da ulduzlara bürünmüş iz buraxmağa ancaq fitri istedadla olduqca böyük əməksevərliyin və yüksək sənətə fədakarcasına xidmət etmək arzusunun ahəngdar surətdə birləşdiyi mədəniyyət xadimləri qadirdirlər.

Sizin parlaq şəxsiyyətinizə Azərbaycanca xüsusi məhəbbət və hörmət bəsləyirlər. Azərbaycana hər bir gəlişiniz böyük sənət bayramı kimi qarşılır. Sizi zəmanəmizin görkəmli müğənnisi Müslüm Maqomayevlə bağlayan ailə və yaradıcılıq telləri də buna kömək edir. Artıq neçə illərdir ki, sizin ailə duetiniz yaradıcılığınızı qiymətləndirənlərin hamısına çox böyük sevinc bəxş edir və sözsüz, Rusiya–Azərbaycan mədəni əlaqələrinin inkişafına öz töhfəsini verir.

Sizə uzun ömür diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 iyul 2003-cü il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
XALQ ARTİSTİ YULİ SOLOMONOVİÇ QUSMANA**

Hörmətli Yuli Solomonoviç!

Sizi –tanınmış mədəniyyət xadimi, Bakının əfsanəvi Şən və Hazırcavablar Klubu komandasının kapitanını 60 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, Sizə xoşbəxtlik, cansağlığı və firavanlıq arzulayıram. Əminəm ki, yubileyiniz günü Bakıda keçən gəncliyinizi, yetkinləşdiyiniz illəri, Azərbaycanda təhsilin və səhiyyənin inkişafına layiqli töhfə vermiş gözəl valideynlərinizi xatırlayacaqsınız. Siz Bakıdan getsəniz də, qəlbən həmişə bu bənzərsiz şəhərlə min tellərlə bağlanmış bakılı olaraq qalmısınız.

Sizin geniş ictimai şöhrət tapmış fəaliyyətiniz zəmanəmizin, eləcə də şəxsiyyətinizin və istedadınızın bir çox cəhətlərini özündə əks etdirir. Azərbaycan xalqının nadir tarixi irsi, mədəniyyətlərin dialoquna sövq edən mənəvi mühit, cəmiyyətimizin çox yüksək səviyyədə olan tolerantlığı yaradıcılığınıza, şübhəsiz, təsir göstərmiş, ona xüsusi kolorit və cazibədarlıq vermişdir. Özünüza xas tükənməz enerji Sizə çətin zəmanəmizdə də yeni-yeni layihələri müvəffəqiyyətlə həyata keçirməyə imkan verir. Sizə uğurlar diləyirəm.

Ən xoş arzularla,

4 avqust 2003-cü il

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

**Dünya Azərbaycanlılarının Heydər Əliyevə
təbrikləri və müraciətləri**

- **“Tele-E-Star Komyunikeynz” şirkətinin prezidenti Əhməd Qhassabahdən**
- **Köln Universitetinin profössoru Rza Qalebi Dəryanidən**
- **“Alkoros otoros AV” şirkətinin prezidenti Bəhman Nəbizadədən**
- **Belçikadakı Azərbaycan kultür və informasiya mərkəzinin rəhbəri Bülənd Gürəcamdan**
- **Pakistanın Mərkəzi Asiya və Azərbaycan ilə Dostluq cəmiyyətinin baş katibi Zəfər Bəxtəvəridən**
- **Gürçüstanın Qardabani rayonunun azərbaycanlı sakinləri adından Məhərrəm Həsənov və Məmməd Məmmədovdan**
- **“Oçaq” Azərbaycan mədəniyyəti cəmiyyətinin sədri, professor Tofiq Məlikovdan**
- **Moskva şəhərindəki 157 saylı rus-Azərbaycan orta ümumtəhsil məktəbının şagirdləri və müəllimləri və valideynləri adından məktəbin direktoru Aida Quliyevadan**
- **Nijni Novqorod şəhərindəki “Vətən” cəmiyyətinin sədri M.A.Məmmədovdan**
- **Avtomatika İnstitutunun direktoru, akademik Ərəstun Baxşəliyev, akademik Məmməd Bağirov, Ukrayna Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Nadir Alışov, akademik Mikayıl Ələkbərov, professor Vaqif Abdullayev, professor Məmməd Çəfərov, biologiya elmləri doktoru Namiq Rəşidov, iqtisad elmləri doktoru Ədalət Muradov və başqalarından**
- **Ümumrusiya Azərbaycan Konqresi I qurultayının nümayəndələrindən (4 oktyabr 2001-ci il)**

“TELE-E-STAR KOMYUNİKEYŞNZ” ŞİRKATİNİN PREZİDENTİ
ƏHMƏD QHASSABAHDƏN

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti zati-aliləri Heydər Əliyevə!

Zati-aliləri!

Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü münasibətilə böyük məmnuniyyətlə Sizə səmimi təbriklərimizi yetiririk. Bu həmrəylik bayramı 1991-çi ildən, yəni tarixi Vətənimiz Azərbaycanın inkişaf edib yüksəlməsinə dünya azərbaycanlılarını çəlb etmək işinə güclü təkan verdiyiniz vaxtdan bəri sizin şəxsi təşəbbüsünüz sayəsində qeyd olunur.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü ilə əlaqədar sizin şəxsi təbrikləriniz bizim hamımız üçün şərəfdir Biz bilirik ki, Azərbaycanın siyasi və iqtisadi müvəffəqiyyətlərinin hamısı sizin əla liderliyiniz, gündəlik böyük, gərgin işiniz nəticəsində gerçəklilyə çevrilmiş və mümkün olmuşdur. Biz qabaqcadan görürük və əminik ki, Azərbaycan Respublikası növbəti əsrdə sizin müdrik və səriştəli rəhbərliyiniz altında inisaf etmiş güclü ölkələrin birinə çevriləcəkdir.

Biz, “Tele-E-Star Komyunikeşnz” şirkətində çalışanlar bu nətiçənin əldə edilməsinə öz köməniyizi əsirköməyəcəyik. Sizin xidmətinizdə durmağa həmişə hazırıq!

Səmimiyyətlə, Əhməd Qhassabeh,
“Tele-E-Star Komyunikeşnz” şirkətinin prezidenti,

London, 29 dekabr, 1997-ni il

KÖLN UNIVERSİTETİNİN PROFÖSSORU
RZA QALEBİ DƏRYANİDƏN

Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri cənab Heydər Əliyevə!

Zati-aliləri, möhtərəm cənab prezident Əliyev!

Möhtərəm cənab prezident!

Mən bu məktubla sizə 31 dekabr - Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü münasibətilə təbriklərimi yetirmək və Azərbaycan xalqı naminə üzərinizə götürdüyünüz məsuliyyətə görə sizə cansağ- lığı və bütün işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulamaq istərdim.

Mən Köln Universitetinin profössoru kimi, Almaniyada yaşayan başqa azərbaycanlılar adından da sizə bu təbrik məktubunu köndərirəm.

Möhtərəm cənab prezident, biz əminik ki, sizin siyasi məsuliyyətiniz sayəsində Azərbaycanda demokratiya daha da inkişaf edəcək və Azərbaycanın xariçi, siyasi nüfuzu daha da möhkəmlənəcəkdir. Almaniya və Qərbi Avropa universitetləri arasında elmi əməkdaşlığın inkişafı üçün siz Azərbaycanda siyasi sabitliyin və demokratik inkişafın möhkəmləndirilməsinin təminatçısısınız. Bu inkişaf öz növbəsində mədəniyyətin, iqtisadiyyatın, elmin və siyasətin bütün sahələrində Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirir. Biz xaricdə yaşayan azərbaycanlı alimlər Azərbaycanın mədəniyyət elçiləri kimi fəal iş aparmağı, Azərbaycanda elm və texnikanın inkişafına kömək göstərmək üçün bütün imkanlardan istifadə etməyi özümüzün mənəvi borcumuz hesab edirik.

Mən alman alimi kimi ömrümdə ilk dəfə olaraq 1998-ci ilin fevralında Azərbaycan Texniki Universitetində mühazirələr oxudum və Almaniyada qazandığım bilikləri gənç azərbaycanlı alimlərə çatdırmağı özümə böyük şərəf bilirəm.

Hormətlə:

Rza Qalebi Dəryani

**“ALKOROS OTOROS AV” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ
BƏHMAN NƏBİZADƏDƏN**

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevə!

Hörmətli cənab prezident!

Sizi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidentini Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü və Yeni il münasibətilə İsveçdə yaşayan soydaşlarımız və ümumən dünya azərbaycanlıları adından təbrik edir, tutduğunuz bu müqəddəs yolda Sizə uğurlar və can sağlığı arzulayırıq.

Biz, İsveçdə yaşayan azərbaycanlılar dediyiniz kimi, Azərbaycanı özümüzdə doğma yurd və səçdəgah hesab edirik. Azərbaycanda baş verən hər bir içtimai-siyasi hadisə bizim diqqət mərkəzimizdə olur və yurdumuzun haqq səsinin daim dünyaya çatdırılması üçün səy göstəririk. Qoy 1998-ci il dünya azərbaycanlılarının həyatına xoş və yaddaqalan hadisələr ili kimi daxil olsun, torpaqlarımız özümüzdə qaytarılsın, xalqımız firavan günlər yaşasın. Bu yodda da bütün dünya azərbaycanlıları Sizə inanır və ümid bəsləyirlər. Bir daha Sizə xoş arzularımızı bildiririk.

**Hörmət və ehtiramla,
“Alkoros otoros A V” şirkətinin prezidenti
Bəhman Nəbizadə,
İsveç, Stokholm**

**BELÇİKADAKI AZƏRBAYCAN KÜLTÜR VƏ İNFORMASIYA
MƏRKƏZİNİN RƏHBƏRİ
BÜLƏND GÜRCAMDAN**

Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri cənab Heydər Əliyevə!

Hörmətli prezident!

31 dekabr - Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü münasibətilə Sizi və Sizin şəxsinizdə bütün Dünya azərbaycanlılarını Belçikada yaşayan azərbaycanlılar adından təbrik edirik.

Hörmətli prezident, demokratik Azərbaycanın dirçəlişi yolunda atduğunuz görkəmli addımlar, Azərbaycan dilinin, tarixinin, mədəniyyətinin, adət-ənənələrinin qorunub saxlanması üçün nümayiş etdirdiyiniz əzmkarlıq vətəndən min kilometrərlə uzaqda yaşayan biz azərbaycanlıların vətən həsrəti ilə yanan ürəklərinə təpər vermişdir. Müstəqil Azərbaycanın möhkəmlənməsi yolunda atduğunuz hər addım bizim qəlbimizdə iftixar hissi oyadır Bilin ki, Azərbaycan xalqı Sizin açdığınız bu müstəqillik yolu ilə mətin addımlarla irəliləyəcəkdir. Xaricdə yaşayan biz azərbaycanlılar ünsiyyətdə olduğumuz xalqlara vətənimiz haqqında lazımi məlumat veririk və bu işi daha da genişləndirəcəyik.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü ərəfəsində bizlərə müraciət etdiyiniz, verdiyiniz təvsiyələr hamımızın qəlbini rıqqətə gətirmişdir.

Bir daha Sizə öz ehtiramımızı bildirir və Allah-taaladan yeni ilin bütün azərbaycanlılar üçün xeyirli il olmasını diləyirik.

**Bülənd Gürcam,
Belçikadakı Azərbaycan kültür və informasiya mərkəzinin rəhbəri**

**PAKİSTANIN MƏRKƏZİ ASİYA VƏ AZƏRBAYCAN İLƏ DOSTLUQ
ÇƏMİYYƏTİNİN BAŞ KATİBİ
ZƏFƏR BEXTEVERİDƏN**

Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri Heydər Əliyevə!

Çox hörmətli prezident!

Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü münasibətilə zati-alinizi və Azərbaycan Respublikasının xalqını təbrik etməyi özümə şərəf bilirəm.

Öz müstəqilliyini və suverenliyini bərpa edə bilmiş qardaş Azərbaycana ürəkdən tərəqqi və uğurlar arzulamaqdan məmnunluq duyuram. Ümidvaram ki, ikitərəfli əlaqələrimiz, Pakistan və Azərbaycan xalqları arasında dostluq və çoxtərəfli əməkdaşlıq daha da möhkəmlənəcəkdir.

**Zəfər Bexteveri,
Pakistanın Mərkəzi Asiya və Azərbaycan ilə Dostluq cəmiyyətinin baş katibi,
Pakistan, İslamabad**

**GÜRCÜSTANIN QARDABANI RAYONUNUN
AZƏRBAYCANLI SAKİNLƏRİ ADINDAN
MƏHƏRRƏM HƏSƏNOV VƏ MƏMMƏD MƏMMƏDOVDAN**

Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri Heydər Əliyevə!

Hörmətli prezident!

31 dekabr - Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü münasibətilə Sizə müraciətimizi bir daha bizə yüksək qayğınızın təzahürü kimi qəbul etdik. Son dərəcə gərgin dövlət işlərinə baxmayaraq Siz xaricdə yaşayan azərbaycanlıların həyat və güzəranı ilə həmişə maraqlanmış, onların mənəvi bağlılığının qayğısına qalmısınız.

Gürcüstan əraziçə Azərbaycandan uzaqda deyil. Buna baxmayaraq biz həmişə Azərbaycana, onun müdrik lideri olan Sizə ümid və iftixar hissi ilə baxmışıq. Məhz Sizin sayənizdə, apardığınız uğurlu siyasətin sayəsində biz Gürcüstanın tam hüquqlu vətəndaşları kimi ölkənin həyatının bütün sahələrində yaxın iştirakçılara çevrilmişik. Vaxtilə başqa qüvvələrin təhriki ilə bizə qarşı olan ayrı-seçkiliyə Sizin və E.Şevardnadzenin birgə səyi ilə son qoyulub. Bütün bunlara görə biz Sizə, Sizin apardığınız uğurlu siyasətə borcluyuq.

Hörmətli Prezident, 31 dekabr - Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik və Birlik Günü və Yeni il münasibətilə Sizi təbrik edir, Sizə uzun ömür, cansağlığı, mənəvi Vətənimiz Azərbaycana iqtisadi çiçəklənmə, ərazi bütövlüyünü bərpa etməyi arzulayırıq. Sizi əmin etmək istəyirik ki, bir azərbaycanlı kimi boynumuza düşən işi milli köklərə bağlılığı qoruyub saxlayacağıq, Sizin tövsiyələrinizə həmişə əməl edəcəyik.

**Gürcüstanın Qardabani rayonunun azərbaycanlı sakinləri adından:
Məhərrəm həsənov, Məmməd Məmmədov və başqaları**

**“OÇAQ” AZƏRBAYÇAN MƏDƏNİYYƏTİ ÇƏMIYYƏTİNİN SƏDRİ
PROFESSOR TOFIQ MƏLİKOVDAN**

Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab Heydər Əlirza oğlu Əliyevə!

Çənab prezident!

Moskvadakı “Ocaq” Azərbaycan mədəniyyəti çəmiyyəti Sizi və Sizin şəxsinizdə bütün Azərbaycan xalqını dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlıların həmrəylik günü münasibətilə təbrik edir.

Biz Moskva azərbaycanlıları Vətən ilə əlaqəni heç vaxt kəsməmişik, onun müvəffəqiyyətlərinə sevinmiş, uğursuzluqlarından kədərlənmişik. Biz qəti əminik ki, həmrəyliyimiz, əlbir səylərimiz sayəsində Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini möhkəmləndirəcək, öz iqtisadiyyatını, mədəniyyətini yüksəldəcək, öz torpaqlarını qəsbkarlardan azad edəcəkdir. Bizim istedadlı və əməksevər xalqımız daha yaxşı yaşamağa layıqdır. İnanırıq ki, ölkəmizin dünya birliyində layiqli yerini tutacağı gün gəlib çatacaqdır.

Fürsətdən istifadə edib sizi və bütün Azərbaycan xalqını yeni, 1998-ci il münasibətilə təbrik edir, ölkəmizə firavanlıq və əmin-amanlıq arzulayırıq.

**Professor Tofiq Məlikov,
“Ocaq” Azərbaycan mədəniyyəti çəmiyyətinin sədri**

**MOSKVA ŞƏHƏRİNDƏKİ 157 SAYLI RUS-AZƏRBAYCAN ORTA ÜMUMTƏHSİL
MƏKTƏBİNİN ŞAĞİRD LƏRİ VƏ MÜƏLLİMLƏRİ VƏ VALİDEYN LƏRİ ADINDAN
MƏKTƏBİN DİREKTÖRÜ AİDA QULİYEVADAN**

Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri cənab Heydər Əliyevə!

Hörmətli Heydər Əlirza oğlu!

Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Gününün bayram edilməsi ilə əlaqədar olaraq sizi səmimi qəlbdən təbrik edirik.

Tale bizi haraya aparıb çıxartsa da, biz vətənimizi unutmuruz və azərbaycanlı olduğumuzu iftixarla təsdiq edirik. Biz xoşbəxtik ki, liderimiz olan Siz bizi yaddan çıxartmırsınız. Məhz sizin maarifə göstərdiyiniz diqqət sarsındə bu il də bizim üçün dönüş ili olmuşdur. Göstərişinizlə Rusiyanın və Moskvanın hökumətləri ilə imzalanmış sazişlər bizə imkan vermişdir ki, Azərbaycandan uzaqda olsa da, onun dilinə, ənənələrinə, mədəniyyətinə sadıq qalaq. Buna görə sağ olun. Biz əlimizdən gələni edəcəyik ki, respublikamızın tarixinin, dilinin, ədəbiyyatının öyrədilməsi vasitəsilə onun nüfuzunu qaldıraq.

Sizə səadət və cansağlığı arzulayırıq. Əminik ki, xalqımızın qələbələri və müvəffəqiyyətləri həmişə sizin adınızla bağlı olmuşdur və olaçaqdır.

**Moskva şəhərindəki 157 saylı rus-Azərbaycan orta ümumtəhsil məktəbnnin şagirdləri və
müəllimləri və valideynləri adından məktəbin direktoru Aida Quliyeva**

**NİJNİ NOVQOROD ŞƏHƏRNDƏKN “VƏTƏN” ÇƏMIYYƏTİNİN SƏDRİ
M.A.MƏMMƏDOVDAN**

Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri cənab Heydər Əlirza oğlu Əliyevə!

Möhtərəm cənab prezident!

Nijni Novqorod şəhərində və vilayətində yaşayan azərbaycanlıların “Vətən” cəmiyyəti adından sizi və bütün Azərbaycan xalqını Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə səmimi qəlbədən təbrik edirlər. Hamımız üçün müqəddəs olan bu bayramda Azərbaycan xalqına cansağlığı və vətənimizin tərəqqisi naminə uğurlar, sülh və firavanlıq arzulayırıq.

Biz inanırıq ki, azərbaycanımız güclü, sarsılmaz dövlətə çevriləcəkdir. Öz vətəninin hüdudlarından kənarında yaşayan azərbaycanlılar, o cümlədən də biz buna kömək edəcəyik.

Cənab prezident, Nijni Novqorod şəhərində və vilayətində yaşayan azərbaycanlılar sizə Sibir sağlamlığı və Azərbaycan uzunömürlüyü arzulayırlar. Çox mürəkkəb işinizdə sizə uğurlar diləyirik. Bütün Dünya azərbaycanlıları, birləşin, çünki tərəqqi birlikdədir!

**Hermətlə: M.A.Məmmədov,
Nijni Novqorod şəhərndəkn “Vətən” cəmiyyətinin sədri**

**AVTOMATİKA İNSTİTUTUNUN DİREKTORU, AKADEMİK ƏRƏSTUN BAXŞƏLİYEV,
AKADEMİK MƏMMƏD BAĞIROV,
UKRAYNA ELMLƏR AKADEMİYASININ MÜXBİR ÜZVÜ NADİR ALIŞOV,
AKADEMİK MİKAYIL ƏLƏKBƏROV,
PROFESSOR VAQİF ABDULLAYEV, PROFESSOR MƏMMƏD ÇƏFƏROV,
BİOLOGİYA ELMLƏRİ DOKTORU NAMIQ RƏŞİDOV,
İQTİSAD ELMLƏRİ DOKTORU ƏDALƏT MURADOV VƏ BAŞQALARI**

Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri cənab Heydər Əliyevə!

Möhtərəm Prezident!

Ukraynada yaşayan bütün azərbaycanlılar, o cümlədən ziyalılar adından sizi Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, Sizə uzun ömür, möhkəm cansağlığı, Vətənimizin dirçəlişi və xalqımızın yüksəlişi naminə səmərəli fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayırıq.

Bu ilki həmrəylik günü şərəfinə sizin dünya azərbaycanlılarına müraciətiniz hamımızın qəlbini fərəh hissi ilə doldurmuşdur.

Bu müraciət xaricdə yaşayan azərbaycanlılara göstərdiyiniz qayğı və diqqətin ən parlaq təzahürüdür. Vətənin hüdudlarından kənarında olan azərbaycanlı içmələrinin birliyi ideyasının gerçəkləşməsi yalnız onun sayəsində mümkün olmuşdur ki, xaricdəki həmvətənlərimiz milli liderimizə, sizə, milləti və dövləti dirçəltmək naminə sizin apardığınız böyük və müqəddəs işə ürəkdən inanırlar. Bu gün həmin iş daha geniş vüsət almışdır.

Sizin 1997-ci ilin mart ayında Ukraynaya rəsmi səfəriniz, səfər zamanı Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşdə verdiyiniz tövsiyələr burada yaşayan azərbaycanlılara qolqanad vermişdir.

Biz sizin daxili və xarici siyasət sahəsində həyata keçirdiyiniz bütün tədbirləri izləyirik, qazandığınız uğurlara sevinirik və fəaliyyətinizin səmərəsinin daha da artması üçün əlimizdən gələni əsirkəmərik.

Hörmətli Prezident, sizi əmin edirik ki, Ukrayna azərbaycanlıları Vətənimizin şərəf və ləyaqətini həmişə yüksək tutaçaqlar. Sizi bir daha təbrik edirik və inanırıq ki, sizin rəhbərliyiniz altında Azərbaycan xalqı diqqətəlayiq qələbələr qazanaçaqdır.

Dərin hörmətlə,

**Avtomatika İnstitutunun direktoru, akademik Ərəstun Baxşəliyev, akademik Məmməd Bağirov,
Ukrayna Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Nadir Alışov, akademik Mikayıl Ələkbərov, professor
Vaqif Abdullayev, professor Məmməd Çəfərov, biolojiya elmləri doktoru Namiq Rəşidov,
iqtisad elmləri doktoru Ədalət Muradov və başqaları, cəmi 25 imza.**

ÜMUMRUSİYA AZƏRBAYCAN KONQRESİ I QURULTAYININ NÜMAYƏNDƏLƏRİNİN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB HEYDƏR ƏLİRZA OĞLU ƏLİYEVƏ

Çox hörmətli cənab prezident!

Biz, Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin birinci qurultayının nümayəndələri forumumuzun ünvanına göndərdiyiniz təbriki son dərəcə minnətdarlıqla qarşıladıq.

Sizin, Azərbaycan xalqının böyük oğlunun Rusiyada yaşayan həmvətənlərə diqqət və qayğısı bizi dərindən həyəcanlandırdı. Bu, bizdə də iftixar hissi doğurur ki, ümumi tarixi Vətənimizə - Azərbaycana gərəyik. Rusiyadakı Azərbaycan diasporunun sağlam qüvvələrinin həmrəyliyinin və sıx birliyinin zəruriliyi yaşadığımız dövrün hökmüdür, həmvətənlərimizin ümdə problemlərindən irəli gəlmişdir. Amma təəssüflər olsun ki, işdə irəliləyiş yox idi. Odur ki, sözdən işə keçmək və irəliləyişə başlamaq üçün Sizin xeyir-duanız və dəstəyiniz lazım idi.

Konqresin yaradılması Rusiyadakı Azərbaycan diasporu üçün yeni vaxtın başlanğıcı oldu. Bu diasporun həmrəyliyi və sıx birliyi də xeyli dərəcədə Sizin səylərinizlə bağlıdır.

Konqres mövcud olduğu qısa dövr ərzində yüz minlərlə rusiyalı həmvətənimiz arasında çox böyük hörmət qazana, Rusiyanın ictimai-siyasi həyatında layiqli yer tuta bilmişdi. Rusiya prezidentinin Vladimir Putinin, Moskvanın və bütün Rusiyanın Patriarxı II Aleksinin ÜAK-ın birinci qurultayına diqqəti də buna sübutdur. Biz Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinin Rusiya Federasiyası ilə münasibətlərin yaxınlaşmasına və dinamikləşməsinə yönəldilmiş xəttini birmənalı şəkildə dəstəkləyirik. Xalqlarımızın taleyindən ötrü son dərəcə vacib olan bu prosesin uğurla irəliləməsi üçün əlimizdən gələn hər şeyi etməyə hazırıq.

ÜAK-ın birinci qurultayına göndərdiyiniz təbrikin Konqresin uzunmüddətli fəaliyyət proqramını müəyyənləşdirmək baxımından da misilsiz əhəmiyyəti vardır. Çox hörmətli cənab prezident, biz Sizi əmin edirik ki, qarşıma qoyulmuş vəzifələr səviyyəsində olmaq üçün var qüvvə ilə səy göstərəcək, bütün mənəvi, yaradıcılıq və iqtisad potensialımızdan istifadə edəcəyik.

Konqresimiz dünya azərbaycanlılarının bu yaxınlarda Bakıda keçiriləcək birinci qurultayına əli boş gəlmir. Birgə əməyimizin və fəaliyyətimizin nəinki xalqımız üçün, eləcə də bütün sivilizasiyalı bəşəriyyət üçün tarixi əhəmiyyət kəsb etməsindən ötrü hələ nə qədər iş görülməli olduğunu aydın dərk edirik.

Cənab prezident, bir daha çox sağ olun! Sizə möhkəm cansağlığı, uzun ömür və Vətənimizin xoşbəxtliyi və tərəqqisi naminə bütün işlərinizdə uğurlar arzulayırıq!

**Ümumrusiya Azərbaycan Konqresi
I qurultayının nümayəndələri**

Moskva, 4 oktyabr 2001-ci il